Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Mester

Anders Christensen Arrebos

Levnet og Skrifter

ved

Holger Fr. Rørdam.

Første Del.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Samfundet til den danske Literatures Fremme.

Thieles Bogtrykkeri.

1857.

Mester

Anders Christensen Arrebos

Levnet

af

Holger Fr. Rørdam.

Kjobenhavn.

Forlagt af Samfundet til den danske Literatnrs Fremme.

Thieles Bogtrykkeri.

1857.

Forord.

Paa en Tid, da den danſke Tankegang og Kjærligheden til Fædrelandets Minder er bleven levende hos mange, vil Beſkjæftigelſen med en af vore gamle danſke Digtere neppe ſynes et ſpildt Arbejde, ſelv om det æſthetiſke Udbytte, hans Værker give, er mindre i Forhold til en ſenere Tids højere Udvikling. Det ſyttende Aarhundrede har en Række af Forfattere at opviſe, der med forſkjellige Gaver og ad forſkjellige Veje alle ſtræbte mod det ſamme Maal, ſom den Digter, hvis Liv jeg her udførligt har behandlet, det at bringe det Danſke paany i Agt og Ære: deres Livsforhold fortjene at fremdrages, deres Fortjeneſter af Sproget, Digtekunſten og Hiſtorien fortjene at bedømmes. Mindet bør opfriſkes om Mænd ſom Klavs Lyſchander, Povl Jenſen Kolding, Hans Mikkelſen Ravn, Søren Povlſen Gotlænder, Erik Erikſen Pontoppidan, Peder Syv, Peder Vinsløv og flere andre. Det ſkulde glæde mig, om dette Arbejde kunde betragtes ſom en Begyndelſe til, eller rettere ſom en ikke altfor uheldig Fortſættelſe af hvad der alt er begyndt: at drage det ſyttende Aarhundredes Mænd af den danſke Skole frem af Tidernes Glemſel.

Kjøbenhavn den 2den November 1857.

Forfatteren.

Indhold.

		Side
	Indledning	3—9.
I.	Arrebos Læreaar	10—29.
II.	Arrebo som Slotspræst	30—66.
III.	Arrebo som Sognepræst i Kjøbenhavn	67—83.
IV.	Arrebo som Biskop i Trondhjem	84—156.
V.	Arrebos Trængselsaar	157—189.
IV.	Arrebo som Sognepræst i Vordingborg	190—281.
VII.	Arrebos Efterslægt og Eftermæle	219—245.
	Tillæg af historiske Aktstykker og Breve	247—292.
	Register	293—297.

Meſter

Anders Chriſtenſen Arrebos

Levnet.

En Chriſtens Hus er viet ſaa:
Med- og Modgang ind- og udgaa;
er Medgang inde, far imag
er Modgang inde, ej forſag!

And. Chr. Arreboe.

Er den Dom sanddru, som Samtiden udtalte og vor Tid bekræfter, at med Mester Anders Christensen Arrebo[1] oprandt den danske Digtekunsts Morgenrøde, da maa det vel anses for en Taknemmelighedspligt paa en Tid, da Digtekunsten i vort Fædreland har naaet en saa herlig Blomstring, at forny Mindet om den Mand, der lagde Grunden til denne ædle Bygning. Vil nogen her sige, at Arrebo forlængst er stedet til Mulde, hans Navn uddøet paa Folkets Læber, og at man derfor ikke paany bør frembrage det, som Tiden saaledes synes at have holdt Dom over, da svare vi tillidsfuldt, at det netop er Historiens Sag at frembrage det skjulte, at kalde det hendøde til Live. „Det er Historien, som skjænker Manden det evige Liv paa Jorden," har en af vore udmærkede Forfattere sagt[2], og skulde det da ikke være Møjen værd, hvis det ellers lader sig gjøre, atter at vække Erindringen om den Mand, som bortrydde de første Hindringer og gjorde de første Skridt paa en Vej, som siden, og vistnok med langt større Held, er betraadt af saamange,

[1] Arrebo synes ikke altid at have skrevet sit Navn paa samme Maade, ofte skrev han afkortet: Anders Christensſøn Arr. eller Arrh., i hans Signet staar: Arøbo, paa Titelbladet til det lille Skrift „Om de Tegn, Gud lader skinne" findes Navnet skrevet: Arrebo. Den sidste Form er nu den almindeligst antagne.

[2] Wegener: Hist. Efterretn. om And. Sør. Vedel. S. 3.

der nu ere vort Fædrelands Stolthed. Man plejer at sige, at det er gode Børn, der bevare Forældrene i kjærligt Minde, og det er derfor med Glæde vi se, at netop Danmarks største Digter, han som forlængst havde skabt sig selv et Navn og ikke behøvede at trække Vexel paa Forfædres Berømmelse, var en af dem, som i vore Dage forsøgte at opgrave „det gamle Guld", og, om end kun for en kort Tid at kalde den gamle Digter tilbage i Folkets Erindring[3].

Se vi hen til en fremmed Literatur, den tydske, hvormeget er der da ikke gjort for at bevare Mindet om en Mand, der havde omtrent samme Betydning for den, som Arrebo for den danske; jeg mener Martin Opitz, hvem Arrebo, selv efter en Tydskers Dom, meget vel kan stilles ved Siden[4]. Hvor ofte er ikke hans Liv fremstillet og hans Fortjenester vejede[5]! Sammenligne vi hermed hvad der hos os er gjort for vor første Kunstdigter, da er det kun lidet. Ingen samtidig har forsøgt, om end i nok saa svage Træk, at tegne os hans Billede; heller ikke fra hans egen Haand have vi nogensomhelst Optegnelse om hans Liv, kun et Par Breve fra ham, som her første Gang fremdrages, kaste et svagt Lys paa enkelte Punkter af hans Levnet. Dog vilde det hele desuagtet være forblevet livløst, hvis Akterne i den bekjendte Retssag, der endte saa sørgeligt for Arrebo, ikke

---

[3] Oehlenschlæger har i sin Prometheus, II, 261—66, meddelt en kort Bedømmelse af Arrebos Digtning og en Prøve af Hexaemeron.

[4] Jfr. J. H. Schlegels Anmærkninger til Jo. Elias Schlegels „Der Fremde" (J. E. Schlegels Werke, V, 267): „Arreboe verdient mit seinem Zeitgenossen dem Opitz verglichen zu werden, und gleichwie jener der Vater der Poesie bey seiner Nation zu heißen".

[5] Sidst af Friederich Strehlke i en vakker lille Monografi, Leipzig, 1856.

endnu vare bevarede. Endskjønt hele denne Sag og de Forhold, der foranledigede den, vel maa kaldes Skyggesiden af Arrebos Liv, ere de dog Lyspunkter i en anden Henseende, idet de lade os skue ind i hans Karakter, og lade os se en Side af den, som vi ellers ikke kjendte, hvorved vi ledes til at forstaa, hvorledes en Mand, der havde gjennemgaaet hele sin Tids lærde Dannelse, og det ingenlunde som nogen ulærvillig Discipel, og som derhos meget tidligt kom ind i alvorlige praktiske Forretninger, dog alligevel kunde blive en saadan dansk Digter, som Arrebo var. De vise os, at den personlige Frigjørelse for alle Konvenienssens Baand, den Mangel paa Hensyn til, hvad der i Øjeblikket efter almindelig Mening kunde synes passende, der vistnok ikke gjør Digteren, men dog ofte er et Kjendetegn paa den digterisk stemte Sjæl, ogsaa var her tilstede. Men Samtiden kunde ikke fatte denne poetiske Frihed, som Holberg træffende kalder det[6], alt blev udlagt paa den værste Maade, og Sagen endte paa en for den gejstlige Mand højst ærekrænkende Maade, skjønt det egentlig digteriske hos Arrebo neppe tabte derved; Harpen fik kun et dybere Tonefald, den umiddelbare Begejstring mistede maaske noget af sin Friskhed, og afløstes af Sorgens stadige Følgesvend Reflexionen, men just derigjennem modnedes Kunstdigteren, der med fuldt Overlæg netop slog paa de alvorlige Strenge, fordi han vilde saaledes, uagtet den humoristiske og skjæmtende Tone laa ham nærmere efter hele hans Individualitet.

Dog jeg har her berørt Synspunkter vedkommende Arrebos Liv, som i det følgende videre skulle udføres; jeg skal nu gjøre lidt nøjere Rede for de Kilder, jeg har haft til hans Levnetsbeskrivelse.

---

[6] Holberg: Danmarks Riges Hist. 3. Opl. II, 685.

Hvad de trykte Kilder angaar, da ere de fleste ældre kun af liden Betydning, i Holbergs Danmarks-Historie findes Dommen, der fældedes over Arrebo paa Herredagen i Bergen, første Gang trykt, senere meddeltes den paany af de fleste, som skrev noget udførligere om ham[7]. Det øvrige, som antegnedes om ham, var i Almindelighed kort og fejlfuldt. Det var egentlig først Nyerup, som bragte noget Lys i dette som i saa mange andre Punkter af den danske Literaturhistorie, idet han forsøgte at give et Omrids af Arrebos Levnet tilligemed Oplysninger om hans Skrifter, hvortil Rahbek føjede sin æsthetiske Bedømmelse af disse[8]. Senere udkom G. Schønings sammenarbejdede Uddrag af Retsforhandlinger i Bergen, der, som foran er bemærket, ere af megen Vigtighed. Schøning var, dengang hans Manuskript blev trykt, alt død for henved fyrretyve Aar siden, og hans Arbejde var en Tidlang betragtet som tabt[9], da det heldigvis blev gjenfundet og overgivet til Offentligheden[10]. Hvad der senere er fremkommet støtter sig væsentlig til Nyerups og Schønings Forarbejder. Dog var det hele saa lidet

---

[7] Pontoppidan gav 1747 Dommen i tydsk Overs. i sine Ann. Eccles. Dan. III, 730—31 tilligemed en tilhørende latinsk Skrivelse fra Biskop Iver Hemmeth.

[8] Anders Arreboe, En Prøve af de i Vinteren 1798—1799 af R. Nyerup og K. L. Rahbek begyndte Forelæsninger over de danske Digtere. Kjøbenhavn 1799. (Særskilt Aftryk af Minerva, 1799. III, 133—99, atter saa at sige uforandret optrykt i Bidrag til den Danske Digtekunsts Historie. II, 209—86).

[9] Se Katalog over det norske Videnskabersselskabs Samlinger. I, 652.

[10] Beretning om den trondhjemske Biskops A. Arrøboes Affattelse 1622, i Det kgl. norske Videnskabersselskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede. I, 245—74. Forøvrigt er Dombogen for Herredagen i Bergen nu af Hr. Docent Fr. Brandt gjenfunden i Højesterets Archiv; Benyttelsen af den har dog ikke givet synderligt nyt Udbytte, da Schøning har benyttet denne sin Kilde med Skjønsomhed og Nøjagtighed.

istand til at give noget fyldigt Billede af Arrebos Personlighed, at en af de Forfattere, som seneſt have gjort hans literære Betydning til Gjenſtand for en Underſøgelſe, ſiger: „Arrebos Levnet var ikke uden biografiſk Mærkværdighed, hvis Omſtændigheder dog kun ere lidet bekjendte, og hans Perſonlighed derfor ogſaa næſten ukjendt [11]". Siden disſe Ytringer fremførtes, er 3die Dels 2det Hefte af N. M. Peterſens Bidrag til den danſke Literaturs Hiſtorie udkommet, der indeholder en fortrinlig Skildring af Arrebos Liv, og i korte Træk giver et ſaa fuldſtændigt Billede af Manden, ſom det vel er muligt at levere uden Benyttelſe af ny utrykte Kilder. Det er en Skildring, ſom let kunde berøve en anden, ſom dog ikke har ſønderligt mere at ſige, Modet til at optage Emnet paany, da meget neppe kan ſiges bedre, end det her er ſagt; naar jeg dog har gjort det, er det ſket, dels fordi jeg tror, at jeg kan ſige noget nyt, og mit Arbejde ikke alene var paabegyndt, men endogſaa temmelig vidt fremmet, inden Peterſens udkom, dels fordi hans Ytringer om Arrebo netop indeholde den ſtærkeſte Opfordring til med Alvor at beſkjæftige ſig med den gamle altfor længe forglemte Digter.

Forøvrigt har jeg ſøgt Oplysning i alle de Skrifter af Arrebos ſamtidige, ſom jeg kunde formode muligvis kunde indeholde noget, der var tjenligt til at ſtille hans Livsforhold og Skribentvirkſomhed i et klarere Lys. Hvad jeg paa den Maade har fundet ſvarer dog ikke til Omfanget af de anſtillede Underſøgelſer. Arrebos egne Skrifter indeholde heller ikke ſaa mange perſonlige Oplysninger, ſom Forfattere

[11] C. Molbech: Anders Arrebo og Anders Bording, danſke Digtere i det 17de Aarh., i Hiſtoriſk biografiſke Samlinger. S. 344. Det kan dog bemærkes, at denne Forfatter ikke ſynes at have benyttet Schønings ovenanførte Beretning.

fra det 16de og 17de Aarhundrede ellers plejede at neblægge i Fortaler og Dedikationer, en Omſtændighed, ſom ganſke naturligt forklares af, at hans Skrifter for en ſtor Del ere udgivne efter hans Død. — Et forholdsvis rigere Udbytte har derimod Archiverne og Bibliothekernes Haandſkriftſamlinger ydet, dog maatte ogſaa her meget gjennemſøges uden Frugt for dette Arbejde, om det end i anden Henſeende kunde have Intereſſe. Hvad jeg ſaaledes har fundet i det kongelige Gehejmearchiv[12], i Konſiſtoriets og Højeſterets Archiver og blandt det ſtore kongelige og Univerſitetsbibliothekets Manuſkripter, vil paa ſit Sted findes angivet. Jeg tør ikke benægte, at der tilfældigt — adſkilligt har jeg ſelv fundet paa den Maade — endnu kan findes noget i diſſe Samlinger, ſom henhører til det Emne, der her har beſkjæftiget mig, meget bliver det dog neppe.

Inden jeg da altſaa gaar over til at meddele, hvad Reſultat diſſe ofte møjſommelige, ofte tiltrækkende Underſøgelſer have givet, er det min Pligt mod Læſeren og en Trang for mig ſelv kortelig at fremſætte, hvad der drev mig, dengang jeg greb Pennen for at udkaſte de Træk, ſom ved Udarbejdelſen ere voxede op til et Omfang, der forundrer mig ſelv, naar jeg ſer hen til de tarvelige Forarbejder, et Omfang, ſom jeg forudſer, idetmindſte paa flere Steder vil blive en væſentlig Hindring for Bogens Læsning, men hvori

[12] Det er mig en kjær Pligt, her at bevidne Regiſtratoren ved dette Archiv Hr. Profeſſor Kall Rasmuſſen, en Mand, der er ligeſaa kundſkabsrig ſom gavmild med ſine indſamlede Lærdomsſkatte, min oprigtige Tak for den varme Intereſſe, hvormed han har omfattet mit Arbejde og lettet mine Underſøgelſer. — Med det ſamme griber jeg Lejligheden til at takke det kongelige Bibliotheks Forſtander Hr. Konferensraad Werlauff for den Liberalitet, hvormed han har tillabt mig at benytte flere af Bibliothekets Haandſkrifter i mit Hjem, og derved gjort mig en fuldſtændigere og mere udtømmende Brug af dem mulig.

jeg dog ved et omhyggeligt Gjennemsyn ikke kunde foretage betydelige Forkortelser uden at forandre Planen for hele Arbejdet.

Jeg elsker Digternes vingede Ord, og jeg elsker Historien, derfor var det et historisk Billede af den gamle danske Digter, jeg ønskede at give, en Fremstilling af hans Personlighed i Belysning af Tidsforholdene, et Tidsbillede, tegnet med den Omhu og Troskab, som betinger et saadant Billedes Værdi. Hvorvidt det er lykkedes, derom maa andre dømme. Men da jeg ingenlunde er, hvad man i Almindelighed forstaar ved Æsthetiker, har det ikke saameget været mig om at gjøre at give en gjennemført æsthetisk Bedømmelse af Arrebos Digterværd, en saadan, som kun grundigt kunde leveres ved en udførlig Jevnførelse med tidligere, samtidige og vel ogsaa efterfølgende Digtere, som at levere Bidrag til og navnlig give et fast Udgangspunkt for en saadan, dels ved en udførlig Anthologi af Digterens Værker, dels ved en omhyggelig Skildring af hans Liv, forat stille Læseren paa det rette Standpunkt med Hensyn til Bedømmelsen af Forbindelsen mellem hans personlige og digteriske Karakter.

Endnu et: Jeg elsker Danmark og alt hvad dansk er; jeg saa i Arrebo en af Danskhedens Forkjæmpere og Bærere i hans Tid, og hvad mere er, jeg saa i ham en af de Skribenter, der, om jeg saa maa sige, skjønt selv halv ubevidst, inspirerede den Kreds af hæderlige danske Mænd, der i Tydskhedens Blomstringstid her i Danmark, sidste Halvdel af syttende Aarhundrede, med Mund og Pen søgte at værne om Modersmaalet, Folkets ædle Arv fra Fædrene. — At bringe andre til at se ham med samme Øjne har naturligvis været min Bestræbelse — kunde den lykkes!

I.

Arrebos Læreaar.

(1587—1608).

1. Ærø, denne lille frugtbare og tætbefolkede Ø, der nu er næsten træløs, men i sextende Aarhundrede var bedækket af frodige Skove, hører efter hele sin Beliggenhed til den fynske Øgruppe. Endskjønt Naturen saaledes har anvist den sin Plads nær ved Danmarks Hjærte [1], har Politikken dog alt i en tidlig Tid stillet denne Ø i et løsere Forhold til dette end nogen af de andre Øer, som høre til denne Gruppe. Danske Kongers Bortforlening eller Pantsættelse bragte alt fra det 13de Aarhundrede Ærø i jævnlig Forbindelse med Sønderjylland, indtil denne Forbindelse fra Kong Erik af Pommerns Tid blev stadig. Dog vedblev Øen, uagtet den saaledes i verdslig Henseende var skilt fra Fyn, lige indtil den nyeste Tid i gejstlig Henseende at henhøre under Odense Bispestol [2].

---

[1] „Fionia Daniæ pectus", siger Thom. Bartholin i sin Oratio in Obitum Joh. Mulenii Georgii fil. Hafn. 1669, p. 17.

[2] Se Hübertz: Beskrivelse over Ærø. Kbhvn. 1834, S. 30—41. 56—69. Øens Henlæggelse under Superintendenten i Slesvig kort efter Reformationen var aldeles forbigaaende, jfr. Kong Christian den Tredies Historie ved Orslef (se Worms Lexikon. III, 587) og Sandvig. I, 222, Not. n.

I denne Øs eneste Kjøbing eller Kjøbsted levede i den sidste Del af det sextende Aarhundrede Præsten Hr. Christen Andersen, vor Arrebos Fader[3]. Vi kjende ikke nøjere til Manden og vide ikke, af hvad Slægt han var, eller hvorfra han stammede. Allerede i Aaret 1560 skal han være bleven udvalgt af Menigheden i Ærøskjøbing til dens Sognepræst[4]. Den største Del af hans Embedsvirksomhed faldt paa en Tid, da Forholdene paa Ærø vare vanskelige, især for en gejstlig Mand. Ved Overenskomsten i Flensborg den 27de Januar 1564 havde Kong Frederik den Anden nemlig overladt sin Broder Hertug Hans den Yngre en Trediedel af den kongelige Andel af Hertugdømmerne; i denne Trediedel var ogsaa indbefattet Staden Ærøskjøbing. Dog kom Hertugen først 1571 i Besiddelse af Staden, efterat hans Moder Dronning Dorothea, som hidtil, foruden flere Besiddelser, havde haft denne By til sit Underhold i sin Enkestand, var død. Siden tilbyttede han sig ogsaa den øvrige Del af Ærø[5]. Ligesom denne Hertug havde den verdslige Højhed, saaledes var det hans stadige Bestræbelse ogsaa at erhverve sig den gejstlige Jurisdiktion over Øen. Skjønt K. Frederik den Anden ved flere Forordninger, senest ved det kongelige Brev af 25de November 1579, havde befalet Præsterne paa Ærø saavelsom paa Als kun at svar

[3] Ærøskjøbing benævnedes i ældre Tid og endnu paa Øen selv som oftest blot Kjøbing.

[4] Ifølge den Fortegnelse over Præsterne i Ærøskjøbing, som Hübertz (anf. Skr., S. 82) meddeler, døde Hr. Christen Andersens Formand 1560. Det kunde dog synes usandsynligt, at Arrebos Fader alt da er bleven Sognepræst, da Datteren Anna først er født 1596 (jfr. Erlandsen: Biograph. Efterretn. om Geistligheden i Trondhjems St. S. 474).

[5] Se Hübertz, anf. Skr., S. 42—43.

Stiftslensmanden og Biskoppen i Fyn[6], gjorde Hertug Hans dog flere Forsøg paa at tilegne sig Jurisdiktionen over dem, dels ved en Række, ofte meget paatrængende, Andragender til sin Broder Kongen og efter hans Død til Regjeringsraadet, dels ved forsøgsvis at udøve Handlinger, der kun rettelig tilkom den kongelige Lensmand og Biskop, for ligesom at prøve, hvormeget Præsterne vilde finde sig i[7]. Den danske Regjering søgte at hindre det, men ikke altid med Held, da Hensynet til Hertugens nære Slægtskab med det danske Kongehus ikke tillod, at man gik saa strængt tilværks, som ellers vilde have været raadeligt[8]. Under saadanne Omstændigheder maatte det være vanskeligt for en Præst at hævde sin Stilling, da han ved at holde sig den kongelige Befaling efterrettelig let paadrog sig Hertugens Fjendskab, medens han ved at give efter for dennes Fordringer og

---

[6] Hübertz omtaler ikke dette Brev i sin forøvrigt omhyggelige Beskrivelse over Ærø, det findes i Fynske og smaalandske Tegnelser (i Gehejmearchivet) Nr. 1, Fol. 178.

[7] I Begyndelsen taalte Præsterne ikke meget, saaledes klager Hertugen (20. Sept. 1589) over, at en Præst, Hr. Jens Enevoldsen i Ulkebøl, hvem han havde sendt en af sine Hunde at opdrætte, havde tilbagesendt den „mit schimpflichen Worten" (Samlingen: „Als og Ærø," Nr. 8, i Gehejmearchivet; smstls. findes de omtalte Andragender fra Hertug Hans d. Y.).

[8] I anf. Samling, „Als og Ærø", findes „Forklaring paa hvis Lavr. Brockenhus til Brangstrup og Jak. Madsen, Superintendent i Fyns Stift, haver efter Kgl. Maj.s Befaling og Instrux paa Alsø og Ærø Kirkers Vegne udrettet in Septbr. Anno 1589"; den indeholder gode Bidrag til Oplysning om Tilstanden. Der fortælles om et Besøg, de nævnte Mænd gjorde hos Hertugen paa hans Jagthus Graasten paa Ærø, ved hvilken Lejlighed de rigtignok bleve „ganske vel trakterede ved hans fyrstelige eget Bord", men han havde ytret sig paa en meget brøslig Maade angaaende sin formentlige Ret til den gejstlige Jurisdiktion: „at han vilde ved Fyrster og Kurfyrster lade forhøres".

vistnok ofte lokkende Tilbud svigtede Troskaben mod sin Konge og sit Fædreland. Dog synes de ærøske Præster i denne Hertugs Tid endnu sejrigt at have bestaaet Fristelsen[9]; under de senere Fyrster af det sønderborgske Hus bukkede derimod mange under for den, især fordi de ikke havde det tilbørlige Rygstød fra den danske Regjering.

Under disse udvortes Forhold levede altsaa Hr. Christen Andersen i Ærøskjøbing, af og til paa Kant med den tydske Fyrstemagt; han havde nemlig endnu ikke lært tavs at taale Forurettelserne eller ved Krybberi at undgaa dem[10]. Hans personlige og huslige Omstændigheder kjende vi forøvrigt ikke videre; kun kan bemærkes, at han var en af den ærøske Gejstligheds tre Assendinge til Prinds Chri-

---

[9] Fra April 1605 have vi en „Registrering og Fortegnelse paa hvis Uret, Brøst og Besværing, som Sognepræster, Kapellaner, Degne og Kirketjenere paa Alsø og Ærø beklaget haver". Præsterne paa Ærø klagede over, at naar Kirkernes Korn var udtærsket, tog Hertugen Halmen til sine Dyr; de selv kunde ingen Brænde faa, da Hertugen ejede Skovene, og ikke vilde sælge til dem, „og naar de udenlands skal lade hente ubi Fyn eller andetsteds, gjøres dennem Forbud efter Recessen og Kgl. Maj.s Brev, som indeholder, at ingen Brændeved maa udføres af Riget". (Samlingen „Als og Ærø").

[10] Hr. Christen Andersen giver for sin Part tilkjende i den ovenomtalte Registrering, „at Kirken i Kjøbing har en Jord, hvori der kan saas sex Ørter Korn, liggendes i Rise Sognemark, og giver, som Kirkebogen udviser, aarligen 1 Ørte Byg til Kirken og 1 Ørte til Kapellanen i Kjøbing, og samme Jord har Borgerne i Kjøbing brugt, den ene efter den anden, indtil ungefærlig for 3 eller 4 Aar siden, da har Rasmus Husfoged (Hertugens Foged) befattet sig med samme Jord at bortfæste til Hans Stage i Stokkeby, og efterdi jeg fattig Mand haver meget ringe Brug til min Præstegaard, begjærer jeg ganske ydmygeligen, at jeg maatte ved høje Øvrigheds Hjælp bekomme samme Jord og udgive den Afgift til Kirken og Kapellanen, som foreskrevet staar".

ſtians Hylding i Odenſe den 26de Juni 1584[11]. Hvormange Børn han har haft foruden vor Arrebo, kan ikke afgjøres med Viſhed, en Datter kjendes imidlertid, ſom nærmere ſkal omtales i det følgende.

Anders Chriſtenſen Arrebo er født i Ærøskjøbing den 2den Januar 1587[12]. Om hans Barndom og første Ungdom er ingen Efterretning naaet til os. Da hans Fødeby ikke beſad nogen lærd Skole[13], hvad ellers alle Kjøbſteder, ſelv de mindſte, dengang havde, har han maaſke ſom Byens andre Børn nydt nogen tarvelig Undervisning af Stedets Kapellan, der blandt ſine øvrige Embedspligter ogſaa havde den at underviſe Ungdommen i den chriſtelige Børnelærdom[14]. Den egentlige Skoledannelſe har han uden Tvivl modtaget i en af de fynſke Latinſkoler, ſandſynligt i Odenſe under den nidkjære og dygtige Rektor M. Hans Pederſen Glandorf[15]. Dog maa dette henſtaa ſom en For-

---

[11] Den originale Fuldmagt (dat. Bregninge den 19de Juni 1584) findes i Gehejmearchivet.

[12] Det første Sted, hvor Arrebos Fødſelsaar og Dag angives, er Resenii Bibliotheca (Hafn. 1685) Index III. (af Jens Birckerod). Det ſtemmer med Aldersangivelſen paa Arrebos Ligſten i Vordingborg.

[13] I Aaret 1631 indgav Borgemeſter og Raad i Ærøskjøbing et Andragende til Biſkop Hans Mikkelſen i Odenſe, om at Byen maatte faa en Skole; det hedder heri: „Konde Eders hæderlige och Høilærdhed vy ikke forholde, ſom och eders Fromhed vil (være) vitterligen, abt her tilforn i Byen ingen ſærdelis ſcholemeſter værit haffver, hvoroffver Ungdommen herenthil er blieffven meget forſømmit och icke førd thil Gudsfrycht, ſom det ſig burde". (Hübertz: Beſkr. over Ærø, S. 296).

[14] Jfr. Hübertz anf. Skr. S. 91.

[15] Glandorf var Rektor ved Odenſe Skole 1596—1602. Bloch anfører i ſin Fyenſke Geiſtlighedshiſtorie, I, 349, det hædrende Vidnesbyrd, E. Naur gav ham ſom „Vir erudite literatus, suaqve in functione laboriosissima non simulate industriosus".

modning. Saa meget er vist, at den latinske Skoledannelse ikke udryddede den danske Aand hos ham, som han havde indsuget med Modermelken, og som vi tør antage er bleven næret ved det Modsætningsforhold, der paa hans Fødeø herskede mellem den danske Befolkning og det trykkende tydske Herskab.

Af Mangel paa tilstrækkelige Kilder kan det ikke mere med Vished afgjøres, naar Arrebo er bleven Student [16]. Dog tør vi antage med Sikkerhed, at det er sket i et af de første Aar af det 17de Aarhundrede. Kun ved den Forudsætning, at han forholdsvis meget ung er kommen til Universitetet, kan hans senere særdeles tidlige Kaldelse til en ret anseelig Embedsstilling forklares. En ung ubekjendt Person, der lige var kommen ud af Skolen, havde Kong Christian den Fjerde neppe kaldet til Slotspræst til Kjøbenhavn, men dette maatte have været Tilfældet, om Arrebo først var bleven Student i den Alder, som var den sædvanlige paa en Tid, „da Skolegangen stundom udbroges til næsten en Menneskealder." Havde han været Søn af en bekjendt Mand, eller havde det ikke været hans Lod først at vinde sit egentlige Digternavn længe efter sin Død, da den nærmere Kundskab til hans personlige Forhold var tabt [17], saa vilde vi formodentlig have haft paalidelige Efterretninger saavel om, paa hvilken Tid han betraadte den akademiske Bane, som i hvilken Hovedretning hans Studier gik, og i hvilken Forbindelse han stod med samtidige saavel Lærere som studerende; men nu er det modsatte Tilfældet.

Alt, hvad Fortiden har optegnet om Arrebos Studenteraar, indskrænker sig til den Bemærkning, at han studerede ved Kjøbenhavns Universitet, det øvrige maa vi slutte

[16] Den ældste Universitetsmatrikel begynder først med Aaret 1611.

[17] Jeg maa her foreløbigt minde om, at Arrebos Hovedværk, Hexaemeron, først udkom 24 Aar efter hans Død.

os til, dels af den Lærdom, som han aabenbarer i sine sildigere Skrifter, dels af hvad vi ellers vide fra denne Tid om Universitetet og Studierne. En nøjere Udførelse deraf turde maaske her være paa sin Plads. — Med Hensyn til Valget af den Orden og Maade, hvorpaa vi skulle gaa frem, kunne vi lade os lede af den ypperste blandt Arrebos akademiske Lærere, Professor Theologiæ Hans Povlsen Resen, der i sin Tale om de kjøbenhavnske Studenters Pligter har givet en Udsigt over de Stadier, en studerende paa de Tider havde at gjennemløbe paa sin Vej fra Skolen til Livet[18].

2. Det første Skridt paa den ny Bane, eller det, hvorved Overgangen fra Skolen til Universitetet betegnedes, var Depositsen. Da der forudsattes, at Skolen havde fundet Disciplen moden til at studere paa egen Haand, blev der endnu ikke forlangt nogen Afgangsprøve; derimod maatte Kandidaten underkaste sig den saakaldte „Depositio cornuum", en symbolsk Handling, hvorved Aflæggelsen af den ungdommelige Raahed og det udannede Væsen, som tilnød kunde taales paa et lavere Udviklingstrin, betegnedes, medens Visdommens Salt, som han fik paa sin Tunge, og Glædens Vin, hvormed Hovedet vædedes, betegnede Indgangen til et højere og ædlere Liv[19]. Derefter fulgte „Professio nominis" eller Angivelsen af Kandidatens Navn[20], derpaa „Stipulatio", den højtidelige

[18] De Officiis Studiosorum Regiæ Acad. Hafn., seu actus solennis Recitationis Legum ejusdem XI Xbris Anno cIↃ IↃ CXI. Hafniæ 1612.

[19] Det nyeste og bedste, der hos os er skrevet til Oplysning om de gamle Depositsskikke, har R. J. F. Henrichsen leveret i sit Indbydelsesskrift fra Odense Skole 1856; jfr. Anmeldelsen heraf i „Fædrelandet" Nr. 184, s. A.

[20] Ved denne Lejlighed har Arrebo formodentlig for første Gang nævnt sig efter sin Fødeø: *Arrhensis*, senere beholdt han dette Tilnavn i dets danske Form.

Forpligtelse helligt at ville overholde Universitetets Love og Forskrifter. Var dette skeet, saa udvalgte den unge Student sig en Privatpræceptor blandt Professorerne, en Mand, der kunde vejlede hans Skridt paa den endnu ukjendte Bane, give ham Raad i tvivlsomme Tilfælde og være hans Værge og Forsvar, hvor Hjælp behøvedes, og endelig, naar han engang forlod Universitetet, forsyne ham med Anbefaling til hans tilkommende Livsgjerning[21].

Gjennem denne Forhal af tildels symbolske Handlinger, hvorpaa Fædrene vare langt rigere end vi, gik Arrebo ind i Videnskabernes Tempel; vi skulle nu ledsage ham, forsaavidt det lader sig gjøre. — Vi vide ikke, hvem han valgte til Privatpræceptor, men skulle vi nævne den af de daværende Professorer, som synes at have haft størst Indflydelse paa Arrebo, da er det Resen, en Mand af den gammellutherske Kirkeskole, hvis kraftige Skikkelse dannede en stærk Dæmning mod den kryptokalviniſtiske Strøm, der sat i Bevægelse af Danmarks almindelige Lærer Niels Hemmingsen truede med at oversvømme hele den danske Kirkeager. At dette er Tilfældet vil tydeligst vise sig, naar vi komme til Arrebos Manddomsgjerning, dog kunne vi alt her forudgribe denne Omstændighed forat gjøre den vel ikke for bristige Slutning, at ligesom Arrebo nærmest følte sig tiltalt af Resen, saaledes har han ogsaa i det væsentlige fulgt den Studieplan, som denne i sit føromtalte Skrift udkaster for de Kjøbenhavnske Studenter. Resen anbefaler nemlig paa det bestemteste, at der bør lægges en god Grundvold ved Studiet af de gamle Klassikere og af Sprogene overhovedet, inden nogen begav sig til de dybere Videnskaber, til Filosofiens og

[21] Jfr. Resens anf. Skr., C.—C. 5.

Theologiens Helligdomme[22]. At Arrebo har gjort dette, derom bære hans senere Skrifter Vidnesbyrd; vi se ham hyppigt anføre Steder af Homer, Herodot, Euripides, Aristoteles, Diodor, Plutarch, Cicero, Horats, Ovid, Virgil, Juvenal, Plinius, Svetonius, Valerius Maximus, Diogenes Laertius o. fl.; Exempler hentede fra Oldtidens Historie og mythologiske Foreſtillinger ligge ham nær for Haanden[23]. Dog ſpillede end de gamle Klasſikere en vigtig Rolle ved Univerſitetet, var Studiet af dem ikke det eneſte, ja end ikke det, der fortrinsvis blev drevet; Theologien maatte efter hele Tidens Retning og navnlig paa en Tid, da en Mand ſom Hans Povlſen Reſen var Høiſkolens hyperſte Lærer, indtage den meſt fremragende Plads. Gaa vi atter til Arrebos Skrifter for at ſtifte Bekjendtſkab med hans theologiſke Lærdom, da forbavſes vi ved den Rigdom paa Citater af Kirkefædrene, ſom næſten paa hver Side møder os. Vi finde Steder anførte af de fleſte og bethydeligſte af dem, dog er det navnlig Auguſtins, Chryſoſtomus's og Theophylakts Skrifter, hvori Arrebo ſynes at have været hjemme, og de fortræffelige Udſagn af Fædrene, ſom han ved at frembrage,

---

[22] „Quid? quod ipsam Theologiam, sacratissimam quippe Divam cælitus ad nos delapsam, haud pauci communi errore inducti, illotis (quod ajunt,) manibus contrectant, nullo quippe vel lingvarum adminiculo instructi, vel exiguo artium præsidio muniti," ſiger Reſen, anf. Skr. C. 5 vers. Af det eneſte Lektionskatalog, der er bevaret fra den Tid, Arrebo kan have været ved Univerſitetet, ſes, at i Univerſitetsaaret fra Paaſke 1603 til Paaſke 1604 vare af de 15 Docenter, ſom nævnes, de 5 næſten udelukkende beſkjæftigede med Forklaring af græſke og romerſke Skribenter; ikke at tale om, at alle de øvrige Forelæsninger ogſaa holdtes paa Latin.

[23] De anførte klasſiſke Skribenter citeres alle i Arrebos Prædikener over Libelſeshiſtorien, de fleſte af de græſke har han dog viſt kun benyttet i latinſk Overſættelſe.

viſe, at han har læſt med Forſtand og Skjønſomhed[24]. Vel kan der være noget, der taler for, at Arrebo har laant en Del af ſine Citater af et eller andet af disſe voluminøſe „Systemata universæ theologiæ", hvorpaa Slutningen af det 16de og hele det 17de Aarhundrede var ſaa rigt, men at et ſaadant Repertorium ſkulde have været hans eneſte Kilde, modbeviſes ved den omſtændelige Maade, hvorpaa Kirkefædrenes Værker ofte citeres, der viſer, at han har haft disſe ſelv ved Haanden[25]. Vilde nogen endelig ſige, at det er Vidnesbyrd om ſildigere Studier, da kan det gjerne indrømmes, men derhos maa man tilſtaa, at hvis en Mand, ſom meget ung er kommen ind i omfattende praktiſke Forretninger, i ſine ſidſte Aar viſer ſig i Beſiddelſe af en omfattende Lærdom, da tyder det paa, at han i ſin Ungdom og egentlige Studietid har lagt en god Grundvold. — Forøvrigt er det ikke alene Kirkefædrene, med hvilke Arrebo viſer ſig velbekjendt, ogſaa Middelalderens theologiſke Skribenter, ſaavel de tidligere ſom de ſildigere, anføres hyppigt af ham[26].

---

[24] Foruden af de nævnte Forfattere finde vi i Arrebos Prædikener Citater af Philo og Joſephus, af Clemens Romanus, Juſtin, Hegeſip, Hippolyt, Cyprian, Tertullian, Origines, Lactants, Euſebius, Athanaſius, Macarius, Baſilius, Ambroſius, Theoboret, Hieronymus, Epiphanius, Cyril, Leo, Vigilius, Fulgentius, Oroſius, Sozomenus, Johannes Damascenus o. fl.

[25] Vel anfører Arrebo ikke de Udgaver af vedkommende Værker, ſom han har benyttet, men en ſaadan Citationsmaade brugtes paa den Tid kun meget ſjeldent; ved at citere „Pag. *mihi* . . ." antyder han derimod, at han ſelv har haft Værket i Hænde.

[26] I Arrebos Prædikener findes endnu følgende Forfattere og Skrifter citerede, hvoraf de allerfleſte ere fra Middelalderen: Anſelm, Antonius de Guevara, Arrild Huitfeld (Torc. Christi, S. 339), Beda, Bellarmin, Biel, Bonaventura, Ceſtrienſis, Chron. Philippi, Coelius Rhodiginus, Durandus, Elias Cretenſis, Erasmus, Franciscus

Men fremfor alt er det dog Luther, som vi oftest møde i Arrebos senere Skrifter, og skulle vi dømme af Resens Ytringer [27] ligesom af de enkelte Forelæsningskataloger fra denne Tid, som endnu ere bevarede, blev det anset som en Hovedsag at føre de unge studerende ind i, hvad vi kunne kalde det lutherske Kirkesamfunds Grundskrifter, Katechismen, de saksiske Visitationsartikler, den Augsburgske Konfession, Apologien, Melanchthons Loci og Luthers Kirkepostil, medens hyppige polemiske Henthdninger og Udfald førte de studerende tilbage i Reformationstidens Kamp; thi det var ikke alene de om sig gribende kalviniserende Anskuelser, der maatte bekjæmpes, men ogsaa Papismen, der paanh syntes at rejse Hovedet for at tilbagevinde de tabte Provindser [28]. Lægge vi endnu hertil, at de vigtigste Skrifter af det Ny Testamente tilligemed Davids Psalmer jævnligt fortolkedes og ledsagedes af praktiske Vink, da have vi en Oversigt over det theologiske Kursus, Arrebo har gjennemgaaet. — Forelæsningerne i de andre Fakulteter, der dengang ogsaa besøgtes af de theologiske Studenter, spillede en for ubethdelig Rolle, til at de behøve specielt at omtales, deres Ubethdelighed er mest indlysende, naar vi sige, at de væsentlig kun betragtedes

---

Arretinus, Haberman, Hieron. Beuzo, Julius Capitolinus, Martinus Bohemius, Marulus Spalatensis, Nicephorus, Nicetas, Nicol. Lyra, D. Niels Krag: De republ. Lacedæm., Palingenesius, Patricius, Petrus de Natabus, Simon Gebiccus, Ratulphus, Zäsius. Hyppigere end nogen af alle de nævnte Forfattere anføres dog den hellige Bernhard.

[27] De officiis studiosorum reg. Acad. Hafn. C. 8.

[28] Prof. Jørgen Dybvad førte især Ordet mod Papismen ligesom Resen mod Kryptokalvinismen. Jfr. L. Helveg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen. 2. Udg. I, 260 ff.

ſom Støtter for Theologien[29]. En anden Art Forelæsninger fortjener dog endnu ſærlig Omtale, da det neppe kan være Tvivl underkaſtet, at de med Intereſſe ere hørte af Arrebo, det er de Foredrag over Muſikken, ſom Rektoren ved Kjøbenhavns Skole ſom Lektor Muſices var pligtig at holde ved Univerſitetet. K. Chriſtian den Tredies Univerſitetsfundats beſtemte allerede, at den ottende Læſemeſter, der tillige var Skolemeſter ved Børneſkolen, ſkulde paa de fire Dage om Ugen læſe over Sjungekunſten og tillige ſynge imellemſtunder med ſine Tilhørere, hvad man kalder Diſkanter- eller Figuralmuſik[30]; og endnu paa denne Tid ſe vi, at disſe Forelæsninger og Øvelſer regelmæsſigt ere holdte[31]. Det var vel meſt den muſikalſke Theori, ſom der blev lagt Vægt paa, dog mangler der ikke Beviſer for, at den muſikalſke Praxis heller ikke er bleven forſømt[32]. Naar nu Arrebo, hvad ſenere nøjere ſkal paaviſes, røber megen muſikalſk Sands, er det vel ikke en for driſtig Slutning, naar vi antage, at denne Sands er bleven uddannet ved de Foredrag, M. Frants Jonſen holdt, og de Øvelſer, han anſtillede[33].

---

[29] Saaledes omtaler Reſen Jurisprudenſen og Medicinen i ſit anf. Skr. D. 2—D. 4.

[30] Jfr. K. Chriſtian den Tredies Hiſtorie I, 664—67.

[31] I Lektionskataloget 1603—1604 hedder det: „M. Franciscus Jonæ ... docebit artem canendi", i Kataloget 1612—1613: „M. Franciscus Georgii ... proponet initia Glareani", 1618—1619: M. Franc. Georgii in Glareano explicando & in quæstiones pressiores redigendas operam insumere perget". Om den tidligere Rektor M. Hans Krafts Fortjeneſter af Muſikken, ſaavel den praktiſke ſom den theoretiſke, ſe *Joh. Mich. Corvini* Heptachordum Danicum, Proleg. f. 2.

[32] Til Ex. Acta Consist. 10. Decbr. 1613: „Angiffued att M. Franciscus (Georgii) Rector scholæ trivialis haffde kiøbtt en Baſſun oc der thill begierede aff Kirckens pendinge 10 Dlr. Suardt att pendingene ſkulde tagis af ſkolens pendinge".

[33] Kun M. Frants Jonſen har jeg turdet nævne ſom Arrebos

Dette var altsaa de Dannelseselementer, Universitetet tilbød den studerende i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede; at Arrebo ikke har været en ulærvillig Discipel, haaber jeg i det følgende end yderligere at kunne bevise. Dog er hermed i Grunden kun lidet sagt, naar vi ikke spørge om Arrebo som lærd latinskdannet Theolog, men som dansk Digter, og kun som saadan har Efterverdenen indskrevet hans Navn i Historien. Det maa derfor snarere betragtes som et Særsyn end som noget, der fulgte af sig selv, at Arrebo, skjønt i Besiddelse af hele sin Tids lærde Dannelse, dog var istand til at skrive sine danske Vers med den Malm og Fynd og med den Rigdom i Sproget, der har vakt Eftertidens Beundring, og gjort ham til Kingos værdige Forgjænger[34], og det maa overbærende undskyldes, om han ikke har lagt den finere Smag og Skjønhedssands for Dagen, som vi nu med Rette forlange af enhver, der vil have Digternavn; vi maa betænke, at Arrebo maatte kjæmpe

---

Lærer, da der er nogen Forvirring i Rektorlisten fra denne Tid (sml. *A. Thura:* Idea hist. litterariæ Dan. p. 29 med Worms Lexikon, I, 542). Har M. Hans Kraft været Arrebos Lærer, saa kunne vi paa Hans Mikk. Ravns Autoritet rose ham som en dygtig praktisk og theoretisk Musiker (jfr. Heptachord. Dan. l. c.)

[34] Skulle vi forelobig fremdrage et Vidnesbyrd blandt mange, om hvad Eftertiden dømte om Arrebo, da høre vi helst Jørg. Sorterup, naar han synger (Cacoethes carminiscum) i (Lüxdorfs) Samling af smukke Danske Vers, 1742, S. 741:

„Med saa stort et Lys forleente
Os vor danske Arebo
At hans Lampe billig tiente
Til vor maure Pen at to.

Kingo skienker os at drikke
Af sit krydeb Digte-veld
Saa vi kand os nokſom ikke
Undre paa hans Sanges Held", o. s. v.

med et uudviklet Sprogs hele Tunghed og Uformelighed — og den, der kjæmper haardt, har vanskeligt ved at overholde Skjønhedens Regler —, medens hans forudgaaende Dannelse kun frembød faa Støttepunkter for hans digteriske Virksomhed [35].

Men har da Livet udenfor de akademiske Høresale ikke afgivet saadanne Støttepunkter? har et indholdsrigt og ungdomsfriskt Studenterliv ikke bødet paa den stive latinske Skoledannelse? Det er Spørgsmaal, som let paatrænge sig, men ikke saa let besvares; thi som det gaar med mange indre Kulturforhold i ældre Tid, at vi mere kjende Skyggesiderne af dem end Lyssiderne, saaledes gaar det ogsaa med Studenterlivet. Det akademiske Senats Forhandlinger fra den Tid give os Bidrag nok til en malerisk Skildring; men da det sjeldent var for deres Dyders Skyld, at Studenterne bleve kaldte for de akademiske Fædre, vilde Farverne blive altfor mørke, om vi udelukkende øste af denne Kilde. — Som Tiden i det hele var temmelig raa, saa var Livet ved Universitetet ikke mindre. Hyppigt møder os paa denne Tid Beretning om, at Studenter vare indstævnede for Konsistorium for Svir og Natteslværmen, for Slagsmaal enten indbyrdes eller med de kongelige Hofbetjente og de adeliges Tjenere; ikke sjældent forefaldt der Drab, og den strænge Justits, Professorerne holdt — dog ikke saameget altid efter eget Ønske, som efter den kongelige Kanslers Befaling —

---

[35] Naar Molbech ved Siden af den fortjente Ros, som han lægger paa Arrebo, frakjender ham Aandskultur og Smagsdannelse, er det ganske vist altfor haard en Dom; Arrebo maa som enhver historisk Person bedømmes i Forhold til sin Tid. Derimod vil det ovenanførte tilstrækkeligt begrunde, hvad samme Forfatter meget rigtigt bemærker, at Arrebo „gjorde den første Overgang til den danske Lærdoms-Poesi“ (se Historisk-biografiske Samlinger, S. 355 og 343).

var kun i ringe Grad istand til at dæmpe Ondet[36]. Men igjennem disse ungdommelige Forvildelser gik der dog ofte noget af den ejendommelige Humor og af den jævne danske Tone, som udmærkede Reformationsaarhundredet og de første Tiaar af det syttende Aarhundrede, og som kunde være en gavnlig Modvægt mod det formelle latinske Væsen, som mere og mere greb om sig. Gamle folkelige Skikke havde paa denne Tid endnu et Hjem i Studenternes Kreds[37]. Blandt de bedre studerende kunne vi ogsaa antage, at egentlig sædelige Forvildelser mindre have fundet Sted, og det bliver en Ros, skjønt en negativ, for Arrebo, at vi ikke træffe hans Navn blandt de manges, som i de Aar, han kan have ligget ved Universitetet, findes anklagede for større eller mindre Forseelser, og det uagtet han, som vi se af hans senere Liv, besad et muntert Sind, og han i et godt Lag ikke regnede det saa nøje med den strængeste Ærbarheds Fordringer.

Det vilde ikke være uden Betydning, om vi kunde oplyse, med hvilke medstuderende Arrebo især har haft Omgang i sine unge Aar; men ogsaa i denne Henseende maa vi væsentlig blive staaende ved Formodninger; dog vilde jeg anse det for ret sandsynligt, at Theologen Peder Pedersen Hie[38] og Medicineren Kaspar Bartholin, den siden saa be-

---

[36] Den akademiske Justits synes just ikke altid at have været udøvet med den største Klogskab, da den ikke sjældent havde det tilfælles med den Drakoniske, at den samme Straf anvendtes for de største og for de mindste Forseelser.

[37] Jfr. Acta Consist. 6. Juli 1604: „Klagett Vice Rector om den store wskickelighed med Studiosis, att de siden S. Hans Dag hafftde opdruckitt 16 eller 18 tønder Tyskøll, med maygilde, Krantze etc."

[38] Senere Rektor paa Herlufsholm, Sognepræst i Vordingborg, Roskilde og endelig ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn, i hvilken Stilling jeg senere vil komme til at omtale ham. Arrebo kalder

rømte Universitetslærer, og Peder Alfsen [39] have hørt til Arrebos Ungdomsvenner. Da det imidlertid kun er en Formodning, kunne vi blot omtale det her, men ikke bygge videre derpaa, og navnlig ikke med Bestemthed sætte nogen Kavsalforbindelse mellem Arrebos formodede medicinske Omgangskreds og hans Ungdomsdigt „Lægen“ [40]. — Vigtigere vilde det dog være, om vi kunde besvare det Spørgsmaal: hvilket Forhold har Arrebo staaet i til ældre og samtidige Digtere? Kunde vi være visse paa, at han var udgaaet fra Odense Skole, da var det ret antageligt, at Jødekrønikens Forfatter Jakob Jakobsen Wolf, der fra 1594 var Læsemester ved Domkirken i Odense, kunde have haft nogen Indflydelse paa ham og i det mindste givet ham nogen Interesse for Poesi, meget kunde han vel ikke lære ham [41].

---

ham i et Brev sin „frater et hospes“. Forøvrigt opholdt P. Hie sig 1606—1609 i Udlandet, fornemmelig ved Universitetet i St. Andrews i Skotland. Den lærde John Johnston giver ham i et Brev til Wil. Camden (dat. Andreap. Scot. 6. Nov. 1609) det smukke Vidnesbyrd: *Petr. Petreius Cimber* juvenis eruditus, probæ indolis et felicis ingenii, vixit apud nos totum triennium et amplius, mihi familiarissimus et merito carissimus, et, quod mireris, diligens indagator rerum nostrarum; adeo ut ipse possit tibi omnia, quæ ad nos et circa nos, non inscienter referre“. (*Gul. Camdeni* Epistolæ, London 1691, p. 127, jfr. p. 75, 95).

[39] Senere Dr. med. & jur. utr. og praktiserende Læge i Bergen, tilsidst Lagmand i Trondhjem. Baade han og Bartholin have skrevet Digte til Arrebo foran i hans Davids Psalter (2den Udg. 1627). De maa have studeret samtidig med ham ved Universitetet.

[40] Se Resenii Bibliotheca, p. 205. Maaske er det den aandelige og ikke nogen legemlig Læge, Titelen betegner — og mere end Titelen kjende vi ikke; i et Manuskript fra forrige Aarhundrede kaldes dog Digtet: „om Lægekunsten“, ligeledes i Pontoppidans Ann. Eccl. Dan. III, 202: „Gedicht auf die Artzeney-Kunst.“

[41] Se Bloch: Den svenske Geistligheds Historie. I, 280—87. Nyerup og Rahbek: Bidrag til den danske Digtekunsts Historie. II,

At Arrebo har kjendt og maaske ogsaa staaet i personligt Forhold til Klavs Christofferſen Lyſchander, der uden Spørgsmaal var den heldigſte af Samtidens Poeter, er ganſke rimeligt; jeg har ogsaa troet at finde Toner hos ham, der minde om Hans Christenſen Sthen; men det Udbytte, Arrebo kunde vinde hos nogen af dem, er ikke saa ſtort, og hans egen Digtervirkſomhed for forſkjellig fra deres, til at det gaar an at ſætte ham ſom Diſcipel i ſtrængere Forſtand af nogen af dem[12]. Fremmede Digteres Værker har Arrebo viſt ikke kjendt ſtort til i ſine yngre Aar, da han ikke ſom ellers de fleſte mere lovende unge ſtuderende blandt hans ſamtidige foretog nogen Udenlandsreiſe; af Forfatterne i den Literatur, der ſtod den danſke nærmeſt, den tydſke, var der desuden ikke meget godt at lære: Martin Opitz, hvis metriſke Arbejder ikke have liden Betydning for den tydſke Verſebygnings Uddannelſe, var ti Aar yngre end Arrebo, og hans berømte Værk „Von der deutſchen Poeterei" udkom førſt Aaret efter at Arrebo havde udgivet ſin metriſke Parafraſe af Davids Pſalmer.

Vi maa derfor ſøge andre Kilder, hvorfra vor danſke Digters Kaldelſe er udgaaet, og hvorfra han ligeſom har hentet det levende poetiſke Billedſprog, der udmærker ham, og ſom altid har været og vil blive den ſande Digters Særkjende. Og da maa naturligvis førſt nævnes hans egen op-

189—93. Jfr. Wolfs Svigerfader Biſkop Jens Nielſens Optegnelſer. (Thottſke Mnſkr. Saml. Nr. 502. 8).

[12] Lyſchander døde 1623 ſom Præſt i Herfølge og kgl. Hiſtoriograf; om hans digteriſke Virkſomhed ſe Nyerups og Rahbeks anf. Skr. II, 194—206. Sthen døde 1605 ſom Præſt i Malmø; nærmere Oplysning findes i Brandt og Helvegs „Danſke Pſalmedigtning" I, jfr. Hiſtoriſk Tidsſkrift, V, 502 ff. og Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne. II, 5—7.

rindelige, digteriſke Begavelſe, uden hvilken alt Studium vilde have været forgjæves; men næſt denne tror jeg, at vi maa ſøge hen til Folkeſangen og Kjæmpeviſen, der dengang og endnu langt ſenere friſkt og frodigt blomſtrede paa Folkets Læber, og hvori, paa den Tid vor Digter fremtraadte, den ſande Poeſi næſten ene levede[43], for i den at ſe det Kildevæld, hvoraf Arrebo har øſt, om end Formen, hvori han ſkrev, var ligeſaa forſkjellig fra Folkeviſens, ſom det Stof, han behandlede, fra Folkeſagnet. — Har da Arrebo færdedes blandt Folket? har han haft Lejlighed til ikke blot af Bøger — thi alt dengang kunde man lære Folkeviſen at kjende paa denne Maade[44] — men ogſaa fra levende Læber at lære denne Folkets gamle poetiſke Fællesejendom at kjende og tilegne ſig den? Det er ikke godt at ſige; maaſke har han i ſine Studenteraar opholdt ſig nogen Tid hjemme paa ſin Fødeø, dog vel ikke efter 1606, i hvilket Aar hans Faber døde[45], maaſke har han været „Skolemeſter" hos en eller anden Præſt eller Herremand paa Landet; dog rimeligſt er det, at det er en folkelig Medgift, han har taget med fra Barndomshjemmet, og ſom al hans ſenere Søgen efter Lærdom ikke har formaaet at udſlette Mindet om eller Følelſen af. Thi at Kjæmpeviſetonen laa ham paa Tungen blev ſenere en Anklage mod ham. Derimod maa man viſtnok ſige, at Arrebo, om han end i ſit daglige Liv yndede den verdslige Folkeviſe, dog ikke, idetmindſte ikke i nogen mærkelig Grad, vedkjendte ſig denne Kjærlighed, naar han

---

[43] Jfr. Etatsr. Molbechs Bemærkninger i Hiſtoriſk-biografiſke Samlinger, S. 329 f.

[44] 1591 havde A. S. Vebel udgivet „Et Hundrede udvalde danſke Viſer om allehaande mærkelige Krigsbedrift og anden ſelbſom Eventyr".

[45] Hübertz Beſkrivelſe over Ærø, S. 82.

optraadte som Forfatter[46]. Thi vel bærer hele hans tidligere Digtning, hans Davids Pſalter iberegnet, i mange Henſeender Folkeſangens Præg, men hans Forfattervirkſomhed indſkrænkede ſig dog ſaa at ſige udelukkende til den gudelige Sang, uagtet der er god Grund til at antage, at den verdslige Folkeviſe maatte ligge ham nok ſaa nær. Aarſagen til denne Fornægtelſe af hans egentlige Tilbøjelighed maa udentvivl ſøges i en vis Klogſkab; Arrebo vidſte, hvorledes de verdslige Folkeviſer paa hans Tid bedømtes paa højere Steder, han vidſte, at hans Lærer Reſen, ſiden Sjællands Biſkop og den meſt indflydelſesrige geiſtlige Mand i hele hans Tid, væſentlig anſaa dem for Samlinger af taabelig eller endog ſkadelig Overtro, og Kjærlighedsſangene blandt dem ligefrem for Boleviſer[47], og da han dog hverken kunde eller vilde tilbagetrænge og afviſe hvad vi kunne kalde hans verdslig Digterkald, ſaa tog han Sagen paa en anden Maade, og blev Kunſtdigter efter en Maaleſtok ſom ingen anden danſk Poet før ham. Den verdslige Sang kom ſaaledes vel frem hos ham, men i en højere, forædlet Form, i hvilken den i Stedet for Forargelſe vakte beundrende Anerkjendelſe hos Samtid og Eftertid. Da han nu tillige udenfra modtog vægtige Opmuntringer til at vandre frem paa denne Bane, var hans Livsopgave ſaaledes beſtemt, om han end først ſent, henimod ſit Livs Aften, kom til at realiſere den, forſaavidt dette overhovedet blev ham givet.

---

[46] Kun paa et Par Steder hos Arrebo (ſ. Ex. Hexaemeron, S. 83: „Saa tiit paa Tafel-bord kand aldrig Terning rinde") har jeg fundet beſtemte Reminiſcenſer fra den verdslige Folkeſang.

[47] Jfr. H. P. Reſen: Katechismi oc Børnelærdoms Viſitats. Kbhvn. 1628. J. 4. En lignende Dom udtaltes netop 100 Aar tidligere over Folkeviſerne af Frands Wormordſen (Dedikation foran hans Overſættelſe af Davids Pſalter 1528, meddelt af Werlauff i Athene, II, 231).

Arrebo kom derved i een Henseende netop til at være Bannerfører for sin Tid, den Tid, der betegner Overgangen fra Reformationsaarhundredets ukunstlede, men ogsaa raa og uslebne, Naturlighed, til det syttende Aarhundredes større Forfinelse og Formvæsen, der dog havde det forud for den forløbne Tid, som en Form, om end en ufuldkommen, har for det aldeles formløse.

Hermed maa Udsigten over Anders Christensen Arrebos Læreaar afsluttes. Han træder, endnu en Yngling, fra de akademiske Høresale ud i Livet til en alvorlig Gjerning. Dog vil det vare endnu en Stund, inden den Dunkelhed, som de siden hans Tid henrundne Aarhundreders Skygge har kastet over hans Person og Livsforhold, forsvinder saavidt, at vi med nogenlunde Sikkerhed kunne skjelne de enkelte Træk, hvoraf hans Billede er sammensat.

II.

Arrebo som Slotspræst.

(1608—1616).

1. Medens det er de fleste Menneskers Lod først sent at udvikles, og naar de endelig gjennem meget Arbejde og mange Besværligheder have naaet den Udvikling, deres Evner tillade, da længe at maatte søge om Lejlighed til at gjøre deres Kundskaber og Gaver frugtbringende, er der enkelte lykkelige Naturer, som alt fra Fødselen af synes betegnede med Geniets Mærke, for hvem det, som volder de fleste saa megen Anstrængelse, gaar som en Leg, som alt i Ungdomsaarene have naaet Manddomsmodenheden. Til disse lykkelige Naturer synes Arrebo at have hørt, endnu ikke stort mere end en Dreng, i en Alder, da mange af hans samtidige ikke vare stort ude over Katechismen og Grammatikkens Elementer, blev han agtet moden til akademisk Frihed, i den Alder, da de fleste først naaede til Universitetet, blev han anset værdig til at være Guds Ord-Forkynder, og det ikke for en afsides Landsbymenighed, men for det kongelige Hus og dets nærmeste Omgivelser. Alt i Aaret 1608, da Arrebo ikke var meget 21 Aar gammel, blev han nemlig kaldet til Slotsprædikant paa Kjøbenhavns Slot.

Søge vi om Aarsagen til, at den samme Konge, som faa Aar senere udstedte den Befaling, at ingen maatte kaldes til præsteligt Embede inden sit 25de Aar[1], valgte eller tillod, at man valgte, Arrebo til Præst ved en Kirke, som han selv af og til besøgte, endnu længe før han havde naaet denne Aldersgrændse, da kunne vi vistnok med Grund antage, at formaaende Anbefalinger have bidraget væsentligt til, at Kongen oversaa Mandens Ungdom og allene lod sig bestemme af hans lovende Egenskaber. Men det er ikke let at sige, fra hvem disse Anbefalinger ere udgaaede. Der findes ingen Spor til, at Arrebo har haft formaaende Slægtninger, der er snarere Tegn til, at han har hjulpet sin Familie frem, end at den skulde have kunnet tage sig af ham[2]. Derimod er det ikke usandsynligt, at Professor Resen, som var en Mand, der selv havde „en særdeles Lyst til Musikken, den han og baade med at synge og lege var forfaren udi[3]", kan være bleven opmærksom paa de smaa poetiske Stykker, Arrebo alt paa denne Tid synes at have ud-

[1] Pontoppidan: Annal. Eccl. Dan. III, 728. Den kgl. Forordning herom af 16 Febr. 1621 findes særskilt trykt. Fra denne Regel blev der ogsaa gjort en Undtagelse, da Mads Nielsen Tølløse 1626 blev kaldet til Slotspræst paa Kjøbenhavns Slot, inden han havde fyldt sit 25de Aar (Kgbrev til Biskop Resen om at ordinere ham, af 8 August, Sjæll. Tegn. Nr. 23. Fol. 226).

[2] Jfr. Uddrag af et Kongebrev, dat. Kronborg, 1 Decbr. 1614 (Sjæll. Tegnelser, Nr. 21, Fol. 91): „M. Hans Staphensen (Forstander paa Soer) fick breff M. Anders Christensen Slodtzpræst paa Frederichsborg slaat hanns Moderbroder Søhn at tage i sin Schole".

[3] Tork. Baden: Tids-Register over Biskopperne udi Siællands Stifft. 1720, S. 40. Resen var selv Psalmedigter, jfr. Den danske Psalmedigtning, I, 249-59. Hans Mikk. Ravn kalder ham: Lingvæ Danicæ delicium, qvi cantilenis nunc cantandis nunc componendis nullo non tempore vacavit. (*Heptachord. Danic.* Proleg. f. vers.).

givet[4], og paa Grund af disses alvorlige og gudelige Tone og Indhold, vel kan have anset deres Forfatter trods hans store Ungdom skikket til en Virksomhed, hvor han kunde faa Anvendelse for sine gode naturlige Gaver. Dog kan heller ikke denne Antagelse afgive tilstrækkelig Forklaring; K. Christian den Fjerde var en Mand, der nok vilde høre og se med egne Øren og Øjne, vi maa derfor formode, at Kongen selv paa en eller anden Maade er bleven opmærksom paa vor Digter, hvad enten det nu er hans særdeles indtagende Udvortes, hans Lærdom eller hans poetiske Gaver, der har tiltrukket sig Kongens Opmærksomhed[5], og han af personlig Velvilje har kaldet ham til en Post, der ikke allene krævede Dygtighed og Begavelse som Prædikant, men ogsaa Evne til idetmindste undertiden at kunne færdes i højere Kredse uden at udsætte sin Person og sit Embede for Spot. Naar Rygtet senere nævnede en mindre hæderlig Aarsag til

[4] Saaledes kan idetmindste en Angivelse i *Resenii* Bibliotheca reg. Acad. Hafn. donata forstaas, hvor der S. 205 anføres: „Anb. Chr. Arreboes Dict om Lægen, Nock andre aandelige Viser 1600, 1601, 1603, 1608, 1610" etc.

[5] En os ubekjendt Mand, der i sin Ungdom havde set Arrebo, fortæller sin Søn, at han var Vir eruditissimus et venustissima facie (se 11te Tillæg). — Vi finde de to sidstnævnte Grunde forenede af K. Christian IV.s Historieskriver Slange, der i det han (I, 401) omtaler Arrebos senere Kaldelse til Trondhjems Bispestol, siger: „Foruden at han var en meget lærd Mand, saa var han ogsaa en kostelig dansk Poet". — At Christian IV. selv gjorde sig bekjendt med de Mænds Gaver, som han kaldte til Præsteembedet, derom haves et Vidnesbyrd af Biskop Mads Jensen Mebellfart (Encoenia sacra. Tale ved Indvielsen af Christianstads Kirke. 1626. Fortalen til Hr. Jørgen Urne. C ij.): „Hs. Maytt. i Egen Person idelig hører oc prøffuer de Vnge Mænd, seer paa det Latinske, seer paa det Danske Sprog aff Predicke-Stolen, som hand vil bruge i den Geistlige Stand, om de haffve Gaffver, som kunde tiene til Guds Æres Forfremmelse, Embedens Fornødenhed oc Tilhørernes Saligheds Opbyggelse."

Kongens Ynbeſt, mangler Efterretningen herom lige meget hiſtoriſk Paalidelighed og Sandſynlighed[6].

Maaſke kunde det hele Forhold nærmere oplyſes, hvis vi fuldkommen ſikkert vidſte, til hvilke Embedsforretninger Arrebo egentlig blev kaldet, men det er vanſkeligt at ſige med fuldſtændig Visshed, da hans Beſtallingsbrev ikke mere haves, og de ældre Kilder til hans Levnetsbeſkrivelſe ikke ſtemme overens i deres Angivelſer[7]. Paa det første Sted, hvor nogen Efterretning møder os om de Embedsſtillinger, Arrebo har indtaget, i den kortfattede Fortegnelſe over Præſterne ved Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn, ſom Peder H. Reſen har forudſkikket de af ham meddelte Indſkrifter fra denne Kirke, ſiges nemlig, at han fra Prædikant paa Kjøbenhavns Slot blev kaldet til Præſt ved den nævnte Kirke[8]. Den ſamme Angivelſe gjenfinde vi i en anden ældre, trykt Fortegnelſe over Nikolaj Kirkes Præſter[9], ligeſom Arrebo ogſaa i et Haandſkrift omtrent fra Aaret 1700 opføres i Rækken af Slotspræſterne til Kjøbenhavns Slot, hvilket paany gjentages af Pontoppidan og Nyerup og efter denne atter af flere nyere[10]. Andre Kilder ſige blot, at Arrebo var K. Chriſtian den Fjerdes Hofprædikant eller hans

[6] Jfr. 11te Tillæg og de Bemærkninger, Noten ſammeſteds indeholder.

[7] Medens Kancelliets Kopibøger (Tegnelſer og Regiſtre) indeholde Beſtallingsbreve for mange andre Hof- og Slotspræſter, mangle de ogſaa en Del af Slotspræſternes Beſtallinger, blandt disſe Arrebos.

[8] „Ex concionatore Arcis Hafn. 1616 pastor St. Nicolai", (*Inscriptiones Hafniensis*, 1668. p. 143).

[9] „Pastor seu Concionator arcis Havn." (*Nova litt. maris Balthici*, 1708, p. 32).

[10] Kallſke Mnſkr. Saml. Nr. 97, Fol. Pontoppidans Annal. eccl. Dan. III, 200. Den danſke Digtekunſts Hiſtorie, II, 211. Thortſen: Udſigt over den danſke Litteratur, 2. Udg. S. 34. Hübertz Beſkrivelſe over Aarø, S. 69.

Slotspræſt, uden nøjere at betegne, hvor han var Slotspræſt[11], og man har da Valget mellem mange Steder, da der, idetmindſte i den førſte Del af denne Konges Regjering, var kongelige Slotspræſter i Kjøbenhavn, Frederiksborg, Kallundborg[12], Antvorſkov[13], Kolding[14], Skanderborg[15] og paa Agershus. Zwergius beretter, at Arrebo var Slotspræſt til Kjøbenhavns og Frederiksborg Slot, uden nærmere at bemærke, om han havde disſe Embeder ſamtidigt eller efter hinanden, det førſte ſynes dog at have været hans Mening[16]. Worm antager derimod, at Arrebo allene var

---

[11] „Chr. IV Regis Concionator Aulicus" (*Møller*: Biblioth. Septentrion. Erud. I, 158); „Concionator Chr. IV, Daniæ Regis, in arce Hafniensis fuit aulicus", hedder det derimod beſtemtere i Cimbria litt. I, 93. „K. Chriſtian IV.s Slotsprædikant" (Biografien i Wielandts lærde Tidender 1732, S. 711—14). N. M. Peterſen: Bidrag til den danſke Literaturs Hiſt. III, 618.

[12] Jfr. Sjæll. Tegn. Nr. 20. Fol. 100: „Anders Dresſelberg og Jak. Vind fik Befaling Gods mellem Sten Brahe og Slotspræſten paa Kallundborg Slot at beſigte." 30 Auguſt 1606. Slange ſiger (anf. St.), at Arrebo var Præſt i Kallundborg.

[13] Jfr. Sjæll. Reg. Nr. 14. Fol. 209, hvor der er indført Beſtalling af 1 Apr. 1599 for Søren Jenſen Bjerg ſom Prædikant paa Antvorſkov Slot; der tilſtaas ham, „der af Slottet til Løn, Klædning og til at underholde ſig af overalt to hundrede gamle Dalere, ſaa og fri Hus og Vaaning ubi vor Kjøbſtad Slagelſe". Den 9 Maj 1621 promoverede „Dn. Nicolaus Jani Corsöræus, aulæ Regiæ Anderschovlensis Pastor" til Magiſter. (Jfr. V. Rhuman: Disp. inaug. de congressu vulgi. 1621).

[14] Jfr. Zwergius: Det Sjællandſke Cleresie, S. 530.

[15] Se Carl Hanſen: Beſkrivelſe over Skanderborg By og Slot, S. 21 f. Skulde man ſlutte efter Worms Angivelſer om Bertel Jeſperſen (Lexik. I, 68), var der paa denne Tid ogſaa en Slotspræſt i Malmø; men Cawallin har viſt, at denne Angivelſe er urigtig (Lunds Stifts Herdaminne. II, 36).

[16] Det Sjællandſke Cleresie, S. 532.

Slotspræst paa Frederiksborg, ham følger Helveg i Biografierne over de danske Psalmedigtere, medens han senere synes at have forandret sin Mening, da han i sin Kirkehistorie siger, at Arrebo var Hofpræst[17].

Her maa nu først bemærkes, at der var en temmelig bethydelig Forskjel paa en Slotspræsts eller Slotsprædikants og en Hofpræsts Stilling og Embedsgjerning; thi medens den første nærmest kun var Sjæleſørger for de kongelige Betjente paa vedkommende Slot og for den Bymenighed, der gjerne hørte til Slotskirken, var Hofpræsten derimod nøje knyttet til Kongens Person, udvalgtes af ham, fulgte med ham paa hans Rejser og var i det hele, hvad vi nu kalde kongelig Konfessionarius[18]. Medens det første Embede ofte beklædtes

[17] Worms Lexikon over lærde Mænd, I, 41. Dr. Helveg har meddelt mig, at han er Forfatter til den vakre lille Biografi af Arrebo i Den Danske Psalmedigtn. (I, Biogr. S. 38). Jfr. Den Danske Kirkes Historie efter Reformationen. I, 279 (2. Udg. I, 326).

[18] Skjønt det, som her er sagt, kunde synes ikke at trænge til Beviser, skal jeg dog paa Grund af de hyppige Forvexlinger anføre nogle saadanne. I M. Christen Jensen Gulbagers Bestalling som Hofpræst (18 Juni 1602) hedder det: „Efterſom vi nu haver handlet lade med os elskel. M. Christen Jensen at skulle lade sig bruge ubi vor Tjeneste for vor danske Hofprædikant, saa at han skal være forpligt ubi hans Kald og Bestilling at lade sig bruge og altid personligen at følge os, naar Behov gjøres, og vi nogensteds forrejser, og han derom tilsiges" ꝛc. (Sjæll. Reg. Nr. 14, Fol. 376). Ved Kongebrev af 15 Maj 1607 tillagdes samme „Hofprædiker" 30 Daler, fordi han „tidt og ofte besværes at skulle følge os, naar vi tage vor Rejse hid til vort Slot Kjøbenhavn, og han sig underdanigst beklager sig ikke at have noget belejligt Herberge eller Vaaning, saa han kunde være for sig selv" (Sjæll. Reg. Nr. 15, Fol. 159). Hofpræsten M. Erik Andersens Bestalling (af 15 Febr. 1610) indeholder samme Forpligtelse til at følge Kongen (anf. St. Fol. 280—81). De 30 Daler til Husleje nævnes ved Siden af den øvrige Løn; Aaret efter (4 Febr. 1611) fik han desuden Skjøde paa „en Kronens Gaard liggende paa Nørregade i Kbhvn." (Anf. St. Fol.

af unge Mænd, og med Hensyn til Indtægterne var mindre indbringende, da disse tildels beroede paa Menighedens Størrelse, var derimod Hofpræstens Stilling meget anseelig, og dannede ikke sjeldent en umiddelbar Overgang til Bispestolen. Hofpræsten lønnedes af det kongelige Rentekammer ved en efter de Tiders Forhold ret anseelig aarlig Genant bestaaende i Penge, Hofklædninger og Foder til Heste, der bestemtes i hans Kaldsbrev, og som siden ofte forøgedes med indbringende Kanonikater[19].

Hvad nu Arrebos Stilling angaar, da maa det betragtes som en afgjort Sag, at han aldrig nogensinde har været Hofpræst, derimod kan der ikke være Tvivl om, at han har været Slotspræst. Vanskeligheden bestaaer i at sige, om han har været det ved Kjøbenhavns eller ved Frederiksborg Slot; thi at han paa samme Tid kunde være det paa begge Steder er ikke sandsynligt, det var kun Hofpræsterne, der skiftede Opholdssted. Denne Vanskelighed synes imidlertid at kunne løses, naar vi lægge Mærke til, at han 1612 selv kalder sig Slotsprædikant paa Kjøbenhavns Slot[20], men at vi fra November 1613 have et Brev fra ham, hvori han giver Beretning om Menighedens Tilstand i Frederiksborg,

---

323—24). Da Hofpræsten M. Christoffer Knoff 16 Okt. 1596 fik en hæderlig Afskeed fra sin Bestilling, var det fordi han paa Grund af sin Alder ikke kunde følge den unge Konge paa hans vidtløftige Rejser (Sjæll. Reg. Nr. 14, Fol. 29). — Om Slotspræsternes Stilling skal i det følgende meddeles nøiere Oplysning.

[19] Om den Hofpræsten tillagte Løn (se Zwergius, anf. Skr. S. 559—60). Den 4 Marts 1608 fik M. Chr. Jensen, Hofprædikant, Brev paa et Kannikedom i Roskilde efter D. Jak. Hasebard; 11 April 1611 fik han atter Brev paa et Kannikedom smsts. efter Frederik Godske (Sjæll. Reg. Nr. 15, Fol. 204. 386).

[20] Paa Titelbladet til Sørgedigtet over Dronning Anna Katharine.

og at han 1614 i et Kongebrev kaldes Prædikant til Frederiksborg Slot[21]; naar dertil endnu kommer, at vi med Vished vide, at en anden Mand, Hr. Saxe Jensen Eigby, i Maj 1613 blev kaldet til Slotspræst i Kjøbenhavn, omtrent samtidigt med at Slotspræsten i Frederiksborg M. Christian Noviomagus døde, saa synes Forholdet med Sikkerhed at kunne bestemmes paa den Maade, at Arrebo først var Slotspræst i Kjøbenhavn, og at han senere, da det formodentlig mere indbringende Embede i Frederiksborg blev ledigt, er bleven forflyttet til dette[22].

Med Hensyn til Tiden, da Arrebo blev Præst, maa jeg ogsaa afvige fra mine Forgjængere; de angive nemlig alle, forsaavidt de overhovedet sætte nogen Tid, Aaret 1610 som det, hvori han modtog sin præstelige Kaldelse, og var der ikke bestemte Grunde til at antage et endnu tidligere Aar, maatte det synes højst rimeligt, at før Treogtyveaars-Alderen kunde Arrebo dog ikke være kommen ind i den geistlige Stand. Undersøger man imidlertid, hvorpaa denne Angivelse grunder sig, vil man finde, at den Omstændighed, at Arrebo var Præst 1610, har været den eneste Kjendsgjerning, de have haft at støtte sig til[23]; men nu staar der paa hans Ligsten i Vordingborg Kirke, at han døde efter at

---

[21] Om Arrebos Brev skal senere tales. Om Kongebrevet, se foran S. 31 Not. 2.

[22] Se Præsten Saxe Jensen Eigbys Optegnelser i Ny kirkehistoriske Saml. I, 152. At Noviomagus var død 1613 ses af Acta Consistorii, 13 Okt. 1613: „Her Saxe Slodzprædicant lod forhøre, om Universitetett icke villde haffue nogen offuerverenbis offuer skifftedt efter S. M. Christianum Noviomagum. Bleff suarid att Universitetet icke kunde sig her med bevare, effterdi arffuen var forfalden ubi Friderichsborg."

[23] I Fortegnelsen over Kandidaterne til Magistergraden i Okt. 1610 benævnes Arrebo: *Dns* Andreas Christierni Arrhensis; denne Omstændighed, der først er bemærket af Biografen i Wielandts

have været Præst i 29 Aar, vi blive derfor nødte til at rykke hans Kaldelse til Præst tilbage til et endnu tidligere Tidspunkt i hans Liv, end forhen antoges[24]. K. Christian den Fjerde var en Mand, der ikke tog mange Hensyn, ligesaa let som han indsatte en Person til et Embede, naar han behagede ham, ligesaa let affatte han ham igien, naar han mishagede ham[25]. Arrebos hurtige Lykke savnede maaske ligesaa meget dybere Begrundelse som siden hans bratte Fald. — Efter disse nødvendige kritiske Undersøgelser vende vi atter tilbage til den egentlige Biografi.

2. Den kjøbenhavnske Slotsmenighed var paa den Tid, Arrebo blev kaldet til dens Præst, neppe betydelig, den bestod væsentlig af de kongelige Hofbetjente; men da K. Christian

---

lærde Tidender 1732, har senere været Kilden til Nyerups Aarsangivelse ved Arrebos Kaldelse til Slotspræst.

[24] „Obdormivit . . Anno Christi MDCXXXVII, ministerii XXIX", hedder det paa Ligstenen, af hele Forbindelsen ses, at Betydningen ikke er: i sit Embedes 29de Aar; men: efter at have været i Embede i 29 Aar. Vil nogen betvivle Indskriftens Rigtighed, da maa bemærkes, at den i det hele bærer Præg af Paalidelighed, desuden strider dens Angivelse jo ikke mod noget andet sikkert Datum.

[25] Et Exempel paa, hvorledes Christian IV. lod sig bestemme af sit personlige Behag, indeholder det Sagn, Zwergius har optegnet (i den haandskr. Forts. af det sjæll. Clereſie, Gl. Kgl. Saml. 1094 Fol.) om Peder Schjelderups Kaldelse til Slotspræst i Frederiksborg 1607. Schjelderup var Kapellan i Mandal, da Kongen paa en af sine norske Rejser fik ham at høre prædike, hvorpaa han strax befalede ham at rejse til Danmark, hvor han skal have kaldet ham til Slotspræst. Vist er det, at Kongen et Halvaarstid efter befalede Professorerne at vælge Schjelderup til Sognepræst ved Frue Kirke; jfr. Acta Consist. 3 Febr. 1608: Actum est de Pastore eligendo ad D. Virginem avocato M. Nicolao ad Dioecesin Stavangriensem. Resp.: Regiæ Maits voluntate electum fuisse D. Petrum Skiellendorph, etc.

den Fjerde, naar han hvilede fra ſine hyppige Rejſer, fortrinsvis opholdt ſig paa Frederiksborg, har den ſtørſte Del af de kongelige Betjente formodentlig været ſamlet paa dette Sted. Paa Tider, naar Kongen tog længere Opholb i Kjøbenhavn, forøgedes Menigheden vel, men med det ſamme indſkrænkedes Slotspræbikantens Virkſomheb, idet Hofpræſten, der fulgte Kongen, ſaa præbikede om Søndagen, og hin allene havde at forrette Frebagsgubstjeneſten[26], medens Gubstjeneſtens Pragt ved ſaabanne Lejligheder viſtnok forøgedes; da det kongelige Kapel ſaa muſicerede i Kirken og anførte Sangen, et Hverv, ſom naar Kongen var fraværende, ubførtes af tolv Diſciple af Meſterlektien i Kjøbenhavns Skole, de ſaakaldte Davidsbegne[27]. Har Arrebo end været i Beſiddelſe af gode Talegaver, en Egenſkab, ſom Pontoppidan, den Forfatter, der af alle bedømmer ham haardeſt, tillægger ham[28], kunde han dog neppe i den Stilling, han her indtog, ſamle ſig nogen betydelig Tilhørerkreds, dertil var Sognegrændſen paa de Tider for ſkarpt afſtukken, hans ſtore Ungdom gjorde vel ogſaa, at hans Ord endnu maatte have mindre Vægt. Slotskirken var desuden ikke allene den ſimpleſte, men ogſaa en af de

---

[26] Jf. Peb. Reſens haandſkr. Descriptio Hafniæ (Kallſke Saml. Nr. 35, Fol.) hebber bet om Slotskirken: Verbi Divini ministri, qvi sacra Danico hic faciunt sermone, duo sunt, unus Confessionarius Regius, qvi hora nona, die solis, concionem habet . . alter, qvi est aulicorum in arce pastor et dicitur „Slotspræbikant", concionem habet die Veneris.

[27] Jfr. Wolf: Encomion regni Daniæ, S. 340. Paa denne Tid havde disſe Davidici „af Kgl. Maj.s. Provianthus beres fri Maanedskoſt, ſom de ſelv annammebe, og lob koge for ſig ubi et Hus hos Godtfolk, dertil hos dennem lejet"; ſenere fik de Koſten i Kommunitetet, ſe *Beckman:* Communitatis regiæ Havn. Historia, p. 38 seqv.

[28] Ann. Eccles. Dan. III, 201.

mindſte af Hovedſtadens Kirker og ikke beregnet paa noget ſtort Antal Tilhørere[29]. Den lille Menighed vilde vel heller ikke have været iſtand til at underholde en Præſt, hvis Kongen ikke gjennem Proviantſkriveren ved Holmen havde anvist denne en aarlig Genant, beſtaaende af Kornvarer og andre Fødemidler[30]. Men var Menigheden ikke ſtor, var Præſtens Arbejde vel heller ikke betydeligt, og vi kunne formode, at Arrebo har benyttet Tiden til efter Lyſt og Lejlighed at fortſætte de Studier, han alt ved Univerſitetet

[29] Da den ældre Slotskirke kun er lidet bekjendt, vil jeg anføre P. Reſens Ytringer om den (l. c.): „Templorum primum sit, qvod in arce est Regia, cultu omnium simplicissimum. In parietibus nullæ neqve inscriptiones neqve picturæ, ara, suggestus et exedra Regia rubro tantum holoserico ornatæ. Ea simplicitate primus, qvicunqve is fuerit, instruxisse videtur, in eoqve instituto tenaces usqve successores voluerunt esse Reges.“ — Det var Chriſtian III., ſom havde indrettet Slotskirken i den Skikkelſe, hvori den paa denne Tid var. Jfr. Wolf: Encomion regni Daniæ, S. 145.

[30] I en kgl. Inſtrux af 31 Okt. 1599 for Proviantſkriveren ved Holmen, Klavs Meckelborg, ſiges bl. a., at han ſkal udgive følgende aarlige Genant til M. Morten Slotsprædikant: 2½ Pund Byg, 5 Pd. Malt, 24 Skpr. Humle, 1 Td. og ½ Otting Smør, 2 Tdr. Sild, 2 Tdr. Torſk, 3 Boger Bergfiſk, 1½ Td. Gryn, 1½ Td. Ærter, 2 Tyne, 2 Svin, 8 Lam, 4 Lpd. Lys, Pendinge til Ved 20 Dlr. og 12 Gjæs (Sjæll. Reg. Nr. 14). En ſildigere Udgiftsordre af 11 Aug. 1621 til Proviantſkriveren Mads Davidſen faſtſætter det ſamme Genant for Slotspræſten Hr. Nelaus Povlſen (Sjæll. Tegn. Nr. 22); vi kunne altſaa ſikkert antage, at det ogſaa har været tillagt Arrebo. Slotsprædikanten havde tidligere ogſaa haft fri Bolig (jfr. Kongebrev af 30 Juni 1603, hvorved Truid Organiſt ved Frue Kirke fik Tilſagn om „et Hus, Gaard og Baaning ubi Studiiſtræde herſammeſteds, ſom altid tilforn og til des haver været forordnet til Slots-Prædikanterens Baaning herſammeſteds, og ſamme Hus og Baaning at maa bruge og beſidde kvit og fri ad gratiam. Sj. Reg. Nr. 14, F. 407); om der ſiden er tillagt Slotspræſten Erſtatning for dette Tab, kan ikke afgjøres.

heldigt havde begyndt, ligesom vi vide, at han paa denne Tid erhvervede sig den Grad, der dengang almindeligt betragtedes som Slutstenen i det akademiske Kursus for de dygtigere studerende, men som han ikke endnu havde taget, skjønt han formodentlig alt tidligere havde opnaaet den lavere filosofiske Grad, Bakkalavrværdigheden [31].

I August 1610 udstedte det filosofiske Fakultets Dekanus, M. Hans Jensen Alan, den højtidelige Indbydelse til Videnskabernes Dyrkere i Danmark og Norge om at melde sig til den Promotion, der efter den kongelige Kanslers og det akademiske Senats Beslutning skulde afholdes i Oktober Maaned, hvorved Magistergraden skulde gives til Mænd, „som udmærkede sig med Dygtighed og Lærdom, og som med mere end almindelig Flid havde stræbt at erhverve en højere videnskabelig Uddannelse [32]". Hvis vi betragtede Sagen efter vor Tids Forhold, maatte to Maaneder synes en kort Frist til Forberedelse til Erhvervelsen af èn akademisk Grad, men dengang var Magistergraden mere en offentlig Anerkjendelse af, at vedkommende Kandidat hæderligt havde fuldendt sine Studier, end en egentlig dybtgaaende Prøve. Christian den Tredies Universitetsfundats havde nemlig bestemt, at Magisterpromotionen skulde foregaa paa følgende Maade: „Paa en vis bestemt Time gaar Rektor ud af sit Hus, med

[31] Hvis nogen, der ikke tidligere var Bakkalavr, vilde erhverve Magistergraden, tog han den lavere Grad samtidig med den højere.

[32] I Alans Programma invitatorium af 9. Avg. 1610 hedder det: „Constituit amplissimus senatus Academicus majorum vestigiis insistere, instinctu et favore Illustris et Magnifici Domini Cancellarii, Domini *Christiani Frisii*, novam instituere promotionem Magistrorum hoc anno, qua summus in Philosophia deferatur honos viris virtute, doctrina ornatissimis atqve conspicuis, qvi in animi cultu præ reliqvis plurimum desudarunt." Indbydelsen er til 1ste Oktober.

hele Univerſitetet, ſom ved foregaaende Bekjendtgjørelſe indbydes hertil, med Fakler, Sceptere og Tromme foran ſig. Kandidaterne ſtille ſig hver paa det Sted, der bliver foreſkrevet dem, i det nederſte Katheder. Dekanus træder op i det øverſte og holder først en Tale om Filoſofien eller andet. Imidlertid ſtaa nogle Drenge udenfor Kathedret ligefor Kandidaterne og holde brændende Voxlys. Efter Talen gjennemgaar enten hver af Kandidaterne eller kun nogle af dem et viſt Stykke af Filoſofien eller et Problem, ligeſom det bliver beſtemt. Derpaa fremſtaar en af Profeſſorerne, ſom ſelv er Magiſter, og gjør i en kort latinſk Tale den Begjæring til Dekanus, at han vil bevære diſſe Mænd, ſom ved Overhørelſen ere blevne kjendte dygtige, med Magiſtergraden og promovere dem til Lærere i Filoſofien", hvilket da ſker under forſkjellige Ceremonier[33]. Imidlertid var der netop paa denne Tid gjort Forſøg paa at indføre en ſtørre Strænghed i Prøven. Kansleren Chriſten Friis havde befalet, at Profeſſorerne ſkulde anſtille en Examen med Kandidaterne nogen Tid før Promotionen for at forſikre ſig om, at ingen uværdig trængte ſig frem til ſtørre Ære, end han fortjente; men Profeſſorerne ſynes kun under mange Betænkeligheder tilbels at have indvilliget i en ſaadan Fremgangsmaade, der ikke fandt Medhold i Fundatſen, og vi kunne derfor antage, at Prøven har været temmelig lempelig, — Examenernes gyldne Tid var dengang endnu ikke kommen[34]. Det var altſaa ikke Prøvens Strænghed, der paa

[33] K. Chriſtian den Tredies Hiſtorie, Overſ. I, 695 f.

[34] Acta Consist. 27 Febr. 1605: „Rector proposuit de Examine privato Magistrorum longe ante promotionem, qvod videatur non omnino cum fundatione convenire, igitur petiit suffragia. Respondit D. *Joh. Resenius*, Magn. Dnm Cancellarium id semper voluisse et mandasse etc. (Stedet er for langt til at afſkrives her). Collecta suffragia, qvid faciendum esset. Responsum ab

denne Tid kunde afſtrække en nogenlunde vel funderet Kandidat fra at ſtræbe efter denne akademiſke Grad, derimod er der Spor af, at de forholdsvis ikke ubethdelige Udgifter, ſom vare forbundne med Grabens Erhvervelſe oftere have afholdt en og anden, ſom ellers kunde have følt Lyſt til at indſtille ſig. Det var nemlig en gammel Vedtægt, at der ſkulde holdes et Promotionsgilde paa de ny Magiſtres Bekoſtning, hvortil en ſtor Mængde af Hovedſtadens Embedsmænd og andre ſkulde indbydes. Udgifterne til denne „Meſterkoſt" tilligemed andre Omkoſtninger kunde ofte løbe op til en temmelig bethdelig Sum, ſom for en fattig Kandidat kunde være ſvær nok at tilvejebringe. Kort før den Promotion, hvortil Arrebo indſtillede ſig, var der imidlertid paa Kanslerens Befaling taget Beſtemmelſer af Univerſitetet, der ſkulde tjene til at indſkrænke disſe Udgifter; dog bethdelig er Indſkrænkningen vel neppe bleven, thi rigtignok hed det i den derom udſtedte Forordning, at ingen ſkulde indbydes „uden Profeſſorerne, Borgemeſtere og Raad med Kongens Foged, og andre Magiſtre og Doctores, ſom ere tilſtede, og Sognepræſterne og deres Kapellaner, med deres Huſtruer, og ſiden nogle af Candidatorum deres Venner efter deres egen Lejlighed", men det kunde endda nok blive et ret anſtændigt Selſkab[35].

omnibus, parendum esse regiis literis, verum videndum, ne nimium freqvens actio sit talis *propter exemplum non bonum.*"

[35] Acta Consist. 21 Juli 1610: „Ex consilio Dn. Cancellarii beretted D. D. Resenius, att effterdi Kong. Maiet. haffuer noget ordineret de sumptibus nuptialibus, Vniuerſitetet ocſaa vilde haffue thilſiun in promotionibus Magistrorum, at ligeſom Candidati vaare mange eller faa, de da der effter ſkulde antuorde Dn. Decano certam pecuniam in numerato ad frugale convivium." Den ny Forordning om „Sumptus ved Graderne" blev vedtagen paa Konſiſtorium 6 Oktober ſ. A. (indført i Nyerups Kbhvns. Univ.s Annaler S. 67-69; men der er den urigtigt henført til 1611). Udgifterne

Efter den udgangne Indbydelse indstillede da Arrebo sig tilligemed tretten andre Kandidater, blandt hvilke vi her ville mærke os Hr. Hans Ravn, Hr. Mads Jensen Medelfart, Peder Pedersen Hie, Jens Dinesen Jersin og Peder Nielsen Gelstrup, Mænd, der alle i den følgende Tid erhvervede sig et mere eller mindre bekjendt Navn[36]. Akten, der gik for sig den 15de Oktober, bestod i Forsvaret af en Række logiske Theses under Professor Alans Præsidium[37], derefter fulgte Promotionen, der ledsagedes af de sædvanlige Ceremonier med Bogen, Ringen og Hatten, tilsidst fremstod en af nye Magistre og holdt Taksigelsestalen. Efter at de akademiske Højtideligheder vare tilendebragte, fulgte det foran omtalte Promotionsgilde, som denne Gang ikke allene bivaanedes af Hovedstadens Honoratiores, men ogsaa af to deputerede

---

for hver enkelt Kandidat maatte, hvis der var over ti, der tog Graden, ikke overstige 20 Daler, hvis der var de ringere Antal, maatte der anvendes 25—30 Daler, som skulde indbetales forud.

[36] Hans Ravn, der ikke maa forveksles (som Worm, I, 238, synes at have gjort) med den meget yngre Hans Mikkelsen Ravn, er bekjendt som Psalmedigter, Medelfart blev siden Biskop i Skaane, Jersin i Ribe, Gelstrup Professor ved Universitetet. Foruden de nævnte Mænd promoverede endnu følgende mindre bekjendte: Palladius Canutius, Dns. Samuel Thomæ Hiöringianus, Johannes Petri Tych., Dns. Alexander Olai Aatzingus (Kapellan ved Frue Kirke, kaldet 26 Maj 1610, tidligere Præst i Odsherred), Dns. Christiernus Laurentii H., Johannes Canutius Coldorphius, Paulus Andreæ Hasn. og Johannes Christoph. Cnof Rosch. — Arrebo er opført som den 10de i Rækken.

[37] „Introductio ad artem logicam, qva agitur de Sapientia acqvirenda, conservanda, & de ejus fine legitimo, qvam D. G. pro summo in philosophia gradu publice defendent pietate, virtute et doctrina ornatissimi, lectissimi viri ad diem 15 Oct. (her anføres Kandidaternes Navne) Præside *Johanne Jano Alan.* Decano. Hafniæ, M. DC. X."

af Øvrigheden i Malmø, der hædrede deres Sogneherre Hans Ravns Mesterkoſt med deres Nærværelſe[38].

Arrebo var ſaaledes, endnu ikke 24 Aar gammel, Magiſter, og ikke længe efter, maaſke i Begyndelſen af Aaret 1611, indlod han ſig Ægteſkab med Elſe Jørgensdatter, formodentlig en Borgerdatter fra Malmø[39]. Ethvert Ægteſkab plejer at aabne ny perſonlige Forhold for Manden til Huſtruens Slægtninge og Venner, og det ſamme har viſtnok ogſaa været Tilfældet for Arrebo, ſkjønt vort Ubekjendtſkab med hans Huſtrus Familieforhold ikke tillader os at oplyſe dette nøjere; dog maa det henſættes ſom en rimelig Formodning, at han ved ſit Ægteſkab er kommen i et, om end fjernere, Slægtſkab med den berømte Malmøbo Kaſpar Bartholin, til hvem han maaſke alt i ſine første Studenteraar var knyttet ved Venſkabets Baand[40]. Bartholin vendte netop paa denne Tid tilbage fra en mangeaarig Udenlandsrejſe og blev kort efter kaldet til Profeſſor

[38] Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne. II, 8.

[39] Paa Ligſtenen i Vordingborg: „Obdormivit . . anno . . conjugii XXVI . . uxor ejus honestissima Elisabeth Georgii". I Præſten Lars Holgerſens Optegnelſer (Thottſke Mnſkr. Saml. 563. 8) nævnes hun 1620: „*Elsa* Superintendentis uxor". I Retsakterne fra Trondhjem 1621 nævnes en Mand ved Navn Peder Thorkilſen fra Malmø ſom „M. Anderſes Kvindes Broder", efter Navnet at dømme maa det vel være Halvbroder. Da Arrebo ifølge de ovennævnte Retsakter var vel bekjendt i Malmø, og han i ſin Ulykkesperiode ſøgte ſit Hjem i denne By, er det ikke uſandſynligt, at hans Huſtru var derfra.

[40] Denne Formodning ſtøtter jeg til en Ytring af Dr. Ole Worm i et ſenere Brev til Arrebo (Wormii Epistolæ. p. 55), hvor han kalder Bartholin „affinis *noster*", medens han paa de mangfoldige andre Steder, hvor han i Breve til andre Perſoner omtaler denne Mand, blot kalder ham „affinis". Maaſke er Slutningen for driſtig, men det ligner ikke Worms forøvrigt jævne latinſke Sprog, at han i et Privatbrev ſkulde kalde ſig ſelv „Vi".

ved Universitetet. Forbindelsen med denne udmærkede Videnskabsmand, der var ligesaa ynded af sine Disciple som æret af sine Kolleger og overordnede, har vistnok atter banet Arrebo Vejen til Venskab og Omgang med andre dygtige og ansete Mænd[41].

3. Aaret 1611 var rigt paa vigtige Begivenheder for det danske Fællesrige, og flere af disse kom i en nærmere eller fjernere Tid til at have Betydning for Arrebo. — Den Misforstaaelse, der længe havde hersket mellem Danmark og Sverrig brød endelig ud i aaben Fejde, og den unge, mandige danske Konge greb med Glæde Lejligheden til at forsøge sine endnu uprøvede Kræfter mod sin gamle, men derfor ikke mindre krigeriske svenske Nabo. I de første Dage af Maj rykkede K. Christian over den smaalandske Grændse, og nu gik det Slag i Slag; det var Fæstningen Kalmar, hvorom Kampen drejede sig. Den blev forsvaret med ligesaa stor Kraft og ligesaa uforfærdet Mod, som det, hvormed den blev angreben; men Christian den Fjerde førte selv an, og efter omtrent tre Ugers Belejring blev Fæstningens Mure tagne med Storm, og Besætningen trak sig tilbage til det højtliggende Kalmarslot. Dog inden de danske endnu kunde bringe dette faste Kastel til Overgivelse, ankom Kong Karl den Niende med en bethydelig Styrke foran deres Forskandsninger. Han gjorde et heftigt Angreb paa dem, samtidigt med at Besætningen paa Slottet gjorde et Udfald og

[41] Af de mange Kilder, som haves til Bartholins Levnetsbeskrivelse, vil jeg her blot nævne Jens Dinesen Jersins Ligprædiken. Kbhvn. 1629. Wormii Epist. XXXIV indeholder et hidtil neppe sønderlig paaagtet Vidnesbyrd om den Ynded, Bartholin stod i hos de studerende. — Arrebo maa vistnok allerede i denne Tid være kommen i det Forhold til Jesper Brochmand, hvori vi finde ham i en lidt senere Tid. Brochmand blev 1610 Prof. pædagogicus ved Universitetet.

ſtak Byen i Brand. Den meſt fortvivlede Kamp udviklede ſig, og kun Chriſtian den Fjerdes uforfærdede Tapperhed og Feltherredygtighed reddede den danſke Hær. Kong Karl blev med ſtort Tab ſlaaet tilbage, og nogen Tid efter maatte Slottet overgive ſig. Otte Dage ſenere fulgte Fæſtningen Borgholm paa Øland Exemplet, og hele denne Ø kom i de Danſkes Magt.

Det var Efterretningen om disſe Begivenheder, der udbredte ſig over hele Danmark og overalt opvakte Glæde og Begejſtring for den unge Heltekonge, hvis perſonlige Mod og Tapperhed Kampens heldige Udfald fremfor alt maatte tilſkrives. Enhver, der kunde ſkrive Vers, ſtemte Harpen for at beſynge Indtagelſen af „Kalmar hin graa", om hvilken der gik det Sagn, at en Konge i Fordumstid i ſamfulde ſyv Aar havde beſtormet den uden at komme Sejren et Haarsbred nærmere[42], men ſom nu efter libet over ſyv Ugers Belejring havde maattet aabne ſine Porte for Kong Chriſtians ſejrige Vaaben[43]. Heller ikke Arrebo var ſen til at ſtemme i med i den almindelige Jubelſang; allerede den 22de Avguſt udkom hans Sejerskvad: „O Danmark hør og mærk", der i kraftige Træk, om end hiſt og her i haltende Vers, giver en hiſtoriſk Udſigt over Hovedbegivenhederne i de to Maaneders Felttog[44], medens det opfordrer det danſke og norſke Folk til at priſe Herren, fra hvem Sejer og Lykke

[42] Se F. H. Jahn: Hiſtorie om Calmarkrigen. 1820. S. 149.

[43] Wegener har alt (Hiſt. Efterretn. om A. S. Vedel, S. 248. Not. 11) anført endel Forfattere, ſom have beſunget Kalmars Erobring. Blandt disſe maa Klavs Lyſchander fremhæves, hvis „Calmarſke Triumph", der er betydeligt udførligere end Arrebos Digt, i indvortes Værd kan ſættes ved Siden af dette.

[44] Arrebos Digt kan ſelv i hiſtoriſk Henſeende være oplyſende, idetmindſte kan et Par af chronologiſke Data, ſom det indeholder, udfylde Mangler ved den hidtil antagne Tidsbeſtemmelſe for Be-

kommer[45]. At denne Sang, der gik til Melodien: „Frhd dig, du Chriſti Brud“[46], ikke blot har været en af de ſaakaldte velmente, men at den er bleven kjendt og yndet blandt Folket, derfor behøves neppe noget andet Bevis, naar vi vide, at endnu over tyve Aar efter findes dens første Linie anført ſom Melodiangivelſe ved andre Viſer[47]. Dette er nemlig et ſaa meget deſto ſtærkere Vidnesbyrd for den, ſom den Pſalme, til hvis Tone den oprindeligt var ſkreven, forſaavidt den ikke alt var det, ſnart blev en af de meſt yndede Kirkeſange, ſaa Arrebos Digt viſtnok maa have hørt til de almindelig bekjendte, naar man kan anføre Exempler paa at det, ikke en enkelt Gang, men oftere blandt det libet, der er os levnet af Lejlighedspoeſien fra Chriſtian den Fjerdes Tid, er benyttet til at give Tonen an fremfor den Pſalme, hvis Melodi man maa antage idetmindſte hver Adventstid kaldtes tilbage i Folkets Erindring.

Ligeſom det var en for hele Folket betydningsfuld Foranledning, der 1611 bragte Arrebo til at ſynge, ſaaledes var det en Begivenhed, der greb alles Hjærter, der atter

---

givenhederne i Kalmarkrigen. (Sml. Jahns anf. Skr. og Molbechs Hiſtoriſke Aarbøger, II, 155).

[45] Jfr. forøvrigt ſelve Digtet, der fuldſtændigt meddeles i Udvalget af Arrebos Skrifter.

[46] Udgiverne af Den danſke Pſalmebigtning have alt, I, 306, gjort opmærkſom paa, at det er det første Spor, vi finde af denne herlige Pſalme, der, efter dens Form og Tone at dømme, muligt kan ſtamme fra Reformationstiden (jfr. anf. Skr. II, IV. og Rudelbach: Om Pſalme-Literaturen, S. 249 f.).

[47] En Hiertelig tilbørlig Tackſigelſe for den ynſkelig oc meget dyrebare Gylden Fred (o.ſ.v.), korteligen ubi Sangviis befattet under den Melodi: O Danmark hør oc merck. Aff N. C. W. Prentet i Kbhffn. 1630. — En Dydelig oc Gudfrygtig Sang, Dictet oc giort Erlig, Dydig oc Gudfrygtig Pige Annæ Pedersdaatter til Ære ... Siunges ſom O Danmarck hør oc merck. Kbhvn. 1634. (Begge diſſe to Digte findes i Karen Brahes Bibl.).

Aaret efter gav ham Harpen i Hænde. Den 29de Marts 1612 døde Kong Chriſtian den Fjerdes Dronning Anna Katharina — den danſke Eſther, ſom hun kaldtes — efter omtrent 14 Dages Sygdom paa Kjøbenhavns Slot. Det er i høj Grad ſandſynligt, at Arrebo har været tilſtede ved hendes Dødsleje, og ſelv har været Vidne til den chriſtelige Tro og Fortrøſtning, hvormed hun ſkiltes fra Verden[48]. Han maatte derfor end mere føle ſig opfordret til at ſlutte ſig til deres Skare, ſom med Sang og Tale søgte at gjøre den fromme Dronnings Ligbegjængelſe ſaa højtidelig og gribende ſom muligt. Den højtidelige Biſættelſe foregik i Vor Frue Kirke den 15de April[49]. Ved denne Lejlighed førte Biſkop Reſen Ordet og udlagde den 23de Pſalme om Herren ſom den gode Hyrde, der fører ſine Faar hjem til ſig, og vi tør viſt antage, at Arrebos Sørgeſang: „Jeg ſaa to dejlige Roſer ſtaa paa fyrſtelige Rode" er bleven affungen paa ſamme Tid. Denne Sang ſkildrer Folkets Sorg ved dets Moders Død og fremfører i dets Navn Bønnen til Gud, at han vil bevare den ene overblevne Roſe, i hvis Skygge enhver Stand i Landet søger Ly,

at vi elendig mo'erløs Børn
ſkal ej vor Fader myſte,
der os beſkjermer ſom en Ørn,
ja ſom ſit Hjært' i Bryſte.

---

[48] Arrebos Nærværelſe ved Dronningens Dødsleje omtales viſtnok ikke af H. P. Reſen i hans Ligtale over hende, men denne Forfatter nævner overhovedet ingen af de tilſtedeværende (hvilket ellers var Skik i Levnetsløbene, der fulgte med Ligtalerne), dog antyder han (Fol. G.), at der var en ſtørre Forſamling nærværende. Jfr. forøvrigt Arrebos Sørgedigt om Dr. Annæ Catharinæ ſalige Frebfart af denne usle Verden, 14de Vers. Digtet findes optaget i Udvalget af hans Skrifter.

[49] Reſens anf. Skr. Først i Aaret 1642 førtes Liget fra Frue Kirke til den kongelige Begravelſe i Roskilde.

Skjønt der ikke findes nogen Ytring paa Sørgedigtets Titelblad, der anthder, at det skulde benyttes just ved den angivne Lejlighed, og vi vistnok maa sige, at Arrebo vel kunde have følt sig opfordret til at istemme den almindelige Klage, selv om der ikke var en saa bestemt Foranledning som den, den højtidelige Ligbegjængelse afgav, er det dog ret antageligt, at Sangen er bleven benyttet paa den anthdede Maade. Thi ikke allene siger Resen, at hans Tale skulde ledsages af Sang, hvori Tanken om Dr. Anna Katharina som den danske Esther skulde nøjere udvikles[50], men Arrebos Digt er, hvorlidet det end har Karakter af, hvad vi nu forstaa ved en Sørgekantate, udsat til to forskjellige Melodier, begge Gange for fire Stemmer, saa det er sandsynligt, at de kongelige Sangere have udført det i Frue Kirke[51]. — Hvorledes dette imidlertid nu end forholder sig, det vedkommer ikke Digtets indre Væsen, som maa omtales lidt nøjere, da dette Digt tilligemed den foran omtalte Sejersang have en saa bestemt udpræget Karakter, at jeg alt her maa forsøge at paapege deres vigtigste Ejendommeligheder

[50] Resen siger (Ligtalen F ij), at han vil fatte sin Sammenligning mellem Dr. Anna Katharina og Dr. Esther i Kortheb „effter at her om bliffuer flux vijdtløfftigere handlet ved Tuende Latinske Orationes oc verß til meb, bisse trende negst effterfølgende bage, meb Guds hielp, i denne Kongelige Universitet." Arrebo kalder i sit „Sørgelig ny Dict" (V. 9.) Dronningen „den danske Esther". I „Quinqvatria feralia pro sancta memoria Reginæ beatissimæ D. Annæ Catharinæ. Francofurti 1614" have vi, foruden Universitetets Sørgeprogram og Resens Ligtale oversat paa Latin af Prof. Herman Nielsen, Threnologia D. Caspari Bartholini, Oratio funebris M. Casp. Brockmanni og Epicon M. Bartoli Canutii. Den afbøde Dronning sammenlignes p. 125 af Bartholin og p. 139 af Brochmand meb Dr. Esther.

[51] Christian IV yndede som bekjendt Musikken og havde et ikke ubetydeligt „Kantori", for hvis Uddannelse han meb Omhu sørgede.

lidt nøjere, og det saameget mere, som Arrebo væsentlig bevarede samme Karakter gjennem sine senere poetiske Frembringelser, lige indtil han ved Hexaemeron indtraadte i et nyt Stadium af sin Forfattervirksomhed.

Begge Digte kunne bedst bestemmes som gudelige Folkeviser, altsaa henhøre de under samme Kategori, som den største Del af Fortidens og Samtidens poetiske Frembringelser. Imidlertid maa dog bemærkes, at endskjønt de i det hele bære Folkesangens væsentlige Karaktermærker, indeholder især Sørgedigtet Spor af, at Forfatteren ligesom stræber videre frem; herom vidner den rigere poetiske Udsmykning, Billederne ere langt mere udførte, end Sædvane er i Folkevisen, Ordene ere, om jeg saa maa sige, fyldigere, den gamle Simpelhed har maattet vige for en større rhethorisk Pragt. Men det mærkes tydeligt nok, hvor usikkert Digteren skrider frem paa denne ny Bane, af og til forvilder han sig i „Moser" og andet Uføre og kommer kun med Møje tilbage til den rette Vej. Dog her er aabenbart naturlige Anlæg og gode Gaver til poetisk Fremstilling, her tør man haabe, at Tiden vil bringe ædle Frugter, om ellers flittig Øvelse og Selvkritik kommer til. — Hvad Versemaalet angaar — thi her kan der dog være Tale om noget saadant — da er det jambiske, men det har ikke faa Mangler og Haardheder, ligesom de hyppige Afkortelser ikke gjøre nogen god Virkning; dog spores Fremgang, Digtet over Dr. Anna Katharina lider langt fra af saa mange Haardheder som den kalmarske Sejersang[52]. Mod dets større Betydning kunde

[52] En stor Del af de mangelfulde Versefødder kunne forbedres, naar man, som Arrebo selv ofte har gjort, udelader E'et i Slutningen af et Ord; mulig har det været Skik ikke at læse et saadant E, om det end stod trykt med; maaske har en mangelfuld Korrektur (denne besørgedes kun sjeldent af vedkommende Forfattere selv) nogen Skyld. Enkelte Ord maa altid læses i een Stavelse, skjønt de skrives i to, f. Ex. under, der maa læses und'r.

derimod indvendes, at det er dannet efter et ældre Forbillede, nemlig den gamle sjællandske Biskop Hans Albretsens Bøn mod store Landeplager: „Jeg ved en Urt baade dejlig og bold", med hvilken det, saavel hvad Versemaalet som hvad Tanken angaar, har meget tilfælles. Men denne Efterligning er vist foretagen med fuldt Forsæt, for at Sørgedigtet skulde gaa Folket stærkere til Hjærtet, naar det mindede om den gamle Sang, der ved sit ægte folkelige Præg forlængst var bleven almindelig yndet, og hvis Melodi endnu længe efter hyppigt benyttedes[53]. At Arrebos Digt ikke er en blot Omskrivning fremgaar tilstrækkeligt allerede deraf, at det er paa 26 Vers, medens dets Forbillede kun udgjør 3 Vers.

4. De foran omtalte poetiske Arbejder, der hvert paa sin Maade tjente til at forherlige Kongehuset, have uden Tvivl ikke bidraget lidet til at befæste Arrebo i den Gunst, han alt tidligere nød til Hove. Som Bevis herpaa maa hans Forflyttelse til Frederiksborg vistnok betragtes.

I en af de første Maaneder af Aaret 1613 døde M. Christian Noviomagus, der siden 1608 havde været Slotspræst paa Frederiksborg og Sognepræst i Nørreherløv[54]. At Arrebo blev hans Eftermand maa betragtes som en afgjort Sag, men ikke desto mindre har det sin Vanskelighed med den nærmere Bestemmelse af hans Stilling, idet der paa denne Tid synes at være foregaaet nogen Forandring med Hensyn til Omfanget af Slotspræstens Embedskreds. Arrebos Bestalling er, som alt tidligere bemærket, ikke kommen til os, derimod haves Bestallinger for flere af hans

[53] Melodien er meddelt i 2den Del, S. 12—13.

[54] Jfr. S. 32 Not. 22. Den 6 Maj 1613 blev Saxe Jensen Slotspræst i Kjøbenhavn, paa den Tid maa Arrebo altsaa allerede have været kaldet til Frederiksborg.

Formænd ligesom for hans Eftermand i dette Embede, M. Frederik Andersen Klyne. Disse ere imidlertid væsentlig forskjellige, thi medens de tidligere Præster vare kaldede af Slotsherren i Forbindelse med den øvrige Menighed, af hvilken de da ogsaa lønnedes, og kun bekræftede af Kongen, er derimod den sidste umiddelbart udnævnt af Kongen, af hvem han da ogsaa væsentlig lønnedes; og medens de førstnævnte tillige vare Sognepræster i Herløv, til hvilket Sogns Betjening de saa maatte holde Kapellan, var den sidste kun Slotspræst paa Frederiksborg og Præst i Hillerød[55]. Denne Forandring er vistnok foregaaet i Arrebos Tid og staar uden tvivl i Forbindelse med den bethydelige Udvidelse, Slotsmenigheden dels i hans Tid fik, dels i den nærmest forudgaaende Tid havde faaet ved de mange Mennesker, som saavel de bethydelige Bygningsarbejder som Kongens hyppige Besøg samlede i Slottets nærmeste Omkreds, en Udvidelse, der tillige betegner Kjøbsteden Hillerøds første Fremkomst. — Denne By, der tidligere kun var en ubethydelig Landsby, fik nemlig omtrent paa denne Tid nogle Rettigheder, der maa betragtes som den første svage Begyndelse til Kjøbstedprivilegier. Vistnok havde Kong Frederik den Anden allerede 1569 gjort et Forsøg paa „at lade lægge en Kjøb-

[55] M. Kort Quists Bestalling (af 27 Sept. 1605) er indført i Friis Edvardsens Underretning om Skjelskør, S. 543-44. Da Noviomagus havde Kapellan, var han formodentlig Præst paa samme Vilkaar som hans Formænd. I M. Fred. Klynes kgl. Bestalling hedder det derimod: „at som vi nu naabigst have antaget M. Fred. And. Klyne ubi vor Tjeneste at skulle være Prædikant paa vort Slot Frederiksborg . . da have vi for saaban hans Tjeneste naabigst bevilget, aarligen at ville lade give hannem til Pension et halvt hundrede Daler og sædvanlig Hofklædning paa sig og en Dreng, at lade hannem forsørge med fri Hus og Vaaning, desligeste og hver Maaneb til Underholdning og Kostpenge 10 gamle Dlr. (etc.) Dat. Kbhvn. 3 Avg. 1617." (Sjæll. Reg. Nr. 16, Fol. 268).

sted for Frederiksborg Slot og den med Privilegier og Kjøbstedret at begave", men Forsøget kom neppe stort længere end paa Papiret[56]. Først i Aaret 1606 kom det til en virkelig Begyndelse, idet Slotsherren paa Frederiksborg Jochum Bylov modtog kongelig Befaling (af 4de April) om „at foreholde og paalægge menige Indbyggere udi Hillerød deres Gaarde at forbygge og forbedre,. og enhver efter sin Evne og Lejlighed Staldrum at lade opsætte, en Part til tre, nogle til fire Heste, mere eller mindre, efterſom enhver haver Plads og Rum til; desligeste at lade gjøre Kammers og Værelse, som Godtfolk kunde udi loseres, og med første Lejlighed deres Huse at lade tække med Tegltag. Og efterat de dennem befrygter, hvis Omkostning de paa samme Bygning anvendendes vorder, ikke at skulle kunne komme dennem eller deres Arvinger udi sin Tid til Bedste, men forgjæves at være bekostet, efterdi det er vor og Kronens Grund og Ejendom, den samme Bygning paasætter, have vi tilladt, at fornævnte vor og Kronens Indbyggere udi Hillerød og deres Arvinger, saa mange som udi saa Maade deres Huse og Gaarde forebygger, og ikke flere, maa fri og ubehindret sælge og afhænde, hvis Bygning de der sammesteds opsætte til hvem dennem lyster, og gjøre dennem dem saa nyttige, som de bedst kunne[57]". Denne Befaling

[56] Jfr. Knudsen: Danmark i Middelalderen. S. 40, Not. 3. Dahl: Hist. Efterretn. om den Kgl. lærde Skole ved Frederiksborg. I, 11—12. VII—VIII.

[57] Sjæll. Registre, Nr. 15, Fol. 90—91. (Det urigtige Aarstal 1608 gjentages trods Dahls Berigtigelse endnu i Traps Statist. topogr. Beskrivelse af K. Danmark, I, 76). Jochum Bylov fik 22 April 1604 Forleningsbrev paa Frederiksborg og Abrahamstrup Len (18 Apr. 1605 tillige paa Kronborg Len), 1612 blev han forflyttet, da han 17 Apr. fik Forleningsbrev paa Bordingborg, Lekkende og Jungshoved Len (Smsts. Nr. 14, Fol. 433-35. Nr. 15. Fol. 19 ff. 433-37). Den 28 Apr. 1612 fik Klavs v.

havde dog ikke i alle Dele det tilsigtige Resultat, idet Rettigheden vel modtoges, men den dertil knyttede Forpligtelse lodes uopfyldt, hvorfor Bylovs Eftermand Klavs v. Ahnen fik Befaling om alvorlig at tilholde Indvaanerne i Hillerød og Ølskjøb at opfylde de Pligter, som de havde paataget sig, hvis de ikke atter vilde miste de dem givne Rettigheder[58].

Saaledes var Forholdet, dengang Arrebo blev Præst for denne Menighed, men foruden den hørte endnu de egentlige Slotsbeboere tilligemed Bønderne i Herløv til hans Sognefolk. Det sidste Sogn synes dog i Aaret 1615 at være blevet skilt fra Slotsmenigheden, og at have faaet sin egen Præst[59]. Indtil den Tid har Arrebo formodentlig ligesom sine Forgjængere maattet holde en Kapellan.

Betragte vi lidt nøjere denne Kreds, hvis Sjæleførger den 26aarige Arrebo nu var bleven, da bestod den af meget

---

Ahnen „vor Mand, Tjener og Kjøgemester" Forleningsbrev paa Frederiksborg og Abrahamstrup Len, og 27 Maj 1615 Kvitans for disse Len (smsts., Nr. 15. Fol. 441-45. Nr. 16. Fol. 121). Alt tidligere var han bleven afløst af Christoffer Basse, der var Lensmand paa Frederiksborg Slot til 1623. — Lensmanden var Præsternes nærmeste Øvrighed i mange Sager, da han ifølge sin Embedsstilling havde „den gejstlige Jurisdiktion og Præsterne der ubi Lenet ubi Befaling, og hvis den gejstlige Rente og Stiftens Indkomst der af Lenet anlanger."

[58] Kgbr. er dat. Frederiksborg 3 Marts 1613 (Sjæll. Tegn. Nr. 21. Fol. 4-5).

[59] Paa en ældre og ret paalidelig Fortegnelse over alle Præsterne i Sjælland efter Reformationen (forf. c. 1670, Gl. kgl. Saml. 2990. 4.) anføres som Præst i Herløv „M. Anders Christensen, som blev kaldet til et andet Kald efter Øvrigheds Befaling mense Novembri 1615." Det er udentvivl Arrebo, her menes; naar der siges, at han blev kaldet til et andet Kald, er Meningen vist, at Herløv Menighed fik en anden Præst. Først i Aaret 1655 blev Herløv atter forenet med Frederiksborg (se Dahls anf. Skr. I, 13).

blandede Beſtanddele, ſom vel kunde have givet en ældre Mand Vanſkeligheder nok at overvinde, end ſige en ſaa ung Mand, ſom Arrebo var, ſkjønt han havde det forud for de fleſte, at han kjendte Forholdene ved Hoffet fra ſin tidligere Virkekreds. Foruden de egentlige Bønder, hvoraf der viſtnok endnu var mange i Hillerød, boede her en ſtor Mængde Folk, ſom middelbart eller umiddelbart havde deres Næring af Slottet. Kong Chriſtian den Fjerde havde med Flid alleſtedsfra ſamlet Kunſtnere og Haandværksfolk til de bethydelige Bygningsarbejder, han lod foretage ved Frederiksborg. Mange af disſe kunde være dygtige Folk i deres Fag, men de vare daarlige Menighedsmedlemmer, iſær efter de Tiders Betragtning, da der forlangtes ſtadige Kirkebeſøg og Altergang idetmindſte en Gang om Aaret, hvis man ikke vilde paadrage ſig Kirkens Diſciplin[60]. De Vanſkeligheder, Arrebo i denne Henſeende havde at overvinde, have efterladt ſig Spor i et Brev, vi have fra hans Haand til den ſenere ſaa berømte Jeſper Brochmand, der dengang endnu kun var Profeſſor i det græſke Sprog ved Univerſitetet. Heri ſkriver Arrebo, d. 12te November 1613[61], omtrent ſaaledes:

„Ebers Højærværdighed, min ærede Patron, vil mindes vor ſidſte Samtale om nogle Foragtere af Ordet og Sakra-

[60] Jfr. Acta Synod. Sjæll. 10 Juni 1618: Pastores debere excommunicare illos, qui ultra annum abstinuerunt a coena Domini, nisi hoc emendarint statim confessione publica.

[61] Brevet, der er ſkrevet paa Latin, og hvoraf jeg her meddeler en Overſættelſe, vil blive optaget blandt Arrebos Breve i Slutningen af 2den Del. Der kunde ſynes at være Grund til at antage, at Aarstallet var urigtigt afſkrevet for 1615, da Brochmand etſteds i Brevet kaldes „Dn. Doctor", og han først blev Dr. theol. 1615; men da Biſpens „extrema fragilitas" omtales, maa man viſt tænke paa den længere Tids Svageligheb, der gik forud for Biſkop P. J. Winſtrups Død, ſom allerede indtraf 24 Juni 1614.

menterne, som findes her hos os. Jeg udbad mig især ebers Raad angaaende vor Kirurg Daniel[62], som jeg havde og endnu har stærkt mistænkt for at være hengiven til Papismen. Da jeg var kommen hjem, kaldte jeg ham for mig i Lensmandens Nærværelse; han indfandt sig og fralagde sig i de stærkeste Udtryk al Tilbøjelighed til denne djævelske Lærdom, ja hvad mere er, da jeg senere var tagen til Kjøbenhavn, kommunicerede han uden mit Vidende og Vilje i vor Kirke. Jeg bestræbte mig imidlertid for ved mange Beviser at overtyde ham om hans Vildfarelse, dog uden synderlig Frugt; imidlertid bragte jeg det dertil, at han i Lensmandens, Præsternes og flere andre hæderlige Mænds Nærværelse gav mig det Løfte, at han offentlig paa en højtidelig Maade vilde aflægge en Ed, af hvilken jeg herved sender eder, min højlærde Patron, en Afskrift til Gjennemsyn. Hvis det paa denne Maade vinder ebers Bifald, bliver det derved, hvis ikke, er jeg meget tvivlraadig, hvad jeg skal gjøre ved ham[63]. Jeg meddelte ogsaa Hr. Doktoren

---

[62] Mester Daniel Hagevald. Jeg har fundet flere Kongebreve ham angaaende; saaledes forlenedes „Mester Daniel vor Livbalber" 4 Febr. 1605 „med vor og Kronens Anpart (af) Korntienden af Alsted Sogn ubi Soer Len liggendes, som er Byg 10 Pund, Gryn 6 Skpr., saa og vor og Kronens Anpart (af) Kirketienden af Fjenisløv Sogn, af Fjenisløvmagle Byg 4 Pd., Gryn 4 Skpr., som afgangne Else Mule haver været med forlenet." D. 21 Marts 1615 fik „M. Daniel Hageuald Vores liffs badscher" Bevilling paa 10 Dlr. om Maaneden i Kostpenge. D. 8 Marts 1619 fik han kgl. Skjøde paa en Gaard i Helsingør. 1627 fik han Ventebrev paa et Kanonikat i Roskilde. Han var aabenbart altsaa en Mand, Kongen ynbede. Han døde 1630.

[63] Vi mindes ved Arrebos Ytringer om den Iver, hvormed den danske Regjering nu søgte at standse den indtrængende Papisme, efterat den i Begyndelsen havde forholdt sig temmelig ligegyldig ved dens Forsøg paa at vinde Fodfæste i Landet. Ikke længe før (19 Juni 1613) var der udgaaet kgl. Forordning, at da mange i

Underretning om Glarmeſteren[64], et Menneſke, der mangler al Kundſkab om Gud og dertil er en ugudelig Fataliſt: da han fik Nys om denne Underſøgelſe, gjorde han ſig færdig til at rejſe af, og han lovede, hvis han nogenſinde vendte tilbage, at han da nok paany ſkulde undgaa den verdslige Arm. Den tredie, ſom jeg talte med eders Højærværdighed om, var vor Feldbereder Iver: da dette ſtakkels Menneſke, der næſten er albeles uvidende om alle guddommelige Ting, blev krævet til Regnſkab i Lensmandens og nogle andres Nærværelſe, tilſtod han, at han lige fra ſin Ungdom og indtil denne Dag aldrig havde været ved Herrens Bord. Han er nu en Mand paa 50 Aar, om ikke ældre. Dette ſtakkels Menneſke, der, efter hvad jeg hører, er født i Hadersleb af en anſet Familie, bad inderligt om at gjenoptages i Kirken, lovede Bod og Bedring, og at han for Fremtiden ſkulde leve uſtraffelig. Den fjerde, vi talte om, var en Karetmager ved Navn Povl, han er danſk af Fødſel, men ligeledes ganſke uvidende; han har heller ikke været til Alters en fire Aars Tid, ogſaa han bad om Gjenoptagelſe i Kirken og lovede at forbedre ſig. Imidlertid har jeg endnu truffet paa en femte, en gammel Mand, der hedder Anders Tidemand; han er af ſamme Surdej ſom de to ſidſtnævnte, i 13 Aar har han ikke været til Herrens Bord og er, mærkeligt nok, ganſke uvidende i alt det, der angaar

---

Riget, baade ædel og uædel vare hengivne til den papiſtiſke Religion, maatte for Fremtiden ingen, der lovlig kunde overbevises om at være denne Religion hengiven, gaa i Arv med ſine Sødſtende eller andre Arvinger, men være arveløs, ingen Papiſt maatte boſætte ſig i Riget, end mindre befordres til noget Officium.

[64] „Vitriarius" betyder vel nærmeſt en Glaspuſter; men jeg har intetſteds ſet noget om, at der paa den Tid var et Glaspuſteri ved Frederiksborg. Maaſke er det den i Hiſt. Tidsſkrift (IV, 577-78) omtalte Glarmeſter Jakob Hanſen.

Saligheds Sag. Han lovede ligeledes Forbedring og bad om at maatte vende tilbage til Kirken. Flere kirkelige Udskud har jeg ikke, og gid jeg aldrig maa faa dem. Om disse Personer vilde jeg, ærede Velynder, gjerne høre eders Højærværdigheds Mening, for at være sikker i min Sag om, hvorledes jeg skal forholde mig med dem. Jeg ser nemlig ingen Mulighed til, at de kunne tages til Alters uden offentlig Afløsning, thi deres Synder og den Forargelse, de have anstiftet, er almindelig bekjendt for hele Menigheden. Kirkeordinansen siger jo, at den, som synder offentlig, skal ogsaa afløses offentlig. Nu vil jeg bede eders Højærværdighed om at give mig et godt Raad, for at jeg kan vælge den rette Vej, og hverken skal støde an imod Ordinansen eller en god Samvittighed. Jeg tilstaar gjerne, at jeg vel hellere burde have henvendt mig til Biskoppen i denne Sag, istedetfor at besvære eder; men da I, min ærede Velynder, ved, hvor yderst svag han er, stoler jeg sikkert paa, at I vil tilgive mig min Dristighed. — Jeg sender nogle Prædikener; mine Juleprædikener skulle med det første følge efter."

Betragte vi denne Skrivelse lidt nøjere, da er den mærkelig for Arrebos Biografi ikke allene ved det Forhold, som vi derved lære at kjende mellem ham og Brochmand: Arrebo spørger Brochmand til Raads og sender ham sine Prædikener[65]; men ogsaa fordi vi faa Indblik i de frederiksborgske Menighedsforhold, der paa denne Tid vare af en

[65] Ved denne Raadførelse mindes vi forøvrigt om et libet senere Synodalmonitum af Biskop Resen 1615: „Admonendi pastores, ne in dubiis et difficilioribus ullo modo prætereant suum præpositum, capientes aliunde consilium illegitimum." Gik Arrebo end ikke til sin rette Foresatte, saa gik han dog visselig til den Mand, hos hvem han kunde faa gode Raad, om han ellers kunde faa dem hos nogen.

Natur, ſom neppe noget andetſteds i Danmark. Foruden de egentlige Haandværkere var der nemlig i Anledning af Bygningsarbejderne ſamlet en ſtor Mængde Pligtsfolk der, for en ſtor Del Folk af den ſletteſte Art, ſaa man havde fundet det fornødent at rage deres Haar og Skjæg af, for at de kunde kjendes og anholdes, ſaaſnart de fik iſinde at abſentere ſig[66]. Endelig var her et Hof, med hvad dertil hører, et Hof, hvor Kongens libet priſelige Exempel medførte, at Drukkenſkab og Uſædelighed hørte til Dagens Orden. Af ſamtidiges Ytringer vide vi, at man maatte være døv og blind forat bevare ſig uſkadt under disſe Omgivelſer[67]; hvor vanſkelig maatte da Stillingen ikke være for Præſten, ſom baade ſkulde høre og ſe og udtale ſin Dom over alt dette, hvis han ikke vilde ſvigte ſin Embedspligt. Det eneſte, der kunde lette Forholdet, var, at K. Chriſtian den Fjerde var en Mand, der dog kunde taale at høre Sandheden, om den end var ſkarp, ſom M. Ole Vinds bekjendte Exempel viſer. — Hvorledes Livet ved Hoffet var, derom kunne vi viſt høre Arrebos egen Mening, naar han ſiger, „at Hoflevnet er meget beſværligt og vanhelligt for et gudfrygtigt Menneſke, helſt paa de Steder ſom Ugudelighed ſtedſe øves og drives uden nogen Straf og

---

[66] D. 23 Marts 1613 udgik der Kongebrev til følgende Lensmænd i Sjælland, Chriſten Hanſen, Ebbe Munk, Jochum Bylov og Sten Brahe om „det ſaaledes hos Færgeſtederne ubi deres Len at ſkulle forordne, at ingen af det Pligtsfolk, ſom arbejdede ved Frederiksborg, og var raget baade Haar og Skjæg paa, kunde overkomme, men ſtrax blive tagen, derſom de ville undvige" (Sjæll. Tegn. Nr. 21, Fol. 5).

[67] Dr. Chr. Borbing, Prinds Chriſtians Livmedikus, ſkriver 1613 til O. Worm: „Me qvod attinet, in Aula sum, adhuc Johannes in eodem ... Aulæ mores jam novi: ad illos sæpe surdaster sum, sæpe lippus; occalluit animus penitus". (*Wormii* Epist. p. 3).

Revſelſe; thi da ſker det, at en gudfrygtig er blandt de ugudelige Hoftjenere ligeſom en ſød Kjerne i en haard Nød, og ſom en ſød Marv i det haarde Ben, ſom en Glød under Aſken og en Vinklaſe under Perſen, ſom en Perle under en tung Flinteſten og en Roſe under Torne". Dog tilføjer han: „Ikke for den Sags Skyld, at Hoftjeneſten er anrettet, fordi Folket ſkal endelig der leve ugudeligen, eller at Hoftjenere ſkulle endelig være tyranniſke og ſlemterige; nej, ingenlunde: thi man finder mange gudfrygtige og fromme Chriſtne til Hove, der gjerne ville gjøre det, ſom chriſteligt og ret er, og fortryde, naar der anderledes handles, eller tages ilde affted med fromme og uſkyldige Menneſker[68]". Arrebo har vel af egen Erfaring lært Hoftjenere ſaavel af den førſte ſom af den ſidſte Art at kjende; blandt de ſidſte kunne vi tænke os en Mand ſom Chriſten Friis til Kragerup, der ſenere ikke allene blev Arrebos men al Videnſkabs og aandelig Stræbens Beſkytter og Forfremmer i ſit Fædreland; han havde været anſat ved Hoffet i den førſte Tid, Arrebo var Slotspræſt, og vi kunne antage, at den førſte Forbindelſe mellem disſe to Mænd er ſtiftet her[69].

Naar her er talt om de Vanſkeligheder, Arrebo ſom Slotspræſt havde at overvinde i ſit Forhold til Hoffet, ſaa maa det dog formodes, at en Del af disſe mere ramte Hofpræſten, der fulgte Kongen og med ham hyppigt i længere Tid opholdt ſig paa Frederiksborg. Selv hvor der kunde være Anledning for Slotspræſten til at træde til paa Grund

[68] Torcular Christi, femten Prædikener. S. 147.

[69] Chr. Friis var 1607-11 Chriſtian IV.s Hofjunker, jfr. J. Brochmands Ligtale over ham. 1640, S. 38. „Literarum et literatorum fautor incomporabilis", „Danorum alter Absalon" kalder Hans Mikkelſen Ravn ham i det Brudſtykke af ſin haandſkrevne Rythmologia Danica, der er aftrykt foran Arrebos Hexaemeron (c. 4).

af Hofpræſtens Forfald, ſe vi en anden Mand blive kaldet til at forrette dennes Gjerning, ſom da M. Mads Jenſen Medelfart paa Grund af Hofpræſten M. Erik Anderſens Sygdom eller Død blev hentet fra Kjøbenhavn til Frederiksborg for (31 December 1615) at vie Chriſtian den Fjerde ved venſtre Haand til Kirſtine Munk[70]. — Forøvrigt har Arrebo vel læſt, hvad den gamle ſpanſke Biſp Antonius de Guevara havde ſkrevet om Livet ved Hofferne, hvoraf han kunde lære, at Forholdene i ældre Tid heller ikke havde været ſtort bedre, og at „en klog Mand med Taalmodighed burde finde ſig i det, der ikke kunde forandres[71].

5. Medens altſaa Beſværlighederne viſtnok vare de overvejende for Arrebo i hans forandrede Stilling, frembød denne dog ogſaa ſine Behageligheder. Hertil maa først og fremmeſt regnes Stedets Skjønhed, der for en digteriſk Natur maatte være dobbelt tiltalende, den havde libet tidligere bragt Klavs Lyſchander til at ſynge:

Den Sted han ligger ſaa lyſtelig,
baade Himmel og Jord der fryder ſig,
at Hjertet ſig ved maa glæde.
De Skove de ligger hen rundt omkring,
de Søer de løbe hen i den Ring,
den Fiſk ſpiller inden fore.
Baade Hjort og Hind de ſpringer ſaa riſt,
og Fuglen ſiunger paa grønneſte Kviſt,
den ringeſte med den ſtore[72].

---

[70] Jfr. Nyt hiſt. Tidsſkrift, IV, 354 Not. Sml. Zwergius: Det Siællandſke Cleresie, S. 543. M. Erik Anderſen maa være død (forflyttet?) inden 17 Febr. 1616, thi paa denne Dag fik M. Hans Michelſen Beſtalling ſom Hofpræſt.

[71] Jfr. Torcular Christi, S. 149. De anførte Ord ere Dr. Chriſten Borbings Slutning paa hans Skildring af Hoffet.

[72] Den Grønlandſke Chronica. 1608. L ij vers.

Den levende Sands for Naturens Skjønhed, som udmærker Arrebo, og de friske Billeder fra Mark og Skov og Sø, der udgjøre en af Hovedfortjenesterne ved hans Hexaemeron, staa vistnok i Forbindelse med Digterens treaarige Ophold i den yndige frederiksborgske Skovegn.

Ogsaa de mange og storartede Bygningsarbejder havde deres Interesse; at Arrebo har fulgt dem med Øjet, og at ogsaa han har været en villig Beundrer af al den Kunst og Herlighed, der samledes paa dette Sted og gjorde Frederiksborg Slot til, hvad det endnu er, det skjønneste i Norden, derom overbevises vi, naar vi læse følgende begejstrede Ytringer i hans ovenanførte Digt:

Rejs' du til Dannemark, og Frederiksborg ej skuer
med de forgyldte Taarn', forgyldte Sal og Stuer
og anden Rigdom stor, Klenodi, Ædelstene,
Tapeteri saa fint, som det var Guld det rene,
den Tempel ærefuld, som Christian den Fjerde
saa pur som dreven Guld lod bygge Gud til Ære?[73]

Dog medførte disse Bygningsforetagender ogsaa Ulemper og det navnlig for Præsten, idet Brugen af den af Kong Frederik den Anden opførte Slotskirke var ham og Menigheden berøvet paa Grund af de særdeles betydelige Udvidelse og Forskjønnelser, som den modtog[74]. Imidlertid

[73] Hexaemeron Rythmico-Danicum, S. 52.

[74] Som Bidrag til Kundskab om disse Forskjønnelser af Kirken kan navnlig henvises til en kgl. Kontrakt af 14 Sept. 1613 med Maleren Poul Romler (meddelt af G. F. Lassen i Hist. Tidsskrift IV, 582). Om Orgelet og Kirkens Prydelser se J. P. Rasbech: Frederiksborg Slots Beskrivelse 1832, S. 132 ff. Om den store Klokke i Kirkens Taarn har jeg fundet følgende Notits: „1615 den 9de Februar var jeg Tuve Jensen med at drage den store Klokke fra Gitthuset og ud til Frederiksborg ad den ny Vej, som var en Slaaklokke; var der 12 Par Heste for

afholdtes Gudstjeneſten i en dertil opført Træbygning i Hillerød, der var saa skrøbelig, at hele Kirken engang blæste omkuld i en Storm. Kirkenøden i Hillerød i Arrebos og den nærmeſt følgende Tid, har Henrik Thomeſen Gerner skildret paa Vers; hvad han fortæller, er noget nær det eneſte, man med Vished ved om Forholdet, det kan derfor passende faa Plads her, især da nævnte Forfatters „Beskrivelse af det vidt berømte Frederiksborg" aldrig er bleven trykt[75]. Gerner synger altsaa:

Som Slottet var i Værk, han (Kongen) lod en Kirke sætte
i Hillerød, at Folk ej skulde Gud forgjætte;
men den om tre Aars Tid omblæste meget brat,
da Stormen Skade stor forvoldt' St. Karens Nat.
Da lod Kong Christian paany en Grundvold lægge[76];
men endnu intet blev fuldkommen ud af begge:
Den første blæstes om, den anden blev ej bygt,
saa bliver meget godt ved onde Hænder stygt.
Vel er der ofte gjort Undsætning til en Kirke,
og Penge samled ind, det kan dog intet virke;

---

hende siden derfra og til Frederiksborg" (Den helsingørske Borger T. Jenſens Optegnelser i Thottske Mnskr. Saml. Nr. 1625. 4). Jfr. Rasbechs anf. Skr. S. 101.

[75] Findes i Zwergs Afskrift i Thottske Saml. Nr. 1390. 4. Pontoppidan har kjendt denne Efterretning, se Dansk Atlas, II, 314; men hvor han har faaet det vistnok urigtige Aarstal fra, ved jeg ikke.

[76] I Chr. IV.s egenhændige Breve ved Molbech, I, 87, hedder det i en Befaling til Kansleren af 12 Febr. 1621: „(En Tømmermand) skal hidskikkes, at han beser Kirken i Hillerød, paa det man den i Sommer kunde faa færdig; dog vil haves i Agt, at Fagene („faaggen") paa forbemeldte Kirke ere ringere end paa andre gemene Huse."

thi faa her mindes kan, som det vel Kirken men',
derfor er Bygningen saa langsom, tung og sen.
Nu Kirken borte var og Slottet ikke færdig,
da fandtes intet Hus til Herrens Dyrkning værdig;
man maatte i en Stald behjælpe sig i Nød,
til Slottet færdigt blev, og Kongen andet bød.

Denne Ulempe i Forbindelse med de forvirrede Menighedsforhold kunde vistnok gjøre Arrebo træt af dette Embede[77]. Hertil kom endnu, at han udentvivl savnede en passende Omgangskreds; der var dengang ingen lærd Skole i Byen, efterat Frederik den Andens Skole var forflyttet til Sorø paa Grund af den Forsthyrrelse, Hoffets Nærhed foraarsagede; ingen af Nabopræsterne ere bekjendte som i nogen Henseende fremragende i deres Kreds, den eneste skulde da være Hr. Hans Tidemand i Tikjøb, der er Forfatter af flere rimede Arbejder, som ikke ere ringere end de fleste samtidige Poeters; han havde ligesom Arrebo besunget Dronning Anna Katharinas Død, men var ikke ret længe efter tilligemed Nabopræsten i Græsted bleven assat af Biskoppen paa Grund af en „Forseelse mod Ordinansen", som vi ikke mere kjende[78]. Arrebo maatte

[77] Da Slotspræsteembedet stod ledigt i tre Fjerdingaar efter Arrebos Forflyttelse (Fred. And. Klyne fik først sin Udnævnelse 3 Juli 1617, fra 3 Avg. at regnes), har der maaske været flere Forhindringer for Præstens Funktion, som nu ikke kjendes.

[78] Ved Hyldingen 1610 nævnes følgende Præster i Liunge Herred: M. Mikkel Andersen i Sundby, Hr. Rasmus Andersen i Liunge og Uggeløse, Hr. Christen Rasmussen i Slangerup og Uvelse, og Hr. Mikkel Jensen i Græse og Sigersløv (Orig. Hyldingsfuldmagter i Gehejmearchivet). Hans Tidemands Skrifter nævnes af Worm og Nyerup; ifølge kgl. Skrivelse til Biskop Resen af 29 Juni 1615 skulde han tilligemed Hr. Peder Nielsen i Græsted atter indsættes i deres Embeder (Sjæll. Tegn. Nr. 21, Fol. 129).

under diſſe Forhold ſavne ſine Venner i Hovedſtaden, og det ſaa meget mere, ſom han efter alt at dømme har været en Mand, der yndede livlig ſelſkabelig Omgang. Dette Savn, ſom hans viſtnok lykkelige huslige Forhold ikke ganſke kunde afhjælpe, maatte gjøre ham tilbøjelig til at modtage Befordring, naar Lejligheden aabnede ſig for ham til en ſaadan, og ſnart viſte denne ſig, og det en ſaa gunſtig, ſom han kunde ønſke det.

III.

Arrebo som Sognepræst i Kjøbenhavn.

(1616—1618).

1. Det ſker ikke ſaa ſjelbent, naar en Mand i en meget ung Alder kommer i en forholdsvis anſeelig Stilling, at han da ikke allene vil, at andre ſkulle glemme hans Ungdom, men ogſaa ſelv glemmer den og agter ſig moden og fuldt prøvet i alle de Forhold, hvortil Alder og Erfaring udkræves for ikke at gribe fejl og forløbe ſig; navnlig har det vel ikke ſaa ſjelbent været Tilfældet med ſaadanne, ſom meget unge ere kaldede til Præſteembedets alvorlige Gjerning, at de ikke ret have overſkuet Arbejdets ſtore Vanſkelighed og Anſvar, men med driſtig Haand og uden at ſøge erfarnes Raad have grebet ind for at reformere, hvad der ikke var efter deres Hoved. Dette kan dog ikke bebrejdes Arrebo, ſkjønt han blev kaldet til Præſt vel ſaa ung ſom nogen; vi have ſet, at han ikke ſkammede ſig ved at ſpørge om Raad, og at han villigt har fulgt de givne Vink kunne vi ogſaa formode, naar vi kjende noget nøjere til hans Karakter, i hvilken vi ikke finde Spor af den heftige Lyſt til Oppoſition i Spørgsmaal, der angik den vedtagne Kirkelære eller Kirkeſkikkene, ſom ellers var temmelig almindelig paa hans Tid, og ſom bragte ikke faa

samtidige Præster fra deres Embeder — det var fra en ganske anden Side, Slaget senere traf ham. Vistnok har dette været begrundet i, at han i det væsentlige delte deres Mening, som paa den Tid vare de mest indflydelsesrige i kirkelige Sager, men derhos tillige i en vis Blødhed i Karakteren, der satte ham istand til villigt at følge den Vej, der anvistes ham af overordnede og mere erfarne. Under saadanne Forhold kunde han ikke have nogen Betænkelighed ved atter at vende tilbage til Kjøbenhavn, uagtet han der kom under et mere umiddelbart Tilsyn af den kirkelige Øvrighed, der, navnlig efterat Hans Povlsen Resen var kommen til at beklæde Bispestolen, regjerede med stor Myndighed; ja vi kunne endog antage, at han med Glæde har grebet Lejligheden til at unddrage sig Hoflivets Forvirring for at indtræde i en roligere Virksomhed, da hans Konges Ynd est aabnede ham Vejen dertil.

Efterat den kongelige Hofpræst Dr. Hans Michelsen i Sommeren 1616 var kaldet til Fyns Bispestol, blev Sognepræsten ved Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn, M. Mads Medelfart, den 9de Oktober samme Aar udnævnt til at beklæde den ledige Post som „Hofprædiker“ [1]. Vi tør med Sikkerhed antage, at det var ved en kongelig Kaldelse, der senere bekræftedes ved Menighedens Valg, at Arrebo blev hans Eftermand ved Nikolaj Kirke, og saaledes kom til at beklæde det Embede, som M. Ole Kock faa Aar før havde haft, men som han havde maattet forlade for at gaa i Landflygtighed paa Grund af sine Stridigheder med Resen [2].

[1] Sjæll. Registre, Nr. 16, Fol. 224. Dette Datum betegner tillige Tids-Grændsen, inden hvilken Arrebo ikke er kaldet fra Frederiksborg, nærmere kan Tiden ikke angives, dog falder den indenfor Aaret 1616.

[2] Arrebos Kaldsbrev haves ikke, men hans Formand, „M. Mads Sognepræst udi Veile“, kom ved kongelig Udnævnelse af 25de Maj

For ham var der imidlertid, som ovenfor er bemærket, neppe nogen Fare i saa Henseende, men i en anden Retning kunde Vanskeligheden være stor nok, naar vi se hen til, at det var en af Danmarks ypperste Prædikanter, hvis Efterfølger han var bleven, en Mand, hvis ledige Plads det var vanskeligt at udfylde[3]; dog Arrebo har vistnok heller ikke manglet Gaver til med Ære at indtage sin ny Stilling som Sognepræst i Kjøbenhavn, en Stilling, som medførte den Behageligheb for ham, at han fik Lejlighed til at forny de Forbindelser, han alt tidligere havde stiftet, og til at indgaa ny med Mænd, som imidlertid havde faaet Ansættelse i Hovedstaden. Blandt saadanne kunne vi nævne den berømte Læge og Oldforsker Ole Worm, der 1613 var bleven Professor ved Universitetet. Da vi senere finde Arrebo i en venskabelig Brevveksling med ham, maa vi antage, at disse to Mænd paa denne Tid ere komne i Forbindelse med hinanden[4].

Hvad Arrebos Stilling forøvrigt angaar, da kunne vi antage, at den i udvortes Henseende var god, da Præsten

---

1614 til Nikolaj Kirke. (Sjæll. Tegn., Nr. 21, Fol. 58). Efterմanden, M. Thomas Wegner, blev „forskreven" af Kongen fra Kallundborg og derpaa kaldet af Nikolaj Menighed; den sidstes Kaldsbrev, der er oplysende med Hensyn til Arrebo, indføres som 1ste Tillæg til Biografien.

[3] Sigvard Grubbe fortæller i sin Dagbog (Ny kgl. Saml. 2018. 4), at han 7de April 1616 tilligemed Kansler Chr. Friis til Borreby hørte M. Mads Jensen Medelfart i Nikolaj Kirke holde Ligtale over Borgemester Chr. Albertsen, og at Kansleren, da Talen var sluttet, udbrød: „Hic concionator recte et merito nominari potest *orator Danicus*." Dette Udsagn danner en skarp Modsætning til, hvad den samme Mand fortæller om Biskop H. P. Resens maadelige Foredrag (se Nyerups Medbelelse i Iris og Hebe. 1800, II, 245).

[4] *O. Wormii*, et ad eum doctorum virorum Epistolæ. 1751, p. 54-56.

ved Nikolaj Kirke foruden fri Embedsbolig og Løn af Menigheden, som han indkrævede til Mikkelsdag og Paaske ved tvende Sognemænd, desuden var tillagt en aarlig Genant i Fødemidler af det kongelige Provianthus ved Holmen [5]. Om Arrebos egentlige præstelige Gjerning kunne vi mindre dømme. Dog besidde vi et uforkasteligt Bidrag til Bedømmelse af en Side af den, idet en Del af de Prædikener, han holdt som Præst her, endnu ere bevarede i den Udgave, Sønnen, Christen Andersen Arrebo, besørgede omtrent 64 Aar efterat Prædikenerne vare forfattede [6]. Skjønt denne Samling maaske indeholder færre karakteristiske Træk end en tidligere udgiven, men senere forfattet Prædikensamling af Arrebo, der vil finde Omtale i det følgende, skal jeg dog allerede her forsøge at betegne dens mest fremtrædende Ejendommeligheder.

Den nævnte Samling bestaar af 15 Prædikener over Profeten Ezechiels Syn (Kap. 31, V. 1—15) om de døde Ben, der fik Liv, da Profeten udtalte Guds Ord over dem. Det er de Christnes Opstandelseshaab, der er det egentlige

---

[5] Se 1ste Tillæg. — Den 31te Okt. 1599 fik Proviantskriveren ved Holmen kgl. Befaling om at udgive i aarlig Genant „indtil saalænge vi anderledes derom lader tilsige", til M. Hans Knudsen, Sognepræst ved St. Nikolaj K.: Rug 2 Pund, Byg 2 Pd., 1 Oxe, 4 Svin, 6 Lam, 12 Gjæs, ½ Td. Smør, 2 Tdr. Sild, 1 Td. Torsk, 4 Voger Bergfisk og 1 Td. Ærter (Sjæll. Reg., Nr. 14). I Instruxen af 1621 for den ny Proviantskriver (se S. 40, Note 30) tillægges der Arrebos Eftermand M. Thom. Cortsen Wegner samme Genant; vi kunne deraf slutte, at Arrebo ogsaa har oppebaaret den.

[6] „M. And. Chr. Arrøboe Fordum Sogne-Præst til St. Nicolai Kircke i Kiøbenhafn Ossa Rediviva, (o. s. v.) Kbh. 1681. Allerede Christoffer Luk. Friis har bemærket, at denne Titel betegnede, naar Prædikenerne vare holdte (Analecta de hymnopoeis Dan., bl. Additamenta B. U. H. Nr. 188. 4).

Thema i alle disse Prædikener. En saadan Gjennemførelse af et eneste Thema gjennem en hel Række Prædikener var paa Arrebos Tid meget almindelig; fra flere af Datidens ypperste Prædikanter have vi lignende Samlinger[7]. De ere beregnede paa stadige og opmærksomme Tilhørere, der ikke trættedes ved den ene Søndag efter den anden at dvæle ved den samme Tanke og se den i dens forskjellige Afskygninger. — Hvad Formen angaar, da bestaar hver Prædiken af en Indledning (Exordium), hvori det specielle Thema er angivet, herpaa følger Udviklingen (Expositio), der gjerne falder i to Afdelinger, enkelte Gange i tre. Uagtet det var den Tids Skik at danne Prædikener ved at sammenkjede Bibelsteder, og Arrebo i denne Henseende ikke i nogen høj Grad adskiller sig fra sin Tid, efterlades der dog Rum nok mellem disse Prædikenens uforanderlige Bestanddele til at se, hvad der nærmest maa kaldes det ejendommelige for ham. Dette bestaar fornemmelig i en fremtrædende Stræben efter stærke Udtryk og Billeder hentede fra det daglige Livs Kreds; Ordsprog og gjængse Talemaader findes temmelig hyppigt indflettede. Herved kommer Forfatteren vistnok ofte til at sige noget, som i vore Øren lyder temmelig plat, skjønt det for hans Samtid neppe har klinget saa skurrende; men paa den anden Side faar Talen derved et vist Liv, og den Sandhed, der skal indskærpes, bliver bragt Tilhøreren saa nær, at han vanskeligt skulde kunne undgaa at lægge Mærke til den. Ingen skal saaledes lettelig tage fejl af Meningen, naar Arrebo i følgende Udtryk — for at vælge et Exempel

[7] Til Exempel kan anføres: Biskop Jørgen Erikſen: Jonæ Prophetis skiønne Historia ubi 24 Prædicken begreben. 1592. Triumphus piissimi Regis Josaphati, conciones decem, studio et opera *And. Mich. Coldingii*, Sup. Berg. 1614. Biskop Isak Grønbæk: Den XC. Davids Psalme i 21 Prædikener udlagt og forklaret. 1600. (Mnskr. i Thottske Saml.).

blandt mange, der tilbyde sig — indprænter Dødens Visshed og Troens Nødvendighed: „Saa ofte vi spadsere over Kirkegaarden eller gaar Benhuset forover eller ser Gravene aabne for Øjnene og Ben der liggendes for vore Fødder, eller vor Gud griber os an paa den Sted, det svier, bortriver os da Hustruen og da Husbonden, og dermed et Stykke af Hjærtet, da en Olieplante og Barn fra Bordet, ser en udbæres til Graven efter den anden, item naar Strækkeben, Rytteren paa den blege Hest, Døden, rider i Gaarde til dig, lægger dig paa Nakken, saa Helspetterne, Kirkegaardens Blomster, udspringe paa Hænder og Arme, — da bør man intet andet have i Tanke end: nu overhører og examinerer mig Guds Søn i mit Hjærte og tiltaler mig saaledes: Du Menneskens Barn, hvad har du mærket og lært om Legemens Opstandelse, læs nu din Lektie; mener du, at din Søn, din Hustru, Husbonde, som Folkeæderen har dødet, og du selv gaar bag efter? Men da at de skulle blive levendes igjen? Sandelig Forfarenhed lærer, at den Qvæstion og Spørgsmaal gaar ret om, Hus fra Hus, idag er det her og imorgen der, og den Examen og Overhør vil og naa til os alle, vi ere høje eller lave. Enhver derfor betænke sig vel, hvad han af et christeligt troende Hjærte vil svare, at han kan i Troen vel bestaa. Thi tror vi ikke Artiklen om Opstandelsen, da er al vor Kirkegang, Sakramentes Brug forgjæves: det hjælper os slet intet, at vi ofte have sunget: Christ stod op af Døde, men vi ere elendigere end alle andre Kreaturer“ [8].

Medens disse Prædikener saaledes ere rige paa Kraftudtryk og Talemaader, der idetmindste grænse nær til det smagløse, som naar Forfatteren udmaler den legemlige Død og Forraadnelse paa alle tænkelige Maader, er det derimod sjeldnere at træffe Steder, der i højere Forstand minde om

[8] Ossa rediviva, S. 28-29.

Digteren, om end mange vidne om Fantasi, og om end Arrebos livlige Opfattelse af Naturen ogsaa her træder os imøde, som naar han giver os følgende „Mark- og Have-Postil": „Vende vi Øjnene til Træerne, Sæden, Krydder og Urter i Mark saavelsom i Haven, da befinder vi dem at være vore stumme Læremestere. Naar Vinteren begynder, da affalde Træernes og Urternes Blade og Blomster, og lader sig anse, som de vare slet døde, og staar som en fortørred Kost; men naar Vaaren skinner varm, bliver de levendes igjen, knoppes, bladES, blomstres og frugtes og saa liflig zires, at man kan have sin Hjærtenslyst dermed. Hvad er dette andet end et skjønt Billede, Figur og Gemælde, ved hvilket de dødes Opstandelse paa det lifligste afkontrafejes. Dog gaar og staar mangen paa Marken og i Haven og ser saadant an som en Ko en ny Port, og tænker ikke engang derpaa, hvad hemmelig Gud hannem dermed indbilder og forkynder. Ja det, som endnu mere er: af en liden, tør og halvraaden Kjærne voxer et herligt og skjønt Træ, Urt, som sig vidt udbreder, rejser i Højden og bær skjønne Frugter. Kan da Gud af saadan en arm, ringe Kjærne lade saadant et Træ opvoxe, skulde han da ikke kunne lade den æble Paradis-Sæd og Kjærne, vores menneskelige Legemer, faa Liv igjen, ja ved sin Almægtighed gjøre det, at hint tørre Ben grønnes, faar Hud, Aarer og Sener" [9].

Det passer ganske til Arrebos livlige Stil, at vi ofte støde paa historiske Exempler, især hentede fra de klassiske Forfattere; hist og her møder os endogsaa et latinsk Citat, dog hører dette i denne Prædikensamling endnu til Sjeldenhederne. — Se vi imidlertid bort fra Formen og Enkelthederne, og skulle vi indlade os paa at dømme om den Aand, der idethele gaar igjennem Arrebos Prædikener, da kan

[9] Ossa rediviva, S. 42-43, sml. S. 102.

det ikke nægtes, at vi maa savne den hjærtelige Fromhed og den dybe christelige Livserfaring, der udmærker f. Ex. Jesper Brochmands Prædikener, og gjør, at denne Mands Huspostil endnu den Dag idag kan læses med Opbyggelse af enhver Christen, heller ikke i Sprogets Renhed kan Arrebo maale sig med denne; men Brochmand er maaske ogsaa den ypperste danske Prædikant i hele det syttende Aarhundrede, og det er jo ikke Prædikanten men Digteren Arrebo, som Eftertidens Dom har skjænket historisk Udødelighed; vi vende os derfor til en anden Side for at undersøge, hvilke Spor hans digteriske Virksomhed har efterladt sig i den korte Tid, han var Sognepræst i Kjøbenhavn.

2. Blandt de Værker, Nyerup i sit Literaturlexikon (1818) tillægger Arrebo, er ogsaa de bekjendte Vers, som synges af Vægterne ved hvert Timeskifte om Natten paa Gaderne i Kjøbenhavn og vel ogsaa i de fleste andre danske og norske Byer[10]. Nyerup fremsætter paa det angivne Sted denne Efterretning, som maatte være saa meget mere paafaldende, som man dengang almindeligt antog, at Kingo var Vægterversenes Forfatter[11], uden nogen videre Bemærkning, der kunde anthde, at den var tvivlsom, og man maatte saaledes antage, at han havde en historisk Grund at støtte sig til, hvorfor ogsaa enkelte Skribenter paa hans Autoritet uden videre omtale Arrebos Forfatterskab til disse Vers som en afgjort Sag[12]. Af den Indledning, Nyerup 1821 forudskikkede det Optryk af „Vægter-

[10] Hr. Rigsarchivar Lange har meddelt mig, at Vægterversene indtil den seneste Tid have været i Brug i Trondhjem, Christiansand og formodentlig flere norske Byer. I Christiania afskaffedes de 1817.

[11] Nyeste Skilderi af Kiøbenhavn, 1819. S. 787.

[12] F. Ex. Hübertz: Beskrivelse over Ærø, S. 74.

fangen", som han indførte i sit Udvalg af danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til Midten af det 18de, ser man imidlertid, at han ikke har haft nogen egentlig historisk Grund for sig; det eneste positive Vidnesbyrd, han anfører, er hans eget Literaturlexikon[13]. Ikke desto mindre maa jeg være enig med ham i, at „Arrebo ret godt kan være Forfatter til Vægterversene". Vægtervæsenet i Kjøbenhavn skriver sig nemlig ikke, som ofte har været antaget, fra K. Christian den Femtes Tid; men er langt ældre, som man ser af et Brev fra K. Fredrik den Anden, hvori han 1572 forordner, „at efterdi os elskelige Borgemestere og Raadmænd her udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn have berettet, at paa det Alting med Vagt her udi Byen desbedre maatte blive besørget, ere de tilsinds at tage udi Tjeneste saamange duelige Karle, som Behov gjøres, hvilke altid skulle vaage udi Portene, paa Voldene og om Natten paa Gaderne, og dennem af Byens Pendinge belønne, da have vi undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde og tillade, at fornævnte Karle, som Borgemestere og Raadmænd saa til Vægtere udi Tjenesten tagendes vorder, maa og skulle altid blive her i Byen tilstede og ingen andensteds bruges, uden hvor Borgemestere og Raadmænd dennem Behov haver"[14]. Men fordi der var Vægtere, og om disse endog brugte det bekjendte Raab: „Hov Vægter, Klokken er slagen o. s. v.[15], derfor er det ikke vist, at der endnu existerede Vægtervers. I Christian den Femtes Forordning af 26de Juli 1683 „om Gadelygterne og Natvægterne i Kjøbenhavn" siges, at Vægteren skal „raabe hver Timeslag, fra

---

[13] Se det anf. Skr. I, 296 ff.

[14] Ny Danske Magazin, I, 55. Over Kgbrevet staar Aarstallet 1567, i Underskriften MDLXII; jeg antager, at det sidste er rigtigt.

[15] Jfr. A. M. Hiøring: Leyers Politie, 1661. f. 8.

han kommer paa Vagten og til han gaar af Vagten, den sædvanlige Udraabning indtil Dagningen." I et nogle Aar sildigere Udtog af denne Forordning siges imidlertid ikke blot dette, men til „den sædvanlige Udraabning" føjes: „og de Vers, som dertil beskikkes", og efter denne Instrux følge da de nu brugelige Vægtervers med Undtagelse af de to for Kl. 8 og Kl. 5, der bevislig først ere fra det attende Aarhundrede[16]. Ved første Øjekast kunde de tilføjede Ord synes at indeholde, at Versene først da beskikkedes, men nøjere betragtede indeholde de neppe andet, end at Vægterne skulde synge de beskikkede Vers eller andre, som i Fremtiden maatte blive beskikkede. Det vil altsaa være umuligt af de historiske Vidnesbyrd at afgjøre, naar Versene først ere komne i Brug[17]; men selv om man kunde fastsætte Tiden for deres Indførelse, er dermed intet afgjort angaaende Forfatteren. Almindeligt vælger man mellem Kingo og Arrebo, men man kan jo ligesaa godt tænke sig en anden Forfatter; vare Versene af Kingo, synes det rimeligt, at man maatte vide det med Visshed[18]. Mig forekommer det, at den gammelbags

---

[16] J. Huusmann: Regular-Tafle om de Kongl. Stadens Laterner her ubi Kbhfn., paa hvad Timer de skal antændis (o. s. v.) fra den 1. Jan. 1686 til Aareds udgang beregnet. Herneſt følger Vægternes Instruction om deris Forhold. Kbhvn. u. A. — Om de to nyere Vers se Nyerups anførte Udvalg af danske Viser, I, 301.

[17] Jeg har forgjæves søgt om Oplysninger i Magistratens Archiv, der findes intet, som oplyser, enten naar Versene kom i Brug, eller hvem der er deres Forfatter.

[18] Den Bemærkning, Nyerup gjør anf. St. S. 300, Note **) (i Modstrid med hans øvrige Antagelse), at den Linie: „Det ringer nu af Vagt" i Verset for Kl. 4 ikke passer paa Kbhvn., men paa Odense (hvoraf vel Slutningen skulde være, at Kingo maatte være Forfatteren), beviser ikke noget, da det netop paa Arrebos Tid var Skik at ringe paa og af Vagt i Kjøbenhavn, jfr. Act. Cons.

Hjærtelighed og Enfoldighed, ſom udmærker disſe vore ældſte Gadeviſer, der forhaabentlig ſkulle glæde vore Børnebørn ligeſaa meget, ſom de have behaget vore Oldefædre, mere ſtemmer overens med Arrebos „ſimple Højhed“ i Talen end med Kingos vistnok ikke mindre ſkjønne, men mere „krydrede“ Digterſprog[19]. Er Arrebo Verſenes Forfatter, maa han viſt have ſkrevet dem efter Øvrighedens Opfordring paa den Tid, han var Sognepræſt i Kjøbenhavn[20].

Medens vi altſaa her ere i det Tilfælde, at vi gjerne vilde tilkjende Arrebo Vægterverſene, der ikke bære hans Navn, er der derimod bevaret et andet Digt, der bærer hans Navn, ſom vi gjerne vilde frakjende ham, om det var muligt. I begge Tilfælde ſtøtte vi os ikke til ydre, men kun til indre Grunde, hentede fra Verſene ſelv.

Det betegnede Digt indeholder en rimet Fortælling om et Misfoſter, ſom var født i Jena „i Lantho Dyring“, det afmales paa det forfærdeligſte og fremſtilles ſom et advarende Exempel paa, hvilke Følger Menneſkenes Hoffærdighed og Overdaadighed i Klæder og Pynt kan medføre. Det hele ender med en alvorlig Opfordring til alle Danſke om at gjøre Bod og aflægge deres Synder; thi ogſaa dem gjaldt,

---

15. Juli 1626: „Opkomb Christiernus Michaelis och Colbanus Sigvardj, ſom Vagtt Meſteren klagede offuer, adt die haffde den anden Afften verrett ſammett med 2 draffuenbis Korder och ſlagett ſammen i Klebeboerne, effter dett vaar udringt paa Vagt.“

[19] Det er Rahbek, ſom tillægger Arrebos Sprog en „ſimpel Højhed“, Kingos en „krydret Pragt“ (Den danſke Digtekunſts Hiſtorie. IV, 110).

[20] Forøvrigt var der ogſaa Vægtere ved Frederiksborg; jfr. Kgbrev af 16de Jan. 1617 til Lensmanden Chriſtoffer Baſſe om „at lade give og fornøje de tvende Vægtere, ſom ere antagne at ſkulle vaage omkring Slottet, enhver dennem til Koſtpenge om Maaneden 3 Dlr., og enhver til aarlig Penſion 6 Dlr. (Sjæll. Tegn. Nr. 21, Fol. 231).

hvad der udenlands havde tilbraget sig, da der ogsaa i disse Lande „fødes de Fostre, som ikke stort bedre er skabt, men dog har ringere Kraft". — Tiden for Digtets Affattelse kan ikke med Bestemthed angives, da det hverken har Trykkeaar eller Bogtrykkerens Navn; men hvis det er af Arrebo, hvad det giver sig ud for, synes det at være skrevet, inden han kom til Norge[21], og dog senere end hans tidligere omtalte Smaaskrifter, da dets Indhold snarere tyder hen paa en ældre end paa en ganske ung Forfatter[22].

Aarsagen, hvorfor vi gjerne vilde frakjende Arrebo dette Poem, der forøvrigt ikke tidligere har været kjendt, er ikke den, at vi gjerne vilde anse ham for hævet over den Overtro, der gaar igjennem Skriftet, thi den delte han med hele sin Tid, der var saa fast overbevist om slige Begivenheders ominøse Betydning[23], at Regjeringen befalede Sjællands

---

[21] I 13de Vers hedder det: „Hør til, hør til, hvad jeg nu spørge vil: om Jylland fri skal regnes, om Sjælland ej maa tegnes." Norge nævnes ikke her, men efterat Arrebo havde været deroppe, omtaler han altid dette Riges Forhold med særegen Interesse (jfr. Hexaemeron); havde han paa den Tid, han skrev dette Vers, kjendt noget nøjere til Norge, saa havde han neppe undladt at give Nordmændene et Vink om ogsaa at tage sig af „Tegnet".

[22] Hvem der var vel hjemme i Byen Jenas Specialhistorie kunde vistnok temmelig nøje angive Tiden, da Barnets Fader (Anders Rinfeldt) nævnes; men Verden forfærdedes dengang ved saa mange Misfostre, at Tiden for et enkelt vanskeligt kan findes. Jfr. hvad Helvaderus allerede siger i sit Prognostikon for Aaret 1600: „Wir sehen die Welt auff die todte Neige kommen, vnd alles mit vollem trab zum Ende rennen, so viel vngewöhnliche Eclipses, so viel wunderliche Chasmata vnd Cometen, vnd so viel schreckliche Ectromata vnd Mißgeburte".

[23] Som Bevis herfor kan anføres følgende trykte Skrifter: Vaag op: Om denne vor sidste Tids syndige Leffnit oc Vilkaar sampt nogle vnderlige Ting oc Tegen, som sig besynderligen her vdi

Biſkop tilligemed Theologerne at afgive Betænkning om, hvad der „gudeligen kunde anordnes, efterſom aldeles ingen Tvivl er, at Gud den allermægtigſte jo højligen fortørnes af den ſtore Hoffart, ſom Menneſkene udi denne Tid følger, ſærdeles med deres Klædebon, toppede Luer og anden letfærdig Dragt, ſaa at endog Gud i Himmelen ſin ſærdeles Mishag til ſaadant ved underlige Fødſeler og adſkillige Tegn tidt og ofte giver tilkjende" [24]. Men det omtalte Skrift er ſom Digt betragtet ſaa ſimpelt, og ligner ſaa lidt, hvad Arrebo ellers har ſkrevet, at ingen nogenſinde ſkulde falde paa at antage ham for Forfatter til det, hvis hans Navn ikke ſtod paa Titelbladet. Vi kunne derfor let lades til den Antagelſe, at der muligt paa ſamme Tid (thi Skriftet er upaatvivleligt fra første Halvdel af det ſyttende Aarhundrede) var andre af det Navn Anders Chriſtenſøn Arrebo, — enhver, der var født paa Ærø kunde jo kalde ſig Arrebo, og vi finde virkelig ogſaa flere Perſoner, ſom omtrent vare ſamtidige med vor

---

Landit paa en kort tid tilbragit. Item om den unge Pige vdi Opſlo, ſom en tidlang vnderlig haffuer veret Beſat af den onde Aand. Ved Johan Pedersſøn Flensburg. Borger i Scheen. Kbh. 1595. (Hr. Hans Nielſøn) Sørgelig Spectackel oc Vndertegn Nu nyligen ſeet paa et nyfødt Pigebarn vdi Mørckøye.. til et ynckeligt Skueſpeil for alle dem, ſom gienſtridigen imod Guds aluorlig Truſel holde hart ved deris ny Moder, høye Toppe oc forargelige Klædebragt. Kbh. 1625. (Hr. Peder Nielßøn) Blods Tegn i Grefted i Holboe Herret. Kbh. 1625. Biſkop Niels Paaſke: Beretning om en Sand-, Muld- og Aſkeregn ved Bergen (1625). (Hr. Anders Pederſen Perleſticker) Vnderlig oc ofuernaturlig Fødſel, ſeet i Nagſkou 1628. Oc Blod-Tegn, Som nu nylig ere ſeet i Vindinge Preſtegaard (af Hr. Niels Povelsſøn); Diſſigeſte oc vdi Siæland vdi Bliſtorp Sogn 1629 (af Johannes Matthiæ H., Medtjener ſmſts.), Tilkjende gifuendes, Vore blodige Synder viſſeligen ad kalde ofuer os blodige Straf (etc.) Kbh. 1629.

[24] Kgbrev af 31. Jan. 1631 i Sjæll. Tegn. Nr. 24, Fol. 488-89.

Digter, der bare det samme Tilnavn som han, uden derfor at være i noget bekjendt Slægtskab med ham[25]. Hertil kommer endnu, at medens Arrebos andre Smaaskrifter alle ere for deres Tid ret net udstyrede og have Bogtrykkerens Navn, er dette ogsaa med Hensyn til Udstyrelsen meget simpelt. Ikke desto mindre bliver det en tvivlsom Sag, om man tør frakjende vor Arrebo det lille rimede Stykke, især da vi i hans ovenfor omtalte Prædikener finde Ytringer om Kvindernes Forfængelighed i Klædedragt, der have megen Lighed med den her fremførte Klage[26].

3. Arrebo blev ikke gammel i Kjøbenhavn, en dygtig Mand er brugbar alle Steder, og snart aabnede der sig Adgang for ham til en endnu større Virkekreds end den, han hidtil havde haft. — Den 27de Juni 1617 døde Biskoppen i Trondhjem, M. Isak Grønbæk, der i sin Tid, ligesom Arrebo nu, havde været Sognepræst ved Nikolaj Kirke. Saasnart Efterretningen herom naaede Kjøbenhavn, begyndte man at tænke paa, hvem der skulde være hans Eftermand. I den første Tid vidste dog end ikke Rygtet at

---

[25] I Thottske Mnskr. Saml. 192-195. 8. findes en Mængde danske og latinske Vers, forfattede i 1640—56 af en Anders Pedersen Arreboe. En Mand ved Navn Svend Hansen Arreboe var 1632—58 residerende Kapellan ved Aarhus Domkirke (se Hertels Beskrivelse af denne Kirke. II, 426-27). I Ny kgl. Saml. 271. 8 findes en Del latinske Breve af en *Petrus Arrebo*, skrevne ved Aaret 1600. Blandt Vidnerne mod M. Ole Kock nævnes 1614 en Student *Petrus Christierni Arcopianus*, (efter Navnet at dømme kunde denne være en Broder til vor Arrebo).

[26] Da jeg saaledes ikke har turdet forkaste Skriftet, har jeg optaget en lille Prøve af det i 2den Del, S. 23—24. Derimod har jeg ikke vovet at indføre Vægterversene iblandt Arrebos Arbejder, hvor meget end indre Grunde gjorde det antageligt, at de rettelig havde deres Plads der.

nævne, hvem der var udsat dertil[27]; siden har det vel nævnt forskjellige, men det varede længe, inden Spørgsmaalet blev afgjort. Imidlertid fejredes i Kjøbenhavn ligesom alle andre Steder i Danmark og Norge Reformationens første Aarhundredsfest den 31te Oktober, højtidelig bebudet af Biskop Resen, hvis Skrivelse i den Anledning for Trondhjems Vedkommende var stilet til det derværende Kapitel, som i den lange Vakance varetog den største Del af Biskpeembedets Forretninger[28]. Thi først efter at have staaet ledigt i tre Fjerdingaar, blev dette Embede besat, og Mester Anders Christensen Arrebo var den lykkelige, hvem Valget traf paa. Men hvilke Forhandlinger ere førte i dette lange Mellemrum? Har en anden først været udset til Embedet og trukket sig tilbage? Har Arrebo selv haft Betænkeligheder, eller har Kapitlet gjort Vanskeligheder ved at antage ham? Er det Hofgunst eller Hensynet til virkelig Fortjeneste, der har ledet til dette Valg? Paa alle disse Spørgsmaal kunne vi intet sikkert Svar give, kun saameget er vist, at Arrebo efter omtrent i halvandet Aar at have været Sognepræst ved

---

[27] D. 13. Avg. 1617 skrev Prof. Thomas Finke fra Kbhvn. til M. Lavrits Mort. Scavenius, der dengang opholdt sig i Strasburg, i hans Brev forekommer disse Yttringer: M. Frid. Klynius dicitur in Friderichsburgensem vocari pastorem non vulgari R. M. stipendio. Woringburgensem conditionem Matthiæ Brodii (?) filius nactus dicitur, olim scholæ inibi moderator . . *Demortui Nidrosiensis M. Isaaci successio in manibus Dn. et Regis adhuc est.* (Afskrifter i Rostgaardske Saml. 100 Fol. og i Thottske Saml. 1846. 4).

[28] Jeg behøver blot at minde om Resens bekjendte Skrifter, Jubilæus Christianus og Lutherus triumphans; hans Brev til Kapitlet er dat. 23. Sept. 1617, en anden Skrivelse af samme Indhold fra Biskop Niels Simensen Glostrup i Oslo til Provsterne og Præsterne i Trondhjem St. er dat. 11. Oktober s. A. (begge i Afskrift i Langebeks Diplomatorium).

Nikolaj Kirke paa K. Chriſtian den Fjerdes Forſlag blev udvalgt af Kapitlet i Trondhjem til Stiftets Biſkop, og derpaa under 15de Marts 1618 modtog den kongelige Beſtalling, efterat han først højtidelig var indviet af Biſkop Reſen til ſit ny Embede[29].

Eftertiden og formodentlig ogſaa Samtiden har i denne Arrebos Kaldelſe til en Biſpeſtol, ſom viſtnok mange andre kunde have været ligeſaa værdige til at beklæde, ſet et Bevis paa Kong Chriſtians ſærdeles Yndeſt for ham; rimeligvis var det ſaa, men Skylden falder da ogſaa paa Kongen, om Digteren, Prædikanten eller Selſkabsmanden Arrebo (vi vide ikke, hvilken af disſe Egenſkaber der iſær har gjort ham yndet paa de høje Steder) ſaaledes kom til at indtage en Stilling, hvis Værdighed det efter hans muntre og ſkjemtſomme Karakter maatte være ham vanſkeligt at overholde. At Kongen gjorde ſit Fejlgreb godt igjen ved ſiden at affætte ſin forbums Yndling, kan neppe ſiges.

Opbruddet fra Kjøbenhavn maatte have ſit Beſvær for Arrebo: han havde allerede flere Børn, af hvilke vi kjende Datteren Margrethe, formodentlig hans ældſte Barn, og Sønnen Chriſten; en Søſter, Anna, ſynes at have haft ſit Hjem i hans Hus; hun fulgte ham til Norge[30]. Han havde Slægt og Venner i det nære Malmø og Venner i

---

[29] Jfr. Pontoppidans Ann. Eccles. Dan. III, 201. Det kgl. aabne Brev, hvorved Arrebo beſtikkedes til Superintendent, eller rettere, hvorved han indførtes i Stiftet, meddeles ſom 2det Tillæg. Hidtil har Aaret 1617 været almindelig angivet ſom det, hvori Udnævnelſen ſkete; det er altſaa urigtigt. — Biſpevielſen foregik i ældre Tid altid først, derpaa fulgte Kongens Indførelſe af den ny Superintendent i hans Stift ved en Skrivelſe til Lensmand, Provſter, Præſter og andre Stiftets Embedsmænd.

[30] Om Arrebos Børn og Søſter gives nøjere Oplysning i det følgende.

Kjøbenhavn, alle disse maatte han forlade, for efter rimelig Beregning ikke mere at vende tilbage uden maaske i et kort Besøg. Og nu hans ny Stilling: han var endnu kun enogtredive Aar gammel, altsaa forholdsvis meget ung til at overtage et saa bethydeligt og ansvarsfuldt Embede, især efter en Mand som M. Isak Grønbæk, der med Rette havde vundet et hæderligt Navn som omhyggelig og aarvaagen Tilsynsmand[31]. Dog kjende vi Arrebo ret, saa har han med et frejdigt Mod begivet sig til sin ny Virkekreds; Tiden, da han ankom der, kan ikke nøje angives, udentvivl naaede han den dog allerede i Maj 1618[32]. Rejsen er formodentlig gaaet for sig tilsøs lige til Trondhjem.

---

[31] Om Biskop Grønbæk gives Oplysning navnlig i Danske Magazin. I, 79 ff., om hans Embedsførelse se især anf. Skr. S. 86.

[32] Allerede i Forsommeren 1618 finde vi ham nemlig i fuld Virksomhed. Pontoppidan siger (anf. St.), at Arrebo kom til Trondhjem om Sommeren.

IV.

Arrebo som Biskop i Trondhjem.

(1618—1622).

1. Staden Trondhjem fremviste i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede kun ringe Levninger af fordums Herlighed. Da den sidste katholske Ærkebisp Oluf Engelbrektsen 1537 flygtede, tog han Guldet og Glandsen med sig. Den prægtige Domkirke var nu „moxen forfalden", det smukke Bibliothek, som Domkirken havde besiddet, var tilintetgjort af ufornuftige Reformationsivrere, kun ringe Levninger, der dog tilstrækkelig viste, hvor betydeligt det i sin Tid havde været, vare endnu i Behold, hvortil dog Biskop Grønbæk havde føjet sin for de Tider ret anseelige Bogsamling[1]. — Fra at være Hovedet for alle norske Stæder var Byen sunken ned til at blive en almindelig Stiftsstad, en Plads, der dog kunde være anseelig nok, naar vi se hen til, hvilket Omfang Trondhjem Stift i de Tider havde. Det omfattede nemlig ikke blot det Gebet, som endnu hører dertil, men ogsaa Nordlandene og Finmarken, der siden Aaret 1803 har udgjort et eget Stift, Jemteland og Herjedalen, der som

[1] Den anførte Ytring om Domkirkens Tilstand findes i et Kongebrev fra 1625, jfr. Schønings Beskrivelse af Trondhjems Domk. S. 341; om Bibliotheket findes Oplysninger sammesteds, S. 37-42.

bekjendt 1645 afstodes til Sverrig, og Søndmør, som 1622 forenedes med Bergens Stift. I Arrebos Kaldsbrev forpligtedes han til „hvert Aar at drage ud i Stiftet at visitere og endeligen hvert tredie at besøge de Kirker i Finmarken og Lapland". Denne Visitats var i en Del af Stiftet forbunden med et Slags politisk Tilsyn. Provindsen Jemteland havde nemlig i den sidste svenske Krig 1611—12 vist en temmelig tvivlsom Troskab, en Del af Præsterne havde tilligemed den øvrige Befolkning hyldet den svenske Konge, og det, som det synes, ikke allene paa Grund af at Sværdet hang dem over Hovedet, men ogsaa af fri Tilbøjelighed[2]. Da Landskabet imidlertid atter tilbagegaves ved Freden i Knærød, var det Regjeringens Bestræbelse paa enhver mulig Maade at udrydde Oprørsspirerne og navnlig at fjerne de kompromitterede Embedsmænd, en Bestræbelse, hvorved Biskoppen for Præsternes Vedkommende naturligvis fik en Del at gjøre.

Ifølge sin Stilling som Biskop kom Arrebo i Forbindelse med en stor Mængde Mennesker: det var jo saaledes hans Pligt „at have flittig Indseende med, at Guds Ord prædikedes og lærtes vel og purt allevegne i Stiftet, og at Skolerne bleve forsørgede med gode, skikkelige Personer til Skolemestere, som Ungdommen udi Gudsfrygt og boglige Kunster retteligen kunde opdrage[3]". Desuden var han Dekanus i Kapitlet, der foruden ham bestod af en Archidiakonus, paa denne Tid en Adelsmand ved Navn Staller Kaas, fem ordinære Kapitelsmedlemmer, nemlig Læsemesteren ved Domkirken tilligemed Sognepræsten og den residerende Kapellan ved denne og ved Frue Kirke, og endelig

[2] Jfr. navnlig J. C. Bergs Afhandling i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, III, 219—61.

[3] Se Arrebos Bestalling, 2det Tillæg.

en Notarius Capituli, paa denne Tid en M. Jens Katholm[4]. — Medens Arrebo saaledes i Almindelighed var den overordnede, gjaldt dette dog ikke i Forholdet til den kongelige Lensmand, ved Siden af hvilken han vistnok stod, men dog som den anden, som Undersaatten ligeoverfor Kongens Repræsentant. I Aarene 1613 til 1620 var Klavs Daa til Ravnstrup Befalingsmand over Trondhjems Len, en hæderlig og gudsfrygtig Herre, som Arrebo vistnok uden Vanskelighed kunde arbejde sammen med[5]. Denne Lensmands Embedskreds strakte sig dog ikke saa vidt som Biskoppens, da Nordlandene og Finmarken havde hver sin Befalingsmand, Frands Kaas og Klavs Gagge, hvilken sidste 1619 afløstes af Hans Køningham, en forhenværende kongelig Skibsbefalingsmand af skotsk Æt[6].

---

[4] Da vi blandt Staden Trondhjems gejstlige maa søge Arrebos nærmeste Omgangskreds, skal jeg her nævne dem samlede, flere af dem ville enkeltvis blive omtalte i det følgende: Hr. Patrik Didriksen var Sognepræst ved Domkirken (døde 25 Aug. 1620), efterfulgtes af Hr. Mogens Lavritsen Bliz (indsat 12 Novbr. s. A.), tidligere residerende Kapellan ved samme Kirke, Magister 1621. Ved Frue Kirke var Hr. Hans Andersen Bernhoft Sognepræst (døde 17 Apr. 1619), efterfulgtes af den residerende Kapellan Hr. Jak. Jørgensen, hvis ledige Plads da atter indtoges af Hr. Lars Holgersen, som imidlertid endnu samme Aar forflyttedes til Kapellaniet ved Domkirken, hvorpaa Hr. Anders Rasmussen Jentoft kom til Vor Frue. Af Lars Holgersens Stambog og Optegnelser (Thottske Mnskr. 563. 8.) ere de her meddelte hidtil ubekjendte Data tagne. — M. Peder Iversen Borch, forhen Rektor paa Herlufsholm, var Lektor ved Domkirken i Arrebos Tid (døde 3 Apr. 1627). Hans Sørensen (Magister 1621) var Rektor ved Skolen.

[5] Kl. Daa blev senere Rigens Admiral og Raad, døde 30 Marts 1641, jfr. Bisk. Hans Michelsens Ligprædiken over ham.

[6] Om Lensmændene paa Vardøhus gives nogle Efterretninger i et Mnskr. om Finmarken af Hans Lillienskjold, Amtmand smsts. fra 1684, der bevares i Gehejmarchivet.

Det første Spor af Arrebos Nærværelse i Trondhjem finde vi udentvivl i hans Underskrift og Bekræftelse paa et Gavebrev, hvorved Klavs Daa og hans Hustru Ingeborg Parsbjerg gave 500 gode uforfalskede Dalere til den af den forrige Lensmand Sten Bilde til Bildesholm oprettede Sygestue i Trondhjem[7]. — Forøvrigt synes Arrebo først at have beskjæftiget sig med at faa sine Embedsindtægter ordnede; disse bestode væsentlig i Tiender og Jordegods, og der udforbredes vistnok endel Forhandlinger, inden alt kom paa den rette Fod. Den afdøde Biskop havde været forlenet med Præstegjeldet Lødingen i Nordlandene, Arrebo ansøgte strax om at maatte beholde det, og fik allerede under 30te Juli 1618 kongelig Bevilling paa Nydelsen af dette Præstekalds Indtægter mod at holde to eller tre residerende Kapellaner til Embedets Besørgelse, eftersom det gjordes fornødent og Skik var, tillige skulde han paa egen Bekostning underholde „to eller tre unge lærde Personer, som hannem fra Universitetet her udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn opskikkes skal, hvilke skal tilholdes ved Skoler der udi vor Kjøbsted Trondhjem dagligen at læse, og ellers sig forholde efter den Forordning, vi naadigst med det første ville lade udgaa, hvilke Personer maa, naar Kald der udi hans Stift vacerer og ledig bliver, promoveres, dog Ordinansen uforkrænket udi al Maade[8]". Ved Overleveringen af dette ligesom af

---

[7] Gavebrevet er udstedt første Søndag i Advent (1 Dcbr.) 1617, Arrebos og andre throndhjemske Øvrighedspersoners Vidisse og Bekræftelse er udateret; Erlandsen hensætter den til 1617 (Biogr. Efterr. om Geistligh. i Trondhj. St. S. 38), men den er senere, formodentlig har man afventet den ny Biskops Udnævnelse og Ankomst. Se Norske Stiftelser, Christiania, 1854. I, 44—47.

[8] Norske Registre, Nr. 4, Fol. 56.

andre Embedsbeneficier ſynes den afdøde Biſkops Arvinger at have gjort Vanſkeligheder, ſaa Arrebo maatte udvirke en kongelig Befaling til Lensmanden om at ſørge for, at alt overleveredes i forſvarlig Stand[9]; maaſke Klagen, ſom vi maa antage er gaaet forud for denne Befaling, allerede kan have gjort den ny Biſkop mindre yndet i den Kreds, ſom havde ſluttet ſig til M. Iſak Grønbæk, hvis Enke Dorthe Jakobsdatter forblev boende i Trondhjem ſin Livstid, der ſtrakte ſig langt ud over Eftermandens Embedstid.

Saaſnart Arrebo havde ordnet det nødvendigſte med Henſyn til ſine Embedsindtægter og ſin Families Ophold i det ny Hjem, begav han ſig paa ſin første Viſitatsreiſe. Hvorvidt den ſtrakte ſig, kan ikke beſtemt angives, men han ſynes at have beſøgt Romsdalen, hvor han den 2den Juli 1618 var Fadder ved en Daab hos Sognepræſten Hr. Lars Holgerſen i Agerøens Præſtegjeld, en Mand, til hvem han ſiden altid ſtod i venſkabeligt Forhold, og tilſidſt knyttedes ved de fjernere Svogerſkab[10]. Af Arrebos egen Beretning

---

[9] I et Kongebrev til Klavs Daa (dat. Frederiksborg 25 Jan. 1619) hedder det: „Vi bede dig og ville, at du tilholder den forrige Superintendent i Trondhjem hans Arvinger (og om fornøden gjøres ved Lov og Ret) at levere fra dennem hvis Inventarium ſaa og Præſtegaarde og Kirker, ſaaledes holden ved Magt ſom det ſig bør, til denne Superintendent, ſaavidt hannem efter hans Beſtillings Lydelſe og vore ſkriftlige Benaadninger hannem givne, bør at leveres" (Norſke Tegnelſer, Nr. 4, Fol. 108).

[10] Iblandt Hr. Lars Holgerſens Optegnelſer (indſkrevne paa hvide Blade i *Nic. Reusneri*: Icones sive Imagines virorum literis illustrium, 2da edit. Argentor. 1590, der er dediceret til Kong Frederik II i Danmark, 1 Apr. 1587) hedder det: „Anno . . 1618, 26 Junij nova prole mascula nos auxit Dns. 2 Julij eidem postea regenerationis sacrum lavacrum impertiebatur, indito patris mei Holgeri nomine. Testes baptismi fuerunt *M. Andreas Christierni* Episcopus Nidros., M. Joh. Claudianus, Dn. Andreas Johannis Bedstadiensium pastor, Margaretha Dni

vide vi, at han i denne Sommer viſiterede i Finmarken[11]. Formodentlig har han da benyttet Sommertiden til at gjøre ſig bekjendt med ſit vidtløftige Stift i ſaa ſtor Udſtrækning, ſom han formaaede.

For en opvakt poetiſk Natur ſom Arrebo maatte en ſaadan Reiſe, ſnart til Lands over de høje Fjelde og gjennem de mørke Skove, ſnart til Søs over de dybe Fjorde, under de fremludende Klipper, have noget meget tiltalende, med et opmærkſomt Øje fulgte han alle de ny Scener, ſom viſte ſig for hans Blik, hvad enten det nu var i Folkelivet eller i Naturen, mange af dem ere ſiden blevne til Sang, da han ſkildrede Skabelſens Undere. I Forholdet til Menighederne, han beſøgte, kunne vi tænke os, at hans ſmukke Udvortes og veltalende Foredrag har gjort et godt Indtryk. Hans venlige Væſen, muntre og livlige Tale maatte gjøre ham ynket af Præſterne, de havde i ham en opmærkſom

---

Olai uxor in Skognen et Gertruda uxor Dni Magni in Bynes." — Om Lars (ell. Lavrits) Holgerſen kunne følgende biografiſke Notitſer hidſættes, da Erlandſens Efterretninger (S. 51) ere meget fejlfulde: Han var en Søn af Jubellæreren Holger Lavritſen (reſid. Kap. i Nærøen 1556, Sognepræſt i Aafjorden 1562, død 21 Febr. 1612). I ſin Ungdom rejſte han udenlands og beſøgte 1603-1604 Univerſiteterne i Wittenberg, Baſel og Marburg, den 1 Maj 1605 var han hjemme i Aafjorden, d. 4 Juni 1606 blev han ordineret til Præſt i Agerø, „Ao 1620 Dnca Jubilate valedixi Ageröensibus in Stimmen, die ascensionis, vero in templo primario. Dnca Trin. ejusdem anni solenniter facta est a Superintendente *M. Andrea Christierni* introductio Dni Jacobi ad pastoratum capessendum et mei ad diaconatum in templo Nidrosiensi, quod est ad D. Virginem." Kapellan ved Domkirken ſmſts. ſidſt i Aaret 1620, døde 30 Okt. 1629. 25 Dom. Trin. 1609 havde han ægtet Berit Hansdatter Bernhoft, en Søſter til Arrebos Søſtermand.

[11] Se Arrebos Embedsſkrivelſe til Profeſſor Vulfgang Rhuman blandt Brevene i Slutningen af 2den Del.

Tilhører, naar de fortalte om Folkets Sæder og Skikke og om de Naturomgivelser, blandt hvilke de levede. Som ung Mand og uden at være beſjælet af den Art af Ærgjerrighed, der gjerne lader den underordnede føle Trykket af Overmagten, kunne vi antage, at Arrebo, hvor det kun var muligt, optraadte med det tilbørlige Hensyn til de mange ældre Mænd, hvis overordnede han var bleven, men som nødvendigvis maatte være bedre inde i mange Forhold end han, og hvis Raad han i flere Henseender kunde have godt af at følge. Overalt kunde han dog ikke optræde paa denne Maade, Præsteſkabet i Trondhjem Stift har fra denne Tid ikke det bedſte Lov paa ſig, ikke ſjeldent var Biſkoppen viſtnok nødt til at være den ſtrenge Tilſynsmand, ſom revſede de forſømmelige og ſlette Præſter, hvem det allene var om at gjøre at faa deres Tiender vel i Hus, men ſom ellers kun lidet bekymrede ſig om ved Exempel og Lære at vejlede de dem betroede Menigheder[12]. Angaaende adſkillige ſaadanne maatte han efterat være vendt tilbage gjøre Indberetning til Regjeringen for at erfare, hvorledes han ſkulde forholde ſig med dem[13]. Mange Steder havde han Lejlighed til at erfare, hvor ſtor en Fattigdom der herſkede

---

[12] Chr. Friis (til Borreby) ſiger 1599 i et Brev til Jſ. Grønbæk: „Cum apud vos præsidem agerem, comperi majorem negligentiam et inconsiderantiam ministrorum verbi in iis oris degentium, quam ullo alio loco" (Danſke Magaz. I, 87). Sml. et Kongebrev af 1601 i Paus's Gl. kgl. Forordninger for Norge, S. 451-52. H. Lillienſkjold ſiger i ſit foran omtalte Haandſkrift om Finmarken S. 304: „Faa ere Præſterne ubi Finmarken, dog finder jeg desværre, at meget Ukrud af forrige Tiider haver haft Overhaand blandt en ſtor Del af Præſterne, ſom Kalbene da have betjent." — Om de finmarkiſke Præſters Begjærlighed efter Tienderne ſe et kgl. Reſkript hos Paus, S. 731.

[13] Beviſer herfor indeholde forſkjellige kongelige Reſkripter til Lensmanden og Biſpen, i Norſke Tegnelſer, Nr. 4.

iblandt Præsterne især oppe i Finmarken, saa han siden kunde blive deres Talsmand ved forekommende Lejligheder[14]. Dog det var ikke allene den legemlige men ogsaa den aandelige Fattigdom blandt Beboerne af disse umilde Egne, han lærte at kjende paa disse Rejser. Hvad han har virket for at afhjælpe den, kunne vi ikke oplyse, det er dog at formode, at han, efter med egne Øjne at have set Forholdene, har gjort sit til at udbrede Christendomskundskab blandt de ofte stedmoderligt behandlede Fjeld- og Øbeboere, og da navnlig blandt Finnerne, der tildels levede i Hedenskabets Mørke; vi tør sikkert antage, at hvis han har gjort noget, da har han valgt bedre Midler end det fortvivlede, man ikke ret længe før hans Tid havde grebet til for at bringe disse stakkels Mennesker bort fra deres overtroiske og hedenske Sædvaner, idet der var befalet, at hvem der gav sig af Trolddomskunster eller Besværgelser, skulde straffes paa Livet[15].

Arrebo har udentvivl ogsaa bygget videre paa den Grund, M. Isak Grønbæk havde lagt ved Indførelsen af Katekisationer rundt om i Kirkerne, hvorved Børnelærdommen indprentedes Almuen[16]; han omtaler selv senere med Interesse „den vel begyndte Catechismi Lærdom" i Norge[17]. Naar vi ikke fra andre paalidelige Hjemmelsmænd have nogen udtrykkelig Beretning om dette saavelsom om meget vedkommende Arrebos Livsforhold, som vi nu kunde ønske at vide Besked med, da er det let forklarligt: hans Embedstid

---

[14] Se Arrebos Indberetning til Universitetet blandt hans Breve i Slutningen af 2den Del.

[15] Jfr. Hammonds Nordiske Missionshistorie, 1787, S. 5, hvor denne kgl. Forordning hensættes til 1609.

[16] Se Danske Magazin, I, 86.

[17] Se Fortalen til Davids Psalter, 2den Del. S. 37.

var saa kort, det gode, han kan have begyndt, blev afbrudt, inden det endnu kunde bære Frugt, Tidens fortærende Tand har udslettet Mindet herom, som saa meget andet, der var en bedre Skjæbne værd. At Arrebo dog idetmindste ikke var den verdslige og aandeligt døde Biskop, som Pontoppidan antager ham for, naar han gjør ham til en ligefrem Modsætning til hans hæderlige Formand[18], derom vidner tilstrækkeligt den Maade, hvorpaa han optraadte under en Landeplage, der ramte Trondhjem i hans Tid.

I Aarene 1618 og 1619 hjemsøgtes nemlig Danmark og Norge af en Pestepidemi, der synes at være gaaet fra Nord til Syd: i Efteraaret 1618 var Trondhjem og Bergen angrebne af Sygdommen, 1619 rasede den i Kjøbenhavn, Malmø og flere danske Stæder. Hvor stor Dødeligheden i Almindelighed var, kan ikke angives, men paa mange Steder var den bethydelig, i Malmø døde saaledes i 5 Maaneder 673 Mennesker[19]. Af de norske Byer synes Bergen at

---

[18] Pontoppidan dømmer saaledes om Arrebo: Dieser Mann mag wohl als ein Gegenfüsser seines theuren Vorwesers angesehen werden, nicht zwar wegen seiner äußerlichen Amts-Gaben, denn obwohl er auch an gelertheit jenem nicht zu vergleichen, mangelte es ihm doch nicht an erudition, und an Beredsamkeit hatte er vielleicht etwas voraus. Allein an dem nothwendigsten gebrach es ihm, nähmlich an Gnaden-Gaben oder einem geheiligten Hertzen (etc.)" Ann. Eccl. Dan. III, 200.

[19] Sigv. Grubbes haandskrevne Dagbog (B. R.), Angivelsen er fra 5 Aug. til 31 Dcbr. 1619. Om Pesten i Kjøbenhavn se *Wormii* Epist. p. 16. 25. 41. Den gav her Anledning til Udgivelsen af følgende Skrifter: „Om at flye for Døden og Pestilentze" af M. Luther, overs. af N. M. Aalborg med Biskop Resens Fortale. 1619. „En kaart Vnderuisning, huorledes mand sig forholde skal i denne farlige Tid (etc.) Stillet af Facultate Medica." Foran staaer følgende Theriacon diatesseron:

have været haardeſt hjemſøgt, men ogſaa Trondhjem fik ſin Del i Plagen[20]. Denne maatte ramme ſaameget haardere, ſom Byen neppe havde nogen Læge, men derfor var der da ogſaa ſaa meget deſto ſtørre Anledning til at henflyv til Gud, den Læge, der uden Spørgsmaal bedſt kunde hjælpe baade paa Grund af den lange Praxis og det gode Kjendſkab til Sygdommens Natur. Arrebo blev Tolk for den almindelige Bøn, ſom han udtalte ſmukt og kraftigt ſaavel i Proſa ſom paa Vers i ſit „Peſtpulver", der allerede i December 1618 blev trykt i Kjøbenhavn. Verſet er et af de bedſte, vi have fra Arrebos Haand, der gaar en ſaa frejdig Tone igjennem det, at man ved Læsningen deraf faar en Følelſe af, at en ſaadan Bøn ikke kan afviſes[21].

Maaſke var denne Sygdom og Nød, ſom overgik Trondhjem, den førſte Anledning for Arrebo til ret at beſkjæftige ſig med Kong Davids Pſalmer, der altid har været det Ruſtkammer, hvoraf de troende i Nødens Tider have frembraget gamle men gode Forſvarsvaaben mod Ulykkens Pile[22]. Vi vide nemlig af hans egen Beretning,

---

Omvend dig ſnarlig, bed Gud alvorlig,
Vandre varlig, Tiden er farlig,
Døden kommer ſnarlig.

Bag i ſtaar den XCI Davids Pſalme „udi ſangvis befattet".

[20] Jfr. Slange: Kong Chriſtian den Fjerdes Hiſtorie, S. 427. Sml. Arrebos egne Ytringer (2den Del, S. 25—26).

[21] Aftrykt i 2den Del. S. 25—29.

[22] Jfr. 8de Vers af „Peſt-Pulver"; hvis Chriſtus vil være en Forbeder for de betrængte,

Da ſkalt du hør' i vore Land
I Byer, Gaard', paa vilden Strand,
Huor vi met David ſiunge vil,
Vor Gud han vaar met oſſ i Spil,
Oc hialp oß ſelff fra Dødſens Nød,
Des ſkee ham tack, den HErre ſød.

at han i Aaret 1620 udgav en rimet Parafrase af de syv saakaldte Pønitenspsalmer til en Prøve paa, hvorledes han, hvis han fik Tid og Lejlighed, vilde bearbejde hele Psalteren[23]. Denne Lejlighed fik han snart i langt rigere Maal, end han nu kunde formode og ønske; vi ville derfor opsætte Omtalen af hans Psalmebearbejdelse indtil den Tid, da hele Psalteren fuldendtes, og istedetfor fortælle en af de Begivenheder, som gav Anledning til, at han saa snart maatte vige den høje Plads, hvortil han saa uformodentlig var kaldet.

2. I Aaret 1618 var Hr. Melchior Jakobsen, en Søn af Lagmanden Jakob Pedersen i Trondhjem, ifølge kongelig Befaling kaldet til Hitteren Præstegjeld i Fosen Len[24]. Sommeren derefter (i August Maaned) højtideligholdt han sit Bryllup i sin Præstegaard i Annexet Hevne[25]. Efter Tidens Skik var en stor Mængde Mennesker indbudne, og da navnlig mange gejstlige og verdslige Personer fra

---

[23] Se 2den Del, S. 35—36.

[24] Under 13 Aug. 1618 fik Arrebo følgende kgl. Befaling: „Vi bede eder og ville, at saafremt I nærværende Person ved Navn Melchior Hansen (?) befinder dygtig, bekvemmelig og saadan, at han med Lærdom og Levnet kan foreſtaa Guds Menighed, I da forordner hannem til Sjæleſørger over Hinten (?) Sogn i Fosen Len, ej agtendes, hvad jus patronatus andre sig til samme Gjeld at have ville beraabe." (Norske Tegn. Nr. 4, Fol. 103). Uagtet Forskjelligheden i Navnene er der aldeles ingen Tvivl om, at det er Melchior Jakobsen til Hitteren her menes, men Kopibøgerne for det norske Udfærdigelser fra denne Tid ere førte yderst sjusket.

[25] Erlandsen fortæller en Anekdote om Grunden til, at Hr. Melchior boede i Hevne, uagtet han var Sognepræst i Hitteren (se Biogr. Efterretninger om Gejstligh. i Trondhj. St. S. 228). Den kgl. Tillabelse hertil er udfærdiget 2 Decbr. 1619 (Norske Reg. Nr. 4, Fol. 51).

Hr. Melchiors Hjemſted Trondhjem, deriblandt Biſkop Arrebo, Hr. Anders Rasmusſen Jentoft, M. Peder Iverſen Borch, Kantor ved Domkirken, Rektor Hans Sørenſen, Byfoged Peder Lavritſen og flere andre. Biſkoppen modtog ſin Huſtrus Broder Peder Thorkilſen, en Skipper fra Malmø, der formodentlig paa en af ſine Rejſer var kommen til Trondhjem, og ſom nu ſkulde more ſig ved at overvære et norſk Bryllup[26]. Det var dengang Skik, at det ved en ſaadan Lejlighed maatte gaa lyſtigt til med „Velfarts-Øl", „Slatte- og Skjære-Dune" Aftenen før Bryllupet; dette ſtod om Søndagen, om anden Dags Aften var der Dans og Lyſtighed, og først den tredie Dag ſkiltes Gjæſterne fra hinanden efter endnu engang at være blevne rigeligt beværtede[27]. Danſen ledſagedes efter gammel nordiſk Skik af Sang af Kjæmpeviſer, medens hver „legede paa ſin Symfoni" eller paa ſit Langſpil, ſom han kunde bedſt. Som rimeligt er, kunde det af og til ved ſlige Lejligheder gaa temmelig muntert til, en og anden brak vel noget over Tørſten, og den ſtrængeſte Sømmeligheds Regler bevaredes

---

[26] Jeg har gjort Peb. Thorkilſen til Skipper, fordi Arrebo ſenere ſiger om ham, at da han kom til Malmø 1621, ventede han ikke at træffe ham, fordi han „mente hannem at være forſejlet til Spanien" (Retsſagen i Trondhjem 1621, 4de Tillæg).

[27] Lensmanden i Trondhjem Tage Thott modtog følgende kgl. Befaling (af 16 Maj 1622), der viſt ſtaar i Forbindelſe med Arrebos Sag: „Vid, at efterſom os underdanigſt berettes om en ſlem og forargelig Skik, ſom der udi dit Len, naar noget Bryllup ſker, ſkal være brugelig, ſom ſkal være Velfarts Øl, ſaa og Slatte og Skierre Dune, ſom ſkal holdes om Lørdag Aften for Brylupet, og anden Helligdags Aften med Dans og Slemmen Natten over, Gud allermægtigſte til Fortørnelſe og Menigheden til ſtørſte Forargelſe; thi bede vi dig og ville, at du forne og beslige forargelig Overflødighed med tilbørlig Straf lader forbyde og afſkyſe". (Norſke Tegn. Nr. 4, Fol. 289).

undertiden ikke saa nøje; men sligt tilhørte Tiden, og under en haard Himmelegn maatte Folk ligesom have enkelte Glædesdage, hvor den daglige Møje og Besvær glemtes i muntert Gildeslag. Som en ung og rask Mand, hvem Verden endnu ikke havde trykket sønderligt, tog Arrebo uden Betænkning Del i den almindelige Fornøjelse uden ængsteligt Hensyn til den Værdighed, han som Biskop burde bevare ved en saadan Lejlighed; mindst tænkte han vel paa, at han havde en hemmelig Fjende i Forsamligen, som skulde vide at udlægge alt til det værste, og hvor Sandheden ikke slog til, øge den med en Løgn, hvorved det kunde lykkes ham at fremstille Bispen som en uværdig og usædelig gejstlig Mand. Denne Fjende var Byfogden Peder Lavritsen i Trondhjem, en Mand, der forøvrigt ikke er bekjendt uden for Arrebos Historie, men som efter alt at dømme har været en af de nedrigste Lovtrækkere og Bagvaskere, hvem Lysten til Tilfredsstillelse af et personligt Had lod forglemme ethvert Hensyn til Sandhed og Redelighed. Hvad den første Aarsag til Fjendskabet har været, er ikke let at sige, engang hvrede Peder Lavritsen: „Nu har jeg faaet Bod for min dræbte Frænde"; vi maa derfor antage en bestemt Anledning, uden at denne videre kan oplyses. Nok er det, at ved Andendagsgildet, da Lystighed var paa det højeste, tog ogsaa Bispen Del i en Jægerdans, i hvilken „en Hoben Personer af begge Kjøn posterede sig paa Gulvet i to Rader lige imod hinanden, i den ene Rad Mands- i den anden Kvindespersoner, da der dandsede først et Par, slippende først og tagende siden fat paa hinanden igjen, og derefter de andre Turen igjennem." Det synes at have været Skik i denne Dans, at naar de to Personer, der udgjorde et Par og som under Dansen skiltes ad, atter fik fat paa hinanden, skulde de kysse hinanden, en Skik, som Arrebo maaske ogsaa har fulgt, idet han „godt Folk til Vilje var

lyſtig i Leg og Samkvem, danſede med de andre og vel undertiden ſang med[28]". Under den muntre Samtale, ſom til ſamme Tid faldt mellem Gjæſterne, ſynes Biſpen paa en eller anden Maade ved en ſpøgefuld Vittighed at have foraarſaget, at Peder Lavritſen kom til „at holde Lyſet", ſom denne ſelv kaldte det, noget ſom Arrebo ikke videre tænkte paa, men ſom Byfogden gjemte dybt i ſin Sjæl.

Paa Grund af Gjæſternes Mængde laa en ſtor Del af dem paa en ſtor Sal oppe i Huſet, Sengene vare ſtillede paa Rad, og der laa, ſaaledes ſom det vel endnu kan være Tilfældet i Norge og ofte er det blandt Almuen i Danmark, baade Mænd og Kvinder i det ſamme Værelſe, uden at Belanſtændigheden derved i nogen Maade krænkedes. Biſpen laa i den øverſte Seng. Den tredie Dags Morgen, da det alt var højlys Dag, ſtod han op, klædte ſig i ſine Underklæder og gik, medens mange Mennesker færdedes frem og tilbage i Stuen, hen til den nederſte Seng, hvori to Kvinder, Barbara Søren Rasmusſens, med hvem han havde danſet Dagen iforvejen, og Mette M. Peder Iverſens laa. Medens han talte med dem, ſatte han ſig paa Sengekanten, lagde den venſtre Fod op paa Sengen, medens den højre hvilede paa Gulvet; i det ſamme kom Peder Lavritſen ind ad Døren, ſmilede ved den behagelige Udſigt til nu at komme Biſpen tillivs, pegede med Fingeren og ſagde: „Hvem

[28] Det er Arrebos egne Ord (ſe Det norſke Videnſk. Selſk. Skr. i 19de Aarh. S. 260, Not.). Ifølge en ſenere meget uſikker Tradition ſkal Ped. Lavritſen have ſagt til Arrebo: „Det ſtaar ikke en gejſtlig Mand vel an at danſe"; hvortil denne ſvarede: „Danſer jeg iaften, ſkal jeg dog nok være ligeſaa tidligt oppe ſom I", hvorpaa de havde gjort et Væddemaal, om hvem der ſkulde være først oppe om Morgenen (ſe Mads Lunds Brev til Biſkop Krog, Den danſke Digtekunſts Hiſt. II, 216).

skal holde Lyset idag[29]?" Hertil svarede Arrebo: „Vorherres Lys er alt optændt, der er intet paafærde at holde Lys for". Strax efter gik Peder Lavritsen ud af Stuen, og da han kom ind i det Værelse, hvor han havde ligget om Natten, sagde han triumferende til en Person ved Navn Erik Avdensen, som laa derinde: „Bispen fixerede mig igaar, nu skal jeg fixere ham igjen. Nu fandt jeg Bispen og Barbara Karlsdatter i Seng sammen". — Imidlertid trak Arrebo sine „side Klæder" paa, gik ned i Stuen, satte sig tilbords med de andre og begav sig derpaa endnu samme Dag paa Tilbagerejsen til Trondhjem, uden at ane, hvor sørgelige Følger disse Dages Begivenheder skulde have for ham. Men Peder Lavritsen glemte ikke den Plan, han havde lagt til at bringe Bispen i ondt Rygte, og snart lykkedes det ham at udbrede sine Bagvaskelser i en vid Kreds, dog derom mere i det følgende, først skal omtales adskillige Embedssager Arrebo vedkommende, som i Tiden ligge nærmest[30].

Det er tidligere omtalt, at Trondhjems Bisp maatte holde skarpt Øje med, at ingen Person af tvivlsom Troskab fik gejstlig Ansættelse i Jemteland, i den Anledning maatte der gjøres adskillige Forespørgsler til Regjeringen, disse have vi ikke, men derimod de kongelige Svarskrivelser, af dem kunne vi se, i hvilken Retning Arrebos Indstillinger gik. Saaledes tilskreves der ham under 25de Januar 1619: „Vider, at eftersom I underdanigst er begjærendes at vide, om I nogen Svenske til Præstekald udi vort Land Jemteland

[29] Udtrykket: „at holde Lys for" er udentvivl her tvetydigt sagt; saavidt jeg ved, brugte man i ældre Tid „at holde Lys for" Brudefolkene, naar de skulde til Sengs.

[30] Sagen er fremstillet efter Retsforhandlingerne paa Trondhjems Raadstue (4de Tillæg) og paa Herredagen i Bergen (N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarh. I, 259—260).

at betjene maa ordinere, da haver vi naadigst af sønderlig Betænkende for godt anset, det ikke at maa ske[31]". I et senere Kongebrev, af 10 Marts s. A., til Lensmanden og Bispen hedder det: „Vider, at vi naadigst er tilfreds, at nærværende Studiosus Hans Lavritsen maa blive sin Faders Kapellan til Røde Præstegjeld i Jemteland, saa fremt det ellers er saa, som han beretter, at hans Fader er bortdragen af Jemteland i forleden Fejde, og ikke med de andre har samtykt derudi[32]". — Siden, da der var Vanskelighed ved at faa de smaa nordenfjeldske Præsteembeder besatte, tog man det ikke saa nøje med de Personer, som ansattes, uden at Hensynet til de mistænkte Provindser derfor forglemtes, saaledes tilskreves der Bispen og Lensmanden (4de December 1620): „Vider, at vi naadigst har bevilget og tilladt nærværende Person, udi Sverrig byrdig, ved Navn Helle Kjelsen at maa admitteres og tilstedes Kald udi Tronhjems Len, hvor han lovlig efter Ordinansen kan blive kaldet til, efterdi der er Fejl paa Personer dansk og norsk fødte; dog se vi naadigst for godt an, at han ikke maa til-

[31] Norske Tegnelser, Nr. 4, Fol. 108.

[32] Norske Tegn. Nr. 4, Fol. 109. Samme Dag fik Arrebo Brev om, at Hans Klavsen maatte blive sin Faders Kapellan i Bergens Præstegjeld paa Svebmø (smsts). Angaaende de nævnte to Studenter haves en kgl. Befaling til Universitetet (af 24 Jan. 1619) „bennem flittigen at examinere, om de saadan profectum in studiis gjort have, saa og forfare, om de med saadan dono concionandi begavede ere, at de bør og kan admitteres til at være deres Fædres Kapellaner". Efter Overhøringen svarede Professorerne (31 Jan.), „at for[ne] twende Personer have udi deres studiis, efter den Tid de her paa Universitetet været haver, gjort en temmelig og ulastelig Fremgang, have vi derhos ogsaa bennem begge hørt prædike i Vor Frue Kirke, hvoraf den Tid gaves tilkjende, at de ere begavede saaledes, at de næst Guds Hjælp kunne nytteligen tjene den christne Menighed udi Prædikeembedet" (Afskrifter i Act. Consist. Nr. 4, Fol. 6—7).

ſtedes til nogen Sogner at bekomme ubi Jemteland eller ved den ſvenſke Grændſe liggendes[33]".

Som Biſkop var Arrebo tillige Jorddrot, en Stilling, ſom kunde have ſine Vanſkeligheder ligeoverfor ſlette og gjenſtridige undergivne; en ſaadan var Bonden Oluf Mogenſen paa Flak, ikke langt fra Trondhjem. Denne, hvis Gaard „af Tolvmænd var ſagt i Fald", var alt i Biſkop Grønbæks Tid bleven nødt til at udſtede ſin Forpligtelſe, at han inden tre Aar ſkulde opbygge og forbedre Gaarden, hvis han ikke vilde have den forbrudt. Da Bonden ikke havde opfyldt Forpligtelſen, indſtevnede Arrebo Sagen for Trondhjems Lagmand Jakob Pederſen, ſom den 27de Oktober 1619 dømte Oluf Mogenſen til at rømme Gaarden. Herpaa vilde han imidlertid ikke indlade ſig, men undſagde Biſpen paa Livet, ſaa denne maatte andrage Sagen for Lensmanden Klavs Daa, ſom befalede ſin Foged at fængſle Bonden, hvis han ikke vilde lade ſig tale tilrette, og indſende ham til Biſpen. Dette ſkete, hvorpaa Bonden blev ſat paa Trondhjems-Gaard, ſaalænge indtil han kunde ſtille nøjagtig Borgen for ſig. Uagtet han ikke kunde ſkaffe nogen ſaadan Sikkerhed[34], lod Arrebo ham dog ſiden „af Medynk og

---

[33] Norſke Tegn. Nr. 4, Fol. 189–90. Hvorledes man maatte ſlaa af i de ellers alminbelige Fordringer, ſes af et andet Kongebrev til Arrebo (af 2 Nov. 1619), hvori det hedder, „at den Perſon, ſom I er begjærendes at vide, om I hannem til noget Præſtekald man admittere og ordinere, efterdi han ikke haver ſtuderet paa Univerſitetet ubi Kjøbenhavn, men dog ſkal være en dygtig Perſon en Menigheb at for tro og betjene, maa til hvis Kald, han lovligen efter Ordinanſen kan vorde kaldet til, admitteres og tilſtedes" (ſmſts., Fol. 129).

[34] Efterat Bonden var fængslet, ſkal nogle Mænd have tilbudt at ſtille „Loven og Biſſen" for ham, for at udfri ham af Fængſlet, ja endog tilbudt Biſpen en Heſt til Foræring, „for at faa hans Fængſel forlindret", men forgjæves. Arrebo undſkyldte ſig ſiden

for Godtfolks Forbøns Skyld" slippe mod hans skriftlige Forpligt: inden otte Dage at flytte alle sine Ejendele ud af Gaarden og under sit Livs Fortabelse afholde sig fra alle Trusler og Skjeldsord mod dem, som havde haft med Sagen at gjøre. — Saaledes endte denne Sag, som vel kunde være taget noget lempeligere af Arrebo, men hvori han dog synes at have haft Retten paa sin Side; den blev senere en af Anklagepostерne mod ham[35]. — Vi ville nu se Biſpen i andre Embedsforhold.

Kannikerne ved Trondhjems Domkirke havde fra gammel Tid Patronatsret til 24 Præstegjeld, men denne Rettighed misbrugtes af dem, idet de indsatte til Præst, hvem de vilde, uden at spørge Menighederne om deres Samtykke, og toge aarlig saa stor Afgift af Præsterne, at disse næsten intet beholdt til eget og Families Underhold. Herimod var alt tidligere udgaaet kongeligt Forbud[36], og 1618 havde Klavs Daa faaet Befaling til at erklære sig om, hvorledes det forholdt sig med hvert enkelt Sogn, og hvad Grund Kapitlets Rettighed idethele hvilede paa[37]. Erklæringen herom efterfulgtes af kongelige Befalinger af 2den December 1619, til de residerende Kanniker om at forsyne Sognene med gode Præster, og til den nævnte Lensmand tilligemed Frands Kaas og Mester Anders Arrebo om at beslutte med hverandre og komme overens om en vis Taxt og aarlig Ge-

---

med, at den omtalte Borgen ej var tilbudt, førend Bonden var indsat i Fængslet, af hvilket Biſpen ej af egen Magt kunde lade ham udtage. — Den mod Arrebo forøvrigt ugunstigt stemte Ret paa Herredagen i Bergen tog denne Grund for gode Varer.

[35] Sagen er fremstillet efter Herredagsstevningen, 6te Tillæg II, og N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarh. I, 246—47.

[36] Af 17 Juni 1609, i Paus's Gl. kgl. Forordninger for Norge, S. 554—55.

[37] Se Schønings Beskr. af Trondhjems Domkirke, S. 294.

nant, som Kapitelsgjeldene med Undtagelse af de syv, der skulde forsynes med Sjæleſørgere af de residerende Kanniker, aarlig burde udgive for den Rettighed, Kapitlet fra Arilds Tid havde haft til dem. Siden skulde da disse Mænd have Tilsyn med, at den aarlige Afgift blev rigtigt leveret[38]. — Den nedsatte Kommission fuldendte i forholdsviis kort Tid sit Hverv og udfærdigede den 4de April 1620 en Taxt for den fremtidige Afgift af de syttén Præstegjæld, hvorved de svære Byrder, som hidtil havde hvilet paa dem, betydeligt lettedes[39].

3. Omendskjønt ingen bekjendte Omstændigheder tyde paa, at der har været noget særdeles nøje Forhold mellem Arrebo og Klavs Daa, er der dog heller ikke nogen Grund til at antage det modsatte. Hverken Bispen eller Lensmanden indblandede sig mere end nødvendigt i hinandens Embedsomraade, der var da heller ingen Anledning til Forstyrrelse af det ydre gode Forhold. Heri skete en mærkelig Forandring, da Daa i Foraaret 1620 opgav den trondhjemske Forlening for at overtage Vestervig Len i Jylland. Til Eftermand fik han nemlig Tage Andersen Thott til Egede, en Mand af en meget voldsom og herskesyg Karakter, som ikke vilde indrømme nogen anden nogen Magt og Myndighed ved Siden af sig; han var en Mand, der ikke glemte nogen Fornærmelse, men trolig søgte at gjengjælde den med Renter, hvortil han havde god Lejlighed, da han besad formaaende Forbindelser, og hans Stemme synes at have haft megen Vægt hos Kong Christian den Fjerde[40].

---

[38] Norske Tegnelser, Nr. 4, Fol. 132.

[39] Af denne Taxt findes en Afskrift i Langebeks Diplom., jfr. Schønings anf. Skr. S. 294—95.

[40] Tage Thott til Egede (siden skrev han sig til Duegge og Sirkjøbing i Skaane) fik 31 Marts 1620 „Forleningsbrev paa Trond-

Hans Huſtru, Fru Klara Sparre lignede viſtnok ſin Mand, og det er neppe uden Grund, at Sagnet har tillagt hende Æren for først at have ſat Fjendſkab mellem denne og Biſkop Arrebo[41]. — I den første Tid Tage Thott var Lensmand i Trondhjem ſynes Forholdet dog at have været godt ſaavel mellem Mændene ſom mellem deres Huſtruer, men det varede ikke længe[42]. Der fortælles, at Tage Thott, eller vel egentlig hans Frue, ideligt havde Bud i Biſpegaarden for at laane ſnart det ene og ſnart det andet, iſær Fødevarer, uden at det laante tilbageleveredes eller erſtattedes, indtil der tilſidſt blev ſagt nej til disſe paatrængende Forlangender. Fra den Tid var det gode Forhold forbi, og Thott var Arrebos Fjende, der med Glæde lyttede til Bagvaſkerens Stemme, ja vel endogſaa bragte Rygtet videre.

---

hjems Gaard og Len, desligeſte et Pas paa Jemteland og Herdalen, ſammeledes et paa Romsdalen" (Norſke Reg. Nr. 4, Fol. 122). Han maa forøvrigt vel adſkilles fra ſin mere berømte Fætter Tage Thott Otteſen til Eriksholm i Skaane.

[41] I Aug. 1610 havde T. Thott haft Bryllup i Kjøbenhavn med Klara Sparre (Datter af Hans Sparre til Klogerup i Skaane), Sigv. Grubbes haandſkr. Dagbog. At hun „paa ſin Husbonds Vegne" hvervede Bidner mod Arrebo, ſes af N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 259 (jfr. S. 265 Noten).

[42] D. 17 Sept. 1620 ſtode de to Fruer, „nobilissima Domina *Clara Spare* et *Elsa* Superintendentis uxor", ſammen Fadder til Hr. Lars Holgerſen Søn Hans (Faderens Optegnelſer, ſe ovenfor S. 86, Not. 4).

[43] Se N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 336 Not. Fortællingen er fra Arrebos Søſterdatter (ikke Datterdatter) Anna Bernhoft. Fru Klara nævnes vel ikke udtrykkeligt her, men da det er Laanet af Fødevarer der handles om, vilde vi viſtnok gaa Fruen for nær, om vi frakjendte hende Kjøkkendepartementet. Den af Arrebo ſelv angivne Grund til Fjendſkabet (anf. Skr. S. 249) kan uden Vanſkelighed forenes med det ovenanførte, den har desuden meget mere Præget af at være Virkningen af noget andet, end Aarſag.

Peder Lavritsens onde Anslag var nemlig lykkedes over Forventning, allerede nu fortaltes efter hans Mund i en vid Kreds, at man ved Brylluppet i Hevne havde truffet Biſpen og Barbara Karlsdatter i deres blotte Linned „under lukt Dække ſammen"; mange kunde rigtignok bevidne, at de ved bemeldte Brylluup ikke havde ſet andet af Biſpen, end „hvad ærligt og tugtigt var", men en driſtig Beſtyldning ſætter altid nogen Plet, og Mængden er gjerne tilbøjelig til at tro det værſte. De, ſom levede fjernt fra det Sted, hvor det forargelige ſkulde være ſket, havde desuden ingen Lejlighed til ved nærmere Foreſpørgſel at erfare, om Rygtet indeholdt nogen Sandhed eller ikke, de fortalte det udenvidere igjen, ligeſom de ſelv havde faaet det, og lagde vel endogſaa noget til. Saaledes udbredte de ærekrænkende Rygter om Arrebo ſig ogſaa til Danmark, hvor de tilſidſt kom den hæderlige Kansler Chriſten Friis til Kragerup for Øre. Denne kjendte, ſom alt forhen er bemærket, Arrebo fra tidligere Dage og var venligt ſindet imod ham, det maatte derfor gjøre ham ondt at høre ſligt om en Mand, ſom han maaſke ſelv havde anbefalet til Biſpeſtolen, og til hvis Virkſomhed han knyttede gode Forventninger. For at faa Sandheden at vide kaldte han derfor Arrebos Svoger Peder Thorkilſen fra Malmø over til Kjøbenhavn, og lod ham den 17de November 1620 aflægge en beediget Forklaring om, hvorledes alt var gaaet til. Beroliget ved denne og udentvivl overbeviſt om Upaalideligheden af de gjængſe Fortællinger, foretog han intet videre, men lod Sagen for det førſte have ſin egen Gang[44].

[44] Retsforhørerne i Trondhjem 1621 (4de Tillæg) indeholde Beviſerne for det ovenanførte. Et Vidne bekjendte, „at han havde hørt ubi forleden Vinter i Danmark denne Sag at være udſprængt, men intet hørte derom i Brylluppet, der han var der med ſin Husbonde".

Imidlertid blev Peder Lavritsen, der hidtil havde været Byfoged i Trondhjem, beskikket til Foged i Fosen Len; men herved skete ingen Forandring i Sagens Stilling; vi vide ikke, om det var en Forfremmelse for ham eller ej, men i alle Tilfælde maatte det dog altid være en Behagelighed for Arrebo, at denne ham saa fjendske Person fjernedes fra hans umiddelbare Nærhed[45].

Blandt de offentlige Hverv, som i Aaret 1620 overdroges Arrebo, er der intet, der i den Grad tildrager sig vor Opmærksomhed, som en Befaling, han tilligemed Norges tre andre Bisper og tre af Lensmændene fik, nemlig at anholde to papistiske Emissærer, der paa den Tid berejste Landet for at vinde Proselyter for den romerskkatholske Kirke[46]. Det var en Jesuit, der optraadte under forskjellige Navne og snart kaldte sig Theodorus Bera, snart Theodoricus Major, snart Theodorus Theselius og snart Lojolo Bera, og hans Ledsager, den bekjendte Lars Nielsen Malmø, eller Klosterlasse, som Almuen kaldte ham. Dog vide vi ikke, om de paa deres Rejser havde naaet op til Trondhjem Stift, og om Arrebo fik den omtalte Befaling, fordi disse to Mænd droge om i hans Stift, eller den kun var givet paa en Vare, for det Tilfælde at de ogsaa skulde komme saa højt imod Nord.

Forøvrigt var der ingen Begivenhed, der i dette Aar vakte almindeligere Opsigt i Norge, end den bekjendte Sag

---

[45] Schøning siger, at P. Lavritsens Forflyttelse „synes at være sket 1620" (N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarh. I, 251 Not.) Naar der oftere siges, at han blev assat (f. Ex. Petersen: Den danske Lit. Hist. III, 619), da er det i det højeste kun en Formodning.

[46] Kgbrev af 30 Marts 1620 i Norske Tegnelser, Nr. 4, Fol. 158. De tre Lensmænd vare: Jens Juul til Agerhus Len, Knud Gyldenstjerne i Bergen, og Gabriel Kruse i Stavanger.

med Lægen M. Chriſtoffer Dybvad i Bergen, der paa Grund af ſine fri og henſynsløſe Ytringer om Kirke og Adel, og i det hele om den beſtaaende Orden, blev indſtevnet for Konſiſtorium ved Kjøbenhavns Univerſitet og fradømt ſine akademiſke Rettigheder, hvorpaa den verdslige Ret berøvede ham Embede og Frihed. Blandt de mange Offere, ſom de ældere Tiders Fordom mod Ytringsfrihed i religiøſe og politiſke Anliggender har krævet, ere faa faldne med ſtørre Grund, thi det var en fuldſtændig politiſk Omvæltning, en ſaadan, ſom tilbels foregik ſenere ved Enevoldsmagtens Indførelſe, Dybvad havde været Talsmand for, og paa denne Tid var den blotte Tanke herom det forfærdeligſte Kjætteri. Forøvrigt fældedes Manden allene for private Ytringer, han havde ikke foretaget noget offentligt Skridt, hvorfor han kunde drages til Anſvar[47]. I et Brev af 3die Januar 1621 underrettede Profeſſor Ole Worm ſin Ven Biſkop Arrebo om Sagens Udfald og anthydede heri, at han ganſke billigede den affagte Dom[48], noget ſom vi ogſaa med Sikkerhed kunne antage har været Tilfældet for Arrebos Vedkommende, ſaa han ikke af diſſe Efterretninger lod ſig forſtyrre i den Familiefeſt, ſom foreſtod i hans Hus.

Det var Biſpens Søſter Anna, der i længere Tid havde haft ſit Hjem hos ham, der ſkulde have Bryllup i dette Foraar. Hun var nemlig den 17de November 1620 bleven trolovet med en ung norſk Præſt ved Navn Hr. Chriſten Hanſen Bernhoft, en Søn af den afdøde Sognepræſt ved

---

[47] Den bedſte Fremſtilling af Dybvads Sag, ſom maaſke dog fortjente en endnu dybere gaaende Underſøgelſe, findes hos Helveg: Den Danſke Kirkes Hiſt. efter Reform. 2den Udg. I, 329—32.

[48] Se 3die Tillæg.

Frue Kirke i Trondhjem, Hr. Hans Anderſen[49]. Deres førſte Bekjendtſkab havde de maaſke allerede gjort for mange Aar ſiden, da Bernhoft var Student, og hun ſom ganſke ung Pige opholdt ſig i ſin Brodders Hus, medens han endnu var Slotspræſt i Kjøbenhavn[50]. Imidlertid var Studenten bleven Præſt i Nærheden af Trondhjem og havde nu fornyet det gamle Bekjendtſkab paa den fornøjeligſte Maade. Den 21de Maj, anden Pintſedag, 1621 gjorde Arrebo deres Bryllup med al mulig Højtidelighed, og Aaret efter blev Hr. Chriſten Hanſen, der hidtil formodentlig kun havde været reſiderende Kapellan, Sognepræſt i Agerøens Præſtegjeld i Romsdalen[51]. Her levede de ſammen i mange Aar og efterlode ſig en talrig Efterſlægt, ſom endnu blomſtrer i Norge.

4. De Rygter, der vare udſprebte om Arrebos Opførſel ved Brylluppet i Hevne, have neppe været ham ſelv ganſke ubekjendte, det maa derfor undre os, naar vi paany ſe

---

[49] Chr. Hanſen Bernhoft var født 1590, om hans Trolovelſe haves følgende Optegnelſe fra hans egen Haand: „1620 d. 17 Novbr. Sponsalia mea cum virgine honesta *Anna Christierni filia* Nidrosiæ in ædibus Dni. episcopi peragebantur" (Erlandſen: Geiſtlh. i Trondhj. St. S. 473—74).

[50] Denne Formodning ſtøtter jeg til den Omſtændighed, at Chr. H. Bernhoft ſynes at have været vel bekjendt i den Kreds, hvortil Arrebo hørte i Kbhvn. Der bevares nemlig endnu (i Hjelmſtj. Saml.) et trykt Brylluppscarmen af ham til Kaſp. Bartholin: Solennitati nuptiarum . . . D. D. *Caspari Bartholini Malmogii* . . nec non lectissimæ Virginis *Annæ Thomæ Finchii* . . sponsæ 22 Novembr. celebrandarum *Γαμηλιον* hoc nuncupare, dicare volo, debeo. *Christiernus Johannis Nidros. Norveg.* Hafniæ MDCXII. — Anna Chriſtensdatter maa være født 1596, da hun ved ſin Død 1671 var 75 Aar gl. (Erlandſen anf. St.)

[51] Bernhoft ſkriver ſelv: „1621 d. 21 Mai die 2da Pentecostes nuptiæ meæ de episcopi sumptibus honorifice celebrantur".

ham beſøge lignende Forſamlinger og deltage i den ſelſkabelige Lyſtighed med ſamme Friheb ſom tidligere. Det kan kun forklares, naar vi forudſætte, at han har beſiddet en meget ſangvinſk og ſorgløs Karakter, og at han har været ſig ſin Uſkyldighed i den ham tidligere paaſagte Brøde bevidſt.

I 1621 først paa Aaret fejrede Præſten Hr. Anders Bjørnſen paa Stod i Indherred ſit Bryllup[52]. Biſpen, der maaſke var paa Viſitats i Nærheden, var indbuden tilligemed mange andre. Som ſædvanligt gik det meget muntert til, og Arrebo holdt ſig ikke tilbage. Den anden Dags Aften, da Danſen begyndte, aflagde han ſin Sammarie, traadte i Række med de andre og danſede Jægerdanſen med ſaa godt ſom nogen. Da Trommeſlageren ikke ret forſtod at ſlaa Takten ſaaledes, ſom Biſpen ſang den for ham, greb denne ſelv Trommen og ſlog den for ham. Mens Danſen gik for ſig, blev der ſunget:

Lars Holgerſen har ogſaa antegnet denne Begivenhed: „Anno 1621 21 Mai, qui erat tum secundus dies pentecostes, nuptiæ celebrabantur dno Christiano Johannis *pastori Agerøensium* cum Anna Christiani filia, sorore Episcopi". Heraf ſkulde man antage, at han alt dengang var Præſt i Agerø, men han ſkriver ſelv: „1622 ad sanctum ministerium obeundum in parochia Agerøensi vocatus sum" (Erlandſen anf. St.). I Retsforhandlingerne paa Trondhjems Raadſtue (4de Tillæg) kaldes Chr. Bernhoft alt i Novb. 1621 „Sognepræſt i Aakerøen"; hvorledes kunne disſe Efterretninger forenes? — I Lars Holgerſens Stambog (Thottſke Mnſkr. 563. 8) har han ſkrevet: „Pietatem Deo, obsequium Christianum proximo, bonam conscientiam mihi ipsi. Hæc tria dum amplexatus fuero, nunquam prævalebit Mundus. Scripsit *Christiernus Johannis Bernhov.* Ao. 1625 Aug. 28". Han døde i Maj 1643 (Erlandſen).

[52] At Brudgommen hed ſaaledes ſiges udtrykkeligt, N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 254. Erlandſen (Gejſtlh. i Trondhj. St. S. 322—23) ſynes ikke at have bemærket det.

Tag fat paa den!
Du fik hende ikke end!
Hun løber ad Skoven igjen.

Nogle føjede endnu hertil et temmelig letfærdigt Omkvæd, og onde Tunger paastod, at Biſpen havde ſunget med og at han havde kyſſet et Par af Kvinderne. Siden danſede han en Langdans med, under hvilken han ſang en Viſe, hvori de Ord forekom:

Og Dyrene ville vi bede.

Da en af Selſkabet drak ham til paa St. Bents Minde, ſkal han have gjort Beſked og ſiden drukket Skaalen videre. — I det hele ſynes det at være gaaet temmelig vildt til ved dette Bryllup: den tredie Dag „ſloges" Gjæſterne i Bryllupsgaarden, om for Alvor eller for efter gammel nordiſk Højtidsſkik at prøve hinandens Kræfter, kan ikke ſaa lige ſiges. Dog heri tog Arrebo ingen Del; da han var ſtaaet fra Bordet „gik han hen til nogle, ſom ſad og ſang Diſkant, og' beſaa deres Bøger", ſiden gik han op i ſit Sengekammer og lagde ſig til Hvile, da han „ikke vilde være iblandt den Klammer". Først om Fjerdedagen tog han bort[53].

Nogen Tid efter var der Barſelgilde paa Norges Kansler, Hr. Jens Bjelkes, Gaard Øſtraad paa Ørelandet hos Fogeden i Numedals Len Chriſtoffer Nielſen[54]. Baade Biſpen og Peder Lavritſen vare tilſtede. Over Bordet klagede Biſkoppen over, at Modvinden ej vilde lægge ſig, ſaa han kunde komme hjem, da han havde meget, han

[53] Fremſtillet efter Vidnesbyrdene for Retten og Hr. Haagen Bjørnſens Brev, N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 362—64. 270—72 og Dombogen i Højeſterets Archiv.

[54] Almindelig ſættes denne Begivenhed før Brylluppet paa Stod, men med Urette, ſe 5te Stevning til Herredagen (6te Tillæg).

endelig ſkulde ſkrive om til Danmark, hvorfor Værten, for at opmuntre ham og de andre Gjæſter, lod ſig høre med dette Rim:

Biſpens Baad ligger for Lande,
til Trondhjem monne han traa;
det ſiger jeg for ſande:
inden Torsdag kommer han ej ifraa.

Denne Maade at tage Sagen paa var ret efter Arrebos Smag, og han begyndte at ſkjemte med Værten og ſige, at han viſt havde været i Lære hos Finnerne, ſiden han ſaaledes kunde gjøre Modvind; men ſaadan Lærdom kunde dog være godt for noget, thi kunde han vende Vind, ſaa kunde han vel ogſaa vende lybſt Øl til Roſtokkerøl. Efter at Talen var falden ſaaledes en Stund og da Maaltidet var tilende, „takkede de Gud for Mad, hvorpaa Biſpen ſtrax ſtod op fra Bordet og vilde ſe, om Vinden vilde ſig noget vende, og de ginge alleſammen med ham", men da de kom uden for, og Arrebo mærkede, at det blæſte endnu lige ſtærkt, gik han tilligemed ſin Kone op paa ſit Kammer. Siden kom han paa Værtens Begjæring atter ned i Stuen, hvor han ſpøgefuld ſagde til denne, om det virkelig var hans Alvor, at han vilde drikke mere den Dag; derpaa begyndte han at ſkjemte med ham og Hr. Anders Chriſtenſen Bull, Præſten paa Ørelandet, og dutte dem paa, at de vel flittigt beſøgte hinanden, efterſom der ikke var langt mellem Østraad og Ørelandet, og der ikke kunde ſiges om dem, ſom der ſtaar i Kjæmpeviſen:

Spanieland og Myklegaard
de ligge ſaa langt af Leb.
De Herre ſendte hinanden Bud,
deraf ſaa yppes deres Brede.

„Thi," lagde han til, „mellem disse to Dannemænd hppes der ikke stor Brede, snarere blive de fede, Fogeden kommer til Præsten og Præsten til Fogeden, og saaledes holde de ved tre, fire Dage med hinanden." Derpaa gik han hen til Bordet, hvor der var Papir og Blæk, og satte sig paa Stedet til at skrive nogle Vers, som han siden sang for hele Forsamlingen, idet han bad, „at ingen vilde fortænke sig, for han skjemtede", hvilket da og, som den Præst, der senere fortalte det, bemærkede, ingen den Tid forstod, som om det skulde være nogen til Foragt, eftersom det skete i Lystighed.

Versene lød saaledes:

Skam saa faa den ledige Fin,
Christoffer monne afrette.
Christ give Hr. Anders et bedre Sind,
han Troldom mon' forgjette.
De ædelige Præster og de rige.

Forbandet være den slemme Fin,
Christoffer monne afrette,
at forhefte saaledes Guds Veder og Vind,
og for Segl og Aarer Pind sætte.
De adelige Fogder og de rige.

Der er stor Trang paa Ørelands
for Gran og Furemaste[55],
dog ville vi vel fange det Baal i Brand,
vi dennem kunne paakaste.
De ædelige Præster og de rige.

[55] Schøning bemærker, at Ørelandet er et jevnt og flet Land, hvor der er stor Mangel paa Skov, og hvor man derfor maa brænde Tørv.

Peder Lavritſen ſiger Trinken god Nat,
ſaa drager han ad Bjugnen[56].
Han haver den Tøndetap i ſin Hat,
det Øl monne i hans Hals ſlugne.
De ædelige Drankere og de rige.

Da Arrebo havde ſunget Viſen, ſom endnu beſtod af flere Vers, ytrede hans Huſtru ſig misfornøjet med den, hvorfor han kaſtede Papiret i Kakelovnen; men Chriſtoffer Nielſens Dreng, ſom bemærkede dette, benyttede Lejligheden til at tage den ud igjen og ſtikke den til ſig. Da Arrebo havde ſet ham gjøre dette, beſværede han ſig derover for hans Husbonde, ſom lod Drengen først randſage inde i Stuen, og da han ikke fandt Viſen, førte ham udenfor paa Svalen, hvor han klædte ham af og gav ham et dygtig Liv fuldt Hug, noget der vakte en Del Forſtyrrelſe og gjorde alle opmærkſomme paa Sagen[57].

Var der nogen, ſom ikke var fornøjet med Biſpens Viſe, ſaa var det Peder Lavritſen, og han havde da heller ingen Grund dertil, da han ligefrem afmaledes i den ſom en Drukkenbolt, hvad han formodentlig ogſaa har været, og det en af de ondſkabsfulde. At han imidlertid ogſaa kunde være ædru og da ſaa klog og forſlagen ſom nogen, fik Arrebo ſnart at mærke.

Af flere Venner var han nemlig bleven underrettet om de ærekrænkende Rygter, ſom gik om ham ikke allene i Norge

---

[56] Bjugnen er en berømt Silbefjord paa den veſtre Side af Ørelandet, hvor Ped. Lavritſen maa have boet. (Schøning.)

[57] N. Vid. Selſk. Skr. i 19. Aarh. I, 251-53, og Dombogen i Højeſterets Archiv. Et enkelt Træk er hentet fra en yderſt uordentlig og af Ælde tildels opløſt Optegnelſe af Retsforhørerne paa Herredagen i Bergen. (Gehejmearch., Aflevering fra Juſtitsminiſt., Afdel.: Perſonalhiſt.).

men ogsaa i Danmark. Overalt nævnedes Peder Lavritsen som den, fra hvem de først vare udgaaede. Der var altsaa nu Opfordring for Arrebo til at gjøre noget for at faa at vide, hvorledes han skulde forholde sig. Han sendte derfor den 5te April 1621 Præsterne Hr. Lars Holgersen og Hr. Anders Jentoft som Beskikkelsesmænd til Fogden med Opfordring til ham om at erklære, om han enten selv havde set Biskpen i noget Hoveri eller utugtigt Samkvem med nogen Kvinde, gift eller ugift, eller om han havde hørt og forfaret noget saadant af nogen ærlig Mands- eller Kvindesperson. Peder Lavritsen tog sig imidlertid vel vare for nu at rykke ud med det, han saa ofte havde hvisket i Krogene, og svarede derfor, at han for sin Person ikke vidste andet med Mester Anders Arrebo end det, som ærligt og godt var i alle Maader; men han tog i Grunden disse Ord tilbage ved følgende skruede Tillæg: „Hvad sig belanger, om hvis sig i Lystighed kunde ske i samme Forsamling, formoder jeg ikke at komme til Proces eller Rettergang, hvorfor paa denne Tid ikke gjøres Behov at repetere, men dersom saadant skal eller kan komme til videre Procedering, skal jeg, som jeg pligtig er, være min Sandhed bekjendt". Han indrømmede altsaa, at han nu ikke bekjendte Sandheden[58].

Imidlertid fik Arrebo paa en for en Biskop og højtstaaende Embedsmand meget følelig Maade at mærke, at det ikke blot var en Foged, han havde imod sig, men at hans Stjerne paa de høje Steder var stærkt i Dalen, og at hans Stemme ikke længere havde den Vægt som tilforn, men at andre, og det ikke hans Venner, nu havde den største Indflydelse hos Regjeringen. Han havde nemlig i Forbindelse med tre af Stiftets Provster forfattet nogle Bestemmelser

[58] Beskikkelsen produceredes paa Trondhjems Raadstue 13. Nov. s. A. (se 4de Tillæg).

om Naadsensaaret efter Præsternes Død. Sligt var ikke noget uhørt eller usædvanligt, Arrebos Formand Biskop Grønbæk havde gjort det samme, og det er regnet med blandt denne Mands Fortjenester af sit Stift[59]; ikke destomindre modtog Arrebo tilligemed de tre Provster et kongeligt „Missive" af 7de April 1621, der lød: „Vider, at efterson os underdanigst er forekommen, at I skal have dømt udi en Sag anlangendes et Naadsens Aar og derhos gjort en Forordning, hvorledes med Naadsens Aar skulde forholdes, da efterdi saadant eder ikke tilstaar, befale vi eder og ville, at I samme eders udgivne Forordning igjen til eder annammer, og udi saadanne Sager allene dømmer, og frembeles eder entholder ikke nogen Forordning, som os selver vedkommer, at forrette, saa fremt I ikke ville os derfore tilrette"[60]. — Det er aabenbart, at Tage Thott har følt sig krænket over, at han ikke var spurgt til Raads, og har udvirket denne Befaling, skjønt slige lokale Bestemmelser meget godt dengang kunde gaa ind under Begrebet Administration, som paa de Tider havde et videre Omfang end nu. — Senere da det var lykkedes Lensmanden at faa Arrebo selv domfældet, benyttede han den gunstige Lejlighed til endnu samme Dag at udvirke en kongelig Befaling, hvorved ogsaa den Dom, Biskoppen havde dømt i Sager angaaende Naadsensaar, erklæredes for ugyldig[61].

---

[59] Se Danske Mag. I, 86. Grønbæks Forordning, „Nogle Artikler om Renten efter Sognepræstens Affald for Enken og hendes Børn", findes i Afskrift i Kallske Mnskr. Saml. Nr. 472. 4. Da vi ikke kjende Arrebos Bestemmelser nøjere, er der ikke Lejlighed til Sammenligning.

[60] Norske Tegnelser, Nr. 4, Fol. 205-206.

[61] Befalingen, der er stilet til T. Thott, lyder: „Vid, at efterson vi forfarer, stor Irring og Trætte udi Tronhjems Stift sig at begive om Præsteenker og Præster, som igjen til Kaldet bliver

5. Med hver Dag forværredes Forholdene i Trondhjem for Arrebo, bestandig opkogtes den gamle Løgn, at han i Brylluppet paa Hevne havde ligget hos Barbara Søren Rasmussens. Det blev ham tilsidst klart, at han maatte selv tage ned til Kjøbenhavn, hvis ikke endogsaa hans Venners Røst skulde forstumme ligeoverfor de altid fornyede Beskyldninger. Imidlertid forsøgte han først at faa Peder Lavritsen til at afgive en bestemt Erklæring, om han virkelig havde set ham under de Forhold, som der almindeligt fortaltes. Han opstillede en Række Spørgsmaal og sendte den 28de Juni s. A. atter de foran omtalte to Præstemænd til Fogden for at affordre ham „hans skriftlige og uomsvævelige Gjensvar"; men denne skrev ligesom forrige Gang, at han skulde svare, naar han blev stevnet[64]. Forsøget paa at faa en saadan Erklæring enten i den ene eller den anden Retning, enten til Fogdens Sagsøgelse eller til egen Retfærdiggjørelse, mislykkedes altsaa. Arrebo maatte da rejse ned til Kjøbenhavn uden at have noget bestemt, han kunde forelægge.

Vi kunne langt fra følge ham allesteder paa hans Vej i Hovedstaden, men vi kunne ikke tvivle om, at han har bestræbt sig for at stille Sagen i det rette Lys for sine Venner, og det laber til, at det fuldstændigt er lykkedes ham at over-

---

kaldet, beres Rente og Naadsensaar anlangendes, hvorom og forrige Superintendent sammesteds, M. Anders Christensen Arrebo, en Dom dømt haver, da bede vi dig og ville, at du besuanset samme Sag igjen til Doms forbrer for den Superintendent, vi naadigst dertil forordnendes vorder. Dermed etc. Bergenhus, 31te Juli Ao. 1622. Norske Tegn. Nr. 4, Fol. 310-11).

[62] Denne Bestikkelse er indført i Udskriften af Retsforhandlingerne i Trondhjem, Novbr. 1621. (4de Tillæg.)

beviſe dem[63]. Fremfor alt maatte det dog gjælde for ham at vinde Kansleren Chriſten Friis for ſin Betragtning af Sagen; denne lyttede til hans Ord og troede dem vel ogſaa, men raadede ham derhos til, at han ſkulde renſe ſig for Beſkyldningerne ved Dom. Dette Raad tog Arrebo til Følge og indgav den 24de Juli 1621 en Memorial til Kansleren, hvori han først omtaler det Rygte, ſom var udſpredt, et Rygte, hvorved ikke allene hans egen Perſon var „diffameret og beſpottet over begge Riger, men faſt mere det hellige Miniſterium og hele Kleresi for hans Skyld maatte høre ilde," og han nævner Peder Lavritſen ſom Rygtets Ophavsmand; derpaa udbeder han ſig, at der maa komme en Befaling til næſt hosboende kongelige Lensmænd i Bergen og Opſlo og Biſperne ſammeſteds om at anſtille Forhører i Sagen og dømme mellem ham og Fogden eller paa anden Maade forhjælpe ham til ſin Ret. „Kan mig da noget letfærdigt, enten med Ord eller Gjerning overbeviſes, vil og bør jeg med allerſtørſte Straf at revſes derfor, andre til Spejl og Exempel; er jeg uſkyldig, hvilket Gud kjender, at han da maa efter Norges Lov derfor ſtande tilrette[64]".

Man kan dog ikke ſige, at denne Begjæring blev opfyldt, da der den 2den Auguſt udgik kongelig Befaling til Tage Thott om at indſtevne den Perſon, ſom i Biſpens Brev var betegnet ſom Rygtets Ophavsmand, og med Upartiſkhed at kjende i Sagen, for at vedkommende kunde

---

[63] O. Worms Brev, der ſenere ſkal omtales, viſer, hvorledes Arrebos Sag betragtedes i de mod ham venligtſindede Kredſe i Kjøbenhavn.

[64] Meddelt efter Originalen blandt Brevene i Slutningen af 2den Del. Det kan bemærkes, at naar den lærde J. C. Berg i Saml. til det norſke Folks Sprog og Hiſt. III, 233 Not. ſiger, at dette Brev er ſkrevet til Chr. Friis til Borreby, da er det naturligvis en Feiltagelſe, denne Mand var dengang alt død for tre Aar ſiden.

blive straffet, hvis han havde faret med Usandhed, eller Biſpen dragen til Anſvar, hvis Beſkyldningen viſte ſig at være ſand[65]. Herved fik Arrebo nemlig den Mand til Dommer i Sagen, ſom han med Forſæt i ſin Memorial havde forbigaaet, og ſom efter Forholdene maatte antages at ville begunſtige hans Modpart, hvis det lod ſig gjøre. Imidlertid havde han, da han formodentlig opholdt ſig i nogen Tid hos ſin Huſtrus Slægt i Malmø, benyttet Lejligheden til at forberede ſig til den foreſtaaende Retsſag, idet han nemlig den 30te Juli beſikkelsesvis havde ſendt Raadmand Peder Bertelſen og Byſkriver Chriſtoffer Hanſen der af Byen til Peder Thorkilſen, og ladet ham affordre hans beſtemte Svar paa en Del Spørgsmaal angaaende Begivenhederne ved Brylluppet paa Hevne. Svaret var i alle Henſeender til Arrebos Gunſt, ligeſom Peder Thorkilſen henholdt ſig til den Forklaring, han alt tidligere havde afgivet til Kansleren i ſamme Sag[66].

Hvor længe Arrebo herefter opholdt ſig i Danmark, kan ikke afgjøres, det er forſaavidt heller ikke af Vigtighed,

---

[65] Brevet lyder ſaaledes: „Vid, at efterſom os underdanigſt er forekommen, hvorledes Biſpen der udi Trondhjem Stift ſkal være efterſagt nogen uſømmelig Forhold, ſom han ſkal have begaaet, efter hans egen her hos følgende Beretnings Indhold, da bede vi dig og ville, at du forne hans Beretning den Perſon laber anklageligen forholde, anſeende at efterdi ſaadant er rygtbart, vi da ville og naadigſt (byde), at forbemeldte Biſkop ſig ſaadant med Retten ſkal fralægge, ſaa fremt han ellers derudi er uſkyldig. Hvorfor du paa vore Vegne ſkal have Indſeende, at dermed upartiſk omgaas, paa det, ſaafremt hannem paaløjet er, den det gjort haver da kunde blive ſtraffet, eller og, ſaafremt Biſpens Forſeelſe tilbørligen befindes, vi da kunne vide det hos hannem at ſøge. Dermed etc. Hafniæ, 2. Aug. 1621. (Norſke Tegn. Nr. 4. Fol. 237).

[66] Indført i Sagen paa Trondhjems Raadſtue (4de Tillæg).

ligesaalidt som hvad der i det enkelte foregik, inden hans Sag kom for Trondhjems Byret; kun kan bemærkes, at Tage Thott den 27de September udstedte en Stevning til Peder Lavritsen ligesom til forskjellige andre Personer, der havde været med til det titomtalte Bryllup, og derfor formentlig kunde afslægge Vidnesbyrd om, hvad der var forefaldet. Denne besvaredes med en Kontrastevning, udtagen af Fogden, hvorved Biſpen tilpligtedes at give Møde til samme Tid, Mandagen efter St. Martini Dag, en Formalitet, som Arrebo vistnok medrette betegnede som aldeles overflødig, da det maatte ligge i hans Interesse at møde. At der skulde kunne fældes Dom over ham, kunde der ikke være Tale om, da en Biſp ikke kunde dømmes ved nogen Raadsturet[67].

Den 12te November sattes da Retten paa Trondhjems Raadstue, Dommere vare Stadens tvende Borgemestre og dens sex Raadmænd, Sagen foretoges i Overværelse af Lensmand, Lagmand, Lagretsmænd og menige Borgerskab[68].

[67] Begge Stevninger ere indførte smsts. P. Lavritsens var dat. 14. Okt. Det forekommer mig at være et juridisk Spørgsmaal, som ikke er saa let at klare, om P. Lavritsens Kontrastevning var lovlig eller ikke. Den norske Kirkeordinans (Kap. V) bestemmer: „Dersom Superintendenten bliver befunden at staa ikke sit Embede saa ret fore, som det sig burde . . eller og . . han kunde falde ubi nogen aabenbarlig synbig Last eller Kjætteri, da skal man klage hannem for Konningen, saa skal han stedes til Orbs i to eller tre andre Superintendenters Nærværelse.“ Kunde da Biſpen stevnes for en Ret, af hvilken han ikke kunde dømmes?

[68] Gangen i den følgende Bevisførelse er her kun kortelig angiven, da jeg har bestemt mig til at optage hele Sagen, saaledes som den paa Stedet beskreves, som Tillæg, for at enhver kyndig selv kan dømme om Fremgangsmaadens Lovlighed; jeg frygter nemlig for, at jeg paa Grund af Mangel paa Kjendskab til Norges gamle Love skulde have forbigaaet eller misforstaaet noget, som kunde være af Vigtighed for den rette Indsigt i Sagen.

Først beviste Arrebo ved forskjellige Vidners, som Rektor M. Hans Sørensens, Hr. Auguſtinus Jensens, Mette M. Peder Iversens og Peder Thorkilsens skriftlige „Prov", at han intet usædeligt havde foretaget i Brylluppet paa Hevne; thi om andet, end hvad her var foregaaet, blev der slet ikke Tale under Sagen. Lovligheden af Peder Thorkilsens Vidnesbyrd søgte Peder Lavritsen at bestride, dels paa Grund af, at han var „M. Anderſes Kvindes Broder", dels fordi Provet var taget paa fremmede Steder, uden at vedkommende dertil lovligen var stevnet. Biſpen besvarede disse Indsigelser, og hans Grunde bleve, som det synes, tagne for gyldige. Derpaa forelagde han Fogden det Spørgsmaal, om han ikke paa forskjellige Steder, ja endog for Øvrigheden, havde berettet, at han havde fundet ham og Barbara „ene to under lukt Dække, paatvivlendes om de enten havde Skjorte eller Særk paa". Paa dette Spørgsmaal vægrede Peder Lavritsen sig klogeligen for at svare, inden han lovlig var kaldet og forelagt Ed, da i saa Tilfælde Bevisbyrden var falden paa ham, medens det nu blev Arrebos Sag at bevise, at Fogden havde fremført de ovennævnte Beskyldninger mod ham. Der er noget ubegribeligt ved denne Vending i Sagen: Fogden gjorde Fordring paa at indtage et Vidnes Stilling, og Retten nedlagde ingen Indsigelse derimod, og alligevel tillodes det ham siden at føre Vidner mod Biſpen. Da denne imidlertid endnu ikke vidste, at dette vilde blive tilladt, gik han villig ind paa at bevise, at Fogden virkelig havde udspredt Rygtet. Han fremførte tre Vidner, der bekræftede det; men da han vilde fremføre de to Præster, som han i sin Tid havde sendt i Beskikkelse til Peder Lavritsen, nedlagde denne Indsigelse imod, at disse to Mænd kunde være Vidner, dels fordi han havde givet skriftligt Svar paa den Beskikkelse, de havde frembaaret, dels fordi de ikke straks i hans Nærværelse havde „givet Beskrivelsen" af det, som han ved

denne Lejlighed mundtlig havde ytret. I den Anledning udspandt der sig en længere Forhandling, der først sluttedes med den Erklæring af Retten, at disse Mænd ikke, „uden den gunstige Øvrighed det befale vil", maatte afgive noget Vidnesbyrd, fordi de i sin Tid havde modtaget skriftligt Svar paa Beskikkelsen. Lensmanden fandt sig ikke beføjet til at give nogen saadan Befaling, uagtet han vel maatte vide, at Vidners Inhabilitetserklæring af den nævnte Grund ikke havde nogen Hjemmel i Norges Lov[69], ikke at tale om, at Uretfærdigheden blev endnu mere indlysende derved, at det Svar vedkommende havde givet paa Beskikkelsen væsentlig indskrænkede sig til den Erklæring, at han intet Svar vilde give. Biskpen blev, hvad man ikke kan undre os, vred over denne Erklæring, og han skal have ladet falde Ord, som: „nu ser man vel, hvor hun rider ud"; ligeledes skal han være sprunget op og have kastet nogle Penge paa Bordet med de Ord: „skal det saa gaa til, da gid ingen ærlig Mand komme for Trondhjems Ret", Ytringer, som Lensmanden bad de tilstedeværende drages til Minde for siden at kunne aflægge Vidnesbyrd derom[70]. — Da Peder Lavritsen derefter for

---

[69] I Christian IV.s Norske Lov, Tingfareballk, Kap. IV, nævnes Beskikkelsesvidner blandt dem, „som ingen Gjensigelse skal imodkomme." — Jeg har med Vilje for ikke at gjøre det endnu vanskeligere for Læseren at overskue Sammenhængen undlabt ovenfor at omtale, at Hr. Chr. Hansen afvistes som Vidne, fordi han var Biskpens Svoger, en Indvending, som ogsaa gjordes imod den ene af Beskikkelsesmændene, Hr. Lars Holgersen, skjønt Svogerskabet der var langt fjernere; denne Afvisning har nemlig mere Grund, om det end bliver et stort Spørgsmaal, om Loven i Sager som denne hjemlede den. Chr. IV.s N. Lov taler, saavidt vides, kun i Gjeldssager om Vidners Afvisning paa Grund af Slægtskab (Kjøbeballk. Kap. II).

[70] N. Vid. Selsk. Skr.; 19de Aarh. I, 255. I Udskriftet af Forhandlingerne meldes derimod intet om dette Ordskifte. — Den

Retten adſpurgte Arrebo, om han endnu havde flere Vidner at føre i denne Sag, ſaa ſvarede denne: „Nej, men jeg er i den Sag underdanigſt forventende nogen Aſſiſtens fra Kongelig Majeſtæts Kancelli".

Hermed var altſaa Biſpen færdig med ſin Dokumentering: han havde med fuldgyldige Vidner bevist, at han ikke havde gjort ſig ſkyldig i det utugtige Forhold, Rygtet tillagde ham, og han havde ligeledes ved uafviſelige Vidner — om end ikke ved ſaa mange, ſom han havde kunnet føre, hvis Dommerne havde holdt ſig til Loven — godtgjort, at Fogden havde en væſentlig Del i dette Rygtes Udbredelſe, eller vel endogſaa, at han var dets Ophavsmand. Nu ſkulde man da tro, efter hvad der forhen er bemærket angaaende Peder Lavritſens Stilling i Sagen, at Retsforhandlingen var ſaa vidt fremmet, at Sagen kunde indlades til Doms; men noget ganſke andet blev Tilfældet. Fogden begyndte nemlig „ſig til Stadfæſtelſe" at føre Vidner, der ſkulde berette om, hvad der havde tildraget ſig ved Brylluppet. Arrebo, der allerede var vred over, at hans Beſkikkelſesvidner ikke maatte komme til Orde, blev endnu mere ophidſet, da han mærkede, at Retten ikke agtede at ſætte ſig imod, at Peder Lavritſen førte Vidner, thi ſkulde diſſe kunne udſige noget, der kunde være til Hjælp for Fogden, da maatte det være Beſkyldninger mod Biſpen, ved Vidner at bevise, at Fogden ikke havde udbredt Rygtet, var jo nemlig umuligt. Men ſlige Beſkyldninger kunde lovligt kun fremføres mod en Biſkop for en af Kongen dertil nedſat Ret, hvori navnlig flere andre Biſkopper havde Sæde. Hvis Arrebo nu gik ind paa at høre Fogdens Vidner imod ſig, underkaſtede han ſig i

17de Nov. 1621 tog Lensherren et Tingsvidne, udſtedt af de 6 tilſtedeværende Lagretsmænd, om de Ord, ſom vare faldne paa Raadhuſet.

Grunden med det samme Raadsturettens Dom, noget som hans høje Værdighed ikke tillod. Det maa derfor synes ikke at have været nogen ubillig Fordring, naar han forlangte, at ligesom han nu havde søgt Fogden for hans rette Dommere, saaledes skulde denne ogsaa søge ham for hans lovlige Værneting; men uklogt var det i alle Tilfælde handlet af Arrebo, naar han derpaa forlod Retten, uagtet Lensherren befalede ham „at fortøve, til saalænge han haver hørt Peder Lavritsens Stevning og Beretning, saa og hvis Prov og Vidnesbyrd Peder havde at føre sig til Besthrkelse, paa hvad han tilforn har berettet for Hs. Velbyrdighed, saavelsom hannem og til Defension udi hans Sag[71]".

Efterat Bispen var gaaet hjem, sendte Tage Thott endnu „til videre Overflod" Byfogden Niels Christofferſen tillige med tvende Borgere til ham med Forlangende, at han skulde atter indfinde sig; men Arrebo svarede ligesom forhen, at Fogdens Stevning var ulovlig, og at han „begjærede at maatte være forskaanet, indtil han selv mundtligen eller hans Fuldmægtig kunde faa talt med hans høje Øvrighed i Danmark." Efter denne Erklæring forlangte Lensherren ikke-destomindre af Retten, at Peder Lavritsens Vidner maatte blive afhørte. Deres Forklaringer indeholdt dog intet andet, end hvad Arrebo selv for lang Tid siden havde indrømmet. Kun et eneste Vidne, en Pige, der tidligere havde tjent Barbara Søren Rasmussens, afgav en Forklaring, der støttede det af Fogden udsprede krænkende Rygte om Bispen, en Forklaring, der dog senere paa Herredagen i Bergen ved

[71] Paa Herredagen i Bergen vidnedes der imod Arrebo, at „han vigede ganske bort fra Retten, endskjønt Lensherren paa Kongens Vegne befalede ham at blive tilstede, og lod oplæse for ham den kongelige Befaling, at Sagen der skulde forhandles, saavidt Vidnerne at afhøre angik; men han skjød sig for andre Dommere" (N. Vid. Selsk. Skr., anf. St.).

Pigens egen Bekjendelse beviſtes at være fremkaldt ved Peder Lavritſens Beſtikkelſe, da han „havde været omborde med hende" og lovet hende tvende Klædninger, om hun vilde lyve Biſpen paa, hvilket hun da ogſaa gjorde efter bedſte Evne[12]. — Efterat Vidnerne vare afhørte, indlagde Fogden endnu ſit udførlige Forſvarsſkrift, der kan tjene til Mønſter paa et forſlagent Prokuratorindlæg: de løgnagtige Beſkyldninger, han havde udſpredt, fremſtilles ſom „Ord faldne udi ſkjemtvis til Tidsfordriv, ſom ſaadanne ærlig Kalent og Værtſkab, der ſom man iblandt hæderlige og ærlige Folk gjør ſig lyſtige og glade, medfører"; Biſpens Vidner bethydede intet, da de dels vare af hans Slægt, dels Præſter, „over hvilke han kommanderede", Fogdens vare derimod paalidelige, da de vare ham „aldeles fremmede og uforvandt", o. ſ. v. — Sluttelig optoges Sagen „efter Lensherrens Bevilling" til Doms Mandagen efter Helligtrekonger førſtkommende, hvilket dog, ſom i det følgende ſkal viſes, ikke ſkete.

6. Havde Arrebo ikke forhen vidſt det, maatte det efter diſſe Forhandlinger være ham klart, at det ikke blot var Fogden Peder Lavritſen, der var hans Fjende, men at denne havde adſkillige Tilhængere, og at navnlig Lensherren Tage Thott var tilbøjelig til at ſe hans Sag i det ugunſtige Lys, og da ogſaa fremſtille den paa ſamme Maade for den højeſte Øvrighed. Vi kunne derfor ikke undre os over, at Arrebo paa ſin Side blev bitter, ſkjønt det var at gjøre ondt værre. Den ſlette Stemning mellem diſſe to Mænd forøgedes ved følgende Begivenhed.

Sognepræſten i Agerøen, Hr. Hans Povlſen Aars, var bleven aſſat ved Dom af Provſten i Romsdalen, Hr. Jon Eſkildſen Gren i Grytten, paa Grund af, at han havde

[12] N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 261.

døbt et Barn i Søvand og tillige, som det heb, havde grebet ind i en anden Præsts Embedskreds ved at tage en Mand af Vedø Sogn til Alters i sin Kirke. Den sidste Del af Anklagen viste sig dog nærmest at angaa Kapellanen der paa Stedet, Hr. Christen Mikkelsen Sejling, som uden sin Sognepræsts Vidende havde absolveret Synderen, der paa Grund af en Forseelse var forment Sakramentet i sit eget Sogn, hvorfor ogsaa han var bleven afsat af den myndige Provst. Angaaende Kapellanen havde Thott og Arrebo allerede tidligere samme Aar modtaget kongelig Befaling, at de paanh skulde stevne hans Sag i Rette for sig og paakjende den, da der var klaget over, at Provsten var gaaet for strængt tilværks[73]. Hvorledes Dommen er falden, vides ikke ganske sikkert, men det synes, at Lensmanden og Bispen have bekræftet Provstens Kjendelse, da andre graverende Omstændigheder samtidigt kom for Dagen[74]. — Nu indstevnedes

---

[73] T. Thott og M. And. Christensen fik Missive etc.: Vider efterson Christen Mikkelsen forrige Kapellan til et Præstegjæld i Romsdalen underdanigst for os haver labet berette, hvorledes Provsten i forne Romsdalen ved Navn Hr. Jon Eskildsen for nogen Tid siden skal have uden Bispens Overværelse eller Vidskab for ringe Aarsag med Urette, som han formener, dømt hannem fra sit Kald. Thi bede vi eder og ville, at I forne Proces for eder i Rette stevner, og efter grandgivelig Forfaring ubi Sagen kjender og dømmer, og dersom hans Forseelse i saa Maader kan befindes, at han da tilbørligen derfor stander tilrette. Kbhvn 31. Juli 1621. (Norske Tegn. Nr. 4, Fol. 231-32).

[74] At Sagen fik dette Udfald slutter jeg af den 7de Stevning til Herredagen i Bergen (6te Tillæg). Der fortælles om Kappellanen, at han skal have slaaet „sin Husbond og Madfader" (Erlandsen S. 483). Tidligere havde Arrebo modtaget følgende kongelige Skrivelse angaaende ham: „Vider, at Hr. Chr. Mikkelsen, Medtjener til Agerøens Præstegjeld ... haver suppliceret, hvorledes hannem sit Officium skal være forbøden, formedelst han med sin Fæstekvinde førend deres Bryllup skal have avlet et Barn, med

derimod den anden Sag med Sognepræſten for Kapitlet i Trondhjem den 26de November 1621. Den var temmelig vanſkelig at afgjøre, thi paa den ene Side var det viſt, at Hr. Hans Povlſen havde „forſet ſig med Sakramentet", og ſlige Forſeelſer ſtraffedes paa de Tider altid overmaade haardt, almindeligt med Embedsfortabelſe; men paa den anden Side var der meget formildende Omſtændigheder tilſtede. Det ſkal nemlig være blevet oplyſt, at en af Sognebeboerne, der var Præſtens Fjende, for at faa Anklage imod ham, engang kom til ham, da han var paa en Annexreiſe og juſt ſtod i Begreb med at ſtige i ſin Baad, bragte ſit Barn med og bad ham indſtændigt om at døbe det, da det var dødſygt. Præſten, ſom ikke anede den nedrige Liſt, bekvemmede ſig at gaa op med i Nøſtet (Baadehuſet), hvor han døbte Barnet med Søvand af et Øſekar. Siden, da Faderen vilde have Præſten til at døbe Barnet om i Kirken, vilde denne, ſom rimeligt er, ikke indlade ſig herpaa[75]. Da Kannikerne nu vare tvivlſomme, hvad de ſkulle beſlutte ſig til, ſkal en af dem have foreſlaaet, at man ſkulde gaa op paa Kongsgaarden og raadføre ſig med Tage Thott; herpaa vilde Arrebo imidlertid ikke indlade ſig, men lod adſkillige ſkarpe Ord falde om Unødvendigheden af et ſaadant Skridt. Efter Lensmandens ſenere Paaſtand ſkulde han have ſagt: „Det

---

underdanigſt Begjæring, at hannem ſamme ſin Forſeelſe maatte efterlades. Da bede vi eder, at I om ſamme Perſons Lejlighed flitteligen lader forfare, hvorledes han ſig i ſit Levnet og Lærdom forholdet haver, og eder derom imod os erklære. Krempe 30. Maj 1620. (N. Tegn. Nr. 4, Fol. 164).

[75] Erlandſen S. 473. (Sml. den anf. Stevning). Sagnet tilføjer, at Barnets Fader „var den Tid i Velſtand, men ſiden lykkedes intet for ham, hans Huſe brændte, og han ſelv geraadede ſiden i yderſte Armod". (Se Optegnelſerne om Agers Præſtegjæld, N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarb. I, 335).

gjøres ikke behov at gaa bid op og lade sig fare over Næsen som nogle Hundebrenge". Men ganske saaledes have Ordene neppe lydt, da to af Kannikerne ikke kunde mindes at have hørt noget sligt. Arrebo forklarede selv siden, at det var ham, der havde gjort Forslaget, men at han tillige for sin Person havde undskyldt sig for at gaa til Lensherren, „eftersom denne var bleven storlig fortørnet paa ham, efterat det Klammeri var begyndt mellem ham og Peder Lavritsen"; derfor bad han M. Peder Iversen og M. Mogens Blix om at de vilde gjøre det; den første af dem undskyldte sig, men den anden gik derhen tilligemed Hr. Jakob Jørgensen og Hr. Lars Holgersen. De bragte det Svar tilbage til Bispen og de andre, at Lensherren ikke vilde have noget med den Sag at gjøre. Kapitlet maatte altsaa selv tage en Beslutning, hvad det da ogsaa gjorde nogle Dage efter, den 7de December, idet det frifandt Hr. Hans Povlsen og kasserede Provsterettens Dom [76].

Imidlertid synes en af Kannikerne, formodentlig M. Mogens Blix eller M. Peder Iversen Borch, der som det lader til stode i et mindre venskabeligt Forhold til Arrebo [77], at have underrettet Thott om de Ytringer, som var faldne, hvorfor denne, da Kapitlet paany havde Møde den 13de December, begav sig til Forsamlingen og adspurgte hver af Kannikerne især, om nogen mebrette kunde sige ham paa, at han med utilbørlige Ord eller i andre Maader havde gjort dem Uret. Da de alle svarede nej til dette Spørgsmaal, begjærede han, at baade hans Spørgsmaal og Kannikernes

[76] Fremstillet efter 6te Stevning (6te Tillæg) og N. Vid. Selsk Skr. i 19de Aarh. I, 248-50.

[77] Schønings Formodning anf. St. S. 250 Note. Herimod synes at stride, at O. Worm i et senere Brev til Arrebo giver ham en Kommission til begge disse Mænd (5te Tillæg); i et Brev til M. Peb. Iversen hilses baade Arrebo og Blix (Epist. p. 56).

Svar maatte blive indført i Kapitelsbogen. Det vilde Arrebo ikke tillade, han sagde, at efter hans Mening kunde det ikke gaa an at indføre slige Erklæringer i Dombogen, „med hvilken de skulde forsvare deres Navn og Ære", det var jo ikke en Sag, hvori der var gaaet nogen Stevning forud, og Erklæringen kunde derfor ikke betragtes som en Dom. Vilde Lensherren endelig have den indført, skulde det ske, men paa hans egen Risiko. Uagtet denne Vægring var saa begrundet, som det vel var muligt, og den synes at være fremført paa en meget sømmelig Maade, blev Tage Thott ikkedestomindre meget vred over, at hans Forlangende var afslaaet, han vilde i Bispens Ytringer have hørt en Bebrejdelse over, at han, hver Gang han kom i Kapitlet, vilde have saa meget uvedkommende indført i Dombogen, og han lod sig ikke stille tilfreds, uagtet Bispen efter Mødet i egen Person gik op til Kongsgaarden og tilbød ham, at han kunde faa det indført, hvis han gjorde bestemt Fordring derpaa[78].

Saasnart Retsforhandlingerne paa Trondhjems Raadstue vare endte, den 13de November, indsendte Tage Thott sin Beretning om det forefaldne til Kjøbenhavn, formodentlig med Anthydning om, at Bispens Forhold vistnok yderligere kunde oplyses, naar man lod anstille flere Undersøgelser og optage Tingsvidner[79]. Hvor vidt Lensherren er gaaet i denne Indberetning, om han holdt sig Ordinansens Bud efterrettelig, efter hvilket han skulde tage Superintendenten i Forsvar, hvis denne uden skjellig Aarsag var kommen i ondt Rygte, eller han har fremstillet Sagen i det sletteste Lys, det er ikke godt at sige, da vi ikke kjende hans Indberet-

[78] N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarh. anf. St.

[79] Maaske er den Udskrift af Forhandlingerne i Trondhjem, som vi endnu have (4de Tillæg), nedsendt ved samme Lejlighed.

ning[80]. Da Arrebo imidlertid udentvivl ogsaa havde ytret Ønske om, at hans Sag maatte blive nøje underſøgt og paakjendt af hans retmæssige Dommere, kom Raadſturetten i Trondhjem ikke til at optage den til den bestemt Tid; derimod fik Tage Thott i en kongelig Skrivelse af 10de Januar 1622 Befaling om, hvorledes han skulde forholde sig. Heri hed det: „Vid, at efterſom os underdanigst forberettes udi den Sag, som os elskelige M. Anders Arrebo, Superintendent over Trondhjem Stift, anlangendes nogen utilbørlig Handel, hannem skal være efterſagt, vil ved Retten udføre, ikke endnu skal være ført de Vidnesbyrd, som derudi kunne føres, da bede vi dig og ville, at du det saa lader ske, at hvis Vidnesbyrd paa enten Siderne kunne produceres, bliver stedt og ikke forhindret, dog at derfore lovlig Varsel gives, hvilke gjælde siden, saavidt de kan og efterſom de ere lovlig til[81]". — Dette Kongebrev kom neppe til Trondhjem før i Begyndelsen af Februar, det blev vistnok modtaget med Glæde af Lensmanden, hvis Forhold til Arrebo bethdeligt havde forværret sig, siden denne havde for-

---

[80] Den norske Kirkeordinans (5te Afsnit) indeholder følgende Bestemmelse: Præsterne skulle lyde Superintendenten „uden de se (det Gud forbyde) nogen mærkelig Last med hannem, at de ville klage hannem for Konningen, eller for nogen vrang Lærdom, han fører, eller for nogen Forseelse udi sit Embede, hvor hans Brøst er saa stor, at han enten ikke kan eller vil raade Bod paa, thi her skal hverken Præsterne eller de andre Superintendenter tie med hannem, om de saadant vide, ogsaa skulle Lensmændene der sammesteds give os saadant tilkjende, hvor de formærke saadant Rygte i Stiftet paa nogen Superintendent, men at enten vor Lensmand eller nogle andre skulle føre dem for os eller andre, naar de ikke ere aabenbart berygtede, det ville vi dem ikke tilstede, men heller befale vi, at de dem skulle forsvare og beskjærme, om Behov gjøres".

[81] Norske Tegnelser, Nr. 4, Fol. 267.

ment ham at faa hvad han kaldte sit lovlige Skudsmaal indført i Kapitelsbogen. Han begyndte derfor nu, som Schøning siger, at oprippe mod Biſpen baade hvad der var nyt og gammelt, og i Særdeleshed at faa opſpurgt og vidnesfaſt, hvorledes Arrebo havde opført sig i det seneſte Bryllup paa Stod. Thi ogſaa herom begyndte der at gaa ſlemme Rygter: Biſpen ſkulde have kyſet Hr. Haagen Bjørnſens Kvinde, Karen Madsdatter, ja endogſaa ligget i Seng ſammen med hende, med mere, hvad løgnagtige Tunger kunde udſprede. Da Arrebo maatte være betænkt paa itide at søge Forſvar mod denne ny Bagvaſkelſe, ſkrev han til den Præſt, med hvis Huſtru han ſkulde have haft ſligt utilbørligt Samkvem, og bad ham, da han bedſt maatte vide, hvorledes alt var gaaet til, give en udførlig ſkriftlig Beretning om det hele. Hertil var Hr. Haagen saa meget mere villig, som Forſvaret for hans Huſtrus Ære ogſaa maatte være ham vigtigt, da han kjendte hendes Uſkyldighed. Han ſvarede derfor Biſpen i følgende Skrivelſe, der kaſter et saa klart Lys over alle Forholdene, at vi ikke kunne tvivle om, at Rygtet var ligefrem Opdigtelſe [82]:

„Deum optimum maximum tuæ paternitatis conatibus suo spiritu ut adsit, toto pectore precor. For alle beviſte Velgjerninger, mig af Eders Faderlighed betete, vil jeg paa det ydmygeligſte have Eders Faderlighed betakket, og dennem med ſtor Taknemmelighed og Underdanighed af yderſte Formue forſkylde. Giver jeg E. F. venligen tilkjende, at jeg bekom Eders Fromheds Brev her paa Stod Præſtegaard den 8de Februar, udaf hvilket jeg forſtaar, hvorledes nogle af vore Uvenner lægge alle Aarer omborde, at de kunne fordærve os, fra hvilke jeg visſeligen tror, Gud ſkal os

[82] Meddelt af Schøning i N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 270-72.

naadigen bevare, og vende deres egne Praktikker ind paa deres egen Hals. Her har, som jeg erfarer af E. F.s Skrivelse, at Satans Lemmer skal løbe omkring iblandt os med en Løgn om E. F. og min fattige Kvinde (hvilket dog E. F. ikke kan skrive for vist), ligesom hun skulde i min Broders Bryllup her paa Stod været inde i Kammeret hos E. F. en hel Eftermiddag, Tirsdagen i Brylluppet, og derfor af mig begjærendes, at jeg vilde spørge min Kvinde, hvor hun var paa de Tider, E. F. havde lagt sig til Søvns om Tirsdagen i ders Kammer, efterdi der siges, at hun ikke var i Stuen hos de andre Forgangskvinder imidlertid, hvoraf (saasom jeg forstaar) denne uchristelige Løgn og Mistanke er voxen. Da er dertil mit og min Kvindes sandfærdige Svar, at noget før E. F. var gangen i ders Kammer, gik min Kvinde udi samme Kammer, og jeg strax efter hende, og agtede hun at hvile sig i vor egen Seng i Kammeret, thi hun sagde sig liden Rolighed at have faaet de andre Tider; men efterdi jeg tænkte, maaske Bispen kommer herud og skal fortænke os derfore, at vi hannem besvære, da gik jeg op paa Loftet, som var ovenfor Stuen, med hende, og lagde hun sig paa den Seng, der stod, og der jeg var tøvet hos hende til hun sov, gik jeg ned ad Bagtrappen og gik i Kapellansgaarden. Midlertid jeg var der, da sloges de i Brylupsgaarden, og der jeg kom noget derefter derfra, var Klammeriet endt, og fandt jeg min Kvinde endda sovendes paa Loftet. Saa gik jeg ned og fandt E. F.s Famulum paa Gaarden, som sagde mig, at E. F. laa og vilde ikke være iblandt den Klammer. Saa gik han ind til E. F. med Nøglen, han selv havde, og kom ud igjen og sagde, I laa endda, og jeg begjærede at tale med E. F., naar I opstod, og gik saa paa Gaarden og talte med min Søster og ders Søster og ders Famulo (thi jeg vilde ikke gaa i Stuen til de andre Godtfolk, men holdt mig fra Drik, det bedste mu-

ligt var), indtil E. F. strax derefter selv lukkede Døren op, og gik jeg saa ind med hannem til eder, og strax derefter (om I det ellers mindes) kom min Kvinde ind ad samme Dør til os, som vi stode og talede sammen om, hvem der havde faaet dygtig Hug i Brylluppet, og mindes jeg ret, da var og Karl Pryds derhos, saa Gud vil straffe de Djævels Folk, som saadant opdigte. Jeg tror ikke jeg har Behov at gjøre nogen Regnskab for, hvad jeg bestilte paa Kammeret med min Kvinde, eller at det var E. F. eller hende forbudet at hvile sig. Vilde nogen sige mig noget saadant til, skulde jeg som en ærlig Mand min fattige ærlige Kvinde forsvare; men de Løgnere tør det ikke aabenbar gjøre, thi det er E. F.s Fjenders Pak, at saadan Løgn fra kommer. Om Margrete Rodkjersdatter, som er hos Jon, at hun vil lyve det samme, og om Oluf Henningsen, som og tjener hos hannem, som sloges samme Tid og var ikke vis at regjere sig selv endsige tage vare paa andre, om han laber sine Ord lyde: at jeg vred mine Hænder og klagede, jeg kunde ikke komme ind i Kammeret til eder; da skal han have løjet som en Skjelm. Jeg kunde og vel have gaaet ind ad Døren til Svaleloftet, som stod aaben, om jeg vilde opvakt E. F., jeg er jo født paa Gaarden og vidste Gangen. Dernæst skal ogsaa E. F. have have spurgt, at Povl Eriksen skal have sagt efter min Mund, at min Hustru ikke skulde have ligget hos mig om Natten i Brylluppet, og jeg ikke vidste, hvor hun var, saa tror jeg aldrig, at Povl det haver sagt; har han det sagt, da er det sket efter Satans og ikke efter min Mund, thi hvor skulde jeg opdigte saadan forbandet Løgn, som er min Ægtehustrus Ære og mig selv for nær, efterdi baade jeg selv og E. F., som laa i Kammeret hos os, og eders Famulus og de andre Godtfolk, i Brylluppet var, vide vel, at min Hustru laa hver Nat i Seng hos mig, som hun burde, hvilket jeg her og hvert Sted for Dom og Ret bekjende vil

og lovlig med E. F. og andre Godtfolk beviſe, og ſkal aldrig mig heller kunne andet efterſiges af noget ærligt Menneſke. Kjære Domine Pater! gjører nu for Guds Skyld og haver ingen Mistanke om mig fattige Mand, om eder ſaadan Løgn videre forekommer. Gud ved, jeg er uſkyldig, og at der er ingen, ſom det gaar haardere til Hjærte, end mig og min fattige Huſtru, at ſaadan Løgn ſkal føres om Landet. Jeg haaber og til, at den Dag kommer ſnarlig, de onde og ſkalke Mennesker faar deres fortjente Løn for Chriſti Skyld (!). Gud lade dem falde i Graven, ſom de grave til eder, for Chriſti Skyld! Den ſamme gode Gud vil jeg nu og mit fattige Hus have eder til Sjæl og Liv befalet. Stods Præſtegaard den 26de Februar Ao. 1622".

7. Da Lensherren ikke var tilfreds med de Anklageposter, han alt havde mod Biſpen, vedblev han at ſamle løſt og faſt, ved hvilken Lejlighed han ſynes at have haft god Hjælp af flere Fjender, Arrebo under ſit korte Ophold i Trondhjem havde erhvervet ſig. Det maa idethele undre os, hvorledes Stemningen kan være bleven ſaa oprørt mod denne, at det kunde lykkes at ſkaffe ſaa mange, og ſom vi antage i Hovedſagen falſke, Vidnesbyrd imod ham, ſom Tilfældet var. For at forſtaa det, maa vi lægge nøjere Mærke til Arrebos Karakter og Livsforhold: „Hævet af Lykken, ung og med poetiſk Stemning, iagttog han ikke den Anſtand, der ſømmede ſig for hans Stilling[83]"; og ikke nok dermed: vittig, munter og højere begavet end de fleſte, tog han ikke de Henſyn, ſom almindeligt fordres af Folk, men ſpøgede frit med Perſoner og Forhold. Den indbildſke Dumhed, der gjerne breder ſig i Højſædet, kunde han lade føle ſin

[83] De ovenfor citerede Ord ere Peterſens (Den danſke Lit. Hiſt. III, 618).

Overlegenhed og tugte med Satirens Svøbe, men ſligt mindes gjerne længe. Paa ſkarp Tiltale kunde han give bidende Svar; men ſaa var det ogſaa glemt hos ham, han hadede ikke og kunde derfor ikke vogte ſig for dette ſkumle, lyssky Had, der i Mørket udruger ſine Planer for deſto ſikrere at ramme. Han maatte først gjennemgaa en ſtræng Erfaringsſkole, inden han ret lærte at kjende Menneſkene; den ungdommelige Sorgløshed ſvandt under denne haarde Skolegang, dog ogſaa det havde ſine gavnlige Frugter, ſkjønt Arrebo tildels blev en anden, end han havde været før. Det er dette Aar, 1622, der ret egentlig betegner hans Overgang fra Ungdomsalderen til Manddomsaarene.

Da Arrebo indſaa, at det ikke var en enkelt Begivenhed, men hans hele Forhold, der vilde blive Gjenſtand for retslig Underſøgelſe, var det ham af Vigtighed at faa Vidnesbyrd fra Stiftets Præſter om, at han ikke „i ſit høje Kald og Embede havde anſtillet og forholdt ſig anderledes i Lærdom, Levnet og Konverſation", end det ſømmede ſig for en Biſkop. Han tilſkrev derfor den 22de Februar 1622 Præſterne i Nordmørs Provſti og bad dem „efter deres Samvittighed" at udfærdige et ſaadant „ſandfærdigt Skudsmaal og Vidnesbyrd", ſom han kunde have at beraabe ſig paa for Retten. Hertil vare de villige og afgave nogen Tid efter en Erklæring, hvis Hovedindhold var følgende[84]: „... Vi bekjende

[84] Udſtedt 28. Marts 1622 paa Tingvold af Provſten Hr. Anders Erikſen i Kvernæs (gift med en Søſter til Arrebos Svoger Chr. H. Bernhoft), Hr. Anders Pederſen i Tingvold, Hr. Hans Chriſtenſen i Stangvig, Hr. Lambert Antoniſen i Sundal, Hr. Størker Olſen i Arre, Hr. Ped. Ped. Stabel i Grib, Hr. Hans Krabbe i Surendals Annex og Hr. Peder Krabbe, Medtjener i Tingvold (N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 272-73 og 256). I Indledningen til Skudsmaalet tales, ſom om Arrebo havde betænkt at forlange lignende af alle Stiftets Præſter, det ſkete dog ikke.

med dette vores aabne Brev, og fremdeles om Behov gjøres ville være tilstændige, at vores kjære Superintendent, hæderlig og højlærd Mand Mester Anders Christensen Arrebo, ikke allene paa Embedsvegne udi sin Visitation, naar den her udi Kirkerne haver faldet, troligen og flittigen med Prædiken, Lærdom og Undervisning anstillet og forholdet haver, men endogsaa i vore Huse og ellers, naar han til nogen vores Kollatser haver været indbuden med os og vores, saa haver konverseret og omgangen og i alle Maader med Ord og Gjerninger sig forholdt, som det bør og sømmer en hæderlig Biskop, saa at ingen af os medrette haver hannem noget at beskylde. Og ligesom han altid har været flittig og vindskibelig, at Kongelig Majestæts, vor allernaadigste Herres, Ordinans kunde hos os alle holdes vedlige, ligesaa haver han og ikke heller ladet nogen af os imod Ordinansen og Retten udi nogen Maade forurettes; men enhver, som med Uret haver været besværet, saavidt hannem var muligt, forhjulpet tilrette igjen. Og naar hans Rejse haver faldet frem og tilbage her udi Provstiet, da haver han ikke strængt faret afsted, ej heller os for stærkt eller med mange Folk besværet, men med ganske faa Folk, og gjerne haver ladet sig nøje og taget med os tiltakke, hvis vort fattige Hus haver formaaet[85]. Skjænk og Foræring haver han ejheller nogen Tid understaaet sig af os at fordre eller begjære, hverken til sig selv eller nogen hans Folk, som haver været hannem følgagtig, men langt heller benægtet, om nogen hannem med en ringe Ting vilde forære. In summa: Vi hverken haver hørt eller set af hannem andet, end som en hæderlig Biskop

[85] Ifølge Kirkeordinansen (Paus: Gl. Forordninger for Norge, S. 542) skulde Biskoppen paa sine Visitatsrejser have frit Ophold for sig selv, sine Folk og fire Heste, paa Landet hos Præsterne, i Byerne hos Kirkeværgen.

i alle Maader vel ſømmer og anſtaar; og haver alle ſtor Aarſag at takke Gud og den høje Øvrighed, ſom hannem dette Stift og Biſkopsdom gunſtig tilbetroet haver, dertil ønſke og begjære af Gud, at han længe og vel maatte leve og blive hos os, ſit høje Embede til evige Ære og den chriſtelige Kirke til Opbyggelſe forrette efter denne Dag ſom hidindtil. Dette ſaa at være i Sandhed, ſom forſkrevet ſtaar, vidner vi med vores Signeter og egne Hænder undertegnet"[86].

Saaſnart Tage Thott havde tilvejebragt ſaa mange Bevisligheder, at han kunde antage, at Sagen mod Arrebo kunde føres med Frugt, og det tidligſte Aarstiden tillod det, begav han ſig ned til Kjøbenhavn. — Man ſkulde antage, at Arrebos Stilling maatte forbedre ſig eller idetmindſte blive taaleligere i den Tid, Lensherren var borte; men der er ſnarere Tegn til det modſatte, og det er en meget rimelig Formodning af Schøning, at det var Fru Klara Sparre, der overtog ſin Mands Rolle i hans Fraværelſe og efter Evne gjorde Biſkoppen Livet ſaa ſurt ſom muligt. Han var efter eget ſigende under en ſaadan Forfølgelſe, at Præſterne

---

[86] Paa Herredagen i Bergen kaldte Tage Thott denne og den foran anførte Erklæring „Bænkebreve" („Privatbreve, ſom ikke gjøres til Tinge eller offentligen, men quasi ſtikkes under Bænken"; jfr. Chr. IVs Norſke Lov, Tingf. B. Kap. 4) og ſagde, at ingen var ſtevnet dertil, og at der under Skudsmaalsbrevet ſtod Navne paa Præſter, ſom ſelv vare tilſtede i Hevne og ſaa Biſpens forargelige Opførſel (Underſkriften kunde vel ſnarere være Bevis for, at de intet forargeligt havde ſet). Ligeledes var det mistænkeligt, at Biſpen vilde forſyne ſig med diſſe Breve, førend der blev talt paa Sagen. Hertil ſvarede Arrebo, at Byen var fuld af, at Lensherren eftertragtede ham, og at Hr. Haagen tilſkrev ham, at onde Mennesker eftertragtede ham, derfor lod han ſig give det Skudsmaalsbrev. (N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 265 Noten).

ej turde tale med ham, og ingen anden turde komme til ham uden om Natten[87]. Er end denne Ytring maaske noget overdreven, den viser dog tilstrækkeligt, hvor utaaleligt Opholdet i Trondhjem har været for Arrebo i det sidste halve Aar, han var der, saa det maatte være hans eget inderligste Ønske at faa Ende paa Sagen ved Dom, selv om den i visse Dele skulde gaa ham imod; at den skulde føre til ligefrem Affættelse, antog han vist neppe, og havde da heller ikke Grund dertil, da han ikke havde gjort sig skyldig i nogen egentlig Brøde, og den af K. Christian den Fjerde selv givne norske Kirkeordinans anbefaler en lemfældig Fremgangsmaade mod en fejlende Biskop, og kun sætter Embedsfortabelse som det sidste Lægemiddel, „dersom han ikke raader Bod paa den Brøst og Last, som han kan rette sig udi[88]".

Ankommen til Kjøbenhavn gav Thott, formodentlig mundtligt, sin Fremstilling af de arreboske Forhold og ytrede sin Formening, at Sagen rettelig burde indstevnes til den Herredag, som alt i Oktober forrige Aar var udskreven til at holdes i Bergen den 22de Juli 1622[89]. Da dette forsaavidt ogsaa var Arrebos Ønske, udgik der den 20de Marts en kongelig Befaling til Lensherren af følgende Indhold[90]: „Vid, at eftersom vi naadigst forfarer, Biskpen udi Trondhjem udi adskillige Maader at beskyldes, da paa det vi Sagen ret kunne erfare, bede vi dig og ville, at du om saadan Tilstand med Flid lader forfare, og hannem til først-

---

[87] Da Lensmanden til denne Ytring af Arrebo paa Herredagen indvendte, at han dengang ej var hjemme, svarede Biskpen, at han havde det bedre, naar Tage var hjemme, end naar han var borte (N. Vid. Selsk. Skr. anf. St.).

[88] Paus's Gl. norske Forordninger. S. 543.

[89] Kongebrev af 16. Okt. 1621 til Norges samtlige Lensmænd (Norske Tegn. Nr. 4, Fol. 254-55).

[90] Norske Tegnelser, Nr. 4, Fol. 277.

kommende Herredag udi Norge lader indstevne og der foregive, hvis han billigen for kan beskyldes, som ikke hannem som en Bisp sømmer og vel anstaar. Ligemaade ville vi og da, at du lader tilholde hannem og Peder Lavritsen med deres indbyrdes Beskyldning at møde i Rette, derforuden, at du og paa Olaf Mogensen udi Flakke hans Sag lader fordre, saa hannem kunde vederfares hvad Ret er, havendes flittig Indseende, at med Vidnesbyrdene og alt, som til Værneting bør at fordres, efter Norges Lov procederes, paa det Sagen des rigtigere og bedre udi foreskrevne Herredage kunde komme til Forhør".

Det var neppe noget uvelkomment Paalæg, Tage Thott her fik, og det saa meget mere, som han alt havde gjort en god Begyndelse ved den 14de Marts at udtage Stevninger mod Arrebo og Lagmanden Jakob Pedersen, mod den første paa Grund af hans Forhold mod Bonden paa Flak, mod den sidste paa Grund af den Dom, han havde affagt i Sagen mellem Bispen og Bonden. Hertil føjede han nu en Række Stevninger, alle udtagne i Kancelliet i Kjøbenhavn den 5te April, vedkommende Arrebos Opførsel paa Stod og Østraad, hans Undvigelse fra Retten i Trondhjem og Skjældsord imod den; ogsaa den Omstændighed, at Bispen havde nægtet ham Kapitelsbogen til privat Brug, mente den høje Lensherre at burde paatale[91]. Endelig udstedte han fra sin Gaard Sirkjøping i Skaane i eget Navn Befaling til Bispen og Peder Lavritsen om at møde paa Herredagen for at faa Afgjørelse paa „den Trætte, som dem var imellem, angaaende nogle letfærdige Gebærder i det Bilager med Barbara Karlsdatter i Brylluppet udi Hevne"[92]. — Som

[91] Se 1ste—6te Stevning (6te Tillæg).

[92] Denne Stevning er udstedt 11. April (N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarh. I, 257). De Vanskeligheder, Schøning finder ved Dateringen og Udstedelsesstedet, falde efter det ovenanførte bort.

befuldmægtigede paa Provſten Hr. Jon Eſkildſens Vegne udtoges der desuden Stevning af Klavs Daa og Raadmand Otto Lorich i Throndhjem mod Arrebo og de øvrige Kapitelsherrer paa Grund af, at de havde kaſſeret Dommen over Præſten paa Agerøen. Dette Søgsmaal ſtaar dog ikke i Forbindelſe med de øvrige, Klavs Daa optraadte her kun fordi han i ſin Tid havde „forhvervet" den omtalte Dom[93]. Men uden Henſyn til det, var der da nok alligevel, og det blev ikke derved. Forat Rettergangen mod Arrebo imidlertid kunde være lovlig efter Ordinanſen, fik Biſperne i Stavanger og Opſlo, M. Lavrits Skavbo og M. Niels Simenſen Gloſtrup, Befaling at indfinde ſig ved Herredagen[94].

Da Efterretningen om, at Sagen ſkulde for Herredagen, naaede Throndhjem, fandt Arrebo ſig beføjet til for ſit Vedkommende at indſtevne to Kvinder, der efter hans Formening i ſin Tid havde aflagt falſk Vidnesbyrd mod ham paa Byens Raadſtue[95]. — Imidlertid var Lensherren vendt tilbage og fortſatte nu ſine Ruſtninger[96]. Vi vide ikke, om det var efter hans Tilſkyndelſe, men i alle Tilfælde var det neppe imod hans Ønſke, at Hr. Jørgen Nielſen Marſtrand,

---

[93] Syvende Herredagsſtevning (6te Tillæg), dat. Kbhvn. 6. April.

[94] Norſke Tegn. Nr. 4, Fol. 278-79: „M. Lavrits Skavbo og M. Niels Simenſen finge Brev at møde udi Bergen til førſtkommende Herredag. — Chr. IV. V. G. t. Vi bede eder og ville, at I retter eder efter at møde til førſtkommendes almindelig Herredag, ſom er berammet at ſkal ſtande til Bergen udi vort Land Norge den 22. Juli førſtkommendes, hvor vores naadigſte Vilje eder videre ſkal blive tilkjendegivet. Dermed etc. Hafniæ 23. Martij Ao. 1622". — Der ſiges dem altſaa ikke engang, hvorfor de ſkulde møde!

[95] Stevningerne ere daterede 3. og 9. Maj (6te Tillæg. VIII. IX.).

[96] Schøning opregner (N. Vid. Selſk. Skr. S. 257-58) en hel Række forſkjellige Tingsvidner, Lensmanden lod optage.

Kapellan i Vebø, udtog Stevning mod Biſpen, fordi han i ſin ſidſte Viſitats over Bordet i mange Godtfolks Paahør ſkulde have „vanrhgtet en Pige, ſom han ellers paa Ærens Vegne lovligen var begjærende, og paaſagt hende at være bortdragen med to trinde Sider ved en af Peder Jakobſens Tjenere", noget, ſom Kapellanen formente, at Biſpen ingenlunde kunde beviſe[97]. Da det Udtog, Schøning har givet af Retsforhandlingerne i Bergen, ikke videre omhandler denne Anklage, kunne vi ikke have nogen beſtemt Mening, om den var retfærdig eller ikke. Arrebo blev imidlertid dømt for ſine ubeſindige Ord og maatte give Kapellanens Fæſtemø en ſkriftlig Æresoprejsning. — Lensmanden ſelv lykkedes det at finde endnu en ny Ankepoſt, nemlig den, at Arrebo ſkulde have gjort Indgreb i den Myndighed, der allene tilkom ham, ved i eget Navn at udſtede Stevningsbreve og lade dem forkynde ved nogle „Skolens Perſoner", dog heller ikke denne Sag kjende vi nøjere til[98].

Paa ſamme Tid, ſom disſe og andre for Arrebo libet lyſtelige Forberedelſer til den foreſtaaende Kamp ſkete, og ikke længe efter at et Jordſkjælv havde forfærdet Staden Trondhjem[99], maatte det være en Glæde for ham at modtage

---

[97] Om Hr. Jørgen Marſtrand, ſenere Præſt i Grytten og Provſt i Romsdalen, ſe Erlandſen: Gejſtligh. i Trondhj. St. S. 499. Efter hvad Schøning beretter (anf. St.) ſkulde Biſpen have ſagt om hans Fæſtemø, „at han ſkulde ſe til, at hun ikke fik to trinde Sider at løbe af med". — Stevningen er dat. Trondhjemsgaard 9. Maj 1622 (6te Tillæg X).

[98] Stevningen er ubateret (6te Tillæg XI).

[99] Herom beretter Lars Holgerſen i ſine Optegnelſer: „Anno dni 1622, Maji die 12. audita sexta sub finem concionis matutinæ dimidium fere horæ qvadrantem subitus et horrendus terræ motus factus est hic Nidrosiæ, quo concussa terra, templum et ædificia tremerent, adeo ut homines tum in templo congregati ingenti terrore perculsi subito evolarent templo, videbatur enim

Brev fra Dr. Ole Worm, hvoraf han ſaa, at hans Venner i Kjøbenhavn ingenlunde havde opgivet Haabet om, at hans Uſkyldighed ſkulde komme for Dagen paa den foreſtaaende Herredag. Worm takker først Arrebo for en Forære ring af Bergfiſk, han havde ſendt ham[100], og beder ham dernæſt være ved godt Mod og ikke lade ildeſindedes Bagvaſkelſer og Rænker betage ham Modet, en god Samvittighed var den bedſte Dommer, dog opmuntrer han ham til ogſaa at ſtole paa, at de Dommere, for hvilke han ſnart ſkulde ſtilles, nok vilde anerkjende hans Brødefriheb, endelig anbefaler han ham at lægge ſin Sag i Guds Haand, „han ſkal gjøre det". Af Nyheder beretter Worm, at han nylig havde kreeret ſyvogtrebive Bakkalavrer, i hvilken Anledning han havde forfattet en lille Diſſertation, ſom han ſender og anbefaler til ſkaanſom Bedømmelſe; han fortæller, at deres fælles Slægtning Dr. Kaſpar Bartholin for ſin Sundheds Skyld havde begivet ſig paa en Baderejſe til Karlsbad i Bøhmen[101].

---

ruinam militari. Deus sit nobis propitius propter filium suum Jesum Christum. Amen".

[100] En Del af den trondhjemſke Biſkops Indtægter beſtod i Fiſketiende fra Kyſtbeboerne; Arrebo lod da ſine Venner nyde godt af ſine Gober (jfr. Worms tidligere Brev til ham, 3die Tillæg).

[101] Dette Brev findes vel trykt blandt Wormii Epist. (p. 55), men i en ſaa forvanſket Skikkelſe, at jeg har anſet det for nødvendigt at optage det ſom 5te Tillæg efter Worms originale Konceptbog. Heri er det uden Datering, men Gram har henført det til 1624, ubentvivl fordi Bartholins Baderejſe omtales, da det af denne Mands Biografier (Jerſins Ligtale og Vindings Academia Haun.) er bekjendt, at han i dette Aar gjorde en ſaadan Rejſe til Karlsbad. At dette Aarstal er urigtigt har allerede Nyerup (D. d. Digtekunſts Hiſt. II, 216) og N. M. Peterſen (D. Lit. Hiſt. III, 629) bemærket og derfor rettet det til 1621. Tiden kan dog beſtemmes rigtigere, naar vi lægge Mærke til følgende Omſtændigheder: Acta Consistorii indeholder under

8. Herredagen var udskreven til den 22de Juli, men Kongen, der selv agtede at overvære den, og som paa Vejen havde gjort en lille Afstikker ind til Aalborg, ankom først den 25de tilsøs til Bergen[102]. Med ham fulgte hans ældste Søn, Prinds Christian tilligemed flere af Rigets Mænd, hvoraf idethele følgende sex vare tilstede: Rigets Admiral Hr. Albert Skiel og Rigsraaderne Oluf Rosensparre, Eske Brok, Christen Holk, Jens Juel, Stadtholder i Norge, og Jens Bjelke, Norges Kansler. Disse vare altsaa Arrebos Dommere, hvortil endnu kom de for-

---

20 Apr. 1622: „*D. D. Casparus Bartholinus* [petit] Magn. Dni Rectoris et professorum consensum de itinere suo ad thermas valetudinis causa suscipiendo". Fra denne Dag og indtil 30 Avgust s. A. findes han ikke anført blandt de tilstedeværende Consistoriales. Blandt Worms Disputatser findes: Quæstionum Miscellarum decas . . quam defendent primæ laureæ philosophicæ candidati 37, ad diem 25 Maj, Hafn. 1622. Brevet er altsaa skrevet i Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni 1622, det passer ogsaa med dets Plads i Konceptbogen.

102 Se Uddrag af Edvardsens Bergens Beskrivelse i Norske Samlinger (I, 64-65). Af Eske Broks (utrykte) Dagbog for 1622 (i Gehejmearch.) hidsættes følgende til Oplysning om Herredagen: (Juli) „Den 25. ved 9 slett formiddag kom vi lyckeligen til Bergen, gud hielp til gode lycke, Och samme Dag lod K. M. vdbleise herredagen. Den 26. begintes herredagen, Och var K. M. och Prindzen, her Albredt Skiel, Olluff Rosenspar, Chresten Holck, Jens Juel Stadtholder, Jens Bielcke Norriges Chanseler och Jeg. Den 27. vore K. M. och Prindzen och der oppe. Den 29. vorre och Kongl. Maytt. och Prindzen och der pa Radhusett, som herredags Sager bleffue forhørdt. Den 30. vore och begge herrer der. Den 31. vore Rodit allene oppe at forhøre Sager. (Avgust) Den 1. vore och Rodit der oppe och forhørtte nogle Sager och Samme Dag formyddag fick alle Sager ende och herredagen endtskaff. Den 2. Seylede K. M. och Prindzen och vi andre medt Jagter vdt til floden". — Sml. Christian IV.s egne Optegnelser bag i Stevningsbogen (6te Tillæg).

hen nævnte tvende norske Biskopper tilligemed den tredie, Dr. Niels Paaske i Bergen[103]. — Samme Dag, Kongen var ankommen, udblæstes Herredagen, og Dagen efter begyndte Retten sin Virksomhed. Vi kiende ikke saa nøje den Orden, hvori Anklagepostерne mod Arrebo toges for, det er forholdsvis heller ikke af stor Vigtighed; kun det kan bemærkes, at de ikke afgjordes paa een Dag, men fordeltes paa flere. Ved enkelte af dem klagede Arrebo over, at Tingsvidnerne mod ham vare tagne saa sent eller saa hemmeligt, at han ikke havde haft Lejlighed til at forsyne sig med Modbeviser[104]. — Forøvrigt maa det beklages, at vi ikke mere besidde den originale Forhørsprotokol; thi hvorvel den neppe har været sønderlig fuldstændig, kunde vi dog maaske i saa Tilfælde have haft en fastere begrundet Mening om Rettergangens Lovlighed og Dommens Retfærdighed end nu, da vor Kundskab maa øses af forskjellige tildels yderst uordentlige Uddrag[105]. Da jeg alt tidligere har fortalt de paa-

---

[103] Biskop Niels Paaske havde ikke faaet nogen Indkaldelse, men det ansaas maaske ikke for nødvendigt, da han var i Bergen; det tør alligevel antages, at han har været tilstede under Rettergangen mod Arrebo (se D. danske Digtekunsts Hist. II, 214). Det er naturligvis urigtigt, naar Molbech (Chr. IV.s egenhændige Breve, I, 208 Not.) siger, at disse tre „Bisiddere" i Retten vare „Provster eller Præster", det vilde kun have stemt slet med Ordinansen.

[104] Jfr. N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarb. I, 250, 260 Not.

[105] Medens nu, juridisk talt, det Ord kan gjælde: „Quod non est in actis, non est in mundo", forhandledes paa de Tider meget for Retten, som ikke indførtes i Akterne. — Af Uddragene indtager Schønings titanførte den første Plads, thi uagtet det ingenlunde egentlig hører til de „vel strevne" (som Udg. i Indledningen kalder det), indeholder det dog Forsøg til en Ordning af Stoffet. Dette er derimod ikke Tilfældet med et Uddrag, der findes i Ny kgl. Mnskr. Saml. Nr. 1984. 4. Et Hefte i Gehejmarchivet (Aflev. fra Justitsminist. Personalhist. A.) inde-

gjældende Begivenheder saa nøjagtigt som muligt efter disse Kilder, kan jeg her væsentligt indskrænke mig til det lidet, der er bevaret angaaende Rettergangen.

I den første Sag, der kom for, den angaaende Bonden paa Flak, blev Arrebo aldeles frikjendt, det samme var Tilfældet med Hensyn til Tage Thotts Beskyldning imod ham, fordi han i Kapitlet skulde have ytret sig paa en fornærmelig Maade om ham og nægtet ham Dombogen[106]. Med Hensyn til Anklagen for Indgreb i Lensherrens Myndighed ved at udstede Stevninger finde vi ingen Forhandlinger, derimod frembroges en anden beslægtet Sag, der, saavidt vides, ikke havde været indstevnet, nemlig at Biskopen forrige Vinter havde givet en Student ved Navn Christen Jensen Skjelskør Pas og Bevis for, at han skulde have fri Skyds paa en Rejse, han foretog, ligesom at han havde givet en Præst, Hr. Salomon Lavritsen, der forleden Vinter rejste gjennem Guldbdalen, et lignende Pas. Disse Sager kom dog ikke til Dom, men Arrebo synes at have modtaget Kongens Tilgivelse for hvad han heri maatte have forset sig[107]. — I den Sag, som Hr. Jon Eskildsen havde

holder nogle højst uordentlige Optegnelser om Forhørerne, dog som det synes originale. I Katalogen over det norske Vid. Selsk. Samlinger, I, 519. 529, anføres to Stykker vedkommende Arrebos Retssag i Bergen; jeg har ikke haft Lejlighed til at benytte dem, men de indeholde vist heller ikke andet, end hvad Schøning har meddelt.

[106] Dommen i disse Sager faldt allerede 26 Juli (se N. Vid. Selsk. Skr. I, 250, jfr. Kongens egen Paaskrift paa Stevningerne, 6te Tillæg).

[107] Se N. Vid. Selsk. Skr. I, 258. I det anf. Stykke i Geh. Arch. (Afl. fra Justitsminist.) findes følgende til Oplysning om denne Sag: „Tage: M. Anders gjør Forordning, giver Passer ud, som han efter K. M.s Befaling maa revocere. R.t M. Anders: Var hans egen Tjenere, han sendte til Kancelliet.

anlagt mod Biſpen og de andre Kanniker ved Trondhjems Domkirke, fordi de havde underkjendt en af ham affagt Provſteretsdom, faldt følgende Kjendelſe: Efterdi Dommen uendelig findes, bør ſamme Dom at være ſom udømt, og Sagen igjen at indkomme for Lensmanden og Biſpen[108].

Uheldigere gik det derimod med de andre Sager, der mere angik Arrebos Privatliv; thi i alle disſe gik Dommen ham beſtemt imod. Ved Behandlingen af flere af dem, ſynes det forøvrigt at være gaaet temmelig uordentligt til, der tilſtedtes Vidner mod Biſpen, ſom ingenlunde kunde gjelde for paalidelige. Angaaende Brylluppet i Hevne udſagde Erik Avdenſen, Fogden Peder Lavritſens Svoger, at da Jægerdanſen gik for ſig, „havde Biſpen Barbara Søren Rasmusſens ved Haanden og faldt paa Gulvet, ligeſom der og af ham blev ſunget en Viſe, ſom Vidnet ej kunde erindre, ſaaſom han den Tid var drukken, men hans Pige legede den paa Langſpil". Tre andre Vidner forklarede, „at der i ſamme Dans forefaldt adſkillige Noder med Klappen, Kyſſen og Haandtaſtning", Biſpen danſede med Barbara, og de kunde ikke nægte, at de jo havde ſet ham kyſſe hende og ſynge en uſømmelig Viſe: Tag fat paa den ꝛc. Et Vidne bekræftede, at Biſpen danſede, men han havde ikke ſet ham kyſſe Barbara, „efterſom han vendte ſin Ryg til Gulvet, og legede paa ſin Symfoni". Arrebos Forhold om Morgenen den tredie Brylluppsdag var i Trondhjem blevet ſaa klart oplyſt, at man ikke ſkulde antage der behøvedes mere

---

Replicerede T. T.: han vil beviſe at have givet hannem Penge, for vil ikke give Pas (sic!), unde hæc Episcopi autoritas. R.t M. Anders: K. M. haver det pardoneret. Ad quod *Regia Majestas*: Det er ſandt, attamen hoc factum est". Det er det eneſte Spor vi have af, at Kongen ſelv talte med.

[108] Se Kongens egen Paaſkrift paa 7de Stevning (6te Tillæg).

Tale derom, ikke deſtomindre paaſtod Peder Lavritſen, „at der dengang ingen var tilſtede i Stuen og Biſpen laa i Sengen (hos Kvinden), at han ſaa ham ligge i en rød og hende i en brandgul Nattrøje, forreſten havde han aldrig funbet dem under en Dundyne", og mere af den Slags, ſom han imidlertid vanſkeligt har kunnet beviſe, iſær da den Pige, der var hans Hovedvidne i Trondhjem, og ſom Biſpen derfor havde indſtevnet, gik fra ſit Ord, og erklærede, at hun var beſtukken af Fogeden, og at hun nu vilde tage Sakramentet paa, at de intet uærligt havde gjort. Arrebo beſværede ſig over, at Stevningen i denne Sag var bleven ham Maanedsdag paa Trondhjemsgaard forholden, at han nu først i Aftes fik de Vidnesbyrd at ſe, og at Lagmanden ikke vilde give ham Kopi af de Vidnesbyrd, ſom angik Brylluppet i Hevne, hvorover han vel havde beſværet ſig i en Skrivelſe, af Bergen den 20de Juli, til Tage Thott og begjært, at han

---

109 Efter Schønings Uddrag (S. 259—62). Af det anførte Stykke i Geh. Arch. hidſættes følgende temmelig aforiſtiſke Optegnelſer om denne Sag: „M. Anders multis argumentis evincere conatur, den, ſom vandt paa hannem, ikke at have ſet hannem. M. Anders ſiger, den Kvinde, ſom vandt om hannem, var ilde kommen fra Skjelderup i Fyn, ſom i Helſingørs Bog findes contra P. Lavritſen, han ſelv hjalp hende til Giftermaal og befalede Kapellanen give dennem tilſammen. Karen Nielsdatter, Barbaras Pige vandt, at Mette Peder Iverſens Huſtru laa ſammen, og Biſpen kaſtede ſig paa Sengen med ſine Buxer paa, og laa og ſnakkede, mens de andre hørte derpaa. Hun vil tage Sakramentet paa, at de intet uærligt gjorde. T. Thott: Der er ingen, ſom lægger hannem noget uærligt til. — N. P. vandt, P. Lavritſen var omborde med hende, at hun ſkulde vidne, og havde Sorenſkriveren med ſig og hende lovede to Klædninger for at vidne, item Svogerſkab med P. Lavritſens Folk, qvod vidtløftigt. M. Anders ſiger, hun til Trondhjem vandt, han laa under Klæderne, nu vidner hun andet".

bemeldte Vidnesbyrd, ſom vare ham uvitterlige, maatte bekomme, forat han kunde erklære ſig paa dem, men fik ej andet Svar, end at Lagmanden ikke havde ſin Bog hos ſig, den var i Trondhjem, hvor han ſkulde faa Kopi. — Uagtet dette og andet, ſom Biſpen anførte til ſin Retfærdiggjørelſe, hvoriblandt, at de, ſom vidnede mod ham, ikke havde ſet ham, ſaa fandt Retten ham dog idetmindſte i det væſenligſte ſkyldig i de Forſeelſer, der i denne Sag tillagdes ham. — Angaaende Brylluppet paa Stod blev ogſaa aflagt mange og temmelig forvirrede Vidnesbyrd. Der vidnedes, at Biſpen havde ſunget[110], danſet, kyſſet flere Kvinder og opholdt ſig ene i et Kammer i længere Tid med Hr. Haagen Bjørnſens Huſtru, Karen Madsdatter. Det var navnlig den Oluf Henningſen og Margrete Rodkjersdatter, ſom Hr. Haagen tidligere havde omtalt med ſaa ſkarpe Ord i ſit Brev, der nu benyttedes af Tage Thott til at fælde Arrebo. Da denne Margrete under Forhøret ſagde, at Biſpen havde kyſſet hende og ikke Hr. Haagens Kvinde, noget ſom ſtred mod de tidligere Vidnesbyrd, ſagde Thott: Margrete var fuld og kom ikke ihu, hvor tilgik. „En ſmuk Forklaring", lægger Schøning til, „da Lensherren ſelv havde betjent ſig af hende ſom Vidne, og vel det fornemſte Vidne". Med Henſyn til Anklagen i det hele bemærkede Arrebo, „at han vel havde ligget i Huſe med Kvindfolk ſaavelſom med Mandfolk, ſaaſom med Karen Hr. Haagens og andre, efterſom Fornødenheb i Gjæſtebudet for Huſenes Snæverheds Skyld det gemenligen udkrævede; men mente ſig derudi ſom udi ſin Danſen og Syngen ingen Uhøviſkhed

---

[110] Et Vidne kunde kun Begyndelſesordene af Viſen; Tag fat paa den ꝛc.; men han bemærkede, „at andre Mænds Børn og Tjeneſtefolk, ſom vogte deres Fæ, kunne den vel ihukomme og ſynge den bagligen" (Dombogen).

eller forargerlige Gebærder at have haft". Forøvrigt beraabte han ſig paa Hr. Haagens Vidnesbyrd, han var nærmeſt til at paatale, om hans Huſtru havde lidt nogen Vanære[111]. — Hvad angaar den Foragt, Arrebo ſkulde have viſt mod Retten i Trondhjem, forklarede han, „at han ved at kaſte Pengene paa Bordet ej vilde beklage ſig retteſløs, men gjorde det, fordi han vilde have noget indført i Byens Tegnebog, hvilket han mente blev ham nægtet imod Billighed; hans Undvigelſe fra Retten var ſket i den Tanke, at han vilde føre ſine Vidnesbyrd for Kongen ſelv i Bergen; naar han var bleven borte, ſkjønt han ved Byfogden og tvende Borgere blev kaldt tilbage, da var det ikke Kongens Højhed til Foragt, efterſom han ikke blev befalet paa Kongens Vegne at komme tilbage, men kun bedet derom paa Lensherrens Vegne[112]. Retten fandt ſig dog ikke beføjet til at tage noget Henſyn til disſe Grunde.

Efterat alle Sagerne vare afhørte, fremkom Arrebo, der nok mærkede, at den høje Ret kun var ham libet gunſtig, med den Begjæring, „at om han i noget havde forſet ſig eller forarget nogen med Ord eller Gjerning, det da maatte med ham optages i mildeſte Maade, og at han denne Gang, ſom den førſte, efter Ordinanſens Tilhold, maatte forſkaanes med Tilretteſættelſe og Advarſel til videre efterfølgende Straf, om han ikke forbedrede ſig". Herimod indvendte Tage Thott, at Biſpen var tilforn advaret af

---

[111] Efter Schønings Uddrag af Akterne (S. 262-65). Her kaldes Kvinden Margrete Bodchersdatter, i Hr. Haagens Brev: Rodkiers Datter; men der er ingen Tvivl om, at det er den ſamme Perſon. Til denne Kvinde havde Arrebo ved Gilbet ſagt: „Jeg vil ingen ærlig Mand være, om der er nogen i dette Lag, ſom ſnarere kan forſtaa et Skjelmeri, end ſom I kan" (Dombogen). „Skjelmeri" brugtes dengang ikke i ſaa mild Betydning ſom nu.

[112] N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 265.

ham, han havde tilbudet, at han vilde bilægge alting til det bedſte, men Arrebo havde ſelv „ſøgt Aarſag til andet ved at ſætte ſig op mod Øvrigheden og Retten, ved at give Forargelſe i Lag og Samkvem, hvilket Lensherren hverken burde eller kunde fordrage længere"; endelig havde Biſpen forfægtet ſlig Uſkikkelighed og efterſtræbt dem, ſom lode ſig forlyde noget derom, „hvilke han gjorde til fjolmælige og fordærvede". Derfor forlangte Lensherren nu Dom over ham[113]. — Denne Begjæring blev taget til Følge, og den 31te Juli 1622 affagde Retten den nokſom bekjendte Dom, der dog for Fuldſtændighedens Skyld ogſaa maa indføres her[114]:

„Da, efter Tiltale, Gjenſvar og denne Sags Lejlighed, og efterdi forbemeldte M. Anders Arrebo ſelv en ſtor Del haver bekjendt og ikke salva conscientia haver kunnet benægte af de Letfærdigheds Bedrifter udi Ord og anden Gebærd, hannem af vor Befalingsmand paa Trondhjemsgaard os elſkelige Tage Thott haver været tillagt og til denne Herredag ført Bevis paa, ſaaſom med letfærdig Sang at ſynge, unødelig Dans at danſe, St. Bents Minde at drikke udi Aftenlag og Værtſkab (ſom nemlig i det Bryllup til Hevne og Stod), Tromme at ſlaa paa til Dans (ſom og der ſammeſteds), og ſaadanne Rim at digte, ſom ſtor Turbation medfulgte (ſaaſom paa den Gaard Øſtraad); men

---

[113] Anf. Skr. S. 265—66.

[114] Dommen er, ſom tidligere (S. 6) er bemærket, oftere trykt, desuden findes den i en Mængde Afſkrifter i forſkjellige Bibliotheker og Archiver. Hvis nogen tog alle disſe Aftryk og Afſkrifter for ſig, vilde det ikke være vanſkeligt at ſamle maaſke langt over 50 Varianter (uden at regne Ordenes forſkjellige Bogſtavering), ſom dog kun ſjeldent forandre Meningen. — Her er det autentiſke Aftryk hos Schøning (anf. Skr. S. 266—67) lagt til Grund med Rettelſe af et Par ubetydelige Uagtſomhedsfejl.

og det, som mere er, med at holde sig i Enrum og paa fordægtige Steder til fremmede Kvindespersoner og paa Sengen hos dennem, endogsaa ikke udi alle sine Klæder, saasom udi fornævnte Hevne og paa Stod, hvilke Fagter og Gebærder allesammen ere imod den Høvisthed og Erbarbed, som en Superintendent og Biskop bør at følge, og aldeles intet med hans Kald gemæs; item efterssom han end herforuden haver udi sin egen Sags Forhandling for Retten i Trondhjem, efter hans egen underdanigst Anmodning anstillet, undvigt Retten der sammestedes den 13de Novembris 1621, forbemeldte vor Befalingsmand Tage Thotts Admonition uagtet, og paa samme Tid skjælbet paa samme Bys Ret uden nogen dertil given Aarsag med anden adskillig Trodsigheb, som iligemaade sig ikke vel rimer med hans fortroede høje Kald og Embede, men baade stræber imod Guds Ord, hvilket han højest burde at agte og haver svoret paa, som præskriberer 1 Tim. 3. v. 2 et in Epistola ad Titum Cap. 1. v. 7, ac Capite 2. v. 7., hvad en Biskop udi sit Officio bør og sly, samt og stræber imod Ordinanssen, Fol. 84, hvilken han sig og immediate haver astringeret til; findes og af en Præst, Hr. Jørgen Marstrand, hidstevnt for hans Fæstemø, han havde tillagt udi et Lag at gaa med to trinde Siber, og det ikke haver bevist, og sig derfor imod Præsten her skriftligen maatte undskylde, saa er det derfor af forberørte Aarsager saaledes herom decerneret, at han for samme sine begangne Forseelser bør fra sit bispelige Kald og Embede at være assat og det ikke videre at betjene[115]".

---

[115] Dommen har den Underskrift: „Datum ut supra, nostro ad causas sub sigillo, teste *Joanne Bielchio* Justitiario nostro dilecto". I Nyerups Udgave (D. d. Digtekunsts Hist. II, 214) findes Rigsraadernes og Bispernes Navne som Underskrift under Dommen.

Dagen efter at denne Dom var fældet, sluttedes Herredagen, og den 2den August forlod Kongen med sit Følge Bergen, men Arrebo blev tilbage, han havde nu Tid til grunde over sin forgelige Skjæbne og angre sin Letsindighed. Tage Thott vendte tilbage til Trondhjem med vel forrettet Sag, og gav — maaske af Glæde over den vundne Sejer — 500 Rdlr. til Stadens Domkirke, og herskede siden med stor og uindskrænket Myndighed i sit Len; thi nu var den Mand fældet, som allene havde vovet sig til at sætte sig imod ham, og ingen anden skulde nu lettelig driste sig til at forsøge noget lignende[116].

9. Kaste vi Blikket tilbage paa de Begivenheder, som medførte denne sørgelige Vending i Arrebos Liv, da vil

---

[116] Angaaende T. Thotts Gave se Schønings Beskrivelse af Trondhjems Domkirke, S. 342. Beviset for, at Herskesyge var Hovedtrækket i Thotts Karakter som Embedsmand, vilde optage for megen Plads her, hvis det skulde tilstrækkeligt udføres; men foruden hvad ovenfor er anført angaaende hans Forhold til Arrebo, støtter jeg min Formening til en Række Kongebreve fra hans Embedstid i Trondhjem (f. Ex. Norske Tegn. Nr. 4, Fol. 278. 279. 289 o. fl.) ligesom til andre Kjendsgjerninger, -jfr. Erlandsens Gejstlh. i Trondhj. St. S. . . — Idet Præsten Hr. Jens Madsen Gettorp 1621 udtaler Forbønner for forskjellige Patroner (i „Vor Herres JEsu Christi Pjnis oc Døds Hist. vdj Rijm. Kbhvn. 1623) omtaler han Tage Andersen Thott i følgende Udtryk (S iij.):

En Mand begaffuit med god Forstand
Oc wsparbt for sit Fæderne Land,
Som er retsindig, og from dertil,
For hannem jeg ocsaa bede vil.
For hannem, oc for den dydelig Frue,
Du haffuer ham giffuet til sin Hustrue (2c.)

Men man kan ikke søge nogen virkelig Karakteristik i et saadant Encomiasticon. — Tage And. Thott var Lensmand i Trondhjem til 1627, da han fik Sølvitsborg Len.

ingen, ſelv om der tages tilbørligt Henſyn til Datidens Sæder og Skikke, medrette kunne paaſtaa, at han var ganſke uſkyldig i de ham paaſagte Forſeelſer, uagtet adſkilligt af det, ſom nævnes i Dommen, var mindre bevisligt eller meget kunde undſkyldes. Han havde visſelig i flere Stykker opført ſig ganſke anderledes, end det ſømmede en ret chriſtelig Biſkop og Tilſynsmand, hvis Pligt det først og fremmeſt er ved en uſtraffelig Vandel at være et Mønſter for de Præſter og Menigheder, hvis Overhyrde han er. Han følte det ogſaa ſiden ſelv[117], men udtaler paa en Maade ogſaa et Forſvar, naar han i en Prædiken ytrer: „Der er mange, udi hvis Øren ingen Muſik eller Strengeleg klinger ſaa ſødelig ſom Prædikanternes Forſeelſe og Bræk, naar den bliver aabenbar", eller naar han et andetſteds ſiger: „Det ſker tidt og ofte, at de frommes Ord fortolkes og udlægges vrangeligen, og beſynderlig vederfares det Chriſti Tjenere. Thi mange udlægge deres Ord i den Mening, de aldrig vare ſagte eller tænkte udi, og hade dem og ſaa hemmelig og end ofte aabenbare holde Aktion med dem, at de kunne føre dem i Fordærvelſe for det, ſom de aldrig tænkte[118]". — Spørgsmaalet bliver derfor, om Arrebos Forhold ogſaa berettigede til den ſtrænge Dom, der overgik ham. I denne Henſeende antager jeg, at det havde været mere overensſtemmende med Ordinanſens Aand, og vel ogſaa med dens Bogſtav, om Biſpen havde faaet en ſtræng Irretteſættelſe og Formaning om ſtørre Forſigtighed for Fremtiden. Den vilde viſtnok have frugtet, thi Arrebo var ingenlunde af de haarde og gjenſtridige Karakterer, ſnarere var han temmelig letſindig, men dermed er ikke ſagt, at en

---

[117] Se Arrebos K. Davids Pſalter, Fortalen. (2den Del. S. 37).

[118] Torcular Christi S. 123 (Se 2den Del S. . .) og 415.

Advarſel ſom den, disſe Begivenheder maatte indeholde, ikke kunde have bragt ham til ſtørre Alvor. Naar Lensherren paaſtod, at han alt havde advaret Arrebo, og at Ordinanſens mildere Beſtemmelſer derfor ikke kunde komme ham tilgode, da bliver det altid tvivlſomt, om han har gjort det paa den rette Maade, i alle Tilfælde er det let forklarligt, at Arrebo mindre agtede paa en Mands Ord, ſom iforvejen var ugunſtigt ſtemt imod ham og ved alle forekommende Lejligheder ſøgte at lade ham føle Trykket af ſin Overmagt. Biſkoppens Domfældelſe var paa en Maade en retslig Sanktion af de endnu mere graverende Beſkyldninger end dem, ſom nævnedes i Domspræmisſerne, naar de aabenbare Kalumnianter ikke ſtraffedes — og derom høre vi intet.

Vi kunne viſtnok derfor i det hele være enige med Schøning, naar han ſiger: „At Arrebo efter de mod ham førte Vidnesbyrd og efter vor nuværende Levemaade at dømme har fortjent den Dom, ſom blev fældet over ham, kan vel ingen nægte; men naar man betragter den fri Levemaade, ſom man da førte, ſamt hvorledes endel af de førte Vidnesbyrd og mod ham anlagte Sager have været beſkafne, maa man og vel tilſtaa, at meget mod ham er ſket af Had og Forfølgelſe, hvortil han ſelv tildels kan have givet Anledning, dels ved ſin Fremfuſenhed, ſom for Retten paa Trondhjems Raadſtue, dels ved ſin Uforſigtighed; thi det er at mærke, at endſkjønt han vel vidſte, hvad Rygte Peder Lavritſen havde udſpredt om ham, ſaa han ſelv derom tilſkrev Kansleren den 24de Juli 1621, ſaa var det juſt ſamme Aar, at Bryllluppet ſtod paa Stod og Barſelet paa Østraad; og maa man derfor ſlutte, at han enten har ſtolet for meget paa ſine Venner og Patroner, eller tænkt, at hans Opførſel ej ſkulde blive videre underſøgt, end den Sag angik, ſom Peder Lavritſen tillagde ham, ſom han mente,

han let ſkulde lægge fra ſig, eller ej ventet, at hans Opførſel ſkulde blive anſet med de Øjne eller ſaa ſtrafværdig, ſom den ſiden blev; hvilket vel og neppe var ſket, derſom han havde haft i Retten ſaa mange og ſaa mægtige Venner, ſom Lensherren[119]". — Dog maa hertil bemærkes, at de omtalte Begivenheder paa Øſtraad og Stod udentvivl laa forud for Erklæringen til Kansleren, hvorved Arrebos Letſindighed idetmindſte i denne Henſeende bliver mindre paafaldende.

Forøvrigt har Hiſtorikernes Betragtning af Arrebos Forhold i Trondhjem været temmelig forſkjellig. Enkelte, ſom Pontoppidan, have fældet den allerhaardeſte Dom over ham, ſom om han havde været en Mand, helt død i Synden og uden Spor af Følelſe for ſit vigtige Kald[120]; andre, ſom G. L. Baden, have anſet ham for aldeles uſkyldig og hele Retsſagen ſom „Bevis paa, hvilke Uretfærdigheder danſk Adel ogſaa kunde udøve med Held i Norge[121]". De fleſte have dog gaaet en Middelvej, og antaget, at Arrebo vel har forſet ſig, men ikke anderledes end at det kunde undſkyldes med Henſyn til hans ungdommelige muntre Sind og hans „opvakte Hoved". L. Helveg rammer udentvivl Sømmet paa Hovedet, naar han i følgende Ord giver en Udſigt over hele Stillingen: „For rigtig at forſtaa For-

[119] N. Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. I, 267—68.

[120] J Annal. Eccl. Dan. ſiger han bl. a. (III, 730): „Der Viehiſche Character dieſes geiſtlich todten Biſchoffs ſtehet oben in der historia personali ausgedruckt. Dennoch würde er, dem Anſehen nach, ſein ſchändliches Leben wohl länger ungeſtrafft haben treiben können, wann er nicht ſo thöricht geweſen, ſich Feinde und Ankläger durch privat Händel zu erwecken. Nachdem das Land lang genug durch das Gerücht ſeiner mehr als närriſchen Lebens-Arth war geärgert worden, erfolgte .. ſein längſt verdiente Abſetzung von dem durch ihn ſo ſehr geſchändeten Ambte".

[121] Danmarks Riges Hiſtorie. IV, 54.

holdene, maa man erindre, hvor mislig i mange Henseender den borgerlige Biskops Stilling var ved Siden af den adelige Lensmand, der navnlig i de længere fraliggende Provindser omtrent kunde handle efter eget Tykke og hvem Bispens Tilsyn og Indberetninger ofte kom meget ubelejlig. Vilde derfor denne hævde sin Stilling, maatte han foretage ethvert af sine Skridt med størst mulige Forsigtighed, og Arrebo var en ungdommelig-hæftig, digterisk-lidenskabelig Natur, der om han end i sit Embede var nøjagtig og paapasselende, dog i sit private Liv helst overgav sig til sit Lune . . Vil man danne sig en Dom om hans Opførsel, maa man tage et billigt Hensyn til Tid og Forhold, og se, hvorledes hans Rygte var i det almindelige Omdømme, og det var aabenbart for ham[122]". Hvad den sidste Sætning angaar, da er det vist, at Folkemeningen snart erklærede Bispen for uskyldig idetmindste i Hovedsagen, og at den anså Lensherren for den, der ved skammelige Midler havde bragt en hæderlig Mand i Ulykke[123]. Der fortaltes saaledes, at Tage Thott, for at erholde desto stærkere Beskyldninger mod Arrebo, havde faaet ham beskjænket, og derpaa lagt et Fruentimmer i Sengen hos ham[124]; noget, som dog neppe virkelig er sket. Hvor god en Skjæbne den menige Mand tiltænkte Lensherren, ses bedst af det Sagn,

---

[122] Den danske Psalmedigtning. I, Biogr. S. 38—39.

[123] Peb. H. Resen fortæller i sit Atlas, Descriptio Hafniæ (Kallske Mnskr. Saml. Nr. 35 Fol., p. 156): Causa, cur episcopatu ejectus est (Arøensis), hæc traditur, quod in vino et convivio sit convictus alienam osculatus uxorem, quippe quod Regius Præfectus Tago Tottius homini infensus pessime interpretandum curans, ut ea de causa exauctoraretur, et studuit et obtinuit.

[124] Pontoppidan kjender denne Tradition (Ann. Eccl. Dan. III, 202). Nyerup anfører og kommenterer den (D. d. Digtekunsts Hist. II, 215).

ſom gik i Trondhjem Stift, „at han paa det ſidſte blev ſaa miſerabel, at han i Kjøbenhavn gik ind paa Krohuſene og betlede", et Sagn, der dog ſom de fleſte af den Slags ikke hviler paa nogen hiſtoriſk Grund[125]. Om Fogeden Peder Lavritſen fortaltes, at han døde i Nordlandene i ſtor Armod. Kan nu end ſaadanne Traditioner tildels udledes af den Tilbøjelighed, Menigmand altid har til at gjøre fælles Sag med den lidende Part, fortjene de dog altid nogen Opmærkſomhed. De bringe os i alle Tilfælde til at blive mere ſkeptiſke ligeoverfor de Paaſtande, Arrebos Fjender gjorde om hans Opførſel, iſær da hans følgende dadelfri Liv og den ſtore Ærbødighed, hvormed den nærmeſte Eftertid nævnede hans Navn, leder os til at antage, at han neppe har været en ſaa ſtrafværdig Perſon, ſom den høje Ret i Bergen erklærede ham for.

Spørge vi derfor, om da alle Arrebos Dommere vare enige i at fælde ham, ſaa kan det vanſkeligt med Sikkerhed afgjøres, rimeligt er det ikke. Idetmindſte har Biſkop Niels Paaſke viſt ſet Sagen i et andet Lys, thi ikke allene indbød han den domfældte Mand til ſig og beværtede ham i ſit Hus, men viſte ſig ogſaa ſenere ſom en

---

[125] Sagnet berettes i et Brev (dat. Ejd i Skongen 6 April 1708) fra en vis Mads Lund til Biſkop Krog i Trondhjem, ſom havde forlangt nøjere Oplysning om den arreboſke Sag. M. Lund fortalte efter ſin gamle, ſengeliggende Faders Beretning; dog kan der ikke tillægges noget af det, Brevet indeholder, hiſtoriſk Paalidelighed (Aftrykt i D. d. Digtekunſts Hiſt. II, 215-17 Not.) — Tage Thott døde 1643 i Kbhvn ſom Lensmand paa Silkeborg, altſaa i en anſet Stilling, ſkjønt han viſtnok havde afhændet alle de Gaarde, han tidligere havde ejet. Efter Fru Klara Sparres Død havde han ægtet Eliſabeth Beck, Datter af Sigvard Beck til Førslev (ſe Richardt og Liunggren: Skånſka Herregårdar. I, Næsbyholm).

Ven af ham[126]. Jeg kan derfor ikke tilbageholde den Formening, at det dog egentlig var Kong Chriſtian den Fjerde, ſom affatte den Mand, han ſelv faa Aar iforvejen, viſtnok noget ubegrundet, havde hævet til ſaa høj og anſvarsfuld en Værdighed. Det laa ſaa ganſke i denne Konges Karakter med ſkaanſelløs Strængheb at ſtraffe, hvad der af en eller anden Grund havde opvakt hans Fortørnelſe. Navnlig var dette Tilfældet meb de gejſtlige Perſoner, ſtore eller ſmaa, ſom i Levnet eller Lære havde paadraget ſig hans Mishag. Den mindſte Forſeelſe i Sakramentets Adminiſtration kunde bringe Affættelſe, en lille Afvigelſe i Læren kunde bringe Landflygtighed eller livsvarigt Fængſel. Var Kongen først beſtemt i ſin Mening om en Sag, da var det ikke Spøg for nogen anden Dommer at ſætte ſig imob, ſligt kunde have de fordærveligſte Følger for vedkommende, og der udfordredes dertil en Karakterſtyrke, ſom kun meget faa vare i Beſiddelſe af[127]. Det maa derfor ikke undre os, om ingen her, hvor Kongen ſelv var tilſtede, vovede at ytre eller faſtholde nogen Mening om Arrebos Sag, der afveg fra den Anſkuelſe, Kongen ſelv gjorde gjældende.

---

[126] Jfr. 11te Tillæg. Forf. fortæller her aabenbart Grunden til Arrebos Affættelſe ſaaledes, ſom han bengang hørte den Bergen kort efter Herredagen. — Dr. Niels Paaſke ledſagede ſiden Arrebos K. Davids Pſalter meb et Vrevers, hvori hans Belvilje mob Forfatteren ubtaler ſig.

[127] Et mærkeligt Exempel paa Chriſtian IV.s Vilkaarlighed indeholder den af Prof. T. Becker nylig udgivne Beretning om Lamme Hejnes Sag (Danſke Mag. 3 R. V, 173-245). Kongen affatte 1629 Landsdommer Torben Gabrielſen Akeleje og forfulgte ham meb Proces, fordi han ikke vilde dømme denne formentlige Trolbkvinde til Baal og Brand.

V.

Arrebos Trængſelsaar.

1622—1626.

Efter ſin Affættelſe maatte Arrebo ſøge et nyt Hjem for ſig og ſin Familie: i Trondhjem kunde og vilde han ikke blive. Men hvor ſkulde han gaa hen? Overalt viſte ſig kun Udſigt for ham til Mangel og Nød. Hvorfra ſkulde han tage Brødet til ſig ſelv, ſin Huſtru og ſine fem ſmaa Børn[1]? Thi det var ikke dengang ſom nu, at en Embedsmand, ſelv om han afſkediges under meget mislige Omſtændigheder, dog tillægges nogen Penſion. Paa de Tider kjendte man intet til Naadesſekreteriat eller Penſionslov, en afgaaet Embedsmand var, naar han ikke forlenedes med et Kanonikat, henviſt til eget Arbejde, forſaavidt han havde Kræfter dertil, eller til at ſøge Almisſe. Der maatte viſtnok derfor opkomme alvorlige Tanker i Arrebos Sjæl, ſelv om han tidligere havde været nok ſaa letſindig. Havde han forhen ſtolet paa mægtige Venner og Patroner, ſaa maatte han nu føle, at han kun havde een Tilflugt, nemlig

[1] Arrebo havde 1625 fem Børn (ſe det 4de af hans Breve i Slutningen af 2den Del), og det tør vel antages, at de alle ere fødte, inden han forlod Trondhjem.

hos ham, der har Kongernes Hjærter i sin Haand, og som vel ogsaa kunde lede denne Trængsel til Glæde. Det var i Timer, da den menneskelige Hjælp syntes helt forsvunden, at Kong Davids Psalter, denne gamle Nøds- og Hjælpe-Bog, som af sig selv paany faldt ham i Haanden, og han fandt Trøst ved at efterlyngne de inderlige Bønnens og Fortrøstningens Ord, hvorpaa den er saa rig, i Toner som disse (Ps. 43):

Hvi ængster du dig nu min Sjæl,
hvi bruser du saa saare?
Bi efter Gud! thi jeg skal vel
endnu med glædlig Taare
Ham takke; thi den Herre blid
er mit Ansigtes Hjælp altid,
min Gud og min Skytsherre.

Det var i Sorgens Tider, at Harpen ret blev given Arrebo ihænde, de Toner, den frembragte, maatte derfor nødvendig blive alvorlige, skjønt ellers Munterhed og Livsglæde var Hovedtrækket i hans Karakter[2]; men han kom vistnok ogsaa selv til at føle Sandheden af de Ord af Chrysostomus, han ofteds anfører: „Jo haardere vi spænde Bønnens Harpe, desto sødere klinger den Guds Øren[3]". Hans urolige Hjærte fandt Hvile ved denne Beskjæftigelse med den gamle Sangers trøstefulde Ord. — Dog mere om Arrebos Psalmesang i det følgende, her skal jeg først, inden jeg gaar over til at fortælle det lidet, vi kjende til hans Historie i

---

[2] J. H. Schlegel regner først den arreboske Digtnings Begyndelse fra Afsættelsen fra Bispeembedet, hvad forsaavidt kan være rigtigt, da det tidligere kun er mindre Lejlighedsstykker (jfr. Geschichte Christian d. IV.ten (Uebers. v. Slange) III, 191. Anm. 197).

[3] Torcular Christi, S. 72.

disse Trængselsaar, berette om en ny Krænkelse, som tilføjedes den haardt prøvede Mand.

Skjønt Arrebos Affættelse vistnok var bekjendt for hver Mand i begge Rigerne, der brød sig om at kjende den, bestemte Kongen dog, at den om muligt skulde gjøres endnu mere almindelig bekjendt, formodentlig for at enhver, til hvem Rygtet om Arrebos saakaldte „Letfærdigheds Bedrifter" var kommet, til Skræk og Advarsel skulde vide, hvorledes sligt straffedes[4]. Derfor lod man Dommen trykke og udsendte fire Exemplarer af den til hver af Bisperne i Danmark og Norge, ledsaget af en Kancelliskrivelse af 22de Oktober 1622, hvorved det paalagdes dem at have nøje Tilsyn med, at ingen Præst eller anden gejstlig øvede nogen saadan Letfærdighed[5]. Skjønt det ikke udtrykkeligt siges i Skrivelsen, se vi af den Maade, hvorpaa Bisperne forstod

---

[4] Pontoppidan siger paa sin Vis herom: „Da nun der von diesem unwürdigen Mann erweckte ärgerliche Gestanck sich itzo in alle Länder des Königs, durchs Gerücht ausbreitete, so ward für dienlich erachtet, daß in Dännemarck sowohl als in Norwegen jeder Bischoff seine untergebne Pröbste, und durch dieselbe alle Prediger ihrer Dioeces, ermahnen liessen, dergleichen scandala zu meiden" (Ann. Eccl. Dan. III, 731).

[5] At Dommen blev trykt siges af N. Helvaderus i Sylva chronol. circuli Balthici. Hamb. 1624. II, 316—317. — Skrivelsen til „Bisperne over begge Rigerne" lyder saaledes: „Efter Kgl. Mj.s naadigste Befaling tilskikkes her hos N. N., Superintendent over N. Stift, fire exemplaria af den Dom og Sentens, som nu til sidste Herredag, som holdtes udi Bergen i Norge, blev fælbet og afsagt over M. Anders Arrebo, forrige Biskop over Trondhjems Stift, efter forne Doms videre Indhold, at forne N. N. ville derfor have flittig og alvorlig Opseende med, at saadan Letfærdighed blandt Præsterne og den gejstlige Ordning udi forne N. Stift ikke bruges eller øves udi nogen Maade. Af Hs. Mj.s Kancelli paa Kjøbenhavns Slot d. 23 Okt. 1622" (Sjæll. Tegn. Nr. 12, Fol. 147, derefter er selve Dommen indført).

den, at det var Meningen deraf, at Dommen skulde kundgjøres over hele deres Stift, noget som da ogsaa skete, om endog først temmelig sent paa enkelte Steder[6]. Vistnok opnaaedes Øjemedet, og Sagen blev saa bekjendt, at selv fremmede Skribenter vidste at fortælle derom, men det maatte skjære Arrebo dybt i Hjærtet og gjøre den Straf, han led for sin Ubesindighed, endnu smerteligere, naar han saa, at han fremstilledes for det hele Land som et advarende Exempel paa en slet og uværdig gejstlig Mand[7].

Omtrent paa samme Tid, som Arrebos Dom saaledes efter kongelig Foranstaltning bekjendtgjordes over hele Riget, forlod han selv med sin Familie Norge og begav sig ned til Danmark. Han valgte Staden Malmø til sit frem-

---

[6] Pontoppidan har alt (anf. St.) meddelt en Skrivelse fra Biskop Jv. Hemmeth i Ribe (dat. 14 Nov. 1622) til en af Stiftets Provster om at bekjendtgjøre Dommen for Præsterne i Herredet med Advarsel til dem om at blive kloge af andres Skade. — Paa en Afskrift af Dommen og Kancelliskrivelsen til Biskop Chr. Hansen i Vendelbo Stift (Kallske Mnskr. Saml. Nr. 95 Fol.) findes følgende Brev: „*Ενδιαγειν*. Hesterno sub crepusculo D. J. L. N. fratres Venerandi per inopinatum quendam internuncium mandavit mihi reverendus noster præpositus, vobis ut scriberem, ut una cum reliquis australium harum nomarchiarum pastoribus ac confratribus die Martis proximo, hora 8, in templo Volingensi sine tergiversatione unanimiter conveniatis, quid regia, ut suspicor, diplomata sibi velint cognaturi. Interim universi et cum sua cohorte domestica divinæ protectioni commendati rectissime valete. Balling 19 Martij. *A. P. Scevius.*"

[7] Den fremmede Forfatter, jeg sigter til, er Lamb. Alarbus, der i sine Res Nordalbingicæ (*Westphalen*, Monumenta inedita, I, 1963) siger: „Anno eodem (1622) *Andreas Erbo*, Superintendens Truntheimensis i Norwagia, in comitiis Bergensibus, quibus ipse Rex Daniæ interfuit, mense Augusto, de gravibus contra Dei verbum et suum officium admissis delictis coram judicio accusatus honore Episcopes et officii sacerdotalis privatus est".

tidige Opholdssted, formodentlig nærmest af Hensyn til, at hans Hustru her havde nær Slægt, der maaske kunde være ham og hans Familie til Hjælp i deres slette Omstændigheder. Malmø var paa denne Tid en ret anseelig By, skjønt den havde lidt endel ved den svære Pestepidemi, som faa Aar siden havde hjemsøgt den. Dog var den ikke mere, hvad den havde været i Reformationstiden, Fæstningsværkerne vare for største Delen forfaldne, men Slottet stod endnu; her havde Lensmanden Sigvard Grubbe sin Bolig[8]. Stadens Sognepræst var M. Hans Ravn, som alt tidligere er omtalt, da han tog Magistergraden tilligemed Arrebo; han havde siden den Tid vundet sig et ret anset Navn som Psalmedigter ved at omplante Basilius Fortzsch's „Aandelige Vandkilde af den hellige Hovedkilde" paa dansk Grund. Skjønt han var henved en Snes Aar ældre end Arrebo, var han endnu ingen gammel Mand, og kunde derfor være et passende Selskab for denne, især da de kunde mødes i den fælles Interesse for dansk Psalmedigtning[9]. — Da nemlig Arrebos første Forsøg paa at udsætte Davids Psalmer sangvis i det danske Sprog synes at have vakt en Del Opmærksomhed[10], og han nu havde „Ledighed"

---

[8] Pesten i Malmø 1619 er omtalt tidligere (S. 92). — Man begyndte paa denne Tid at udbedre Fæstningsværkerne, men Arbejdet havde, som det synes, ingen ret Fremgang (se forskjellige Kgbreve i Skaanske Tegnelser, Nr. 5). Sigvard Grubbe til Hofdal er Forfatter til den bekjendte haandskrevne (latinske) Dagbog, der indeholder mange interessante Enkeltheder, og oftere er benyttet i dette Arbejde (Orig. i Uldalske Mnskr. Saml. Nr. 449. 4).

[9] Om M. Hans Ravn, se Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne. II, 7—9. Der findes Udvalg af hans Psalmer i „Den danske Psalmedigtning", I, 223—32.

[10] Se 2den Del, S. 35 Hr. Peder Pedersen Aalborg, Præst i Storøen, Bergen St., der ogsaa har forfattet en rimet Para-

nok, maatte det være en kjær Sysſel for ham i hans »triste otium« at fortſætte et Arbejde, der kunde ſtyrke og opmuntre ham i hans nedtrykte Stemning og muligt ogſaa ſkaffe ham en lille nødvendig Indtægt, hvis det ellers vandt Bifald [11]. Værket gik derfor raſk fra Haanden trods de Vanſkeligheder, det nødvendig maatte have, og var alt færdigt fra Forfatterens Haand først paa Aaret i 1623. Da imidlertid et Arbejde ſom dette kun kan bedømmes rettelig i Forhold til ſin Tid, maa jeg, inden jeg indlader mig derpaa, give en kort Udſigt over hvad der tidligere hos os var gjort for at udſætte Davids Pſalmer i danſke Vers. Da disſe Beſtræbelſer, der først begyndte med Reformationen, ſtaa i nøje Forbindelſe med de tilſvarende Beſtræbelſer i Tydſkland, maa der ogſaa tages Hensyn til, hvad der i denne Henſeende var ubrettet i dette Reformationens Stamland.

2. Den davidiſke Pſalme har neppe haft nogen varmere Beundrer og Ven end Luther; ved ſin Overſættelſe af hele Pſalteren og ved rimet Bearbejdelſe af enkelte Pſalmer gav

---

fraſe af Davids Pſ. (Haandſkr. i Thottſke Saml. Nr. 20. 8), ſiger i Fortalen (St. Povls Omvendelſesdag 1622), at hvis han ikke havde faaet kraftige Opmuntringer, vilde have ſtandſet med ſit Arbejde „af denne Aarſag, jeg havde hørt mange fine og højlærde Mænd ſamme Arbejde at have haft under Hænder, og mente, det var mig daglig med Spot at høre: inter strepit anser olores“. Ved disſe „fine og højlærde Mænd“ antager jeg der menes den forrige Lensmand i Trondhjem Sten Jenſen Bille (jfr. D. b. Pſalmebigtn. I, 217 ff.) og Arrebo; maaſke kan der ogſaa tænkes paa Norges Kansler Jens Bjelke.

[11] Man kunde vel ogſaa paa de Tider leve af Pennen; jeg har idetmindſte truffet en Ytring af den bekjendte M. Niels Mikk. Aalborg, at han, medens han var affat fra ſit Præſteembede i Helſingborg, ernærede ſig ved at ſkrive Bøger (ſe Ny kirkehiſt. Saml. I, 127).

han ret egentlig det Kirkesamfund, der kaldte sig efter hans Navn, denne „lille Bibel" ihænde, „paa det hvo som ikke kunde læse og fatte den store Bibel, maatte dog have Summen paa det næste begreben i den lille[12]". Han indskrænkede sig ikke til selv at bearbejde davidiske Psalmer til Kirkebrug, men gav dem af sine Venner, der havde lidt Gave til at gjøre Vers, hver sin udsætte i Rim, „at Guds Ord ogsaa gjennem Sangen kunde friske op blandt Menigmand[13]". Hans Opmuntringer bleve da heller ikke frugtesløse, thi Mænd som Justus Jonas, Lazarus Spengler, Povl Speratus, Povl Eber og andre bearbejdede flere eller færre af Psalmerne om end med forskjelligt Held. Dog tilvejebragtes ikke herved nogen fuldstændig rimet Parafrase af hele Psalteren, noget som Luther ifølge en rigtig Takt heller ikke havde stilet efter; men snart, tildels endnu i hans Levetid, kom der flere saadanne. Ingen af disse, der forøvrigt for deres Tid kunne være ret gode, fik dog den gjennemgribende Betydning, som en, der opstod paa den reformerte Kirkes Grund[14]. Denne Kirke, som ellers ikke vilde anerkjende den christelige Menighedssangs store Betydning, undtog nemlig som bekjendt den davidiske Psalme fra den Forkastelsesdom, den ellers udtalte over Kirkesangen i Almindelighed. Efterat den første fuldstændige i det franske Sprog og til bekjendte Folkemelodier forfattede Psalme-

[12] Luthers Præfatio til hans Overs. af Psalmerne (jfr. Arrebo: K. Davids Psalter, 1627, Fort. b. iij.).

[13] Luthers Brev til G. Spalatin 1524 (De Wette: Luthers Briefe. II, 590, overs. hos Landstad: M. Luthers Aandelige Sange, S. 27—28). Sml. Der Psalter Davids gesangweis durch Corn. Becker. 1602. Vorr. a. v.

[14] Se Gervinus: Geschichte der poet. National-Literatur der Deutschen. III, 39.

parafrase, (et Værk af Clemens Marot og Theodor Beza), var udkommen, udsatte Claude Goudimel, den berømte Palæstrinas Lærer, Tonerne for fire Stemmer (1562), og hermed var den fransk-reformerte Kirkes Psalmearbejder fuldendte for lang Tid. Men ikke længe efter fik denne franske Psalmebog en mere tro end smagfuld tydsk Oversætter i Ambrosius Lobwasser, Professor i Retsvidenskaben i Kønigsberg. Hans Oversættelse udkom 1573, forsynet med Goudimels firstemmige Tonsætning. Uagtet dette Værks Mangler vandt det snart en stor Udbredelse, og det ikke allene i de tydske reformerte Menigheder, men ogsaa mange Lutheranere fandt Behag i Arbejdet, vistnok fornemmelig for Melodiernes Skyld, men vel ogsaa fordi man her havde en fuldstændig Bearbejdelse af hele Psalteren i tydske Vers. Dette syntes imidlertid mangen en luthersk Theolog en betænkelig Sag, og det - saavel fordi Psalmebogen var forfattet af „Sakramenterere", som ogsaa fordi Marot og Beza ingenlunde havde fremhævet alle de af den lutherske Kirke anerkjendte messianske Steder i Psalmerne, ligesom Summarierne eller de korte Indholdsangivelser over dem bare Spor af kalvinistisk Skriftfortolkning. Derfor var det vistnok et meget kjærkomment Arbejde for mange, idetmindste blandt de skriftlærde, da Dr. Cornelius Becker i Leipzig i Aaret 1602 udgav en fuldstændig rimet tydsk Parafrase af Psalmerne, der støttede sig til de ældre lutherske Forarbejder, og var bestemt til om muligt at fortrænge Lobwassers Psalter. Over hver Psalme stod en rimet Indholdsangivelse; Tonerne, hvortil de vare skrevne, vare saadanne, som alt længe havde været bekjendte i den lutherske Kirke og hvoraf de fleste havde været benyttede af Luther selv. Den berømte Theolog Dr. Polycarpus Leiser forsynede Skriftet med en Fortale, der giver fortræffelig Oplysning om hele den Tids Stemning i Psalmesagen.

Jeg maa meddele lidt af denne, ikke blot fordi Beckers Værk har megen Ligheb med Arrebos, men ogſaa fordi Leifers Ytringer med liden Forandring kunne anvendes paa vore Forhold. „Det er en jammerlig Ting med os Tydſke", ſiger han, „vi løbe efter hvad der er fremmed og ubekjendt, og vort eget, ſom dog er langt bedre, det kaſte vi Brag paa. Saaledes gaar det ogſaa med de kjære Davids-Pſalmer. Forbi nu Dr. Amb. Lobwaſſer har udſat dem til fremmede, franſke Toner, der klinge lifligt i verdslige Øren, og ſom lade ſig ſynge firſtemmigt, ſaa bliver den ſamme Pſalter holdt højt i Ære, ſom om det var umuligt at frembringe noget, der kunde ſtilles ved Siden af den, og det uagtet det kun ſtaar maadeligt til med Rimene, ſom mere ere dannede efter franſk end efter tydſk Skik, ikke at tale om det vigtigſte, at Pſalmernes rette Øjemærke tit helt er forfejlet. Det er et gammelt Ord, at naar Sangen i Kirkerne forandres, plejer der ogſaa gjerne at følge Forandring i Læren[15], derfor vil jeg, ſaalænge jeg har mine Øjne aabne, aldrig raade eller hjælpe til, at Lobwaſſers franſke Sange indføres i velbeſtikkede, rene, lutherſke Kirker, thi hvorvel en Del af dem kan lyde ganſke net, naar de ſynges, ſaa er det dog hverken i Ord eller Tone Luthers glade og frimodige Aand, man her fornemmer[16]. — Uagtet denne og andre Advarſler lykkedes det ingenlunde at fortrænge Lobwaſſers Pſalter og endnu mindre de franſke Melodier, ſom beſtandig vandt ſtørre Indgang, og ſnart ogſaa underlagdes andre Texter, hvoraf mange hentedes fra Davids Pſalmer. Thi aldrig har den davidiſke Tone klinget ſødere

[15] Mutata Musica in templis, mutatur etiam genus doctrinæ.

[16] D. Pſalter Dauids Geſangweis d. Corn. Becker D. Leipzig. M. DC ij. Vorr. b. v-vij (ſammendraget). Jfr. Koch: Geſchichte des Kirchenlieds und Kirchengeſangs. 2te Ausg. I, 140.

i tydske Øren, end i den Jammers- og Nødstid, som Trediveaarskrigen førte over Tydskland[17].

Da det i Danmark i Reformationstiden og den nærmest derpaa følgende Menneskealder blev en af de lutherske Prædikanters Hovedopgaver at skabe en evangelisk Kirkesang paa Modersmaalet, var Davids Psalter en af de Kilder, hvoraf der hyppigt og med Held østes. I Hans Thomesens Psalmebog af 1569 have vi rimede Bearbejdelser af davidiske Psalmer af Klavs Mortensen Tøndebinder, Hans Tavsen, Ejler Hardenberg, Peder Palladius, Elsebe Krabbe, Herluf Trolle, Tyge Asmundsen, Rasmus Hansen Rerav og Udgiveren selv, foruden mange af ubekjendte Forfattere. Dog forringes deres selvstændige Bethdning derved, at ikke faa af dem egentlig kun ere Oversættelser af Luthers eller hans samtidiges Psalmeparafraser, dog er det langtfra Tilfældet med dem alle. Kunne vi altsaa end forholdsvis sige, at Davidspsalmen blomstrede paa denne Tid i den dansk-norske Menighed, blev det dog ganske anderledes Tilfælde henimod Slutningen af Reformationsaarhundredet og i den første Del af det følgende. Psalmerne behandledes paa alle tænkelige Maader, altid til Menighedens Opbyggelse, om lærd

[17] Jeg maa her afskrive nogle træffende Ytringer af Gervinus (anf. Skr. III, 23): „Das Musterbuch des christlichen Gesanges war dem Sänger David in den Tagen des Jammers vom heiligen Geiste eingegeben, und so wie Luthern einzelne Psalmen erst in analogen Stimmungen ganz aufgingen, so verstanden auch jene Zeiten, wo der Protestantismus eine Schule der Trübsal durchmachen mußte, diese Poesie der Ermuthigung, der Furcht und Hoffnung, des Trostes und der Trauer, viel besser als die späteren. Die Evangelischen zur Zeit des Interims und im dreißigjährigen Kriege waren in einer ähnlichen Bedrängniß, wie die ersten Christen, und daher waren ihre Lieder meistentheils Kinder der Noth. Eine lange Reihe von Liederdichter ließe sich nennen, die in Davids Lage sich befanden, als sie dichteten."

Exegeſe er der ikke Tale, ſnart udgaves de derfor i ligefrem Overſættelſe med Luthers Summarier, ſnart udſattes de „bønnevis", ſnart udvikledes de i kortere Forklaringer eller i hele Prædikenſamlinger, ſnart gjengaves de i rimede Omſkrivninger (Parafraſer); kun om de ſidſte kan her blive Tale. Blandt de Forfattere, der behandlede Pſalmerne paa denne Maade, indtager i Tiden før Arrebo uden Spørgsmaal Hans Chriſtenſen Sthen, Sten Jenſen Bille og Hans Povlſen Reſen den første Plads, vel har kun den ſidſte af dem noget klarere Begreb om Rythmus i ſine Vers, men der er hos dem alle tre Aand og Kraft, de forſtaa ſom ofteſt at træffe Pſalmens rigtige Tone og at give den det rette Udtryk[18]. Dog ingen af dem har behandlet mere end enkelte Pſalmer, hvad naturligvis er ulige lettere at gjøre tilfredsſtillende, end om man vilde tage den hele Pſalter for ſig. Men det manglede ikke paa ſaadanne, der havde Mod til at tage dette Arbejde for. Ligeſom i Tydſkland erhvervede nemlig Lobwaſſers Pſalter ſig ſnart en vid Læſekreds, dog var det fremfor alt Melodierne, ſom vandt mange Beundrere[19], hvorfor omtrent paa ſamme Tid Tanken opſtod

---

[18] Prøver at disſe tre Forfatteres Pſalmeparafraſer findes i Den danſke Pſalmedigtning. I, jfr. Rudelbach: Om Pſalme-Literaturen, S. 311.

[19] Ligeſom der oftere fortælles fra Tydſkland og Frankrig, at denne eller hin bekjendte Mand havde en af Davids Pſalmer til ſin Livpſalme, ſaaledes fortæller Hr. Hang Bang i ſin Ligprædiken over Sten Roſenſparre (Kbhvn 1612, C. iij–iiij), at denne kjække unge Adelsmand, der faldt paa Skjellinge Mark ved Varbjerg 21 Febr. 1612, „kaldte det at were ſig en meget wlyckſalig Dag, paa huilcken hand ſkulle forſømme ſin aluorlig Bøn, Morgen oc Afften, at beſlutte med en trøſtig oc meget glædelig Pſalme (den 91de), huilcken hand forbi kaldet ſin egen Pſalme, at hand blant ald den anden glædis Ligendefæ, ſom i Davids Pſalmer er fattit, havde denne for ſin Hiertens ſtyrcke oc trøſt,

hos forſkjellige Mænd i Danmark og i Norge om at overføre den i det danſke Sprog. Nogle valgte den Vej at give en ligefrem Overſættelſe, andre parafraſerede vel ſelvſtændigt, men holdt ſig til Lobwaſſers Verſemaal, forat deres Bearbejdelſer kunde ſynges til de yndede franſke Melodier. Fra Tiden mellem 1599 og 1622 har jeg truffet ikke mindre end ſex rimede Parafraſer af hele Pſalteren, der alle ſtaa i dette nærmere eller fjernere Forhold til Lobwaſſers Værk. Men desuden findes der flere tildels særſkilt trykte Bearbejdelſe af enkelte Pſalmer afpasſede til de ſamme Melodier. Forfatterne af de nævnte ſex fuldſtændige Parafraſer ere, foruden en unavngiven: Thomas Villumſen, Kannik i Lund (1599), M. Iſak Grønbæk, Biſkop i Trondhjem (1604), Niels Mikkelſen og Anders Siønneſen (1604), Hr. Chriſten Bjerg, Præſt i Ruthſker paa Bornholm (før 1614) og Hr. Peder Pederſen Aalborg, Præſt i Storøen i Bergen Stift (1622)[20]. Ingen af disſe Forfattere opnaaede dog at faa ſit Arbejde trykt, kun Thomas Villumſens kom ved en Broders Omſorg for Lyſet 42 Aar

---

mod alb tilfalbene waabe, vdwalb, oc ſom en ret Præſervatiff for alb Siælſens forderſſuelig ſkabe oc wlycke". Bageſter Prædikenen findes „Denne 91 Pſalme Sangewiß befattet, effter den Franſoiſke melodie, paa huilcken ſl. Steen Roſenſpar den ibelig ſang oc brugte".

[20] Grønbæks Pſ. findes i Thottſke Mnſkr. Saml. Nr. 12. 4., N. Mikkelſens og Anders Siønneſøns i Karen Brahes Saml. og Thottſke Saml. Nr. 14. 4 (i den trykte Katalog er den urigtig tillagt Arrebo, fordi en Ejer af Haandſkriftet har tilſkrevet en Del af Arrebos Fortale til hans trykte Pſalter tilligemed hans rimede Summarier foran og over Pſalmerne). Chr. Bjergs Pſalter anføres af Biſkop Engelſtoft (Nyt theol. Tidsſkr. VII, 345) ſom trykt, det er ikke rigtigt, den ærede Forf. har gob Lejlighed til ſelv at gjøre Bekjendtſkab med den, da den findes i Karen Brahes Saml. Om Aalborgs Pſalter ſe foran S. 161—62, Not. 10.

efter dets Affattelse. For den poetiske Literaturs Skyld kan hin Omstændighed dog kun lidet beklages, da disse Parafrasers indre Værd ikke er stort, den eneste af dem, som hæver sig noget over det middelmaadige, er den, som mangler Forfatterens Navn[21]. Ikkedestomindre viser de ligefuldt, hvor almindelig Interessen for Davids Psalmer var, og hvor stor en Indgang de franske Melodier alt havde vundet hertillands paa den Tid, da Arrebo skred til sit Psalmearbejde, som vi nu skulle betragte lidt nøjere.

3. Paa „Christi Pinsels Dag", d. e. den 11te April 1623 underskrev Arrebo Fortalen til sin „Kong Davids Psalter, sangvis udsat", med hvilken han „i Herrens Frygt havde fortæret denne bebrøvelige Vinter", og da Værket neppe gjennemgik den tidspildende Professorcensur, som senere blev en uundgaaelig Nødvendighed, men paa denne Tid endnu ikke saa strængt forlangtes, kunde han fremme Trykningen saa hurtigt, at Psalteren alt i Oktober samme Aar kunde være i Norge[22], for hvis Præster og Lægfolk den ret egentlig var bestemt, og hvor den ogsaa fandt den kjæreste Mod-

[21] Denne Psalter findes i Gl. kgl. Saml. Nr. 1316. 4, den er vel ogsaa uden Aarsangivelse, men Skriften henviser den til denne Tid. Endnu findes der i Kar. Brahes Saml. en haandskreven rimet Psalter, der ogsaa slutter sig til Lobwasser, men da den mangler Titelblad, kan Tiden vanskeligt bestemmes.

[22] Præsten Hans Skov (Joh. Sylvius Haterslebensis) paa Næs i Hallingdalen, der rimede Davids Psalter paa samme Tid som Arrebo, fortæller i Fortalen til sit utrykte Arbejde (Thottske Saml. Nr. 9 Fol.), at da han var færdig dermed, sendte han det i Juni 1623 til Biskop Klavs Skavbo i Stavanger. „Han skrev tilbage in Octobri fra Stavanger og sendte mig derhos M. Anders Christensøns Psalter, som han iligemaade paa Rim og Sang samme Aar havde ladet paa Prent udgaa. Den samme Bog befandt jeg ligervis for Ungdommen at være en god Bog, Gud give, man ellers vilde bruge den med sand Gudfrygtighed."

tagelſe og længſt var hjemme. Den norſke Geiſtlighed tilegnede Arrebo nemlig ſit Værk, fornemmelig for derved at afbede hvad Forargelſe han kunde have anſtiftet ved Ord eller Gjerning, men tillige for at takke for den broderlige Yndeſt og den venlige Omgjængelſe, ſaa mange havde viſt ham i den korte Tid, han havde været i deres Midte. Og det var den norſke Ungdom, han iſær ønſkede „diſſe halvandet hundrede davidiſke gyldne Harpeſtrænge" ihænde, „deres Krogharper, Hakkebrætter og Langſpil dermed helligen og ſødeligen at konſekrere og beſætte"; at „Glædſkabens Gud" kunde fryde ſig derved, ſom da han og hans hellige Engle fordum forlyſtedes ved at høre Kong Davids Harpeleg[23].

Flere af Digterens kjøbenhavnſke Venner og Velyndere, ſom Profeſſorerne Kort Aslakſen, Jesper Brochmand, Kaspar Bartholin og Sognepræſten ved Helliggeiſt, M. Peder Hie, ledſagede Værket med deres Anbefalinger i latinſke Vers. Vi kunne tænke os, at Arrebo under Beſøg i Kjøbenhavn har forelæſt dem Prøver af ſine Pſalmebearbejdelſer, og at diſſe have vundet deres Bifald, et Bifald, ſom her var ganſke anderledes paa ſin Plads, end de fleſte Lovtaler, ſom dengang gjerne ledſagede ethvert ſtørre Værk paa dets Vandring ud i Verden for at ſøge Læſere. Kaſte vi nemlig blot Øiet paa Titelbladet til Arrebos Pſalter, ſaa tiltales vi ſtrax af det vakre Quatrain:

Hvo Lyſt til Sang og Pſalter har,
han høre David Harpen ſlar,
og ſtemme i med Sjæl og Røſt:
det klinger bedſt, gi'er Hjærtet Trøſt.

Og det ſiger ikke for meget, thi det er virkelig davidiſke

[23] Den ſtørſte Del af denne intereſſante Fortale og Tilegnelſe er meddelt i 2den Del, S. 31—38, det ovenſtaaende kun ſom en Mundſmag.

Toner, vi her høre, fyndige og indholdsrige som Davidspsalmen selv, ikke udvandede Tanker og opskruede Talemaader. Men Haardheder er der i Versemaalet, det kan ingen nægte, og dog, vil nogen sammenligne Arrebos Psalmer med de ældre, da skal han finde, at de forholdsvis lade sig læse let og flydende. Arrebo har dog en bestemt Følelse af, hvad Versemaal vil sige, han forstaar ikke allene at tælle, men ogsaa at veje Stavelserne, saa Uregelmæssigheder — dem han vel ogsaa havde kunnet undgaa, hvis han havde anvendt længere Tid til at file paa sit Arbejde — hos ham høre til Undtagelserne, medens de hos de tidligere Psalmeforfattere ere Regelen. Ofte ere Ord afkortede eller sammentrukne for Versemaalets Skyld, Arrebo gjør en Undskyldning derfor i Fortalen og lover efter Evne at raade Bod derpaa i et andet Oplag, men formener derhos, at sligt „er alle Rythmicis, i hvad Sprog det være kan, altid indulgeret". — Indrømmelsen af disse og af andre Mangler, som at Forfatteren undertiden bruger mindre passende Ordformer [24], eller enkelte Gange slutter sig saa nær til Originalen, at han vanskeligt forstaas af den, der ikke kjender til denne [25], alt dette kan dog aldrig bringe os til at glemme det store Fortrin, disse Psalmebearbejdelser have, jeg kunde fristes til at sige, mere for de senere end for de tidligere lignende Arbejder: det, næsten aldrig at forfejle Psalmens Karakter eller

[24] F. Ex. LXXXII, 2: Smugenſæt (et Ord, som oftere forekommer), V. 5: treffve. LXXXIII, 7: bekere. XCVIII, 1: wtvunger. CIII, 4: som Græß-pillen armer. CXL, 6: fortroben, o. fl. Undertiden er Bestræbelsen for at finde Rim Skyld i Valget af slige Ord, som XXXVII, 4: en Skalck i Hud (ikke som Modsætning til en Skalk i Sind), V. 19: Jeg saa en Skalck oc en Tyran, Der sig udbrede paa en plan. CXX, 4: Fuſk (Hast).

[25] For Ex.: Pſ. XIX, 2. XXII, 7. 18.

ved matte, ubeſtemte Udtryk at hemme Aandens kraftige Vingeſlag. Det kan derfor ikke andet end glæde os at høre en lærd Pſalmekjender udtale ſig om vor danſke Digter paa følgende Maade: „Hvad man end kan ſige om det haarde i enkelte Ordføjninger i disſe Overſættelſer og den vitterlige Kamp overhovedet, Arrebo havde at beſtaa med et endnu ej fuldelig uddannet Sprog (men han kjæmpede dog ofte ſejrig og betragtes netop derfor ſom en af de førſte danſke Overvindere) — unægtelig bliver det dog, at troere og herligere har ingen udtrykt de oprindelige Pſalmetoner, dybere er ingen paa vort Tungemaal trængt ind i Davids Aand. Netop det, at Arrebo forſmaaede den egentlige „Parafraſes“ Karakter og ſtræbte at udtrykke hver Aandens Tanke og Ord og hver enkelt Pſalmes Grundſtemning, giver hans Arbejde det ſtørſte Værd, ſaa vi vel kunne ſige, at med Undtagelſe af Luthers Pſalmeoverſættelſer og Læmpninger har ingen blandt noget andet Folk, der ſøgte at tilegne ſig Davids og Aſafs Ord og Mening, naaet Arrebos Rang[26]“.

Uagtet den ſtørre Formfuldendelſe, Arrebo beſtræbte ſig for at give ſit Værk, falder dette dog væſentlig ind under Begrebet af gudelig Folkeſang; men juſt derved faar det et afgjort Fortrin for de ſenere Pſalme-Bearbejdelſer af Bording, Kingo og Reenberg, der ofte „fornemt ſætte Fyldekalk iſtedetfor det naturlige Udtryk“ og ſøge at læmpe den gamle davidiſke Folkeſang efter nymodens Kunſttheorier, men derved tillige ſom ofteſt berøve Pſalmerne deres egentlige Karakter[27].

---

[26] Rudelbach: Om Pſalme-Literaturen S. 312.

[27] Rahbek har foretaget ſig at give Sammenſtilling af Arrebos og de tre anførte Digteres Bearbejdelſer af Pønitens-Pſalmerne. (Den danſke Digtekunſts Hiſt. II, 245—60). Den bringer ham til paa Arrebo at anvende Hageborns Ord om den tydſke Epigrammatiſt Wernicke:

Som bekjendt beror den hebraiske Poesi ikke paa Stavelsernes og Ordenes, men paa Tankens Rythmus, den gjælder det derfor fremfor alt om at bevare, hvis nogen vil bearbejde Davids Psalmer, og det har Arrebo forstaaet at gjøre, undertiden med en Sikkerhed og et Mesterskab, der skal gjøre det vanskeligt selv for den strængeste Kritiker at finde Udsættelser[28].

I de allerfleste af Psalmerne er Arrebos Bearbejdelse aldeles original, kun den 12te, 124de og 130te ere Oversættelser af Luthers tydske Parafrase. Hvad den første af disse angaar, have vi Lejlighed til at sammenligne Arrebos Arbejde med et ældre dansk, da Luthers Psalme alt findes oversat i Hans Thomesens Psalmebog; ingen vil kunne nægte den arreboske Oversættelses Fortrin[29]. To af Psalmerne, den 117de og 128de, optog Arrebo saaledes, som de forelaa i gamle danske Bearbejdelser, sandsynligvis fordi de alt vare blevne Menighederne kjære, og han ikke trøstede sig til at kunne gjengive dem i en bedre Skikkelse[30]. Men disse fem fraregnede, ere de øvrige hans eget Værk og bære hans Mærke, forsaavidt overhovedet det forud givne Stof tillader det. Ved et Par af Psalmerne (den 118de og 147de) har han givet en dobbelt Bearbejdelse af Dele af dem, formodentlig med Hensyn til senere kirkelig Brug. — Det er van-

---

„An Sprach und Wohllaut ist er leicht,
An Geist sehr schwer zu übertreffen."

Jfr. N. M. Petersens Revision af Sagen og Bekræftelse af Dommen. (Lit. Hist. III, 623—24).

[28] Jeg vil saaledes henvise Læseren til Ps. CXLV (2den Del, S. 148 til 152), der afgiver et godt Bevis for hvad jeg ovenfor har sagt.

[29] Den ældre Oversættelse, hvis Forfatter ikke kjendes, findes i D. danske Psalmebigtning, I, 46—47.

[30] CXXVIII er af Peb. Pallabius, CXVII er „sædvanlig Text og Tone".

ſkeligere at fremhæve enkelte Pſalmer, ſom rage højt op over de øvrige, Fortrin og Mangler følges gjerne ad, dog vil jeg nævne den den 23de, 46de, 104de og 118de (ſidſte Del) ſom dem, der have tiltalt mig meſt. Men mange andre ville endnu kunne læſes med Behag, iſær naar en varſom Haand fjernede en og anden Haardhed i Udtrykket eller lempede lidt paa Verſemaalet, Arrebos Arbejde vilde ikke derfor tabe ſin Karakter, nej tvertimod: denne vilde klarere fremtræde, naar det Støv og de Ruſtpletter, ſom dække den for den mindre indviedes Øjne, bortviſkedes; kun naar noget ſaadant var ſket, kunde man ſige, at vor Tid med Henſyn til Bedømmelſen af Arrebos Bethdning ſom Digter var ſtillet paa lige Fod med hans Samtid, ſom ikke mærkede de Mangler, ſom nu ofte ſtøde Læſeren bort, inden han har faaet Tid til at gjøre ſig bekjendt med Værkets Fortrin.

Særſkilt maa omtales de ſaakaldte „Rimbønner", et Vers paa fire Linier over hver Pſalme, hvori Digteren kort og fyndigt har forſøgt at ſamle Pſalmens Hovedtanke i en Sum, ofte forbindes hermed en Opfordring til Læſeren om at tage ſig af den Lærdom, ſom nu følger. I disſe Vers er Arrebo for det meſte meget heldig, ſom f. Ex. naar han ledſager den 143de Pſalme med følgende Quatrain:

I Verden hænder det vel ſaa,
at Ret for Naaden tit kan gaa;
men hos Gud vendes Bladet om,
der Naade gaar for Ret og Dom.

Her er han desuden aldeles original, hvad naturligvis mindre kan ſiges om Pſalmerne ſelv; thi ikke allene havde ingen danſk Forfatter forſøgt noget lignende, men de fremmede Forfattere, der ſom den ovenomtalte Cornelius Becker havde forſøgt at give rimede Summarier, ſtaa ſaa langt tilbage for Arrebo, at der ikke kan være nogen Tale om Efter-

ligning fra hans Side; ogsaa de ikke sjældent træffende Overskrifter tilhøre ham[31].

Endnu fortjene de „hundrede og nogle" Melodier, hvortil Psalmerne ere udsatte, nærmere Omtale. Som forhen er bemærket, maatte den Fristelse ligge nær, ved Benyttelse af Goudemels Melodier strax at skaffe Værket Indgang hos disses mange Velyndere; naar Arrebo alligevel ikke gjorde det, men tvertimod valgte „Toner, som i vore danske Kirker og christelige Huse brugelige og velbekjendte ere", saa viser han sig derved som den gode danske Mand, som hellere holdt sig til de hjemlige og bekjendte end til de „fremmede franske Toner", „af hvilke en sex eller otte vel i sig selv passere kunde, om ellers den simple og gemene Mand dermed tjent kunde være, og vi selv ikke dem tilforn saa gode eller bedre havde"[32]. Tillige se vi ham heri som Præsten af Resens Skole, hvem en Bearbejdelse af en Psalter, der var opstaaet paa kalviniſtiſk Grund, ikke kunde tilfredsstille, fordi Psalmernes gjennemgaaende messianske Karakter derved let kunde stilles i Skygge. Endelig finde vi i Arrebos Anvendelse af de Melodier, der stod til hans Raadighed, et Bevis paa hans musikalske Sands; han valgte netop saadanne Toner, der passede til Psalmernes indre Karakter, eller maaske rettere, han valgte først Melodien og skrev derpaa sin Text til denne[33], en Fremgangsmaade, som vistnok

---

[31] Om den senere Benyttelse af „Rimbønnerne" uafhængigt af Arrebos Psalmetext se 2den Del, S. 163.

[32] Af Titelen og Fortalen til Kong Davids Psalter (se 2den Del, S. 34. 39).

[33] At det er saa, vil en nøjere Betragtning af de i 2den Del optagne Psalmer vise. Som Exempel paa Arrebos gode Smag kan dog her anføres, at han har bearbejdet Ps. XXIV, „Ære-Porten", til Melodien „Fryd dig du Christi Brud", en mere passende kunde vanskeligt findes.

havde ſine Vanſkeligheder paa Grund af mange Pſalmers blandede Indhold, Vanſkeligheder, ſom Digteren ſelv træffende gjør opmærkſom paa, naar han gjør følgende Undſkyldning: „Om ikke Texterne allevegne ſig ſaa vel med Tonerne, ſom det burde, bekvemme, ombedes, den velbømmende Muſikant vilde mig det gunſteligen til bedſte holde, anſeendes ſaadant at være det allerbeſværligſte i dette ringe Arbejde, beſønderlig nu Iſen i ſlig Maade første Gang brydes. Tilmed er David en Autor og gejſtlig Poet, fuld af den Helligaand, ſaa han for Aandſens overflødige Rigdoms Skyld falder af en materia og genere dicendi i en anden, og ofte i en Pſalme baade lærer, formaner, trøſter, truer, ſpaar, beder og takker, etc. Med hvilke Stykker og Ingredienſer en Melodi og Tone ſig ikke ſaa paſſe og arte kan, ſom Kunſten ellers fordrer og udkræver". — At Arrebo ſaa Manglerne ved ſit Værk, viſer imidlertid, at han har haft Øje for, hvad det rigtige var, noget der ogſaa i vor Tid har vundet kyndiges fortjente Anerkjendelſe[34].

Spørge vi nu, hvilken Virkning da Arrebos Pſalter har haft, og hvad Bifald den har vundet, da bliver det forſaavidt vanſkeligere at beſvare, ſom vi ikke, ſaaledes ſom det er Tilfældet med ſenere Tiders literære Frembringelſer, kunne ſøge nogen Oplysning i kritiſke Tidender, noget ſom den Tid ikke kjendte til[35]; de foran omtalte Arevers kunne, ſkjønt forfattede af Mænd, der kunde have en Dom i ſaadanne Sager, ikke tillægges ſaa ſtor Betydning, da ſom bekjendt ogſaa temmelig maadelige Skrifter kunde opnaa ſaa-

[34] Se Berggreens Afhandl. om Menighedsſangen, S. 6—7 (ſærſk. Aftryk af haus Indledn. til Folioudg. af Melodierne til Roskilde Konvents o. fl. Pſalmehøger).

[35] Det første Tidsſkrift, hvori danſke Skrifter til Stadighed anmeldtes, er *Nova literaria maris Balthici*, der begyndte at udkomme 1698.

dant Følgeſkab, naar det var Forfatteren om at gjøre at erhverve det hos gode Venner og Velyndere. Et ſamtidigt uafhængigt Vidnesbyrd træffe vi dog i en alt ovenfor nævnt Ytring af Pſalmedigteren Hans Skov, ſom finder Pſalteren „for Ungdommen at være en god Bog, Gud give man ellers vilde bruge den med ſand Gudfrygtighed[36]". Den nærmeſte Eftertid tillægger Værket endnu ſtørre Berømmelſe[37]. Bedſt viſte Bifaldet ſig dog ved den hurtige Affætning, Bogen fandt, ſaa Forfatteren efter ikke ſtort over et Aars Forløb kunde tænke paa et nyt og „bedre overſet" Oplag, ſom han forberedede ved at anſøge om kongeligt Privilegium paa i ti Aar at maatte udgive ſit Skrift uforſtyrret af indenlandſke eller udenlandſke Eftertryk. Det forønſkede Privilegium fik han den 22de December 1624, det indeholdt tillige det Paalæg, at han ſkulde anvende ſin ſtørſte Omhu for, at Bogen kunde blive prentet „med Flid og korrekt"[38]. Det varede dog en rum Tid, inden den bebudede ny Udgave af Pſalmerne virkelig kom for Lyſet; imidlertid kunne vi betragte Privilegiet ſom det førſte Spor af den tilbagevendende kongelige Naade.

---

[36] Se foran S. 169, Note 22.

[37] Hans Mikk. Ravn ſiger i Heptachord. Danicum, 1646. (Proleg. Fol. f.) efterat have nævnt henved 30 ældre danſke Pſalmeforfattere: „*M. Andreas Arrhoensis*, Poetarum Danicorum facile princeps facundissimus (bengang var Hexaemeron endnu ikke udkommet), totum Psalterium Davidicum in sermonem vernaculum suavissime atqve felicissime transfusum, pulcherrima paraphrasi illustravit". Præſten Hans Klavſen Roſing i Kallundborg tillægger i ſit Æredigt foran i Hexaemeron (f. 3) Arrebos Pſalmer megen Berømmelſe og ſætter dem navnlig over Lobwaſſers tydſke.

[38] Se 2den Del, S. 40.

4. Medens Arrebo opholdt sig i Malmø, forefaldt en Begivenhed der, som vistnok har fremkaldt bethydelig Bevægelse, og derfor her kortelig maa omtales, da den fører os ind i de daværende Forhold i den Stad, hvor vor Digter tilbragte sine „tre magre Aar", som han selv kalder dem. — En af Byens Borgere, Arnold Wyswyller, efter Navnet at dømme en Nederlænder, levede af at være Kommissionær for de hamborgske Kjøbmænd, der drev Forretninger der i Byen. Da han var Katholik, blev han af den romerske Propagandas Udsendinge, der paa denne Tid med stor Iver søgte at tilbageføre Danmark til Papismen, udset til at hjælpe til at indsmugle denne blandt andre Kommissionsartikler[39]. Planerne bleve imidlertid forraadte, inden de ret kom til Udførelse, og to af Kongens betroede Mænd sendtes over til Malmø for at anstille Undersøgelser[40].

---

[39] Se Münter: Den danske Reformationshistorie, II, 660. Helveg: Den danske Kirkes Hist. efter Reformationen. 2den Udg. I, 336 ff.

[40] Jfr. Christian IV.s Ordre til Thomas Nold og Jørgen Seefeldt (Egenhændige Breve ved Molbech. I, 148–49). Sigv. Grubbe skriver i sin Dagbog, 17de Januar 1624: „Advenerunt in Arcem (Malmog.) *Thomas Nolld* et *Georgius Sefeld* Secretarius. Ex mandato Regis incarcerabatur in Arce *Arnoldus Veisveiller* Jesuvita, Procurator Mercatorum Hamburgensium, qui in manifesto furto et incestu cum duabus sororibus est deprehensus. Mira sanctitas et religiosa vita Jesuvitarum". Sigv. Grubbe fik 20. Jan. s. A. kgl. Befaling at fremskikke til Kjøbenhavn Arn. Wyswyller, Matthias Køln og Else Jakobsdatter (Skaanske Tegn. Nr. 5, Fol. 46); 29. Januar fik han Befaling at holde Wyswyller i Fængsel og anstille Undersøgelse om hans Forhold til Elsebe og Karen Jakobsdatter (Smsts. Fol. 49), 11. Februar om at fremskikke W.s Bøger og Skartekker til Univ.-bibliotheket til en Ihukommelse, at de ikke skulde blive nogen til Forargelse (smsts. Fol. 53).

Disse skaffede adskillige af de katholske Missionærers Sager, som Messeklæder, Afladsbreve og andet for Dagen, tillige opkom der grundet Mistanke mod Wyswyller, at han foruden at huse de papistiske Udsendinge havde gjort sig skyldig i Tyveri og tillige levet i et usædeligt Forhold til to Søstre, en Brøde, som paa den Tid ansaas som Blodskam. Følgen heraf var, at han blev fængslet i Januar 1624, og da Beskyldningerne mod ham formodentlig ere fundne sande, efter omtrent tre Maaneders Arrest hængt udenfor Malmø[41].— En Jesuit ved Navn Matthias Køln, der paa samme Tid var bleven anholdt, synes derimod at være sluppen uskadt fra Undersøgelsen[42].

Som gejstlig Mand og god Protestant kunde Arrebo vel ikke andet end følge disse Begivenheder, der tildroge sig lige for hans Øjne, med Opmærksomhed, og han har vist ganske billiget den Maade, hvorpaa Regjeringen tog Sagen; thi som bekjendt fremkaldte de Opdagelser, som gjordes i Malmø, den kongelige Forordning af 28de Februar 1624, hvorved det strængelig forbødes Munke og Jesuiter at op-

[41] Den 12. Maj 1624 fik Borgemester og Raad i Malmø Befaling at rette Wyswyller, efterat han først var pinlig forhørt, „efterdi han er suspekt for Blodskam" (Sk. Tegn. Nr. 5, Fol. 72). Sigv. Grubbe fortæller i sin Dagbog: „Suspendebatur hoc mense (Maji) in patibulo civitatis Malmogiensis Jesuvita et fur insignis *Arnoldus Weissueiler*, qui in manifesto furto erat deprehensus et ideo suspensus, et non propter Religionem. Suspicio etiam erat, eum incestum commisisse cum duabus sororibus. Talis Sanctitas sanctorum virorum ex isto nimis religioso ordine Jesuvitico. Ejus concubina Elsebe Jacobsd. prius capite plectebatur. Insigne spectaculum poenæ divinæ".

[42] Ibetmindste fik Sigv. Grubbe kgl. Befaling 3. April 1624 om at ublevere Jesuiten Matth. Køln det ham tilhørende Gods, der var blevet arresteret i A. Wyswyllers Hus (Sk. Tegn. Nr. 5, Fol. 67).

holde sig her i Landet, og al gudstjenstlig Øvelse formenedes enhver, der ikke bekjendte sig til den augsburgske Konfession, et Bud, som dengang vandt almindeligt Bifald, men nu vilde betragtes som en utaalelig Samvittighedstvang[43].

Forøvrigt levede Arrebo i Stilhed, af og til prædikede han i Byens Sognekirke, og det, ifølge Menighedens Vidnesbyrd, „ikke uden sønderlig Frugt og Opbyggelse[44]"; men hans huslige Omstændigheder vare kun yderst kummerlige, mangen Gang maatte han sukke for det tørre Brød til sig, sin Hustru og sine fem Børn[45]. Med Aarene maatte Venners og Frænders Understøttelse aftage, det maatte derfor være ham af højeste Vigtighed paany at faa en Ansættelse, hvor ringe den end kunde være i Sammenligning med hans forrige anseelige Stilling. Slange fortæller, at Arrebo efter sin Affættelse „med sit skikkelige Levnet, og særdeles med en dejlig Udsætning af Davids Psalmer paa danske Rim og sangvis, udviste en saa sand Omvendelse, at han blev baade af lærd og læg Mand højt og meget elsket. Ja, føjer han til, Kongen selv fattede ny Naade for ham[46]". Dog denne Naade kom ingenlunde af sig selv, men maatte møjsomt søges. Arrebo havde vel Venner, som kunde og vilde indlægge et godt Ord for ham; som en saadan nævner han selv Kansleren Christen Friis[47]; men endnu syntes Kongens

[43] Forordningen er trykt hos Paus, S. 624—26.

[44] Se Menighedens Kaldsbrev, 7de Tillæg.

[45] Se Arrebos Brev til Universitetet i Slutn. af 2den Del.

[46] K. Christian IV.s Hist., S. 474. En anden Forfatter siger (Kallske Mnskr. Nr. 486. 4), at Arrebo i Malmø „levede hel kummerligt og brugte sin forhen misbrugte skjønne Gejst til at gjøre Psalmer, og ydmygede sig saa for Gud og Menneskene, at Kongen igjen betroede ham et Embede".

[47] Se 4de Brev i Slutn. af 2den Del. Den Grund til Kongens forandrede Sindelag mod Arrebo, som omtales i 11te Tillæg, har, som jeg i Noten har bemærket, liden Sandsynlighed for sig.

Øre at være lukket for enhver Forbøn for den afsatte Biskop; først sent og efter flere skuffede Forventninger naaede denne sine Ønskers Maal.

I Aaret 1625 hjemsøgtes Kjøbenhavn og flere af de danske Stæder af en ondartet Pestepidemi, som bortrev mange Mennesker, blandt disse Arrebos gode Ven Præsten ved Helliggejstkirke, M. Peder Pedersen Hie, der døde den 13de Maj[48]. Her var nu et passende Embede ledigt, og Arrebo satte sig strax i Virksomhed for at faa det. Kongen selv var paa denne Tid fraværende, i Marts 1625 var han nemlig bleven udvalgt til Oberst for den nedersaksiske Kreds, i Maj overtog han dette Hverv og tilbragte den følgende Del af Aaret i Nordthydskland, beskjæftiget med Trediveaars-krigen. I hans Fraværelse afgjorde den udvalgte Prinds Christian de løbende Forretninger. Til denne henvendte Arrebo sig altsaa og fik her saavelsom hos Kansler Friis godt Haab om, at Regjeringen ikke vilde være imod hans Kaldelse. Magistraten i Kjøbenhavn, hos hvem Kaldsretten idetmindste efter Loven var, syntes heller ikke uvillig til at gaa ind paa hans Ønske. Der var altsaa, som det lod, gode Udsigter til, at han skulde naa det. Imidlertid trak han sig dog tilbage, inden Afgjørelsen kom. Aarsagen var, efter hvad han selv beretter, at han erfarede, at hans Ven M. Peder Hie paa sin Dødseng havde udtalt et Ønske om sin Hustrus og sine Børns Forsørgelse efter sin Død, hvilket ikke kunde opfyldes, hvis Arrebo fik Kaldet[49]. Formodentlig har Ønsket bestaaet i, at det skulde paalægges Eftermanden at ægte Enken[50]. Hvorledes det nu end forholder sig, saa

[48] Se Gravskriften over ham i Resens Inscr. Hafn. p. 121. 126.

[49] Se 4de Brev (i Slutn. af 2den Del).

[50] Det var ikke usædvanligt, at en Præst fremkom med en saadan Begjæring, saaledes hedder det i Acta Cons. 25. Januar 1630:

meget er vist, at ikke Arrebo, men M. Ole Vind blev Sognepræst ved Helliggejstkirke[51]. Naar dette blev Enden paa Sagen, har dog vistnok ogsaa en anden Omstændighed staaet i Baggrunden, der ingenlunde var uden Betydning. Den Fuldmagt, hvormed K. Christian udrustede sin ældste Søn før sin Afrejse, var meget indskrænket; det var i Grunden kun ganske ubetydelige Sager, han og Rigsraadet paa egen Haand kunde afgjøre, uden først at spørge Kongen om hans Mening; men Indsættelsen af en Mand, som Kongen selv havde afsat, vilde være en Hovedsag. Man har derfor formodentlig henvist Arrebo til først at erhverve Kongens eget Samtykke til hans Kaldelse til dette eller hvilketsomhelst andet Embede; Opnaaelse heraf tog imidlertid Tid, hvad enten han nu selv overbragte sin Ansøgning eller denne gik den sædvanlige Vej. — Først den 25de August 1625 underskrev Kongen i Verden et aabent Brev, hvorved Arrebo fik „sin Forseelse eftergiven" og det blev ham „bevilliget og tilladt, at han igjen til et Bondekald, hvor han

---

„Eftersom M. Thomas Sacellanus til Vor Frue er dødt, och hand paa sitt yderste haffde begierett sin Efterladne Enkes Vilkoer motte eragtes, om hun kunde bliffve ved Kalldet, effterdi hun haffver to Børn, och hvis hand haffde erøfforet, dett haffde hand kosted paa sin languarig Siuge, och H. Canzler haffde ladett sig vel befalle hans Begiering abt effterkomme, dog abt mand kunde bekomme en rett qvalificeret Person, der vill .. (nu kommer en lang Kaldshistorie; en Mand ved Navn Niels Christensen blev valgt, derpaa hebder det, 3. Febr.:) Och der Nicolaus bleff anmoedett om Enken, Suarett hand, Abt hand kunde endnu intett der i definere, Ellers villde hand iche gaahe aff goede Venners Raad, men gierne ære dem i dett stycke, effterdi de haffde nu ærett hannem".

[51] Han ægtede dog ikke M. Ped. Hies Enke, men blev et Par Aar efter gift med en Datter af Biskop Ped. J. Winstrup (Zwergius, S. 592).

lovligen kan blive kaldet, maa admitteres og kaldes[52]".

Arrebo kunde altsaa atter glæde sig ved Udsigten til at komme i gejstlig Virksomhed. Vistnok lød Bevillingen kun paa et Bondekald, men han antog vel, at hermed vilde det ikke blive taget saa nøje, idetmindste finde vi i hans følgende Handlemaade ikke noget videre Hensyn taget til denne Indskrænkning. Umiddelbart efterat han havde modtaget det kongelige Brev, indstillede han sig nemlig paany som Ansøger om et Embede, der imidlertid var blevet ledigt i Hovedstaden. Det var Præstekaldet ved Frue Kirke. Pesten, som bestandigt greb videre om sig, bortrev den 5te September Sognepræsten ved denne Kirke, M. Jakob Hasebard, nitten Dage efterat den havde lagt hans Hustru i Graven[53]. Endnu samme Dag skrev Arrebo fra Malmø til Universitetets Rektor og Professorer, forestillede dem i bevægelige Udtryk sin sørgelige Forfatning, og bad dem, at de som Kirkens Patroner vilde have ham i Betragtning ved Embedets Besættelse. Han udbad sig et Par Ord fra dem, hvorved de gav tilkjende, at de nok ønskede ham til deres Præst, han vilde saa begive sig til Kansleren, Prindsen og, om det var nødvendigt, til Kongen selv, for at udvirke Til-

---

[52] Brevet er indført af Nyerup i Den danske Digtekunsts Hist. II, 220, men anføres der under Aaret 1626, en Angivelse, hvis Urigtighed nok som fremgaar af Kongens egenhændige Skrivelse til Kansler Friis, der senere skal omtales. Ved at efterse Sjæll. Reg. Nr. 18, Fol. 129, hvor Originalkopien findes, har jeg fundet den samme Fejl der. Den maa udledes deraf, at Koncepterne til de Breve, Kongen udstedte under sit Ophold i Tydskland, først ere indsendte en rum Tid efter, at de Breve, den midlertidige Regjering herhjemme udfærdigede, vare indførte, hvorved Skriveren er løben surr i Tidsordenen.

[53] *Vinding:* Reg. Acad. Haun. p. 281—83.

ladelſen til, at han maatte blive kaldet. Uagtet Arrebo vedlagde den kongelige Bevilling, han nys havde faaet, til Bevis paa, at Kongens Sindelag mod ham havde forandret ſig, lod Profeſſorerne dog ikke til at have ſtor Lyſt til at paabrage ſig noget Anſvar ved at give ham Haab, „førend man vidſte, hvorledes den høje Øvrighed var tilſinds med ham[54]". Desuden havde de en anden Mand i Sigte, hvem de, ſom det ſynes, havde nok ſaa megen Tilbøjelighed til at vælge. Dette var M. Jens Dineſen Jerſin, en Mand, der foruden andre Fortrin havde det forud for Arrebo, at han var meget vel ſet ved Hoffet og dertil Profeſſor[55]; det førſte var navnlig af Vigtighed paa en Tid, da Univerſitetets Kaldsret til Frue Kirke ofte gjordes bethdningsløs derved, at Kongen anbefalede en eller anden Perſon til Profeſſorerne, ſom de da vanſkeligt kunde undſlaa ſig for at vælge. Her turde de haabe, at hvis de valgte Jerſin, vilde deres eget Ønſke falde ſammen med Kongens, og Følgen var, at Haabet ogſaa denne Gang glippede for Arrebo. Dog blev det ikke derved.

---

[54] Se 4de Brev i Slutn. af 2den Del. Jfr. Act. Cons. 12. Sept. 1625: „*M. Andreæ* Arreboes Breff thill Univerſitetet bleff leſt de succedando *M. J. Hasebardo* in officio. Men bleff ſuared, mand kunde iche her udi reſolvere ſig, førend mand ueſte, huorledes Høy Øffrighed er thill ſinds med hannem. Interea ſchulle mand privatim forfare M. Jens Dinesſøns Villie, om hand vill iche lade ſig bruge i ſamme Beſtilling, ſom den, der ſønderlig ſiuntis abt uerre dygtig der thill".

[55] Jerſin var ſiden 1619 Profeſſor ved Univerſitetet, men fungerede ikke meget i dette Embede, da han tillige var Opdrager for Chriſtian IV.s to uægte Sønner Chr. Ulr. og Hans Ulr. Gyldenløve, og efter Akademiets Stiftelſe i Sorø opholdt ſig der med dem. Forøvrigt fortæller Vinding (Reg. Acad. Haun. p. 279), at han alt i Avguſt 1625 var deſignered til Provſt og Præſt ved Frue Kirke.

Septembermaaned var endnu ikke udløben, inden en ny og som det syntes bedre Udvej aabnede sig for den haardt prøvede Mand. Præsten i Malmø, den forhen omtalte M. Hans Ravn, døde, maaske af Pesten, der i Sommeren og Efteraaret 1625 ogsaa hjemsøgte denne Stad[56]. Menigheden havde fra gammel Tid kongeligt Brev og Segl for, at den, med Forbehold af senere kongelig Bekræftelse, selv maatte vælge sin Sognepræst, en Rettighed, som K. Christian den Fjerde paany havde bekræftet[57]. Hvor rimeligt var det ikke, at da de nu skulde se sig om efter en Sjæleſørger i en farefuld Tid, deres Blik vendtes mod Arrebo, en Mand, de alle kjendte, ved hvis Prædikener de ofte havde søgt Opbyggelse, og hvis tidligere Forseelse, som de kun kjendte af Rygtet, maatte være traadt i Skyggen ved den hæderlige og ustraffelige Vandel, han nu paa fjerde Aar havde ført iblandt dem[58]! Malmøs Borgemester og Raadmænd udstedte derfor, efterat den sædvanlige Bøn om en christelig Sjæleſører var holden i Byens Sognekirke af Stiftets Biskop Dr. Mads Jensen Medelfart, den 29de September et lovligt Kaldsbrev for Arrebo, tillige affattede de et Andragende til Kongen, om at de maatte kalde ham, eller vel rettere, om at den Indskrænkning, som Kongens foran omtalte Bevilling for ham indeholdt, maatte hæves[59]. Arrebo begav sig selv afsted med

[56] Sigv. Grubbe skriver i sin Dagbog, 22. Novbr. 1625: „Redii in arcem (Malmog.) ex diuturna mea absentia propter *pestem Malmogiæ grassantem*".

[57] Christian III.s Malmøske Reces af 6. April 1536 (trykt i Christian den Trebies Historie, II, 29—33. Samme Rettighed tillagdes forøvrigt ved Kirkeordinansen alle andre danske Kjøbsteder, jfr. Udg. 1542, 34. Bl.). Christian IV.s Bekræftelse af Stadens Friheder omtales i Borgernes Kaldsbrev, 7de Tillæg.

[58] Se Menighedens Vidnesbyrd om Arrebo i ovennævnte Kaldsbrev.

[59] At dette var den egentlige Mening med det Andragende fra Bor-

begge Brevskaber til Kongen, som endnu opholdt sig i Nordtydskland, for paa bedste Maade at tale sin Sag. Men Udfaldet svarede ikke til Forventningen; tvertimod synes Kongen at være bleven meget vred over den Frihed, Malmøboerne havde taget sig, og tilskrev egenhændigt den 5te November fra Nienburg Kansler Christen Friis følgende Brev, som Arrebo fik med sig tilbage[60]:

„Denne Brevviser, den gamle Biskop af Trondhjem, M. Anders, haver været her med et Kaldsbrev af Menigmand i Malmø, saa og en Supplikation fra samme Borgerskab, post festum, at de hannem til Sognepræst maatte kalde; hvilke jeg dig herhos tilskikker, som hjemme examineres skal, og haves i Agt, hvor oprigtig og vel med samme Kald omgangen er[61]. Min Benaadning er dateret den 25de Avgust til Verden, hvilken paa et Bondekald lyder, om han legitime dertil kunde komme, eo peius at de propria autoritate hannem udi en Kjøbsted haver givet Kald, hvilket en extraordinaire Dristighed er, ihvem derudi mest skyldig er, hvoreſter ogsaa med Flid spørges skal. Hvorfor Prindsen med Raadet, som ved Haanden er, en dygtig og tjenlig Mand didhen forsende skal, hvilken de sensa ceremonia til Sognepræst sammesteds annamme skal. Formedelst adskillig Forbøns Skyld er jeg tilfreds, at samme M. Anders maa

---

gerskabet i Malmø, som Kongen omtaler i sit senere Brev til Kansler Friis, formoder Molbech (Christian IV.s egenhændige Breve, I, 209, Not. 2), og jeg maa fuldkomment tiltræde denne Formodning.

[60] Tidligere trykt med Kongens ejendommelige Retskrivning iblandt Christian IV.s egenhændige Breve, udg. ved Molbech. I, 208—209.

[61] Den Misligheb, man letteſt kommer til at tænke paa, er, om muligvis Slægtskabsforbindelser kunne have haft Indflydelse paa Valget.

kaldes til en af de gemene Kjøbsteder, der som de ikke haver formeget Lyst til Klammer[62], hvilke vel ere bekjendte. Jeg havde vel strax givet ham et Brev derpaa, men sligt er efterbleven, af Aarsag at Gregers Krabbe til Bremen sendt er, og jeg ingen haver, som derudi noget præstere kan."

Uagtet den haarde Tone, hvori dette Brev var affattet, og det fuldstændige Afslag paa Ansøgernes Begjæring, det indeholdt, var Arrebo dog forsaavidt naaet et Skridt videre, som han havde erholdt kongelig Tilladelse til at maatte lade sig kalde til en af Smaakjøbstederne, hvad altid var noget hæderligere, end om han skulde have taget tiltakke med et Landsbykald. — Vi skulle nu se, hvorledes Prindsen og Raadet røgtede det Hverv, Kongens Brev paalagde dem.

Kort efter at Kansleren havde modtaget Kongeskrivelsen af Arrebos Haand, udgik der Befaling fra Prindsen til Palle Rosenkrands, Lensmand i Vordingborg, om at fremskikke Sognepræsten der i Byen, M. Jørgen Madsen Braad, til Antvorskov Slot, hvor han nærmere skulde underrettes om, hvad Hs. Fyrstelige Naades Vilje var[64]. Præsten kom, og efter at han havde aflagt en Prøve paa sine Prædikegaver for Prindsen, blev Sognekaldet i Malmø ham tilbudt. Til at modtage dette Tilbud, udfordredes ikke lang Betænkningstid, og den 29de November udgik Prindsens Brev til Borgemester og Raad i Malmø om strax at „forordne" M.

---

[62] Herved sigtes vist til de papistiske Bevægelser i Malmø.

[63] Malmø, „fornemste Stad i Skaane", som Arrebo selv kalder den (Hexaemerno S. 160), hørte, naar man regner Ansættelserne i Skat paa denne Tid som Maalestok, til de danske Byer af anden Rang.

[64] Brevet, dat. Antvorskov, 20. Novbr. 1625, i Sjæll. Tegn. Nr. 23, Fol. 115.

Jørgen Madſen til deres Sognepræſt, en Befaling, ſom ogſaa blev efterkommen[65].

Det vil neppe være uden Intereſſe at kjende lidt nøjere til den Mand, der ſaaledes blev Arrebo foretrukken. Jørgen Madſen Braad var født i Visby paa Gulland og neppe meget yngre end vor Digter, da vi allerede i Aaret 1611 finde et trykt latinſk Carmen fra hans Haand, hvormed han hilſede Jesper Brochmand ved hans Bryllup med Sille Balchenburg[66]. Da Sognepræſten i Vordingborg, den tidligere omtalte M. Peder Hie, 1617 blev forflyttet til Roskilde, blev han hans Eftermand; men nogle Aar efter fik han kongelig Tilladelſe til paa et Par Aars Tid at lade ſit Embede beſtyre af en Kapellan og ſelv rejſe udenlands for ved fremmede Univerſiteter at fortſætte ſine Studier[67]. Paa ſin Rejſe beſøgte han Vittenberg og maaſke ogſaa andre Højſkoler[68], men tog dog først Magiſtergraden i Maj 1625, efterat han var vendt tilbage til ſit Fædreland[69].

---

[65] Brevet er trykt i Cawallins Lunds Stifts Herdaminne II, 10—11. Det er urigtigt, naar der ſiges, at det er udſtedt af Kongen.

[66] Dette Digt nævnes ikke hos Worm eller Nyerup, men findes i Hjelmſtjernes Saml. 3849. 4.

[67] Kgbrev af 15. Okt. 1622 i Sjæll. Regiſtre, Nr. 17, Fol. 318. — Hvis det er Jørgen Braad, ſom menes i den S. 81, Not. 27, anf. Ytring af Th. Finke, ſaa havde han været Rektor i Vordingborg, førend han blev Sognepræſt der.

[68] I Jørg. Theoph. Sabolins Stambog (Ny kgl. Saml. 394. 8) har „*Georgius Brodius* Gotlando-Danus, P. Wardenb.," ſkrevet Vitterbergæ Kal. Maji 1624.

[69] D. 26. April 1625 fik Kapellanen, Hr. Hans Anderſen (Frederiksborg), „da han nu intet Udkomme havde, efterat Hr. Jørgen Madſen var vendt hjem", Kongebrev paa „det første Præſtekald, ſom vacerer i Sjællands Stift" (Sjæll. Reg. Nr. 18, Fol. 43). Den 9. Maj ſ. A. tog Hr. Jørgen Braad Magiſtergraden (Univ.-matriklen).

Hans literære Virksomhed indskrænkede sig til nogle latinske Lejlighedsvers og en Ligprædiken[70].

Skjønt det nu vistnok i en vis Maade maatte krænke Arrebo at blive tilsidesat for denne mindre bekjendte og ansete Mand, banede dennes Befordring ham dog Vejen til at naa det Maal, han nu i længere Tid havde stræbt efter. Endnu den 29de November 1625 udgik nemlig Prindsens Brev til Borgemester og Raad i Vordingborg, „at Hs. Fyrstelige Naade havde bevilliget M. Anders Arrebo at maatte lade sig høre i Vordingborg, og siden lovligen efter Ordinansen til det Kald, her nu vacerer, at maa kaldes[71]". Hvorvidt Menigheden var glad ved den Mand, der saaledes blev sendt den, eller ikke, vide vi intet om; det var vistnok tildels et Indgreb i dens fri Kaldsret, men sligt forefaldt i K. Christian den Fjerdes Tid saa hyppigt, at det næsten blev til en Regel ved de større og ansseligere Menigheder. Saa meget er vist, at Arrebo blev valgt til Sognepræst i Vordingborg og den 20de Januar 1626 lovligen beskikket til dette sit ny Embede[72].

---

[70] Jfr. Worms Lexikon. I, 149. Versene i Hjelmestj. Saml. Om M. Jørg. Braads følgende Liv se Cawallin, II, 11—12.

[71] Sjæll. Tegnelser, Nr. 23, Fol. 122.

[72] Ifølge den gl. Catalogus over Præster i Sjællands St. (Gl. kgl. Saml. 2990. 4). Om denne Datum betegner Dagen for Kaldelsen eller for Beskikkelsen ved Lensmandens Kollats, siges ikke udtrykkeligt; det sidste er dog rimeligst.

VI.

Arrebo som Sognepræst i Vordingborg.

(1626—1637).

1. Efter i fuldt Maal at have fornummet Lykkens Gunst og Ugunst, vender Arrebo i det sidste Tiaar af sit Liv tilbage til den mere ubemærkede Livskreds, hvoraf han var udgaaet. Efterretningerne blive atter sparsomme, og dog er dette Tiaar forsaavidt det mærkeligste i Digterens Liv, som han i det forfattede det Værk, der blev det egentlige og rette Mindesmærke paa hans Grav. En omhyggeligere biografisk Behandling af dette Tidsrum er derfor nødvendig, og det saa meget desto mere, som de Efterretninger, der i trykte Skrifter møde os om Arrebos sidste Aar, indeholde den mest skjærende Modsætning, idet han paa et Sted fremstilles som „levende og lærende til sin Dødsdag som et Lys og et Exempel af en retsindig og oprigtig Lærer[1]“ og der paa et andet Sted fremføres Beskyldninger mod ham, som, hvis der ikke lod sig tilvejebringe nøjere Oplysninger, maatte føre til den Antagelse, at han var et slet og forvorpent Menneske, hvis Navn helst burde overgives til evig Glemsel[2]. — Som

[1] Slange: Christian IV.s Historie, S. 474.

[2] Se Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne. II, 10.

sædvanligt maa vi først gjøre os lidt fortrolige med de udvortes Forhold, hvorunder vor Digter levede.

Staden Vordingborg svarede vistnok saa temmelig til de Fordringer, Kongen havde stillet til den By, hvortil Arrebo maatte kaldes; thi den hørte paa denne Tid, ligesom endnu til Smaakjøbstederne, hvor kun Slottet, der dog var i en temmelig forfalden Tilstand, mindede om fordums Herlighed[3]. I Aaret 1577 var Staden af Kong Frederik den Anden bleven fritagen for Byskat, formodentlig paa Grund af Borgernes Uformuenhed. Dog synes den netop paa Arrebos Tid at have været i Opkomst. Herfor taler ikke allene Ophævelsen af den omtalte Skattefrihed 1631[4], men ogsaa den Omstændighed, at Borgerskabet som Deltagere i Saltkompagniet havde Skibe i den franske Konges Tjeneste[5],

[3] Byen Vordingborgs Betydning taler sig temmelig sikkert bestemme ved at sammenligne det Beløb, hvorfor den ansattes i extraordinær Kjøbstedskat, med de Skatter, som udskreves af Landets andre Kjøbsteder. — Den 31. Avg. 1630 fik Lensmanden Palle Rosenkrands Befaling om at foretage temmelig betydelige Reparationer paa Slottet, da meget var i falbesærdig Stand. Den 26. Juni 1633 paalagdes det Lensmanden Frederik Reedtz at indkjøbe Materialer til Opbyggelse af flere Huse ved Slottet, som vare falbne om (Sjæll. Tegn., Nr. 24, Fol. 435 og Nr. 25, Fol. 175).

[4] Se Kgbrev til Fr. Reedtz af 19. Maj 1632 (Sjæll. Tegn., Nr. 25 Fol. 40—41.

[5] Kgbrev til Gesandterne i Frankrig af 12. Avg. 1627: „Vider, at os underdanigst andrages, hvorledes Kompagniet i Vordingborg skal have haft et deres Skibe ubi Kgl. Mj. af Frankrigs Tjeneste, og dog ingen Betaling bekommet efter den Løfte og Kontrakt, dennem derpaa gjort skal have været, efterdi I af herhos følgende videre kunne erfare. Thi beder vi eder og naadigst ville, at I hos højbemeldte K. M., naar I bid lykkelig anlangendes vorder, sollicitere og anholde om Betaling for samme Tjeneste, og saaledes lader forfare, hvorledes herom kan være" (Sjæll. Tegn., Nr. 23, Fol. 369).

og at det i Forening med Borgerne i Neſtved og Præſtø 1628 kunde forſtrække Kongen med 3000 Lod Sølv[6]. Fornyelſen af det gamle St. Knuds Gildeslag, der ſkete paa denne Tid, og hvorom der i det følgende ſkal tales, tyder ogſaa paa et viſt borgerligt Velvære. Da Arent Berntſen en Snes Aar efter beſkrev „Danmarks frugtbare Herlighed" omtalte han Vordingborg ſom „en Kjøbſted af temmelig Størrelſe og god Bygning", hvis Borgerſkab drev Landhandel og Søfart „med deres egne Skuder[7]". Den har dog altſaa ingenlunde hørt til de ringeſte Byer. Hertil kom endnu, at Staden var Sæde for en kongelig Lensmand, paa denne Tid Palle Roſenkrands til Krenkerup, en hæderlig og dygtig Herre, der dog tilbragte en ſtor Del af Tiden 1626—28 paa Geſandtſkabsrejſer i England og Holland, og 1629 tillige blev forlenet med Nykjøbing og Aalholm Len, ſom han beholdt, da han 1632 fraſagde ſig Vordingborg Len, der overdroges til Fredrik Reedtz til Thygeſtrup[8].

Hvad Præſteembedet i Vordingborg angaar, da var Annexet Kaſtrup ſiden 1555 forenet dermed, og Sognepræſten havde fra ſamme Tid Kongetienden af Vordingborg By „paa det han ſaa meget deſto bedre kunde holde en Kapellan[9]". Altſaa var Embedet vel ikke ſaa ringe, at en Mand jo kunde leve forgløſt der med Familie, og Arrebo havde i de ſidſte

---

[6] Sjæll. Tegn., Nr. 24, Fol. 36. Laangiverne maatte ſenere lade ſig nøje med 1500 Lod Sølv ſom Betaling; men noget er bedre end intet, tænkte de vel (jfr. ſmſts., Fol. 535).

[7] Anf. Skr. I, 36.

[8] Jfr. Biſkop Hans Mikkelſens Ligpræd. over Palle Roſenkrands. Kbhvn. 1642. Sjæll. Reg., Nr. 19, Fol. 24—26.

[9] Iſølge et Andragende af 1666 fra Hr. Chriſten Spend i Vordingborg, om at han maatte faa den hele Tiende af Byen, ſom han mente tilkom ham. Vedlagt er en Udſkrift af det ældre Kgbrev af 9. Maj 1555 (Geh. Arch. Aflevering fra Juſtitsminiſt.).

Aar lært at sætte Tæring efter Næring. Da han 1626 blev Sognepræst i Vordingborg, var en Mand ved Navn Hr. Daniel Madsen Roskilde residerende Kapellan der, denne blev imidlertid allerede Aaret efter assat paa Grund af sit usædelige Levnet[10]; vi kjende vel Navnene paa de følgende Kapellaner i Arrebos Tid, men vide ikke, om der har været noget fremragende ved nogen af dem[11]. — Ogsaa Skolens Lærere hørte jo til Gejstligheden, og det var vistnok Arrebo en kjær Pligt paa Biskop Resens Vegne og efter hans Anmodning i Sommeren 1627 at indsætte en Mand til Rektor ved den latinske Skole der i Byen, i hvem han kunde vente i flere Hensseender at vinde en mere end almindelig dygtig Medarbejder; det var den siden saa bekjendte Søren Povlsen Gotlænder[12]. Denne Mand var vistnok ikke lærd Theolog

---

[10] Acta Synod. Rosk. 30. Maj 1627: „Quod *Daniel Matthiæ*, Comminister quondam Vordingburgensis, ad sacrum officium peragendum a quoquam hujus Diœceseos haud temere adhibendus ob commissa enormia nimis scandalosa". Den 27. Juli s. A. tilskrev Rigsraadet Palle Rosenkrandz om at fremskikke en, „som kunde tiltale her Hr. Daniel Kapellan ubi Vordingborg, som her ubi Kbhvn er fængsligen anholden, formedelst det Lejermaal, han haver beganget" (Sjæll. Tegn., Nr. 23, Fol. 354).

[11] I den tidligere omtalte gl. Catalogus nævnes Hr. Povl Andersen Tidsteb som ordineret til Komminister i Vordingborg 14. Januar 1627 (han nævnes i Resens Ligpræd. over Elisabeth Rosensparre 1628. C. iij vers.) og Hr. Lavrits Olsen som ordineret 18. Januar 1631.

[12] S. P. Gotlænder (Judichær) fortæller i sin haandskrevne Biografi (hvoraf Zwergs Afskrift findes i Thottske Mnskr. Saml. 1921. 4): „Anno 1627, 22. Juni Rector Scholæ Orthunganæ a clariss. et doctiss. Viro, Dno M. *Andrea Christierni Arroensi*, Pastore ibidem primario, ita imperante admodum Reverendo Dn. Episcopo, Dn. D. *Resenio*, sum constitutus, quam spartam integro octennio ita ornavi, ut mihi resignanti ipse Dn. Episcopus maximas coram egerit gratias, et M. *Andreæ* demandaverit, ut

saaledes som Arrebo, men de vare fælles om Kjærligheden til det danske Sprog og den danske Digtekunst, kun med den Forskjel, at medens Arrebo bestræbte sig for i Praxis at udføre sine Theorier, søgte Gotlænder mere at faststille Digtningens rette Form gjennem en omhyggelig ræsoneret Udvikling af Prosodikkens Regler[13]. En Sammenarbejden mellem disse to Mænd kunde altsaa være lige nyttig og behagelig for dem begge, og vi tør sikkert antage, at den idetmindste i en vis Grad har fundet Sted i de otte Aar, de virkede i den samme By, selv om det ikke udtrykkelig bemærkes.

Det første literære Arbejde, Arrebo foretog, efterat han havde taget Bolig i sit ny Hjem, var Fuldendelsen af det i længere Tid paatænkte Gjennemsyn af Davids Psalter i Anledning af det ny Oplag, som nu forestod. Den 6te Marts 1626 underskrev han Fortalen, der ligesom forrige Gang indeholdt en Tilskrift til den norske Gejstlighed som Tak for de ny Velgjerninger og Æresbevisninger, „en Part fine Mænd der i Riget" havde ladet ham vederfares, siden han for tre Aar tilbage havde dediceret dem den første Udgave. Blandt disse Æresbevisninger kunne vi vistnok regne de to latinske Carmina, han havde modtaget fra Biskop Niels Paaske og Lægen Peder Alfsen i Bergen, hvori han i stærke Udtryk takkedes og berømmedes for den ypperlige Gave, han havde skjænket Menigheden ved sin Bearbejdelse af Davids Psalmer, — Vers, som Arrebo efter Tidens Skik ingenlunde forsømte at optage i anden Udgave af sin Bog.

---

me honorifico pietatis et diligentiæ testimonio ornaret, quod datum Orthungæ 10. Jun. 1635".

[13] I Fortalen til Prosodia Danica 1671 (a 8) fortæller Søren Poulsen selv om, hvorledes han lod Skolediscipelene i Vordingborg gjøre Vers efter de af ham opstillede Regler. I Aaret 1633 begyndte han paa Udarbejdelsen af sin danske Prosodi.

Forøvrigt indſkrænkede det „Overſyn", han paa en Maade havde forpligtet ſig til, om Bogen oplevede et nyt Oplag[14], ſig til nogle temmelige ubetydelige Ordforandringer i de ſex første Pſalmer[15], Reſten blev uforandret ſom den var, maaſke fordi en omhyggeligere Reviſion vilde optage mere Tid, end Arrebo for Øjeblikket under de forandrede Forhold kunde ofre paa dette Arbejde, maaſke desuden Melodiernes Udſættelſe i Noder, der ledſagede denne Udgave, afdrog hans Opmærkſomhed fra den kritiſke Beſkjæftigelſe med Texten[16]. Dog vilde der vel have været Tid hertil, naar man ſer hen til, at Bogen først udkom fra Preſſen Aaret efter; men Tanken om et nyt og større Arbejde beſkjæftigede maaſke allerede dengang Arrebos Sjæl. I alle Tilfælde gav hans daglige Embedsgjerning ham nok at gjøre.

Et Spor af denne have vi i Beretningen om Lensherren Palle Roſenkrands's Frue, Eliſabeth Roſenſparres, gudelige Endeligt. I det ſidſte Halvaar, hun levede, og iſær i hendes ſidſte Sygdom kom Arrebo ſtadigt til hende, prædikede for hende og meddelte hende Sakramentet; da hendes Opløsningstime nærmede ſig, bad han, at alle de tilſtedeværende ſkulde falde paa Knæ „og med ham hendes Siæl i den trofaſte Guds almægtige Hænder befale". Under denne Bøn ſkiltes den fromme Frue blidt fra Verden den 30te December 1627. Arrebo ſendte en udførlig ſkriftlig Beretning om hendes chriſtelige Fraſkillelſe fra Verden til Biſkop Reſen, der paa Opfordring af den efterlevende Ægtefælle begav ſig til Vordingborg og den 15de Januar 1628 holdt Ligtalen i Byens

[14] Se det kgl. Privilegium (2den Del, S. 40, jfr. S. 35).

[15] Af hvad Art diſſe Forandringer ere, vil kunne ſes af 2den Del, S. 43—47, Noterne.

[16] Om første Udg. har været ledſaget af Noder eller ikke, kan ikke ſikkert afgjøres; jeg er tilbøjelig til at antage, at diſſe først kom til i 2den Udg. (jfr. Privilegiet, II, 40).

Kirke[17]. Arrebo ſkrev paa ſin Vis en Sørgeſang over den ædle Roſenſparre, ſom Stormen havde fælbet, medens han talte Trøſtens Ord til den efterladte ædle Roſenkrands[18].

Et andet Spor af Arrebos præſtelige Gjerning i Vordingborg indeholder den efter hans Død udgivne Prædikenſamling over Lidelseshiſtorien, kaldet Torcular Christi (Chriſti Perſekar). Selv om Sønnen, der udgav disſe Prædikener længe efter Faderens Død, ikke havde underrettet os om, at de vare holdte i Vordingborg[19], kunde vi ikke være i Tvivl om, til hvilket Tidsrum af Arrebos Liv vi ſkulde henføre dem, dertil ere de altfor rige paa perſonlige Hentydninger. Man mærker, at Forfatteren er en Mand, der af egen Erfaring ved, hvad Bagvaſkelſe vil ſige, naar han i følgende Udtryk omtaler de mod Herren aflagte falſke Vidnesbyrd: „De hypperſte Præſter og Høvdinger i Jeruſalem gave ſig ingen Tanke om Retfærdighed eller om Guds Lov, ſom forbyder, at man ikke ſkal bære falſk Vidne mod nogen, men beſtillede med megen Umage falſke Vidnesbyrd mod Chriſtum, hvortil det ryggesløſe Folk var villigt, at de kunde de ſtore Herrer til Gefal og Bilje lyve paa Chriſtum, ſom mangen Hoffuchsſvantſer gjør, der tager ofte en fuld Krop og et Kvintin Gunſt, og forſvær ſiden baade Sjæl og Salighed, og med Løgn fører ſin uſkyldige Næſte paa Fleſkbænken, ſkiller dennem af med Brød og Bjering, Liv, Gods, Ære og Dignitet[20]".

Forøvrigt ligne disſe Prædikener meget dem, Arrebo tidligere havde ſkrevet, da han var Præſt ved Nikolaj Kirke.

---

[17] Se H. P. Reſens Ligpræd. over Fru Eliſabeth Roſenſparre, Kbhvn 1628. C ij — D.

[18] Trykt i 2den Del, S. 164—67.

[19] Se Titelbladet (aftrykt i 2den Del, S. 267).

[20] Torcular Christi, S. 203.

Det er det samme kraftige ja vel endog af og til fyndige Sprog, der her møder os, hvor dog Originaliteten som oftest mere stikker i Ordene end i Tanken. Gjængse Ordsprog og Talemaader og Exempler, hentede lige saavel fra den hellige som fra den profane Historie, gjøre Foredraget levende og tiltalende. Ikke destomindre vil ingen lettelig uden at trættes nu kunne læse en hel Prædiken igjennem, dertil er Udviklingen alt for bred, Citaterne af alle Tiders Skribenter for hyppige og Sproget for haardt. Uagtet Forfatteren aabenbart lægger an paa et folkeligt Foredrag, giver han dog alt for tit efter for Fristelsen til at vise sin Lærdom; der anføres latinske Sentenser næsten paa hver Side, undertiden kommer der endogsaa græske Ord ind med og tydske Vers, etsteds anvendes et Vers af Horats paa Christus[21]. Der polemiseres mod Kalvinister, Zwinglianere og Papister[22]. Undertiden bliver Prædiken ligefrem til lærd Bibelfortolkning, eller kasuistiske Spørgsmaal behandles paa en Maade, der bedre passede i et akademisk Foredrag over Ethikken end i en kirkelig Tiltale til Lægfolk.

Det vil altsaa ses, at ogsaa disse Prædikener give os det samme Billede af Arrebo, som aabenbarer sig, naar vi nøjere betragte hans fleste øvrige Frembringelser: en Mand af Folket, indviet i hele Datidens Lærdom, men uden at den stærke Modsætning disse to Elementer indeholdt, ret var forarbejdet til en personlig Enhed, de gaa ved Siden af hinanden, men række ikke altid hinanden Haanden, derfor er det folkelige ikke sjældent plumpt og smagløst, Lærdommen ofte ube-

[21] „Ut jugulent Christum, surgunt de nocte latrones", S. 119. Tydsk Vers, S. 95. Tidligere har jeg (S. 18—20) givet en Fortegnelse over de fleste Skribenter, gamle og ny, som anføres af Arrebo, som oftest paa Latin, i disse Prædikener.

[22] Torcular Christi, S. 30. 40. 87. 118. 249.

hjælpsom og ilde anbragt. Den højere Enhed af naturlig Begavelse og grundigt Studium — den ædle Kunst, havde havde han endnu ikke ret naaet; dog kom han i sit Livs sidste betydningsfulde Værk, hvorom vi nu skulle tale, dette Maal nærmere end i noget af sine tidligere Arbejder, og nærmere end nogen dansk Digter kom det, ikke allene før ham, men ogsaa endnu i henved halvtredsindstyve Aar efter hans Død.

2. Videnskabernes ædle Beskytter Kansler Christen Friis havde ikke tabt Arrebo af Sigte, efterat han var kommen til Vordingborg. Tvertimod tænkte han paa, efterat Riget havde faaet Fred og der atter var kommen Orden i de mange forstyrrede Forhold, om det ikke ved Arrebos Hjælp skulde være muligt i Danmark at vække en lignende Interesse for dansk Sprog og Digtekunst, som den der i Tydskland var vakt for det tydske Sprogs Renhed og den nationale Digtnings Udvikling[23]. Der kunde neppe være Tanke eller Tale om her at faa stiftet et Selskab, som det der 1617 i Tydskland havde dannet sig under Navn af „det frugtbringende", som havde stillet sig til Formaal at danne en Modvægt mod den i Vers og Prosa overhaandtagende Indblanding af fremmede Ord i det tydske Sprog. Dertil vare Forholdene hertillands dengang for smaa, det fremmedes, især i det Tydskes, Overmagt for stor, fornemmelig i de højeste Kredse, hvorfra Impulsen til et saadant Skridt maatte være udgaaet, hvis det skulde have haft nogen betydelig Fremgang paa en Tid, da den nationale Folkebevidsthed var saa svag, som den i det hele var her i Danmark i det 17de Aarhundrede. Det vilde allerede være store Ting, om det kunde lykkes en enkelt dansk Mand ved kunstmæssig Behandling af Modersmaalet efter de Theorier

[23] Se Sønnen Arrebos Ytringer i Dedikationen af Hexaemeron til K. Frederik III. (2den Del, S. 171—72).

for Digtning og Versbygning, som fra Italien af skaffede sig en større Indgang i det nordligere Europa, at overbevise dem af sine Landsmænd, der vilde lade sig overbevise, om at det danske Sprog ikke var saa fattigt og ringe, at de højeste og ædleste Tanker jo kunde finde deres Udtryk deri.

Man maa nemlig gjøre sig Rede for, hvorledes Forholdene paa denne Tid vare her i Norden. Den yngre Arrebo siger 1661 i Fortalen til sin Faders Hexaemeron: „Det er altfor vitterligt, at det gode, gjæve, gamle cimbriske og gothiske eller danske Sprog efter Reformationen og henimod halvandet hundrede Aars Tid er meget blevet forsømt, ja af mange foragtet" — og han udtalte en sørgelig Sandhed. Reformationen foraarsagede, paa den Maade den blev gjennemført, i national Henseende ubodelig Skade, hvormeget godt den end i andre Henseender har virket. Den i dansk Aand og ved danske Kræfter begyndte Reorganisation af Kirkeforholdene blev afbrudt ved Grevefejdens Syndflod, og da Roligheden atter var bleven gjenoprettet, skete den endelige Reform væsentlig ved tydske Kræfter og i tydsk Stil. Men Følgen heraf var, at det Danske blev tilbagetrængt, og Christian den Tredie var ikke den sidste Konge i Danmark, hvem selv Udlændinge maatte lære, at de Danske dog duede til noget. — I disse korte Træk, er Udviklingens Begyndelse og dermed ogsaa dens Fortsættelse given. Thi der skete ingen væsentlig Forandring heri i tohundrede Aar og derover. De danske Konger glemte ikke deres oprindelige tydske Herkomst; saa at sige hvert Giftermaal bragte jo ogsaa nyt tydsk Blod ind i Aaterne. Den danske Adel, der efter Reformationen i Hovedsagen var den eneste Rigsstand, og som Følge deraf Fædrelandets og Modersmaalets naturlige Værge, fordærvedes fra den tidlige Ungdom af ved de uendelige Udenlandsrejser. Og hvad skulde en forkuet Borger- og Bondestand kunne udrette? De mest

fremragende blandt dens Sønner søgte kun altfor hyppigt at smykke sig med fremmede Fjær, da de tidt nok fik at fornemme, at den gamle Troskabsfarve kun faldt lidet i Øjnene og kun daarligt passede til Tidens Smag[24]! Under disse Forhold fristede det danske Sprog, som dog ved Broder Nielses, Hr. Mikkels og Christen Pedersens udødelige Værker havde vist, hvor egnet det var saavel til poetisk som prosaisk Behandling, i Literaturen kun en kummerlig Tilværelse i gudelige og enkelte historiske Skrifter, og selv disse havde vanskeligt nok ved at komme frem paa Grund af den ringe Læsekreds og den ødelæggende Censur, der, skjønt den paa Arrebos Tid endnu langt fra havde naaet sit Højdepunkt, dog allerede havde kvalt mangt et Skrift i Fødselen[25].

Saaledes stod det til i den danske Bogverden, dengang Kansler Friis talte til Arrebo om at oprette Sprogets gamle Hæder ved at vise, at det baade kunde antage den efter Tidens Betragtning skjønneste Form og værdig indeslutte det rigeste Indhold. Til dette Øjemed vilde det imidlertid være mindre hensigtsmæssigt at vælge et originalt, fædrelandsk Emne, da allerede det vilde give mange af Læserne en Fordom mod Arbejdet. En værdig Overførelse i det danske Sprog af et Værk, der alt i en fremmed Literatur havde vundet almindelig Beundring, vilde ganske anderledes kunne overbevise de vantro. Intet laa nærmere at vælge end det, ved hvis Oversættelse i det tydske Sprog „det frugtbringende Selskab" havde aabnet sin literære Virksomhed, den franske Digter Guillaume de Salluste Seigneur du

[24] Det er, Gud ske Lov! let paa alle Punkter at finde Undtagelser fra ovenstaaende Grundtræk af Tilstanden, og det skal altid være mig en Glæde at opsøge dem; men Undtagelserne bekræfte, ret forstaaede, Regelen.

[25] Se t. Ex. Ny kirkehist. Saml. I, 126—29.

Bartas's bekiendte og yndede Værk »La première Sepmaine«, der i alexandrinſke Vers ſkildrer alle de ſkabte Tings Mangfoldighed i Himlen og paa Jorden, efter den Dagsordning, ſom gives i Skabelſens Bog[26]. Der var ſaameget deſto ſtørre Anledning til netop at vælge dette Værk, da det ikke allene havde gjort uhørt Lykke i ſit Fædreland, ſaa det i 30—40 Aar havde oplevet næſten ligeſaa mange Udgaver, men ogſaa i ikke ringe Grad havde tilbraget ſig de Danſkes Opmærkſomhed, der under Opholt i Frankrig havde haft Lejlighed til at gjøre Bekjendtſkab med dette Lands Literatur[27]. Emnet, ſom Værket omhandlede, egnede ſig ſærdeles vel til kunſtmæssig Behandling ved ſin ophøjede Karakter, medens Mangfoldigheden i Indholdet kunde tjene til at frembringe den nødvendige Afvexling og tillod, at den, der vilde bearbejde Værket i et fremmed Sprog, kunde gaa frem med al mulig og ønſkelig Frihed: hele Originalens Tankegang kunde bevares, uden at man behøvede ſlaviſk at binde ſig til de ſamme Enkeltheder. Intet var ſaa højt oppe og intet ſaa lavt nede, at det jo fandt ſin Plads i denne ſtorartede Sangcyklus, alle Videnſkaber rakte ligeſom hinanden Haanden for at bringe Materialier til den ædle

---

[26] Du Bartas var født 1544, døde 1590, var en ivrig Huguenot, og havde en Gang været Henrik af Bourbons (IV.s) Geſandt i Kjøbenhavn. Om hans Digterværk har Rahbek i Den danſke Digtekunſts Hiſt. (II, 260—64) meddelt ſaa udførlige Efterretninger, at jeg i det væſentlige kan henholde mig ham, og derfor fatte mig kortere om dette. Om Tobias Hübners („des Nutzbaren") Overſættelſe af den første Uge ſe Bartholb: Geſchichte der Fruchtbringenden Geſellſchaft, S. 123—24. De første Afſnit af Hübners Overſ. ſkulle allerede være udkomne 1622 og ſl. Aar. Det ſt. kgl. Bibl. har en ſamlet Udg. Cöthen (ikke Cölln) 1631. 8.

[27] Af de c. 20 forſkjellige Udgaver af Bartas's Værk, ſom det ſt. kgl. Bibl. beſidder, er enbel betegnede med de forrige Ejeres Navne og disſe ere næſten alle danſke Adelsmænd eller Adelsdamer.

Bygning, Digteren havde stræbt at opføre, idet han med Ordet søgte at afmale alle Skaberens herlige Gjerninger.

Forsøgene paa Behandlingen af dette Emne ere omtrent saa gamle som christelig Kunst og Videnskab, idet allerede den gamle Kirkefader Biskop Ambrosius i Majland i det 4de Aarhundrede havde behandlet det. Senere havde en Spanier ved Navn Dracontius i 5te og en Græker, Georgios Pisidas, i 7de Aarhundrede forsøgt deres Kræfter paa det samme uudtømmelige Emne, der i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede ogsaa var bleven metrisk behandlet af den danske Erkebiskop Andreas Sunesen. Efterat den fornævnte franske Digter havde fuldendt sit Værk, hvis ældste os bekjendte Udgave er fra 1578[28], var dette blevet oversat endogsaa flere Gange i de fleste europæiske Sprog, paa Latin[29], Italiensk, Spansk, Engelsk, Hollandsk[30] og nu endelig paa Tydsk; det var af andre Forfattere blevet forsynet med Noter og Kommentarer i det uendelige. Med Rette kunde det derfor anses for et fortjenstligt Arbejde ogsaa at skaffe danske Læsere Adgang til at gjøre sig bekjendte med dette saa almindeligt beundrede Digterværk.

Vi vide ikke med nogen Sikkerhed, naar Arrebo først begyndte at lægge Haand paa Arbejdet, efter 1629 maa Tiden dog vist sættes, i hvilket Aar Freden gav Gemytterne Hvile til at beskjæftige sig med roligere Sysler, efter en

---

[28] Findes paa det st. kgl. Bibliothek. (Paris. 4to).

[29] Det st. kgl. Bibl. har to latinske Oversættelser, af Edouard du Monin (Paris 1579) og af Gabriel Lermea med Noter af Valentin Hartung (Leipzig 1616).

[30] En hollandsk Oversættelse har jeg ellers ikke fundet omtalt, men Christoffer Luk. Friis nævner i sit Mnskr. De hymnopoeis Danicis: „De Weke van de Edelen gheestryken Wellem van Salluste Heere van Bartas, indhoudende de Scheppinghe des Werelts, vertaalt door *Zach. Heyns.* 1616."

haard og farefuld Krig[31]. Kansler Friis forsynede Arrebo saavel med Bartas's Værk som med andre nødvendige Hjælpemidler[32], hvortil vi vistnok kunne regne en eller anden af de ældre Bearbejdelser; maaske Valentin Hartungs Udgave af Gabriel Lermeas latinske Oversættelse, med hvilken Arrebos Hexaemeron har en Del tilfælles i Anordningen af Randgloserne, der mangle i Originalen. Dette og andre Hjælpemidler maatte vistnok ogsaa være nødvendige, da Arrebo neppe var stærk i det Franske og La Semaine indeholder mange vanskelige Ord, medens man paa den Tid ikke besad de lexikalske Haandbøger, som nu lette Arbejdet for Oversætteren. Dog Arrebo har neppe nogensinde foresat sig at være blot Oversætter, en fri Omarbejdelse var det han tilsigtede, en saadan, hvorved han vistnok kunde have stor Hjælp af Originalen, naar hans eget Tankeforraad slap op, men hvor han aldrig behøvede at binde sig slaviſk til den, men frit kunde følge de Indskydelser, hans egen Digteraand gav ham. Saaledes skred han da til det Værk, som paa den behageligste Maade optog hans Fritimer i hans Livs sidste Aar, et Værk hvis Vanskeligheder gjorde Sejren desto kjærere, saa han medrette kunde synge[33]:

Min Bog, min søde Sorg, min lystig' Hovedbryder!

---

[31] Det ligger i Emnets Natur at Hexaemeron ikke kan være rigt paa kronologiske Data, enkelte findes dog, som S. 270 (6te Sang), hvor Hertug Ulriks Hjembringelse af Tyge Brahes Himmelglobus, i Aaret 1632, omtales. Molbech antager (Hist. biogr. Saml. S. 346 Not.), at Arrebo har begyndt sit Værk efter 1631, fordi han mener, at han har benyttet den ovenomtalte Udg. fra dette Aar af Tob. Hübners Oversættelse af La première Semaine. Men denne Formening har ingen Grund at støtte sig til.

[32] Se den yngre Arrebos Ytringer i Fortalen til Hexaemeron, 2den Del. S. 175.

[33] Hexaemeron, S. 213.

Dette Værks Ejendommeligheder ſkulle vi nu lidt nøjere betragte.

Hvad Formen angaar, lod Arrebo ſig ikke nøje med at gjengive Originalens Verſemaal, Alexandrinerne, ſkjønt dette ingenlunde dengang var ſaa forſlidt, ſom det ſenere blev, da dets almindelige Indførelſe i Tydſkland og de nordiſke Lande ogſaa tilhører den Tid, hvis Bannerførere Arrebo og Opitz var, den Tid, der ved en kunſtmæssig Behandling af Modersmaalet ſøgte at ſkaffe dette Indgang hos de dannede blandt deres Landsmænd. Men ſom ſagt Arrebo lod ſig ikke nøje hermed, han kjendte fra Klaſſikerne Hexametret, og ſøgte at forme det danſke Sprog efter dette for et beſkrivende Digt vel egnede Verſemaal. Men iſtedetfor at lade ſig nøie med de Vanſkeligheder, det antikke Metrum frembød, Vanſkeligheder, der kunde være ſtore nok, naar man ſer hen til det danſke Sprogs ſtore Mangel paa Spondæer, Hovedfoden i Hexametret, ſkabte Arrebo ſig ny ved at gjøre ſig til Regel at holde en faſt Cæſur i tredie Fod og ved at gjøre Hexametret dobbeltrimet, ſaaledes at det førſte Rim (mandligt) faldt i tredie Fod[34], det andet (kvindeligt) ved Verſets Ende, ſom til Exempel:

O du ædele Nat | (o Nattens Skabere kjære)
Nyttelig eſt du ſat, | ſkjøn mon din Virkelſe være.

Herved taber Hexametret væſentlig ſin Karakter, ſom netop beſtaar i en Rhytmus uafhængig af Cæſur og Rim; og Vanſkeligheberne blive Digteren ſaa ſtore, at han, da han havde fuldendt Fortalen til Skaberen og den ſtørſte Del af førſte Dags Gjerning beſluttede ſig til at vende tilbage til Originalens Verſemaal, og førſt ved den ſyvende Dags

[34] Rimet i 3die Fod holdes ikke altid nøje, af og til findes der urimede Vers; derimod er Rimet ved Verſets Ende konſtant.

Gjerning atter optage Hexametret[35]. Nu skrev han da 2den til 6te Sang i alexandrinske Vers, helt igjennem med kvindelige Rim; men da han kom til den syvende Dags Gjerning og igjen skulde optage det Versemaal, hvormed han havde begyndt, „udslukkede Gud hans Studerelys", og istedetfor en Uges Gjerning, fik han kun et Hexaemeron færdigt[36].

Skulle vi bedømme Versenes Godhed, da vil Dommen væsentlig bero paa den Maalestok, vi anlægge, thi sammenligne vi Arrebo med vor Tids Mestere i Formen, en Fr. Paludan-Müller eller en Christian Winther, kommer han jo rigtignok til at staa langt tilbage; men se vi ham i Forhold til den Tid, hvori han levede, da er han det store Lys, som overstraaler alle andre, saa vi ikke kunne undre os, naar Reenberg sætter ham paa Parnassets Tinde, eller naar Sorterup synger, at fra Arrebo udgik de stærke Lysstraaler, hvori Eftertidens Poeter badede sig[37]. Han tilegnede først den danske Poesi nogle af de „liflystige Forandringer", som Italienerne alt længe havde kjendt, men som først sent forplantede sig op til de nordiske Lande, og han grundede saaledes den danske Digtekunsts nyere Udvikling, der ogsaa ved Formens Skjønhed søgte at gjøre Indholdet tækkeligt. Naar han dog ikke selv opnaaede dette

---

[35] Se Overskriften over Anhanget til 1ste Dags Gjerning (2den Del, S. 197).

[36] At Arrebo lige til det sidste havde foresat sig ogsaa at behandle den 7de Dag, Hviledagen, fremgaar ikke allene af Slutningsstrofen i 6te Sang, men ogsaa af et andet Sted i samme Sang, hvor han siger (2den Del, S. 251):

Vi ville denne dag med Reise-posten iile,
I morgen hafve roe, med Gud, i Gud os hviile.

[37] Jfr. foran S. 22, Note 34. Reenbergs Dom om Arrboe skal omtales nøjere i det følgende.

Maal i en Grad, der endnu vil kunne forskaffe ham almindelig Anerkjendelse, ligger Undskyldningen derfor ikke allene i den Indrømmelse, at Arrebo visselig ikke var en af de mægtige Aander, som kan skabe en ny Tid i sin Kunst eller Videnskab [38], men ogsaa i de udvortes Omstændigheder. Arrebo var fra sin tidlige Ungdom af ved sin Livsstilling henvist til en ganske anden Virksomhed end den digteriske. Det var kun i enkelte Fritimer, at han hengav sig til Musernes Tjeneste; men derfor vil det ikke kunne nægtes, at han baade besad gode naturlige Gaver, og at han med en god Vilje gjorde den Brug af disse, som Omstændighederne tillod. Men det kolossale Stof, som han havde foretaget sig at forme til Sang, maatte nødvendigt foraarsage, at den Form, han formaaede at give det, ofte blev tung og frastødende; thi det kan overhovedet bemærkes, at jo mere sammentrængt, statistisk-opregnende Indholdet er, desto ringere ere gjerne Versene, medens disse atter hæve sig, hvor Indholdet tillader den rent lyriske Stemning at vinde mere Raaderum. Ligeledes vil en nøjere Undersøgelse vise, at jo friere og uafhængigere af sit franske Forbillede Arrebo digter, desto lettere læser man hans Vers, medens disse blive mere trættende, hvor han væsentlig kun er Oversætter [39]. Denne nøje Forbindelse mellem Formen og Indholdet leder os til at betragte det sidste noget nøjere.

[38] Sønnen Arrebo siger ogsaa dette paa en Maade om sin Faber, skjønt i en anden Forbindelse, naar han ytrer: „Der var ingen sublimus spiritus eller høy geist hos hannem“ (se 2den Del, S. 271).

[39] Som Exempel paa, hvorledes Arrebo føler sig stærkt tvungen af Indholdets Sværhed, hvor han ligefrem gjengiver Bartas, kan den i 2den Del, S. 258—60, meddelte Skildring af Menneskenes Kunstfærdighed anføres (sml. den franske Text, meddelt smsts, S. 264—65).

Som alt er bemærket var dette væsentligt givet i Bartas's Værk, imidlertid vilde det baade være uretfærdigt mod Arrebo og urigtigt, om man vilde kalde hans Værk en blot Overſættelſe, thi vel holder han ſig paa mange Steder temmelig nær til ſit franſke Forbillede, men dog aldrig anderledes, end at hans Originalitet beſtandigt ſkinner igiennem, han tør frit baade tage fra og lægge til af ſit eget; han adſkiller ſig ſaaledes meget væſentlig fra den tydſke Overſætter Thomas Hübner, der nøje følger Bartas Linie for Linie. Derhos maa man ikke overſe, at der er ſtore Partier af Arrebos Værk, der aldeles ikke have noget tilſvarende i den franſke Text, navnlig gjælder dette de mange Skildringer af nordiſke Forhold, hvori vi tildels finde Arrebos egne Jagttagelſer og Minder iſær fra hans Ophold i Norge. Ligeledes ere de Lovprisninger af Guds herlige Værker, hvormed hver Dags Gjerning indledes, ſom ofteſt aldeles originale, vi finde her nogle af de ſkjønneſte lyriſke Stykker i hele Værket, hvor vi kunne ſige, at Digteren ligeſom udvikler og forklarer den Sætning, han etſteds udtaler: „Al Jorden glæder ſig, Skov, Mark og grønne Lide". Thi det er netop Arrebos Ros, at paa ſaadanne Steder i Digtet, hvor det lyriſke ret fremtræder, der er han altid meſt original; man behøver næſten ikke at kjende Bartas, ved Læsningen af ſaadanne Skildringer vil man uvilkaarligt faa en Følelſe af, at de ere Arrebos eget Værk, de ere udrundne af hans egen Digterſjæl og af hans aabne Sands for Naturens Skjønhed og Skabningens Herlighed. Men jo mere vi glæde os over ſaadanne Stykker, hvor vi allerede i Arrebo finde Tullin[40], deſto mere maa det beklages, at han efter Bartas's Exempel ſaa ofte har indladt ſig paa at verſificere Plinius, Ovid og andre af Oldtidens For-

[40] N. M. Peterſens Ytring (D. Lit. Hiſt. III, 626).

fattere[41], noget han gjerne kommer daarligt fra, da det proſaiſke Stof ligeſom tynger ham ned mod Jorden og forhindrer den frie Flugt mod det høje, ſom maa være den ſande Digters Særkjende. Den hyppige Benyttelſe af de romerſke mythologiſke Gudenavne gjør ogſaa ſom oftest en uheldig Virkning og kunde ofte gjøre os tilbøjelige til at ønſke, at Arrebo havde rettet ſig efter det juſt paa denne Tid udgivne beſønderlige kongelige Forbud mod at bruge hedenſke Gudenavne i Skrifter beſtemte til Læsning for Ungdommen[42], og vi kunne ganſke være enige med Peder Syv, at vi hellere høre Tale om Sol, Maane, Hav, Vejr, end de beſtandigt gjentagne poetiſke Betegnelſer Titan eller Phoebus, Saturnus, Neptunus, Æolus[43]. Derimod føle vi ingen Anledning til med Rahbek at „ſe medhnkſom ned paa Tidernes Smag", fordi Arrebo „fremſtiller det højeſte under forringede Billeder[44]", ſnarere anſe vi det for en Fortjeneſte hos ham, at han iſtedenfor at ſlaa ind paa et baggeſenſk Seraffprog, hvilket Rahbek formodentlig tænkte ſig ſom Idealet for en Skildring af det guddommelige, holdt ſig til ſaadanne gode gamle Mynſtere ſom Davids Pſalmer, ſom han aabenbart paa mange Steder har for Øje. — Dermed er imidlertid ikke ſagt, at vi ikke ofte finde en ſtærk Ordpragt hos Arrebo, og en ſtor Rigdom i den poetiſke Udſmykning;

---

[41] Jeg har med Vilje kun optaget overmaade libet af den Slags i Udvalget af Hexaemeron i 2den Del, flere af Sagnene kunne i og for ſig være ganſke vakre, men de læſes dog viſtnok med ſtørre Behag hos Klaſſikerne ſelv end i denne antik-moderne Indklædning.

[42] Om dette Forbud er der givet udførlig Oplysning i 2den Del, S. 176—77, Noten.

[43] P. Syv: Betænkninger over det cimbriſke Sprog, S. 132.

[44] D. danſke Digtekunſts Hiſt. II, 269. Jfr. Oehlenſchlägers Bemærkning hertil i Prometheus, II, 262—63.

den er netop hans Særkjende fremfor de ældre danske Digtere, og betegner Kunstpoesien i Modsætning til Folkepoesiens større Simpelhed og Jevnhed, herpaa hviler ogsaa for en Del Berettigelsen af Navnet, den danske Digtekunsts Fader, som man har tillagt ham. Men der er dog stor Forskjel paa Arrebos poetiske Ordfylde og Billedrigdom, og det opstyltede Sprog, der ikke staar paa Jorden og alligevel ikke naar til Himlen, som en vis Tid var saa forelsket i; Mangelen hos vor Digter er kun, at han endnu ikke bevæger sig sikkert paa den ubekjendte Jordbund, saa han ikke sjældent falder fra de højeste til de laveste Billeder. Da desuden paa hans Tid Sproget ingenlunde kunde gaa Digteren saa let tilhaande som i vore Dage, efterat det er blevet saa mangfoldigt behandlet, kan det ikke være andet, end at i saa langt et Digt de samme Ord, Foreſtillinger og Billeder oftere vende tilbage; det er denne Monotoni og Gjentagelse i Forbindelse med de mange og lange ſtatiſtiſk-geografiſk-naturhiſtoriske Opregninger af Navne, som viſtnok tildels er en Følge af hele Værkets Anlæg, men derfor ikke ere mindre trættende, der gjør det saa vanskeligt at læse Hexaemeron igjennem, hvor tiltalende Arrebos digteriske Ordrigdom end paa mange Steder kan være, som naar han (S. 171) besynger Maanen:

Latonæ dejlig' Barn, Apollos Tvillingsøster,
Diana melkehvid, Dikthynna Natforlyster,
Du Skov- og Lunde-Gud, du høje Bjergerender,
Du Søfyrstinde klar, du visse Tid-Kalender,
Søvngiver, Sengero og Natledsagerinde,
O Maane, Natteſol, hvad eſt du ond at finde!

eller naar han (S. 85) i følgende poetiske Billedsprog udtrykker den Tanke, at han faar Land i Sigte efter længe at have flakket om paa Søen:

Nu finder Ørnen Hus, nu hitter Falken rede,
nu dages Landet op, nu lægges Bro hin brede.
Nu rinder Skov af Jord, nu gro de Enge grønne,
nu staar i Sommerflor Lysthaverne de skjønne.

Forøvrigt falder Talen lettere og flydigere for Arrebo, efterat han har forladt de tvungne rimede Hexametre og taget fat paa Alexandrinerne, noget der dog maaske nok saa meget ligger i Indholdet, der i første Dags Gjerning nærmest er lærd Theologi, medens det i de følgende Sange fornemmelig er Naturbeskrivelse, et for en Digteart som denne langt mere egnet Stof, hvorved det dog er at beklage, at Digteren saa ofte indlader sig paa at beskrive Ting og Forhold, han ikke af egen Erfaring kjender, noget der sjeldent lykkes ham saa godt, som naar han holder sig til den hjemlige Kreds. Ligesaa misligt er det, naar han indlader sig paa i Vers at give en lærd Forklaring af de forskjellige mærkelige Naturfænomener, han omtaler, her vægrer Musen sig ligesom ved at gjøre Tjeneste paa et den uvedkommende Gebet. Værket taber herved tillige den folkelige Karakter, medens det erhverver sig den tvivlsom Ros at være det første danske Forsøg i den saakaldte Lærdomspoesi, der paa samme Tid begyndte at komme stærkt i Mode i Tydskland, men aldrig blev ret hjemme i vort Fædreland. — Dog foreløbigt nok, maaske altfor meget, om Hexaemeron, saaledes som det foreligger os i den længe efter Forfatterens Død foretagne Udgave af hans efterladte Haandskrift, vi vende os fra Værket til Manden selv.

3. Arrebos sidste Aar henrandt forholdsvis roligt og vel ogsaa lykkeligt for ham, han var, som det synes, velanset og yndet i sin Menighed[45], blandt hvis velfornemme

[45] Som et Bevis herpaa kan det maaske ogsaa anses, at vi finde: „En liden Jule Sang, dediceret oc foræret Hæderlige oc Høylerde

Borgere han vel havde sin nærmeste Omgangskreds, hvorfor han ogsaa 1632 lod sig optage i Borgernes St. Knuds Gildeslag, hvis nærmeste Formaal var selskabelige Sammenkomster til forskjellige Tider om Aaret, navnlig paa St. Knuds Dag, ved hvilken Lejlighed Lagsbrødrene og Søstrene paa sømmelig og ærbar Viis glædede sig med hinanden ved et Krus Rostokkerøl[46]. Til hans fjernere Omgangskreds hørte vistnok Mænd som M. Povl Jensen Kolding, Præst og Forstander paa Herlufsholm, og Hans Mikkelsen Ravn, Hører sammesteds; den første finde vi allerede ved Arrebos Side ved Fru Elisabeth Rosensparres Dødsleje[47], den sidste bevidner selv, at medens Arrebo levede, var han hans gode Ven[48], efter hans Død blev han hans Digteræres mest begejstrede Forkynder. Til disse Mænds Omhu betroede Arrebo ogsaa sin Søn Christen, da han satte ham i Herlufsholms Skole, hvorfra han 1636 dimitteredes til Universitetet[49]. Til de glædelige Omstændigheder i vor

Mænd, M. Anders Arrøeboe, Sognepræst i Wordingborg, M. Søffren Povelsen, Skolemester. Erlige, Velacte oc Velforstandige Eyler Jacobßøn, Borgermester, Erick Nielßøn, Raadmand. Sine kiere befordrer oc tilforladendis gode venner til en Nyt Aars gaffue oc tacknemmeligheds tegn, for beviste Velgierninger. I Sangvijs forfattet aff J. H. D. Prentet i Kbhn." (Aarstallet er bortskaaret ved Indbindingen paa det Exemplar, der findes i Karen Brahes Samling).

[46] I Ny kgl. Saml. Nr. 714. 4 findes Lagsbog for St. Knudslag i Vordingborg; den begynder 1630, da Laget fornyedes og Lagsskraaen forøgedes med en Del ny Poster. Heri er antegnet: „Anno 1632 haffuer Hæderlig oc Højlerd Mand M. Anderß Christensen Arrøeboe Sognepræst her paa stedditt giffuid sig i S. Knudtz Laug, och lowede sammeleb til Laugett for sig att indlegge til Pindtze 1633 1 Tønde Rostocher øll."

[47] Jfr. Resens Ligprædiken over El. Rosensparre, Bl. C. vij. vers.

[48] Arrebos Hexaemeron, Prol. Bl. f.

[49] Univ.s Matrikel (*Christiernus Andreæ Arroensis* blev immatr. 12 Maj, og tog Dr. Jesp. Brochmand til Privatpræceptor).

Digters huslige Liv kunne vi regne, at han i Oktober 1632 saa sin Datter Margrethe vel gift med Præsten Hr. Peder Andersen Bredal i Kjettinge paa Laaland. Efter Tidens Skik vare Venner og Slægtninger indbudne fra en vid Kreds for at tage Del i den festlige Glæde[50]. — Derimod finde vi Arrebo samme Aar indviklet i en Strid, som, om han end gik af med Sejren, neppe kan have været behagelig.

Den lille Ø Farø, der ligger i Sundet mellem Sjælland og Falster, hørte fra gammel Tid til Vordingborg Sogn; ikke desto mindre søgte Beboerne gjerne Kirke paa det nærliggende Bogø, lode der deres Børn døbe og deres døde begrave, uden at Stedets Præst satte sig derimod. Dette Forhold havde Arrebo allerede tidligere betragtet som et Indgreb i sine lovlige Rettigheder, og derfor i Maj 1631 indstevnet Hr. Jakob Nielsen paa Bogø for hans Provst. Sagen blev forligt i Mindelighed, og Præsten paa Bogø forpligtede sig til, „at han efter denne Dag ikke skulde sig ydermere med Vordingborg Præsts rette Tilhørere befatte, dennem nogen Kirke- og præstelig Tjeneste at bevise, uden saa sker, at den største Fornødenhed saadant udkræver, enten formedelst uregjerlig Storm og Vejr eller Vinterens Ulejlighed, saa det hverken kunde bære eller briste,

[50] Se 2den Del, S. 302—03. Hr. Ped. And. Bredal var født i Rudkjøbing 1600 og Søn af M. Anders Bredal, Sognepræst smsts (altsaa var han en Broder til den senere trondhjemske Biskop Erik And. Bredal). Student c. 1621, thi 27 Maj 1622 blev han Bakkalavr, forsvarede Decbr 1623 Prof. Kort Aslakſens Diss. de statu Christi θεανθρωπου. D. 21. Jan. 1624 blev han af Biskop Hans Michelsen kaldet til Rektor i Svendborg, og 26. Jan. Aaret efter ordineret af samme til Præst i Kjettinge. I Maj 1633 tog han Magistergraden og døde 10. Febr. 1660 (Blochs Mnskr. Addit. B. U. H. 139 Fol.). Han var Enkemand, dengang han ægtede Margrethe Arrebo.

at han da tjente dem med Sakramentes Meddelelse, hvilket jeg Anders Arrebo hannem ikke vil formene, men heller takke hannem og tjene hannem igjen". Denne Forpligtelse holdt Bogø Præst sig imidlertid ikke efterrettelig, men vedblev at betjene de Farø Mænd ganske som tilforn. Følgen heraf var, at Arrebo paa næste Landemode i Maribo i Juni 1632 indgav følgende Klage til Biskop Hans Michelsen og de forsamlede Provster:

„Efterſom Hr. Jakob Nielsen, Sognepræst paa Bogø, haver ganske ingen Bevilling af Øvrigheden eller en Sognepræst i Vordingborg efter anden, at han maa sig med Farø Bønder paa det hellige ministerii Vegne noget befatte, uden det skete in casu summæ necessitatis, som naar en af dennem eller deres Folk kunde blive syge, og Vinteren var saadan, det hverken bar eller braſt, eller og nogen uregjerlig Storm og Uvejr forhaanden var, han da maatte dennem berette og det hellige Nadverens Sacramente meddele, han dog alligevel forleden tvende Aar uden saadan speciel og højfornøden Indulgens haver Sognepræsten i Vordingborg jo mere og mere i Embedet indpasset, ikke alleneste med syge at berette paa forskrevne Farø, men og deres døde at begrave ꝛc., item det som aldrig til denne Dag fordristet er, at, efterſom jeg Anders Arrebo formanede dennem i sidste Skriftemaal at gjøre større Flid i deres Katechismi Lærdom, saafremt en Part af dem ikke som uværdige skulde holdes fra Sakramentet, til de bedrede dem; item der en af dem blev vred, for hans Søn maatte forleden Vinter aabenbare skrifte for sit Horeri der paa Landet, haver han siden dem til Vilje slet med alle taget det hele Lands Folk til Skriftemaal og Sakramentets Delagtighed, saa jeg, som paa mit Kalds og Embeds Vegne skulde have sand Omhu for deres Salighed og Undervisning i den hellige Katechismo, intet mere haver dennem under Informats enten af Prædike-

eller Skrifteſtolen. Da efterdi det er mod Guds Ord, justitiam distributivam, hans egen forgangen Aar udgiven Kontrakt, vor Kirkeordinans, ſom forbyder alle Sognepræſter at befatte ſig med andet Sogn, endog i det ſamme Herred han ibor, meget mere i et fremmed Stift, ſom her ſket er, uden tilbørlig Straf; da ſætter jeg i al Rette, om forſkrevne Hr. Jakob Nielſen haver jo indvæltet ſig i Sjællands Stift og Vordingborg Præſts og Kirkes Myndighed, og bør derfor efter Øvrighedens Kjendelſe, Lov og Dom at ſtraffes, Koſt og Tæring betale, og ſig med Farø Mænd ikke ydermere ratione ministerii befatte uden yderſte Nød; og er herpaa en endelig Dom begjærendes".

Sagen kom da for Retten; Præſten paa Bogø ſøgte at forſvare ſig ved at paaberaabe ſig gammel Skik og Naturforholdene, „thi mellem Farø og Bogø er ikke uden et Pileſkud, og ikke dybere om Sommeren, end de kunne kjøre derimellem med Heſte og Vogn, men til Vordingborgs Kirke er en ſtor Vejs Sø og dyb, kaad, drivendes Strøm, ſaa at mangen Tid om Vinteren, ſaavelſom og om Sommeren, for Storm og Uvejr, Sne og Drivis er ikke muligt, at nogen kan komme derimellem i langſommelig Tid, hvorover de maatte ligge og dø ſom andre Hedninger, derſom Præſten paa Bogø dennem ikke beſøgte". Ligeledes fremlagde han en latinſk Skrivelſe (af 13de Auguſt 1613) fra en af Arrebos Formænd, den oftere nævnte M. Peder Pederſen Hie, hvori denne „takkede ham ſtorligen for den Tieneſte, han beviſte hans Sognemænd, bad ham paa det flittigſte, at han vilde admittere dem i ſin Menighed, og tjene dem paa deres Saligheds Vegne, og lade ſit Embede extenderes endogſaa til ſine Naboer, at Guds Navns Ære kunde ved hans Gudelighed forfremmes ikke allene i hans Sogne, men ogſaa udenfor". — Ikke deſtomindre fældede Landemodet den Dom, at Hr. Jakob havde gjort Uret og for Fremtid

ſkulde afholde ſig fra at betjene Farø Mænd, „indtil af Kgl. Majeſtæt derom bliver forordnet". Fordringen paa Koſt og Tæring frafaldt Arrebo paa Landemodets Begjæring[51].

Betragte vi lidt nøjere denne Sag, da er der vel ingen Tvivl om, at Arrebo juridiſk talt havde Retten paa ſin Side; men hans Fremgangsmaade har ikke deſtomindre noget meget ſtødende for den almindelige Følelſe, hvis vi ikke holde faſt, hvad han ſelv fremhævede, at det iſær var den ved Bogø Præſts Handlemaade foraarſagede Forſthyrrelſe i Kirketugten, han ankede over. Og i dette Stykke var Arrebo ikke at ſpøge med, han holdt de ſlette og gjenſtridige Menighedsmedlemmer ſtrængt i Ave ved Kirkens Diſciplin: det have vi allerede ſet, da han var Slotspræſt paa Frederiksborg, en Begivenhed fra hans ſidſte Aar viſer det endnu klarere.

En Mand i Vordingborg ved Navn Hans Fiſker levede et forargeligt og ryggesløſt Levnet. Arrebo kunde ſom Sjæleſørger ikke lade dette gaa upaagtet hen, men formente ham Sakramentet, da mindelige Foreſtillinger intet hjalp[52]. Langt fra at lade ſig bøje herved blev Hans Fiſker endnu mere gjenſtridig, „bandede ſin Sjæleſørger trende Gange, udtalte ſin Foragt for Kirkens Forbøn, udlo og beſpottede Præſtens Forretning paa Prædikeſtolen". Under disſe Om-

---

[51] Hele Sagen er meddelt efter Rohdes Samlinger til Lollands og Falſters Hiſtorie, II, 257–64, hvor Retsforhandlingerne fuldſtændigt ere indførte efter Landemodets Protokol.

[52] Om han har gjort dette Skridt efter den Regel, Biſkop Reſens Synodalmonitum 1623 indeholdt (Ne pastor suo solius arbitrio temere aliqvem excommunicet, re non communicata prius cum aliqvot e coetu), lader ſig ikke oplyſe. Hans Fiſker benægtede, at han forud var formanet, men da det ſiges i Herredags-Dommen, maa det vel være ſket.

ſtændigheder ſtred Arrebo til det yderſte Middel, ſatte Manden højtideligt i Ban fra Prædikeſtolen og indſtevnede Sagen for den verdslige Ret. Efterat være forhandlet ved Herredsting og Landsting, uden at vi vide, hvad Reſultatet her blev, kom Sagen for Biſpen og de højlærde; disſe afviſte den imidlertid til Herredagen, ſom i Efteraaret 1635 holdtes i Kjøbenhavn. Da vi her finde Hans Fiſker ſom Sagſøger, har Arrebo formodentlig faaet Retten paa ſin Side i de tidligere Inſtanſer, hvorfor Hans Fiſker nu vilde ſøge ſig Oprejsning ved Rigets højeſte Ret. Den fik han dog ikke, thi ſkjønt han fremførte de heftigſte Beſkyldninger mod Arrebo for Misbrug af hans præſtelige Myndighed, blev denne dog aldeles frikjendt, og Sagſøgeren tildømt „efter værdig Beredning at ſtaa aabenbar Skrifte for Provſten, og det i Vordingborg Kirke, hvor Forargelſen var ſket[53]".

Det er denne Sag, hvori Arrebo viſtnok havde Retten paa ſin Side, men hvorved han dog neppe altid gik frem med den tilbørlige Sagtmodighed, der er bleven misforſtaaet af Cawallin, ſaa han beretter[54], at Arrebo 1636 anklagedes for utugtigt Forhold til ſin Steddatter[55], for aabenbarlig Had han ligger i med ſin Kone og Naboer, for han haver annammet to Perſoner til Sakramentet, ſom have ligget i aabenbar Hor, m. m. De anførte Punkter vare nemlig, det ſidſte fraregnet, de væſentligſte Sætninger i den Klage, Arrebo førte mod Hans Fiſker, og ikke omvendt, hvorfor ogſaa den ſidſte i den endelige Dom tilholdtes „at affkaffe ſin Steddatter fra ſig, med mindre han derfor af Lensmanden ſkal ſtraffes, ſom vedbør". — Men det er at dadle,

---

[53] Efter Herredagsſtevningen og Dommen, der meddeles ſom 8de Tillæg.

[54] Lunds Stifts Herdaminne. II, 10.

[55] Arrebo havde ingen Steddatter.

naar en Hiſtoriker efter en uordentlig eller ulæſelig Archiv-optegnelſe, thi en ſaadan antager jeg har ligget til Grund for Cawallins Meddelelſe[56], fremfører en ſaa graverende Beſkyldning mod en ſaa fortjent Mand ſom Arrebo, uden nærmere at underſøge, hvorledes Sagens rette Sammenhæng er, ja uden at fremføre Beretningen med den Tvivl, ſom Kildens Beſkaffenhed nødvendigt maatte indgive den fordomsfri Læſer.

4. De her omtalte Begivenheder ere noget nær de ſidſte Optrin, vi kjende af vor Digters Liv, ogſaa de kaſte det ſamme urolige Halvlys over dette, ſom ſaa meget af hvad vi tidligere have omtalt; det er vanſkeligt at trænge fra Begivenhedernes ydre Form ned til Kjærnen i dem, Sindelaget hvoraf de udſprang; vi lades i Uvisheb, om Arrebos Handlemaade under de omtalte Forhold udſprang af Nidkjærheb i hans Embede eller af mere egoiſtiſke Bevæggrunde; vi ere meſt tilbøjelige til at antage det førſte, uden at den anden Opfattelſe med Beſtemtheb kan afviſes.

Forøvrigt fortælles der, at Arrebo 1635 forbedrede Orgelet i Vordingborg Kirke[57], — det ſkulde ſnart efter ſynge hans Ligſang, thi Dagen heldede for ham og Hvilen ſtundede til, ſkjønt han endnu langt fra var nogen gammel Mand. Den 12te Marts 1637 døde han „ſtille og gudhengivent[58]", lidt over 50 Aar gammel, uden at vi vide,

[56] Der findes i Gehejmearchivet en Optegnelſe om Sagen, ſom har begge de anførte Egenſkaber, hvilken jeg antager er Cawallins Kilde.

[57] Hofmanns Fundatſer. VIII, 473.

[58] Se Indſkriften paa Arrebos Ligſten (9de Tillæg). Hidtil har altid den 7de Marts været angiven ſom A.s Dødsdag, og under denne Dag anføres han i Wittens Diarium Biographicum, Gedani 1688; Ligſtenens Angivelſe bekræftes imidlertid af den i næſte Note anførte ſamtidige Optegnelſe.

om hans Bortgang indtraf pludſeligt eller efter længere Tids Svagheb. Fem Dage efter blev han begraven, St. Knuds Lagsbrødre fulgte ham til hans ſidſte Hvileſted[59], der endnu betegnes os ved en Sten i Sakriſtiets Gulv i Vordingborg Kirke. Stenen har, foruden nogle biografiſke Angivelſer, følgende velvalgte Indſkrift (paa Latin): „Hvo vil anklage Guds udvalgte, Gud er den ſom retfærdiggjør, hvo vil fordømme, Chriſtus er den, ſom er død, ja meget mere ſom er oprejſt og ſom ſidder ved Guds højre Haand, og gaar i Forbøn for os".

Arrebos ydre Skikkelſe lære vi at kjende af et Billede, der er malet tre Aar før hans Død, og endnu hænger i Vordingborg Kirke; vi ſe her en temmelig ſvær Mand med ret ſmukke Anſigtstræk, brune Øjne, Overſkjæg og bredt Hageſkjæg, der naar ham ned paa Brøſtet, Haaret er kort afklippet i Panden og nedhængende ved Siderne; han er iført Præſtekjole og har en Bog i den ene, en ſort bredpullet Kaſkjet i den anden Haand[60]. — Hans aandelige Billede maa ſøges andenſteds.

---

[59] Lagets Hovedvirkſomheb beſtod i at følge de afdøde Lagsbrødre og Søſtre til Jorden. I Lagsbogen findes følgende Notits: (1637) „Dennd 17. Martij M. Anders Sognepræſt begraffuidt, war Laugsbroder" (der blev givet 6 Daler til Laget i den Anledning). — Hvis Arrebo allerede var død den 7de Marts, var hans Begravelſe ikke bleven udſat ſaa længe.

[60] Det er et Lithografi af bette Billede, ſom ledſager denne Biografi, bet har Paaſkriften: „Ætatis 47, anno 1633"; (disſe Tal er bleven ilde forkvaklede i Hofmanns Fundatſer anf. St.). Om Arrebos Skjønheb i hans yngre Aar ſe S. 32 Not. 5.

VII.

Arrebos Efterſlægt og Eftermæle.

1. Efter Arrebos Død blev hans Enke boende i Vordingborg; her beſøgte den afdøde Digters Ven og trofaſte Beundrer Hans Mikkelſen Ravn hende engang og gjorde med Forundring og Glæde ſit første Bekjendtſkab med Haandſkriftet til „De ſex Dages Gjerning", et Bekjendtſkab, ſom maaſke blev den nærmeſte Foranledning til Værkets ſenere Udgivelſe[1]. Dette maa allerede være ſket faa Aar efter Arrebos Død, thi i Begyndelſen af Aaret 1641 fulgte Elſe Jørgensdatter ſin Husbond i Graven[2]. — Som

[1] I det Brudſtykke af Ravns Rhythmol. Dan., ſom er indrykket blandt Proleg. til Hexaemeron, ſiger han om dette Værk: „Mihi ejus legendi facta est copia Orthungæ, cum aliquando post obitum Authoris ab uxore superstite per diem unum aut alterum hospitio acceptus essem. Hoc autem publice testor, si hoc opus in publicam lucem emissum esset, nunquam tale quid vidisset Dania, tanto illud est auro dignum, quantum est ipsum. Mehercle, nisi *M. Andream* ejusque manum ipse novissem, Authorem Apollinem credidissem. Tam splendide, tam copiose, tam magnifice omnia tractat, nusquam dormitans, nusquam remissus, nusquam verba cogens, ut legens fateatur se non audire hominem, sed Deum quendam" (etc.).

[2] I St. Knuds Lagsbog anføres blandt de henſovende Søſtre Begyndelſen af 1641: „Elſe M. Anders".

alt tidligere er omtalt havde de fem Børn, af hvilke vi dog kun kjende Datteren Margrethe og Sønnen Chriſten. De øvrige Børn have formodentlig alle været Døtre, eller hvis der har været flere Sønner, da ere de alle døde tidligt[3]. Datteren Margrethe blev i ſit Ægteſkab med Præſten Peder Bredal Moder idetmindſte til een Søn, Jens Bredal, om hvem vi dog kun vide, at han var Student og at han blev en af den ny Enevoldsmagts førſte Herolder, der ſang omkap med Profeſſor Vandal til det abſolute Kongedømmes Pris[4]. Sønnen Chriſten Anderſen Arrebo blev Præſt

---

[3] Sønnen Chr. Arrebo kalder ſig 1661: „den eeniſte af alle hans Børn efter lefvende Søn" (Debik. til Hexaem. Bl. b. vers.). H. M. Ravn ſiger (anf. St.): Neque multi sunt, qui de eo (Arrebos Hexaemeron) quicquam sciunt, præter ipsius affines et filios. Ved filii kan godt forſtaas: Søn og Svigerſøn.

[4] Jens Bredal har ſkrevet et latinſk Vers foran i Hexaemeron, hvor han kalder ſig: „defuncti Authoris Nepos". Det Skrift, hvortil der ovenfor er hentydet, er: Vindiciæ Majestatis e paganæ Theologiæ Archivis exsertæ, assertæ per *J. Bredal.* Hafn. 1666. 4to. Han ſkriver i en Anſøgning til Kongen (13. Decbr. 1661): „Foruden den Ruin, ſom i ſidſte Krig haardeſt treffede mit fedrenelands Lolland, da haffue wj 6. fattige Sydſchende derforuden werit megit v-lychelige i det at en v-formodelig ſkadelig Ildebrand Anno 1660, d. 1. Sept. i en kort tiid lagde i aſche alt huiſ wor gode ſl. Faber web arf och arbeid i 35. aar haffde erworben, ſaa wi iche ſich ſaa meget, at wj it Sørgeſlør kunde for kiøbe" (Sjæll. Indlæg 1661. B., i Geh. Arch.). Af disſe ſex Søbſkende vare dog de fleſte hans Halvſøbſkende; hans Faber havde i ſit tidligere Ægteſkab flere Sønner, ſom: 1. Peder Bredal født 1626, kaldet 1650 til ſin Faders Kapellan (Blochs Mnſkr.) 2. Niels B., født 1627, døde ſom Præſt i Ibeſtrup (J. Barfod: Den falſterſke Gejſtlighedſ Perſonalhiſt. I, 206). 3. Anders B. deponerede i Sorø 1648, immatrik. i Kbhvn 1653 (Bloch). Han blev Chriſti Himmelfartsdag 1660, da han laa paa Rejſen fra Kbhvn til Odenſe for at klage for Biſpen „ofver hvis Uret hannem var tilføjet udi ſin S. Faders kald", myrdet og udplyndret paa Vejen mellem Roskilde og Ringſted af den ham

i Nebbelunde og Sædinge paa Laaland, hvor han levede og virkede i en Række af Aar, efter en usikker Angivelse skal han være død 1680[5]. Han var som det synes gift to Gange, sidste Gang med Katharine Fohlman, men efterlod udentvivl ingen Børn[6]. Skjønt det saaledes ikke blev ham givet ved „Levnets Kontrafej" at forplante Faderens Navn, gjorde han det dog paa en anden og varigere Maade. Da han nemlig selv var en Mand, der havde Sands og Kjærlighed for det danske Sprog, betragtede han det som en Pligt ikke allene mod sin afdøde Fader men ogsaa mod sit Fædreland, at sørge for Tid efter anden at bringe Faderens efterlabte Værker for Lyset[7].

Begyndelsen skete, som rimeligt er, med Hexaemeron, som han til den Ende renskrev og bragte i en saadan Form,

---

medgivne Salvegarde. Mordet klagedes for Kongen i to Anbragender fra Christen Andersen (Arrebo) og Broderen Jens Brebal (i Sjæll. Indl. anf. St.), jfr. et Brev (af 11. Febr. 1661) fra Hr. Chr. And. Arrebo til Hr. Axel Hansen i Ryde (i Bøllings Brevsaml. paa Kong. Bibl.).

[5] Rohde Saml. til Loll. og Falsters Hist. I, 670. Da Kirkebøgerne i Nebbelunde forlængst ere brændte, har jeg ikke ved Henvendelse til Stedets Præst kunnet indhente nøjere Oplysninger. (Jfr. Kirkehist. Saml. II, 214. 238). Det er urigtigt, naar Rohde kalder ham Magister.

[6] Jfr. hans Testamente (af 12. Marts 1679, konfirmeret 29. Marts s. A.) i fynske og smaalandske Indlæg i Geh. Arch.

[7] Den yngre Arrebo viser sig som den ældres Søn paa en dobbelt Maade: først derved at han paa en værdig Maade opfyldte sin Pligt mod Faderens Eftermæle; og dernæst derved, at han viser sig som tilhørende den Kreds af Mænd fra Midten af 17de Aarh., hos hvem den danske Følelse ret blev sig bevidst, og som ret egentlig byggede paa den Grundvold, den ældre Arrebo havde lagt (jfr. Sønnens foran S. 199 anførte Ytringer). — Det er ingen ringe Ros, Molbech (Hist. biogr. Saml. S. 351—52) lægger paa den yngre Arrebos danske Stil.

at det kunde overgives til Pressen[8]. Samtidigt ansøgte han i Foraaret 1661 Kongen, der opholdt sig i Nærheden, om det sædvanlige Privilegium til Sikkerhed mod mulige Eftertryk; han begrundede sin Ansøgning paa, at Værket var „paa saadan poetisk Art tilsammenskrevet, som ingen dansk Poet forhen tenteret havde", og at det „efter gudfrygtige, lærde Mænds Censur holdtes for at skulle vorde ikke til mindre Opbyggelse ubi alle Stænder, end Kong Davids Psalter[9]". Ansøgningen bevilligedes strax, og da Skriftet endnu samme Efteraar var udkommet, fik han den 12te November kongeligt Tilsagn om, „at hans Hustru og Arvinger maatte godtgjøres af hans Efterkommere i Kalbet 300 Rdlr. for hans Præstegaards Bygning og Forbedring, til noget Vederlag for den store Bekostning, han havde anvendt paa den danske i Rim forfattede Hexaemeron til Trykken at lade forfærdige, saa og paa Rejsen og Fortæring fra Laaland til Kjøbenhavn paa adskillige Tider til samme Værks Befordring[10]". Opmuntret ved det Bifald, dette Skrift vandt, udgav den yngre Arrebo endnu Tid efter anden flere af Faderens efterladte haandskrevne Arbejder, nemlig tvende Samlinger af Prædikener og nogle Psalmer.

---

[8] Som jeg i Fortalen til 2den Del har bemærket, er ved Sønnens Renskrift Faderens Retskrivning gaaet tabt. Den Orthografi, som nu findes i Hexaemeron, nærmer sig temmelig stærkt til de af Ped. Syv senere udtalte Grundsætninger for dansk Retskrivning.

[9] Se Ansøgningen, der er trykt som 10de Tillæg. Det kgl. Privilegium er udstedt i Nykjøbing paa Falster d. 27. Mai 1661 (se 2den Del S. 170—71), sammesteds findes S. 171—77 ikke faa karakteristiske Ytringer af Sønnen om Faderens Værk, som jeg dog her maa indskrænke mig til at henvise til.

[10] Efter Chr. And. Arrebos Ansøgning (af 12te Sept. 1670) til K. Christian V om Konfirmation paa ovenanførte Benaadning (i Geh. Arch.).

Ved Afholdelsen af de hermed forbundne Udgifter havde han Hjælp af sin Svoger Hofapotheker Christoffer Heerfort, som bekostede Trykning af »Torcular Christi[11]«. Forøvrigt har Christen Arrebo vel selv maattet spæde en Del til, men da han som det synes var en velstaaende Mand, kunde han udføre sin Kjærlighedsgjerning mod Faderens Minde uden derved at komme i Forlegenhed[12]. — Vi skulle endnu til Slutning se, hvilken Modtagelse Arrebos Skrifter fandt, og gjennemgaa de vigtigste Bedømmelser, der til forskjellige Tider ere fældede over hans Digtervirksomhed og da navnlig over Hexaemeron som Hovedværket og det mest epokegjørende af alle hans Skrifter.

2. „Af en god Poet udkræves synderligen medfødt Artighed, Lærdom og Øvelse. Han skal være født Poet, og af Naturen have skjønne og sindrige Indfald, et højt Gemyt, kunne tænke ypperlige Ting, om hans Tale ellers skal have Art og opløfte sig fra Jorden. Han skal være af stor Videnskab og Forfarenhed, have læst mange gode Bøger og tit hente sine Greb fra de græske og latinske Poeter. Saa at det er ikke nok at føje Ordene og Stavelserne under en vis Lov, og saaledes bringe et Vers tilveje; hvilket er det ringeste. Thi saadanne, udi hvis Skrifter er hverken Liv eller Aand, ere ikke mere Poeter, end Sækkepibere og Nøglefeblere ere kunstrige Musikanter, Postille- og Katechis-

[11] Se 2den Del, S. 270. Hvorledes Chr. Arrebo var besvogret med Heerfort, vides ikke, maaske var hans første Kone en Søster til denne ansete og dygtige Mand.

[12] Chr. Arrebo besad en Ejendomsgaard i Nebbelunde og en Vejrmølle. Disse tvende Ejendomme tilligemed Indboet i Præstegaarden og de 300 Rdl., Eftermanden skulde give for denne, testamenterede han sin sidste Kone, mod at hun skulde udbetale de andre Arvinger 200 Rdl.

muslæsere og de, som rapper Bønner og Psalmer sammen og altid gjøre deraf ny Bøger, kunne holdes for højlærde Theologer; Tingstude, Opsnidere og Trættebelge kunne være gode Juristers; Kvakfalvere, Teriakskræmmere, Planetelæsere, Signe- og Spaakvinder bør at hede forfarne Læger og Naturkyndige". I disse Ord udtaler Peder Syv, to Aar efterat Hexaemeron var udkommet, sin Mening om, hvad der hørte til at være Digter[13]. Faa af hans samtidige vilde vistnok have haft Mod til at udtale disse Ord, hvorved Staven brødes over mange af Datidens Skribenter, hos hvem der hverken var Liv eller Aand at spore. Naar vi nu imidlertid finde, at den samme Forfatter, der vistnok tør regnes for sin Tids sikreste Dommer i den Slags Sager, ved Siden af saadanne Ytringer fremhæver Arrebos Stil og Sprog som Mynster for andres poetiske Arbejder, saa tør vi vistnok deraf gjøre en temmelig sikker Slutning til den Modtagelse, som Hexaemeron idethele fandt hos den Tids Kunstdommere. — Værket kom desuden ikke uforberedt. Arrebos K. Davids Psalter havde nemlig vundet en stor Udbredelse og en almindelig Yndest, den havde, som Sønnen siger, „været alle gudelige Hjærter i Danmark og Norge meget angeneme og tækkelig", og „mange fornemme, gudfrygtige Mennesker havde ladet sig disse Psalmer saa vel befalde, at de sig med dennem til deres daglige Gudsfrygts Øvelse til største Fornøjelse forlyste[14]". Især havde de vundet Indgang i Norge, hvor „en stor Del iblandt Lægmand vare saa verserede og kyndige i dem, som vi i vore danske Psalmer[15]". De vare allerede tre Gange

[13] Betænkninger over det Cimbriske Sprog, S. 132.

[14] Hexaemeron, Proleg. b 4 og b.

[15] Fortalen til Torcular Christi (jfr. 2den Del, S. 270). Et andet Vidnesbyrd om Psalmernes store Udbredelse i Norge har J. E.

oplagte, og bleve det inden faa Aar endnu to Gange[16]. Ogſaa paa anden Maade var Arrebos Navn holdt i Minde, og danſke Læſere foreløbigt gjorte bekjendte med hans endnu uudgivne Værk. Hans Mikkelſen Ravn havde nemlig i det Udtog af ſin Rhythmologi, han udgav 1649, værdiget det en ſærdeles Opmærkſomhed, han havde med Flid analyſeret det ejendommelige Verſemaal i første Sang, og efter Arrebo benævnet dette Arøensianum, tillige havde han meddelt en udførlig Prøve af Værket[17]. Derfor fandt ogſaa Verſemaalet i Hexaemeron Efterlignere, endnu inden Værket var udkommet[18], og ſamtidig med dets Fremtrædelſe hilſedes det af en Skare Beundrere. Dr. Thomas Bang, der paa Univerſitetets Vegne ſkulde meddele Værket ſin Cenſur, var ſaa hentagen af Beundring, at Trykningstillabelſen blev en begejſtret Lovtale[19], og han underſkrev

---

Gunnerus opbevaret (Erwecklicher Hirten-Brief an die Prieſterſchaft im Stifte Drontheim, S. 26), idet han ſiger om disſe Pſalmer: „Auf welche Geſänge Biſchof Eric Anderſen Bredal ſehr viel gehalten, und ſie in ſein Haus eingeführet hat, ja, er berichtet in ſeinem Bibliſchen Pſalter-Geſang, daß Arrøensis Geſänge zu ſeiner Zeit allenthalben in Norwegen in denen Häuſern gebraucht worden ſind". (E. Bredals Bibelſke Sange, 1665, findes ikke i noget af vore Biblioteker).

[16] Se 2den Del, S. 156—58.

[17] Ex Rhythmologia Danica Msc. Epitome brevissima, p. 97 sqv.

[18] Se Arindlev og Olſtrup Sognes Præſtekrønnike af Jak. Klavſen (Kirkehiſt. Saml. II, 173. Not.). Samme Mand og M. Peder Nielſen Mehrn, Univerſitetets Vicebibliothekar, ledſagede Hexaemeron med „ſexmælende" Arevers (Proleg. Bl. g).

[19] Hexaemeron, Proleg. c 3: „Non omnis ævi, nec ingenii fuit unqvam ... omne tulisse punctum, miscuisse utile dulci, grave facili, masculum acuto, cordatum vivaci, sanctum hilari, splendidum devoto, fœcundum pulcro, magnificum miti, qvadratum rotundo, floridum cœlesti. Hæc omnia unum Hexaëmeron Arctoi Maronis et Danici Nasonis b. m. viri M. *Andreæ Chr. Arinsulani*, a torrente et magnifica dicendi copia apprime com-

ſig ikke Profeſſor i Theologien, men: »posthumæ famæ Arinsulanæ & antiqvæ nostratis lingvæ studiosus«. M. Hans Navn var fuld af Glæde over, at „de ſex Dage" nu endelig ſaa Lyſet, ſom han ſaa længe havde ønſket dem, og han var uudtømmelig i Lovprisninger; etſteds ſynger han ſaaledes, efterat han har omtalt Anders Suneſens Hexaemeron[20]:

Nu har paa danſke Rim en anden Anders ſiungen
det ſkjønn' Hexameron, i Pennen og i Tungen
en prægtig færdig Mand, ſom du ſkalt give Magt,
der alting haver viſt med favre Rim betakt.
Jeg derfor fryder mig, at jeg den Dag maa leve,
det Skrift at ſe, ſom jeg forlangen mon fortøve.
Kom du begjærlig Bog, med Læsning kvæg mig før,
før jeg her vandre fra, gaar inden Par'dis Dør,
hvor jeg det ſer i Flor, hvad Moſes har om ſkrevet,
hvor jeg det faar, hvad Gud mig har med Skrift bebrevet.
Der efter ſexdags Værk jeg finder Arrebo,
der ville vi vor Gud højt priſ' i evig Ro.

Smukkeſt klinger dog Anders Bordings Lovtale; han var ſelv Digter og forſtod at ſætte Pris paa den Arv, Arrebo havde efterladt ſine Landsmænd, derfor ſiger han[21]:

---

mendabilis, admirando et prorsus inusitato compendio junctim complectitur. Etenim, si vere auguror, huic Poetico sex dierum operi adjecta videbit oculata posteritas doctorum pariter ac indoctorum puncta. Idqve haut injuria. Elucet in eo utilitas dulcedine qvadem imbuta, renidet facilis styli gravitas, viget masculum sententiarum acumen, spirat in singulis lineis animandorum affectuum vivacitas, abundat pulcerrima admirandæ inventionis fœcunditas (etc. etc.).

[20] Anf. St. Bl. e. — Navns forſtjellige Arevers m. m. optage tilſammen to Ark.

[21] Anf. St. Bl. g 2 (jfr. Bordings Poetiſke Skrifter, S. 46).

Var mangen her i vores Land
saa sinderig og kyndig
som Arrebo den lærde Mand,
og i sin Stil saa fyndig:
Opitz for Danſken fik et Glas
at ſtande da tilbage:
Da fik Ronſard, ja ſelv Bartas
Topſejlen ind at tage.
Thi naar hans ſøde David vil
Guldharpen ſin iſtemme,
saa dyb en Sorrig ej er til,
man den jo ſtrax maa glemme.
Vil han om Guds almægtig Haand
og altings Herkomſt digte,
ſtrax har vor ſvage Sjæl og Aand
ſelv Paradis i Sigte.
Ja havde blegen Død ſin Ret
saa ſnart ej af ham krævet,
vor Digtekunſt saa tung og ſlet
vel aldrig havde blevet.

I disſe og mange andre Tonearter iſtemmedes den hedengangne Digters Pris[22], og vi ere tilbøjelige til at tillægge disſe Lovtaler, hvor en Del af Ordpragten jo altid maa ſkrives paa den poetiſke Indklædnings Regning, en noget ſtørre Bethydning end ſædvanligt: Forfatteren var jo forlængſt død, hans Søn var en ſimpel Præſtemand, der var ingen formaaende Slægtninge, hos hvem man kunde indſmigre ſig ved at ſtemme Tonen højere, end man ſelv følte Lyſt til. Alt tyder paa, at det virkeligt var disſe Lovtaleres Mening, at Arrebo, ſom en af dem ſagde[23],

[22] Se 2den Del, S. 177—80.

[23] M. Ped. N. Mehrn (Proleg. Bl. g. vers.).

„saalangt overgik baade fordums og vore Tiders danske Poeter, at han vel maatte kaldes en Konge og Kejser over dem alle". Den nærmest følgende Tid underkjendte ikke denne Dom, hvad de tidligere Digtere angik, derimod opstod der undertiden Meningsforskjelligheb, naar det gjaldt om at anvise Arrebo en Plads mellem hans Efterfølgere.

Naar Peder Syv omtaler vor Digter, da roser han ham især for hans gode poetiske Beskrivelser, og fordi han forstaar at rette Stilen efter Indholdet, saa han i Talen om høje Ting er højtravende, i Talen om ringere Ting er middelmaadig, i begge Slags dog artig og forstandelig[24]. Ligeledes berømmer han, „at der i M. Anders Arrebos Bog findes mange gamle danske og norske Ord, item mange artigt optænkte ny eller fra det tydske Sprog igjenhentede[25]"; hvad de sidste angaar ville neppe mange i vor Tid istemme Syvs Lovtale, derimod kan man ganske bifalde, at han fremhæver Arrebos heldige Valg af „bekvemme og fyndige Tillægsord", noget hvori denne virkelig har en sjelden Styrke.

Uagtet Arrebo i sine Hexametre havde paalagt sig en langt større Tvang, end vi nu enten ville anse for nødvendig eller gavnlig for dette Versemaal[26], tilfredsstillede han dog i denne Henseende ikke alle den Tids Prosodikere. M. Søren Povlsen Gotlænder misbilliger saaledes, at han har afvexlet med Dakthler og Spondæer og ikke anvist dem faste Pladser i Verset; „dette befalder", siger denne Rigorist med et Sideblik til M. Hans Ravn, „en Part saa vel, som jeg fornemmer, at de saadant for et sønderligt Slags ny Rim højt skatterer: jeg lader enhver sin Mening; men

[24] Betænkn. over det Cimbriske Sprog, S. 128—29.

[25] Anf. Skr., S. 128. Som Exempel paa saadanne „igjenhentede" tydske Ord anfører Syv: rystig, gespenster, byster.

[26] Se foran S. 204.

mig befalder det ikke[27]". Skulde Arrebo have rettet sig efter Gotlænders Theori, som han maaske ikke engang kjendte, vilde det sidste Spor af det antike Hexameters Frihed og Afvexling være forsvundet hos ham. Derimod kan man være mere enig med Gotlænder, naar han misbilliger de hyppige Afkortelser eller Sammentrækninger af Ordene, som „somme fornemste danske Poeter" (d. e. Arrebo) tillade sig, forat faa Ordene til at passe ind i Versemaalet[28]. Det er ganske vist en af de Omstændigheder, som virker mest frastødende ved Læsningen navnlig af Davids Psalter; men det var det naturlige Overgangsled mellem de middelalderlige Knittelvers og den nyere Tids strængt metriske Vers: man maa krybe, før man kan gaa.

Allerede blandt Arrebos samtidige var der altsaa enkelte, som vovede at kritisere ham; det er et Vidnesbyrd om Tidens Fremskridt. Tid efter anden høre vi ogsaa i den følgende Slægt ved Siden af en højrøstet Ros enkelte dadlende Ytringer. Saaledes misbilliger en Mand af tydsk Herkomst, hvis Navn vi ikke kjende, men som synes at have besiddet en levende Interesse for den danske Literatur, at Arrebo „efter hollandsk Mode" tit bruger altfor opskruede Ord; men desuagtet indrømmer han ham den hypperste Plads blandt de danske Digtere og hæver ham navnlig over Bording[29]. — Naar Peder Resen bedømmer Arrebo, da indrømmer han ham vistnok Æren for at være den, der begyndte paany at kalde den længe forsømte danske Digte-

[27] Prosodia Danica eller Danske Riimkunst, 1671, S. 354. Jfr. Thortsens Metrik II, 270—72.

[28] Prosodia Danica, S. 270—71, at det er Arrebo, Gotlænder sigter til, skjønt han ikke nævner hans Navn, ses af de Exempler, han anfører af hans Psalter.

[29] Det mærkelige Brev, hvori denne Dom indeholdes, meddeles som 11te Tillæg.

kunſt frem til Lyſet, og ſom ved ſine lette Vers og ſit ſmukke Sprog havde gjort ſig værdig til den Berømmelſe, hans Navn havde opnaaet; men hans Ros er dog ikke ganſke ublandet, og navnlig mener han, at Vorbing og Kingo langt overgaa denne deres Læremeſter[30]. — Hvorledes nu end Sammenligningen mellem disſe det 17de Aarhundredes tre ſtørſte danſke Digtere falder ud — Fortiden var ikke enig om Dommen, og vor Tid vil heller neppe være det — Æren ſom den, der først anviſte Sporet, tilkommer dog Arrebo[31], og Ole Borck hædrer ham denne Ære, naar han, efter vidtløftigt at have omtalt en Mængde latinſke Poeter, ſiger: „Ogſaa den danſke Poeſis Glans har i vor Tid hævet ſig ſaa højt, at den tør ſtride med ethvert europæiſk Sprog om Sødhed og Ynde. Forbum ſtammede

[30] I en Afſkrift af Reſens Atlas hedder (under Vorbingborg) om Arrebo: „Hic neglectam diu Poesin vernaculam meliori auspicio in lucem revocare cæpit, facili genio et cultu dictionis claritudinem nominis meritus. Successere illustria *Bordingii* et *Kingovii* nomina, qui magistrum hunc æmulari dum conantur, ingenii gloria et amabili versuum rotunditate antevertunt. Hinc major elimandi cura, et si quam antea horror seculi vocum scabritiam et rusticitatem invexerit, hodierna industria profligat". I en anden Afſkrift findes en temmelig forſkjellig Redaktion af disſe Ord. Under Kjøbenhavn (Nikolaj K.) ſiger Reſen: „In *Aroensis* laudibus illud potissimum, qvod Danicorum carminum Catsiano et Opitiano more scribendorum primus fuerit in hoc regno Magister, qvanqvam ratione valde crassa, sic ut facta ejus ad ductum carmina posteriorum ad Poetarum venam industriamqve sordida ut plurimum sint et opica, et qvod pejus, artem magis ostentantia qvam habentia".

[31] En Sammenligning, der ſtøtter ſig til den hiſtoriſke Tidsabſtillelſe, er overhovedet den eneſte rigtige, ſaalænge vi befinde os ved Udviklingens tidligere Stadier. Mere giver heller ikke Th. Bartholin, naar han ſiger: „In vernacula lingva post *Arraboensem Andreas Bordingius* hodieqve triumphat" (De Medicina Danorum domestica, 1666, p. 522).

de danſke Verſemaal i Peder Laales Ordſprog, i Anders Vedels Kjæmpeviſer, i Schoppers Ræverænker, i Jens Skaanings og Søren Tvillings Satirer, i Peder Jenſen Roskildes Virgiliſke Ekloger overſatte paa danſke Vers, ja ſtundom i vore Kirkeſange, men fra den Tid Anders Chriſtenſen Arrebo ikke blot overſatte Davids Pſalmer paa danſke Vers, men og med vort Sprogs Majeſtæt næſten overgik Bartas's Hexaemeron, begyndte nogle opvakte Hoveder med ſtørre Opmærkſomhed at ranſage diſſe Alcibiades's Silener og til Slutning beundre de Rigdomme, der ligge ſkjulte i dette Sprog[32]".

Man kan overhovedet ikke ſige, at Arrebos Berømmelſe aftog, fordi han fik helbige Efterfølgere. Tøger Reenberg, der ſtaar paa Overgangen mellem det 17de og 18de Aarhundrede, og ſelv var Digter, ſiger i ſin „Forſamling paa Parnaſſet[33]":

Vi have kun een Arrebo,
og ſiden Borbing døde,
er Sædet efter diſſe to
paa Bjerget blevet øde;

eller et andet Sted i ſamme Digt:

Men hvor den gode Arrebo,
hvor Borbing, Kingo fejle,
jeg harmes, læſer med Uro (ꝛc).

Det nævnte Digt indeholder en Bedømmelſe af de fleſte af den Tids Poeter, der foreſtilles at bejle til den Plads, der var bleven ledig ved Arrebos Død, eller ſom det hedder:

---

[32] Dissert. acad. de Poetis, iterum vulgatæ 1683, p. 174 (første Udg. er fra 1681). Jeg har her benyttet Rahbeks helbige Overſættelſe i Liunges Hertha. 1827. II, 231.

[33] T. Reenbergs Poetiſke Skrifter. II, 105—34.

Der Arrebo, den Moſe Tolk,
var udi Gud henſovet,
et Sted iblandt Parnaſſi Folk
blev ledigt; Pladſen lovet
til den, ſom kunde rime bedſt,
og vidſte bedſt at ſkrive.
Thi blev opſat en Rime-Feſt:
hver ſkulde ſig begive
til Helikon. Did Phoebus kom
med Pallas, den Gudinde,
at ſidde Ret, og ſige Dom,
hvo Pladſen burde vinde (ꝛc).
Og hvo der findes dygtig nok
i Arbos Sted at træde,
han ſtrax iblandt Poeters Flok
erlange ſkal ſit Sæde.

Nu ſtrømme da Folk i Hobetal ſammen, ſom gjerne ville have Digternavne, men efter nøje Granſkning er der ingen, der kjendes værdig til at indtage Arrebos Plads, ſelv ikke Kingo, „ſaa man med Føje kan ſige ſom Nyerup, at Reenberg ſætter ham i Spidſen for vore danſke Digtere[34]".

3. Beundring fremkalder Efterlignere, ogſaa Arrebo fik ſaadanne. — Blandt dem, ſom Reenberg indfører i den

[34] Rahbek anf. St. S. 232. — En anden Bedømmelſe af den Tids Poeter kunde maaſke ogſaa have Intereſſe, den gives af Præſten Johannes Olavius i et latinſk Digt bag i P. Syvs Danſke Sprogkunſt, 1685. Heri hedder det, efterat flere fremmede Digtere ere omtalte:

In Patria magni florebant nomina Phœbi,
Barbariemqve omnem carminis arte domant.
Bordingi decus æternum est, æterna *Beringi*
Laurea, *Borrichi* carmine regnat honor.
Arreboensis ovat magna olim laude cothurnus,
Jam *Kingo*, similem non habiturus, habet (etc.).

almindelige Kappeſtrid om at vinde den ledige Plads paa Parnasſet, nævner han først den Mand, ſom forſøgte ved en Skildring af Hviledagen at udfylde Arrebos Hexaemeron til en fuld Uges Gjerning. Vi ville lade Reenberg tale:

Se dog en Præſt for Retten kom,
det ſamme Sted at arve,
han ſupplicerte med en Bog,
han havde ſammenſkrevet
paa Arrebos Maner, endog
med Kongens Segl bebrevet.
Hvad mere var, af lærde Mænd
berømmet: derfor mente,
at ingen viſte hannem hen
fra Sædet, han fortjente.

Den Mand, her ſigtes til, er Hr. Klavs Anderſen Trondhiem, Sognepræſt i Gosmer og Halling i Aarhus Stift, der paatog ſig at føre Arrebos ufuldendte Værk til Ende. Han begynder ſit Skrift[35] med en Tilſlutning til dette, idet han ſiger:

Hvorlunde Magtens Gud den vide Verdens Bygning
i førſten dannede ved Ord og Overſtygning,
det er, o Arrebo! afpenſlet ved din Pen;
men til Guds Hviledag jeg mig vil vende hen.
Jeg har med Arrebo al Verden omkring jaget,
omſejlet Ocean, omſvævet Himmeltaget,

[35] Heptaemerinon eller Guds Hvile paa den ſivende Dag . . . Supplementum, Continuation og Anhang paa det berømmelige Hexaëmeron Arøboense, ſamlet og ved Guds Krafft paa Alexandrinſke Rim ſammenſkreffvet aff Claus Anders-Søn Trundhiemb, Guds ringe Tienere og Sogne-Præſt i Præſtholm, til Gosmer- og Hallinge-Sogne ubi Nørre-Jylland. Kbhvn. 1676. 4to. Værket udkom med kgl. Privilegium og forſkjellige lærde Mænds Anbefalinger. — Om Forf. indeholder Hertels Beſkr. over Aarhus Domkirke, II, 408—09, Efterretninger.

jeg var i Ormens Hul, i ſumpig Fiſke-Hus,
og af Guds Undervœrk drak mig Forundrings Rus.
Mig lærden Arrebo haandledte allevegne,
at ſkue, hvad der var i Maanens Under-Egne;
jeg meget ſelſynt ſaa paa græsbeklædte Toft,
men mere, da jeg kom til ſtjernefulde Loft (ꝛc).

Denne Begyndelſe er noget af det heldigſte i hele Skriftet, om hvilket ikke allene Reenberg, men mange andre efter ham have fældet den Dom, at det ingenlunde tør ſtilles ved Siden af Arrebos Værk[36]; da det desuden væſentlig er en rimet Bibelhiſtorie, giver Indholdet det ogſaa en ganſke anden Karakter.

Som en Efterligning af Arrebos Hexaemeron tør vi maaſke anſe Fynboen Hans Villumſens Forſøg i det ſamme Emne; der er imidlertid ikke nogen Leilighed til Sammenligning, da hans Skrift, der aldrig blev trykt, forlængſt er gaaet tilgrunde; af Ole Borchs Omtale maa vi dog antage, at det har været et for ſin Tid rosværdigt Arbejde[37].

---

[36] Se Lyxborfs Anmærkninger i Reenbergs Skrifter, II, 115. Sorterup ſiger i ſin Cacoethes carminiſicum (S. 736):

Ugeverkets ſpente Seene
Feil endnu ſin Hvile-roe,
Sprylle-Kalk og løſe Steene
Paſſer ey til Ærens Boe.
Hvor til buer uden Ende
At opramſe meget Snaus,
Naar enhver dog maa bekiende,
At mand ſlabbrer ſom en Claus.

Som en Anmærkning føjer han til: „Areboes Hexaemeron ville Mag. Claus Anderſøn completere med Guds Hvile paa den 7de Dag, sed qvantum distat ab illo". (Jfr. Nyerup i Den danſke Digtekunſts Hiſt. III, 268—71).

[37] Skriftet fandtes maaſke i Reſens Bibliothek, der gik tilgrunde 1728; i Katalogen nævnes nemlig, S. 339: „*Joh. Wilhelmi* Carmina Mss". I Index tertius gives den Oplysning om Forf.,

Beſtemtere kunne vi derimod paavise Efterligningen i den svenske Erkebiskop Hakvin Spegels engang berømte Værk „Guds Werck och Hwila", der første Gang udkom 1685 og senere oftere oplagdes. Vistnok er det paa en Maade en selvstændig Bearbejdelse af Bartas's La Semaine, men derhos indeholder det særdeles meget af hvad der i Arrebos Hexaemeron udelukkende tilhører den danske Digter. Saaledes giver Spegel Fortalen til Skaberen i en fri Omarbejdelse, ligeledes de korte rimede Indholdsangivelser foran hver Dags Gjerning. Arrebos Skildringer af norske Forhold findes ofte ligefrem oversatte, dog frit og i Almindelighed heldigt. Undertiden slutter Spegel sig udtrykkelig til sin Forgjænger, som naar han med Henvisning til Arrebo siger[38]:

Om Danska siögarna behöfwer jag ei rima,
En annan har ther på bekostet mangen tima.

Vi kunne vel altsaa med Føje sige, at vor Digters Berømmelse stod temmelig fast ved Overgangen fra det 17de til det 18de Aarhundrede, overalt nævnedes han som „den danske Bartas, der brød Isen og banede Vejen til den danske Digtekunsts Vældekilde[39]", eller som den Poet, „der

---

at han var: „Generalis per Fioniam anonæ Præfectus, natus Othiniæ, mortuus ibid. 1671, d. 27 Octob." Borck siger i Diss. de poetis, 1683, p. 121: „*Guil. Sal. Bartasii* hebdomas sacra ita mirifice probavit sese fere omnibus, ut in plures linguas transierit, etiam in vernaculam nostram, vertentibus *Areboo* et *Jo. Wilhelmio*". S. 174 siger han efterat have nævnt Bording: „Supervenit *Johannes Wilhelmius*, et is in Hexaemero suo graviter dissertus."

[38] Dr. Haquini Spegels Åtskillige Poëtiske Skriffter, 1745, S. 90. I Randen anføres: „M. Arebo insignis Danorum Poëta".

[39] Peb. Pedersens Ord, meddelte af Nyerup i Minerva, 1785, II, 39. I Nova litt. maris Balt. 1708, p. 32 kaldes Arrebo: „Poeta excellens, qvi in hac arte facem reliqvis præ-

med Billighed kan regnes for den første ubi Danmark, som vidste og viste den rette Maade med at bringe vores danske Sprog med Angenemhed og uden Tvang ubi Vers", og „hvis Berømmelse baade for hans store Lærdom saa og for hans artige Rimekunst ubi det danske Sprog ikke uddør, saalænge hans Skrifter ere til[40]". I Norge vidste man at skjønne paa den Mand, der, skjønt fremmed, med Glæde havde færdedes i Fjeldnaturen og var bleven dens Sanger, man kaldte ham Norges Virgil, og udtalte lydeligt, at „den velfortjente Mand var fældet ved en paadigtet Brøde[41]".

Af Arrebos Psalmer var i det 17de Aarhundrede et ikke ringe Antal optaget i Kirkepsalmebøgerne, adskillige af dem, dog færre end man skulde have antaget, fulgte med over i det nye Aarhundrede. Overhovedet ere enkelte af vor

---

ferebat". I Wielandts Lærde Tidender, 1732, S. 712, siges: „Han var i sit Fædrenesprog en ypperlig Poet og har i den danske Poesi brudt Isen for sine ufødte Efterkommere".

[40] Slange: K. Christian den Fjerdes Historie, S. 401. 474.

[41] I Hans Stanches Fata Nidrosiana, forf. 1709, hedder det (N. Vid. Selsk. Skr. i 19de Aarh. I, 288—89), efterat Bispop Grønbæk er nævnt:

Succedit merito nunc inclutus *Arreboënsis*,
Noricus ille Maro et divina mente poeta,
Ingenioqve sagax, cui non dedit Itala tellus,
Non Tiberis Rhenusqve parem; namqve ille sopitas
Restituit Musas, et fusas strage Camœnas
Erigit et dèdit ore loqvi meliore Boréis.
Iamqve ausa est cunctis Hellcona opponere terris
Nida suum, et fastum peregrinæ temnere lingvæ
Opprobriumqve sui, nam tanto illustris Homero
Invitare potest omnem in discrimina terram.
Sed qvid Musa juvat, cum nos odisse studebit
Gens inimica? patent etenim vel mille protervis
Mentibus, ut lædant insontem dentibus, ansæ.
Nec velle est qvam posse minus. In crimina jurant,
Et bene promeritum mentito crimine damnant.

Digters Pſalmer gaaede igjennem alle Kirkepſalmebøger — den ſaakaldte Evangeliſke undtagen — lige indtil vore Dage[42]. En af dem, den ſmukke: Herren han er min Hyrde god, blev ſaa almindelig yndet, at man, ſom det gjerne gaar med Folkeſange, glemte Forfatterens Navn. — Forøvrigt kunde det ikke være anbet, end at efterat Danmark havde faaet en Pſalmedigter ſom Kingo, maatte en Del af de ældre Pſalmer gaa i Forglemmelſe; Arrebos korte og fyndige „Rimbønner" vedblev dog endnu længe at holde ſig, men Forfatterens Navn opbevaredes ikke med dem[43].

Kunne vi end altſaa ikke have noget at indvende imod, at Arrebo maatte vige for Kingo, finde vi det dog mindre i ſin Orden, naar den lærde Gram, uagtet han erkjender Arrebo for „uden Modſigelſe at være en høi og mægtig Poet", alligevel nedſætter ham temmelig dybt under Bording, baade fordi han „i ſit dejlige Værk om Skabelſen bruger alt for megen Frihed undertiden baade udi Sproget, ſaa og i Rimene", og fordi Hexaemeron ikke er nogen Original. „Enhver ved jo", ſiger Gram, „at det er intet mindre, men alleneſte en Efterligning og, paa nogle faa Forandringer nær, rent igjennem en Overſættelſe af den franſke Bartas[44]". Vi have allerede tidligere omtalt Arrebos Forhold til hans franſke Forbillede med ſaa ſtor Udførlighed, at vi ikke videre

[42] Om den ſenere Brug af Arrebos Pſalmer findes Oplysninger i 2den Del, S. 159—62. Det kan bemærkes, at Sorterup mener, at de ikke ere ſaa let flydende ſom Jens Bergendals (Cacoethes carminif. S. 727. Anm. 14). — Naar Arrebos Pſalmer bleve mindre benyttede ſom Kirkeſange, ligger Grunden tilbels deri, at de ere Bearbejdelſer af Davids Pſalmer, hvoraf altid kun et indſkrænket Antal har været anvendt til Kirkebrug i den lutherſke Menighed.

[43] Se 2den Del. S. 163.

[44] Grams Fortale til den ſamlede Udg. af Bordings Poetiſke Skrifter, 1735. Bl. c. 2 og e.

behøve at imødegaa Grams Anke, især da Nyerup allerede med Kraft har taget vor Digter i Forsvar[45].

At Hexaemeron imidlertid endnu i det 18de Aarhundrede vedblev at være i stor Æstime, som Holberg siger[46], skjønt vistnok færre læste Værket, derom vidner den smagfulde tydske Skribent Johan Elias Schlegels udførlige Omtale af det i sit Ugeskrift „Der Fremde" (1745). Denne udmærket begavede unge Mand, der dengang opholdt sig i Kjøbenhavn som Sekretær hos den saksiske Minister ved det danske Hof, var selv vel hjemme i den danske Literatur, og behøvede derfor ikke at støtte sig til nogen andens Dom. Efterat han har meddelt en Prøve af Hexaemeron i tydsk Oversættelse, siger han om Forfatteren: „Saa haardt hans Sprog er i Sammenligning med hans Efterfølgeres, saa viser dog hans Skildringer, at han har den Ild og Aand, som hører til for at være mange andres Forgænger. Desuagtet synes det, som om denne Aand først ret naar sin fulde Styrke midt i Værket, og jeg kunde føle mig fristet til at raade dem, der maatte faa Lyst til at læse ham, til heller at begynde med den sidste end med den første Bog, efterdom Begyndelsen af hans Værk er et theologisk Skrift paa Vers, og først det følgende kan kaldes et Digt. Ved dette Middel har jeg med ikke ringe Fornøjelse opdaget en Mangfoldighed og en Rigdom i hans Beskrivelser, saa han uden Vanskelighed, naar han paa et Sted har beskrevet en Ting paa det nøjeste og omstændeligste, paa et andet kan anbringe den under en hel ny Form som en Lignelse. Han synes at være nærværende hos enhver Skabning, som fremstaar, og levende at anskue den. Han er i Besiddelse af den Kunst at forvandle Ting til Personer, og han opdager

[45] Den danske Digtekunsts Hist. II, 238—39.

[46] Danmarks Riges Historie, 3die Opl., II, 686.

Ligheder mellem Ting, som man ikke blev var, førend han med Fingeren viste derpaa, og som man alligevel siden finder rigtige". Efterat have anført et ret slaaende Bevis paa Arrebos Sindrighed i at finde passende Ligheder, føjer han til: „Man vilde maaske tro, at jeg kun havde taget mig for at skrive en Lovtale over ham, naar jeg ikke føjede til, at han undertiden ogsaa er mat og bliver ganske prosaisk i sine Tankeforbindelser, at han almindelig bliver kjedelig i de Fortællinger, som han indblander, at han, hvad ikke er sjeldent i den gode Smags Barndom, af og til falder fra det høje til det lave, og at Begyndelsen af hans Beskrivelser gjerne er bedre og mere ildfuld end Slutningen [47]".

Da Professor Johan Heinrich Schlegel en Del Aar Aar senere udgav sin afdøde Broders Skrifter, gjorde han ved Lejlighed opmærksom paa „den mærkværdige Omstændighed", at medens man i Tydskland først sent vovede sig til at efterligne det antike Hexameter, var allerede før Aaret 1637 et dansk Digt paa omtrent 700 Vers skrevet efter dette græske Metrum, en Omstændighed, som han mener er vel værd at føje til hvad der hidtil er samlet til denne Versearts Historie. Forøvrigt gjør han opmærksom paa den Tvang, Arrebo havde paalagt sig ved den faste Cæsur og de dobbelte Rim, „en Tvang, der maaske er en af de største, en Digter nogensinde har paalagt sig selv"; ikke destomindre hævder han ham den Ære, at have været den første danske Forfatter, der skrev Vers, som forenede Fyndighed med Velklang, saa han medrette kan kaldes Digtekunstens Fader i sit Fædreland [48].

---

[47] J. E. Schlegels Werke, 1751—70. V, 264—69.

[48] J. E. Schlegels Werke, anf. St. Anm. og J. H. Schlegels Geschichte Christian d. IVten (v. Slange), III, 191—92, Anm. 197.

Uagtet denne hæderlige Omtale af tvende indſigtsfulde Mænd, tage vi neppe meget fejl ved at antage Arrebos Skrifter for næſten ubekjendte i den ſidſte Halvdel af 18de Aarhundrede ikke allene blandt den ſtørre Almenhed, men ogſaa blandt de allerfleſte ſelv af dem, ſom dog ellers havde Interesſe for den danſke Literatur. Hans Navn nævnedes vel af og til med en traditionel Ros[49], men det var dog førſt de to udmærket fortjente Literatorer Nyerup og Rahbek, der paa en varigere Maade fornyede hans Minde, ved at gjøre hans Liv og Skrifter til Gjenſtand for en mere end almindelig udførlig Omtale i deres Forelæsninger over den danſke Digtekunſts Hiſtorie, en Udførlighed, ſom Rahbek undſkylder med de Ord, der tillige ere Summen af hans Underſøgelſe, „at Arrebo var vor Digtekunſts Faber, hvem kun ſaare faa af hans Afkom nærme ſig i Værd". — Saaledes kunde Rahbek med nogen Føje ſige i Aaret 1799[50], men med det ny Aarhundrede oprandt en ny Tid; med Oehlenſchläger begyndte den danſke Poeſi en ſaa høj Flugt, at de fleſte af de Digtere, ſom Fortiden havde æret, lodes langt tilbage, og de vilde være blevne begravne i Glemſels Mørke, hvis ikke paa ſamme Tid Sandſen for Bevarelſen af Fortidens Minder var vaagnet hos en langt videre Kreds end nogenſinde før.

Naar derfor i den nyere Tid flere have gjort Arrebo til Gjenſtand for udførlig Omtale, da er det vel nærmeſt den hiſtoriſke Interesſe, ſom har henledet Opmærkſomheden paa ham, og den Dom, der fælbedes over hans Digtning, kom til at lyde temmelig forſkjellig, alt efterſom man ſaa

[49] F. Ex. i Fortalen til (Sandvigs) Levninger af Middel-Alderens Digtekunſt, 1780, S. 4.

[50] Anders Arrebo. En Prøve af de i Vinteren 1798—99 af Nyerup og Rahbek begyndte Forelæsninger over de danſke Digtere, 1799, S. 67.

ham i Forhold til hans Tid, eller man anlagde en absolut æsthetisk Maaleſtok for Bedømmelſen af hans Værker. I første Tilfælde ſtadfæſtedes nemlig i Almindelighed Fortidens Dom, i ſidſte fandtes der ikke lidet at udſætte paa den arreboſke Poeſi.

Ingen af de nyere danſke Forfattere har hyppigere beſkjæftiget ſig med Arrebo end Molbech. Det er hans Fortjeneſte ſkarpt at have fremhævet det berettigede i den relative Betragtning (ſom han dog kun i meget indſkrænket Maal ſelv anvender, naar det kommer til Stykket) af Arrebo og idethele af det 17de Aarhundredes mere fremtrædende danſke Digtere, idet han ſiger: „Selv om Arrebo havde været den fortrinligſte Digter, vilde nuomſtunder kun faa læſe ham, da Sprogform og Skrivemaade vilde afſtrække Mængden ... Det var ikke hans eller Bordings Skyld, at de fødtes for mer end et Par hundrede Aar ſiden, eller at Sproget og Smagen i Danmark endnu vare ſaa lidet dyrkede, at det ikke var muligt, ſelv for et meget begavet poetiſk Talent, med et at bryde den raa og haarde Skal, der lagde ſig om Poeſiens Kjærne, i det endnu i ſaa høj Grad udyrkede eller rettere forſømte og forringede Modersmaal. Selv hos Arrebo, den tidligſte af de betydeligere Poeter fra det ſyttende Aarhundrede, hvis Sprog og Udtryksmaade endog har noget tilbage fra det ſextende, finder man Anlæg til en ſand Digter; mange poetiſke Elementer, Skjønhed og Kraft i Billeder og Diktion — men Raahed i Formen, Mangel paa ejendommelig, frembringende Fantaſi og paa Evne til at kunne tilegne ſig en renere Smag, eller overføre denne fra fremmede Mynſtre i Modersmaalet[51]". Hvad her er ſagt, er i det væſentlige ogſaa Indholdet af den ſamme Forfatters ſildigere udførlige

[51] Danſk poetiſk Anthologie. I. Fort. S. III—V.

Betragtninger over Arrebos Poesi; ogsaa i disse fremhæves vor Digters naturlige Begavelse stærkt, medens der forekastes ham en fuldkommen Mangel paa Kunstnerdannelse, saa han, uagtet al sin plastiske Kraft i Dannelsen af Ord og Billeder, ikke formaar at afrunde de af ham skabte Skikkelser, eller at gjøre dem til sammenhængende Led af en harmonisk Digtnings Helhed[52]. Hvad Verseformen angaar, hedder det: „Saa lidt det nu vel kan nægtes, at vi her først finde en kjendelig Stræben efter rigtigere metriske Former og en højere Grad af rhythmisk Klang og Harmoni, end man i Almindelighed møder hos vore ældre Psalmedigtere; og saa lidt man ogsaa i den Henseende kan frakjende Arrebo det naturlige Anlæg og Talent til lyrisk Rhythmik, eller, man kunde sige med eet Ord, den lyriske Digters Øre, saa ere dog disse Egenskaber kun i deres Barndom hos ham; og det Anlæg, han unægtelig havde til at blive en dansk Lyriker, kunde ikke blive til mere i en Tidsalder, hvori den poetiske Sprogform overhovedet endnu manglede Dannelsens første Elementer[53]". — Denne Mangel paa Kunstnerdannelse hos Arrebo i Forbindelse med hvad Molbech ovenfor kalder Mangel paa Evne til at kunne tilegne sig en renere Smag, vil jo, som den samme Forfatter meget rigtigt har bemærket, sige det samme som Mangel paa Lejlighed til at erhverve sig en saadan Fremstillingsmaade, som falder i vor Tids mere uddannede Smag; men denne Mangel kan ingenlunde afholde os fra at yde Arrebo al den Anerkjendelse, som tilkommer ham for hans Tid og i Forhold til den Udvikling, Digtekunsten samtidigt havde opnaaet andetsteds. Fastholde vi ikke denne relative

[52] Hist. biogr. Saml. S. 356. Sml. Molbechs Forelæsninger over den nyere danske Poesi, I, 78—83.

[53] Hist. biogr. Saml. S. 345.

Synsmaade, vilde let de fleste af vore Dages Adresseavis-poeter kunne komme til at gjælde for Mestere i Sammenligning med Digtere som Arrebo, Bording eller Kingo, saaſom ingen i vore Dage let gjør ſig ſkyldig i de Smagløsheder, ſom man jævnligt møder selv hos det 17de Aarhundredes bedſte Forfattere. Dog er Meningen hermed ikke, at vi ſkulle lukke Øinene for vor Tids ſtore Fremſkridt i poetiſk Kunſt, ſaavel hvad Formen ſom hvad Indholdet angaar; men det gjælder kun om, at vi anvende den Billighed i vor Dom over den forſvundne Tid, at vi ikke forlange af den, hvad der efter Forholdenes Natur maatte være den umuligt at yde, men derimod glæde os ved det gode, hvor det møder os, og kun i Tilfælde af en Sammenligning lade vor Tid vederfares den den tilkommende Ret. Dette er en Regel, ſom enhver, der vil have nogen Glæde af Hiſtorien, og da ikke mindſt af Literaturhiſtorien, maa foreſætte ſig ſelv, og uden hvilken det hele let bliver en Sortkridtstegning, ſom hverken kan gavne eller fornøje.

Hvad vi ſavne hos Molbech, er Kjærligheden til den Forfatter, med hvem han ſaa hyppigt har beſkjæftiget ſig, og hvis Digtning han endogſaa har giort til Gjenſtand for en akademiſk Forelæsning[54]. Hvor han anfører Exempler af Arrebos Skrifter, er det næſten ubelukkende Prøver paa Manglerne ved dem. Forholdsvis tilfredsſtilles vi mere ved den Dom, en anden bekjendt Kritiker fælder over vor gamle Digter, ſkjønt vi ogſaa her ſavne nogle af de Hensyn, ſom vi kunde ønſke maatte tages af den, ſom bedømmer det 17de Aarhundredes-Skribenter. Det er C. A. Thortſen, der efterat have omtalt Reformationsaarhundredets „ſmagløſe Rimerier", i Spidſen for hvilke han ſætter Rimkrønniken, ſiger: „Selv Arrebo kan i ſine vigtigſte Værker

[54] Det anf. Stykke i Hiſt. biogr. Saml. S. 329 ff.

ſnarere aftvinge os Agtelſe, ſammenlignet med ſine Forgjængere, end paa nogen Maade vedligeholde vor Intereſſe ved egne Fortrin. Han var født i en for Sprogkunſt og Digtekunſt saa ubannet Tidsalder, at hans Poeſi vel bør ihukommes med Taknemmelighed, men ingenlunde vil læſes med Behag af en meget ſildigere Slægt; thi aabnede han end Øinene paa efterfølgende Digtere for noget af det, vort Modersmaal ſkulde ſtræbe efter og med Tiden vilde formaa i Bøjelighed, Velklang og Værdighed, saa viſte han dog ſelv ſaare ufuldkomment dets Brugbarhed, og ytrede han end i adſkillige friſke og livfulde Skildringer Glimt af en poetiſk Aand, aaben for Naturens Storhed og Mangfoldighed og ikke uden Gave til at meddele ſig, var han dog aldeles ikke iſtand til at brede dens Kraft og Varme over et helt Digterværk; kort ſagt: hans ejendommelige Skjønheder ere ſaa langt fra at kaſte Glans over ſtørre Partier af hans Frembringelſer, at de meget mere ſtille Manglerne i et klarere Lys, hvilke han delte med ſine ſamtidige. Skjønt ſaaledes Arrebos Hexaemeron nuomſtunder egner ſig mere til en Æſthetikers Studium, end til almindelig Læsning, var han dog den, der gav vor Digtekunſt et nyt og højere Sving, og den første, hos hvem man ſkjønner Stræben efter værdig Simpelhed i Stoffets Behandling, ædelt og rent Sprog og en Verſifikation, der fulgte fornuftigere Regler, end Meſterſangernes. Det er tydeligt nok, at Opitzes gavnlige Iver for at renſe ſine Landsmænds Smag og danne deres poetiſke Stil har haft en heldig Indflydelſe paa ham imod Slutningen af hans Skribentbane[55]". — Forſkjellen mellem Molbech og Thortſen er kortelig den, at medens den første begynder med at roſe og ender med en lang Dadel, gaar den ſidſte den omvendte Vej, og

[55] Maanedsſkrift for Litteratur, V, 257—58.

efterlader derved et gunstigere Indtryk paa Læseren. Hos dem begge savne vi dog den tilbørlige Anerkjendelse af Arrebos ejendommelig danske Sprogtone og af hans djærve og fyndige Tale, der vel kan bøde paa andre Mangler, om end ikke, deri ere vi enige, paa nogen Maade stille ham lige med vore Tiders ypperlige danske Digtere.

Den Billighed og det Hensyn til de historiske Forudsætninger, som vi tilbels savnede hos de to fornævnte Forfattere, finde vi derimod i N. M. Petersens Bedømmelse af Arrebo, naar han uden at overse hans Mangler, hævder ham Æren som den, „hos hvem vi for første Gang finde et hjemligt Udtryk af verdslig Poesi i en enkelt Retning, den naturbetragtende", og hvem derfor Hædersnavnet, den danske Digtekunsts Fader, vel kan tilkomme, baade „fordi han havde en Anelse om en anden Art Digtning end Folkevisen og Psalmen, og fordi han havde en poetisk Fornemmelse af Guds Aande, der gaar igjennem hele Verden, og i enkelte lykkelige Øjeblikke gav den sit fulde Udtryk." — Det skulde glæde mig meget, om disse Blade kunde bidrage noget til Opfyldelsen af den Profeti, den samme Forfatter udtaler om Arrebos Hexaemeron, naar han siger, at „det hos den nuværende Slægt, der finder Glæde i at tilbagekalde gamle Minder, vil vinde den Paaskjønnelse, som en lang Fortid nægtede dets Forfatter[56]." — Dog hvorledes det end gaar med denne Paaskjønnelse, den Ros skal aldrig nægtes Mester Anders Arrebo, at han var en ærlig dansk Mand, som trolig brugte det Pund, der var ham skjænket, til at fremme sit Modersmaals Ære, og at han var en af de første, som gav en kraftig Haandsrækning til at befri det af Rommersprogets og Tydskens Lænker.

[56] Bidrag til den danske Literaturs Hist. III, 626 og 624.

Tillæg

af

Hiſtoriſke Aktſtykker

og

Breve.

Efterſom Retſkrivningen i adſkillige af disſe Aktſtykker ikke kan være af nogen Interesſe, da den er uvidende Skriveres Værk, har jeg kun meddelt en Del af Tillægene i bogſtavrette, men dem alle i ordrette Aftryk.

Udg.

I.

Et Kaldsbrev for en Præst ved Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn 1618.

Wij Borgemeſtere och Raadmend i Kiøbenhaffn giøre witterligt, at efterſom Kong: Mayt: Woris Naadigſte Herre kort thid forleden Naadigſt haffuer ladet forordne hæderlig och høiglærdt mand Meſter Anders Chriſtenſønn, ſom wed halffanden Aars thiid haffuer wæret Sognepreſt thill Sancti Nicolaj her ſammeſteds, thill en Superintendent wdj Thrundhiembs Stigt, Da haffue wij efter høgbemelte Kong: Mayt: Naadigſte wilge [1] och Kircke ordinantzens Jndhold, Saawelſom och med Kirkewergierne och de ældſte Sognemends widſchab och thilladelſe kaldet och ſamtockt, Och nu med dette wort obne breff wdj dend hellige threfoldigheds naffnn kalde och ſamtocke eder hæderlig och høiglærd mand Meſter Thomas Cortzønn, paa denne thiid predicant thill Kallundborg Kircke, wdj forne Meſter Anders Chriſtenſens ſted, At wære Sognepreſt thill forne Sanctj Nicolaj Sognn, Samme embede och Kircke thienniſte med Residentz och anden thilleggelſe ſtrax At Annamme, Oſs ſampt meenige Sognefolck och Almue, Guds Ord och Evangelium, Som er den hellige Apoſtoliſche och Chriſtelige Kirckes ſande lærdom, med Sacramenternis rette Vdelelſe, och anden Gudfrøchtig Kircke thienniſte, retſindeligen forkynde, lære och vnderwiſe, Wij wille igien bewiſe eder woris willig thienniſte, Och thilſige eder At J mue och ſchulle haffue och beholde ald den rentte och indkomſt inden Kirckenn och vdenn, Som andre førige

[1] Jfr. Mich. Tyrholm (Provſt i Liſter): Diptycha Episcop. Stavangriensium (Mnſkr. i Ny kgl. Samling, 1630. 4), hvor det hedder: 1618 d. 22 Maj blev efter kongl. allernaadigſt Befaling M. Th. Kortſen Wegner forſkreven fra Kallundborg og kaldet til St. Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn.

Sognepreſter for eder hafft haffue, Och ſielff Aarligenn lade vppebære eders løn aff menighedenn wed thuende Aff Sognemendene, huilcke i der thill betroendis worder, thill huer Sanctj Michels Dag och Paaſche, efterſom Kiøbenhaffnns meenighed wedtagitt och ſamtyckt haffue. Thill Widneſbyrd haffue wij ladet thrøcke woris Stads Secret hengendis her nedenfore. Giffuett wdj Kiøbenhaffnn Den 21. Maij. Aar effter Guds byrd Sexten hundrede och Attann.

Original paa Pergament i Gehejmearchivet (Samlingen: Kjøbenhavn).

2.

Meſter Anders Chriſtenßen Superintendent Vdi Trunhiem hans beſtilling.

Christianus Qvartus.

Giøre alle witterligtt, Att effterdi oß Elſchl: Hederlig och høylerdt mand, Meſter Anders Chriſtenßen er nu retteligen kalditt och vdvaltt, til Superintendent att were vdi Trundhiems Stigtt, och hand nu haffuer giordt oß sin Edt, ſame hans betrode kald och embede, aff hans yderſte formue, Chriſteligen, troligen, Gudfryctеligen och wſtraffeligen att ſchulle foreſtaa, Tha wille wi nu mett dette wortt obne breff, bewilgett Samtøckтt och ſtadfeſt (haffue), forn: Meſter Anders Chriſtenßen och til ſame kald, att ſchulle nyde, bruge och beholde, Ald huiß rentte och rettighed, en Superintendent derſammeſteds er tillagtt, och ſchall hand derimod were forplichtt Sitt embede och kald, troligen att foreſtaa, ſom en Chriſtelig Superintendent bør att giøre, och haffue flittig indseende med, att Guds ord Predickis och lehris wel och purdt allewegne der vdi Stigttet, disligeſte att ſcholerne med gode ſchikelige personer til Skolemeſtere, Som vngdommen vdi Guds fryct och bogelige Konſter, retteligen kunde opdrage, bliffue forsørgitt, Och altingeſt mett religionen ganger ſchikeligen och ordentlig til effter ordinantzen, och ſchall hand were tilforplichtt, huer Aar, att drage vd i Stifftett att visitere, och endeligen huer tridie Aar att besøge de Kircker vdi Findmarcken och Lappeland, och vdi ſamme visitatz och anden beſtilling ſom hans

embede vdfordrer, sig flitteligen och wforsømmeligen lade befinde, Thi bede wi och byde, alle Provister, Præster och Sognedegne, och alle andre geistlige vdi forn: Trundhiembs Stigtt, att I holde och kiende forn: M: Anders Christensøn for eders Superintendent, och ere hannom paa hans embedis wegne vdi alle tilbørlige Sager, børrige och lydige, ladendis dett ꝛc. Haffniæ 15. Martij. Anno 1618.

Norske Regiſtre, Nr. 4. Fol. 38.

3.

Brev fra Dr. Ole Worm til Biſkop Arrebo.

M. Andreæ Arrhensi Episcopo Nidrosiensi.

Multis nominibus Episcope vigilantissime, amice intergerrime, me in ære tuo jam esse ultro fateor, cum beneficiorum tanto me indies obruas cumulo, ut solvendo num sim valde ambigem. Non enim satis tibi fuit, amicitiam nostram memori animo tecum recolere, nisi et misso honorario eandem obsignares, arctiusqve me tibi devincires. Ac ne qvid deesset, qvo benevolum tuum erga me animum declarares, omnesqve amici numeros compleres, fratrem meum [1] apud vos commorantem consilio et ope variisqve officiis juvare hactenus non desiisti. Pro qvibus omnibus aliisqve infinitis siqvidem gratias sat amplas me jam referre non posse videam, operam dabo sedulam, mihi nihil prius esse in votis cognoscas, qvam ut occasionem habeam affectum erga te meum aliqvali saltim officiorum exhibitione vicissim declarandi. Cæterum cum reditum ad vos maturaret frater, sine meis ad te dimittere eum non potui, tum ut locorum intercapedine animos haud divulsos agnosceres, tum ut rogarem, ne qvid a paterno tuo in eum affectu in posterum

[1] Denne Mand heb Hans Worm, han ſynes ikke ret at have kunnet komme i nogen faſt Beſtilling; den 3 Marts 1630 anbefaler hans berømte Broder ham i et (utrykt) Brev til Biſkop Niels Sim. Gloſtrup i Opslo, forat denne ſkulde tale hans Sag hos Statholderen, at han kunde faa et Fogedembede eller en anden Beſtilling, da han leb Nød med Kone og Børn.

remitteres. Tua enim indiget ope, atqve in tuo favore multum sibi situm esse fatetur. Commendatitias ipsi procuravi a Magnif. Duo Cancellario, Quæstore Regio, aliisqve amicis ad Præsidem vestrum, qvo functionem, qvam ambit, apud eum exambire valeat; si tua præterea accesserit intercessio, spero omnino ipsum voti futurum compotem. Ex tuis si qvi mea opus habuerint opella in hisce oris, faxo ut tuam avtoritatem apud me pondus habere experiaris. Novi hic nihil, qvod non ex fratris relatione percipies, nisi qvod nuper *Dybvadium* illum Mathematicum, a Regia Majestate accusatum ob blasphema multa, in Deum, Religionem et ceremonias Ecclesiarum nostrarum dicta et scripta, et haud pavca, avtoritatem Regiæ Majestatis, dignitatem Ordinis Senatorii totiusqve nobilitatis, imo statum omnium hujus regni incolumitatem concernentia, exarata, solenniter in consistorio omnibus privilegiis et immunitatibus academicis exutum, ex ordine nostro cum ignominia exclusum, et Regiæ Majestatis arbitrio relictum, a nobis remiserimus. Qvid de eo in posterum fiet, summi magistratus est decernere. Salutant te tuosqve officiose nostri omnes, ac simul auspicia novi hujus anni prospera et felicia precati te valere jubent. Hafniæ 3. Non. Janv. An. 1620 [2].

Originalkoncept i Gl. kgl. Samling, Nr. 3119. 4.

4.

Retsforhandlingerne paa Trondhjems Raadstue i November 1621 [1].

Vi efterskrevne Oluf Jensen, Peder Gjertsen, Borgermestere i Trondhjem, Christoffer Bjørnsen, Povl Jør-

[2] Saaledes staar der tydeligt nok, men dette Aarstal maa dog være en Fejlskrift for 1621, saaledes som Gram ogsaa har rettet det (Epist. Worm. p. 55), thi først i Decbr. 1620 blev Dybvad dømt af Konsistorium.

[1] I de følgende Retsforhandlinger har jeg (dog altid med Anthydelse deraf) undertiden udeladt et og andet, som indeholdt Gjentagelse af noget, der alt tidligere var sagt.

genſen, Anders Chriſtenſen, Henning Jenſen, Dines Pederſen, Otte Lorich og Gjert Johanſen, Raadmænd ſammeſteds, kjendes og vitterligt gjøre for alle udi dette vores aabne Brev, at Anno 1621 den 12. og 13. Novemb. her paa Trondhjems Raadhus, udi ærlig og velb. Mand Tage Thott Anderſen til Egede, Kong. Maj.s Befalingsmand over Trondhjems By og Len, hans Nærværelſe, ſamt Lagmanden Jakob Pederſen og Lagretsmænd, med menige Borgerſkab, ſom tilſtede var; haver velbemeldte velb. Tage Thott Anderſen paa Kong. Maj.s Vegne budet og befalet os at tage denne Sag for os, ſom haver ſig tildraget imellem Meſter Anders Chriſtenſen, Superintendent over Trondhjems Stift, og Peder Lavritſen, og den rigtigen overhøre, og lade indtegne i Byens Bog, hvis ſom for Retten blev forretted, og ſiden vores Dom derom at affige, og ligemaader lade rigtigen indtegne, ſom vi ville anſvare og være bekjendt, med Tiltale, Gjenſvar, Prov og Vidnesbyrd.

Da fremkom for Retten forbemeldte Meſter Anders Chriſtenſen og fremlagde velb. Tage Thotts Stevning, og for Rette tiltalte Peder Lavritſen for en Snak og Tale, han ſkulde have ladet falde over hannem, efterſom Stevningen videre i ſig ſelv derom formelder og indeholder, ſom efterfølger:

„Jeg Tage Thott Anderſen .. hilſer eder Peder Lavritſen, Foged over Foſen Len, evindeligen med Gud. Vider, for mig ſig højligen over eder at have beklaget .. M. Anders Chriſtenſen Arrebo .., hvorledes I ſkal baade her og udi Danmark en Snak om hannem udſpredt have, ligervis ſom I udi Hr. Melchiors Bryllup i Hevne ſkulde have fundet hannem og Barbara Søren Rasmusſens ene to udi en Seng tilhobe under eet Dække, i bare Skjorte og Særk, og at der ſkal ingen Folk ſamme Tid have været nærværendes; hvilken Snak ſaalænge haver ganget udi Svang, indtil det efter eders Mund ſkal være Kong. Maj. tilkjendegivet. Og efterſom han om ſaadan Eftertale og Angivelſe ſkal af ſine Venner være advaret, haver han ſig til Danmark begivet, og Sagen ſig ſaaledes befundet, ſom forſkrevet ſtaar. Hvorover han ſit ærlige Navn, Liv og Rygte, ſamt ſit tilbetroede høje geiſtlige Embede udi Chriſti Kirke til Erklæring, Defension og „Fordedelſe“ imod ſaadan eders (ſom han formener) ubegrundet Eftertalelſe haver bekommet Kong. Maj.s ſkriftlige Befaling til mig, (ved) hvilken jeg ſtrængeligen tilholdes Sagen upartiſkvis at examinere og derudi sentere og dømme lade. Thi derſom I hannem ſaadan uſømmelige og

utugtige Bilager lovligen overbevise kan, vil Hs. Maj. vide det hos hannem at søge. Hvis I det ikke lovligen med Prov og Vidnesbyrd bevise kan, vil Hs. Maj. ingenlunde have den ustraffet, som hannem saadant paasagt haver. Thi beder jeg eder og paa højbemeldte min naadigste Herres og Konges Vegne alvorligen byder og befaler, at I retter eders Lejlighed efter, at I nu til Mandagen næst efter St. Martini Dag førstkommendes, som er den 12. Novemb., i egen Person eder hid til Byen begiver, at der da for den forordnede Dommer i min Nærværelse kan gaa Dom, saa vidt som Norges Lov medfører; tagendes med eder hvis Prov og Vidnesbyrd, I eder for saadan formente Tale og Forberygtelse lovligen kan med erklære. Sammeledes stevner jeg eder efterskrevne Hr. Christen Hansen, Sognepræst til Agersøns Gjæld i Romsdalen, Hr. Peder Stadel udi Grib, Erik Avdensen paa Nordmør, Christen Lavritsen Sorenskriver smsts, M. Hans Sørensen Skolemester, Hr. Avguſtinus Jensen, Mette Mester Peder Iversens, Hr. Lavrits Holgersen og Hr. Anders Rasmussen til samme Tid udi egen Person her for Retten at møde, og der vidne og bekjende, hvis enhver udi samme Sag vitterligt være kan. Thi ladendes det ingenlunde under Sagens højeste Faldsmaal. Actum Trondhjems-Gaard den 27. Septembris Anno 1621."

Og mente hannem saadant lovligen at skulle overbevise, eller lide derfore. — Og var da først og for alting Superintendentens Spørgsmaal til Peder Lavritsen, om han i nogen Maader vidste hannem noget at beskylde, som enten hans hæderlige Kald og Embede eller hans ærlige Navn og Rygte kunde være til Forklejning, Last eller Lyde; og begjærede derpaa for Rette hans offentlige Gjensvar ved simpelt Ja eller Nej.

Da svarede Peder Lavritsen dertil, at eftersom han tilforn paa tvende skriftlige Beskikkelser udviser (sic), vidste han ikke andet med hannem end som en ærlig Mand vel sømmer og anstaar, efter Beskikkelsens videre Indhold.

Dernæst fremkaldte M. Anders Christensen, M. Hans Sørensen, Skolemester, sin Sandhed og Vidnesbyrd at ville vidne.

Da fremkom Mester Hans og provede ved sin Ed skriftligen, som efterfølger:

„Eftersom jeg af min kjære Øvrighed er i Dag lovligen stevnet at vidne min Sandhed, hvis mig bevidst er om den

Lejlighed, som er udspredt om den hæderlige og højlærde Mand M. Anders Arrebo og Barbara Karlsdatter, da bekjender jeg, at efterſom jeg ſtedſe hannem Medfølge var paa denne Rejſe til Hr. Melchiors Bryllup, og hos hannem blev Aften og Morgen, er jeg og tredie Bryllupsdags Morgen opkommen paa Salen til hannem, der han var nylig opſtaaen, og var højlys Dag, og havde iført ſig ſin uldne Skjorte, Livſtykke og og Buxer, og ſad paa Sengen hos Barbara Søren Rasmusſens, ſom laa udi en Seng, tvert over (for) Biſpens Seng paa ſamme Sal, og talte med hende, og var ſamme Tid tilſtede Mette Meſter Peders, Barbaras Pige, Hr. Avguſtinus og Peder Thorkilſen. Der han havde talt med forne Barbara, er han opſtanden af Sædet, iført ſig de andre ſine Klæder, og ſiden med de andre Godtfolk hengangen til Bords, og efter Maaltid begivet ſig paa Rejſen hjemad, ſaa jeg hverken den Tid eller Sted ej heller nogen anden Tid eller Sted fornummet haver, den hæderlig og højlærde Mand Meſter Anders Arrebo med nogen fremmed Kvindes-Perſon udi allerringeſte Maader enten udi Gebærder eller Gjerninger anderledes at være omgangen, eller ſkikket ſig, end ſom en ærlig og gejſtlig Mand vel anſtaar, hvilket jeg nu for Ret og Dom bekjender og med min Ed og en god Samvittighed bekræfte vil, at dette og intet andet mig vitterligt er udi denne Sag; og til ydermere Vidnesbyrd haver jeg med egen Haand underſkrevet den 12. Novemb. Anno 1621.

Hans Sørenſen E. Haand."

Da ſvarede Peder Lavritſen og tilſpurgte M. Hans Sørenſen, om han ſaa ſig der paa Salen ſamme Tid. — Svarede nej, og ikke ſaa ham der den Tid. — Da ſvarede M. Anders Arrebo Peder Lavritſen, at han var allene, der han indkom, efterſom Biſpen han ſiger, han vil beviſe efter hans egne Ord, at Peder Lavritſens Ord har ſaaledes lydt.

Dernæſt fremkom Hr. Avguſtinus og ved Bogered provede og fremlagde ſit ſkriftlige Prov, lyder ſom efterfølger:

(Hr. Avguſtinus's Vidnesbyrd er aldeles overensſtemmende med M. Hans Sørenſens, kun tilføjes, at medens Biſpen ſad paa Barbaras Seng, „er Peder Lavritſen, da Byfoged i Trondhjem, kommen ſmilendes ind ad Salsdøren, og der han, lidet fra Døren ſtaaendes, havde talt to eller tre Ord ſkjemtvis med Biſpen, gik han ſtrax ned at Trappen igjen").

Ligemaader er udi Rette lagt Peder Thorkilſens ſkriftlige Prov, ſom oplæſt blev og videre ſkal blive indført Ord

fra Ord, som det der omformelder, hvilket en Raadmand Peder Bertelsen og Christoffer Hansen, Byskriver i Malmø, haver underskrevet.

„Anders Christensen Arrebo, Superintendens over Trondhjems Stift i Norge, er paa det venligste af ærlige og velagte Mænd Peder Bertelsen, Raadmand udi Malmø, og Christoffer Hansen, Byskriver ibid., begjærendes, at de beskikkelsesvis paa mine Vegne sig til Peder Thorkilsen, som nu her udi Byen er at finde, forføje ville, og hannem om efterfølgende Punkter lovligen tilspørge:

1. Om han ikke personlig tilstede var udi Hr. Melchiors Bryllup udi Hevne den sidste Bryllupsdag, der jeg om Morgenen stod op af min Seng, og om Hr. Avgustinus Jensen samt flere Godtfolk jo i lige Maader vare hos mig med hannem paa Salen tilstede.

2. Om jeg ikke strax tog mine Buxer paa og Strømper, foruden „Form" og Nattrøje, og gik saa noget derefter i samme Klæder ned til den nederste Seng udi Salen, som Mette M. Peders og Barbara Søren Rasmussens laa vaagen udi, og satte mig paa Sengen uden for Barbara og talte med dennem, og om det samme Tid jo var høj lys Dag.

3. Om Søren Rasmussen Skrædder, Pige og Dreng, ved Navn Bendte (om jeg ret mindes) jo var samme Tid tilstede.

4. Om han ikke som snareste løb ned i et andet Kammer til Peder Lavritsen, da Byfoged udi Trondhjem, hvilken strax fulgtes op med hannem paa Salen til os igjen, og var saa personlig med Hr. Augustino tilstede, der sammesteds Peder Lavritsen tilspurgte mig, hvo der skulde holde Lyset den Dag, og om jeg samme Tid jo var i samme mine Klæder, som tilforn før han gik ned.

5. Om ikke Peder Lavritsen strax nedgik, og jeg i hans, Hr. Augustini og andre Folks Nærværelse drog strax mine andre Overklæder paa, og noget derefter gik til Bords, og efter Maaltid drog paa Hjemrejsen.

In Summa: Om han i nogen Maader i samme Bryllup eller andensteds, aarle eller silde, Nat eller Dag, saa for[ne] Kvinde og mig bruge nogen Letfærdighed tilsammen enten med Ord, Gebærde eller Gjerning, at han det nu sanddrueligen bekjende vil, som han for Gud og Øvrigheden med en god Samvittighed vil og kan gestændig være, og at han giver mig sit skriftlige Svar derpaa her nedenunder antegnet ved Ja eller Nej.

Og I Dannemænd ville iligemaade, som fulde Beſkikkelſesvidner, til des ſtørre Vitterlighed med hannem hans Gjenſvar underſkrive, hvis jeg for min Perſon eder igjen til Ære tjene kan, gjør jeg heller end gjerne. Malmø den 30. Julii Aar 1621.

Anders Chriſtenſen Arrebo
Egen Haand".

„Her til ſvarer jeg Peder Thorkilſen ſaaledes: At efterſom jeg næſtforleden Aar den 17. Novemb. er af ſtrænge Ridder Hr. Kantsler ved min højeſte Ed tilſpurgt forne M. Anders Chriſtenſen anrørendes, og jeg da for Hans Strænghed aabenbare vandt og bekjendte, hvis mig derom vitterligt var, om hvilket jeg nu paa ny igjen tilſpørges og beſkikkes, ſaa bekjender jeg endnu iligemaader aabenbare for Gud og Verden, og ſiger fuldkommelig Ja til alle disſe forſkrevne Punkter .. (og at han aldrig har ſet andet af M. Anders Chriſtenſen, end hvad ærbart og tugtigt er ꝛc.). Malmø, ut supra.

Peder Thorkilſen
Egen Haand".

„At vi forſkrevne Peder Bertelſen og Chriſtoffer Hanſen, ſom udi beſkikkelſevis af M. Anders Chriſtenſen til forne Peder Thorkilſen er hedenſendt, ſlig Gjenſvar og Bekjendelſe af hannem haver hørt, efter ſom her med hans egen Haand forſkrevet ſtaar, og vi det ydermere vil være geſtændig, om Behov gjøres, det bekjender vi med vores egne Hænder underſkrevet. Actum Malmø ut supra.

Peder Bertelſen
Egen Haand.

Chriſtoffer Hanſen
Egen Haand".

Dertil ſvarede Peder Lavritſen og ankede paa ſamme Prov og Vidnesbyrd og ikke mente, de være ſaa lovlige, ſom det ſig bør, af den Aarſag efterdi de ere af M. Anderſes Kvindes Broder Peder Thorkilſen udgivet og paa fremmede Steder taget, ikke heller lovligen dertil ſtevnet og kaldet, ſom det ſig burde. Dertil ſvarede Biſpen, M. Anders, ſaaledes, at efterdi Peder Lavritſen ankede Peder Thorkilſens Prov, af den Aarſag han er hans Kvindes Broder, da ſvares dertil ſaaledes af Biſpen, først: Norges Lov det ej formener i ſlige Sager, Gjeldſager undtagendes, ſom ikke hid henføres kan, ſaadant ikke at forbyde, men faſt mere befale i Kjøbebalkens 12te Kap. Og naar det af Lovens uforkrænkede Text beviſes kan, ſkal videre Gjenſvar gives. For det andet, at han ikke kunde ſtevne Peder Lavritſen til ſamme Prov at høre, førend han nederdrog, og

det for tvende Aarſager: først at han ikke egentlig vidſte, der han nederdrog, at han efter Peder Lavritſens Mund ſkulde til Hove være angiven. For det andet, at han ikke vidſte, Peder Thorkilſen der at finde, men mente hannem at være forſejlet til Spanien. Men efterdi Peder Lavritſen derpaa anker, ſaa er han overbødig og nu paa Rettens Vegne ſig eller ſin Fuldmægtig tilbyder for[ne] Peder Lavritſen i Malmø at møde, og da for de tvende Beſiktkelſesmænd, efter Kjøbebalkens 2det Kap., annamme deres Ed, efterſom de den hørt haver af Peder Thorkilſen. Ydermere ſvarer Biſpen, at han ej heller, der Peder Thorkilſen første Gang gjorde denne Ed i Danmark forleden Aar den 17. Novemb. for Hr. Kansler, vidſte noget deraf, ej heller ſkete ham til nogen Behjælpelſe, om Uvenners Tale havde ſand været, hvorfor han formener, Svogerſkab i dette Fald hans Vidnesbyrd ikke kaſſere kan.

Dernæſt blev Mette M. Peders fremkaldt ſin Sandhed at bekjende. Da blev Peder Pederſen og Rasmus Chriſtenſen tilnævnt at gaa med Peder Gjertſen, Borgemeſter, Dines Pederſen og Gjert Johanſen, Raadmænd, til for[ne] Mette M. Peder Iverſens og høre hendes Ord, hvad hende vitterligt var. Da er Peder Pederſen og Rasmus Chriſtenſen ved deres Bogered fremkommen og bekjende, at Mette M. Peders ved hendes Ed bekjendte for dennem ſaaledes, at Biſpen var klædt i hans Underklæder og kom gaaendes og ſatte ſig paa Sengen og undertiden kaſtede ſig paa Sengen, og Døren ſtod aaben, ſaa Folket gik ud og ind; thi hun laa ved Vægen i Sengen og Barbara Søren Rasmusſens fremme for hende i ſamme Seng, og intet andet derom vitterligt er, uden hvis hendes ſkriftlige Prov (indeholder), ſom oplæſt blev, og lyder Ord for Ord, ſom følger:

„At den Tid M. Anders Arrebo, Biſpen, kom til Barbara Karlsdatter og ſig til Sengen, da havde han ſine Buxer og Nattrøje paa, og Barbara havde ogſaa ſin Nattrøje paa og kanſke endogſaa Skjørtet, men hun ikke kan mindes det tilviſe, og ſamme Tid ſtod Døren aaben, ſaa Folket løb ud og ind, thi det var lys Dag. Herhos bekjender hun ogſaa, og at hun ikke ſaa Ped. Lavritſen ſamme Tid paa Stuen, hvorfore hun ſlet intet haver at prove enten med ham eller imod ham. Hun bekjender ogſaa ſtandhafteligen, at hun ikke ſaa eller fornam nogen letfærdige Gebærde imellem Biſpen og Barbara enten med Kyſen eller Klappen i nogen Maade, ikke heller paa andre Tider Aften eller Morgen, Nat eller Dag, udi ſamme Bryllup,

men langt heller det, som ærligt og chriſteligt var udi alle Maader. Dette forne ved hun ſig at erindre, og haver hendes egen Husbond Meſter Peder Iverſen forſkrevne Indlæg fremlagt med hans egen Haand underſkrevet.

Peder Iverſen Cantor
Egen Haand."

Da fremdeles tilſpurgte Biſpen Peder Lavritſen, om han ikke paa adſkillige Tider og Steder, ja endogſaa for Øvrigheden ſaavel ſkriftligen ſom mundtligen, ſagt og bekjendt haver, at han ſidſte Bryllupsdag i Hevne er paa Salen indkommen, ſom Biſpen var indloſeret paa, og først gangen op til den øverſte Seng, ſom Biſpen lagdes udi, og ſøgt efter hannem, og der Biſpen der ikke fandtes, ſkal Peder Lavritſen være nedergangen til den Seng, Mette M. Peders og Barbara Søren Rasmusſens laa udi ſamme Forſamling, og der funden Biſpen og Barbara ene to under lukt Dække, paatvivlendes om de enten havde Skjorte eller Særk paa, eller ej; og ingen flere Folk ſamme Tid at have været paa Salen tilſtede.

Dertil ſvarede Peder Lavritſen ſaaledes: Alt hvis ſom han derom enten ſkriftligen eller mundtligen for Øvrigheden haver berettet, og endeligen maatte gjøre, det ſkyder han ſig til ſit forrige Beſkikkelſe (sic), og naar han lovligen bliver ſtevnet og kaldet og lægges Ed for, vil han bekjende, hvad hannem vitterligt er.

Dertil ſvarede Superintendenten, at endog Øvrigheden kunde vel hannem Befaling paalagt, kan vel være muligt og ganſke troligt; dog formoder han, at Øvrigheden ikke har commenderet hannem, at han ſkulde ſige andet, end den Del, ſom ſandt og ret er, og kan gjøres bevisligt. Dernæſt at han ikke har ſtevnet hannem ſom et Vidnesbyrd, men ſom Sagens Udſprængere og Hovedmand, ſaa han bør ſin Tale om Biſpen og den Kvinde, ſom paa adſkillige Steder hørt er, lovligen at beviſe eller derfore efter Norges Lov til Rette ſtande.

Dernæſt fremlagde Junkeren[2] en Supplikats, ſom for Rette oplæſt blev og paaſkreven, Biſpen havde ſkreven til Hr. Kansler, og lyder ſom efterfølger:

(Her er det i anden Del, S. 297—99, meddelte Brev indført).

Dertil ſvarede Peder Lavritſen, at efterſom han erfarer udi Biſpens Supplikats for Hr. Kansler at være angiven, at have udſprængt og haver funden Biſpen og Barbara Karlsdatter

[2] D. e. Tage Thott.

udi Seng ſammen ene, han udi Skjorten og hun i Særken, er han for Retten begjærendes, Meſter Anders hannem det lovligen med rigtige Prov og Vindesbyrd nu ſtrax vilde beviſe.

Dertil ſvarede Biſpen, at han det nu vilde med nogen beviſe, og fremæſkede Hr. Peder Stadel ſin Sandhed at bekjende.

Da provede Peder Stadel og ved Bogered bekjendte, der tilmed fremlagde ſit ſkriftlige Prov, lydendes, ſom efter følger:

„Efterſom min gunſtige Øvrighed haver mig hidſtevnet til denne beſtemte Tid at møde, min Sandhed at beſtaa, hvad jeg haver hørt, Peder Lavritſen talede om vor kjære Biſkop, ſaa er dette mit ſandfærdige Vidnesbyrd i denne Sag, at Peder Lavritſen haver ſagt, at han haver fundet Biſpen og Barbara Karlsdatter liggendes ſammen i en Seng i deres bare Skjorte og Særk, og ingen flere hos dennem, og det at være ſket i Hr. Melchiors Bryllup i Hevne. Bedendes, at dette mit ſandfærdige Vidnesbyrd maatte i den bedſte Mening annammes.

Peder Pederſen
Egen Haand."

Videre tilſpurgte Peder Lavritſen forne Hr. Peder Stadel, hvad Sted og hvad Tid, Aar og Dag han ſaadanne Ord for hannem ſkulde have talet.

Dertil ſvarede Hr. Peder og berettede, at det ſkete paa Tingvold Anno 1619 den 24. Novemb., og ſkete paa Salen, og ſad paa Sengen hos Peder Lavritſen, og da ſnakkede ſamme Ord hemmeligen med hannem.

Videre tilſpurgte Peder Lavritſen Hr. Peder, om der var nogen flere Folk inde ſamme Tid.

Da ſvarede forne Hr. Peder Stadel, og ikke vidſte, om der var nogen flere eller ikke.

Dertil ſvarede Peder Lavritſen, at Hr. Peder Stadel haver nu udi Dag provet den Del, han ikke med en god Samvittighed kan forſvare.

Fremkom Erik Avdenſen og ved Bogered bekjendte, at han og Peder Lavritſen laa udi Kammers ſammen i Hevne Præſtegaard, der Hr. Melchiors Bryllup ſtod; er Peder Lavritſen en Morgen tidlig opſtaaen og udgaaen og var en liden Stund borte; ſiden Peder Lavritſen igjen efter indkom, ſagde han: Biſpen fixerede mig udi gaar, nu ſkal jeg fixere hannem igjen. Nu fandt jeg Biſpen og Barbara Karlsdatter i Seng ſammen.

Ligemaader blev Chriſten Larſen fremæſket og ved hans Bogered bekjendte, at Peder Lavritſen kom ind til hannem den

tredie Dag om Morgenen tidlig i Hr. Melchiors Bryllup udi et Kammers, som han og Peder Grum laa udi. Da sagde Peder Lavritsen, og slog Hænderne sammen: Jeg holdt Lyset igaar for Biſpen, nu skal han holde igien, jeg haver nu faaet Bod for min døde Frænde. Videre vidſte han intet af hannem at have hørt, end ſom nu berørt er.

Samme Dag blev fremkaldet Hr. Lars Holgerſen og Hr. Anders Rasmusſen, ſom haver været udi beſkikkelsevis til Peder Lavritsen, at de deres Sandhed vilde bekjende, hvad Peder Lavritsen haver ſvaret.

Dertil ſvarede Peder Lavritsen og berettede, at han haver givet dennem ſkriftlig Svar paa den Tid, hvilket Hr. Lars ſaavelſom Hr. Anders bekjendte og ikke kunde nægte, at Peder Lavritsen gav dennem ſkriftlig Svar paa ſamme Tid.

Anno 1621 den 13. Novembris Tirsdagen næſt efter Martini paa Trondhjems Raadhus udi velb. Tage Thott Anderſen ſamt Lagmanden med flere af Borgerne og Indbyggerne, ſom tilſtede vare, (deres Nærværelſe).

Superintendenten berettede og endnu var begjærendes, at trende hans Vidnesbyrd, ſom er Hr. Lars Holgerſen, Hr. Anders Rasmusſen, Hr. Chriſten Hanſen, maatte for Rette forhøres, med mindre nogen dennem andet end ærligt overbeviſe kan. — Hvortil Peder Lavritsen endnu ſom tilforn ſvarede at have given ſkriftligt Svar paa tvende Biſpens Beſkikkelſer; tilmed mente (han), Hr. Lars Holgerſen at være udi Svogerſkab med Biſpen, ligemaader Hr. Chriſten Hanſen haver Biſpens Søſter, derfore formener dennem efter Norges Lov ikke at kunne videre prove, end ſom tilforne ſkriftlige Svar er gaaen.

Haver Borgemeſter og Raad dertil ſvaret, efterdi Hr. Lars Holgerſen og Hr. Chriſten Hanſen er begge Biſpens Svogre, og tilmed Hr. Lars Holgerſen og Hr. Anders Rasmusſen haver gaaen udi Beſkikkelſe til Peder Lavritsen, og af hannem bekommet ſkriftlige Svar paa Biſpens Vegne, efter Biſpens ſkriftlige Begjæring, efter ſom ſamme Beſkikkelſe formelder, ſom efterfølger:

„Anders Chriſtenſen Arrebo, Superintendent over Trondhjem Stift, er venlig begjærendes af Hr. Lars Holgerſen og Hr. Anders Rasmusſen, begge Guds Ords Tjenere her udi Trondhjem, at efterdi jeg er af mange Godtfolks Skrivelſer og anden Nation komme i Forfaring, hvorledes et letfærdigt Rygte og Geſchrei om mig baade udi Danmark og Norge udſprængt

er (Rygtet berettes, Peder Lavritſen nævnes ſom Ophavsmanden) ... at I tvende Dannemænd hannem derfore paa mine Vegne beſøge og gjøre til hannem et lovligt Spørgsmaal, om han enten ſelv haver ſet mig nogen Horeri og utugtig Samkvem at have haft med nogen Kvindesperſon, gift eller ugift, eller om han noget ſaadant af nogen ærlig Mands- eller Kvindesperſon hørt og forfaret haver; han da nu ſin Sandhed ſom en oprigtig og ærlig Mand bekjende vilde, ſom han det en anden Tid (om Behov gjøres) for Gud og den chriſtelige Øvrighed med en god Samvittighed agter geſtændig at være, og med Rette forſvare kan. Og at I hannem venligen ombede ville, ſamme ſit Svar herneden under at antegne, enten ja eller nej, til eller fra....; men, derſom han ſig derudi vægrendes vorder, det jeg dog ikke tror, I da ſelv ville paa dette Beſkikkelſesbrev give mig hans Svar, beſkrevet efterſom det lyder i ſig ſelv, og I udi ſin Tid, om Behov gjøres, ville for Retten bekjende. Jeg tjener eder gjerne, hvor og naar jeg det formaar. Af Trondhjem den 5. Aprilis 1621.

Anders Chriſtenſen Arrebo
Egen Haand."

„Samme Dag og Dato er mig ved forſkrevne hæderlige Mænd leveret; hvortil er mit Svar, at jeg for min Perſon ikke ved andet med Meſter Anders Arrebo end det, ſom ærligt og godt er i alle Maader. Hvad ſig belanger om hvis, ſom i Lyſtighed kunde ſke i ſamme Forſamling, formoder jeg ikke at komme til Proces eller Rettergang, hvorfore paa denne Tid ikke gjøres Behov at repetere, men derſom ſaadant ſkal eller kan komme til videre Procedering, og jeg da lovlig bliver ſtevnet og kaldet min Ed at gjøre, ſkal jeg, ſom (jeg) pligtig er, være min Sandhed bekjendt, ſom jeg med Guds Hjælp agter at forſvare. Trondhjem den 5. Aprilis 1621.

Peder Lavritſen,
Egen Haand."

At vi efterſkrevne, ſom udi beſkikkelſesvis til Peder Lavritſen vare udſendte, ſaadan Gjenſvar af hannem bekommet have, ſom forſkrevet ſtaar, vidne vi med vore egne Hænder.

Lavrits Holgerſen. E. H. Anders Rasmusſen. E. H.

Efterfølger anden ſkriftlige Beſkikkelſe, lydendes Ord fra Ord ſaaledes:

„Er jeg underſkrevne af Hr. Lavrits Holgerſen og Hr. Anders Rasmusſen begjærendes, I ville eder beſkikkelſesvis til Peder

Lavritſen forføje og begjære hans ſkriftlige og uomſvøvelige Gjenſvar paa diſſe efterfølgende Spørgsmaal:

1. Om han allene Perſon har fundet mig og Barbara Søren Rasmusſens udi en Seng liggendes i Hr. Melchiors Bryllup, og at der ikke var nogen flere Mands- eller Kvindesperſoner tilſtede.

2. Om han fandt mig i Skjorte ene og hende i Særk ene eller ej.

3. Om Døren ſtod aaben eller var lukket.

4. Om det ikke var højlys Dag.

5. Om han ſaa mig nogen utugtig Gebærde med hende at bedrive.

Og at I Dannemænd ville tegne her under, hvad Svar I derpaa bekommer, om han ſig ſelv derudi vægrendes vorder. Trondhjem den 28. Junii 1621.

Anders Chriſtenſen Arrebo
Egen Haand."

Den 28. Junii er denne Beſkikkelſe ved nærværende hæderlige Mænd Hr. Lars Holgerſen og Hr. Anders Gjentoft mig tilhænde ſtillet, og efterdi jeg erfarer diſſe fem Punkter anrører den forrige Beſkikkelſe, ved jeg paa denne Tid ikke andet at ſvare til forſkrevne Punkter: Naar jeg bliver lovlig ſtevnet og kaldet min Sandhed at bekjende for min tilbørlig Øvrighed, vil jeg, ſom jeg agter med en god Samvittighed at forſvare, og ved højeſte Ed bekjende, hvad mig derom vitterligt er.

Peder Lavritſen. E. H.

Derfore kan vi ikke tilſtede videre Prov udi ſamme Beſkikkelſe at være, eller mundtligen at ſtedes, uden den gunſtige Øvrighed os det commendere og befale vil.

Dernæſt haver Biſpen, M. Anders, udi Rette lagt ſit ſkriftlige Forſæt anlangende de tvende Beſkikkelſesvidner, ſom er læſt, paaſkrevet og nu her indføres Ord fra Ord, ſom efterfølger:

„Efterſom jeg udi gaar for Retten begjærendes var, Hr. Lavrits Holgerſens og Hr. Anders Rasmusſens Beſkikkelſesvidne ved Bogered at maatte forhøres, og udi Tingbogen indføres, ſaa er jeg endnu paa Rettens Vegne det ſamme af velb. Tage Thott, Kong. Maj.s Lensmand og Rettens Inspectore, ſaa og velagte Borgemeſter og Raad idag begjærendes. Thi hvis Svar, ſom i Aftes i en Il givet blev, nemlig om jeg ret mindes, 1. at deres Vidne ikke ſkulde gjælde, med mindre han ſelv ikke

havde ſkrevet ſit Gjenſvar derpaa, eller og 2. de i hans Nærværelſe havde givet hans Svar beſkreven. Det første belangendes formener jeg i Norges Lov ſlet ingen Fundament at have, hvilken ikke andet (det jeg læſt haver) om Beſkikkelſesvidner formelder, end at de ſkulle være uimodſigelige, om de ellers ere ſkjelrige; og jeg forhaaber, de tvende hæderlige Mænd, ſom Kanniker paa Kapitlet og Stadens Prædikanter, ſkjelrige at være, og hidindtil i Løgn og Skalkhed ganſke ubefunden. Dernæſt haver Peder Lavritſen efter min Beſkikkelſe og Begjæring ikke ſvaret mig speciatim til en eneſte af de 5 Punkter, jeg hannem ved de hæderlige Mænd lovligen om anmodet haver, men ſig til ſit forrige general Gjenſvar, hvilket ikke paa ſlige Punkter beror, refereret. Hvorfore, om de Dannemænd nogen Resolution derpaa af hannem høre kunde, formener jeg dennem paa Ærindets Vegne chriſteligen og lovligen pligtige at være mig ſaadant at meddele paa lovlig Tid og Sted. Skulde og en, naar han lovligen beſkikkes, maa med et omſvøbligt ſkriftligt Ord eller to alting forrette, kunde og lade dog Munden frilig løbe paa den Beſkikkelſe, Vidnerne udſende, og de det i dennem drikke ſkulle, ſynes det hel urimt, ja uchriſteligt at være. 2. At derpaa kæres, (at) de ikke udi hans Nærværelſe haver ſtrax givet Beſkrivelſen, ſaa formener jeg, Norges Lov dennem dertil ikke (sic) at forbyde, at de ikke ſkulle give (ej heller jeg at tage) nogen Vidnesbyrd beſkreven, ſom er nogen Mands Ære, Liv eller Gods paagjældendes, med mindre den, det paagjælder, derimod lovlig ſtevnet og kaldet er. Men nu Peder Lavritſen er lovlig ſtevnet og kaldet at høre, hvis Vidne imod hannem i Sagen føres kunde, ere de Dannemænd overbødige hannem for Lov og Dom ſine Ord og Tale med højeſte Ed over at beviſe; maa det ikke ſke, formener jeg mig derudinden at ſke ganſke forkort, ſætter derfore udi al Rette, om forbemeldte hæderlige Beſkikkelſesvidner jo bør mig at ſtedes og ved Magt at blive, begjærendes dette mit Forſæt maatte læſes, paaſkrives, i Dommen indføres og mig igjen tilſtilles. Trondhjem 13. Novemb. 1621.

Anders Chriſtenſen Arrebo
Egen Haand."

Efterdi diſſe tvende Vidnesbyrd Biſpen fornægtes at føres, haver han ikke flere paa denne Tid, efterſom Biſpen ſelv beretter. — Dertil ſvarede Peder Lavritſen og for Rette tilſpurgte M. Anders Arrebo, om han havde nogen flere Vidnesbyrd udi denne Sag at føre, og han dennem nu ſtrax vilde

lade fremkomme, eller gives Navn, som han i den Sag imod hannem havde at føre.

Dertil svarede Mester Anders, at han udi den Sag underdanigst fra Kong. Maj.s Kancelli er nogen Assistens forventendes.

Dertil svarede Peder Lavritsen og i Rette fremlagde sit skriftlige Forsæt anlangendes Bispen, Mester Anders, skulde lovligen hannem det overbevise at være den, der haver udspredt den Sag, og blev læst, paaskreven og videre skal herudi blive indført Ord fra Ord, som efterfølger:

„Eftersom Mester Anders Christensen . . sig ved sin Supplikation til Hr. Kansler udi Danmark til Hove haver angivet, saavelsom nu ydermere udi hans Stevning mit Navn uden Forskjel benævnt, det jeg den Person skulde være, som først skulde have til Hove bragt, at forne Biskop og Barbara Søren Rasmussens laa tilsammen i Seng udi eneste Skjorte og Særk, der Hr. Melchior Jakobsens Bryllup blev holden udi Hevne, hvilken hans Foregivende jeg formener, han billigen og med Rette bør mig lovligen at overbevise, eller og at lide og derfore stande til Rette, om jeg ikke for saadanne M. Anderses Tillæg og Beskyldning bør at findes kvit, ledig og fri, saavelsom indestaa mig for hvis Forsømmelse, Bekostning og Skade, jeg herudinden lidt og anvendt haver. Og er gjerne begjærendes, denne min korte Gjensvar maatte læses (2c) Trondhjem den 12. Novemb. Anno 1621.

Peder Lavritsen
Egen Haand."

Eftersom velb. Tage Thott . . haver efter Kong. Maj.s Befaling ladet stevne M. Anders Arrebo og Peder Lavritsen for hvis Irring og Trætte, dennem er udi mellem falden, efter Stevningers Indhold, og ere nu mødt her udi Rette, hvorfore Hs. Velb. haver befalet os at skulle tage samme Sag for os. Og efterdi M. Anders forleden Dag den 12. Novemb. (har) indlagt vidtløftigen, som forberørt er, hvis han imod P. Lavritsen havde at føre, saavelsom idag, og nu P. Lavritsen siden efter haver indlagt sin Stevning over Mester Anders, som lyder saaledes som efterfølger:

„Jeg Tage Thott Andersen til Egede, Kong. Maj.s Befalingsmand over Trondhjems Len, hilser eder Mester Anders Christensen Arrebo, Superintendent over Trondhjems Stift, evindelig med Gud. Vider for mig haver berettet og tilkjendegivet Peder Lavritsen, eftersom I hannem haver ladet stevne at

møde her paa Trondhjems Raadhus den 12. Novembris førstkommendes, da at svare til hvis I kan hannem lovligen beskylde. Hvorfore jeg beder eder og paa højbemeldte Kong. Maj.s min naadigste Herres Vegne befaler, I ogsaa til samme Tid møder, som foreskrevet staar, da at høre paa hvis Vidnesbyrd han i denne Sag agter at føre, sig imod eder med at forsvare. Ladendes det ingenlunde. Actum Trondhjemsgaard den 14. Octobris 1621.

Svar udenpaa samme Stevning, som formelder saaledes:

„Denne velb. Tage Thotts, vor kjære Landsherres, Stevning haver jeg underskrevne læst, og havde P. Lavritsen ikke haft Behov den velb. Mand dermed at besvære, thi at jeg jo (om Gud giver Liv og Helbred) eller min Fuldmægtig hannem møde skal, tør han ikke paatvivle.

Anders Christensen Arrebo
Egen Haand."

Og begjærede at føre sine Vidnesbyrd sig til Stadfæstelse, som han tilforne for velbte vores kjære Landsherre provet haver, at være hannem til Erklæring og Behjælping og Bekræfting, om hvilke Ord han tilforne for Hs. Velb. haver talt og sagt. Hvilke Ord Peder Lavritsen endda videre for Retten haver været begjærendes at maatte berette imod Mester Anders.

Hvorudover Mester Anders straks haver svaret og opstanden, igjenlagde sin Indlæg og undvigte Retten og gik af Raadhuset og hjem. — Hvilken forne Mester Anderses Indlæg lyder og formelder Ord fra Ord, som efterfølger:

„Min ydmyge Raadførelse om videre Procedering udi min og Peder Lavritsens Sag.

Endog, velb. Tage Thott, gunstige Her Landsherre og Forsvar efter Ordinansen, velforstandige Borgemester og Raad, jeg ingenlunde vil mig fra Retten undslaa eller i nogen Maader, for hvis videre min Vederpart med sine mangfoldige Adhærenter enten ved et eller andet Middel tilvejebringe kan, mig forbefrygter, uden saa er, Gevalt skulde gaa for Retten, det Gud i en christen Republica forbyde; dog alligevel foraarsages jeg for mit hæderlige Embeds „Forklarings" og Forgribelses Skyld, som Gud og Kong. Maj. mig uværdige naadigst opdraget haver, mig tilforn tienstvilligen for Rette forespurgt og raadført at have (sic), om Peder Lavritsen bør her paa Trondhjems Raadstue sine Vidner og Klagemaal over mig at føre, og jeg dennem tilforpligtet at høre og svare, eller han bør tilfortænkt at være,

mig paa en lovlig Proces og Rettergangs Vegne det samme Skjel og at gjøre, som jeg hannem gjort haver, nemlig at ligesom jeg haver ført mine nu nærværendes Vidner imod hannem paa den Sted og for de Dommere, for hvilke hans Ret (som en Trondhjems Borgere) falder, han og iligemaader maatte sine Vidner og Beskyldninger imod mig (som en uværdig Superattendent) føre, og jeg dennem pligtig at høre paa de Steder, min Ret og Tiltale falder efter Ordinansen, Fol. 84., og min lovlige Dommer findes, hvor jeg hans Vidner gjerne høre vil; men vil dog Hs. Velb. paa min allernaadigste Herres og Konges Vegne mig skriftligen paalægge og befale her for Trondhjems Borger-Ret, sine speciali Regio respectu processus mandato, hans Vidnesbyrd (saadan som de nu være kunne) at høre, og om Borgemester og Raad sig understaar nogle Vidnesbyrd over mig (hvis Dommer de ikke ere) i deres Tingbog at indføre lade, vil jeg i al pligtig Underdanighed og Ydmyghed paa denne Sted og for denne Ret, Loven i saa Maade undergiven være. Trondhjem den 13. Novembris 1621.

Anders Christensen Arrebo.
Egen Haand."

Da haver velb. Tage Thott Andersen befalet forne Mester Anders Arrebo at fortsøve, til saalænge han haver hørt Peder Lavritsens Stevning og Beretning, saa og hvis Prov og Vidnesbyrd Peder havde at føre sig til Bestyrkelse, paa hvis han tilforne haver berettet for Hs. Velb. saavelsom hannem og til Defension udi hans Sag.

Er dog M. Anders alligevel hjemgangen af Raadstuen.

Hvorfore velb. Tage Thott Andersen til videre Overflod haver tilnævnet Byfogden Niels Christofferſen og hannem befalet at tage tvende Mænd med sig, som var Erik Sigfredsen og Oluf Mortensen, og var venligen begjærendes, efterdi Bispen var lovligen stevnet og kaldet her paa Trondhjems Raadhus at møde, og selver (havde) skreven paa Stevningen at ville møde Peder Lavritsen, efterdi Hs. Velb. havde bekommet Kong. Maj.s Befaling derom.

Da kom Byfogden og forne tvende Mænd og sagde, at Mester Anders haver stevnet Peder Lavritsen for sine tilbørlige Dommere at høre, hvis Prov og Vidnesbyrd han havde at føre imod hannem: tvert imod hvis sig belanger, P. Lavritsen haver Bispen stevne ladet, formener han sig ikke at kunne møde uden for sine tilbørlige Dommere, som ere to eller tre Bisper. Derhos begjærendes at maatte være forskaanet, indtil han selv

mundtligen eller hans Fuldmægtig kunde faa talt med hans høje Øvrighed i Danmark, og holder ſig til Retten, og ikke fra hvad videre der om findes udi hans Indlæg tilforn.

Da efterdi Biſpen, Meſter Anders, ikke er mødt efter velb. Tage Thotts mundtlige Befaling ſaavelſom Øvfogden med tvende Mænd, Hs. Velb. haver M. Anders beſkikket, og begjærede at møde, og ikke haver mødt; var derfor vores kjære Landsherre af os paa Rettens Vegne begjærendes, Peder Lavritſens Vidnesbyrd maatte tages ved deres Bogered og indføres udi Byens Bog, Kong. Maj. videre i Fremtiden til Underretning i denne ſamme Sag.

Da fremkom Peder Lavritſen og udi Rette lagde, ſom oplæſt blev og paaſkrevne, tvende velb. Tage Thotts Stevninger paa efterſkrevne Prov og Vidnesbyrd, udi hvilke Prov og Vidnesbyrd P. Lavritſen ikke vil give Biſpen dermed nogen Sag, men alleneſte at de kan være hannem til en Bekræfting og Beſtyrkelſe, om hvis han tilforn for velb. Tage Thott haver berettet og vundet i ſamme Sag, ſaavelſom hvilke Ord Peder Lavritſen ogſaa beretter at have ſkreven til Ht. Kanſler.

(De to Stevninger indføres, begge dat. 14 Okt. 1621; ved den ene indſtævnes Peder Grum, Foged paa Nordmør, Erik Avdenſen, Chriſten Lavritſen, Peder Hermanſen og Iver N., ved den anden Mette M. Peder Iverſens, Karen Nielsdatter, Knud Lavritſen i Sulen, Hr. Oluf og hans Huſtru, Morten Lavritſen og Bent Hanſen til møde paa Trondhjems Raadſtue 12 November og afgive Vidnesbyrd om, hvad de vidſte angaaende Biſpens Forhold i Hr. Melchiors Bryllup i Hevne, „da ſamme Tid ſkal have ſig tildraget et Bilager med Biſpen og Barbara Karlsdatter, ſom han [ɔ: Arrebo] i ſin Stevning over Peder Lavritſen . . vidtløftig formelder")

1. Dernæſt Peder Lavritſen fremæſkede Mette M. Peder Iverſens. (Hun aflagde væſentlig ſamme Vidnesbyrd ſom Dagen iforvejen, dog mere ſat paa Skruer: „Biſpen gik undertiden og ſatte ſig paa Sengen hos hende og Barbara og undertiden lagde ſig i Sengen hos dem; men dog forbandede Mette ſig at hun ikke vidſte, om Meſter Anders laa under Klæderne eller ej.")

2. Dernæſt blev fremkaldet Maren Hansdatter, Peder Hermanſens Kvinde, og ved hendes Bogered bekjendte, at hun kom ind paa Kammerſet, der ſom Biſpen laa i Hr. Melchiors Bryllup, og da ſaa, at Biſpen laa paa Sengen hos Barbara

og Mette M. Peders, gik paa Gulvet og intet videre vitterligt er, men strax af Kammerset igjen udgik. — Blev hun videre tilspurgt, om Mester Anders var nogen eller i Klæderne, samme Tid han laa paa Sengen. Svarede, hun ikke der gav Agt paa, om han laa oven eller under Klæderne, eller var nogen eller i Klæder.

3. Dernæst blev fremkaldet Karen Nielsdatter, (som) før (havde) tjent Barbara Søren Rasmussens, samme Tid, og ved hendes Bogered berettede, at hun gik op paa Kammerset, der som Bispen laa, Tirsdagen om Aftenen. Da saa hun at M. Anders laa i hans egen Seng, og siden stod han op af hans Seng og gik hen og lagde sig i Sengen hos Barbara og Mette M. Peders; dog M. Anders var i hans Underklæder, der han lagde sig i Sengen hos dennem under Dundynen. Og samme Pige lagde sig paa Bænken, og om Morgenen, hun igjen opstod laa M. Anders hos dennem endda i samme Seng. — Blev hun videre tilspurgt, om hun ikke vidste, hvor længe M. Anders laa der om Morgenen; svarede hun, der hun opvakte, kom Hr. Avgustinus og Peder Thorkelsen ind, gik hun strax ud ned af Kammerset, og laa Bispen endda i Sengen; hvor længe han laa siden, vidste hun ikke, og om han laa al Natten hos dennem, vidste hun ikke heller.

Sammeledes berettede hun derhos, at hun af Søren Rasmussen ved tvende Mænd herom haver været beskikket, og ikke da sønderligt vilde svare dertil, efterdi hun ikke var lovligen stevnet og kaldet. Hvorfor hun nu det ved hendes Ed og Stevningens Indhold haver mødt og provet.

4. Sammeledes blev Peder Hermansen fremkaldet sin Sandhed at bekjende. Da fremkom for^{ne} Peder Hermansen (og) ved Bogered bekjendte, at han hørte udi Hr. Melchiors Bryllup i Hevne der gik Tale Mund imellem, at M. Anders havde ligget i Seng med Barbara Søren Rasmussens; men det intet haver set, ikke heller vidste andet derom paa den Tid.

(5. Det selvsamme vidnede Knud Lavritsen i Sulen, der havde været Kjøgemester i hint Bryllup).

Er Erik Avdensen fremkaldet af for^{ne} Peder Lavritsen sin Sandhed at bekjende, hvilket hannem er afslagen og ikke tilstedes, efterdi han er udi Svogerskab med Peder Lavritsen.

6. Dernæst fremkom Morten Lavritsen og ved Bogered bekjendte at have hørt udi forleden Vinter i Danmark

denne forskrevne Sag at være udsprængt, men intet hørte derom i Brylluppet, der han var der med sin Husbonde.

7. Det samme provede Bent Hansen, ligervis som Morten haver provet.

Dernæst blev Peder Lavritsen tilspurgt, om han havde flere Prov og Vidnesbyrd udi den Sag at føre. Hvortil P. Lavritsen svarede, (at han) ikke haver flere Vidnesbyrd paa denne Tid uden sine Slægt og Svogre, hvilke P. Lavritsen ligemaader blev afslagen og ikke maatte tilstedes nogen Prov at føre udi samme Sag af nogre hans Svogre eller Slægt.

Dernæst satte P. Lavritsen i Rette: efterdi Bispen udigaar haver ført Prov og Vidnesbyrd sig til Behjælping imod Peder Lavritsen, og hannem til Nachdel og Skade, formente han sig dennem ikke saa nøjagtigen at være, efterdi de vidne hver udi sin Punkt og ikke stemmer med hverandre overens, med videre Omstændigheder, som samme Vidnesbyrd formelder; satte P. Lavritsen derfor udi alle Rette, om samme Prov eller Vidnesbyrd bør hannem at komme til Hinder eller Skade i nogen Maader, og for det sidste i Rette fremlagde sit skriftlige Forsæt, som oplæst blev og paaskreven, og formelder Ord fra Ord, som efterfølger:

„Efterſom . . M. Anders Arrebo . . haver ladet mig insinuere en Stevning af æ. og v. Mand Tage Thott . . min gunstige Herre og Husbond, udgiven, at høre Vidnesbyrd, som forskrevne Biskop agter at føre, samt og til en Dom belangende hvis Snak om hannem sig udi Hr. Melchiors Bryllup i Hevne kunde være udspredt, formenendes mig at vil overbevise, sligt af mig først at være paa Banen bragt og siden videre kommen udi Folkemunde, og mig derfore pligtig hannem saadan Snak at overbevise, eller og at lide derfore, som samme Stevning videligen formelder. Saa haver jeg nu velbemeldte min gunstige Herre og Husbond til ydmyg Lydagtighed mig indstillet mit Svar imod forne Biskops Foregivende at præsentere nemlig:

Først skyder jeg mig til mit Svar og Erklæring, som jeg med egen Haand haver skrevet paa den fromme Mands Beskikkelsesseddel, hvilket endnu staar ved fuld Magt, og jeg fast og krafteligen confirmerer, og mener, at ingen med nogen Ret bør at føre Vidnesbyrd imod, mig til Ulejlighed, som Loven formelder i Tingfar-Balkens 4de Kap. Formener jeg ogsaa, at omendskjønt ikke tilforn var gangen Beskikkelse i Sagen, samt og rigtig Svar og Erklæring, som sket er, Bispen dog alligevel ikke havde

burdet eller maattet vidne mig min Mund fra, i Besønderlighed om nogen Ord kunde være falden udi skjemtvis til Tidsfordriv, som saadanne ærlig Kalent og Værtskab, der som man iblandt hæderlige og ærlige Folk gjør sig lystige og glade, medfører; og ingen i slig Maade ved sig (antager?) nogen Fare eller Vanskelighed at befrygte, og derfore min Nej og Erklæring mere kraftig end min Bederparts Ja og Tillæg. Dersom i dette forne Værtskab og ærlig Forsamling kunde være nogen Ord falden, som Bispen kunde være anrørendes, og den fromme Mand kunde have mig derudi suspect, da han strax burde at have beskikket mig efter Loven, om anden Dagen; og efterdi det ikke er skeet, førend sligt Rygte her saavelsom udi Danmark videligen er udspredt iblandt Folk, mener jeg, at han ikke med Rette bør i Besønderlighed at gribe mig fattige Mand an frem for alle andre, mens hannem pligtig (at være) selv at purgere sig og dølge med saa mange ærlige Mænd efter Loven, som Dommerne hannem foresiger, og mig fattige Mand dermed lade umolesteret blive. Haver Bispen ikke bevist, at jeg haver givet hannem Sag i dette Ærinde; thi mener jeg mig ikke bør at bevise hannem noget over, sast mindre med nogen Vidnesbyrd bør tvinge mig til at give hannem nogen Sag. Forhaabendes ogsaa, Hs. Maj.s naadigste Befaling til velb. min gunstige Husbonde ikke egentlig lyder paa mit Navn, uden Bispen det selver haver ført paa Banen og for den høje Øvrighed angivet; mens samme Tale eller Rygte mig aldeles foruden noksom kunde være udspredt, efterdi det strax udi samme Bryllup offentlig over Borde, saa og her udi Trondhjem, tit og ofte er repeteret og omtalt, og da Bispen intet havde derudi at sige, saadant at være hannem fornær, som jeg mener, han jo havde burdet. Formener mig derfore samme Sag aldeles intet mere vedkomme, end at vidne, hvis jeg med mine Øjne haver set. — Efterdi her findes Vidne, vil jeg have Dommeren erindret, de efter sl. og højlovlig i Amindelse Konning Christian den 3dies Reces, 15 Kap. grangiveligen ransage samme Vidnesbyrd paa begge Parter, og efterdi Bispen fører Vidnesbyrd i sin Sag med en Part af hans egen Svogerskab til Behjælping, samt og den Tid hans egne Tjenere, saavelsom Præsterne, over hvilke han selv commanderer; mens hvis Vidnesbyrd, som her idag haver saavelsom jeg gjort deres Ed at vidne deres Sandhed, ere der tvertimod mig aldeles fremmede og uforvandt, og derfore mener jeg, deres Vidnesbyrd saavelsom mit med Rette mere at agtes og anses end Bispens. Da efterdi Bispens Svogerskab

her for Retten ikke maa tilstedes at bære nogen Vidnesbyrd, ved jeg dennem intet at beskylde eller paaklage, og sætter jeg derfor i al Rette, om jeg ikke bør (for) saadanne Bispens Tillæg og formente Beskyldning i alle Maader at være kvit, ledig og fri hjemfunden, og hannem pligtig at indestaa mig en tilbørlig Kost og Tæring, samt og Vederlag for min Forsømmelse, som mig (er sket?) paa Kong. Maj.s, velbemeldte min gunstige Herres og Husbondes, saa og paa mine egne Vegne, formedelst hans (som jeg mener) utidige og unødvendige Trætte og Rettergang, han mig utilbørligen haver med overilet og tilføjet mig, og er herpaa en retfærdig Dom efter Norges Lov begjærendes, og at dette mit Forsæt maa læses for Dom og Ret, paaskrives, i Dommen Ord fra Ord indføres, og mig igjen tilstilles. Actum Trondhjem den 12. Novemb. Anno 1621.

Peder Lavritsen.
Egen Haand."

Er samme Sag med Landsherrens Bevilling af os optagen til Mandagen næst efter trettende Dag Jul førstkommendes, da fra os give beskreven, hvis vi med Rette bør og forsvarligt være kan, efterdi vi ellers burde Sagen optage i sex Ugers Dag, hvilken Tid indfalder udi Helligdagene i Julen. At saa er udi Sandhed, des til ydermere Vidnesbyrd haver vi trykt vores Signet her neden under. Actum Trondhjem Anno, die et loco ut supra.

Kjender jeg Hans Nielsen, Byskriver udi Trondhjem, at dette er en rigtig og ret Udcopia af hvis, som er paa Trondhjems Raadhus forrettet og i Byens Bog er indført, Ord fra Ord, med Breve og andet, som er indført, som berørt er, vidner jeg med egen Haand underskreven. Actum Trondhjem den 24. Novembris 1621.

Hans Nielsen
Egen Haand.

I Gehejmearchivet, Aflevering fra Justitsministeriet, Skab 15, Pakke 116.

5.

Brev fra Dr. Ole Worm til Biskop Arrebo.

M. Andreæ Arrhensi, Episcopo Nidrosiensi.

Toties tuis vir Reverende obruor muneribus et beneficiis, ut qvid præter vota reddam non habeam. Ecce et jam me piscibus beas, pro qvibus gratias ut ago maximas, ita animum tibi deditum ut agnoscas efficere vicissim conabor. Inavdio[1] cavsam tuam comitiis futuris decidendam reservari, sed ne te, qvæso, terreant malevolorum calumniæ et machinationes minus christianæ, scis bonam conscientiam [et testem et judicem æqvissimum, confide nevtiqvam defuturos[2], qvi re probe cognita insontem absolvant, ac qvid ministris Ecclesiæ Christi fidelibus debeatur re ipsa declarent. Tu cavsam Deo commenda et ipse faciet. Nuper 37 candidatos philosophiæ Baccalavreatu exornavi, qvocirca ut et nostrorum particeps sis conatuum, disputationem inavguralem mitto, qvam boni consulere et de singulis candide judicare ut havd graveris etiam atqve etiam rogo. Affinis noster *D. Bartholinus* valetudinis ergo ad Thermas Carolinas abiit.

I Randen:

Dnis Borrichio et *Blixio* adjuncta ut tradantur spero te effecturum.

Originalkoncept i Gl. kgl. Saml. 3119. 4.

---

[1] Hele det foregaaende Punktum er udeladt i (Grams Udg. af) Wormii Epist., og istedetfor inavdio er læst accepi, hvilket kunde misforstaas, som om Arrebo havde sendt Worm Akterne i sin Sag.

[2] [et testem . . defuturos. Læsningen af dette Sted, hvor jeg afviger ikke lidet fra Gram, er meget vanskelig paa Grund af Rettelser i Koncepten.

6.

Stevninger til Herredagen i Bergen 1622.

a. Stevninger udtagne i Kancelliet i Kjøbenhavn.

1. Velbyrdig Tage Thott til Egede paa Oluf Mogensen i Flakkes Vegne citarunt Mester Anders Christensen Superintendent over Trondhjem Stift, formedelst efterdom han Lov uforvunden skal have fængseligen ladet anholde forne Oluf Mogensen og ved samme Fængsels Anholdning skal have nødt og tvungen hannem en Forpligt udaf, at han inden otte Dage næst efter Forpligtens Dato endeligen under Hals og Livs Fortabelse samme sin Gaard Flakke skulde undrømme, som med en rigtig Kopi af Forpligten skal være at bevise, dateret 1620 den 26. Maj, hvorudover han samme hans Gaard skal have maattet undvige og siden levet udi stor Elendighed med Hustru og mange smaa Børn, hvilket forne Tage Thott formener ingen geistlig Mand sligt at anstaa og dermed falde den verdslige Øvrighed udi deres Kald og Embede, thi dersom hannem skal have været nogen Uret af forne Bonde tilføjet, skal der jo have været Lov og Ret i Landet, samt verdslig Øvrighed af Gud og Hs. Maj. tilforordnet, hvilke hannem til Rette kunde forhjælpe, om nogen Forseelse hos forne Bonde kunde befindes, formenendes hannem derfore Uret at have gjort og derfor tilbørlig at stande til Rette. Des Lejlighed ꝛc. At møde ꝛc. Actum Hafniæ den 14. Martii Anno 1622.

K. Christian den Fjerdes egenhændige Vedtegning:

„Byspen Er kendt fry for den tiltaale hand er beskyld for y den saag att den Bunde bleff Saatt paa trundhemgaard".

2. Forbemeldte Tage Thott til Egede citat Jakob Pedersen Lagmand udi Trondhjem for en Dom, han den 27. Octobris Anno 1619 skal have dømt og affagt imellem M. Anders Christensen .. paa den ene, og en Hs. Maj.s fattige Undersaatter nemlig Oluf Mogensen, forrige boendes paa Flakke, paa den anden Side, udi hvilken sin Dom han skal have tilfunden forne Oluf Mogensen sin Gaard at have forbrudt, dersom M. Anders hannem lovligen kan overbevise, at han tilforn skal have udgiven en Forpligt til afg. M. Isak Grønbæk

Anno 1614 den 19. Martii, efterſom ſamme Gaard paa de Tider af Tolvmænd ſkal være ſagt i Fald, udi hvilken Forpligt han ſig ſkal have forpligtet ſamme Gaard inden tre Aar at gjøre lovlig, eller og den at have forbrudt, hvor udi han formener hannem ſtor Uret at have gjort, idet han ſkal først have funderet ſin Dom paa den Forpligt, ſom forne M. Anders ſkal have ſig paaberaabt, uanſet den før hannem ikke ſkal have været udi Rette; tilmed ſkal befindes Gaarden af ſex andre Lagrettesmænd at være kjendt lovlig paa en ringe Ting nær Ao. 1618 den 14. Novembris, der de tre Aar ſkal have været forløben, ſom den forrige Forpligt til forne afg. M. Iſak om formeldte, hvilket han ej heller ſkal have agtet eller anſet, men alleneſte funderet ſin Dom paa den Ting, ſom ſkal have været uvis, og ikke for hannem ſkal have været lagt udi Rette. Og for det ſidſte formener han hannem alſomſtørſt Uret at have giort, idet der Biſpen nogen rum Tid derefter ſkal være fremkommen med en Kopi af den Forpligt, ſom forne. Oluf Mogenſen til afg. M. Iſak ſkal have udgivet, ſkal forne Jakob Pederſen da (have) ſkrevet der neden under, at Bonden endeligen ſkulde have forbrudt ſin Gaard, med mindre han kunde have det med hans Landdrottes Minde, hvilket ſkal være at beviſe med Opſkriften, dateret 1619 den 27. Octobris, uanſet Bonden hverken ſkal have været til Undermaalsting ſelv tilſtede, der han ſkal have givet den „Affſchur" fra ſig beſkrevet, ej heller dertil ſkal have været ſtevnet og kaldet. At møde ꝛc.

Sammeledes ſtevner han forne M. Anders Chriſtenſen, ſom ſamme Dom og Affkur ſkal have forhvervet, at han og til ſamme Tid og Sted møder tilſtede, om han haver noget deri at ſige, tagendes med ſig den rette Original, han ſkal have forhvervet. Actum Hafniæ den 14. Martii Ao. 1622.

Kongens Vedtegning:

„taage tot bleff ſaagdt att handt ſkal affſtaa Steffningen Och att laumanden ſkall dømme paa Nye".

---

3. Velbyrdige Tage Thott til Egede citat M. Anders Chriſtenſen ... formedelſt efterſom han nogen Tid forleden ſkal have bekommet Kong. Maj.s Befaling, at han den Sag mellem M. Anders og Peder Lavritſen ſkulde lade udi Rette ſtevne og derudi flittig Indſeende have, at Alting kunde gaa upartiſk til, efterſom ſamme Befaling ydermere ſkal indeholde.

Der nu Sagen skal være kommen udi Rette, og forbe^{tt} M. Anders andendag havde fremført for Retten baade sine Vidnesbyrd og hvis andet, han havde imod sin Vederpart, indtil paa det sidste, han selv i Byens Bog haver ladet indføre, at han nu intet videre havde i den Sag at fremføre. Der nu Peder Lavritsen skal have fremkaldet sine Vidnesbyrd, og M. Anders skal have fornummet, at de maaske vilde vidne noget, som hannem kunde gjøre suspect, skal han være opsprungen for Retten og ikke vilde saalænge blive tilstede, indtil de kunde vidne deres Sandhed, hvorudaf Hs. Maj. kunde komme i ret Underretning om Sagen, og med Gevalt undviget Retten og ikke agtet eller anset, at han paa Hs. Maj.s Vegne haver befalet hannem at blive tilstede og derforuden ladet læse Hs. Maj.s Befalning for hannem, udaf hvilken han noksom kunde erfare, Hs. Maj.s naadigste Vilje, at Sagen paa de Steder skulde procederes, saavidt Vidnesbyrdene at føre med sig belangede, hvilket han ej heller skal have agtet, men forskudt sig fra den Ret, til hvilken Hs. Maj. den haver henvist, og ind for andre Dommere; tilmed skal for^{ne} Tage Thott endda til Overflod, efter han haver været bortgangen, ladet hannem med tvende Borgere beskikke at komme tilstede igien og svare i sin Sag, hvilket altsammen aldeles intet skal have hjulpet, mens sig med Gevalt Retten skal (have) undslaget, hvorudinden han formener for^{ne} M. Anders imod Hs. Maj.s Højhed storligen at skal have forgrebet, i det han skal have foragtet den Ret, til hvilken Hs. Maj. Sagen haver henvist, og indskudt sig til andre Dommere. Udi lige Maade formener for^{ne} Tage Thott sig det til Foragt at være sket, idet han ikke hans Befaling paa Hs. Maj.s Vegne haver villet respektere. Dette altsammen mener han hannem for Retten at kunne overbevise, og derfor bør at stande til Rette. At møde ꝛc. Actum Hafniæ 5. Aprilis Ao. 1622.

Kongens Vedtegning:

Denne Sag Er forhørdt Och tagen y betenckende.

Dommen Er indførdt y Hoddommen som Er gangen offuer Biſpen.

---

4. Velbemeldte Tage Thott til Egede citat for^{ne} M. Anders Chriſtenſen . . for nogen Skjældsord, han skal have haft for Retten paa Trondhjems Raadstue Ao. 1621 den 13. Novembris, som med et rigtigt Raadstuevidne af Lagrettesmænd

udgiven skal være at bevise, samt og med forne M. Andersøs egen Haand, idet han skal have skjeldet paa Retten, der Dommerne ikke ville stede hannem nogle Vidnesbyrd, hvilke tilforn havde været i beskikkelsevis til Peder Lavritsen fra Bispen forsendt og der bekommen skriftlig Svar tegnet paa samme skriftlige Beskikkelse, hvilke han vilde have, at de ydermere skulde vidne, end forne Peder Lavritsen skal være dennem gestændig, efterdi han refererede sig til hans skriftlig Svar, og der Borgemestere og Raad ikke skal have eragtet lovlig at være, at de ydermere skulle vidne, skal forne M. Anders være opsprungen for Retten, kastet Penge paa Bordet og med disse Formalia skjældet paa Retten: Skal det saa gaa til, da gid ingen ærlig Mand komme for Trondhjems Ret; thi man nu ser, hvor hun rider ud. Med hvilke Ord han formener baade sig selv samt alle de ærlige Mænd, som af Gud og Kong. Maj. skal være i Øvrigheds Bestilling tilbetroede paa de Steder, meget fornær skal være sagt; thi dersom han lovligen kunde bevise sig i ringeste Maader Uret enten af forne Tage Thott eller nogen af Dommerne at være tilføjet, skal forne Tage Thott samt alle de andre være forpligtet, hannem derfor tilbørligen at stande til Rette, som det sig bør, mens dersom M. Anders ikke kan bevise sig nogen Uret af forne Tage Thott eller hans Meddommere at skal være sket, ej heller dennem noget andet uærligt skal kan overbevise, formener forne Tage Thott, forne M. Anders bør saadan Ord at tage til sig igjen og hannem saavelsom de andre ærlige Mænd, som udi samme Sted sidder i Dommeres Sæde, lovligen for samme Skjældsord at purgere, som det sig bør ꝛc. Actum Kjøbenhavn den 5. Aprilis Ao. 1622.

Kongens Vedtegning:

Denne saag Er opthagen til uydere beraadtslaag.

Dommen Er med indførdt y hoffuiddommen.

---

5. Velbyrdig Tage Thott til Egede citat forne M. Anders Christensen . . for hvis letfærdig Uskikkelighed af hannem skal være begangen paa adskillige Tider og Steder baade i Stods Præstegaard til et Bryllup Ao. 1621, samt og til et Barsel paa Øreland paa Østraad i samme Aar saavelsom paa flere Steder, hvilke hans letfærdig Gebærder forne Tage Thott formener at være hans høje gejstlige Kald og Embede meget fornær, andre dermed til stor Forargelse og ondt Exempel,

efterdi han formener hannem for Retten saadant at overbevise, desligeste at møde i egen Person til Vidnesbyrd at høre, om forne Vidnesbyrd for Tidsens Kortheds Skyld her for inden ikke kan vidne deres Sandhed til deres Værneting, da derom (at) skulle møde. Actum ut supra.

Kongens Vedtegning:
Denne Sag er forhørdt huilken er taagen y beraad.
Dommen Er indført y hoffuiddom.

---

6. Velbyrdig Tage Thott til Egede citat forne M. Anders Christensen .. formedelst nogle Ord, han forne Tage Thott forgangen Aar 1621 den 13. Decembris skal have forment udi Kapitelsbogen at lade indføre, nemlig efterdom hannem skal være kommen til Øre, at der Kapitlet nogle Dage tilforn skal have været forsamlet udi Trondhjems Domkirke at deliberere om en Sag, som for dennem skal være indstevnet imellem Provsten Hr. Jon i Grytten og Hr. Hans forrige Præst i Agerøens Præstegjæld, og en af Kannikerne da skal have begjæret at gaa paa Kongsgaarden og raadføre sig med forne Tage Thott, efterdi det var en urigtig Sag, skal forne M. Anders have svaret: Det gjøres ikke Behov og lade sig fare over Næsen, som nogen Hundedrenge. Hvilket Ord han formener sig fornær at være sagt, og forhaabendes ingen udi Kapitlet med Rette hannem kunde efterstige, at han nogen af dennem i ringeste Maade med utilbørlig Ord haver tiltalet, eller nogen af dennem nogen Uret i ringeste Maade tilføjet, og der han dennem skal have udspurgt, om nogen af dennem sligt kunde hannem med Rette efterstige, eller og udi nogen Maade over hannem klage, skal de alle samtligen have svaret: Nej sligt aldrig at være sket, medens hannem betakket for meget godt udi alle Maader; og der han dette sit Spørgsmaal, saa og forne M. Anderses, haver været begjærendes, at maatte udi Kapitelsbogen indføres, skal forne M. Anders hannem det have fornægtet og sagt, hver Gang han kom paa Kapitlet lod han saameget i Kapitelsbogen indføre, hvilket forne Tage Thott ingenlunde maatte tilstedes. Hvorfor han formener forne M. Anders Uret at have gjort og derfor bør at stande til Rette, idet han sig slig Myndighed tiltager at benægte hannem Kapitelsbogen, efterdi han formener, den Myndighed, hannem af Kong. Maj. naadigst er tilbetroet paa de Steder, højere og større at være paa

Kapitlet paa Kong. Maj.s Vegne, end ſamme Biſpens Myndighed paa de Steder ſig kan henſtrække, at han forne Tage Thott Kapitelsbogen maatte benægte. Tilmed formener Tage Thott, Biſpen med Kapitelsbogen ikke ſkal kunne beviſe, at han i ringeſte Maade noget ubilligt der haver ladet indføre og derſom ſligt (imod Forhaabning) kan være ſket, er han overbødig tilbørligen at ſtande derfor til Rette, formenendes derfor forne M. Anders ſtor Uret at have gjort, idet han ſaaledes haver formentt hannem ſin Begjæring i Kapitelsbogen at lade indføre og derfor pligtigen hannem tilbørligen at ſtande til Rette, hvilket han formener hannem ydermere for Retten at overbeviſe. Des Lejlighed ꝛc. At møde ꝛc. Actum ut supra.

Sammeledes ſtevner han Hr. Anders Jentoft Capituli Notarium til Vor Frue Kirke i forne Trondhjem, at han og til ſamme Tid møder udi Rette, tagendes med ſig Kapitlets bemeldte Bog, hvorudaf ſamme Sags Lejlighed videre kunde forfares, udi lige Maade alle og hvem ſom helſt af ſamme Kapitel den Tid tilſtede haver været, at de eller deres Fuldmægtig møder og ved deres Ed være geſtændig, hvis den Dag paa Kapitlet er bleven forhandlet. Actum ut supra.

Kongens Vedtegning:

Huad den Punct om Dombaagen, at indtegne huiß tage todt derudinden uille haffue indſkriffuen, derudi haffuer Biſpen ingen Vret gjordt.

Huad den anden Punct. Eptherdi Biſpen nechter dii ord, Och her for retthen med thuende wydniſbird beuiſte ſlig ord icke att haffue børd, daa bør Biſpen for den tiltaale fry att uerre, Och ſamme ſag herepther icke uydere ſkall repiteris.

---

7. Klavs Daa til Ravnſtrup og Otte Lorich, Fuldmægtig paa Hr. Jon Eſkildſens, Provſt udi Romsdal, hans Vegne citarunt M. Anders Arrebo Superintendent over Trondhjems Stift, M. Peder Iverſen, Cantor og Lector ibdm., Hr. Jakob Jørgenſen, Sognepræſt til Vor Frue Kirke, Hr. Lavrits Holgerſen, Kapellan til Domkirken, og Hr. Anders Jentoft, Kapellan til Vor Frue Kirke i forne Trondhjem, for en Dom, de den 4. Decembris Anno 1621 udi Trondhjems Kapitel ſkal have affagt imellem forne Hr. Jon paa den ene og Hr. Hans Povlſen, fordum Sognepræſt til Agerø Gjæld, paa den anden Side, udi hvilken deres Dom de ſkal have magt-

løs dømt forne Hr. Jon Eskildsens Dom, som forne Klavs Daa over Hr. Hans Povlsen skal have forhvervet, formedelst han ikke efter Ordinansen skal have villet i Kirken døbe Christen Iversens ægtefødte Barn, saavelsom han skal have imod Ordinansen tilstedet Jens Snedker til Sakramentet og i saa Maade Præsten i Vedøen i hans Embede imod Ordinansen skal have indfaldet, til hvilken deres Dom forne Klavs Daa eller hans Fuldmægtig, som samme Dom over forne Hr. Hans skal have forhvervet, ikke dertil at skal være stevnet og kaldet, da og respectu formæ et materiæ skal have magtløs dømt samme Provstes Dom, uanset de formener Processen efter Ordinansen og forne Klavs Daas Befaling skal lovligen være drevet og procederet, og de i deres Affigt skal tilfinde Provsten at stande forne Hr. Hans til Rette efter Dannemænds Sigelse, uanset de selv i Beslutningen skal bekjende Hr. Hanses Forseelse og hannem dog skal have kvit funden, og Provsten at stande hannem derfor til Rette. Samme deres Dom skal og være tvert imod den Dom, som velb. Tage Thott med forne M. Anders Arrebo skal have affagt, og samme Provstens Dom skal have ved Magt kjendt, og nu tvert imod forrige Dom skal den magtesløs finde, dennem og at skal have funderet deres Dom paa Proven, som skal være tagen siden Provstens Dom skal være affagt, og Provsten dertil ikke at være stevnet, med mange andre flere Punkter, forne Klavs Daa og Otte Lorich eller deres Fuldmægtige samme deres Dom skal ville beskylde; og formener derfor, den bør magtesløs at være, og ikke komme forne Klavs Daa, som skal have skriftlig befalet Sagen for Provsten at indstevnes, ej heller Provsten, som samme Dom efter Befaling og Ordinansen lovligen skal have affagt, til Forklejning, Hinder eller Skade i nogen Maade. At møde ꝛc.

Desligeste Hr. Hans Povlsen forrige Sognepræst til Agerø, som samme Dom skal have forhvervet, at møde, om han haver noget dertil at svare, og forskrevne Domsmænd da til samme Tid og Sted at tage med dennem, hvis de have dennem mod denne Beskyldning med at forsvare. Actum Hafniæ 6. Aprilis Ao. 1622.

Kongens Vedtegning:

Eptherdi Dommen wendelig findiß bør samme dom att uere som dett wdømt uar, Och sagen ygen att indkomme for Lensmanden Och Biſpen.

b. Stevninger, udi Agdeſiden Len til Bergen Herredage er udgiven.

8. Meſter Anders Arrebo Superintendent over Trondhjems Stift citat Karine Nielsdatter for hendes uſandfærdige Prov, han beretter hun den 13. Novembris ſidſtforleden paa Trondhjems Raadſtue provet og vundet haver, hvilket han formener med tvende ærlige Borgere og Beſkikkelſe udi Bergen at ville hende overbeviſe, des Lejlighed han ſelv ydermere for Retten agter at foregive, derom at møde til førſtkommende Herredage. Desligeſte ſtevnes hendes Fader og Lavværge Niels Hanſen udi Haſſelvig til for^ne Tid og Sted, hendes Vidnesbyrd at forſvare. Actum Trondhjem den 3. Maji Ao. 1622.

9. Meſter Anders Arrebo citat Maren Peder Hermanſens paa Nordmør for adſkilligt, han hende paa hendes Prov haver at kære, ſom hun baaret haver den 13. Novembris næſtforleden paa Trondhjems Raadſtue. Des Lejlighed ꝛc. At møde ꝛc. Actum Trondhjemsgaard den 9. Maji Ao. 1622.

10. Hr. Jørgen Nielſen Marſtrand, Kapellan udi Vedø Præſtegjeld, citat Meſter Anders Chriſtenſen Arrebo, formedelſt han udi hans ſidſte Visitation, der han paa ſit Embeds Vegne Vedø Kirke beſøgte efter Embeds Forretning, og han ſiden over Borde udi mange Godtfolks Nærværelſe og Paahørelſe en Pige ved Navn Anne Jensdatter (ſom han ellers paa Ærens Vegne lovligen var begjærende) vanrygtede og groveligen paaſagde at være bortdragen med to trinde Sider ved en af Peder Jakobſens Tjenere, det han mener hende ikke lovligen ſkal overbeviſes, mener hannem ved ſaadanne hans Skjælden ſig højligen at have formaſtet. Des Lejlighed ꝛc. At møde ꝛc. Actum Trondhjemsgaard den 9. Maji Ao. 1622.

11. Velbyrdige Tage Thott til Egede citat Meſter Anders Arrebo Superintendent over Trondhjems Stift formedelſt han ſom en geiſtlig Mand haver tiltagen den Myndighed, hannem paa Kong. Maj.s Vegne befalet ſkal være, idet han haver ladet udgaa et Stevningsbrev under hans Navn og det ved tvende Skolens Perſoner, brugt udi hans egen verdslig

Sag, at møde paa verdslig Sted, ſom han mener hans Perſon, Embede og Kald intet ſkal vedkomme, og han ſtorligen at have forſet ſig imod Ordinanſen, fol. 34, og Loven, Tingfare-Balkens 4de Kap. Dereſter ſkal han have taget Stevning hos Tage Thott paa Kong. Maj.s Vegne og den misbrugt, og ej af hans udſendte Skolens Perſoner findes at være for Bønderne læſt, ſom den udi ſig ſelv lød, at møde udi Rette 14 Dage efter, ſom den forkyndt var, mens til en kortere Tid den 21. Maj lige til ſamme Tid hans ulovlige Stevning ſkal have lydt, ſom bemeldte Tage Thott med ærlige Mænds Vidne og lovlige Prov ſkal kunne beviſe; mener hannem derudi ſtor Uret at have gjort. Des Lejlighed ꝛc. At møde ꝛc. Actum Trondhjemsgaard.

Bag i Stevningsprotokollen har K. Chriſtian den Fjerde med egen Haand ſkrevet:

Anno 1622 den 26 Julij paa Been (sic) Raadhuß bleff ende giordt paa 16 Saager.

Den 27 Junij bleff affgiordt 8 Saager her huoß bleff och-ſaa forhørdt thuende Saager imellom taage tot och Biſkopen y trundhem, huorudi ſamme dag icke gick dom menß till en anden dag opſaatt.

Den 29 Julij bleff affgiordt 19 Saager.

Den 29 Julij uaar 31 Saager udi begge Steffnigbøger (sic) ſom uforrettit endaa uaar.

Den 30 Julij Hora 11 uaar 11 Sager udømdt.

Original i Gehejmearchivet (Norge, 2den Afd. Herredage Nr. 8. a).

7.

Arrebos Kaldsbrev til Sognepræſt i Malmø.

Wij Borgemeſter och Raadmendt i Mallmøe, Giøre Alle witterligt, och bekiende med dette wort offne Breff, Att efterſom Gud Allermechtigſte, Effter ſin Guddommelig wilge, haffuer wed denne thimelig død hedenkaldit worris kiere Sogneherre, Hederligh och Høylerdt mand Meſter Hanns Raffn, huor for oß, Saa-uell ſom den gandſche Meenighed herſammeſtedz Høgeligen ehre fornøden, wdj for^ne Affgangene M. Hans Raffnß Sted, igen att

haffue en from Gudfrøchtig Lerdt och duligh mand, Som denne Kircke och Meenigheð, wdj den Chriſten Lerdom Troligen och flitteligen kunde forreſtaae, Saa ochſaa i liff Leffnit och Omgiengelſe ſig ſaa forhollde, Att Andre deraff kunde haffue it godt Efterfølgendis Exempel, Da efterſom hederlig och Høylerdt mand M: Anders Chriſtenſen Arrebou, haffuer boud her wdj Byen, paa fierde Aars thid, och imidlerthid wdi liff och leffnit Sigh forholdit Skickeligen och well, forwden ald forargelſe, End ochſaa effter thidſens Leilighed ladid ſig brugge paa worris Predickeſtoll, her wdj Byſens Sogne Kircke, Och dett icke vden ſønderligh frucht och opbyggelſe, Huorfor wij nu effter den almindeligh Chriſten Bøn, Som hederlig och Høylerdt mand Docter Madtz Jenßøn Superentendent, heraff Predickſtollen giordt haffuer, Aff welberaad huif, alle endrechteligen keiſt och kaaritt, och nu med dette wort offne breff keiſe kaare och kalde, vdj de hellige Threfolldighedz Naffn, forbe^te hederlig och Høylert mand M: Anders Chriſtenſen Arebou, nu her effter att werre worris kiere Sognepreſt herudj Mallmøe, med diße efterſchreffne Condition och willkaar, att for^ne M: Anders Chriſtenſen ſchall throligen forreſtaae oß meenige Sognefolch, wdj ſit Embede, med Sandhedz Predicken och Lerdom, och med Chriſtelig wnderuiſningh, disligſte med Sacramenternis rette wddeellelſe och brug, ſom en tro Sielleſørger och Paſtor bør i alle maade, ſaa megit Gud will giffue hannem Aand och Naade till, och ſom hannd will forſuare for Gud och ſin rette Offrighed, och icke M: Anders ſchall ſig vnderſtaae att fundere eller ſamtøche nogen Fundatz eller nye Paaleg i Kircken eller wdenfor himmeligen eller ellers, ſom denne Allmue kunde verre till beſuerringh, och ſigh Selffuer till nytte imod gammell Seduanne, och imod Borgemeſter och Raadz willge och ſamtøche. Der imod loffue och tillſige wij for oß och wor Meenigheð, hannem till aarlig Aars belønningh, itt hundrede goede Daller, thill goede Rede att leffuere och andtuorde, Sammeledis ſchall hand och nyde Offrit her i Kirken paa de thre høytidz feſter om Aaridt, ſom er Jull, Paaſche och Pindzdag, thill høymiſſe, wdaff hullcke 100 Dlr och Offer, wij intett wille hannem affkortte, diſligeſte ſchall hannd och maae behollde Sallerupe Sogn, med alld ſin Rentte och Thillegning, huad dett er, med den Rettighed, ſom Konng: Mayt: Breff paa ſamme Sogn om formellder och vduiſer, och den att niude thill ſig allenne, wden alld worris forhindring derudj, Jttem ded Sanctj Andreæ Alltars Vicarj vdj Lund, Som Ko. ma.

nu Naadigſt haffuer tillagt Mallmøes Predichſtoll, Schall och maa ochſaa bete M: Anders Niude och beholde den fierde partt Rettighed deraff, Ihuad det er, effter høybete Ko. ma. breffs liudellße, der paa er, iligemaade vden alld worris forhindring for oß och worre effterkommere Borgemeſter Raad och Meenigheb, ſom foruit ſtaar, Och efterſom Allis worris Allernaadigſte Affgangen herrer och Konninger ſallige och høylofflige Ihukommellße, Naadigſt haffuer beuilgit, och forondt oß till worris Predickeſtoll, och Sogneherris løche och forbedring bete Sallerup Sogn, Saauell ſom och worris Allernaadigſte Herre och Koningh, Koningh Chriſtian den fierde Alle worris Kongelige Statuter, Breffue och privilegier haffuer confirmerit och ſtadfeſt, Da wille vij ſaa Endeligen haffue, forne M: Anders Chriſtenſøn forholditt, Att hannd ſchall vden Alld Vndſchyldningh, holde ſig en duelig Cappelan dertill, ſom Chriſteligen och oprichtigen kannd forreſtaae ſamme Sogn med alld ſin tilbørlighed, ſaa derudj Ingen maade ſcheer nogen forſømmellße, Iligemaade och holde ſamme hanns Cappelan frj heſte och wogn fra och thill Sogn, och dett Altſammens att holde och effterkomme, ſom foruit ſtaar, ſaa frembt hannd derfor iche vill ſtaae till Rette, Effter hans egen beuilling och ſamtøche. Loffue wij ochſaa, att were hannem beførderlig, til det beſte hannem att handtheffue och forſuare i alle thilbørlige ſager for vrett beſcherme, ſom oß Chriſteligen bør att giøre, och oß mueligt were kannd. Det till ydermere Vindißbiurdt, haffuer vij vitterligen herunder ladit thrøcht woris Stadz Secret.

Giffuit och ſchreffuidt i Mallmøe den 29. Septemb. Anno 1625.

(L. S.)

Original i Gehejmearchivet (Samlingen: Gamle ſvenſke Jordebøger, Nr. 96. a).

8.

Stevning mod Arrebo til Herredagen i Kjøbenhavn 1635.

Hans Fiſker citat M. Anders Arrebo, Sognepræſt udi Vordingborg. 1. Haver forne M. Anders fornægtet hannem det hellige højværdige Sakrament. Siden offentlig ſat ham i Band og dermed paaført hannem udi en vidtløftig Trætte til Herredsting og Landsting, og ſiden hannem for Biſpen og de

højlærde indstevnet. Da haver den gejstlige Ret henvist Sagen for Kong. Maj. og Danmarks Riges Raad at indstevne efter forne deres Afvisningsdoms Lydelse, dat. den 3. Juni sidstforleden. 2. Haver forne Mester Anders hannem beskyldt udi hans overgivne skriftlige Beretning, for Landsdommer indlagt, først at han, hans Hustru og Steddatter saa ganske sjelden kommer til Kirken med hans egne skalkagtige Børn, og ikke haver begjæret Sakramentets Annammelse med videre; hvortil han underdanigst svarer, at forne Mester Anders aldrig med Sandhed skal kunne bevise, sligt sandfærdigt at være, at han og hans Hustru jo have brugt det hellige højværdige Sakramente ligesaavel og saa tidt og ofte som andre deres Naboer, og de dennem dertil beredt haver, saavelsom og søgt Kirken og hørt Guds Ord oftere, end han selv prædiket haver, paa en 14 Aars Tid, vi der i Sognet været haver, og dersom nogen Brøst hos dennem i saa Maader havde været, da formener han, at M. Anders derom hemmeligen eller aabenbarligen tilforn skulde have hannem derom advaret og paamindet, førend han viste hannem fra Skrifte og Sakramentet, som han aldrig med Sandhed skal kunne sige det ringeste Ord tilforn derom til hannem at have talt i nogen Maader, og siden hannem skriftligen til Tinge udførte, hvilket han mener at være imod Forordningen. 3. At han skulde ligge i aabenbart Had med sin Nabo Peder Hansen og hans Hustru. Svar: der han fordrede sin Gjæld af samme Mand, som han blev tildømt at betale, efter han var af med sin Gaard for Armods Skyld, da blev han hannem vred, imidlertid blev Hans Fiskers Bolig, som han nylig havde bygget paa K. Mj.s Grund stukken i Brand, og brændte op i hans Fraværelse alt det, han havde, om Nattetide, da gik der Ord og mentes, at han skulde det have gjort, om saa var eller ikke, det ved Gud. Men han førte nogen Vidnesbyrd efter Tingsvidners Lydelse, og nogen Ord, Kvinden derom selv havde talet, der efter tillagde hun hannem en skammelig Sag, at han skulde have krænket hende, for hvilket hendes usandfærdige Angivende han er fridømt. Mester Anders er sligt nokſom bevidst, og dog alligevel af Had hannem saa højligen angriber og taler aldeles intet om, at forne Peder Hansen uden sit Ægteskab er for Barnefader udlagt og Kvinden løjet paa sig selv, som han vel ved, alligevel haver han anammet dennem til Sakramentet uden aabenbarlig Skrifte, uanset de i nogle Aar sig fra Sakramentet haver forholdet, som han med Sandhed ikke benægte kan; formener derfor ikke at have gjort Uret,

udi det han haver forſvaret ſig med Lov og Ret. 4. Beſkylder han dennem at have gjort Ed imod Ed. Dertil underdanigſt ſvares, at efterſom hannem hans Gjæld af Peder Hanſen var tildømt, da tiltalede Herredsfogden ham og for hvis han hannem ſkyldig var, ſaa gav han og hannem an, og for Retten for Gjæld tiltalte, ſom han hannem ſkulde ſkyldig være, ſaa paa det at Herredsfogden kunde komme til ſin Betaling, dømte han hannem til (imod hans høje Benægtelſe) at betale ham efter hans Beretning, og ingen Bevis eller Vidnesbyrd havde, at han var hannem noget ſkyldig i nogen Maade, alligevel blev der taget Nam i hans Bo derfor. Men Gud maa i ſin Tid dømme derpaa, hvad Ret hannem dermed ſkete. Formener derfor, at Meſter Anders ikke for den Skyld kunde have Aarſag til hannem Sakramentet at formene. 5. Beſkylder han hannem for et falſk Pas og at han ſkulde ſkjælmsvis være rømt fra Als, desligeſte ſkulde tage paa ſin Sjæl om en Mand, ſom fandtes død i Skoven, med videre, ſom han en Part ſiger at ville beviſe. Saa er han underdanigſt begjærendes, at Meſter Anders nu for Retten vilde fremlægge hvis Vidne eller Breve, hvormed han ſlige hans Angivende ſandfærdeligen beviſe kan, eller ſtaa derfore til Rette, ſom vedbør. Han er ikke rømt derfra, ſom han ſiger, men lovligen taget hans Afſked, ſom hans ærlige Skudsmaal udviſer, ſom for^ne Meſter Anders og Herredsfogdens Bevis formelder, hvorefter Tingsvidne er forhvervet, formedelſt hans Skudsmaal blev opbrændt med andet hans Gods og ringe Formue, ſamme Tid brændt, hvorover ſaavelſom for denne langſommelige Trættes Skyld, han hannem paaført haver uden al billig Aarſag, hannem fattige Mand i ſtor Armod er geraaden, ſom han for Gud allermægtigſte, K. Mj. og Rigens Raad underdanigſt ſig haver at klage. 6. Beſkylder han hannem, at Hans Fiſker trodſelig vilde have pukket hannem Abſolutionen af, og at han udi Anders Hørers Hus ſkulle have hannem med mange Skjændsord overfaldet; hvorimod er hans underdanigſte Svar, at der Meſter Anders forviſte hannem fra Skrifte efter Tingsvidnes Lydelſe, da bandte M. Anders hannem paa Kirkegaarden og med mange onde Ord tiltalet, hvorfore han ſvarede hannem, at maatte beholde det ſamme; thi han formente ſig og at have Frihed paa ſin Kirkevej ſaavelſom han; mens han ſøgte Aarſag til formedelſt hans Øxe, ſom han den Tid bar, ligeſaa vel ſom ſine Bymænd og gaar med Øxer, paa det han vilde have Sag med hannem, og aldrig ſkal med Sand-

hed ſige, at han enten høbte eller truede hannem med den i nogen Maade. Hvad de Skjældsord, ſom ſkulle være faldne i Anders Hørers Hus, anlanger, der han leverede hannem Biſpens Brev, vilde han ønſke af Gud, at alle de Ord, da faldt, maatte ret udſiges og vidnes af dennem, hos var og paahørte, da ſkulde K. Mj. ſaavelſom Rigens Raad videre komme i Erfaring om forne Meſter Anderſes haſtige og hævngjerrige Sind, og hans Skyld da meget mere findes end forne Hans Fiſkers; thi han elendige bedrøvede Mand er ganſke ringe imod hannem at agte, han er ſnart af hannem undertvinget, om hans Ord uden lovlig ſandfærdig Bevisning maatte have Fremgang. Og vilde han derom have ført videre Bevisning efter Landsdommers Dom; men det maatte hannem ikke ſtedes, ſom med Tingsvidne videre beviſes. 7. At han høiligen ſkulde være fortænkt for hans Steddatter, at ſkulle holde et ſkammeligt Levnet ſammen. Svar: han haver avlet med hans fattige Huſtru mange ſmukke Børn og forne hans Steddatter fik aldrig Børn, tilmed ſkal ingen med Sandhed beviſe hannem nogen Letfærdighed over, ikke heller hende i nogen Maade. Men efter Præſtens Angivende haver Ridefogden ført nogen Sankevidner over hannem, ſom ſkulle have ſet hannem og hende i Seng ſammen, hvilket han dog ikke benægter, thi Armod tvinger ſaa mange. Thi efter at alt deres fattige Ejendom var opbrændt, og de havde ikkun en Seng, laa hans Steddatter ſaavelſom hans Huſtru og Børn i en Seng ſammen, efterſom den ene kom ind og den anden ud, efter deres ringe Næring og Føde at fortjene paa Havet, og der er en Huskone i ſamme Hus hos dennem, men aldrig ſkal nogen med Sandhed ſige, dennem nogen Utugt at have bedrevet i nogen Maade, hvoraf K. Mj. og Rigens Raad anſer Meſter Anderſes Efterſtræbelſe og Hadſkhed imod hannem fattige Mand, men uden al Skyld, ſom Gud ſkal være hans Vidne til. 8. Angiver han, at Hans Fiſker ſkal efter Ordinanſen være i deres Tal udi adſkillig Maade, ſom bør at holdes fra Sakramentet, hvilket han underdanigſt formener, han lovligen bør at beviſe imod hans ærlige Skudsmaal, hannem til Hammer Herredsting er meddelt. 9. Beſkylder M. Anders hannem at have ført en falſk ſkriftlig Beretning for Biſpen udi 4 eller 5 Poſter. Svar: Bevisning er en god Ting, og Sandhed er ilde hørt. Det første er angivet at have ſkrevet, at han havde ſendt ſin Søn til Meſter Anders at lære noget godt, og det er kommet hannem til Skade, hvilket og er Sandhed, i det han under Prædiken, der han ſad ſtille

og bødte fine Klæder, maatte han formedelſt en Piges letfærdige Danſes Skyld ikke være med Fred, hvorover han uforvarendes ſtak en anden Pige ihjel, og maatte ſaa derover miſte Livet efter Bloddommens videre Indhold. Item at der hans Stedſøn var rettet paa Torvet, maatte hans døde Legeme ikke komme i Jorden, men ſtod udenfor hans Dør, førend paa 3die Dag derefter, formedelſt M. Anderſes Hadſkheds Skyld, han da efter Øvrighedens Befaling, ſaavelſom nogle Gange tilforn, lod hannem begrave. Det er og Sandhed, ſom han ikke benægte kan, med mange Ord, ſom han desmidlertid lod falde, ſom her ikke ſømmer at indføre, ſaa og at i ſamme hans Supplikats var indført, at derſom M. Anders for Biſpen havde anderledes berettet, ſkulde det ikke findes i Sandhed, det haver han nokſom med Tingsvidner lovligen at beviſe, ſaavelſom ogſaa med Bloddommen, at han aldeles intet uret haver ſuppliceret eller løjet hannem paa i nogen Maade. 10. Haver M. Anders hannem af Prædikeſtolen angivet, han ſkal have ſtjaalet ſig bort af Landet med en anden Mands Datter, hvilket han beviſte uſandfærdigt at være, førſt med M. Knud Lerkes Brev, Sognepræſt i Nyſted, og ſiden med hendes egen Faders Brev, ſom hannem udi den Sag ganſke befrier, ingen Utugt med hende at have beganget i nogen Maade; men af Faderen ombedet, at hun maatte følge hannem til Laaland til hendes Slægt, hvor hun endnu bor og har ſin Ægtemand. — Efter forberørte Lejlighed formener han, at forne M. Anders Arrebo haver gjort hannem ſtor Uret, udi det at han førſt forholder hannem fra Sakramentet, ſaa han og med ſin Huſtru og Døtre det ikke maatte meddeles, uanſet hannem ingen lovlig Dom er overgangen, at have gjort nogen Halsſtarrighed eller Ondſkab, hvorfore han hannem Sakramentet, ſom han nogle Gange begjæret haver, med Billighed nægte kunde, og ikke heller kunde han ſtaa Skrifte, uden han vidſte hvorfor, og løj ſig ſelv paa imod Forordningen. For det andet, at han haver derover ført hannem udi en vidtløftig Trætte og Pendings Spilde til Landsting og Herredsting imod Forordningen; og for det tredie, at han har offentlig ſat hannem udi den hellige Kirkes Ban, hvortil han formener, at han haver ingen lovlig eller billig Aarſag, ſaa at han derfore bør billigen at ſtaa til Rette, ſom vedbør, ſaavelſom for hans ſtore Skade, Koſt og Tæring, han derover lidt og udſtaaet haver. Des Lejlighed ꝛc. At møde ꝛc. Actum Hafniæ den 22. Septembr. 1635.

(Idem cit. D. Hans Reſen og Meſter Niels Povlſen at møde etc. Ut supra.)

I Randen er følgende Udkaſt til Dommen tilſkrevet.

Efterdi befindes, at Hans Fiſker efter ſagtmodig Paamindelſe ſig ſaa vidt forgrebet haver, at han for det første ſin Sjæleſørger trende Gange haver bandet, foragtet Kirkens Forbøn, udlet og beſpottet Præſtens Forretning paa Prædikeſtolen, imod Øvrigheds Befaling og Advarſel holdt ſin Steddatter og endnu holder hende forargelig hos ſig, er derpaa for Retten afſagt, at M. Anders Arrebo for denne hans Tiltale (bør) fri at være, og Hans Fiſker efter værdig Beredning og Underviſning ſtaa aabenbar Skrifte af Provſten, og det i Vordingborg Kirke, hvor Forargelſen er ſket, og afſkaffe ſin Steddatter fra ſig, med mindre han derfor af Lensmanden ſkal ſtraffes ſom vedbør.

Af Herredags-Stevningsbogen for 1635 (i Højeſterets Archiv).

9.

Indſkriften paa Arrebos Ligſten i Vordingborg Kirke.

Vir admodum reverendus et clarissimus Dn. Mag. *Andreas Christierni Arrhoensis*, pastor Orthunganus primarius, commodo ecclesiæ natus, nec sine ejusdem summo luctu denatus, placide et pie obdormivit XII Martii, nocte provecta, anno Christi MDCXXXVII, ministerii XXIX, conjugii XXVI, ætatis LI, et uxor eius honestissima *Elisabeth Georgii*, quæ ut pia et casta vixit, ita beata exspiravit mense, anno Domini, ætatis, hic quiescunt laudabiliorem post se reliquentes memoriam, lætamque in extremo die exspectantes resurrectionem.

Quis intentabit crimina adversus electos Dei, Deus est qui justificat, quis est qui condemnet, Christus is est, qui mortuus est, imo qui suscitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

10.

Anſøgning fra Chr. And. Arrebo om Privilegium paa Udgivelſen af Heraemeron.

Kongen lefve længe, Jacobs Gud være
hans beſkærmelse.

Stormægtigſte Høybaarne Førſte Her Friderich, Allernaadigſte Konge oc Herre.

Efterſom min S. Fader, Meſter Anders Chriſtensøn Arøboe, fordum Sognepreſt udi Oringborg, hafver efter Sig ladet et Hexaëmeron, eller de Sex førſte verdens Dages Gierninger, paa ſaadan Poëtiſke Art oc konſtige Danſke riim tilſammen ſkrefne, ſom ingen danſk poët for hannem tilforne tenteret hafver; Oc Samme Skrift, efter Gudfryctige lærde Mænds Censur eractis oc holdis for, at ſkulle vorde icke til mindre opbyggelſe udi alle Stænder, end Kong Davids Pſalter, Som oc ſaa af min S. Fader for nogle Aar tilforn er Sangviis blefven udſat. Men ſom dette min Salig Faders efterlatte Skrift, for mine ringe middels ſkyld, udi nogle Aar hafver maaet ligge udi Skiul, oc Jeg af fornemme lærde Mænd, Som min S. Faders manuscripta hafver igiennem ſeet, er blefven animeret, at Jeg det til tryckeri ſkulde lade reen ſkrifve oc forfærdige. Saa kunde Jeg deris Chriſtelig begiering icke længer imodſtaa, Oc derfor nu formedelſt got folkis hiælp oc forſtrekning Samme opus posthumum i Jeſu naſn vil lade trycke oc komme til Liuſet.

Eders Kongelige Majeſtet Jeg derfor underdanigſt om et privilegio anmode vilde, at udaf Kongelige Clementz mig fattig mand den friihed maatte efterladis, at Samme Skrift, icke af nogen ſkulle eftertryckis, eller oc anden ſteds tryckt her udi Danmark eller Norge til Kiøbs at indføris, udi ti Aar, efter eders Kongl. Majeſt. breſs dato regnendis; ei heller Tryckeren fleere exemplaria end af mig oplagt oc bekoſtet blifver, under høieſte Straf at maae trycke, paa det Jeg fattige Mand kunde i nogen maade komme igien til min anvendte bekoſtning.

Den Almægtigſte gode Gud, eders Kongelige Majeſtet oc gandſke Kongl. Huus i Sin Sande fryct fra al Ulycke længe

bevare til Sit allerhelligſte naſns Ære oc Eders Kongl. Majeſtetis rigers vext oc merkelige forbedring.

Eders Kongelige Majeſtets
Tro Underſaatte oc Andœctige
forbeder til Gud
Chriſten Anderſen
Arøboe.

Original i Sjællandſke Indlæg 1661 A. (i Gehejmearchivet). Brevet har Paaſkriften: „ob. br. 27 Maj 61".

11.

Et Brev fra en ubekjendt tydſkfødt Mand til hans Søn angaaende Arrebos Skrifter og Perſon.

Salve mi fili. Non satis placere Tibi menstruos *Bordingii*[1] versus animadverto. Mihi certe sic satis placent, licet quandoquidem humi repere videntur, habet tamen lucida intervalla. Quod si doctum et torsum in hac lingua Poetam videre amas, eme et lege Hexaemeron M. Anders Chriſtenſøn Arøboe, quod Hafniæ prodiit 1661, Typis Hendrick Gøde. Cura eleganter compingi. Hic, sat scio, Tibi placebit, quanquam et ipsi suos interdum nævos, maxime in nimium quibusdam affectatis verbis alamode d'Hollande, quos nostri etiam Germani affectant sequi, et interdum in nimis exquisite compositis verbis nimis sunt.

Inter Encomiastica in principio hujus libri sequentia in margine notata animadverti sub lit. g. 3.

Ex chronologia, a tempore Regis Grami, Poetarum antesignani, ad Homerum, circiter annos 160 ante Romam conditam viventem, multa interjecta fuisse secula, patet hæc an Tibi ante lecta, ut non dubito, forte in Saxone, certiorem me facito. Eme mihi Psalterium ejusdem Danicum, et compingi et planari, ut vocant, curato, et mitte mihi. Hexaemeron non opus est ut mihi mittas. Sufficit mihi hac vice semel legisse. Ego alias in prima juven-

[1] Bordings Danſke Mercurius udkom 1666—77.

tute mea hunc doctissimum Virum Berghis Norvegorum cognovi apud loci illius Episcopum, cum ad Epulum uterque ab ipso invitati essemus, ipseque M. *Andreas* in comitiis Berghensibus a munere Episcopatus Nidrosiensis, ob scandalosam nimis vitam, accusatus et deportatus fuisset. Erat alioqui Vir eruditissimus et venustissima facie. Gratia tamen Regis Christiani IV., cujus pellicem, ut ajebant, in uxorem duxerat[2], rursus statim ad officium Ecclesiasticum promotus est. Inter illa Encomiastica prædicta reperies etiam nonnulla de recentioribus poetis Danis, quæ Te ignorare nolo. Vale 9 Octobr.

Videsis, ut habeas Exemplaria chartæ non ita .... quale fuit illud, quod *Arnoldus*[3] mihi miserat. Adieu.

Afskrift (eller maaske Original) paa et lille Sedesblad i Gl. kgl. Saml. 1078 Fol.

---

[2] Dette Rygte synes ikke at kunne tillægges nogen Sandsynlighed, Arrebos Kaldelse til Borbingborg var snarere imod end med Kongens gode Vilje; dengang havde han desuden alt været gift i 14—15 Aar. Man kjender temmelig nøje til K. Christian IV.s Kjærlighedshistorier, men en Frille af det Navn Else Jørgensdatter har hidtil aldrig været nævnt. Vilde man sige, at Beretningen gjaldt Arrebos første Kaldelse til Slotspræst, saa maa dertil bemærkes, at han først blev gift tre Aar efterat han var bleven Præst, saa Giftermaalet ikke kan have været Anledningen til Kaldelsen. Rygtet kan maaske have taget fejl af den bekjendte Historie med Arrebos Kollega M. Niels Simensen Glostrup, der jo skal være bleven Bisp tildels paa Grund af den Føjelighed, han viste mod Kongen ved at afstaa ham sin forlovede.

[3] Maaske Arnold de Fine, der var Lektor i Theologien i Bergen 1663—72, i hvilket sidste Aar han døde, efter en kort Tid at have været Biskop i Trondhjem.

Regiſter*).

Ahnen, Klavs v. 54-55.
Alan, Hans Jenſen. 41. 44.
Albreiſen, Hans. 51-52.
Alffen, Ped. 25. 194.
Ambroſius, Biſkop. 202.
Anna Chriſtensdatter, Arrebos Søſter. 11. 82. 106-07.
Anna Katharina, Dronning. 49-50. 65.
Anderſen, Chr. 11. 13-14. 27. Erik, Hofpr. 35, 62. Hans. 188. Mikkel. 65. Povl (Hafn.). 44. Rasmus. 65.
Antoniſen, Lambert. 133.
Arrebo, Anders Chriſtenſen. Mangelfulde Kilder til hans Levnetsbeſkrivelſe. 4-8. Fødſel. 14. Student. 15-28. Slotspræſt i Kjøbenhavn 30. 39. Magiſter. 40-44. Ægteſkab. 45. "Kort Extract" om Chr. IV.s Sejervinding. 46-48. Sørgedigt over Dronningen. 49-51. Slotspræſt paa Frederiksborg og Sgpræſt i Herlov. 52. Brev til Brochmand. 56-57. Sognepræſt ved Nikolaj K. i Kbhvn. 68-70. Prædikener. 70-74. Digt om Guds Varſelstegn. 77-80. Biſkop i Trondhjem. 82-83. Forlening ved Præſtegjeldet Lødingen. 87. Viſitatsrejſer. 88-96. Bøn mod Peſten. 92-92. Overſ. af Davids Ponitensſ. 93-94. Bryllup i Hevne. 94-98. Embedsſager. 98-99. Sag med Bonden paa Flak. 100. Taxt for Kapitelsgjældene. 101-02. Forhold til Tage Thott. 102-03. Ærerørige Rygter. 104. Brev fra Worm. 106. Bryllup paa Stod. 108-9. Barſel paa Oſtraad. 109-12. Beſkikkelſer til P. Lavritſen. 103. Forordning om Naadensaar. 113-14. Reiſe til Kbhvn. 115-17. Retsſag paa Trondhj. Raadhus. 118-23. Kapitelsſager. 123-27. Optagelſe af Vidner mod A. 128. Hr. Haag. Bjørnſens Brev. 129-32. Præſternes Skudsmaal. 133-35. Stevninger mod A. 137-39. Brev fra Worm. 140. Herredagen i Bergen. 141-48. Dom. 148-49. Opholb i Malmø. 160-61. Bearbejdelſe af Dav. Pſ. 161-62. 169-70. Kgl. Privil. 177. Prædiker i Malmø. 180. Søgen om Embede. 181-89. Bevilling paa et Bondekald. 182. Kaldelſe til Malmø. 185. Kaldelſen kaſſeret. 186-87. Præſt i Vordingborg. 189. Anden Udgave af Pſalmerne. 194-95. Sørgedigt over El. Roſenſparre. 195-96. Prædikener. 196-97. Heraemeron. 197-210. Borgerlige og huslige Liv. 211-12. Sag med Præſten paa Bogø. 212-14. Sag med Hans Fiſker. 214-15. Død. 216. Efterſlægt. 219-22. Udg. af Heraemeron. 223. Samtidens Bedømmelſe. 224-32. Efterlignere. 232-35. Eftertidens Dom. 235-44.

*) Tillægene ere ikke medtagne heri.

Arrebo, Chr. And. 82. 211. 220-23. Margrethe. 82. 212. 220. And. Ped. 80. Svend Hanſen. 80. Ped. Chr. 80. Peder. 80.
Aslakſen, Kort. 170. 212.
Asmundſen, Tyge. 166.
Avdenſen, Erik. 144.

Baden, G. L. 153.
Balchenburg, Sille. 188.
Bang, Thom. 225.
Barbara. Sør. Rasmusſens. 97-98. 104. 105. 122. 137. 144.
Bartas, Guill. de Saluſte. 201-207. 227. 231. 235.
Bartholin, Kasp. 24. 45. 107. 140-41. 170. Thom. 10. 230.
Baſſe, Chrff. 55. 77.
Beck, Eliſabeth. 155. Sigv. 155.
Becker, Kornelius. 164-65.
Bergendal, Jens. 237.
Bering, Vitus. 232.
Bernhoft, Anna. 103. Berit. 89. Chr. Hanſen. 106-08. 120. 138. Hans And. 86.
Berntſen, Arent. 192.
Bertelſen, Ped. 117.
Beza, Theod. 164.
Bilde, Sten Jens. 86. 162. 167.
Bjelke, Jens. 109. 141. 162.
Bjerg, Chr. 168. Sør. Jens. 34.
Bjørnſen, And. 108. Haagen. 129-32. 146.
Blix, Mog. Lavr. 86. 126.
Borch. Ped. Iv. 86. 95. 126.
Borck, Ole. 230-32. 234-35.
Bording, Anders. 172. 226-27. 229-32. 237. Chriſten. 60.
Brahe, Sten. 34. 60.
Brandt, Fr., Cand. jur. 6.
Bredal, Anders. 220-21. Erik. 212. 225. Jens. 220-21. Niels. 220. Ped. And. 212. 220. Ped. Ped. 220.
Brochmand, Jeſp. 46. 56-59. 170. 188. 211.
Brockenhus, Lavr. 12.
Brok, Eſke. 141.
Brylluppsſkikke i Norge. 95-96. 108-09. 130-31. 144.
Braad, Jørg. Mads. 81. 187-89.
Bull, And. Chr. 110-11.
Bylov, Joch. 54-55. 60.
Bænkebrev. 135.

Cawallin, S. 216-17.
Chriſtenſen. Hans. 133. Niels. 182.
Chriſtian III. 40. 199. IV. 15. 31-32. 38. 46-47. 56. 60. 62. 141. 144. 156. 181. 186-87. Prinds (V) 60. 141. 181-83. 187. 189.
Chriſtofferſen, Niels. 122.
Claudianus, Joh. M. 88.
Coldorphius, Joh. Can. M. 44.
Coln, Matthias. 178-79.

Davidsdegne. 39.
Davids Pſalmer. 20. 93-94. 158. 161-178. 180. 194-95. 208. 222. 224-25. 231. 237.
Davidſen, Mads. 40.
Depoſits. 16-17.
Didrikſen, Patrik. 86.
Dorthe, Jakobsdatter, Biſk. Grønbæks Enke. 88.
Dracontius. 202.
Dybvad, Chriſtoffer. 106. Jørgen. 20.
Daa, Klavs. 86. 87. 102. 138.

Eber, Povl. 163.
Eigby, Saxe Jenſen. 37. 62.
Elſe Jakobsdatter. 178-79.
Elſe Jørgensdatter, Arrebos Huſtru. 45. 103. 112. 219.
Enevoldſen, Jens. 12.
Erikſen, And. 133. Ped. 131.
Eſkildſen ſe Gren.

Farø. 212-214.
Finmarken. 85. 90.
Finke, Thomas. 81.
Fiſker, Hans. 215-17.
Fohlman, Kathrine. 221. 223.
Frederik II. 11 53. 75. 88. III. 223.
Frederiksborg. 37. 39. 52-64. Slotskirken. 64-65.
Frederiksborg, Hans And. 188.
Friis, Chr. til Borreby. 23. 41. 42. 69. 90. til Krageruy. 61. 104. 116. 180-81. 183. 186-87. 198. 200. 203. Chrff. Luk. 70. 202.

Gagge, Klavs. 86.
Gelſtrup, Ped. Niels. 44.

Gerner, Henr. Thom. 64.
Gertrud, Hr. Mogensen i Bynæs. 89.
Gjentoft se Jentoft.
Glandorf, Hans Ped. 14.
Gloftrup, Niels Sim. 81. 105. 138. 142.
Gotlænder, Sør. Povls. 193-94. 211. 228-29.
Goudimel, Claude. 164. 175.
Gram, Hans. 237.
Gren, Jon Eff 123-24. 138. 143.
Grubbe, Sigv. 69. 161. 178-79.
Grønbæk, Jak. 71. 80. 81. 83. 88. 90. 91. 114. 168.
Guldager, Chr. Jens. 35. 36.
Gyldenløve, Hans Ulr. og Chr. Ulr. 184.
Gyldenstjerne, Knud. 105.

Hagevald, Daniel. 57.
Hans, den yngre, Hertug. 11-13.
Hansen, Anders. 88. Chr. 160. Christoffer. 117. Jak. 58.
Hardenberg, Esler 166.
Hartung, Val. 202-03.
Hasebard, Jak 183-84.
Heerfort, Christoffer. 223.
Helvaderus, N. 78.
Helveg, L. 35. 153.
Hemmeth, Iver. 160.
Hemmingsen, Niels. 17.
Henningsen, Ol. 131. 146.
Herløv ved Frederikeborg. 53. 55.
Herredag i Bergen 1622. 136. 141-49. 160. i Kbhvn 1635. 216.
Hie, Ped. Ped. 24-25. 44. 170. 181-82. 188. 214.
Hillerød. 53-64.
Hiøringianus, Sam. Th. 44.
Hoffet i Chr. IVs Tid. 60-62.
Hofpræstens Embede. 35-36.
Holberg, Ludv. 5. 6. 238.
Holgersen, Lars. 45. 86. 88. 103. 113. 115. 120. 126.
Holk, Christen. 141.
Hübner, Thom. 201. 203. 207.

Jakobsen, Esler. 211. Melchior. 94. Peder. 139.
Jemteland. 84-85. 98-99.
Jensen, Mikk. 65. Tuve. 63-64.
Jentoft, And. Rasm. 86. 95. 113. 115.
Jersin, Jens Din. 44. 184.
Jespersen, Bert. 38.
Johnston, John. 25.
Jonas, Justus. 163.
Jonsen, Frands. 21.
Jordskjælv i Trondhj. 139.
Judichær se Gotlænder.
Juel, Jens. 105. 141.
Jørgensen, Frands. 21.
Jørgensen, Jak. 86. 89. 126.

Kaldsret, geistlig. 35. 53. 68. 189.
Kallundborg, Slotspræsten der. 34.
Karen, Jakobsdatter. 178. Madsdatter. 129-32. Nielsdatter. 122-23. 145.
Katholm, Jens. 86.
Kingo, Thom. 74-77. 172. 230-32. 237.
Kirketugt. 56-59. 213-17.
Kjelsen, Helle. 99.
Kjæmpeviserne. 27. 28. 95. 231.
Kjøbenhavn. Frue Kirke. 182-84. Nikolaj K. 68-70. Helliggeist K. 181-82. Slotskirken. 39-40. Universitet. 183-84. Vægtervæsen. 75-76. Magistrat. 181.
Klavsen, Hans. 99. Jakob. 225.
Klosterlasse se Malmø.
Klyne, Fr. And. 52-53. 65. 81.
Knoff, Chrff. 36. Hans Chrff. 44.
Knuds Gilde, se Vordingborg.
Knudsen, Hans. 70. Palle. 44.
Kock, Ol. Præst i Kbhvn. 68.
Kolding, Povl Jensen. 211.
Korsør, Niels Jensen. 34.
Krabbe, Elsebe. 166. Gregers. 187. Hans. 133. Ped. 133.
Kraft, Hans. 21. 22.
Kruse, Gabriel. 105.
Køningham, Hans. 86.
Kaas, Frands. 86. Staller. 85.

Lange, C. A. Rigsarchivar. 74.
Lavritsen, Chr. 44. Hans. 99. Holger. 89. Ped. 95-98. 104-05. 109-13. 115-23. 137. 144-45. Salomon. 143.
Leiser, Polykarpus. 164-65.

Lermea, Gabriel. 202-03.
Lobwasser, Amb. 164-65. 167-68. 177.
Lorich, Otto. 138.
Lund, Mads. 155.
Luther, Mart. 162-63. 165. 172-73.
Lyschander, Kl. Chrff. 26. 47. 62.
Laale, Ped. 231.

Madsen, Jakob, Biſk. 12.
Magiſtergraden. 41-44.
Malmø. 34. 45. 117. 160-62. 178-80. 185-87.
Malmø, Lars Niels. 105.
Margrete, Hr. Olufs i Skognen. 88-89.
Marſtrand, Jørg. Niels. 138-39. 149.
Meckelborg, Klavs. 40.
Mebelfart, Mads Jens. 32. 44. 62. 68. 69. 185.
Mehrn, Ped. Niels. 225. 227-28.
Meſterkoſt. 43-44.
Mette M. Ped. Iverſens. 145.
Mikkel, Hr. i Odenſe. 200.
Mikkelsen, Hans, Biſkop. 14. 62. 68. 212-13. Niels. 168.
Mogenſen, Ol. 100-01. 137.
Molbech, C., Etatsr. 7. 23. 240-43.
Monin, Edv. du. 202.
Morten, M. Slotspr. i Kbhvn. 40.
Mule, Elſe. 57.
Muſik. 21-22. 39. 50.
Müller, Fr. Paludan-. 205.

Neſted, Nelavs Povlſ. 40.
Niels, Broder i Soer. 290.
Nielsen, Chrff. 109-12. Erik. 211. Jak. 212-14. Peder. 65. 79.
Nold, Thom. 178.
Noviomagus, Chr. 37. 52.
Nyerup, R. 6. 74-76. 238. 240.
Naabensaar i Trondhj. St. 114.

Oehlenſchläger, A. G. 4. 240.
Olavius, Joh. 202.
Olſen, Lavr. 193. Størker. 133.
Opitz, Mart. 4. 26.
Overtro. 78-79.

Pallabius, Ped. 166.
Pappismen i Danmark og Norge. 20. 57. 105. 178-80. 187
Pederſen, And. 133. Chriſtiern. 200. Hans (Tych) M. 44. Jak. 94. 100. 137. 146. Peder. 235.
Perleſtikker, And. Ped., Præſt i Naſkov. 49.
Peſtepidemi. 92-93. 161.
Peterſen, N. M., Etatsr. 7. 172. 244.
Piſidas, Georg. 202.
Pontoppidan, E., Prokansler. 6. 39. 92. 153.
Prybs, Karl. 131.
Prædikener, af Arrebo. 59. 70-74. 92. 151. 196-97. 222-23. af Js. Grønbæk. 71. af H. P. Reſen. 69. af Mads J. Mebelfart. 69. af Jeſp. Brochmand. 74.
Pſalmebigtning ſe Davids Pſ.
Paaſke, Niels. 79. 105. 142. 155. 194.

Quiſt, Kort. 53.

Rahbek, K. L. 6. 77. 172. 208. 240.
Rasmusſen, Chr. 65. M. N. C. Kall., Prof. 8.
Ravn, Hans. 44-45. 161. 185. Hans Mikk. 22. 31. 44. 177. 211. 219. 225-26. 228.
Reedtz, Fred. 191-92.
Reenberg, Tøger. 172. 231-34.
Rerav, Rasm. 166.
Reſen, Hans Povlſ. 16. 17. 28. 31. 42. 43. 49. 59. 68. 69. 81. 92. 167. 195. Ped. Hans. 33. 39-40. 229-30.
Rodkjersdatter, Marg. 131. 145-46.
Roſenkrands, Palle. 187. 191-93. 195-96.
Roſenſparre, Eliſabeth. 195-96. 211. Oluf. 141. Sten. 167-68.
Roſing, Hans Kl. 177.
Roskilde, Dan. Mads. 193. Ped. Jens. 231.
Rudelbach, A. G. 172.

Sabolin, Jørg. Teoph. 188.
Saltkompagni. 191.
Scavenius ſe Skavbo.
Scevius, A. P. 160.
Schjelderup, Peder. 38.

Schlegel, J. El. 238-39.
Schlegel, J. H. 4. 239.
Schøning, G. 6. 135. 142. 152.
Seefeld, Jørg. 178.
Sejling, Chr. Mikk. 124.
Selskab, det frugtbringende 198. 200-201.
Senningius, Niels Kl. 38.
Sivertsen, Kolban. 77.
Sionnesen, And. 168.
Skanche, Hans. 236.
Skavbo, Lavrits Mort. 81. Lavrits Nielsen. 105. 138. 169.
Skiel, Albert. 141.
Skjelskør, Chr. Jens. 143.
Skov, Hans. 169. 177.
Skaaning, Jens. 231.
Slange, Niels. 32. 237.
Slotspræster, deres Embede, Løn. 31. 33-35. 38-40. 52. 65.
Spegel, Hakvin. 235.
Sorterup, Jørg. 22. 205. 237.
Sparre, Klara, Fru. 103. 135. 150.
Spend, Christen. 192.
Spengler, Lazarus. 163.
Speratus, Povl. 163.
Stadel, Ped. Ped. 133.
Sthen, Hans Chr. 26. 167.
Studenterliv i Kbhvn. 23-24.
Studiet ved Univ. i 17de Aarh. 17-21.
Sunesen, And. 202. 226.
Sylvius se Skov.
Syv, Ped. 222-24. 228.
Sørensen, Hans, Rektor. 86.

Tavsen, Hans. 166.
Thomas, M., Kap. v. Fruekirke i Kbhvn. 192.
Thomesen, Hans. 166.
Thorkilsen, Ped. 45. 95. 104 117. 119.
Thortsen, C. A. 243-44.
Thott, Tage And. 102-03. 114. 116-29. 134-50. 154-55.
Tidemand, And. 58. Hans. 65.
Tidsted, Povl And. 193.
Trolle, Herlof. 166.
Trondhjem By, Stift. 74. 84. 85. Kapitel. 81. 85-86. 101-102. 125-27. Stiftets Præster. 90. Raadsturet. 118-23. Domkirke. 84. 150.
Trondhjem, Klavs And. 233-34.
Truid (Aagesen Sistinus), Organist ved Frue K. i Kbhvn. 40.
Tullin, C. B. 207.
Tvilling, Søren. 231.
Tolløse, Mads Niels. 31.
Tondebinder, Klavs Mort. 166.

Ulrik, Prinds. 203.

Vedel, And. Sør. 27. 231.
Wegener, C. F. 3.
Wegner, Th. Kortz. 69. 70.
Werlauff, C. C. 8.
Villumsen, Hans. 234-35. Thom. 168.
Vind, Ole. 60. 182.
Winstrup, Ped. J. 56. 59. 182.
Winther, Chr., Prof. 205.
Visitatsrejser. 85. 88-89. 134.
Volf, Jak. Jak. 25.
Vordingborg. 191-96. 210-11. St. Knuds Gilde. 192. 211. 218-19.
Worm, J. 34. Ole. 45. 69. 106. 126. 140.
Wyswyller, Arnold. 178-79.
Vægtervers. 74-77.

Zwergius, D. G. 34. 38.

Ærø. 10-13.
Ærreboe se Arrebo.

Aalborg, Niels Mikk. 92. 162. Peder Ped. 168.
Aars, Hans Povls. 123-26.
Aatzing, Aler. Ol. 44.

Rettelser.

S. 38 Lin. 34. Stavangriensem, læs: Asloensem.
„ 58 — 24. mærkeligt nok, læs: hvad man ikke kan undre sig over.
„ 169 — 29. Klavs Skavbo, læs: Lavrits Skavbo.
„ 175 — 6. Goudemel, læs: Goudimel.

Meſter

Anders Chriſtenſen Arrebos

Levnet og Skrifter

ved

Holger Fr. Rørdam.

Anden Del.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme.

Thieles Bogtrykkeri.

1857.

Mester

Anders Christensen Arrebos

Skrifter i Udvalg

ved

Holger Fr. Rordam.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme.

Thieles Bogtrykkeri.

1857.

Forord.

At udgive en afdød Forfatters samlede Skrifter saaledes, at alt uden Kritik offentliggjøres, hvad han har efterladt sig, er som oftest en slet Maade at sørge for den afdødes Eftermæle. En saadan Udgave kan vel i literærhistorisk Henseende være af Vigtighed, men for den større Læseverden bliver den gjerne uden Betydning. Den Læser, der ikke er vant til at færdes paa Literaturhistoriens Enemærker, stødes saa let ved de uheldige eller ubetydelige Stykker, og forglemmer de virkelige Skjønheder, som findes ved Siden af disse. Gjælder dette om en nyere Forfatter, hvis Berømmelse er i frisk Minde, hvormeget mere da en ældre, som atter skal føres frem for Lyset, efterat han i lang Tid har været forglemt. — Hvor megen Pris jeg end derfor sætter paa Arrebo, og hvor stor en Vigtighed der end maa tillægges ethvert af hans Skrifter, i Forhold til dets Affattelsestid og med Hensyn til Digterens Biografi, kunde jeg dog ikke derfor anse det for raadeligt paany at udgive alt, hvad der haves fra hans Haand. Der vilde ellers let være Fare for, at navnlig Hovedværket, Hexaemeron, ogsaa i en ny Udgave vilde have samme Skjæbne, som det synes at have haft i den oprindelige, den — ikke at blive læst, den værste Skjæbne, der kan ramme et Skrift. Jeg har derfor bestemt mig for et Udvalg som den eneste Maade, hvorpaa „den danske Digtekunsts Fader" atter kunde føres tilbage i danske Læseres Erindring, og

kun saadanne Stykker har jeg troet at burde optage, hvori Arrebos Digterejendommelighed klarere fremtræder, eller saadanne, som paa Grund af Indholdet og Formen maatte kunne antages at ville interessere en større Kreds. At et saadant Udvalg imidlertid har sine Vanskeligheder vil let bemærkes, da meget maa komme an paa et rent subjektivt Skjøn; megen Vejledning var ikke at finde i de korte Uddrag, som findes i forskjellige tidligere literaturhistoriske Skrifter. Vanskeligt maatte Udvalget af Hexaemeron være, eftersom det udgjør et sammenhængende Værk; da det imidlertid uagtet den ydre Enhed væsentlig bestaar i Skildringer af Enkeltheder, lod Udvalget sig dog gjøre, de Ulemper, som maatte være opstaaede ved de valgte Stykkers Udrivelse af Forbindelsen med Omgivelserne, har jeg søgt at afhjælpe ved en kort Indholdsangivelse og Antydning af Sammenhængen. Anderledes kunde jeg vanskeligt gaa frem, thi ved intet af Arrebos poetiske Skrifter ansaa jeg et Udvalg mere nødvendigt; intet skulde være mig kjærere, end om nogen maatte synes, at jeg havde været for sparsom i mine Meddelelser, og derfor tog sig for selv at gaa tilbage til Kilden. Mig var der sat Grændser for Udvalgets Omfang, som jeg ikke turde overskride for meget. Naar her ogsaa er meddelt Prøver af Arrebos homiletiske Skrifter, som hidtil kun have været lidet paaagtede, da er det ikke blot for at give Læseren en Forestilling om denne Forfatters prosaiske Stil, men ogsaa fordi der af disse Prædikener kan udsondres Stykker, som kunne antages endnu at ville vinde Bifald, idet de tillige tjene til at belyse Forfatterens Karakter.

Ved Siden af det Hovedformaal, jeg havde sat mig, at levere et saa godt Udvalg af Arrebos Skrifter, som jeg formaaede, har jeg tillige forsøgt at give en kort bibliografisk Be-

skrivelse af dem, som formentlig ikke vil være uden Interesse, da de fleste af dem ere Sjeldenheder, som vanskeligt kunne overkommes udenfor det kongelige Bibliotheks Læsesal.

Med Hensyn til Maaden, hvorpaa Udgivelsen burde ske, kunde jeg forsaavidt være i Tvivl, som en vægtig Stemme har erklæret sig for, at man helst burde afklæde Arrebo hans og hans Tids orthografiske Særegenheder, og lade ham følge vor Tids Skrivebrug, en Fremgangsmaade, som jeg dog i et Værk som dette ikke hylder, hvor hensigtsvarende den end kan være i en almindelig poetisk Anthologi. Skrifterne vilde vistnok vinde i Læselighed ved at behandles paa denne Maade, men Tabet vilde maaske dog være større end Fordelen, idet Rimet og tildels Versebygningen ikke sjeldent hviler paa den gammeldags Retskrivning. Jeg har derfor valgt at gjengive Arrebos Skrifter i samme Form, hvori de foreſandtes, væsentlig kun med Rettelse af aabenbare Trykfejl og med nogen, dog sparsom, Regulering af Skilletegnene, der undertiden synes satte paa Slump; nogle faa Steder har jeg forandret et stort Begyndelsesbogstav til et lille, eller omvendt, hvor Meningen kunde vinde i Tydelighed derved: som bekjendt finde vi paa de Tider ikke saameget vedkommende Forfatters som Sætterens Skrivebrug heri, som ogsaa i vigtigere Ting. En videre gaaende Textkritik var der ingen sønderlig Plads for, fordi der af de fleste af Skrifterne kun haves et eneste Tryk; kun af Psalmerne besørgede Forfatteren selv et andet Oplag, men da første Udgave nu er forsvunden, og andet Oplag, saavidt man kan se, næsten indskrænkede sig til et blot Optryk, gaar ogsaa dette Skrift ind under den almindelige Regel. Forfatterens Haandskrifter ere naturligvis forlængst forsvundne. At tilbageføre Hexaemeron, der i den Form, hvori vi besidde det, ikke har den arreboske Retskrivning, til denne,

vilde være en yderſt mislig Sag, da Arrebo ſelv er ſaa lidet konſekvent, at han i ſin Pſalter undertiden ſkriver det ſamme Ord paa tre til fire forſkjellige Maader.

Idet jeg til Slutning kaſter Blikket paa Arrebos Skrifter, kan jeg ikke tilbageholde den Ytring, at hvem der ikke har Kjærlighed til det danſke Sprog og den danſke Literatur i deres hiſtoriſke Udvikling, viſtnok idethele vil føle ſig ſkuffet ved Læsningen, om end Enkeltheder kunne tiltale ham; hvem der derimod ønſker at kjende den Digter, ſom alle Danſke næſten i hundrede Aar ſaa op til ſom den uovergaaede Meſter, ſom den Forfatter, hos hvem Ordet havde en Kraft og en Klang ſom hos ingen anden, han vil neppe fortryde at gjøre et dybere Studium af Arrebo; thi han vinder — jeg kan ſige det af egen Erfaring — ved at kjendes nøjere, og der er poetiſke Skjønheder hos ham, ſom ingen Tid ſkal kaſte Brag paa, men de ere ſom Perlen ofte ſkjulte i en haard Skal.

Kjøbenhavn den 6te September 1857.

Udgiveren.

Indhold.

		Side
I.	Sang om K. Chriſtians Sejrvinding i Smaalandene	3—10.
II.	Sørgedigt over Dronning Anna Katharine	11—22.
III.	Digt om Guds Varſelstegn	23—24.
IV.	Bøn mod Peſten	25—29.
V.	Kong Davids Pſalter	30—163.
VI.	Sørgedigt over Fru Eliſabeth Roſenſparre	164—68.
VII.	Hexaemeron	169—266.
VIII.	Femten Prædikener over Libelſeshiſtorien	267—82.
IX.	Femten Prædikener om Opſtandelſen	283—91.
X.	Breve	292—303.
	Anmærkninger	304—05.
	Regiſter	306—07.

Meſter

Anders Chriſtenſen Arrebos

Skrifter.

...Ja ſiger kun til Arrebo
og Borbing, naar I mødes,
at deres Levninger i Ro
og Folkeminde fødes!

Chriſtian Roſe.

I.

Sang om K. Chriſtians Sejrvinding i Smaalandene.

Det ældſte Skrift af And. Chr. Arrebo, ſom Tiden har levnet, findes hos os kun i et eneſte Exemplar, der bevares i Hjelmſtjernes Samling paa det ſtore Kongelige Bibliothek; det har følgende Titel:

En gantſke

Kort Extract

offuer den ſtore Lycke oc

Seyeruinding, ſom den HERRE Zebaoth moxen paa tre Maaneders tid, haffuer voris allernadigſte Herre oc Konning, Konning

CHRISTIAN

den IIII. med velſignet vdi Smaalandene vdi Suerrige. Med plictig tackſigelſe til Gud Allermectigſte for forlænte Triumph oc Ære Sampt en aluorlig Bøn til Gud, om Lycke oc Hielp fremdelis:

i ſanguiiß befattet,

Og ſiungis med den gamle Pſalmes Thone: Fryd dig du Chriſti Brud,

Ved

And. Chriſtenſſøn Arrh.

Kiøbenhaffn,

Hoff Henrich Waldkirch, 22. Aug. ANNO 1611.

Skriftet beſtaaer af fire upaginerede Blade i Oktav og meddeles her fuldſtændigt:

1.

O Danmarck hør oc merck,
Prijß Gud med ſtemme ſterck,
Giff din Gud Loff oc Ære,
Som din Feltherr mon vere
Oc mectelig for dig ſtrider,
I diſſe farlige tider.

2.

Jeg det fortelle vil,
Om du vilt høre til,
Da ſkal dit Hierte ſpringe,
Din Tunge lifflig klinge,
For høye hielp oc naade
I denne ſtore vaade.

3.

3. Maji. Den tredie Maji ſkøn,
Der Skoen ſtod ſaa grøn,
Reyſer din Kong og Herre
For Calmar Stad med ære,
Lod der ſin Heſte ſpringe,
Huer blincket med ſin Klinge.

4.

De ey forſmaad' igien
At ſkencke Krud oc Steen,
Lod ſaa Carthoen bruſe,
Det mon i Lufften ſuſe,
Dog floes dend Lejr ſaa vide,
O Calmar, ved din ſide.

5.

27. Maji. Paa ſiu og tiuffuende dag,
O oſſ it got Behag,

Lod hand Feltſtycker lyde,
De Mure det fortryde:
Indtog den Stad med ære,
Vor naadige Konning oc Herre.

6.

Suenſken da ryſter ſig,
Oc kommer ſterckelig,
Dend Lytte vil hand gieſte
Med Fann' oc ſpringend' Heſte,
Han bleff dog kiørt tilbage,
Det mon i Ryggen knage.

7.

Hand kom dog ſnart igien,
Oc vaar ey megit ſeen,
Hand ſlaar ſin' Lejre brede
Vdi de grøne Hede,
Fra Strand til Strand lod feſte
Sin Telt med Suenſke Gieſte.

8.

Der doblet mangen Helt
I Skyrmyſſel oc Telt,
De lærde huer anden at ficte,
Dend Suenſke ey vild ſuicte,
Hand maatte dog holde trøje,
Der luctes ſaa mangt it Øye.

9.

Dog hand fuld ſledſkelig, 17. Julji.
Ja vel med ſtørſte ſuig,
Vndſette Slottet med Knecte,
To tuſinde kund' vel fecte:
De bleffue dog lagt i lige,
De ſkull' ey andet ſige.

10.

Da frycter Carolus
Jt ſtørre Jytte pudz,
Hand vaar ey ſeen at vende,
24. Julji. At Skoen mon hand rende,
Forlod ſin Stycker mange,
Som før høyt kunde prange.

11.

Huad giør Kong Christian?
Han ſlaar ſtrax vd ſin Fan,
Dend Suenſke vill hand gieſte,
Oc Dyſten med ham freſte,
Som da ſin Lejr mon haffue
Jblant de Dødis Graffue.

12.

Den Kirckgaard vaar ham tryg,
Hand maatte dog ſkyde ryg,
31. Julji. Oc lod at Kratte ſtande,
Hand vaar da løſt aff baande,
Der blegner Kinder huide,
Oc verckte ſaa mang' en ſide.

13.

Da føge Calmar igien
De Danſke huer oc een,
Det Slot ſtod i verr tancke,
Med Kulen actet at bancke,
Saa freidige i ſinde,
Slottet at offuervinde.

14.

Der Suenſken det bleff var,
Som der vaar inden ſaar,
Begierde hand hielp aff vaade
Vdaff hans Kongelig naade,

De vilde ham giern' entuige
Det Slot, baad fattig og rige.

15.

Haff tack du edle blod,
Gud giffue dig Lyck' oc Mod,
Som ey deris Liff vild krencke,
Men dem det naadelig ſtencke,
Du kaldes en naadig Herre,
Det Naffn du bær med ære.

16.

Den tredie Auguſti vaar 3. Aug.
En hellig dag ſaa klar,
Da bleff Danmarckis Konge,
Deß loffue Gud huer Tunge,
Paa Calmar hin graa en Herre,
Med ſtoor Triumph oc ære.

17.

Ølenderne det fornam,
Oc viſte, hand vaar dem gram,
De fryctet for hans komme
Oc for den Danſke Tromme,
De neye ydmygelige:
Giff naade O Konning rige.

18.

Der ſpardes Mand oc Biff,
Ey nogen lod ſit Liff,
Oc ſoer den Herre milde,
De hannem tiene vilde:
O naadige Konning hin rige,
Huor finder mand din lige?

19.

Den ellefft Auguſti blid, 11. Aug.
Saa hellig vaar den tid,

Er Øland gaen til haande,
Oc frelſt fra nød oc vaande,
Borgholm bleff da indtagen
Med atten Kircke Sogen[1].

20.

Huem nu i Danmarck er,
I Norge fiern oc nær,
Aff Fryd maa hand vel ſpringe,
Oc lade ſin Lofſſang klinge,
Den høye Gud at priſe
Med Sang oc Aandelig Viſe.

21.

Loff ſkee dig tuſindfold,
Vor Gud oc Faber bold,
Som binder Suerd ved ſide,
Oc mon for Kongen ſtride,
Dit høye Naffn ſaa vide
Skee Loff i euig tide.

22.

Frembelis hør vor Bøn,
O Skaber ved din Søn,
At du frem i vill føre
Vor Fan, Fienden omkiøre,
At wi maa Marcken holde,
Bønhør oſſ Skaber bolde.

---

[1] Naar Arrebo ved ſaa nøje Beſked om, hvormange Kirkeſogne der var paa Øland, kan det maaſke forklares deraf, at K. Chriſtian IV. lod alle Præſterne for diſſe Sogne bortføre fra Øen og bringe til Kjøbenhavn, hvorfra de bleve førte til Roskilde og indlogerede paa Slottet der (jvfr. Ny Danſke Magazin, II, 46). Arrebo har maaſke ſelv ſtiftet Bekjendtſkab med flere af dem.

23.

Beuar vor Konning vijß,
Forlæn ham Seyr oc Prijß,
O hellig vijßdoms Kilde.
Hans Anſlag aarl' oc ſilde,
Forfrem hans Hiertis tancker,
Som nu fuld vide vancker.

24.

Betenck ocſaa hans Raad
Alt med din Raadis Daad,
Med alle ſom ſkull' regiere,
Bære ſig Suend eller Herre,
Til Land oc Vand fra farc,
O Gud dem vel beuare.

25.

Saa, de med Seyr oc Prijß,
Triumph oc Ridderlig vijß,
Maa ſaa i Striden ſtande,
Oc komme hiem til Lande,
At alle maa bekiende:
Vor Gud dem Styrcken ſende.

26.

Da ſkalt du ſtercke Chriſt
I vore Lande viſt
Høre Magnificat klinge,
For dig i Lufften ſuinge,
Den vng' oc gamle Tunge
Skal vor Gud priſen ſiunge.

27.

Amen i JEſu Naffn,
Wi bæres i Guds faffn,
Thi kand oſſ intet ſkade,
Hans Engle ſkull' oſſ raade.

Hoſianna, hedr oc ære
Skal ſamme Konge være.

AMEN.

Korte Prøver af dette Digt ere meddelte af Nyerup og Rahbek i Den danſke Digtekunſts Hiſtorie (II, 221), og derefter af N. M. Peterſen i Den danſke Literaturs Hiſtorie (III, 622).

II.

Sorgedigt over Dronning Anna Katharine.

Dette Skrift er en lige saa stor Sjeldenhed som det foran anførte, da det ligesom hint nu kun findes i et eneste Exemplar (i Hjelmstjernes Samling). Det har følgende Titel:

En Sørgelig Ny Dict,

Om Høyborne Førstindes Salig oc Høylofflig ihukommelse, Dronning ANNAE CATHARINAE,

Fordum Danmarckes, Norges, Wenders oc Gothers etc. Dronning,

Hendes Majestetes Christeligste oc Saligste Fredfart aff denne vsle Verden, Som skede paa Kiøbenhaffns Slot den 29. Martij vid 1. slet effter M. i Neruærendes Aar 1612.

Med Christelig Aduarsel til alle Guds Børn i disse Riger, huorledis de sig i denne Høybedrøffuelige tid bør ad forholde, om de icke retferdeligen vil slaes med flere og større plager,

Skreffuet oc i Sanguijs befattet

Aff

ANDR. CHRIST. ARR.

Sl. Pred. der samme stedz.

Oc siunges som den Vijse

Jeg veed en Vrt baade deylig oc bold etc.

Eller oc dend,

Vel dig du Danner Konning bold, etc.

Som Noderne vduiser.

(To Bibelsprog af Psal. 116. og Thr. Jer. 5.).

Prentet i Kiøbenhaffn hoss Henrich Waldkirch,

ANNO M. DC. XII.

Skriftet beſtaar af ſyv upaginerede Blade i Kvart; første Side indtages af Titelen, paa de fire følgende er det første Vers af Sørgedigtet udſat for fire Stemmer (Discantus, Bassus, Tenor, Altus), først til den ene paa Titelbladet angivne Melodi, derpaa til den anden. Da disse to Melodier ikke ellers ere bekjendte, og navnlig den sidste er ret kjøn, hidsættes Diskantstemmen her, forsynet med de nu brugelige Takttegn[1].

Mel. Jeg veed en Urt baade dejlig og bold.

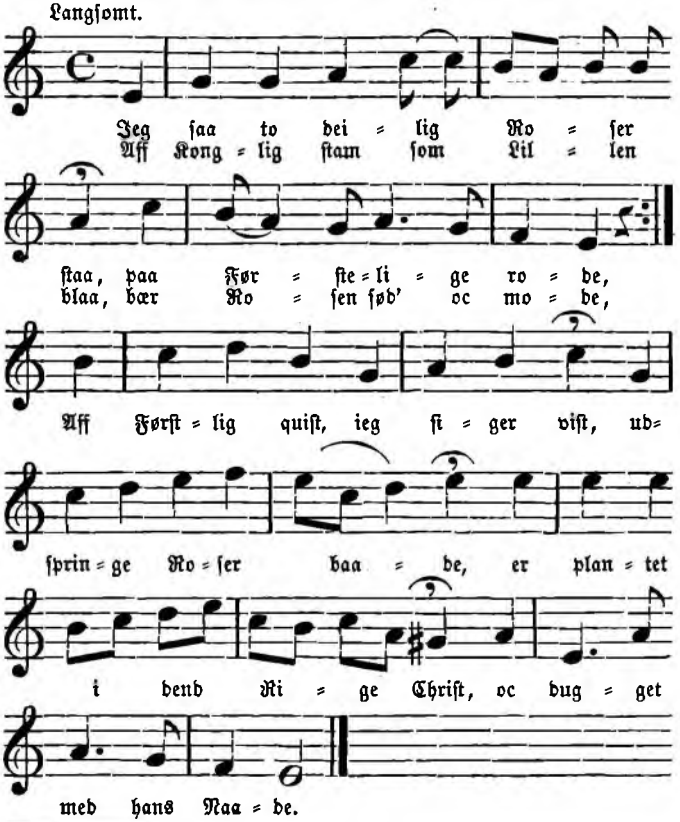

[1] For denne Redaktion af Melodierne maa jeg takke Hr. Organiſt Berggreen.

Mel. Vel dig, du Dannerkonning bold.

Langſomt.

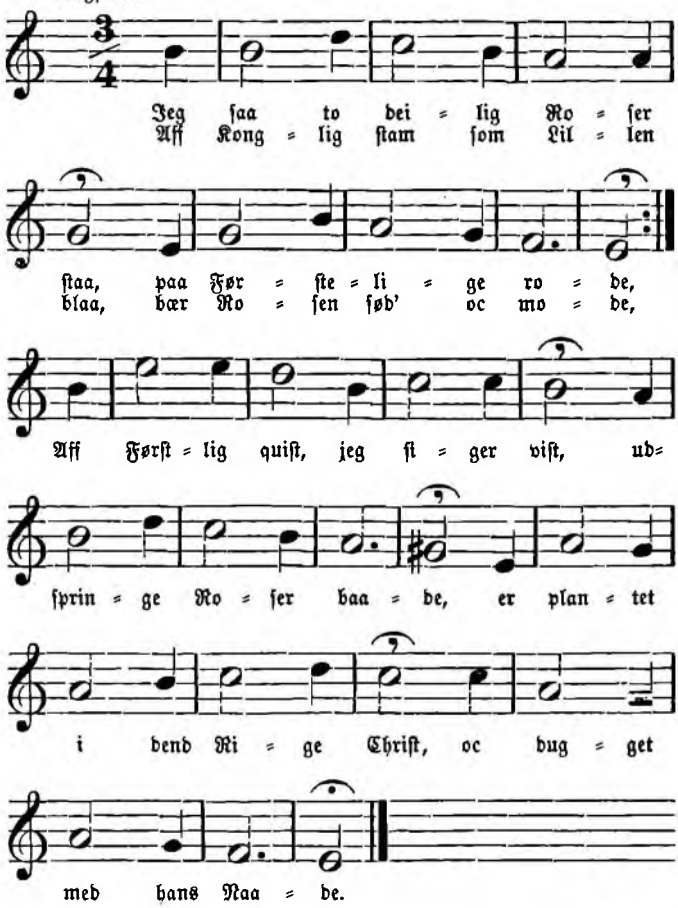

Sjette Side indtages af et latinſk Digt af Arrebo, ſom indeholder ſamme Tanke eller poetiſke Billede, ſom videre udføres i det følgende danſke Vers. Det er det eneſte latinſke Digt, vi, ſaavidt mig er bekjendt, have fra Arrebos Haand; det

udmærker ſig ved ikke at være affattet i det opſkruede og knudrede Sprog, ſom Samtiden ellers yndede i latinſke Vers.

Skriftets ſidſte otte Sider indtages af følgende Digt:

1.

Jeg ſaa to deilig ROSER ſtaa
Vaa Førſtelige rode,
Aff Konglig ſtam, ſom Lillen blaa[2],
Bær Roſer ſød' oc mode[3],
Aff Førſtlig quiſt, ieg ſiger viſt,
Vdſpringe Roſer baade,
Er plantet i dend Rige Chriſt
Oc dugget med hans Naade.

2.

Saa brede blad de Roſer bær
Oc ſkin ſom Edelſtene,
Ad leeg oc lærd baad fiern og nær
Sig huil vnder de grene,
Der vandrer frem den Eddelmand,
Der huil dend gantſk' gemeine,
Befried fra ſtorm oc regne vand,
Vnder de tycke grene.

3.

De Roſers aller ſødſte fruct
Som Ceder, Laurus, grønne
Opfylde Landet med ſød luct,
Som Balſams luct dend ſkønne,
Der vederqueges gamle mend,
Dend vnge ſtyrckes lige,

---

[2] Man friſtes til at tro, at Forf. her har nævnt „Liljen blaa" blot for Rimets Skyld, da Liljen ſom bekjendt ikke har denne Farve, hvis han ikke har ment den blaa Iris.

[3] D. e. moden, fuldt udſprungen.

I Byer, Steder, vide kjend
Blomſtrer Fattig' oc Rige.

4.

Vnder de Roſers Blomſters floer
Moses dend Verſlig Herre
Med Raadet ſit i ſkygge ſtaar,
Halffierdeſinds tiuffu' ia flere,
Der ringler Aaron med Kiortel ſin,
Vrim oc Thummim glantze,
Der pløyer Noe oc planter Vin,
All' ſtatter ſpring' oc dantze[4].

5.

Vel dig, vel dig du Rig' oc Landt,
Som bær de Roſer ſkønne,
Du maat dig fryd' oc ſlaa med handt
Vnder de Blomſter grønne,
Der vnder ſtaa ſom Lille bladt,
Som Meiran[5] oc vel lucte.
O Danmarck, i dend flor du ſadt,
Men Gud dig nu mon' tucte.

6.

Der Jonas vnder Kikaion ſadt,
Det greſkar med ſin ſkugge,
Ham giord' i hiertet froo oc gladt,
Oc mon' hans brynde bugge:

[4] Dette Vers, der kun indeholder en poetiſk Omſkrivning af anbet og tredie Vers, ſiger, at alle Rigets Stænder nyde Bærn og Beſkyttelſe af Kongehuſet. Moſes repræſenterer den verdslige, Aaron den geiſtlige Embedsſtand, Noe den agerdyrkende Stand, Folkets Maſſe.

[5] Merian, paa den Tid og endnu langt ſenere en af de almindeligſte Haveværter.

Der Ormen kom oc ſtack der paa
Oc lagd' det greſkar øde,
Dend vſle Jonas ønſket da,
At hand vaar hoſſ de døde.

7.

Ach væ, Ach væ, du bødſens Orm
Du har nu ſpilt vor glæde,
Der du med gifftig brod oc horn
Mon' til vor Roſe træde,
Oc ey til nogen anden Vrt
End til en Kronet roſe,
Ach, ad du vende dig ey bort
Til en wkrud i moſe.

8.

Du har kuldkaſt dend Roſe rød,
Som vaar ſmaa Vrters Amme,
Oc ſpiſde dem med Safften ſød
Fra Førſtlig Roed oc Stamme,
Derfor er andre Vrter ſmaa
Som libet Barn i wugge,
Der ey kand Melck oc Spiſe naa,
Huem ſkal dem vand' oc bugge?

9.

Væ dig du gifftig Dødzens brodt,
Adt du ey ſtack en Nelde,
En Achaley du maat forrodt
Oc en wfructbar melde,
En Acheley foruden luct,
O ad du dend haffde taget,
Oc ey dend Danſke Esthers fruct,
Oc oſſ ſaa hiertlig plaget.

10.

Kund' dig ey ſtrecke ANNA naffn,
Som Chriſti Naad' betyder,
Sin Brudgom Chriſt hun tog i fauffn,
O dyd offuer alle dyder.
Kund' dig ey ſtreck' dend reenhedz Safft,
Som CATHARIN bemercker,
Kyſthed vdaff den Hellig Aandz krafft,
Da eſt du alt for ſtercker.

11.

Vel an, du Død med brodden din,
Du kund' vel Roſen felde,
Høyborn Gudfrychtig Blomſter fin,
Du ſtack dend ſom en Nelde,
Men dend ey ryck' med roden op,
Som er i Chriſto planted,
Oc hør ham til med Blad oc Stock,
Tui dig, du eſt nu ganted [6].

12.

Thi der du ſtack dend Roſe rød
I denne Jordiſk' hauffue,
Ad hun da falt til Jorden død
Oc ſlog ſin Blad aff lauffue,
Da flytte dend til Paradiß,
Huor hun ſkal Euig grønnes,
Tui dig, tui dig, du Næſeuiiß [7]
Med Euig glæd' hun krønnes.

13.

Dend Kron' vi ey miſunde dig
O leffuend' Dronning Frue,

[6] D. e. ſkuffet, bedraget.

[7] Et temmelig ubelbigt Udtryk i denne Forbindelſe; Forfatterens Søgen efter Rim maa vist tilbels bære Skylden for det.

Gud ziere dig Euindelig,
Lad' dig ſit Anſict ſkue,
Du vaarſt oſſ goed aff hierte roed,
Vi fattig' ymper Alle,
Der du med Kron' i Danmarck ſtoed,
Gud vill' vi dig befale.

14.

Ynſkendes all' aff hiertens grund,
Vi maa dit Fodſpor fylge
I HErrens fryct huer tid oc ſtund,
Vor Sorg Taalmodlig dylge,
Oc faa ſaa milt it endeligt,
Saa ſødelig henſoffue[8]:
Da findes vi i Himmerig,
Gud der Euindlig loffue.

15.

Nu kandſt du dømm', ſom har forſtand,
Huad ſuck her er for hande
Hoeſſ huer fornumſtig Quind oc Mand
I diſſe Danſke Lande.
Her ſørger Roſen, ene ſtaar,
Oc har nu miſt ſin mage,
Det icke vden ſorg affgaar
Vdi ſin' feirſte dage.

---

[8] Jfr. H. P. Reſens Beretning om Dronningens Endeligt (Ligpræd. over Dr. Anna Catharine. Kbhvn. 1612, Fol. G.): „Oc ſom vi alle nogle gange haffde bedet grædeligen, fulde Hænderne ſelff fra hinanden igen oc Siunet forvandledis, da hendis May. ſoff ſaa ſactelig oc ſtille hen i HERREN, at hun rørde huercken Haand eller Fod, men drog' ſaa ſact ſom i en anden Søffn, indtil Aanden ſtrax ſlap aldelis met tuende guiſpen ſaa kleenlige, da hendis May. vaar' alt henſoffuet."

16.

Væ oſſ, væ oſſ oc dobbelt væ,
Væ vore Synder lede,
Som oſſ mon' ſaadan ſkeffne tee,
Saa tender op Guds vræde,
At vi ey lenger maatte Aa [9]
Dend Quinders floer oc Krone,
Vor Synd det giør (ieg ſiger fraa)
Gud kand oſſ icke ſkone.

17.

Det er at fryct' (O Synder hør)
At her er verr' for hande,
Her ſtaar wlycken for din dør,
Dend har dig gieſt i Lande.
Naar Gud hiemkalder Børn ſaa kier,
Da vil hand landet ſtraffe
Med hunger, ſiugdom, ſtarpen ſuer,
Saadant kand Synden ſkaffe.

18.

Ieg kand ey bedre raade dig,
O du forſtocked' hierte,
Om du vilt vndgaa fare ſlig
Oc fly dend hiertens ſmerte,
End at du ſkriger til Gud ſaa vræd,
Som Niniviter Arme,
At hand for JEſu blodig ſued
Vil ſig nu dig forbarme.

19.

Oc være nu din Kron igien,
Din ſkiold oc ſtercke feſte
Der til din huld' oc trofaſt ven,

[9] D. e. eje.

Dig hold' din Synd til beſte,
Oc dig ey ſtraff' i grumhed ſin
Oc ſtørſt retferdig vrede,
Men for ſin Søns wſkyldig pin'
Med Naade vær' til rede.

20.

Bed ſaa aff inderſt hiertens grund
For offuer bleffne Roſe,
Som dig nu ſkiuler allen ſtund
Oc ſtaar for dig i moſe[10],
Oc liber baade Regn oc rod[11],
At du kanſt Blomſter bære:
Hand har ey bedre ſteffn oc lod,
End hand en Nelb maat være.

21.

O ſterche Gud, O Fader blid,
Beuar bend Roſe grønne
I denne ſtorm oc farlig tid[12],
Beuar hans blade ſkønne,
At ingen Regn, ey ſtorm ſaa ſtoer,
Ey nogen ſkarper Torden
Skal ſlaa hans ringſte blad til Joerd
Fra Synden eller Norden.

22.

At vi Elendig Moerløs Børn
Skull' ey vor Fader myſte,
(Der oſſ beſkiermer ſom en ørn,
Ja ſom ſit hiert' i bryſte,)

---

[10] Meningen er, at Kongen har Beſvær for Folkets Skyld.

[11] Rod, d. e. Raad eller Raadenheb, Opløsning.

[12] Vi mindes ved denne Ytring om, at Danmark 1612 var i Krig med Sverrig.

Oc lide ſiden hungers nød,
Som Farløs Børn maa giøre,
O Gud for din Søns pin' oc død
Lad oſſ det aldrig høre.

23.

Men lad denb Roſe ſtand' oc groe,
Lad hend' ſin Blade nyde,
Lad oſſ vnder de blade boe
Oc hende ærr' oc liude,
Affhug de Torn oc Nelder fleſt,
Som Roſen traar ad ſkende,
Ad det gaar Roſen aller beſt,
Naar de i Ounen brende.

24.

Beſkerm de andre Roſer ſmaa,
Som groor aff ſamme rode,
Ad de oc ſtedze dugges maa,
Oc bære Blomſter gode,
Ad de kand træd' med Manboms ijd
I Færne fieb med ære,
Oc legg' paa mørne Guds fryct flid,
Det giff dem Gud vor HErre.

25.

Bed ſaa frembelis inderlig
For andre Vrter bolde,
Cypriß, Lavendel, Perſle[13] ſlig,
Som Danmarck har i volde,
Bed du for Iuda, Verſlig Mand[14],
Bed du for Levi ſtamme,

[13] Perſle er formodentlig Peterſilie.

[14] Verſlig Mand er Appoſition til Juda, der her ſtaar ſom Repræſentant for den verdslige Stand, ligeſom Levi for den geiſtlige (jfr. ovenfor 4de Vers.)

Bed oc for dend gemeine ſtand,
Guds venſkab paa oſſ ramme.

26.

Ad vi i denne Jammer dal
Maa ſaa vort lijff frembrage,
Ad vi kand flytte til din Sal,
Naar vi har end vor dage,
Huor vi maa Blomſtres Euiglig
Som Roſer alle ſammen
I Paradiß vort Hiemmerig,
Huo det begier, ſig' Amen.

Prøver af dette Digt ere meddelte af Nyerup og Rahbek (Den danſke Digtekunſts Hiſt. II, 222 f.) og af Peterſen (Den danſke Literaturs Hiſt. III, 622).

III.

Digt om Guds Varſelstegn.

Af dette Digt, ſom hidtil ikke har været kjendt, findes et Exemplar i Karen Brahes Bibliothek i Odenſe, indheftet i et Bind ſærſkilt trykte gudelige Digte fra første Halvdel af det ſyttende Aarhundrede[1]. Titelen lyder ſom følger:

En Ny Dict,

Om de Tegen,

ſom Gud allermæctigſte la-

der dagligen ſkinne, oc aabenbaris for Menniſken, huilcke der kand vel regnis blant de Tegen, ſom ſkal fremgaa for Menniſkens Søns tilkommelſis Dag.

Anders Chriſtenſſon, Arrebo.

(Træſnit, der foreſtiller den yderſte Dag).

Vnder de Noder: Ach Himmelſke Gud oc HErre etc.

Prentet i Kiøbenhaffn.

Hele Skriftet beſtaaer af fire upaginerede Blade; ſom Prøve meddeles de første fem Vers af de 26, hvoraf det beſtaar.

HØr til du Jord oc Steene, Høre til du bruſende Strand, Høre til Træer oc grene, Høre til du Aſke oc Sand, Høre

[1] Dette Digts Avtenti ligeſom Tidsbeſtemmelſen for det findes nøjere underſøgt i Arrebos Levnet.

til, hør til, huad jeg dig ſige vil, Hør til du Soel ſaa klare, Du Maane obenbare, i Stierner lader eder lære, thi Menniſken døfue mon være.

2. Du Menniſke ſkabt mon være, met tuende Øren forviſt, At du ſkulde høre oc lære, At tro paa JEſum Chriſt, To Øyen ſmaa, gaff Gud dig lige ſaa, At du ſkulde ſee oc kiende, Jertegn at være forhændе: Men Ørene de ere dumme, Oc Øyene de monne ſlumme.

3. En Heſt ſin Herre kiender, En Oxe ſin Herris Dør, ſig icke fra den vender, videre end det ſig bør: Men Menniſken viſt, beklager JEſus Chriſt, Sin Frelſer icke kiender, ſin Øyen ey til ham vender, Sin Øren høyer fra hans Tale, Sit Hierte legger i duale.

4. Naar Træerne de monne grønnis, Aff Solens lifflig ſkjn, oc Vrterne monne ſkønnis, vdſpringe deylig oc fijn, Da merckis paa ſtand, den Sommer være forhaand, ſom alle Vrter pryder, oc Creaturer fryder, ſom grønne de vißne Hede, Giør dem fructbar oc feede.

5. Saa ſiger Gud den HErre, Som ey tal falſkelig, Skal der for Dommen være, Jertegn ræt viſſelig, der efter ſkal grønnis, Oc meget deylig ſkønnis, Guds kiere Børns ſtøff oc Aſke, ſom Jorden mon forraſke, Ja ſkinne ſom Solen klare, I Guds Rige obenbare.

IV.

Bon mod Peſten.

Dette Skrift er ligeſom de tidligere anførte en ſtor Sjældenhed og findes nu kun i Hjelmſtjernes Samling. Det beſtaar af ſyv upaginerede Blade i Oktav. Den fuldſtændige Titel lyder:

Peſt-Pulver,

Eller

Peſtilentz For-gifft, Som i denne farlige, oc megit ſkrøbelige tid, ſeckerligen, i Aanden oc Sandhed, aff alle Guds Børn, inden oc uden Kircken, brugis kand, Peſtilentzen der met, enten ſlet at fordriffue oc forgiffue, eller oc endelig, til en evig Sundhed forvende.

Ordinerit Aff
Anders Chriſtenſſøn Ar. *S. N.*

(Et Bibelſprog af 1. Reg. 8.)

Tryckt i Kiøbenhaffn, Aff Salomone Sartorio, 1618. *in Decembri.*

Tredie Side indtages af følgende Forord:

Efter ſom det lader ſig daglig, jo mere oc mere anſee, at den rætferdige Gud allerede for vore blodige oc waffbedne ſynders ſkyld, rætferdeligen hafuer iſkenckt for oſſ,

vore kiere Naboer til Bergen[1] (offuer huilcke Gud ſig endnu for Chriſti ſkyld naadelig forbarme) deris gifftige oc beſke Peſtilentzis Beger, oc begynder nu der met, at gaa Bencken igjennem, bode her hoff oſſ vdi Trundhiems By, oc diſligeſte paa atſkillige omliggende ſtifftens Ørter, ſaa wi arme Synbere oc Synderinder, en huer for ſig, aldrig vide, huor ſnart Skaalen kand komme til oſſ, met bondfald oc berme at vddricke: Saa lader oſſ nu alleſammen, i denne vor korte Tid betæncke, huad ſom meſt tien til vor Fred, oc nu opløffte vore ſyndige Hierter, met Hænderne til den fortørnede Gud vdi Himmelen, oc vdøſe met Suck oc Graad, paa vor Aandelig oc Legemlig Knæ, vor Hiertens Bøn for hannem, bedendis om Naaden, oc icke om rætten, i den HErris Jeſu Naffn, ſaaledis:

Nu følger Bønnen først i Proſa og derpaa i Vers Da „Bedepſalmen" indeholder aldeles det ſamme i bunden Stil, ſom den forudgaaende Bøn i ubunden, hidſættes kun Verſene:

Efterfølger en Chriſtelig Bedepſalme, aff Bøn

en vddragen, oc til ſamme Brug henrictet, kand ſiungis, ſom: Fader vor vdi Himmerig, ꝛc.

1.

O HErre, du ſtor' og ſtrenge Gud,
Som truer daglig dem, din bud
Ey holde vil, met Suerd oc ſtrid,
Met Hungers Nød oc dyren Tid,

[1] Jfr. Fortalen til Biſkop Niels Paaſkes Ligtale over Fru Magrethe Gabrielsdatter (Akeleje) (Kbh. 1621): „Gud Allermæctigſte haffuer af ſin Faderlig oc vnderlig Providentz nu en tid lang holdet ſaadan en ſkarp Munſtring oc Inquisitz her iblandt oß, i denne Byes (Bergens) meenigheb, formedelſt denne farlige, ſkarpe oc geſchwinde Peſtilentze, ſom ick' endnu er gantz ſtillet." Fortalen er dat. Bergen 14. Novbr. 1618.

Met Peſtilentz oc haſtig Døb,
En ond Affgang oc euig Gløb.

2.

Wi arme ſtinckend' Adams Børn
Ey andet giør, end dig fortørn,
Thi kommer du met Hug oc Rijß,
Oc giør [2] vor arme Krop til Prijß,
Met Peſtilentz oſſ legger neb,
At huiden Kind der blegner veb.

3.

Men hør barmhiertig Faber kier,
Du kalder til dig all' oc huer,
Som er beſtedt i Angſt oc Nøb,
Oc loffuer dem for Chriſti Døb,
At du vilt deris Synd forlade,
Oc frelſe ſaa aff alſkens vaade.

4.

Thi løb' wi nu vdi din Fauffn,
Oc bede dig i Jeſu Naffn,
Forlad oſſ Synden Faber blid,
Forkaſt oſſ ey til euig Tid,
Lad Naaden ſtor for Rætten gaa,
Naar du oſſ monne tuct' oc ſlaa.

5.

Vend fra oſſ nu dit gifftig Suerd,
Du oſſ meb truer all' oc huer,
Den fule Peſtilentzis ſtanck,
Lad den oſſ icke giøre kranck,
Befal din Engel ſticke ind
Sit Suerd i Balgen, milb Siind.

[2] Rigtigere læſes maaſkee her: gi'er (giffr).

6.

At wi ey ſlet ſkull' vndergaa,
Din Kirck' oc Skole øde ſtaa,
Oc fra huer andre ryckis hen,
Her albrig findis mer' igien,
Oc loffue dig i Kircken ret,
Om du oprycker Roden ſlet.

7.

O du langmodig Jeſu Chriſt,
Forbed oſſ hoſſ din Fader viſt,
Forſøg endnu dit Figentræ
En liden ſtund, met Naad' anſee,
Om det vil bære bedre fruct,
Oc giffue fra ſig ſøder Luct.

8.

Da ſkalt du hør' i vore Land,
I Byer, Gaard', paa vilden ſtrand,
Huor wi met David ſiunge vil:
Vor Gud hand vaar met oſſ i Spil,
Oc hialp oſſ ſelff fra Dødſens Nød,
Des ſkee ham tack, den HErre ſød.

9.

Wi vill' oc all' aff Synden ſtaa,
Hielp oſſ, wi det ret giøre maa,
Din hellig Aand lad ſtaa oſſ bj,
Wi icke falb' i Synbſens Krj,
Men leffu' effter dit hellig' Bud,
Dig oc vor Næſt' ey giør' imod.

10.

O du troſaſte HErre ſand,
Vor Huſtru, Børn, vor Liff oc Aand
Befale wi i hænder din,
Du frelſte oſſ fra enig Pjn

Met Pinen din oc haarden døb,
Annam' oſſ derfor HErre ſøb.

11.

At wi dig loffu' i Himmerig,
Om det ey ſkeer i Jorderig,
Oc der forſamlis all' igien
Hoſſ dig vor allerbeſte Ven,
Oc bliffue ſaa til euig tid,
Hoſſ dig i Glæde, Faber blid.

12.

Amen, Gud høre denne Bøn,
Ved Jeſum Chriſt ſin kiere Søn,
O Hellig Aand oſſ alle trøſt,
Met Scrifftens Honningſøde Røſt,
Amen, ſiger Chriſtus, det er Ja,
Huad i ſaa bede, ſkull' i faa.

AMEN.

V.

Kong Davids Pſalter.

Efterat Arrebo alt i Aaret 1620 havde udgivet en metriſk, rimet Parafraſe af **de fyv Pønitens-Pſalmer** ſom en Prøve paa, hvorledes han vilde bearbejde hele Pſalteren, om Tiden tillod ham det, og den chriſtne Menighed fandt Behag i Forſøget, udkom den fuldſtændige Bearbejdelſe af alle Davids Pſalmer i Aaret 1623. Hverken Prøven eller den første Udgave af Pſalteren beſidde vi mere; den ſidſte har dog, ſom det ſynes, Nyerup haft for ſig, han anfører den ſaaledes i den danſke Digtekunſts Hiſtorie (II, 224):

> **K. Davids Pſalter ſangvis udſat under hundrede og nogle Melodier og Toner, ſom i vore danſke Kirker og chriſtelige Huſe brugelige og velbekante ere.** Med Kongelig Majeſtæts Friheb, i 10 Aar ikke efter at trykke, prentet i Kiøbenhavn af **Salomone Sartorio.** 1623. 24 Ark 12mo.

Det er imidlertid viſt en Fejl, naar Nyerup her ſiger, at denne Udgave af Pſalmerne udkom med kongeligt Privilegium; der kan nemlig ikke menes det Privilegium, der ſtaar foran i Udgaven af 1627, da dette først er udſtædt den 22de Decbr. 1624[1], men paa den anden Side vilde der dengang ingen Grund være til at forny et Privilegium, hvis Tid langtfra var udløben.

Første Udgave er altſaa forſvunden[2], men dette Tab erſtattes fuldkomment dels ved den af Forfatteren ſelv beſørgede

---

[1] At der ikke kan være Tale om nogen Trykfejl, ſes af Sjællandſke Regiſtre Nr. 17, Fol. 544—545, hvor Kopi af Privilegiet er indført.

[2] Udgiverne af „Den danſke Pſalmebigtning" have underrettet mig om, at det er mindre rigtigt, naar de over de Pſalmer, de have meddelt af Arrebo, have ſat: „Davids Pſalter 1623", da heller ikke de have haft denne Udgave i Hænde.

„paa ny overſete" Udgave 1627, dels navnlig ved de to efter Arrebos Død foretagne Oplag af 1650 og 1664, der ikke, ſom man ſkulde antage, ere Optryk af anden, men derimod af første Udgave[3]. Vi ere derved iſtand til baade at erfare, hvilke Forbedringer Forfatteren har foretaget i anden Udgave, og vi have tillige den Fortale, hvormed Arrebo ledſagede Pſalteren, da han første Gang udſendte den i Verden, fuldſtændigt, medens han ved den „overſete" Udgave bortſkar adſkillige af de Ytringer, der have Intereſſe for os, ſkjønt de ikke paſſede ſom Forord til andet Oplag.

Da denne Fortale er af Vigtighed, dels fordi Arrebos Bemærkninger om Pſalmerne ere gode ſelv uden Henſyn til Tiden, da han ſkrev, dels fordi han heri gjør Rede for de Regler, han fulgte i ſin metriſke Bearbejdelſe, meddeles her den ſidſte større Halvdel af den efter Oplaget 1650. Den begynder med følgende Tilſkrift:

Hæderlige, Høy oc Vellærde Mænd,
Superintendenter, Prælater, Canniker, Probſter, Præſter oc menige Clerici udi Norriges Rige,
Ønſkis Naade oc Fred, fryd oc glæde i den hellig Aand, aff Gud vor Fader, ved vor HErre JEſum Chriſtum.

Efterat Forfatteren først har givet en lærd Udvikling af Pſalmernes Betydning og deres Inddeling, ſammenfatter han det hele og fortſætter paa følgende Maade (Fol. B.):

Summavijß, oc med kort Ord at tale: Er nogen en Regenter eller Øffrigheds Perſon: her haffver han i David ſit Regenter- oc Regiment-Speil, ſaa klart oc koſteligt, ſom det ellers i ald Verden icke findes: Er hand en Vnderſaat, finder hand ſin beſkeden[4] Deel diſligeſte. Her haffver en Lære Meſter ſin Kircke oc Skole-Regle, huorledis hand lære oc leffve ſkal: Her haffver Tilhøreren oc Diſcipelen i lige

[3] I disſe to Udgaver omtales intet kgl. Privilegium, men dette beviſer dog ikke meget, da det tiaars Privilegium jo var udløbet, længe inden de udkom.

[4] D. e. beſkikkede.

maade, huad hand høre oc giøre skal. Her hos David finder en Hußfader oc Hußmoder sine Christelige Hußtaffler: Børn oc Tiunde icke mindre deres Hußlectioner. Est du gammel, her haffver du din Alderdoms Styrcke oc Staff: Est du ung, her er din Ungdoms Krandtz oc Krone. Est du bedrøfvet: her er trøstens Beck oc Kilde. Trengis du aff Armod: her finder du den evige Rigdom. Anfectis du aff Dieffvelen, Kiødet, Verden oc Tyranner: Her er undsætning oc evig befrjelse. Est du i Krjg oc feide, her er vold oc skandtze: Est du i lyst oc leide, her er din Aandelig kurztweil, Lystgaard og beste tids fordriff. Est du i Nød geraden, oc vilt bede GUD (som vel behøffvis): Her ere Bønner for huilcke Himmelen sig obnet haffver, Torn oc Muur ere indfaldne, Suerdet duld, pjlen brusten. Liber dig vel, oc du vilt tacke Gud (som billigt er): her er Israels Loff oc Tack-Psalmer, ald Verden haffver dennem icke kosteligere. Est du hungrig oc tørstig: her er dit Køcken oc Kieller. Est du træt: her er din Pude. Est du siug: her er din Læge. Est du død: her er dit Liff. Est du i Graffven: her er din Opstandelse, Himmelfart oc evige Canaans Arfvebeel. O salige ere derfor de Øyen, som ræt see Kong Davids Psaltere, de Øren, den ræt høre, den Mund, den ræt læß oc siunger, oc allermest det Hierte, som den ræt i Aanden offverveyer oc betracter oc sit Liff oc Lefnet der effter styrer oc regulerer.

For saadanne oc andre vtallige saligheds gafn oc Lærdoms skyld, haffver Psalteren altid været høyt æret, oc ijdelig brugt i Christi Kircke oc menighed, slet fra Davids tjd indtil paa denne Dag, som alle Kirckehistorier udvjse.

Oc effterdi Davids egne høyønskelige Toner oc Melodjer icke nogen steds meer forhaanden ere; Det Davidiske sprock med sin suavitet oc sødhed ey heller aff Menigheden forstaes oc begribes kand: Da haffver enhver Nation oc

Land, (beſynderlig nu paa dette ſidſte reformerede 100. Aars tid) ſin flid der paa henlagt, at de paa deres eget Tungemaal, i Kircke oc Huſe, Sangviiß, kunde føre ſig Pſalteren ræt til brug oc nytte, oc til det ſamme behoff atſkillige Toner inventeret oc opdictet. Oc haffver først D. Lutherus lagt Haand paa Plowen (ſom mand taler) oc nogle faa aff Pſalmerne, i ſtickelige Rijm oc vnder gravitetſke Toner, meget lyckſaligen, paa Meiſſenſke Sprog publiceret, (ſom hans Cithara [5] vdvijſer) effterladendis andre ſine Diſciple et got Exempel, det hele Psalterium med tiden at fuldkomme: huilcket oc lenge ſiden aff atſkillige ſkeed er (dog med vlige vena) ſom baade det Leiptzigſke, Gryphswaldiſke oc andre Editioner Offver oc Nederſächſiſche tilkiende giffve. De Franſke, Engelſke oc Nedderlendiſke haffve ſig der vdi oc icke forſømmet, ſom deres Exemplarier medføre. Oc haffver Ambros. Lobw. ladet ſig den Frantzſke Edition ſaa vel behage, at hand i ſin Tydſke version, icke alenſte haffver deres fremmede oc vbekante Melodier beholdet, men end oc deres korte Summarier oc paraphrases, med paſſelig Davidiſke grund (fornemlig i en ſtor part aff de Prophetiſke Pſalmer) gantſke stricte æmuleret oc effterfuld. Aff huilcke Melodier, end oc nogle hos os, ſommeſtedtz giengſe ere, kunde oc (en 6. eller 8. aff dennem) i ſig ſelff vel paſſere, om ellers den ſimpel oc gemene Mand der med tient kunde være, oc vi ſelff icke dennem tilforn ſaa gode eller bedre haffde.

Da, effterdi Pſalteren (ſom ſagt er) i ſig ſelff er ſaadan en offvervettis klar, ſød oc liflig Bibelkiern, oc ræt gyldene Siælens Krone: Vi oc ſee, huorledis atſkillige om-

[5] D. e. Cithera Lutheri. Die ſchönen chriſtlichen, troſtreichen Pſalmen vnd Geiſtlichen Lieder des Hochwirdigen thewren Lehrers vnd Diener Gottes D. Martini Luthers, Außgelegt vnd geprebigt durch M. Cyriacum Spangenberg. 1571.

liggende Nationer oc Tungemaal, inden oc uden Kircken, Sangviiß haffve ført ſig den til Gudelig brug oc nytte: Der end oc, for det tredie, haffver været mange Gudfrychtige oc Davidelſkende Chriſtne i diſſe Lande, ſom haffde lenge ſiden gierne ſeet den paa vort Danſke Tungemaal, i lige maade, at være udgangen: Da er nu ſaadant, i Jeſu Naffn, effter kommet, ſaa den Chriſtelige Læſer her haffver det offte bem. Davidiſke Psalterium Sangviiß paa vort Danſke Maal udſat oc forferdiget, icke ſaa meget accurat ſom det ſig burde, oc ſom Materiens fordrefflighed fordrer oc eſker: Men ſom jeg denne førſte oc beſuerligſte gang beſt kunde oc formaatte; Texten (ſom forhaabis) uden ſtor gewalt oc mißtydning: Oc det, icke under de fremmede Franſke Toner, ſom den gemene Almue icke enten lærd haffver, eller (maa ſkee) ald ſin Liiffs tid lære ſkulde: Men under ſaadanne Melodier, ſom udi cythara Lutheri oc vore Pſalmebøger findis, oc ellers i vore Chriſtelige Huſe giengſe ere, oc ſkøt huer Vican oc Legmand icke ubekante. Huilcke oc i ſandhed, allerſtørſte Parten, bode i gravitet oc ſødhed (naar ellers Texten med ſine wmenſurerede Rijm der udi intet indpaſſer oc formelodier) bære prjſen for de andre, om mand ellers *ἄνευ προκρίματος* oc wpræjudicierlig viiß der om criticere oc dømme vil, oc ey paa Athenianſk maneer labe os det ny oc fremmede ſaa vel befalde, vi der offver wfornøden ſkulle forkleinre, laſte oc forkaſte vort eget.

Men, om icke Texterne her allevegne ſig ſaa vel med Tonerne, ſom det ſig burde, bequemme: Ombedes den veldømmende Musicant, vilde mig det gunſteligen til beſte holde, Anſeendis ſaadant at være det allerbeſuerligſte i dette ringe Arbede, beſynderlig nu Jiſſen, i ſlig maade, førſte gang brydis. Til med er David en Autor oc Geiſtlig Poet, fuld aff den hellig Aand, ſaa hand for Aandſens offverflødige Rijgdoms ſkyld falder aff en materia oc

genere dicendi i en anden, oc offte i en Pſalme baade lærer, formaner, trøſter, truer, ſpaar, beder oc tacker, etc. Med huilcke Stycker en Melodi oc Tone ſig icke ſaa paſſe oc arte kand, ſom Konſten ellers forbrer oc udkræffver.

I lige maade er oc min ønſke oc formoding, en huer oc vilde det for got paſſere lade, at her undertiden syncoperis et Ord, ſom er tre Staffvelſer udi, oc giøris tuende der aff: Eller her apocoperis et Ord, oc den Bogſtaff E (beſynderlig) i enden borttagis, oc Apostrophus eller bagvend C ſættis offver Consonanten igien: Eller her contraheris et Ord, oc to Staffvelſer, enten formedelſt Vocalens Circumflection, eller hendis borttagelſe, giøris til en, ſom her vel ſtundom ſkeer. Thi ſaadan Licentz oc Frjhed forbrer baade fornødenhed i ſig ſelff, om Ordene ellers med deris wtvungne mening, vnder Noderne, ſig arte oc bequemme ſkulle: Oc er derforuden alle Rythmicis, i huad Sprock det være kand, altid indulgeret. Jeg haffver dog her udi været det ſkonligſte mulighed tolle kunde, vil oc gierne secunda cura, huis behøffuis, castigere oc forbedre. At det lilde Tal i Bredden ſtaar, bemercker Davids, oc det andet i Sangen ſtaar, Melodiens Verß, acter vel den gode Læſere ſelff, Saa oc med de Typographiske fauter, enten i Text eller andet, i beſte maade offverbrager. Den Barmhiertige GVd lade ſaadant være ſkeed, ſit Allerhelligſte Naffn til ære, Sin Danſke, Norſke, oc dennem annexerede Kircke oc Menigheb til nogen opbyggelſe, oc alle Davidelſkende Hierter til et Chriſteligt gefald oc Velbehageligheb, ved vor HErre Jeſum Chriſtum.

Men huad Orſagerne belanger, I hæderlige, høy, vellærde Mænd, huorfor jeg under eders hæderlige Naffne denne lilde Davidiſke Handbog publiceret haffver, oc eder venligen dediceret, ere effterfølgende beſynderligen:

Førſt, at jeg for 3. Aar forleden, til en liden prøffve de 7. Poenitentzens Pſalmer ved Prenten lod udgaa, oc der

hos mig erbød, effter ſamme viiß, hele Pſalteren, med Guds hielp, at forferdige det første mig gaffvis der til nogen ledbighed, om mand ellers aff Prøffvepſalmerne eracte kunde, ſaadant den Chriſtne Menighed nytteligt at være. Da haffve mange aff eder, baade ſkrifft- oc muntlig urgeret, jeg ſamme løffte holde vilde, oc at ſaadant vaare eder jo førre, jo kiærere. Huorfor jeg oc nu, huis jeg i denne triſti otio der udi præſteret haffver, eder ſom ſamme ringe umage begærede, allerhelſt dedicere oc tilſkriffve vilde.

Dernæſt, er oc ſaadant ſkeed til en tacknemmeligheds apparentz, bode for Broderlig favor oc omgængelſe, den korte tid vi vaare Collegæ, Naboer oc Conversanter tilſammen, ſaa oc andre Velgierninger, ſom mange aff eder mig giort oc bevjſt haffve.

For det tredie, er mig aff forfarenhed oc icke vbeviſt, at eders Vngdom oc Menighed, aff Naturen, meget til Sang oc Music inclinerer, (til huilcket de lange Vinter Afftener end icke ringe ringe Orſag giffve) huor vdoffver oc offte hender, at tiden med ſlig Music oc ſpil fortæris, af huilcket Gud mere fortørnis end æris, oc Vngdommen mere offenderis end i noget got læris: Vilde jeg derfor, her med, giffve eders Vngdom oc Tilhørere diſſe halffandet hundrede Davidiſke gyldene Harpeſtrenge oc Iſraelitiſke Muteter udi haanden, deres Krogharper, Hackebretter oc Langſpil dermed helligen oc ſødeligen at consecrere oc beſætte: Huilcke Pſalmer, naar de paa deris Harper oc andre ringe Bonde Instrumenter, de lange Afften-timer, ſlaes oc høris, oc Forældre, Børn oc Tiunde med Hierte oc Mund tillige iſtemme, Glædſkabens Gud oc HErre icke mindre forlyſte oc behage vil, end der David fordum tid, med ſine Harper, Cither, Cimbler, Piber, Baſuner, Trommer oc Orgeler, etc. hans høye Majeſtet oc alle hans hellige Engle forlyſtede. Saa ſkal oc deres lange Vinter Afftener, oc tunge

ubroers Dage, korteligen oc glædeligen i HErren henflyde, oc fructbarligen forløbe.

Endelig oc for det sidste, er oc denne ræt Principal-Orsagen til saadant betenckende, at jeg her med effter mange Gudfryctiges Exempel, jo førre jo bedre, Christeligen deprecere kunde, alt huis vng eller gammel af min conversation hos eder, nogen tid eller sted med Ord eller Gierninger, kunde offenderet være, at de som sande oc retskafne Christne vilde, effter Christi befaling, slecte voris tilfellis Fader i Himmelen paa, oc mig saadant Broderligen aff Hiertet condonere.

Belangende min ringe Person, vil jeg, saa lenge jeg lefver, for ebers ganske Menigheds, med min inderlig Bøn til Gud, icke ophøre, at hand den i sin velbegynte Catechismi Lærdom, oc alle Christelige dyder jo mere oc mere begrunde oc rodfeste vil, til vor HErris Jesu Christi Dag.

Oc vil her med alting affbryde, oc dette offtbem. ringe Musicum studium oc Davidiske Cither (med huilcket jeg denne bedrøffvelige Vinter i HErrens Fryct fortæret haffver) eder forbemelte hæderlige, høy oc vellærde Mænd paa det venligste dediceret oc foræret haffve, Ønskendis oc meget bedendis, I samme lilde Papir-præsent i en god oc Christelig mening optage vilde, oc for Guds Aands skyld (som i David saa rigeligen huilede) Eder oc ebers vel befalde lade, oc i beste maade commenderet hafve, oc mig oc mine i ebers Christelige Bønner til Gud jbeligen ihukomme.

Den Allerhøyeste oc mæctigste Davids Gud oc HErre bevare i disse Riger oc Lande, nu i denne allersidste oc farligste Verdens Afftentime, sin lilde Hiord oc Kircke, oc lade sit hellige Ords Liuß, hos os, aff Sathans oc Verdens grumme brusen oc stormen, jo icke udsluckis, men skinne oc liuse frem oc frem, for fødde oc vfødde, denne onde Verdens oc Dødsens Skugges Dal slet igiennem, indtil Lam-

met paa Stolen oc Thronen, med ſit evige Liuß oc Klarhed, fuldkommelig for os i GVds Rige udbryder. Den ſamme Allmectige HErre Zebaoth, ſom den gode Kong David baade naadeligen regærede oc mæcteligen beſkærmede, regære i lige maade vor Allernaadigſte **Konge oc Herre** med ſamme ſin gode oc H. Aand i alt ſit Kongelige Regimente, oc udſtrecke offver hans Majeſtet, ſampt hans Maj. Høyborne **Fru Moder**, det vnge høyborne Herſkab, vor naadigſte **Printz oc Herre**, hans Naadis tuende **Her Brødre** oc det ganſke Kongelige Huß, ſin mectige oc brede vingers ſkiul oc ſtygge, imod ald farlighed oc wlycke baade til Siæl oc Liff. Den ſtore Raadſens Engel, Chriſtus Jeſus, være oc inden dørren i raad oc Daad hos Rigens høyvyſe Raad krafftteligen til ſtæde, ſaa deres Consilia, Raad oc ſlutning maa teckis den Allerhøyeſte Gud: Hand oc Naadeligen ſtyre oc regære ſaaledis menige Ridder oc Adelſkab, huer i ſit tilbetroede Kald oc Embede, at Gud for alting maa æris, Vnderſaatterne prosperere oc forfremmis, oc en god Samwittigheds Fred altid atſpørris. In summa, Gud ſom alting ene opholder, oc aff Naade bevarer, opholde oc bevare os alle, den Store med den Lilde, i ſin ſande Fryct oc alle Davidiſke Dyder, oc giffve diſſe vore Fæderne-Riger oc Lande faſte Rødder oc Fødder vnder ſig, oc gode oc mode Fructer offver ſig, ſit Allerhelligſte Naffn til ære, oc os til timelig oc evig velſignelſe, ved vor HErre oc eniſte Forløſere, ſom paa denne Dag 1589. Aar forleden, ſit wſkyldige Blod for os alle udgiffvet haffver, Jeſum Chriſtum. Amen oc Amen, Halelu-jah. Skreffvet i Malmø, Chriſti Pinſels Dag 1623.

V. R. studiosiss.

AND. CHRIST.

Arøenſis.

2. Anden Udgave af Pſalteren udkom fire Aar efter, at den første havde ſet Lyſet. Den beſtaar med Fortalen af 58 Ark i lille Duodes-Format (kun ſex Blade paa Arket) og er for ſin Tid meget ſirligt og i det hele taget korrekt trykt. Det er den af alle Pſalterens fem Udgaver, af hvilken de fleſte Exemplarer ere bevarede, idet det ſt. kgl. Bibliothek har to, hvoraf det ene i Hjelmſtjernes Samling, Karen Brahes Bibl. har et, et ejes af Hr. Profeſſor Stephens, et findes paa Univerſitetsbibliotheket i Chriſtiania og et i det Deichmanſke Bibl. ſammeſteds.

Exemplarerne af denne Udgave falde forøvrigt i to Klaſſer, af hvilke den ene har følgende Titel:

K. Davids

Pſalter,

Sangvijß vdſat, vn-
der hundrede og nogle
Melodier og Toner, ſom i
vore Danſke Kircker oc Chriſteli-
ge Huſe brugelige oc vel
bekante erre.

Huo lyſt til Sang oc Pſalter haer,
Hand hørre David Harpen ſlaer,
Oc ſtemme i met Sicæl oc Røſt,
Det klinger beſt, giffr Hiertet trøſt.

Anden Edition.
Paa ny offuerſeet oc met
Noderne forbedret.

Tryckt i Kiobenhaffn, paa
Henrich Waldkirchs bekoſtning.
M. DC. XXVII.

Paa Titelbladets Bagſide er et Træſnit, ſom foreſtiller Kong David liggende paa Knæ, med Harpen ved ſine Fødder og Himlens Engleſkare over ſit Hoved.

I den anden Klaſſe af Exemplarer findes dette Titelblad ikke, men i dets Sted et Dobbeltblad med to ſmaa Kobberſtik,

af hvilke det ene foreſtiller Chriſti Tilbedelſe af de hellige tre Konger (i Baggrunden Englenes Aabenbarelſe for Hyrderne), med Overſkrift: *Alle Herrens Engle Lofver Hannem. Psl. 148.*, og Underſkriften: *Ære være Gud i det Høye, etc. Luc. 2.*; det andet foreſtiller Jeſus i Gethſemane Have, med Underſkrift: *Vaager oc beder etc. Math. 26. v. 41.* Oven over det ſidſte Kobberſtik ſtaar Titelen:

En liden

Haandbog.

I alt andet ere Exemplarerne ganſke ens. — Først er da (a ij— a iiij) følgende kongelige Privilegium indført:

Wi Chriſtian den Fierde, met Guds Naade, Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis Konning, Hertug vdi Sleßvig, Holſten, Stormarn oc Ditmerſken, Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorſt. Giøre alle vitterligt, at effter ſom Oſſ elſkelige, Hederlig oc Høylerdt Mand, Meſter Anders Chriſtenſen Arøboe, haffuer vnderdanigſt ladet giffue Oſſ tilkiende, huorledis hand er til ſinds paa Tryck Konning Davids Pſalter paa ny oc bedre offuerſeet vnder Vore Kircke-Toner at ville lade vdgaa, der ſom det met Voris Naadigſt Bevilling maatte ſkee. Da paa det at ſamme Bog maatte vdgaa oc bliffue tryct den Chriſten Kircke oc Menighed her vdi Riget til gode oc beſte, haffuer Wi ſaadan hans Chriſtlig Forſet til Naadigſte behag optaget oc for got anſeet, Oc Naadigſt bevilget, at forbeneffnde Meſter Anders Chriſtenſen Arøboe maa lade prente forbeneffnde Bog her vdi Vor Kiøbſted Kiøbenhaffn, Dog ſkal hand der paa anvende hans ſtørſte flid, at den med flid oc Correct kand bliffue prentet. Oc paa det hand igien kand komme til nogen opretning, for huis Bekoſtning hand der paa anvendendis vorder, haffuer Wi, aff Vor ſynderlig Gunſt oc Naade, vndt oc tillat, oc nu met dette Vort obne Breff vnder oc tillader, at ingen ſamme Bog maa lade efftertrycke, eller oc

anbenſtedtz tryckt her vdi Riget tilkiøbs at indføre, vdi Tj ſamfulde Aar effter dette Vort Breffs Dato regnendis. Der ſom nogen ſig her imod vil fordriſte, oc vnderſtaa forbeneffnde Bog at efftertrycke, eller oc anbenſtedtz tryckt her vdi Riget til kiøbs at indføre, inden de Aarßmaal forſcreffuet ſtaar ere forløben, da ſkulle de haffue forbrut alle huiß Exemplaria de haffue met at fare, halffparten til Oſſ, oc anden halffue Part til forbeneffnde Meſter Anders Chriſtenſen Arøboe. Thi forbiude Wi Vore Fogder, Embidtzmend oc alle andre, forbeneffnde Meſter Anders Chriſtenſen Arøboe her imod paa forbeneffnde Bog at lade trøcke (effter ſom forſcrefuit ſtaar) at hindre eller vdi nogen maade forfang at giøre, vnder Vor Hylleſte oc Naade. Giffuet paa Vort Slot Kiøbenhaffn, den 22. Decembris, Anno 1624. Vnder Vort Signet.

Chriſtian.

Derpaa følger (a iiij vers. — e j) Fortalen; det er væſentlig den ſamme ſom i første Udgave, kun ere de fire udførlige Angivelſer af Grunden, hvorfor Forfatteren dedicerede Pſalteren til Præſteſkabet i Norge, udeladte; i Stedet derfor hedder det:

Dernæſt Hæderlige, Høy oc Vellærde Mænd, effter ſom jeg tre Aar forleden i første Oplag, vnder ebers Hæderlige Naffne, denne lilde Davidiſke Handbog publiceret haffuer: Saa kunde eller burde jeg ey heller, denne anden Edition nogen anden dedicere oc tilſcriffue, icke alleeniſte aff de Aarſager, ſom første Tryck vdførligen metfører: Men oc for de ny Velgierninger oc Æris bevißninger mig ſiden den Tid aff en part fine Mænd der i Riget vederfarne ere, huiß icke vtacknemmeligen bør at forglemmis.

Andre Forandringer af Betydning findes ikke, kun kan bemærkes, at i Slutningshenvendelſen til Kongehuſet nævnes Landets daværende Regent, „Førſtelig Naade Høyborne Hertug CHRISTIAN den Femte, vor Allernaadigſte Printz oc Herre"

paa en mere fremtrædende Maade end tidligere, ligesom der hentydes til „denne farlige Tid oc Strid". Underskriften er denne Gang: „Oringborg 5. Martij Dag, 1626[1]."

De sex efterfølgende Blade indtages af sex latinske Æreverss til Forfatteren af Cunr. Aslacus Berg., C. E. Brockmannus, Casp. Bartholinus, Nicol. Paschasius, P. Adolphus Medic. Berg. og P. P. Hien. Kun Brochmands hidsættes her, da det udmærker sig ved ædel Simpelhed og Skjønhed.

In rythmicum Psalmorum Davidicorum versionem lingva Danica concinne elaboratam.

Adeste Dani, & Regium Vatis sacri
Opus, perelegante lingvæ Danicæ
Cultu superbum, alacritate sedula
Interdiu & silente nocte, evolvite.
Nam Tædiosi fallere otî longulas
Nunquam potestis fructuosius moras;
Aut tutius lenire nubilos dies;
Curasve edaces ac truces mortis minas
Potentiore pharmaco propellere;
Quam Cantione sedula poematis,
Quod spiritus Divinior Vati sacro
Dictavit, insigni bono fidelium.

C. E. Brockmannus.

De følgende syv Blade indtages af et

Regiſter, paa Pſalmerne oc deres Naffne og Titeler. Huor aff, ſampt deres korte høffſøyede Argumenter, lætteligen eractis oc formerckis kand, til huad Text eller locum communem huer Pſalme bequemmeligſte dirigeris, oc i at-

[1] Da den anden Klaſſe Exemplarer af denne Udgave ikke have noget Trykkeaar angivet paa Titelbladet, kan det af denne Datering forklares, hvorfor vi saa ofte i Bogfortegnelser finde Pſalterens 2den Udgave henſat til Aaret 1626.

ſkillige Caſibus oc hendelſer, baade med oc modgangs Tid, Gud til Ære oc Loff, Sicælen oc Hierted til Trøſt oc Lærdom, ſkickeligſte brugis oc Gudeligen betænckis kand.

Med Pſalmeparafraſen, ſom derefter følger, begynder en ny Arkſignatur, A — Bbb vj, ialt 288 folierede Blade. Det første Vers af hver Pſalme er, forſaavidt Melodien ikke alt tidligere er anført, udſat for Noder.

Med Hensyn til det her gjorte Udvalg af Pſalmerne henvises til de almindelige Bemærkninger, der ere forudſkikkede denne Afdeling af Arrebos „Levnet og Skrifter". — Enkelte Steder er et Ords Skrivemaade rettet efter Udgaven af 1650, hvor det kunde antages, at Uagtſomhed ved Korrekturen kunde være Aarſag til en beſønderlig Bogſtavering af et Ord.

Den I. Pſalme.

Kand kaldis

Et ſaligt Menniſke.

Huo effter Guds Ord holder ſig,
I hans Low vandrer idelig,
Hand er lyckſalig oc ſtaar faſt,
Naar andre lide Nød oc Braſt.

Siunges, ſom:
Saa taler den wiiſe Mund, etc.

1.

v. 1 Lyckſalig[2] er forviſt den Mand,
Baad' her oc i Guds Rige,
Der ey i Raadet vandre kand
Med den Wgudelige:

---

[2] I 3die (= 1ſte Udg.): REt ſalig. Aarſagen, hvorfor Arrebo foretog denne Forandring, er ubetvivl den, at han er bleven opmærkſom paa, at der var en ældre Pſalme (Rasm. Hanſen Reraos Parafraſe af Pſ. CXXVIII), der begyndte med de ſelvſamme Ord: Ret ſalig er for viſt den Mand.

Der icke ſtaar paa Synders Vey,
I Spotters Sæde ſidder ey,
Oc[3] Ont med dennem ſtiffter.

2.

Men har ſin Lyſt til HErrens Ord,
Paa hans Low ſtedſe grunder,
At hand kand faa GVds Ville giord,
Hand tracter alle ſtunder.
Hand er ſom Træ, der planted er
Hoß rindende Vandbeck oc Kier,
Grønt, ſafftigt, ſtønt oc krafftigt.

3.

Huilcket oc bær i Tiden blid
Sin Fruct oc Grøde ſkønne,
Beholder oc den[4] Sommertid
Sin' Blad' deylig' oc grønne,
Alt hand ſlar paa, ſkal lycklig gaa:
Men den Wgudelig ſkal ſtaa
Som Affn for Vinden[5] ſtercke.

4.

Thi ſkull' ey de Wgudelig'
For Dom beſtandig' bliffue,
Naar fromme Folck forſamle ſig,
Skull'[6] Synder flucten giffue.
Thi Gud teckis de Frommis Vey,
De Ondis Stj behager[7] ey,
Der's Idræt ſkal fordærffuis.

---

[3] I 3die Udg.: Der.

[4] I 3die Udg.: ſin.

[5] I 3die Udg.: Vind hin.

[6] I 3die Udg.: Skal.

[7] Saaledes 3die Udg., 2den Udg. har: behages.

Den III. Pſalme.

Kand kaldis

Davids Hußkaarß.

At ſtore Folck har lid tilførn
Aff fremmet oc aff egne Børn
Stor Trengſel, David lærer her,
Det merck oc bed, Gud hielp beteer.

v. 1 **Davids Pſalme, der hand flyde for ſin Søn Abſalon.**

Siunges, ſom:
Beklag' aff all min Sinde, etc.

1.

2 HVad er de HERRE mange
Min' Fiender mod mig,
Som giør' min' Vehe trange,
Det klager jeg for dig:
3 Om Sielen min
Tør mangen haanlig tale,
Du vilt hend' ey huſuale:
Er borte Hielpen din?

2.

4 Dog vilt du HERRE være
En Skiold oc Hielm for mig,
Min Hielper oc min Ære,
Oc den ſom mæctelig
Med Ær' oc Act
Mit Hoffued høyt ophøyer,
Mig Seyer ſtor tilføyer,
Oc demper Finders Mact.

3.

5 Til HERREN min jeg raabte
Med Røſt oc Hierte mit,

Hand mig bønhørde offte
Aff hellig Bierget ſit.
6 Ret tryg jeg ſoff,
Oc vognet op met Ære,
Der mig opholt min HERRE,
Som vaar mit faſte Haab.

4.

7 Jeg vild' mig ey befrycte,
Naar hand min Vecter er,
Om tuſind Mand tilrycte[8],
Belagde mig, ja fler',
Oc tenckte ſaa:
Nu er hand oſſ i Hende,
Wi vill' ham myrd' oc ſkende,
Jeg vilde ſige da:

5.

8 Op, op, min mœctig HERRE,
Frelß mig min ſtercke GUD,
Sla Finder, mig beſuere,
Paa Kiefften, lee dem vd,
Bryd vd der's Tand.
9 Hoß dig er Frelß' oc Ære,
Oc din Velſignelß' HERRE
Er off'r dit Folck oc Land.

Den VI. Pſalme.

Kand kaldis

Poenitentzens Harpe.

Naar Hiertet dit forkynder dig,
Du leffuet har Wgudelig,

[8] I 3die Udg.: tiltrycte (dette maa dog vist anses for en Trykfejl).

Din Synd begræd, ſom du kand meſt,
Den Harpe klinger allerbeſt.

v. 1 **Til Sangmeſteren paa Strengeleg offuer Octav, Davids Pſalme.**

Siunges, ſom:
Aff dybſens Nød raab'r jeg til dig, etc.

1.

2 AH HERre Gud ſtraff icke mig
Vdi din ſtore Vrede,
Oc reffs mig ey, jeg beder dig,
Vdi din grumheds Hede,
3 O HERre Gud mig Naaden tee,
Thi jeg er ſuag oc fuld aff Vee,
Stor Synd mit Hierte krencker.

2.

Mig HERRE læg met Saaren' din',
Min' Been er' ſlet forfærbed'.
4 Min arme Siæl er fuld aff Pin',
At jeg vaar Synd-forhærdet,
Ah, Ah, huor lenge, HErre kier,
Skal jeg ſlig Hierteangeſt[9] bær',
Oc i Vnaade leffue?

3.

5 O, vend dig Gud, oc ſee til mig
Oc frelß min Siæl den arme,
For din Miſkundhed naadelig
Dig offuer mig forbarme.
6 Thi dør jeg hen i Synden min,
Betencker jeg ey Æren din,
I Helffued' dig ey loffuer.

[9] I 3die Ubg.: hiertens Angeſt.

4.

7 Aff ſuck oc graad jeg er nu træt,
Min Seng er vad aff Taare,
8 Mit liuſe Øye er forgræt,
Min' Kinder falmet ſaare,
Jeg er aff hylen vorden graa,
Oc alle de, mig trenge paa,
Ved min Wlycke glædis.

5.

9 Men viger aff, ſom giør' wſkel,
Thi Gud min Græden hørde,
10 Hand min Formaning acted vel,
Min Bøn, der jeg fremførde.
11 Thi ſtaae min' Fiender met Spot,
Vend' de ey om, oc giøre got,
Met haſt lad dem beſkemmis.

Den VIII. Pſalme.

Kand kaldis

Chriſti Naade oc Ære-Rige.

Der Chriſtus vaar en Konge rijg,
Til Døden hand fornedret ſig,
Thi er hand paa ſin Mandom ſkær
Med Hæder kronet oc ſtor Ær'.

v. 1 Til Sangmeſteren offuer Gi-
thit Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Wi tacke dig O Gud vor Faber kiere.

1.

2 HErre vort Herſtab oc Regenter kiere,
Huor herlig oc prectig er dit Naffns ære

I all Verden, du ſom off'r Himle høye
Din Loff kanſt føye.

2.

3 Aff de vnge oc diende Børns Munde
Feſte du din Loff, ſom ey gaar til grunde,
At du kunde din' Fiender beſkemme,
Som dig forglemme.

3.

4 Thi jeg ſkal beſee dine Himle bolde,
Dine Fingers Gierninger mangefolde,
Maanen oc Stierner koſtelig beredde,
Som du beſtedde.

4.

5 O huad ſkuld' et Menniſke for dig være,
At du vild' ihukomme ham met ære?
Oc et Menn'ſkis Barn, at du ham beſøger,
Storlig forøger?

5.

6 Vaar hand end lit ringer, end Englen' ere,
Kort forlat vdi ſin Fornedring here,
Dog er hand kronet met ſtor ær' oc heder
I alle ſteder.

6.

7 Dine Hænders Gierninger ham betrode,
Lagde ham alting gunſtig vnder Fode,
8 Faar oc Fæ ſamt de vilde diur oc feede
Stod ham tilrede.

7.

9 Fulene, ſom ſig vdi Luften ſuinge,
Oc i Buſken grøn føt oc liffligt klinge,
Fiſken oc alt det, ſom i Vandet vandrer,
Der ſig forandrer.

8.

10 HERre, vor HErre oc Regenter kiere,
Huor herlig oc lofflig er dit Naffns Ære
Offuer Land oc Strand, vdj Verden vjde,
I allen tjde,

Den XV. Pſalme.

Kand kaldis

Geiſtlig Borgerræt.

Huo HErrens Borger være vil,
Oc i hans Kircke holde til,
Hand holde ſkal ſlig Loug oc Ret,
Som Gud ſin' Borger har forſæt.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Guds Søn er komn aff Himlen neb.

1.

v. 1 MIn Gud, huo ſtal her ſom en Gieſt
Vdi dit Paulun være,
Oc ſiden boe ret tryg befeſt
Paa Zions Bierig dere?
2 Den ſom oprictig her fremgaar,
Oc ey met nogen vret far,
Men taler ſant aff Hiertet.

2.

3 Oc den ſin Tunge holder reen,
Slet ingen mand beflecker,
Oc giør ſin Næſte ingen meen,
Ey noget Ont oppvecker.
4 Oc ey for Øynen lide maa
Den Onde, men vil ſtaa oc gaa
Met den, ſom HERREN frycter.

3.

Den ſom ſin Næſte ſuer ocſaa
I loulig viiß oc maade,
Oc icke træder der ifra,
Skuld' det end ſkee met ſkade.
Oc ey paa Aager ſetter vd
Sin Penge, oc mod HErrens Bud
Tag'r Skenck off'r den Wſkyldig.

4.

Huo diſſe ting for Øyen har,
Oc giør dem, Gud til ære,
Hans Sag i Verden bliffuer klar,
Guds Pillegrim ſkal være:
Oc ſiden bliffu' i Evighed
Hans Borger, vdi Glæd' oc Fred,
Evindelig ſtadfeſtet.

Den XIX. Pſalme.

Kand kaldis

Apoſtoliſke Prædicke-Embede.

Huiß David tal om Solen klar,
Om Chriſto vel fortolcket ſtaar,
Som met ſit Liuß oc ſalig Ord
Gaar vd offuer den gandſke Jord.

v. 1 **Til Sangmeſteren**
Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Hiertelig monn' mig glæde, den beylig
Sommerstid, etc.

1.

2 DE Himle klar fortælle
Guds ſtore Mact oc Ær',
Saa kand oc icke duelle
Hans Hænders Gierninger,
Det ſtøne Firmamente
Oc Himle-Bygning ſterck,
Men maa oſſ daglig hente,
At ſee Guds Mact oc Verck.

2.

3 At Dagen, følger anden,
Fortæller ſaadan Ord,
At Nat, faar Natten Haanden,
Kundgiør Guds Vijßdom ſtor.
4 Der er ey Folck at finde
Paa runde Verdens Jord,
Met huiß Mund mange ſinde
Jo talis deres Ord.

3.

5 Ders Snoer oc Scriffter klinge
Offr gantſke Jorden frijt,
Ders Ord i Lufften ſuinge
Til Jordens Ende vijt,
Et Paulun hand befeſte
Paa Himmelen blaa-ſkønt,
Som Solen til ſkal gieſte,
Oc boe der vnder kiønt.

4.

6 Der gaar den vd oc brammer,
Den deylig Morgenſtund,
Som Brudgom aff ſit Kammer,
Sig fryder mangelund,

Saa raſk er ingen Kempe,
Hand kand hend' løbe aff,
Sin Gang hun vel kand lempe,
Gaar alt i lige Traff.

5.

Fra Øſtre Himlens Ende
For oſſ hun ſkøn opgaar,
Oc veed ſig ey at vende,
Før hun der atter ſtaar:
For hendes hitzig Varme
Kand ingen ſkiule ſig,
Hun liuß for Rijg oc Arme
Skøn, beylig, prydelig.

6.

Guds Loug er vden lyde,
Der vender Sicælen om,
HERREN vil icke bryde
Sit Vidnißbyrd oc Dom,
Som giør en Daare vjſer.
Befaling hans er ræt,
Tilfører Hiertet liſer,
Oc giør det meget læt.

7.

Guds Bud er klar oc reene,
Giør mørcke Øyen klar,
Hans Fryct ſom Ædelſteene,
Aldrig den Ende faar,
Hans Budord Sandhed ere,
Aff Retfærdighed fuld,
For Guld de Prjſen bære,
Ja det fijneſte Guld.

8.

End Honnig er de søder,
Oc Honningkage skær.
Ved dem din Tiener møder
Paamindelse oc Lær',
Naar mand din' Bud vil holde,
En rjger Løn mand faar,
Du vilt det selffuer volde,
At wi Saligheð naar.

9.

Huo kand sin Synd vdsige
Oc all sin Breck forstaa?
Reenß mig aff dem tillige,
Min lønlig Brøst forgaa.
Haff vel i act din Tiener,
Lad Hoffmod mig ey sla,
Oc met sin' onde Grener
Mig tage Macten fra,

10.

Saa bliffr jeg vden lyde,
Oc frj fra megen Synd.
Min Tale du selff pryde,
Oc mine Ord vel ynd,
Lad ald mit Hiertes Tancke
For dig min Klipp' oc HERR'
Altid oc stedse vancke,
O min Gienløser kier.

Den XXIII. Pſalme.

Kand kaldis

Den gode Hyrde.

Her Contrafeier David dig
Din Hyrde JEſum god og rijg:
Bliff du hans Faar oc lyd hans Røſt,
Til Evig tid du nyder Trøſt.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Huad kand oſſ komme til for Nød, etc.

1.

v. 1 HErren hand er min Hyrde god,
Min Vœcter oc min Nærer,
Thi falder alting mig til Fod,
Alt got hand mig beſkærer:
Mig ſkal ey fattis Siælens Fød',
Ey heller mangle daglig Brød,
Vel mig for ſaadan HErre.

2.

2 Som Hyrden driffuer vd ſin' Faar
Paa beylig Græßgang grønne,
Oc fører dem til rindend' Aaer,
Oc til Vandſtrømme ſkønne:
Saa giør min Hyrde JEſus Chriſt,
Hand føder Siæl oc Legem viſt,
Huert faar ſin Mad oc Dricke.

3.

3 Om jeg faar lyſt til Verdſlig ting,
Min Siæl ſkal hand omvende,
Oc føre mig der fra omkring,
Selff tage mig ved Hænde,

Oc lede mig all Fare frj
Paa Retwiſſhedens trange Stj,
For ſit Naffns ſkyld oc ære.

4.

4 Huad ſkuld' jeg derfor frycte mig,
Mens du har mig ved Haande,
Oc leder mig ſelff tryggelig
Met hellig Ord og Aande?
Trotz Modgang oc all Verdſens Nød,
Trotz Helffued' og den Evig Død,
Din Kiep oc Staff mig trøſter.

5.

5 Du eſt min Vert, jeg er din Gieſt,
Din Dug du for mig breder,
Oc ſpiſer mig met Føden beſt,
Min Wven der ved græder:
Du ſparer ingen Salve god,
Den flyder fra min Top til Fod,
Mit Beger oc gaar offuer.

6.

6 Jeg ſkal ſaa nyde mangeleed
Din Godhed her i Liffue,
Oc din ſtore Barmhiertighed
Hoß mig ſkal ſtedſe bliffue:
Der effter ſkal jeg Eviglig
Boe i dit Huß oc Himmerig,
Ey Ende faa de Dage.

Den XXIV. Pſalme.

Kand kaldis

Ære-Porten.

See Ærens Konge er forhaand
Vdi ſit Ord, i vore Land.
Lad op for ham, du ſyndig Brud,
Lad op din Sicel, gack mod ham vd.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Fryd dig du Chriſti Brud.

1.

v. 1 Alt Jorden HErrens er,
Met huiß den aar oc bær,
Oc Jordens Kreds tilljge,
Met Fattige oc Rijge,
Alt det, ſom er at finde,
Er hans, baad' vd oc inde.

2.

2 Thi hand grundfeſted' den
Paa Haffuet, vel-behend,
Oc hende ſterck beredde
Paa Floderne de brede,
Hun ſtaar paa Hafffens Byller,
Dog de hend' ey bortſkyller.

3.

3 Huo ſkal den Ære naa,
Paa HERRENS Bierg opgaa?
Huo ſkal hans Borger være,
I Zion boe met ære,
Den hellig Sted betræde,
Huor Gud er ſelff til ſtæde?

4.

4 Den ſom vel renſet er
Aff ſin' Mißgierninger,
Som elſker Gud ſin HERRE,
Oc flyer fremmed Lære,
Oc ſuer ey falſkelige,
Sin Næſte at beſuige.

5.

5 Hand ſkal Velſignelß' faa
Af HERREN, oc ſkal naa
Retfærdighed oc Ære
Fra Salighedens HERRE,
Gud ſkal aff Naade giffue,
At hand maa ſalig bliffue.

6.

6 Saadan er deres Æt,
Som Gud adſpørre ræt,
Oc Jakobs Anſict ſøger
Vdi de hellig' Bøger,
At de kund' Chriſtum kiende
I Troen, vel til Ende.

7.

7 I Porte løffter op
Ed'rs Offuerſlag oc Top,
Ophøyes evig Dørre,
Kar Ærens Kong' det ſpørre,
At hand der ind kand komme
Met evig Gaffn oc Fromme.

8.

8 Huo er den Kong' oc HERR',
Som ſaadan Titel bær?
Det er hand, Stridens HERRE,
Chriſtus vor Frelſer kiere,

Der Dieffuelen kand binde,
Oc Helſſued' overvinde.

9.

9 I Jordens Høffdinger,
I HERRENS Portener,
Giør ebers Choerßdør høye,
Sig Kongen ey ſkal bøye,
Oc ebers Hierter vijde,
Lad'r ærens Kong' indride.

10.

10 Sjg mig, huo Kongen er,
Som ærens Krone bær?
Det er Chriſt, Stridens HERRE,
Der alting kand regære,
Jeſus er ærens Konge,
Som ære ſkal huer Tunge.

Den XXX. Pſalme.

Kand kaldis

v. 1 ## Davids Huſis Vjelſe.

En Chriſtens Huß er vjet ſaa,
Med= oc Modgang ind oc vdgaa:
Er Medgang inde, far i mag,
Er Modgang inde, ey forſag.

Siunges, ſom:
Vær glad du hellig Chriſtenhed.

1.

2 JEg, HErre, vil ophøye dig,
Thi du har ſelff vdfrjet mig,
Oc lodſt min Fiender ey faa
Den Glæde, de faſt haabte paa.

2.

3 Jeg raabte til dig inderlig,
Min HERre Gud, oc du hialpſt mig,
Mig giorde helbred, karſk oc ſund,
Til Liff oc Siæl aff din Miſkund.

3.

4 Du HERRE førde op min Siæl
Aff Helffuede, oc Nødſens Quel,
Naar andre foer i Graffuen ned,
Da leffde jeg aff din Godhed.

4.

5 For HERREN ſiunger hiertelig
Hans hellig Folck, en huer for ſig,
Bekiender ham, lad'r Tacken ſkee
Til Helligheds Hukommelſe.

5.

6 Et Øyeblick hand bliffuer vred,
Men Liffuet ſtaar i hans Godhed,
Om Afftenen er Graad oc Brydſt,
Om Morgenen baad' Glæd' oc Lyſt.

6.

7 Jeg ſagde i min Roligheb,
Der ingen giorde mig wfred,
Jeg ſkal ey ſnubl' Evindelig,
Huo kand oc tør angribe mig?

7.

8 Min HERRE i dit velbehag
Gaffſt du mit Rige ſtyrk' oc mag:
Men der du ſkiulte Anſict dit,
Forſkrecktes jeg, bleff Modet quit.

8.

9 Thi jeg vil raabe faſt til dig,
Oc albrig meer forlade mig

Paa verdslig Medgang, Ær' oc Pract,
Men bede om din Styrck' oc Mact.

9.

Huad Nytte er der i mit Blod,
Naar jeg far ned i Graff met Rod?
Kand Støff oc Aske tacke dig,
Din Sandhed rose Eviglig?

10.

Hør derfor Gud, vær naadig mig,
Spar længe mig i Jorderig,
Oc vær min hielp i allen stund,
Saa skal dig prise Siæl oc Mund.

11.

Min Graad du vende til en Dantz,
Mit Ansict fick sin Oli-glantz,
Min' Sørgeklæder drogst du aff,
Mig fryd oc glæde igien gaff.

12.

Thi skal min Ære, HERRE kier,
Dig siunge, oc ey tie meer,
Min HERRE Gud, Evindelig
Jeg tacke vil oc loffue dig.

Den XXXVII. Psalme.

Kand kaldis

Skalcke Lyckes Wstadighed.

Ey staar en Skalcke-Lycke fast,
Men faar ond Ende met en hast:
Thi fryct du Gud, han giffuer dig
Dit Brød oc Næring, Faderlig.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Mit Hierte hui gremmer du dig, etc.

1.

v. 1 FOrtørnis ey oc Nidkiær vær,
Naar Skalckelycke blomſter bær.
2 Thi de ſkull' haſtelig
Som Græß affhugges ſtor' oc ſmaa,
Som grønne Vrter ſnart forgaa.

2.

3 Men haab paa Gud, giør ræt oc ſkel,
I Landet boe, oc nær dig vel,
4 I HERREN haff din Lyſt,
Saa ſkalt du hoß ham nyd' oc faa,
Alt huiß dit Hierte peger paa.

3.

5 Din Vey oc Gierning GVD befal,
Paa hannem haab, oc hand da ſkal
Beſtille alting vel.
6 Oc føre for den klare Dag,
Dit ærlig Naffn, din Ret oc Sag.

4.

7 Vær taus for HERREN, bi ham vd,
Fortryd ey, at en Skalck i Hud
Har fremgang i ſin Vey:
8 Sla det kun hen i Vær oc Vind,
At du ey ſynder i dit Sind.

5.

9 Thi de ſkull' dog ſnart vndergaa,
Men de, i HERRens Fryct beſtaa,
Skull' arffue Landet got.
10 Et Øyeblick en Skalck du ſeer,
Saa far hand bort, ey findes meer.

6.

11 Men de, ſom tage ſact aff ſted,
Skull' arffue Landet, glædis ved
Guds ſtore Lyck' oc Fred.
12 Den Onde mod den fromme Mand
Optencker Skalckhed, ſker met tand.

7.

13 Men HERREN ſkal at hannem lee,
Thi hand hans ſtraffdag nær kand ſee.
14 Den Onde huetzer Suerd,
Oc ſpender Bue, ned at ſla
Oprictig Folck, i huer en vraa.

8.

15 Dog ſkal det Suerd, ſom de drog vd,
Indſtickes i ders Hierte Rod,
Ders Bue ſyndergaa.
16 Retfærdig Skilling bedre er,
End all den Ondis Guld oc værd.

9.

17 Thi de Wgudeligs Ving' oc Arm
Skal ſteckes, ſueckes, dem til harm.
18 Men de Gudfryctige
Forſørger Gud i Verden her,
Evindelig oc vel forſeer.

10.

19 I Modgangs tid ſkull' de beſtaa,
I Dyr tid ocſaa mætte gaa.
20 Men de Wgudelig
I Røg oc Smug far hen met Skam,
Som Fedmen aff de ſtegte Lam.

11.

21 Den onde laan, oc ey betal:
Men den Retfærdig hand huſual,

22 Thi Guds Velſignede
Skull' arffue Landet, haffue Brød,
Naar de Forbandet faa et ſtød.

12.

23 Ew Chriſten Mand hans Leffnetstrin
Aff Gud beredis meget lin,
Hans Idret teckis Gud.
24 Gaar hand paa lud, ſig reiß paa ſkand,
Thi HERREN holder ved hans Haand.

13.

25 Jeg før vaar vng, nu er jeg graa,
Jeg aldrig dog i Verden faa
Retfærdig Mand forlat,
Oc ey hans Sæd om Brødet gaa,
De fick det jo, baad' ſtor' oc ſmaa.

14.

26 Huer Dag vdbytter hand ſit Brød,
Oc laan den Trengde i ſin Nød,
Thi triffues vel hans Sæd.
27 Vig fra det Onde oc giør got,
Ret aldrig bliffuer du til ſpot.

15.

28 Thi HERREN elſker ræt oc ſkel,
Ladr alting gaa ſin Chriſtne vel,
Evig bevarer dem.
29 Men de Wgudlig' ſkull' forgaa,
Naar fromme Folck alt got formaa.

16.

30 Den Gudis Mund ſtor Vijßdom tal,
Huad Chriſtne giør' oc lade ſkal,
Hans Tunge dømmer ret.
31 Guds Loug er i hans Hierte-Rod,
Thi glider ey hans Trin oc Fod.

17.

32 Den Onde lurer, vden ſkel
At ſla retfærdig Mand ihiel:
33 Men Gud det hindre ſkal,
Om hand end dømmis vijt oc ſijt,
For Dommen ſiger Gud ham qujt.

18.

34 Bj effter HERREN, holt hans Vey,
Met Skalcke du ſamthycke ey,
Hand ſkal ophøye dig,
At du ſkalt arffue Landet god,
Oc ſee den Onde ryddes vd.

19.

35 Jeg ſaa en Skalck oc en Tyran,
Der ſig vdbredde paa en plan,
Som et grønt Laurbær Træ:
36 Jeg ſaa mig om, ſin Koß vaar hand,
Jeg lete, men ham icke fand.

20.

37 Giff act paa den, Gudfryctig er,
Jhuad hand liber her oc der,
Saa er dog Enden god:
38 Men Skalcke, ſom i Blomſter ſtaa,
Skull' paa det ſidſte vndergaa.

21.

39 Thi de Retfærdigs Frelſe er
Aff HERren, den Nødhielper kier.
40 Hand viſt ſkal hielpe dem
Fra alle de Wgudelig,
Thi de paa ham forlade ſig.

Den XXXIX. Pſalme.

Kand kaldis

Dødſens Varſel.

Der David krencktis fordum tid,
At Lycken den vaar Skalcke blid:
Da dempet hand ſlig daarſkab ſtor
Met Dødſens varſel, aff Guds ord.

v. 1 Til Sangmeſteren for Jeduthun, Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Jeg beder dig min HErr' oc Gud, lab op, etc.

1.

2 JEg ſlutted i mit Hierte ſaa,
Jeg vil mit Leffnet vare,
At ey min Tunge ſynde maa,
Naar jeg ſeer aabenbare,
Huorledis dend Wgudelig
Kand blomſtre og florere:
Da ſkal min Mund tilknytte ſig,
Oc meget tollig være.

2.

3 Jeg vaar oc meget tyß en ſtund,
Min fromhed jeg fortaugde,
Thi trang mig Sorgen mangelund,
Mit Hierte mig faſt plagde,
4 Det brende i mig ſom en Ild,
Min' tancker gniſted' ſaare,
At Lycken ſkuld' ham være mild,
Jeg kund' min Mund ey vare.

3.

5 Men at jeg ſligt kand ſla aff Hu,
Da lær mig, HERRE kiære,

At tænckе paa min Ende nu,
Huor nær mit maal tør være,
At jeg kand vide, naar jeg skal
All Verdslig ting forlade,
Oc flytte aff den Grædedal,
Som kand mig intet baade.

4.

6 See, mine Dage satte du
Som en Haandsbret at være,
Oc min' Liffs timer, veed jeg nu,
Som inted for dig ere.
Ja, huer en Mand, i Verden boer,
Forfenglig er med alle,
Om hand end staar i beste floer,
Hans Blomster snart affalde.

5.

7 Ret som en Skuggе hand fremgaar,
Dog tør hand hugg' oc sticke,
Hand samler nock, men huo det faar,
Det veed den Synder icke.
8 Nu vel min Gud, huad er min trøst,
Huor effter jeg nu tøffuer?
O du est all min Hiertens lyst
Oc attraa, men jeg leffuer.

6.

9 Aff all min Synd vdfrj du mig,
At Daaren mig ey skammer.
10 Jeg vil nu tie vjselig,
Naar den Wgudlig brammer.
11 Ah giør mig ey formegen plag'
For min store vansnilde,
Thi jeg vansmectis aff din' slag,
Din Haand paa mig formilde.

7.

12 For Syndens ſkyld du refſſe kand
Met din Straff Mand oc Quinde,
At deres ſkønhed ſtrax paaſtand
Maa falme oc forſuinde
Som Møll, der tærer Klædet hen:
Ja alle Folck tillige
Forfenglig er, viſt huer oc en,
Den Fattig met den Rige.

8.

13 Gud hør min Bøn, act raabet mit,
Ti icke til min Taare,
Jeg fremmed er i Landet dit,
Som mine Fædre vaare.
Lad aff fra mig, formild din Straff,
At jeg maa trøſted bliffue,
Før jeg far bort vdi min Graff,
Oc ey er meer i liffue.

Den XLIII. Pſalme.

Kand kaldis

Kircke-Længſel.

Der David vden billig Sag
Dreffs fra Guds Huß, i ſtor wmag:
Da beder hand oc længes faſt,
Til Gud hiemkalder ham met haſt.

Siunges met ſin ſedvaanlig Tone
O HErre frelß mig, oc døm, etc.

1.

v. 1 VDfør min ſag met ræt oc dom
Min Gud oc Dommer kiære,

For onde Folck du ſkaff mig rom,
Oc frj fra Falſtenere:
2 Thi du eſt dog min ſtyrckis Gud,
Hui ſkiuder du mig fra dig vd?
Hui ſørger jeg aff trængſel?

2.

3 Vdſend dit Liuß, dit Ord oc Aand,
Din Lyffters Sandhed gode,
De ſkulle lede mig ved Haand,
Oc ſtyre ræt min Fode
Til Zions Bierg den hellig Sted,
Huor du beteer din Herlighed,
Oc til din Kirck' oc Bolig.

3.

4 Saa vil jeg til Guds Alter gaa
Met et tacknemligt Hierte,
Min' Læbers Faar der offre paa,
At du mig hialpſt aff ſmerte,
Ja, til min frydd oc glædis Gud,
Oc tacke dig aff Hierte-rod,
Min Gud met Harp' oc Pſalter.

4.

5 Hui ængſter du dig nu, min Siæl,
Hui bruſer du ſaa ſaare?
Bi effter Gud, thi jeg ſkal vel
Endnu met glædlig Taare
Ham tacke, thi den HERRE blid
Er mit Anſictes Hielp altid,
Min Gud oc min Skydzherre.

Den XLVI. Pſalme.

Kand kaldis

Den faſte Borg.

Met denne Pſalme, kieck i Sind,
Guds Kircke gaar i Modgang ind,
Thi Gud er hendis faſte Borg,
Som hielper aff all Nød oc Sorg.

v. 1 Til Sangmeſteren, for Chore Børn, en Sang offuer Allamoth.

Siunges, ſom:
Vor Gud hand er saa faſt en Borg.

1.

2 GUd er vor ſkiold oc faſte Borg,
Vort ſkiul imod all Fare,
Hand hielper oſſ aff Nød oc Sorg,
Der oſſ nu klemmer ſaare.
3 Thi frycte wi ey for
Det mindſte Hoffued-Haar,
Om Jorden ſanck i grund,
Oc Biergen' denne ſtund
Midt vdi Haffuet velte.

2.

4 Lad bruſe Vandet, men det vil,
Lad Fienden men fnyſe,
Lad Bierg' oc Høye ſuſe til,
For Bylgen ſkelff' oc gyſe.
5 Dog ſkal Guds hellig Aa
Met ſine Becke ſmaa
Leſke hans Kirck oc Stad,
Oc giøre meget glad
Den Allerhøyſtis Bolig.

3.

6 Thi Gud ſelff midt i Staden boer,
Den ingen kand omſtøde.
Hand den opholder met ſit Ord,
Betiden frelß aff Nøde.
7 Hedninger ſkelffue maa,
Oc Rigerne forgaa,
Jorden maa flyde bort
I Affgrunden, vel kort,
Naar GUD ſin Røſt lad'r høre.

4.

8 Den ſtercke HERRE Zebaoth
Met oſſ forviſt ſkal være,
Vor Feſtning oc vort høye Slot
Er Jacobs Gud oc HERre.
9 Beſeer Guds mæctig Id,
Naar hand drager i ſtrid,
Landet fordærffuer hand,
Ham ingen hindre kand,
Før alting ligger øde.

5.

10 En Krig hand oc affſkaffe kand,
Soldaten ſnart afftacke,
Oc bryde Buen met ſin Haand
Oc Spidtzen ſlaa mod Backe,
Ruſtvognen lige ſaa
Hand ſlaar i ſtycker ſmaa,
Met Ild opbrender dem,
De ey gaa lenger frem,
Huer lader aff at ſtride.

6.

11 Thi holder op, oc lærer til,
At jeg er Gud, ſom ære

Paa Hedninger indlegge vil,
I Landet Prijſen bære,
12 Den ſamme ſtercke Chriſt
Hand er met oſſ forviſt,
Imod all Nød oc ſpot
Er Jacobs Gud vort Slot
Oc mæctige Stridsherre.

Den XLVIII. Pſalme.

Kand kaldis

Strid icke mod Kircken.

Off ey mod Kircken Ridderſpil,
Gud icke gierne tabe vil.
Lad hendes Gods wrocked ſtaa,
Leg heller til, end tag der fra.

v. 1 **En Pſalmeſang for Chore**
Børn

Siunges, ſom:
O Stiernens Skaber i Himmelſke, etc.

1.

2 VOr Gud er ſtor oc fuld af prijß,
Huer Tunge hannem Loff bewijß,
I vor Guds ſtad, hans Kircke-rom,
Hans hellig Bierg oc Chriſtendom.

2.

3 Det Bierig Zion ligger ſmuct,
Opfylder Landet met ſin Luct,
Der Norden for er Kongens Stad,
Oc hele Landet er fuld glad.

3.

I hendes Bolig HERREN boer,
Oc kiendes i sit hellig Ord,
At være hendes høye Slot
Oc Skandtze, mod all Verdens spot.

4.

Thi Kongerne forsamle sig
At stride mod hend' mæctelig,
De drage op met samled Mact,
At hun kund' bliffue ødelagt.

5.

Men der de først til Staden saa,
Forundring stor kom dennem paa,
De skrecktes fast oc giorde been,
Tilførde hende ingen meen.

6.

Saa hastig Redtzel dem beskød,
Som Quinden i sin Barsel-nød,
Som Østen storm de Skib i Strand,
Saa synderbrød dem HERRens Haand.

7.

Wi det saa hørde, det oc saa
I HERREN Zeboths Stad tilgaa,
I vor Guds Stad gik det saa til,
Som Evig Gud befeste vil.

8.

Wi tenckte paa din Miskundhed,
Oc dine Lyffter sammeled,
Oc i din Tempel vented fast,
At du skuld' frj oss met en hast.

9.

Oc lige som du Naffnet bær,
Saa er oc Gud din prijß oc ær',

Aff Retwiſſhed din høyre Haand
Er offuen fuld i alle Land.

10.

12 Dit Bierig Zion glæder ſig
Met Judæ Døtter frydelig,
For dine Domme oc din Ræt,
Dit Ord giør deres Hierte læt.

11.

13 Spadzerer Zion runden om,
Oc gaar omkring Guds Kircke from,
Oc teller hendes Skandzer ræt,
At ingen bliffuer der forgæt.

12.

14 Til hendes Muer ſlar Hiertet hen,
Forbedrer den met Kalck oc Steen,
At I kund' det fortelle ret
For ders Efterkommend' æt.

13.

15 Thi denne Gud, vor Gud er blid
Evindelig, nu oc altid,
Hand ſkal regære Liff oc Siæl,
Indtil wi dø, oc fare vel.

Den LI. Pſalme.

Kand kaldis

Poenitentzens Spejl.

Et klarer Poenitentzens Spejl,
End denne Pſalme, ſlar dig feil:
Spejl dig der i, din Synd du ſeer,
Saa toe dig reen, oc ſynd ey meer.

v. 1 **Til Sangmeſteren, Davids Pſalme,**
der Nathan Prophete kom til hannem,
effter hand var indgangen til
Bath Saba, 2 Sam. 11. oc 12.

Siunges met ſin ſedvaanlig Tone.

1.

2 O HERRE Gud benaade mig,
Aff godhed din forbarme dig,
3 Affflet min Synd oc Ondhed
For din ſtore Miſkundhed,
4 Oc toe mig vel, O HErre Gud,
Aff all Mißgierning ſtyl mig vd:
5 Thi jeg dem nu bekiender,
Ey Hyckleri forvender,
Ja all min Synd er ſtedß' for mig,
6 Jeg har alleen' ſyndet mod dig,
For dine Øyen ilde giord,
Du eſt Retfærdig i din Ord,
Du dømmer eller dømmis.

2.

7 Wdulig er jeg kommen hid,
Min Moder mig i ondſkabs jid
Vndfick, i Synden fødde,
Til Helffuede forødde.
8 Slig ſkiulter Sandhed maa her frem,
Om jeg ſkal faa den Vijßdom hiem,
Som ſkiules hemelige
I Evangelj Rige.
9 Beſtenck mig, HERR', met Iſop ſtøn,
At jeg for Snee bliff'r huid oc kiøn,
10 Din Glæd' oc Fryd lad høre mig,

Saa fryd's de Been oc glæde ſig,
Som du har ſynderknuſet.

3.

11 See icke til min Laſt oc Skam,
Vdſlet min Synd, vær mig ey gram.
12 O HERRE mig begaffue,
Et Hierte reent at haffue,
En rætter Aand forny i mig,
13 Forſkiud mig icke ſlet fra dig,
Tag ey din hellig Aande
Fra mig, giff ræt forſtande.
14 Din Sal'gheds Trøſt giff mig igien,
O Gud min HERRE oc min Ven,
Opholb mig met en ſønlig Aand.
15 Saa vil jeg lær' din Vey hver mand,
Oc Synder' til dig vende.

4.

16 Fra all min Blodſkyld frj mig vd
Gud, Ja min Saligheds Gud,
Saa ſkal min Mund dig priſe,
Rætvijßheds Loff bevjſe.
17 Lad op, O HERRE, Læber min,
At jeg forkynder Æren din:
18 Til Offer, om du lyſted,
Du intet ſkulde myſted,
Brendoffer eller meer ſaadant
Behager ey, men er et Tant,
For dine Øyen er kun Had:
19 Guds Offer, ſom hand offre bad,
Er et bedrøffued Hierte.

5.

Et knuſed Hierte, ſom er ræt,
Vil Gud ey haffue ſlet forgæt,

Hand vil det ey foracte,
Min Siæl det vel betracte.
20 Giør vel min HERRE mod Zion,
Effter din gode Ville from,
Byg Hieruſalems Mure,
Giff hende Freden ſtore.
21 Da ſkalt du haffu' til Offer lyſt,
Til Offer det, ſom er rætvijſt,
Til det Brendoffer ſtaar dit Mod,
Saa ſkal mand da de Kalffue god
Oppaa dit Alter legge.

Den LVII. Pſalme.

Kand kaldis

Davids Kuleſang.

Der David vdi Hulen rand,
Oc ſat met Liffued i ſin Haand:
Da bad hand Gud vdføre ſig,
Fick redning, tacker Hiertelig.

v. 1 **Til Sangmeſteren (met Titel)**
Fordærffue icke Davids gyldene Smycke, der hand flyde for Sauls Anſict i Hulen, 1 Sam. 22.

Siunges, ſom:
Nu bede vi Gud den hellig Aand.

1.

2 GVd vær mig naadig, vær naadig mig,
Thi min ſiæl forlader ſig paa dig,
Oc jeg vil ſicker bygge
I dit Vingeſkygge,

Indtil Wlyck' oc Baade,
Ald Fare, Nød oc ſkade
Gaar offuer.

2.

Jeg vil nu raabe, ſom jeg meſt kand,
Til den Allerhøyeſte Gud ſand,
Som paa min Nød giør ende,
Skal fra Himlen ſende
Sin Hielp, oc mig vdriffue,
Dem ſpot oc ſpæ tildriffue,
Mig ſpotte.

3.

Gud ſkal vdſende ſin Miſkundhed
Oc ſin Sandhed, jeg til fulde veed.
Min Siæl er iblant Løffuer,
Mordbrender oc Røffuer,
Huis Tænder er' ſom Pjle,
Oc Tungen vden huile
Som ſkarpt Suerd.

4.

Gud, dig ophøye offr Himlene,
Lad din Ære offuer Jorden ſee.
For mig de Garnet lagde,
Siælen min forſagde,
For mig en Graff de groffue,
De fald' der i tilhaabe
Behende.

5.

Gud, gantſke rede mit Hierte er,
Det er tilrede, jeg ſiger her,
Jeg vil nu leeg' oc ſiunge:
Op min Ær' oc Tunge,

Min Harpe oc min Cither,
Paa Pſalmer eder fliter
Betiden.

6.

10 Min HERRE Gud jeg dig tacke vil,
Oc dig bekiende, men jeg er til,
Blant Folckene her hiemme,
Ey din Ære glemme,
Blant fremmed Landſkab mange,
Saa vijt min Scrifft kand lange,
Dig prijſe.

7.

11 Thi din Miſkundhed den er ſaa ſtor,
Den recker indtil de Himle-Choer,
Din Sandhed indtil Skyer,
Offuer Folck oc Byer,
12 Offr Himle dig ophøye,
Gud offuer Jorden føye
Din Ære.

Den LX. Pſalme.

Kand kaldis

Den gyldene Roſenſpan.

Et gylden Smycke vist det er,
Naar Førſter haffue HErren kier,
Hoß dem er Lyck' i Krig oc Fred,
Det gantſke Land der triffues ved.

v. 1 **Til Sangmeſteren, ofuer Vidnißbyrdens Lilie,** Davids gyldene Smycke til Lærdom. (2.) Der hand ſtridde met en Syrer aff Meſopotamia oc met en Syrer aff Zoba, oc der Joab omvende oc ſlog Edomiterne i Saltdallen, tolff tuſinde. 2 Sam. 18. 1 Par. 18.

Siunges, ſom:
O HErre Gud det komm'r nu vd, etc.

1.

3 DV HERRE Gud, ſom dreffſt oſſ vd
Oc ſpridde oſſ, i Vrede:
Vend om igien, oc vær vor Ven,
Vdſlet vor Synder lede.
4 Du har forſtreckt all Landſens Slect,
Oſſ ſønderreffuet ſaare,
Ah hele du vor ſkade nu,
Wi ſkelffue ved ſlig fare.

2.

5 Stor ſtraff oc væ lodſt du oſſ ſee,
For ſterck en Vin oſſ ſkenckte:
6 Men gaffſt dog dem en Banner frem,
Dig frycte oc paatenckte.
For Sandheds ſkyld, bevijß dem hyld,
Ophøye dem met ære,
7 At Venner din' fra Finden ſin'
Befrijß, oc Priſen bære.

3.

O giør Biſtand met høyre Haand,
Hielp oc bønhør oſſ HERRE.
8 Gud tal derom i Helligdom,
Thi maa jeg lyſtig være:
Jeg dele vil Sichem, der til
Giff mig Gud Krafft oc Naade,
All Suchotz Dal jeg maale ſkal
Met ſkel i alle maade.

4.

9 Thi Gileath, met Land oc Stad,
Manaſſe min ſkal være,

Ephraims Stam, met mact oc bram
Min Banere ſkal bære,
Iuda mit Folck, er Lougſens Tolck,
Som Loug oc Ræt ſkal lære.
Men Moab er, ey bedre verd,
Mit Fodkar maa hand være.

5.

Off'r Edoms Bro, min Fod oc Sko
Met Guds hielp ſnart ſkal ſpringe,
Philiſter nu, vel ere fro,
Jeg ſkal dem dog betuinge.
Huo fører mig, ræt tapperlig
Til en faſt Stad oc Feſte?
Huo viſe kand, til Edoms Land?
Jeg acter dem at gieſte.

6.

Det ſkalt du Gud, ſelff rette vd,
Du ſom-fordreffſt oſſ føre,
Oc ey paa Tog, med oſſ vddrog,
Som du pleyet at giøre.
Ah hielp i Nød, oc farlig ſtød,
Wi nu i ſtedde ere,
Thi Menniſken, ræt huer oc en,
I Skiolden intet føre.

7.

Nu Gud vdgaar, oc met oſſ ſtaar,
Oc ſelff vil Fanen føre,
Stormæctig Ting, i Stridens Ring,
Wi ville ved ham giøre:
Oc hand alleen' ſkal giøre meen
Vor Fiender de ſtore,

Oc dem nedſla, de ſkull' ey ſtaa,
Men falde flet til Jorde.

Den LXV. Pſalme.

Kand kaldis
HErrens Kilde haffuer
Vand nock.

Gud ſpiſer Siælen met ſit Ord,
I Kircken breder Dug oc Bord:
Hand kron oc Aaret met ſin Fruct,
At Legemet opholdis ſmuct.

v. 1 Til Sangmeſteren, Davids
Pſalme, en Sang.

Siunges, ſom:
Alleeniſte Gud i Himmerig, etc.

1.

2 I Stilhed oc Tolmodighed
Mand Gud i Zion loffuer.
Ham der betalis ſammeled
Vor Tack oc Løfftets gaffuer:
3 Oc ſom hand hører der vor Bøn
Ved Chriſtum ſin enborne Søn,
Saa ſkull' did alle komme.

2.

4 Min ſyndig Ord oc Gierning ond
Har mig flet offuervældet,
O Gud forlad mig dem i grund,
Thi de mig offte felled.
5 Lyckſalig er hand viſſelig,
Som du udvel aff Naaden rig,
Til dig at maa fremkomme.

3.

At hand maa boe i din Forgaard,
Oc mættis met dit Gode,
Som i din Kircke for ham ſtaar,
Fortient met Chriſti Blode.
Høy oſſ vor Gud oc Salighed
Ved din ſtore Retfærdighed,
Som vnderlig befindis.

4.

Du ſom eſt hele Verdens Haab,
Oc feſter Land oc Riger,
Som ſtiller Storm, Alarm oc Raab,
Naar Skaren hefftig kriger.
At onde Folck maa frycte ſig,
De Gode glædis Hiertelig,
Baad' aarl' oc ſilde lege.

5.

Met din Velſignelß' mildelig
Du Jorden oc beſøger,
Oc giør den ſkiøn og meget rijg,
Din Beck ſig faſt forøger,
Met Korn du Jorden giør fuld væn,
Du vander hendis Ager-reen,
Oc jeffner hendis Furrer.

6.

Met Regn du oc giør Jorden blød,
Velſigner hendis Grøde,
Oc kroner Aaret met dit Brød,
Din Fied drybe met Føde,
Greßgang i Ørcken ſtaar oc ſkøn,
Din Dug giør den baad' fæd oc grøn,
All Fædrifft herlig ſtander.

7.

14 De Bierge, ſom forthyrcked vaar,
Lifflyſtig de nu ſtande,
Oc Marcken klædde du met Faar,
Oc Dalene forſande
Met Kornet offuerdragne er,
Oc fryde ſig baad' fiern oc nær,
Sin Skaber Tacken ſiunge.

Den LXXI. Pſalme.

Kand kaldis

Langt Leffnedtz oc Treffnedtz Bon.

At du kandſt herlig Alder naa,
Oc din' Wvenners Haand vndgaa,
Maat' du vel ønſk' aff HErrens Haand,
Om du Guds Ære fremme kand.

Siunges, ſom:
Jeg beder dig min HErr' oc Gud, lad op, etc.

1.

v. 1 GVd, jeg forlader mig paa dig,
Lad mig ey Evig ſkemmis,
2 Ved din Rætvißhed vdfrj mig
Oc redde mig, ſom klemmis:
3 Bønhør oc frelß, bliff mig altid
Min Boligs Klippe beſte,
At jeg maa altid ſøge did,
Som til mit Slot oc Feſte.

2.

4 Min Gud vdfrj mig Naadelig
Aff de Wgud'ligs Hænder,
Oc wretfærdig Folckes ſuig
Samt Voldsmends Haand oc Tænder.

Thi du eſt dog all min Tilljd,
Mit Haab, O HERRE, HERRE,
Fra Roden op oc Barnboms tid
Min Tilfluct du vild' være.

3.

Jeg har forlat mig tryggelig
Paa dig aff Moders Liffue,
Huor aff du ſelff har draget mig,
Den Roeß vil jeg dig giffue.
Skal jeg der offuer dricke ſpot
Oc bliffue et Vidunder,
Saa eſt du dog mit faſte Slot
Oc Tilljd alle ſtunder.

4.

Opfyld min Mund met Prjſen din,
Ja daglig met din Ære,
Bortkaſt mig ey i Alder min,
Naar Been vil mig ey bære.
Thi mine Finder tal' mod mig,
Oc effter Liffuet tracte,
Beraade dem imellem ſig,
Et ſtød de mig viſt acte.

5.

De ſige, Gud ham har forlat,
Forfølger, griber Manden,
Nu faa I ham til viſſe fat,
Thi Gud ſlog aff ham Haanden.
Vær derfor icke langt fra mig,
Kom ſnarlig mig at redde,
Vndſæt du mig høy=mectelig,
Met Hielpen til mig træde.

6.

13 Lad dem beſkemmis endelig
Fordærffuis oc gaa vnder,
Imod mit Liff ſom ſætte ſig,
Oc ſøge alle ſtunder
Min ſkade oc wlycke ſtor,
Lad dem met all Vanære
Beteckis ſlet, ſom met en Jord,
All ſkendtzel lad dem bære.

7.

14 Men jeg vil haabe allen ſtund
Paa dig, din Prijß forøge,
15 Din Retvijßhed viſt ſkal min Mund
Fortell', oc din Loff ſøge,
Huer Dag oc Stund jeg loffuer dig,
Vil jeg din Hielp ey ducke,
Dog det er mig wmueligt
Din Godhed all fortælle.

8.

16 I Krafften din vil jeg fremgaa,
Oc i din ſtore ſtyrcke,
Din Ret oc Lower tencke paa,
Oc dig alleene dyrcke,
17 Som du min Gud ſelff lærde mig
Op aff min Vngdoms Dage.
Jeg vil endnu berømmelig
Mirackel din frembrage.

9.

18 Oc til min høye Allerdom
Din Ære icke dylle,
Forlad mig icke, HERRE from,
Før jeg det kand opfylde,

Oc kundgiør all din Arm oc Krafft
For Slecter, nu til ere,
Ja end din ſtore ſtyrckes Safft
For deres Børn vel kiære.

10.

O HERRE Gud, huor mectig er
Din Retvjßhed den rige,
Du ſom giør mæctig Gierninger,
Min Gud, huo er din lige?
Fuld Angeſt ſkenckte du for mig,
Men ſkalt mig Liff giengiffue,
Oc mig igien ræt meſterlig
Aff Jordens Bug opriffue.

11.

Du ſkalt igien ophøye mig
Til Herredøm oc Ære,
Oc trøſte mig fuldkommelig,
Saa vil jeg oc frembære
Dig Tack oc Prijß, met Pſalter-klang,
For din Trofaſthed dellig,
Oc ſla for dig en Harpe-Sang,
I Iſrael, du hellig'.

12.

Min' Læber ſkulle fryde ſig,
Naar jeg ſaa for dig ſpiller,
Min Siæl oc ſpringe glædelig,
Min Tunge ſig ey ſtiller,
Hun daglig din Retfærdighed
Skal prjſe oc forøge.
Thi de faa ſkendtzel oc fortred,
Som min Wlycke ſøge.

Den LXXIV. Pſalme.

Kand kaldis

Den Aandelig Turteldue.

Som Turteldven engſtis hart
Aff Falck oc anden Høge-Art:
Saa plagis Chriſti Kircke arm
Aff Skalcke, det ſig Gud forbarm.

Aſaphs Vndervißning.

Siunges, ſom:
JEſu Chriſt dig tacke wi.

1.

v. 1 HVi fordriffuer Gud oſſ ſlet?
Skal ſaa din Brede ryge
Offuer dine Faar oc æt,
Som du giff'r Føden tryggе?
2 Tenck dog paa din Menighed,
Som du i fordum Dage
Dig ſelff forhuerffuet mangeſted,
Forløſte aff ſtor Plage,
Zions Bierig, du paaboer,
Din Arff oc Eydom gode
3 Betee din hielp oc Naade ſtor,
Traad Finden vnder Fode,
Som vil alting ſtøde om,
Der findes i din Helligdom.

2.

4 I Tempel-Forſamling din,
Huor mand dig æret førre,
Brøle de ſom Kiør oc Suin,
Der's Affguder indføre,

5 Nockſom ſees oc kiendes de,
Som Øxerne opheffue,
Paa Templen ſom et knudet Træ
De hugge faſt oc kløffue,
6 Taffler ſkønne, ſkaaren Verck,
For Stang oc Hammer ſpringe.
7 De hellig' Kar i Ilden ſterck,
De griſkelig indſtinge,
Dit Naffns Bolig, dig til ſpee,
Til grunde de vanhellige.

3.

8 Sigende i Tancken ond,
Lad'r oſſ nu røffu' oc ſkende,
Alle Kircker ſla i grund,
Met Ilden dem opbrende.
9 O vor GVD, wi icke ſee
Din Hielpes Tegen klare,
Oc borte er' Propheterne,
Som veed, om ſligt ſkal vare.
10 Ah vor GVD, huor lenge ſkal
Modſtanderen ſaa bramme,
Oc Finden uden Maal oc Tal
Dit Naffn aldeelis ſkamme?
11 Hui tag'r du din mæctig Arm
Oc ſticker den ſaa død i Barm?

4.

12 Gud er dog aff gammel tid
Min Konge oc min HERRE,
Du mig frelß, giør mectig ijd
Paa Jorden her oc dere.
13 Haffuet ſkilde du met mact,
Hualfiſkens Hoffuet knuſte,

Oc bød dem, de ſkuld' fare ſact,
I røde Haff vdpuſte.
14 Leviathan ſit Hoffuet brød,
Hans Mact lodſt dig fortryde,
Gaff Folck i Orcken ham til fød'.
15 Du Kilder lodſt vdflyde,
Naar dit Folck behøffued det,
Vdtørret ſtride Floder met.

5.

16 Dag oc Nat er ſkabning din,
Du Liuß oc Solen giore,
17 Satte Jordens Grendtzer ſijn,
Sommer næſt Vinter-Fore.
18 Tenck dog paa, at Finden gram
Dig, HERren ſtor, forhaaned,
It daarlig Folck, met ſpot oc ſkam
Dit Naffn de icke ſkoned.
19 Giff ey Turteldven din
De vilde Diur til føde,
Oc lad din arme Kirck' aff pin'
I grund ey legges øde,
20 Haff i act dit Ord oc Pact,
Thi Skoff met Nøffuer' er belagt.

6.

21 Lad din arme ringe Hob
Ey gaa der fra met ſkamme,
Dig nu ſøge met ſit Raab,
Dit Naffn hoß dem ſkal bramme.
22 Giør dig rede HERRE GVD,
Din egen Sag vdføre,
Ah tenck dog oc betracte vd,
Huad ſpot de dig nu giøre,

Dag oc ſtund de daarer ſlem
Stor haanhed dig beviſe.
23 Din Findes Røſt du ey forglem,
Som ſkogre høyt oc fniſſe,
Din Modſtanders Liud met fljd
Jo ſtørr' oc ſtørre blir altid.

Den LXXVII. Pſalme.

Kand kaldis
Guds høyre Haand kand Al-
ting vende.

Vort Kaarß er viſt en tunger Steen,
Som giør baad' Siæl oc Legem meen:
Men tro oc haab, Guds høyre Haand
Den Steen affvelte vil oc kand.

v. 1 Til Sangmeſteren offuer Je-
duthun, Aſaphs Pſalme.

Siunges, ſom:
Jeg vil din Prijß vdſiunge.

1.

2 MIn Røſt til Gud ſkal være,
Jeg hannem kalder paa,
Min Røſt er til min HERRE,
Hand mig bønhøre maa.
3 Jeg ſøgte ham i Nød,
Min Haand om Nat vdſtrackte,
Til Gud i Himlen racte,
Min Siæl for trøſt vaar død.

2.

4 Om jeg paa Gud end tenckte,
Dog nød jeg ingen Roe,

Min Aand ſtor Angeſt krenckte,
Vaar end min Tancke froe,
Fra Søffn hand holt mig op,
Thi er jeg nu vanſmectig,
Oc ey mit Mæle mectig,
Blot=arm til Sicel oc Krop.

3.

Jeg tenckt' paa gammel Dage,
Oc paa den fordum Tid,
Der Fædrene led Plage,
Huor du dog vaarſt dem blid.
Jeg kom oc vel ihu
Min førrig Sang oc Glæde,
Der Gud vaar mig til=ſtæde,
Oc gaff i Hiertet Ro.

4.

Her paa mit Hierte tracted
Vel hele Natten vd,
Der paa min Aand oc acted
Oc ſancked ſaadant Mod:
Skal da min HERRE rijg
Mig Eviglig fordriffue,
Hoß ſig ey lade bliffue,
Oc meer ey elſke mig?

5.

Er da hans Miſkund vde?
Oc holder hand ey meer
Sit Ord oc Lyffter gode,
Til alle Slecter ſkeer?
Har GVD ſin Naade glemt?
Er hans Miſkundheds Dørre,
Som vijt ſtod obne førre,
Aff Vrede ſlet tilklemt?

6.

11 Jeg ſagde, det er Sagen,
Huorfor jeg nu er mat,
Omſkifftelſer oc Dagen
I HERRENS Haand er ſat.
12 Men jeg vil idelig,
Paa HERRens Gierning grunde,
Betracte dem huer ſtunde,
Forbum tildroge ſig.

7.

13 Oc jeg vil tale gierne
Om dine Gierninger,
Som du giør nær oc fierne
Mod alle Menniſker.
14 O Gud, huor hellig er
Din Vey i Kircken prædtig,
Huo er ſom HERREN mædtig,
En Gud, ſom Gud kand vær'?

8.

15 Du ene eſt den HERRE,
Som giør Miracker ſtor,
Din Mact oc ſtore Ære
Den ſees paa Verdens Jord.
16 Veldig gienløſte du
Dit Folck, din Jacobs Slecte,
Oc Joſephs Affkom Ecte
Komſt du ræt vel ihu.

9.

17 Det røde Haff dig kiende,
Oc Vandene dig ſaa,
De vred ſig nock oc vende,
Affgrunden rørdis da.

18 De Skyer øfte Vand,
De høhe Skyer tordnet,
Din' Straaler, du forordnet,
I Lufften foer paaſtand.

10.

19 Din Tordens Liud tilljge
I Lufften heel oc halff
Opliuſte Jorderige,
At Jorden hefftig ſkalff.
20 Din Vey i Haffuet drog,
Din Stj i Vandet ſtore,
Dog fundes ey Fodſpore,
Der Haffuet ſammenſlog.

11.

21 Du førde vd met Ære
Som Faar din Iſrael,
Oc dine Børn høy-kiære
Som vnge Lam ſaa vel
Ved Moſis mæctig Haand,
Ved Arons oc diſlige:
Dit Folck det veed at ſige,
Du alting giøre kand.

Den LXXXIV. Pſalme.

Kand kaldis

Guds lifflig Bolig.

Guds Kircke er den Bolig ſkøn,
Der Vinter er, met Sommer, grøn.
Vor Siæl der i er fro oc glad,
O lad'r oſſ ſmuct dib fyllis ad.

v. 1 **Til Sangmeſteren offuer Gi-**
thit, Chore Børns Pſalme.

Siunges, ſom:
Aff dybſens Nød lab'r oſſ til Gud, etc.

1.

2 HVor elſkelig din Bolig er
Du mæctig ſtridens HERRE!
3 Min Siæl den inderlig begær,
Aff længſel ſiug maa være,
Mit Hiert' oc Kiød faſt efftertraar
At komme til min Guds Forgaard,
Der i Liffſens Gud ſig fryde.

2.

4 Spurffuen end finder Huſet ſit,
Sualen end oc ſin Rede,
Huor hun ſin' Eg vbligger frjt:
Men jeg ey naar den Glæde,
At jeg maa hoß dit Alter boe
HERR' Zebaoth, oc nyde Roe
Vdi dig min Gud oc Konge.

3.

5 O ſalig' er' de viſſelig,
Som i dit Huß maa bygge,
De ſkulle ſtedtze loffue dig,
Oc være der heel trygge:
6 Forviſt det Menniſk' ſaligt er,
Huis ſtyrcke er i dig, min HERR',
Oc din Vey i deres Hierte.

4.

Gaa de end giennem Morkerdal,
Modgangens Stj den trange,

Dog ſkal den ſom en Kilde ſual
Leſke der's Hierte bange,
Ja idel Guds Velſignelſer
Skal dem betecke en oc huer,
Oc ſom Regn dem offuerſtencke.

5.

8 De ſkull' end ocſaa Hær fra Hær,
Met Aandtzens krafft oc ſtyrcke
Til Gud i Zion komme nær,
See ham, i Troen dyrcke.
9 O HERRE kiær, vid oſſ den Bøn,
Gud Zebaoth, ved Chriſt din Søn,
Høy det viſt O Jacobs HERRE.

6.

10 Ah GVD vor Skiold, ſee flucten min,
Din Salved' kald tilbage,
11 En enſte Dag i Forgaard din
Er bedr' end tuſind Dage,
I Guds Huß jeg langt heller vil
Vær' ringſte Dreng, men jeg er til,
End vær' Størſt i Skalcke-Bolig.

7.

12 Thi HERREN Gud er Soel oc ſkiold,
Som giffuer Naad' oc Ære,
Alt got ſkal hand ſin Kircke bold
(Oprictig Folck) beſkære.
13 O ſalig er huer Quind' oc Mand,
Som ſig paa dig forlade kand
HERRE Zebaoth, du kiære.

Den LXXXIX. Pſalme.

Kand kaldis

Chriſti evige Rige.

Chriſtus ſom er aff Davids Rod,
Hand er en evig Konge god,
Oc herſker offuer Jacobs Huß
Evindelig, met Prijß oc Roeß.

v. 1 **Til en Vndervijßning, Ethans den Eſrahiters.**

Siunges ſom Jonæ Pſalme:
Guds Naade oc Barmhiertigheb, etc.

1.

2 JEg ſiunge vil HErrens Miſkund
Evindelig, oc met min Mund
Kundgiøre hans Sandheb,
Fra Mand til Mand jeg vil forſand
Ham prjſe mangeleb.

2.

3 Thi jeg har ſagb, hans Miſkundheb
Skal Evig ſtaa oc bliffue veb,
Guds Sandheb lige ſaa,
I Himmerig, jeg ſiger big,
Den trolig holdis maa.

3.

4 Jeg giorde Pacten, ſiger Gub,
Met David, ſom jeg valbe vb,
Jeg ſoer min Tiener rijg,
5 Din Sæd ſkal ſtaa meb Kronen paa
Nu oc Evindelig.

4.

6 Oc Himle=Skaren, HERRE min,
Den ſkal fortælle Vnder bin',

Din Kircke ſammeleb,
Som hellig er, ſkal her oc der
Forkynde din Sandhed.

5.

7 Thi huo kand være HERREN lig,
Som herſker vdi Himmerig,
Huo er hans Ligemand?
Blant Englene, er den at ſee,
Som met ham lignis kand?

6.

8 Neh, hand er end forſkreckelig
I Helgenis Forſamlig rig,
Oc de omkring ham er
Maa frycte ſig, for HERREN ſlig,
Oc ſige en oc huer:

7.

9 O HErre Gud, aff Styrck' oc Krafft
Huo er ſom du en HERRE ſkabt,
Oc ved dig lignis maa?
Din Sandhed er, omkring dig her,
Oc Evig ſkal beſtaa.

8.

10 Du herſker off'r det ſtolte Haff,
Oc biuder Stormen falde aff:
Naar Bylgen lyfftis op,
Du ſige kand, ſtat ſtil paa ſtand
Oc ſtryg din høye Top.

9.

11 Ægypten du har ſynderſlit,
Imod dig den formaatte lit,
Ey meer end ſlagen Mand,
Din Fiender, bortſprede er
Met din ſtormectig Haand.

10.

12 De Himle høye hør' dig til,
Oc Jorden met, jeg ſige vil,
Du den grundfeſte vel,
Oc huis ſom er, at finde der,
Det eyer du met ſkel.

11.

13 Baad' Noer oc Synder ſkabte du,
Thabor i Veſter komſt ihu,
I Øſter Hermons Land,
Saa alle Bær, dit Naffn met ær'
Skull' prjſe Skabermand.

12.

14 Du har en Arm, er ſtyrcke-fuld,
Som ſlar din Fiender omkuld,
Din Haand er meget ſterck,
Din høyre Haand, off'r Land oc Vand
Er høy oc ſtor i Verck.

13.

15 Retfærdighed oc Dom met ſkel
Din Thronis Grundvol ere vel,
Miſkund oc Sandhed blid
De ſkull' fremgaa, oc for dig ſtaa
Fuld mildelig altid.

14.

16 O ſaligt er det Folck forviſt,
Som veed at fryde ſig met lyſt
I HERREN aabenbar,
For Anſict blit, O HERRE dit,
De ſkulle vandre klar.

15.

17 De ſkulle daglig glæde ſig
Vdi dit Naffn oc Kundſkab rijg,

Oc i din Nætvijßhed
Ophøye ſig, høy=mæctelig,
Oc aldrig tryckes ned.

16.

18 Thi du eſt deres Styrckis prijß:
Oc ſkalt ophøye ligervijß
Vort Horn oc ſtore Mact,
Ved dit behag, oc Hiertelag
Oſſ haffue vel i act.

17.

19 Thi HERren er vor ſtercke Skiold,
Som oſſ beſkærmer fra all Vold,
Oc den hellige HERR'
I Iſrael, hand er nu vel
Vor Konge, meget kiær.

18.

20 Du tald' oc ved Propheter din'
I Aandelige Siun oc ſkin,
Oc loffued oſſ met ſkel
En Kempe ſkøn, en Menſkens Søn,
Som oſſ ſkuld' hielpe vel.

19.

21 Jeg har ophøyet (ſagde du)
En Vdvald vd aff Folcket nu,
David min Tienere,
Ham ſalved jeg, heel rundelig
Met hellig Olie.

20.

22 Min Haand ſkal holde faſt met ham,
Min Arm ſkal ſtyrcke ham met bram,
23 Ham ſkal ey Finden ſla,
Det ondſkabs Barn, en ſkalck oc ſkarn,
Skal lade hannem gaa.

21.

Ja, jeg vil ſelffuer nederſla
Modſtander' hans baab' ſtor' oc ſmaa,
Oc de, ſom habe ham,
Skull' ſlaes aff mig, fuld haardelig,
Til Løn bekomme ſkam.

22.

Men Sandhed min oc Miſkundhed
Skal met ham være mangeled,
Hans Horn oc Riges Mact,
I Naffnet mit, jeg ſiger frjt,
Skal bliffue vel i act.

23.

Hans Haand oc Mact, jeg ſiger aff,
Skal recke vijt, i vilden Haff,
Ja, ræt hans høyre Haand
I Floderne oc ferſke Sø
Skal ſtrecke langt fra Land.

24.

Hand ſkal mig Sønlig kalde paa,
Oc til mig tale Orden' ſaa:
Du eſt min Fader blid,
Min HERRE god, min ſal'gheds Rod,
Oc Klippe allen tid.

25.

Oc jeg vil giffue ham til Løn,
At bliffu' min Førſteføbde Søn,
Den Ære vil ham tee,
For Konger ſtoer, paa Jorden boer,
Skal hand vær' Høyeſte.

26.

Jeg vil ham holde min Miſkund
Evindelig oc allen ſtund,

Min Pact oc lige ſaa,
Oc mit Forbund, aff ſtor Miſkund,
Skal trolig met ham ſtaa.

27.

Hans Sæd oc Evig vare ſkal,
Hans Stoel oc Rige met ſtor pral
Skal lenge bliffue ved,
Som Himlens Dag', der ey afftag'
I mange Tuſind Led.

28.

Men om hans Børn forlade mig,
Min' Bud ey efterſkicke ſig,
Da vil jeg føge dem
Met Rijß oc Slag, met Hug oc Plag'
For deres Synder ſlem:

29.

Ham vil jeg dog ey falde fra,
Min Gunſt oc Sandhed ſkal hand naa.
Jeg icke brybe vil
Min førrig Pact, ham er tilſagt
Met egen Mund oc Stijl.

30.

Engang jeg ved min Helligbed
Har ſored David huldſkabs Eed,
Jeg det ey liuge vil,
Hans Sæd oc Stoel, ſaa leng' ſom Soel,
For mig ſkal bliffue til.

31.

Hand ſkal befeſtis Eviglig
Som Maanen, ſtadig holde ſig,
Det ſkal ſtaa vidnißfaſt
I Skyerne, huer kand det ſee,
Oc ſkue i en haſt.

32.

Dog haffuer du nu ſlet forkaſt
Din Salvede, du vreder vaarſt,
Du rygget Pacten din,
Hans Krone ſtor, du ſlogſt mod Jord,
Oc giorde heel wſijn.

33.

Hans ſtercke Mure reffſt Du ned,
Hans Feſtninger forſtyrred med,
Huer mand bedrøffued ham,
For Naboer, baad' her oc der,
Hand bleff til ſpot oc ſkam.

34.

Du høhet op hans Finders Haand,
Oc glædde huer hans Affvindsmand,
Du bulde oc hans Suerd,
Lod ham ey ſtaa, men huggen faa
I Krig oc Orlougs blær.

35.

Du ſkende ſlet hans Ære ſtor,
Du ſlog hans Riges ſtoel til Jord,
Hans Dage korted du,
Met haan oc ſkam, du ſkiulte ham,
For huer mand giorde blu.

36.

Ah, Ah, huor lenge vilt du da
Slet ſkiule dig og fra mig gaa?
Skal grumme Vreden din
Foruden vild, ſla vd ſom Ild,
Fortære Krafften min?

37.

O tenck dog, huad mit Leffnet er:
Hui ſkabte du oſſ Menniſter

Saa ſlet forgæffuelig,
At ingen kand, fra Dødſens Haand
Oc Helffued' hielpe ſig?

38.

Huor er, HERRE, din Miſkundhed,
Du David ſoer met ſandru Eed?
Tenck paa din Tieners Spot,
Jeg nu met harm, bær i min Barm,
De mæctig' lee fuld got.

39.

Tenck oc, at dine Fiender
Dig ſpotted haffue, HERRE kiær,
De haffue ſtammed vd
Din Salvede, oc giort ham ſpee,
I huor hand gick oc ſtod.

40.

Jeg vil dog icke ſige meer,
End HERREN ſkee Loff, Prijß oc Er'
Nu oc Evindelig.
Amen, det ſkee, Amen, det ſkee,
Sig, Amen, huer for ſig.

Amen oc Amen.

Den XCII. Pſalme.

Kand kaldis

Det grønne Palmetræ.

En Skalck oc en Wgudelig
Faar ſnart vdblomſtred, tro du mig:
Men huo til Guds Ord holder ſig,
Som Palmen grønnis eviglig.

v. 1

En Sabbaths Pſalme.

Siunges, ſom:
Alleeniſte Gud i Himmerig.

1.

2 DEt er baad' got oc ſømmeligt,
At tacke dig vor HERRE,
Der til end oc berømmeligt,
Dit høye Naffn at ære,
3 Oc kundgiøre din Miſkundhed
Om Morgenen, oc ſammeled
Din Sandhed Natte-tide.

2.

4 Paa Strenge tj oc Pſalter fijn,
Higaion oc met Cither.
5 Thi HERRE du ved Gierning din
Mig Glæden ſtor tilbytter,
Mig frydе din Haands Gierninger,
6 O GUD, hvad de viſt ſtore er?
Oc dine Tancker dybe.

3.

7 En Daare det ey kiende kand,
Aff Giecken ey begriffuis,
8 Naar den Wgudelige Mand
Som Græß grønnis oc triffuis,
Oc at Mißdeder' blomſtre maa,
Indtil de haſtig vndergaa:
9 Men HERREN evig herſker.

4.

10 Thi ſee, din Fiender, min HERR',
Thi ſee, din Finder lede,
De ſkull' forfare en oc huer,
Mißdeder ſkalt du ſprede.

11 Men du ophøye ſkalt mit Horn,
Som en Enhiørnings vel vdkorn,
Met Oli' mig forfriſke.

5.

12 Oc jeg ſkal met mit Øye ſee
Min' Fiender bliſſu' øde,
Min' Øren høre ſkal den Vee,
Min' Modſtander ſkal møde.
13 Men den Retfærdig blomſtris ſkal
Som Palmen vdi grønnen Dal,
Som Lib'nons Ceder voxe.

6.

14 De ſom i Guds Huß planted' er,
Skull' i hans Forgaard grønnis,
15 I Alderdom end Blomſter bær',
Som ſafftig Træ vel ſkønnis.
16 Paa det de kund' forkynde her,
At Gud min Klippe rætvjß er,
Oc frj fra all wrætte.

Den CIII. Pſalme.

Kand kaldis

Guds Barmhiertigheds Brynd.

Saa høy ſom Himmel er fra Jord,
Er off'r vor Synd Guds Naade ſtor,
Saa langt fra Øſt til Veſter er,
Bortkaſtes vor' Mißgierninger.

Davids Pſalme.

I ſin ſedvanlig Tone.

1.

v. 1 MIn Siæl velſigne HErren,
Alt, i mig er, hans hellig Naffn,

2 Min Siæl giff HErren æren,
Forglem ey noget aff det gaffn,
Den HErre Gud dig giorde,
3 Som dig din Synd forlod,
Oc met ſin Aand oc Orde
Din Breck paaraader Bod,
4 Dit Liff forløſs' oc ſkoner
Fra wlyck' oc fortred,
Oc dig met Naade kroner,
Oc ſtor Barmhiertighed.

2.

5 Hand ſom din Mund oc mætter
Met mange gode Gaffuer ſin',
Din' Aar tilbage-ſætter
Som Ørnens, giør dig wng oc fin,
6 Den rictig HERRE fromme
Hand hielper dem til ræt,
Som met wrictig Domme
Fortrycte ere ſlet.
7 Hand Moſe gaff tilkiende
Sin Vey oc Ville god,
Oc Iſrael ſit Sinde,
Dem ræt oplære lod.

3.

8 GUD er oc meget Naadig,
Tolmodig, oc aff ſtor Miſkund,
9 Hans Vrede heel wſtadig,
Den varer kun en liden ſtund.
10 Mod oſſ hand icke giorde
Effter vore Synder ond'
Oc vor Mißgierning ſtore,
Men effter ſin Miſkund,

11 Som er saa høy oc mæctig
Off'r dem ham frycte ræt,
Som Himmelen høy=prectig
Er offuer Jorden slet.

4.

12 Saa langt som Vest fra Øster
Bortkaster hand vor Synd oss fra,
13 Oc oss igien saa trøster
Som Faderen sin' Børn de smaa,
Oc offuer oss forbarmer.
14 Hand veed, wi er' kun Støff,
15 Oc som Græß=pillen armer,
Et Blomster eller Løff,
16 Naar Været der paa falder,
Da findes det ey meer:
Saa gaar det met vor Alder,
Vor Ende er oss nær.

5.

17 Men Guds Miskund alleene
Staar fast oc bliffuer eviglig
Hoß Bruden sin den reene,
Som hannem frycter hiertelig.
Oc hans Retwjßhed holde
Til Børnebørn gaar vd,
18 Off'r dem, hans Pact vil holde,
Oc tencke paa hans Bud,
At de der effter giøre,
Hans Naffn til Prijß oc Ær',
Ey andet effter=spøre,
End huiß ham kiert kand vær'.

6.

19 Vor GVD i Himle=Throne
Sin Stoel haffuer befest met Mact,

Hans Regiment oc Krone
Off'r alting herſker met ſtor Pract.
I Engle, hannem ærer,
I ſtercke Sendebud,
Som Ærind' hans vdbærer,
Hans Ville rætte vd:
All Himle-Hær, ham prjſe,
Oc all' hans Skabninger
Den HERRE Tack bevjſe.
Min Siæl loff Gud din HERR'.

Den CIV. Pſalme.

Kand kaldis

Skaberens Herlighed.

De Himle prectig' ere,
Jorden oc ſkøn maa være.
Sligt ſkabte Gud met mact,
Deß vær' ham Ære ſagt.

Met den Tone:
Siunge wi aff Hiertens grund, etc.

1.

v. 1 Off min Siæl din HErr' oc Gud,
Som ſtormectig gaar her vd,
Viſer off ſin ſtore Mact
Oc ſin Herlighed oc Pract,
2 Liuſet klar hans Klædning er,
Som et Telt blaa-blanck oc ſkær
Himmel hans vdbreden er.

2.

3 Kammer ſit hand huel met Vand,
Frit paa Skyen ager hand,

Hand paa Værens Vinger gaar,
Engle ſin', ſom Vær, giør klar,
Skinne maa hans Bud ſom Ild,
Jorden feſte hand oc vild',
Hun wrørlig bleff beſtild.

3.

Met Affgrunden dyb oc ſtor
Klædde du den gantſke Jord,
Vandet offuer Biergen far,
Ned aff Sky paa Marcken ſlar.
Dog naar du din Tordens Liud
Lad'r i Skyerne ydbryd',
Maa de haſtelig henflyd'.

4.

Bierge op oc Dale ned,
Huert far hen til eget ſted,
Huor du ſelff grundfeſte dem,
Staa de faſt baad' frem oc frem.
Vandet maalet ſætte ſaa,
At det ey ſkuld' høyer' gaa,
Oc ey Jorden offuerſla.

5.

Du lad'r i de Dale grøn'
Kilder ſpringe klar oc ſkøn',
Oc imellem Biergene
Lyſtig' Floder til at ſee,
Diur paa Marcken dricke der,
Der kom oc Skouffæſle nær,
Slucker Tørſten en oc huer.

6.

Himlens Fugle der oc boe,
Siung' i Buſken, ere froe.

13 Hand aff Skyen øfer Vand,
Giør der met et fructbar Land.
14 Quæget faar ſit Græß oc Foer,
Folcket vdi Landet boer
Gir GVD Brød aff ſorten Jord.

7.

15 Vijn lad'r hand oc voxe ſmuct,
Som glæ'r Hiertet, maad'ligt brugt,
Til vort Anſict Oli god,
Brød ſom ſtyrcker Hiert' oc Blod,
16 Marckens Træ ſkull' fructbar ſtaa,
Lib'nons Cedertræ ocſaa,
Som Gud planted ſtor' oc ſmaa.

8.

17 Fulene ſkull' bygge der,
Storcken i de Fyrretræer.
18 Steengieder oc haffue maa
Høye Bierg' at ſpringe paa,
Har Caninen oc tilfluct,
I Steenreffuer ſkiules ſmuct,
Som i Kammer indeluct.

9.

19 Maanen ſkiller Tid oc Aar,
Oc naar Solen nedergaar,
20 Mørcket har Gud da beſtilt,
At ſig rører meget Vilt,
21 Løffuer met ſtor brøl oc blær
Søge Føden her oc der,
Den dem ocſaa GVD beſkær.

10.

22 Soel gaar op, de packe ſig,
Søge Kulen haſtelig:

23 Saa gaar Folcket ſecker vd,
Huer til ſin Beſtilling god,
Til ſin Ager, til ſin Eng,
Mens tilrecker Dagens leng':
Aftenen gaar tryg i Seng.

11.

24 Sig mig, Gud, huorledis er
Saa vtald din' Gierninger
Alle giord ſaa viſſelig,
Menniſken maa vndre ſig?
Jorden er jo ſlet opfyld
Aff dit gode, vforſkyld,
Staar den ſom den vaar forgyld.

12.

25 Haffuet ſtort oc meget vijt
Bremler faſt oc kryber frijt,
Legende der Fiſke gaa,
Somme ſtore, ſomme ſmaa.
26 Der gaar Skib hoß grumme Hual,
Som du ſkabte, at hand ſkal
Spring' oc puſte dig til pral.

13.

27 Alt ſom leffuer, ſeer paa dig,
Venter Mad betimelig,
28 Naar du giffuer, ſancke de,
Paa din runde Haand de ſee,
Som dem mætte kand met got,
Naar du den vilt lucke op,
Mættis de til Siæl oc Krop.

14.

29 Skiul' du for dem Anſict dit,
Flux de bliffue Modet quit,

Tager du dem Aanden fra,
Strax til Jord de bliffue maa,
Blæß' du met din Aand dem paa,
De igien da ſkabis maa,
Jorden oc fornyet ſtaa.

15.

HERRENS Ær' bliff'r Eviglig,
I ſin Gierning glæder ſig,
Seer han vred til Jorden ned,
Straxen ſkelſſuer den der ved,
Slar hand paa en Klippe haar,
Ryger den, gir Ilden klar,
Intet for hans Mact beſtaar.

16.

Slig en HERRE jeg nu vil
Siunge for, men jeg er til.
Teckis ſkal min Loff ham vel,
Glædis ſkal i Gud min Siæl.
Skalcke ſkull' en Ende faa,
Onde Folck maa vndergaa,
Min Siæl ſiung, Halelu-jah.

Den CVIII. Pſalme.

Kand kaldis

Landſens Krone.

Gudfrychtighed Lands-Kronen er,
Om Førſten den i Hiertet bær,
Hand menlig Freden nyde kand,
Men kommer Krig, da vinder hand.

v. 1

Davids Pſalme-Sang.

Siunges, ſom:
Alleeniſt Gud i Himmerig.

1.

2 MIt Hiert' oc Siæl nu færdig er,
At ſiunge Gud min HERRE,
Mein' Inſtrumenter ſkaffer her,
3 Vel op, lad'r dem frembære,
Min Ære, Pſalter, Harpe goed
Her frem, her frem, met lyſtig Moed,
Før wi til Arbed ſkride.

2.

4 Jeg vil dig tacke, HERRE kier,
I Kircken obenbare,
Oc ſiunge dig din Loff oc Ær'
Vdi en Folckrig Skare.
5 Thi din Miſkundhed offuergaar
De Himle, oc til Skyen klar
Din Sandhed ſig beſtrecker.

3.

6 Ophøye dig, lad ſee din Mact
Off'r alle Himle høye,
Lad Jorderig dog ſee din Pract,
7 Din hielp du oſſ tilføye,
Befrj dit Folck oc kiere Brud,
Din Haand aff Nøden frj hend' vd,
O min Gud, mig bønhøre.

4.

8 GVD taler i ſin Helligdom,
Mit hierte der ved ſpringer,
Hand gir mig Lycken, er mig from,
Min Bøn mig vel gelinger.

Thi vil jeg dele Sichems Land,
Oc Suchotz Dal affmaal' paaſtand,
Det ſkal mig Gud tilhielpe.

5.

Thi Gilead er min tilforn,
Manaſſe mig tilhører,
Ephraim er mit Hoffuedtz Torn,
Oc Juda min Lougfører.
Moab hand er mit Løffuekar,
Min Sko jeg offuer Edom ſlar,
Off'r Philiſtæa frydis.

6.

Huo vil mig føre til en Stad
Met Vold oc Muer befeſted?
I Edom jeg ret gierne ſad,
Du Gud ſkalt giør' det beſte.
Skalt du ey giøre det vor Gud,
Som oſſ fordreffſt? vilt du ey vd
Met oſſ i Marcken drage?

7.

Giør oſſ Biſtand i Nøden ſlig,
Thi Menſkens hielp ey gielder,
Hans frelſe er forfengelig,
Naar ſtriden noget helder.
Ved Gud vil wi giør' mæctig ting,
Hand ſkal vor Fiend' ſla omkring,
Oc vnder Foden træde.

Den CXI. Pſalme.

Kand kaldis

Chriſti Pjnis Forgæt Mig Icke.

Der David vdi Aanden ſaa
Meſſiam vilde ſnart fremgaa,
Oc ſtiffte et nyt Teſtament,
Da tacker hand ham, vel fortient.

Halelu-jah.

Siunges, ſom:
O Gud din Gobhed tacke wi.

1.

v. 1 AF gantſke Hierte, Siæl oc Mod
I Chriſtne aabenbare
Den HERRE tacker mild oc gob
Vdi hans Kirkeſkare.

2 Thi ſtore er' hans Gierninger,
Huo dennem vel betracter her,
Hand priſer ham derfore.

2.

3 Huad hand forordner, huad hand giør
Met ſine Hænder mæctig,
Er koſteligt, ſom det ſig bør,
I alle maade prectigt:
Hans rætvjßhed oc Dom beſtaar,
Naar hele Verden vndergaar,
En HERRE er hand rictig.

3.

4 Dog offuer alt gaar dette vd,
Hand, oſſ til gaffn, i tide,
Den Naadig oc Barmhiertig Gud,
Sin Søn lod Pjnen lide,

Oc at wi ey ſkuld' glemme det,
Men vel hukomme Leb fra Leb,
Til Verdens Ende vjde,

4.

Gaff hand oſſ til amindelß' god
Oc til vor Siæle=føde
Det ſamme Legem, ſamme Blod,
Paa Kaarſſet fordum døde.
Før ſaadan Pact ey ſkulde ſtaa,
Før ſkuld' met Himmel Jord forgaa,
Oc alting legges øde.

5.

Wi Hedninger, ſom vaare før
Vjt fra Guds Naade=Rige,
For oſſ ſtaar aaben Naadſens Dør,
Gud kaldet oſſ tilljge
Met Abraham at arffue vel
Den Himmerigis Arffuebeel,
Der effter ſkull' wi ſjge.

6.

Alt huiß hand loffuer, det er viſt,
Wi maa der vel paa=lide,
Oc paa hans Sandhed oſſ fordriſt',
Som ſtaar til evig tide.
Thi ſkulle wi hans hellig Naffn
Baad' fryct' oc ære, oſſ til gaffn,
I heele Verden vide.

7.

Thi HErrens Fryct i ſandhed er
Ald Vijßdoms Hoffuedkilde,
Oc goeb Forſtand for en oc huer,
Der effter giøre vilde.

Guds Ære bliffu'r Evindelig
Først her, oc saa i Himmerig.
Hielp oss O JESV milde.

Den CXII. Psalme.

Kand kaldis

Gudfryctighed til alting nyttig.

Huo Gud aff hiertet frycter vel,
Oc giør sin Næste ræt oc skel:
Hand vist er en lyckselig Mand,
Som Gud baad' hielpe vil oc kand.

Halelu-jah.

Siunges, som:
Mit haab oc trøst oc all tilljd.

1.

v. 1 EN Mand, som trolig frycter Gud,
Lyckselig er i Liffue,
Oc har stor lyst til HERRens Bud,
Hans Sæd skal mæctig bliffue,
2 Oc triffues vel, til Liff oc Siæl,
Stor Guds Velsignelß' nyde,
3 Rijgdom oc Gods, hans Gaard oc huß
Skal slet met offuerflyde.

2.

Hans Rætvijßhed sig vel bestaar,
Oc altid skal belønnis.
4 Om end en modgangs Sky opgaar,
Skal hand der ved dog grønnis,
Den naadig Gud, skal skinne vd
Til ham met Liuß oc Glæde,

Oc driffue bort, den Nat kul=foert,
Met Dagen klar fremtræde.

3.

5 O det er viſt en frommer Mand,
Som ſtedtz' beviſer Naade,
Oc laan' ſin Næſte huad hand kand,
Foruden nogen baade.
6 For Dom oc Ræt, hans Sag er ſlet[10],
Hand ſkal ſig vel vdriffue,
Hans Rætviijßhed, ſkal mangeled,
Stedtz' ihukommet bliffue.

4.

7 For onde Tibend' ſkal oc hand
Heel wforfærdet være,
Hans hierte oc hans haab forſand
Staar faſt til Gud hans HERRE,
8 Hans Sind oc Mod ſtaar faſt til Gud:
Thi ſkal hand icke fryete,
Indtil hand ſeer, til viſſe ſkeer,
Hans Fiend' faar wlycke.

5.

9 Hand deled Skenck, gaff Fattig Korn,
Slig Rætviijßhed vil lønnis,
Hans hoffued oc hans mactis horn
Met Ære viſt ſkal krønnis.
Hans Fiende, hand ſkal det ſee,
Met vrede Tænder ſkære,
Oc ſmelt' aff harm, det arrig ſkarn,
Ey nyde ſin begære.

---

[10] Slet, her i Betydningen: jevn, d. e. god.

Den CXVI. Pſalme.

Kand kaldis

Den ſalige Kalck.

Naar det ey andet være kand,
Baad' Nød oc Døden er for haand:
Der an met freidigt Hiert' oc Mod,
Befal dig Gud, drick Kalcken vd.

Siunges, ſom:
Naar min tid oc ſtund er forhaand, etc.

1.

v. 1 DEt er mig kiert aff gantſke Siæl,
At Gud vil mig bønhøre,
Oc min Formaning acte vel,
2 Oc bøye hid ſit Øre,
Thi vil jeg, men jeg leffue maa,
Paakalde ham, oc hielpen faa,
Hand ſkal mig ſalig giøre.

2.

3 I Dødſens Reb jeg fangen laa,
Beengſtet vaar mit Hierte,
Oc Helffuedtz Angeſt falt mig paa,
Jeg fand ſtor Nød oc Smerte.
4 Men jeg vil bed' i JEſu Naffn,
O kiere HERRE, vid mit gaffn,
Vdfrj min Siæl oc Hierte.

3.

5 Du HERRE Gud dog naadig eſt,
Retfærdig offuer alle,
Ja, du vor Gud barmhiertig meſt
Dem dig til fode falde.

6 Jeg ſimpel vaar, eh viſte Raad,
Men HERren tog mig til ſin Naad',
Mig hialp aff Synder alle.

4.

7 Sla derfor dig til Ro igien
O Siæl oc Hierte lilde,
Thi HERREN er forviſt din Ven,
Hand vil dig aldrig ilde,
8 Min Siæl vdfrjde hand fra Død,
Mit Øh' fra Graad, min Fod fra ſtød,
Min Gud oc Frelſer milde.

5.

9 Thi vil jeg vandre idelig
For HERrens Anſict ſande,
Oc tiene hannem hiertelig
I de Leffuendis Lande.
10 Ret ſom min Troe er oc min Ord,
Jeg liber derfor Spotten ſtor,
Huo klager jeg min vaande?

6.

11 Skal jeg gaa hen til Menniſken?
Min ſtore Nød da taler,
At de er' Løgner huer oc en,
Mig ingen her huſvaler:
Men Gud alleene vil oc kand
Vdriffue mig aff Dødſens Baand,
Huo kand ham det betale?

7.

12 Ah, ſig mig dog, huor met jeg ſkal
Betal' min Gud oc HERRE
For ſin Velgierning vden tall,
Der hand mig vilde giøre?

13 Jeg vil vdbricke met Taalmod
Den Salighedſens Kalck fuld god,
Som Gud mig vild' tilføre.

8.

Oc mit vdi min Modgangs tid
I HERrens Naffn paakalde.
14 Betale ham min Tack met fljd
For alle Folck vdvalde.
15 Om end en Chriſten ſlet i Nød
Forgaar, dog er for Gud hans Død
Ræt koſtelig met alle.

9.

16 O kiere HERRE, effterdi
Jeg er din Tiener ſande,
Din Tienerindis Søn den frj,
Da løſte du min' Baande.
17 Thi vil jeg offre Tack oc Prijß,
I HERRENS Naffn, oc ligervijß
Tilbede, i all vaande.

11.

18 Jeg vil, O Gud, nu obenbar
Min' Lyffter dig betale,
Vdi din hellig' Kircke-Skar'
Mit Offer ey forhale.
19 I HERrens Huſis Forgaard kiøn,
Jeruſalem Guds Kircke ſkøn,
Synger Hallelu-jah Alle.

Den CXVIII. Pſalme.

Kand kaldis

Det gyldene Conſitemini.

Eller

Davidiſke Paaſke-Pſalme.

Den HERRE JEſus prjſes her,
Som ey i Døden bleffuen er:
Glæd dig oc oer ved Chriſti Brud,
Holt Paaſke-Feſt met fryd i Gud.

Siunges, ſom:
Guds Godhed ville wi priſe.

1.

v. 1 NV vill wi HERREN prjſe,
Thi hand er god oc blid,
Hans Miſkund ligerviſe
Staar faſt til Evig tid.

2 Nu ſige Iſrael,
Hans Naade Evig varer,
Gaar offuer Dag oc Aare,
Thi glæder jeg mig vel.

2.

3 De ſom tilhøre Aron,
Nu ocſaa ſige ſkal,
At hans Miſkundhed varer
Evig foruden tal.

4 Ja, huer ſom frycter Gud,
Nu ſige lige maade,
Hans Miſkundhed oc Naade
Blir ved, gaar aldrig vd.

3.

5 Vdi min Nød oc Klage
Jeg HERREN kaldet paa,

Hand mig bønhørde fage
Oc lod mig hielpen faa:
Er Gud da faa met mig,
Huad kand da Folck vdrette,
Som ſig mod mig opſætte,
Huo vilde frycte ſig?

4.

Met mig vil HERREN være
For alle Hielpere,
Thi vil jeg oc met ære
Min Lyſt paa Finden ſee.
O det langt bedre er
Paa HERREN ſig forlade,
End ſtole, ſig til ſkade,
Paa Folck oc Førſter her.

5.

De Hedning' Vlffue-grumme
Mig ringde om oc om,
Som Bier de vdbromme:
Men jeg paa ſamme rom
Vil vdi HERRens Naffn
Nedhugge dem oc ſkende,
Vdſlucke Lunten tænde,
At der ſkal gaa aff ſaffn.

6.

Du Fiend' ſtøtte ſaare,
At jeg ſkuld' gaa omkuld,
Men Gud hialp mig aff Fare,
Oc vaar mig tryg oc huld,
Min Gud er ſtyrcken min,
Deß ſiunger jeg oc quæder,
Met Pſalme-Sang mig glæder,
Hand er min Frelſer fijn.

Paaſke Triumph.

7.

Om Salighed oc Glæde
Mand nu ſkal ſiunge frjt,
I de Retfærdigs Sædę,
Oc Guds Pauluner vjt.
Thi Chriſt, Guds høyre Haand,
Er meget høyt ophøyet,
Ham Sejer ſtor tilføyet,
Hand Døden offuervand.

8.

Men er hand ſaa i liffue,
Da dø wi ingenlund,
Men ſkulle øffrig bliffue,
Fortælle hans Miſkund.
Om wi end refffis ſaa,
Wi leggis ſlet i Graffue,
Dog ſkull' wi Liffued haffue,
Wdødelig opſtaa.

9.

De Kircke-Port' oc Dørre
Nu lader obne ſtaa,
Som vaar tillucte førre,
At wi kund' der indgaa,
Oc tacke mangeled
Den HERre oſſ bønhørde,
Aff Nød oc Død opførde,
Oc bleff vor Salighed.

10.

Den Kircke-ſteen grundfaſte
(Den HERre JEſus Chriſt)

De Bygningsmend forkaſte,
Hand er nu bleffuen viſt
Ræt til en Hiørne=ſteen
For Kircken Guds paa Jorde,
Slig Gierning HERREN giorde,
Deß vndre ſig huer en.

11.

Thi er nu denne Dagen,
Som HERREN haffuer giord,
Oc oſſ der met opdraged
Slig Paaſke=glæde ſtor,
O glæder eder nu:
Frelß nu, O kiere HERRE,
Oſſ Lycken god beſkære,
Oc fryd vor Siæl oc hu.

12.

Dig JEſu Chriſt ſkee ære,
Som kom i HERRENS Naffn,
Velſignet ſkull' J være,
Aff HERRens Huß oc ſtaffn.
Den HERRE Chriſt er Gud,
Hand liuß' for oſſ met ære,
Thi vill' wi ham frembære
Vort Læbers Offer god.

13.

Du eſt vor Gud oc HERRE,
Wi priß' dig hiertelig,
Vor Gud oc Frelſer kiere,
Wi vill' ophøye dig.
O, tacker huer for ſig
Den HERRE offuermaade,
Thi hans Godhed oc Naade
Staar faſt Evindelig.

Samme Paaſke-Triumph.

Under den Tone:
Chriſt laa i Dødſens Baande.

1.

v. 15 OM Saligheb oc Sejer ſtor
Wi ſiunge nu met glæde,
I de Retfærdigs hellig' Choer,
Vor Guds Paulun oc Sæde.
16 Thi Guds Allmæctig' høyre Haand
Baad' Synd oc Døden offuervand,
Oc leffuer nu met Ære.
Halelu-jah.

2.

17 Er nu i liffue JEſus Chriſt,
Da dø wi ingenlunde,
Men ſkull' ved hannem leffue viſt,
Oc prjſe hans Miſkunde.
18 Ja, om wi refffis end ſaa hart,
Wi leggis ned i Graffuen ſnart,
Dog ſtaa wi op aff Døde.
Halelu-jah.

3.

19 Thi lader Kircke-Porten op,
Oc HERRens Huſis Dørre,
20 Wi kund' gaa ind i Hoff oc Flock,
Oc loffue Liffſens HERRE,
21 Som anſaa all vor ſtore Nød,
Oc frelſte oſſ aff Synd oc Døb,
Ja, Sathans vold oc giemme.
Halelu-jah.

4.

22 Den æble Steen, vor JEſus Chriſt,
De Bygningsmend forkaſte,

Hand er aff HErren bleffuen viſt
En Hiørne=ſteen, grundfaſte,
Som Kircken Guds er bygt oppaa,
Oc Evig ſkal wrocked ſtaa.
Deß maa wi oſſ vel vndre.
Halelu=jah.

5.

Thi er nu denne viſt den Dag,
Som HERren ſelffuer giore,
Oſſ alle til et got behag,
Til fryd oc glæde ſtore:
O HERre frelß, hielp HERRE kier,
Oſſ Lycke oc alt got beſkær,
Din Sejr lad vel gelinge.
Halelu=jah.

6.

Dig, JEſu Chriſt, ſkee Prijß oc Ær',
I HERrens Naffn vilb' komme,
Velſignet være en oc huer
Aff HERrens Huß det fromme,
Den ſtercke HERRE kommer nu,
Hans Liuß det glæder Siæl oc hu,
Thi offrer ham oc prjſer.
Halelu=jah.

7.

Du eſt vor Gud oc HERRE kier,
Wi loffue dig oc ære,
Du eſt vor GUD oc ald begær,
Wi dig ophøye, HERRE.
O tacker HERREN alle Mand,
Thi hand er god oc mild forſand,
Hans Miſkund Evig varer.
Halelu=jah.

Den CXXI. Pſalme.

Kand kaldis

Iſraels Vecter.

Iſraels Gud, den HERRE blid,
Hand ſoffuer aldrig nogen tid,
Betroe ham ſecker Liff oc Siæl
I Nød oc Død, hand frjr dig vel.

En Sang paa Trapperne.

Siunges, ſom:
Naar wi i ſtørſte Nøden ſtaar, etc.
Eller
Vill' I nu høre en ny Dict.

1.

v. 1 NAar jeg i ſtørſte Nøden ſtaar,
Oc veed ey huor jeg hielpen faar,
Da ſeer jeg op til Himmelen,
Til Gud min Fader oc min Ven.

2.

2 Der fra jeg ſtrax all hielp kand faa,
Fra HERREN kommer hielpen da,
Fra ham, ſom Himmelen oc Jord
Har ſkabet met et eniſt' Ord.

3.

3 Din Foed ſkal Gud regære ſaa,
Den i hans fryct ſkal ſtadig ſtaa,
4 Hand ſlummer ey, dig vocter vel,
Hand ſom bevarer Iſrael.

4.

5 Det HERREN er, ſom dig bevar,
Off'r dig ſin Skugge HERREN ſlaar,
Hand ſtaar viſt hoß din høyre Haand,
Oc hielper dig til Land oc Vand.

5.

6 Den Soel, ſom brender hedelig,
Skal ey om Dagen ſticke dig.
Maanen iſſkold om Natte=tid
Giør dig oc ingen nød oc qujd'.

6.

7 Ja, Gud ſkal vel bevare dig,
Fra huis din Krop er ſkadeligt,
Hand ſkal end oc din Aand oc Siæl
Bevare oc forſuare vel.

7.

8 Om du gaar ind, om du gaar vd,
Bevare dig din HERRE Gud,
Ledſage dig Guds Anſict blid,
Fra nu oc indtil Evig tid.

Den CXXII. Pſalme.

Kand kaldis

Landtzens Ære.

Her i ald Landtzens ære ſtaar,
At Guds Ord læris reent oc klar,
Oc Folck der effter leffue vel,
Saa huer maa nyde ræt oc ſkel.

Davids Sang paa Trapperne.

Siunges, ſom:
Et Barn er fød i Bethlehem, etc.

1.

v. 1 JEg glæder mig nu hiertelig, hiertelig,
Ved dem, ſom talde ſaa til mig:
Hal. Halelu=jah.

2.

Kom met mig, wi vill' fylges ad, fylges ad,
Til Kircken hen, ſom HERREN bad.
Hal. Halelu-jah.

3.

Vor' Fødder ſkulle komme frem, komme frem,
Til Guds Huß oc Jeruſalem.
Hal. Halelu-jah.

4.

Jeruſalem er vel opbygd, vel opbygd,
De Chriſtne boe der meget trygt.
Hal. Halelu-jah.

5.

Dib ſkal huer Chriſten føye ſig, føye ſig,
Oc tacke HERREN hiertelig.
Hal. Halelu-jah.

6.

Der ſtaa de Lære-ſtole ſat, Stole ſat,
Som Davids Huß har efterlat.
Hal. Halelu-jah.

7.

Gud ſigne dig Jeruſalem, Jeruſalem,
Dem dig vill' vel, Gud vær met dem.
Hal. Halelu-jah.

8.

I din Befeſtning være fred, være fred,
Oc i din' Huſe Salighed.
Hal. Halelu-jah.

9.

For Chriſtnes ſkyld, ſom der i boe, der i boe,
Vil jeg dig ønſke Lyck' oc Roe.
Hal. Halelu-jah.

10.

9 For Kirckens ſkyld, ſom der i boer, der i boer,
Vil jeg dig ønſke Lycken ſtoer.
Hal. Halelu-jah.

11.

Gud være met oſſ ſammeled, ſammeled,
I denne Chriſtne Menighed.
Hal. Halelu-jah.

Den CXXVI. Pſalme.

Kand kaldis

Soelſkin effter Regen.

Stor Modgang, Angeſt, alſkens Nød
Er viſt en Chriſtens daglig Brød:
Dog hielper Gud aff Nøden haar,
At ſaadant en god Ende faar.

En Sang paa Trapperne.

Siunges, ſom:
O Gud ſkee Loff til Evig tid, for ſin, etc.

1.

v. 1 NAar Gud vil en gang for ſit Ord
Sin Kirck' aff Fengſel giffue,
Da ſkal vor Glæde bliff' ſaa ſtor,
Wi ſkull' det ey begriffue.

2.

2 Wi ſkulle lee ret hiertelig,
Vor Tunge den ſkal priſe,
De Hedning' ſige ſkull' blant ſig,
See, huad giør Gud met diſſe?

3.

3 Viſt maa Gud noget ſynderlig
Giort dette Folck til ville,
Men de ſaa frydis huer for ſig,
De kunde ſig ey ſtille.

4.

4 O GUD, vend ſnart vor Fengſel om,
Som du i fordum tide,
Der dit Folck aff Ægypten kom,
Lod Modgangs ſtrøm bortſkride.

5.

5 Huad ſom wi haffue ſaad met Graad,
Lad oſſ met Glæde høſte,
For Hunger, Froſt, Tørſt, Spot oc Had,
Du HERRE Gud oſſ trøſte.

6.

6 Wi gaa nu met vor Saaløff vd,
Wi ſucke oc wi græde:
Men lad oſſ høſte HERRE Gud,
Oc ſancke Neg, met glæde.

Den CXXVII. Pſalme.

Kand kaldis

Med Gud arbedis beſt.

Huer den, ſin Næring haffue vil
Met Gud oc æren, ſee ſig til,
Naar hand til Arbed gaar aff ſted,
Hand beder HERren ſylge med.

Salomons Sang paa Trapperne.

Med ſin ſedvanlig Tone:
Vden HERREN opholder, etc.

1.

v. 1 NAar Gud i Huſet icke er,
Oc holder det ved lige,
Forgieffuis er alt Arbed der,
Huor faſt mand end vil ſige.
Naar HERREN ey paa Vacten gaar,
Den Vecter vden nytte ſtaar,
Sig kand en=huer indſnige.

2.

2 Forgieffues ſtaar mand aarle op,
Oc langt paa Natten ſidder,
Oc ſlider op den arme Krop,
Fuld nær hoß Fingren bider,
At mand der met vil vorde rig,
All Verden riffue vnder ſig,
Thi ſørger mand oc quider.

3.

Men met ſin ſorrig, løff oc harm
Aff ingen ſted hand kommer.
Oc faar hand end en Skilling arm,
Den ham dog icke frommer.
Men Gud gir ſine Tiener kiær'
Baad' Øl oc Mad oc andet meer,
Naar de fuld ſødlig ſlummer.

4.

3 See, Børn ſom er en eddel ſkenck,
Der Gud i Verden giffuer,
Med dem vil hand dig oc betenck',
Din' Arffuinger de bliffuer:

4 Som Pjlen i en Kiempe-Haand,
Saa er de Drengebørn forſand
Til Fienden at driffue.

5.

5 Lyckſalig er forviſt den Mand,
Der Gud met ſlig' begaffuer,
Sit Koger der met fylder hand,
Oc dem til rede haffuer,
Om hand ey Freden nyde maa,
Skal hand ſin Fiend' vel beſtaa,
Oc bliffuer ey til ſkamme.

Den CXXIX. Pſalme.

Kand kaldis

Kirckens Trang.

Stor Modgang viſt i Verden her
Guds Kircke lider fiern oc nær:
Dog maa den icke ſlet forgaa,
Men indtil Dommedag beſtaa.

En Sang paa Trapperne.

Siunges, ſom:
Vaar' Gud ey met oſſ denne tid.

1.

v. 1 DE trengde mig aff Vngdom op,
Maa Chriſti Kircke klage,
2 Oc tracted effter Siæl oc Krop,
Slet fra min Vngdoms Dage:
Men fick mig dog ey ſlet i grund,
Jeg er beholden denne ſtund
Aff HERRens hielp oc Naade.

2.

3 De Plowmend pløhet paa min bag
Dyb', lang' oc brede Furer,
Det vaar mig ey en ringe plag',
De ſkar de dybe ſfurer.
4 Men HERREN, ſom retfærdig vaar,
Hand deres Siller ſynderſkar,
At Plowen maatte ligge.

3.

5 Ah, at de maatte ſkamme ſig,
Oc vende om tilbage,
6 Som Kircken din fortrebelig
Tør giøre ſaadan plage.
Som Græß paa Steen lad bliffue dem,
Der viſner før det kommer frem,
Thi det er vden vedſke.

4.

7 I Baand det icke komme kand,
Den Høſtmand vnder Arme,
Hand fylder ey der met ſin Haand,
Faſt minder Vogn oc Karme.
8 Ey nogen, ſom fremfor dem gaa,
Skal helſe dem oc ſige ſaa:
I Gud velſignet værer.

Den CXXXIII. Pſalme.

Kand kaldis

Fred er Paradjß.

Naar Kircker, Slotter, Huß oc Gaard
I Fred oc Enigheb beſtaar,
Det er et idel Paradjß,
Mand boer der i met Lyck' oc Prjß.

Siunges, ſom:
Om Himrigs Rig' ſaa vill' vi tal'.

1.

v. 1 SEe, huilck' et Paradjß det er,
Huor got oc lyſtigt, fiern oc nær
Ret Brøderlig at leffue,
Oc Enighed i JEſu Chriſt
Foruden hyckleri oc Liſt
Aff Hiertet efterſtræbe,
Oc altid den hantheffue.

2.

2 Ey vaar ſaa dyr oc koſtelig
Den lifflig Balſam, troe du mig,
Som flød aff Arons Hoffued,
Oc ſød nedrand vdi hans Skeg,
Ja, i hans Klæders Søm oc Leg,
I Salffuingen nedbraabet,
Oc lucted Huſet offuer,

3.

At Enighed jo bedre er,
Naar Chriſtne har huer anden kier,
Et Sind i Chriſto haffue,
Den ene vil den anden vel,
Oc giør huer andre ræt oc ſkel.
Det er en ſtor Guds Gaffue,
Oc en ſød Balſam-Hawe.

4.

3 Den Hermons Dug, mild, høybegier'g
Vel falder ned paa Zions Bierg,
Der Trær oc Vrter dugger:
Saa er dog Fred en edler' Regn

Vdi de Chriſtnes Hierte=Egn,
Naar den aff Himlen ruger,
Oc Hiertet vel bedugger.

5.

Thi HERREN ſelff, den milde Chriſt,
Vil haffue der ſin Bolig viſt
Met Lycken ſtor oc rige,
Met trøſt, met hielp i alſkens Nød,
Oc effter denne timlig Død
Met Liffuet Eviglige,
Huo kand her meere ſige?

Den CXXXVII. Pſalme.

Kand kaldis

Det Babylonſke Fengſel.

Guds Kircke vdi Babylon
I fordum tid brack ſpot oc haan,
Hun er endnu i ſamme plag',
Oc faar ey boed før Dommedag.

Siunges met ſin ſedvaanlig Tone.

1.

v. 1 VEd Floderne i Babylon
Der ſadde wi met ſmerte,
Naar wi der tenckte paa Zion,
Da venede vort Hierte,
2 Wi hengde op met ſorgfuld Moed
Vor Harpe oc vor Cither god
Paa Pilene, der findes,
Wi leb der meere ont end got,
Oc brack der daglig megen ſpot,
Wi maa det endnu mindis.

2.

3 De ſom oſſ holt i Fengſels tuang,
I ſtørſte Nød oc Quale,
Begærd' aff oſſ en Fryden-ſang,
Met heel beſpaatlig Tale,
Oc ſøgte i vor Nød oc Vee
En lyſtig Sang, met Spot oc Spe:
Ah kiere oſſ nu ſiunger
Om Zions Stad en Lofſang god,
Som gaar paa artig Noder vd,
Oc lyſteligen klinger.

3.

4 Huor ſkulde wi i ſaadan trang,
Som oſſ er nu i haande,
Vor HERRE ſiunge frydens Sang
I diſſe fremmed' Lande?
5 Før jeg glemmer Jeruſalem,
Før ſkal min høyre Haand forglem'
At ſla de Harpe-ſtrenge,
6 Før jeg jo tencke ſkuld' paa dig,
Før ſkuld' min Tung' ey røre ſig,
Men faſt ved Gummen henge.

4.

Ja, om ey Jeru-ſalem er
Min høyeſte huſuale,
Oc all min Trøſt i Verden her,
Da gid jeg aldrig tale.
7 Kom HERRE Edoms Børn ihu,
Som Jeruſalem plyndre nu,
Oc til huer andre ſige:
Giør bart, giør bart i denne ſtund,
Fordærffue hende flet i grund,
Lad intet Barn vndvige.

5.

8 Du fule Daatter Babylon,
Du ſkalt forſtyrret bliffue,
Hand ſalig er, ſom redebon
Den Løn dig ſnart maa giffue,
Som du forgifftig' Fiend' ſlem
Nu giffuet har Jeruſalem,
Som vnder dig faſt qujder.
9 Lyckſalig den ſig ſige maa,
Der tager dine Børn de ſmaa,
Oc dem mod Klippen ſlider.

Den CXXXVIII. Pſalme.

Kand kaldis

Tackſigelſe for daglig Got.

Mod alle Folck til Liff oc Siæl
Giør Gud vor HErre daglig vel:
Thi ſkulle wi hans Naffn met flid
Berømme, priſe, Dag oc Tid.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Wi tacke dig O Gud vor Faber kiere, ꝛc.

1.

v. 1 Mit gantſke Hierte vil jeg dig ære,
Du min Gud, min Frelſer oc mæctig HERRE,
Oc for alle Engle dig Tacken ſiunge
Met lyſtig Tunge.

2.

2 Til din hellig Tempel vil jeg optræde
Oc dig der i din Menigheb tilbede,

Tackendis dit Naffn for din Naade ſtore
Oc ſandheds Orde.

3.

Thi du haffuer offuer alting, min HERRE,
Herlig giort dit Naffn oc opfyld met ære,
Ved dit Ord oc din hellig ſandheds Tale,
Troſt oc hufuale.

4.

Huilcken dag jeg dig hiertelig paakalder,
Mig bønhør oc hielp, at jeg icke falder,
Styrck min Siæl met Krafft oc din hellig Aande
I Troen ſande.

5.

HERre, alle Kongerne her paa Jorde
Skull' dig tacke, ſom høre din Munds Orde,
Paa din vey de ſkull' ſiunge. Thi din ære
Stoer er, O HErre.

6.

HERREN er vel høy, ſeer dog til den Ringe,
Oc er høyt opfløyen met hellig Vinge:
Kiender derfor grant, huis i alle Lande
Langt er fra hande.

7.

Naar jeg vandrer i Angeſt, Nød oc Kniffue,
Da ſkalt du min Gud holde mig i Liffue,
At jeg ey forgaar vnder modgangs quide,
Huad jeg ſkal lide.

8.

Om min Fiende vil mig myrd' oc brecke,
Mellem ham oc mig du din Haand vdrecke,
Oc befrelſe mig ved din høyre Haande
Aff all min vaande.

9.

8 HERREN ſkal der paa giør' en naadig Ende,
Oc mig alle ting til det beſte vende,
Oc for min ſkyld, ſit hellig Naffn til ære,
Redning beſkære.

10.

Effterdi, O Gud, din miſkund oc naade
Varer Eviglig oc ey kand afflade,
Da forlad oſſ ey vdi Nød fortabte,
Som du ſelff ſkabte.

Den CXLIII. Pſalme.

Kand kaldis

Naade gaar for Rætten.

Eller

Pœnitentzens Baſone.

I Verden hender det vel ſaa,
At Ræt for Naaden tjt kand gaa:
Men hoß Gud vendis Bladdet om,
Der Naade gaar for Ræt oc Dom.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Fra Menniſken haffuer jeg vend, etc.

1.

v. 1 HERRE Gud du hør min Bøn,
Paa min Formaning acte,
For Sandhed din, ſom er ſaa ſkøn,
Ey nogen der paa klagte,
Bønhør mig Gud oc ſee her ned,
For din ſtore Retfærdighed,
Som alle Synder ſkiuler.

2.

2 Om du met oss til Doms vild' gaa,
Oc rictig Regnskab høre,
O ynckelig wi skulde staa,
Huo kand sit Regnskab giøre?
Paa Jorden findes ey den Mand,
Der dig for Nætten møde kand,
O HERRE mig benaade.

3.

3 Thi Fienden, jeg siger aff,
Til Siælen hefftig støtte,
Oc gierne lagde mig i Graff,
Met dødsens Fengsel møtte.
4 Min Aand vil sig til freds ey giff',
Mit Hierte krummis i mit Liff,
Oc er aff Suck meest øde.

4.

5 I saadan Nød oc farlig Strid
Jeg maatte mig fortage
At grunde paa din mæctig Jid,
Du giorde fordum Dage,
Oc slutted i mit Sind oc Hu:
End leffuer samme Gud endnu,
Hand kand mig vel vdriffue.

5.

6 Thi bredde jeg da vd min Haand
Til dig, som den der tigger,
Oc som en halff forbrugned Mand,
Der mit i Søen ligger:
Min Siæl hun tørsted effter dig,
Som Jorden tør, naar Regnen sig
Om Sommeren forholder.

6.

7 O HERRE Gud bønhør mig ſnart,
Min Aand formaar ey meere,
Skiul ey for mig dit Anſict klart,
Jeg kand din Vred' ey bære,
Lad mig ey vorde dennem lig,
Der maa for Nød i Graffuen ſtig',
Oc dig ey priſe meere.

7.

8 Lad høre mig betimelig
Din Miſkundhed oc Naade,
Thi alt mit Haab det ſtaar til dig.
Din Vey mig vide lade,
Som jeg paa vandre ſkal met ſkel,
Thi jeg til dig min Aand oc Siæl
Nu inderlig opløffter.

8.

9 Vdfrj mig fra min Finders Plag',
Hoß dig mit ſkiul ſkal være,
10 Lær mig at giøre dit behag,
Thi du eſt Gud min HERRE:
Din gode Aand ledſage mig
Paa rætte Veyen tryggelig,
Til Liffſens Lande fører.

9.

11 Du ſkalt mig HERRE hielpe vel,
At jeg maa bliffu' i Liffue,
Oc ſtyrcke for dit Naffn min Siæl,
Oc aff all Nød vdriffue,
Oc det for din Retfærdighed,
Ved huilcken Siælen giffuis Fred,
Oc Legemet forfriſkis.

10.

12 Du ſkalt oc mine Fiender
For din Miſkund vdſlette,
Oc dem forderffue en oc huer,
Som ſig mod mig opſette,
Oc engſte faſt min arme Sicel:
Gud hielp mig aff den Jammer vel,
Thi jeg din Suend vil være.

Den CXLIV. Pſalme.

Kand kaldis

Davidiſke Feldtromete.

Naar Gud ſkal met i Striden gaa,
Oc lære Førſten felff at ſla:
Met Bønen du tromete faſt,
Saa ryſter hand ſig met en haſt.

Davids Pſalme.

Siunges, ſom:
Vor Gud hand er ſaa faſt en Borg, etc.

1.

v. 1 MIn Gud jeg loffuer dig met flid,
Som vil min Klippe være,
Oc lærer Hænder min' til Strid,
Min' Fingr' at ſkermhtzere,
2 Mit Slot oc min Miſkund,
Min høye Skandtze rund,
Min Skiold oc Frelſer goed,
Paa den jeg mig forloed,
Som Folcked for mig tuingde.

2.

3 Huad er, O Gud, et Menniſke,
At du vild' hannem kiende?
Huad er hans Barn dog til at ſee,
At du har ham i Sinde?
4 Huert Menniſke for ſig
Forfengligheb er lig,
Hans Dage fare, kort,
(Som Afften-Skugge) bort,
Naar du vilt, maa hand bucke.

3.

5 Bøy derfor Himlen oc far neb,
Sla Bierge at de ryge,
Lad ſee din Krafft oc Mœctigheb
At du kandſt Finden ſtryge,
6 Din Liunild ſplitte dem,
Vdſkiud din Pile grem,
Jag dem en Redtzel ind,
Forſtreck der's Mod oc Sind,
At de maa Flucten giffue.

4.

7 Vdſend mig aff dit høye Choer
Din ſterck' oc mœctig' Haande,
Forløß oc frelß mig arme Noer
Aff Nødtzens ſtrøm oc vande.
8 Fra de Vdlenders Haand
Frj mig Beſkermermand,
Huis Mund oc Lærdom led
Er Forſengeligheb,
Huis høyre Haand er falſker.

5.

9 Saa vil jeg dig, ſom frelſer mig,
Min Gud, en ny Sang ſiunge,

Paa Pſalter lege ſmuct for dig,
Ja, meſt met Siæl oc Tunge,
At du ſelff fører Krig,
Gir Kongen Sejer rig,
Hialp David Tiener din
Fra alle Finder ſin'
Oc fra det Mord-Suerd onde.

6.

Befri du mig, min HERRE Gud,
Fra fremmed Mact oc Skare,
Riff mig aff deres Hænder vd,
Bryd ſynder deres Snare.
I deres Mund oc Halß
Er Løgn oc Lærdom falſk,
Oc deres høyre Haand,
De ſig paadriſte kand,
Er falſk, oc vden effne.

7.

Naar vore Sønner voxe frem
Som vnge Planter grønne,
Oc vore Døttre i vort hiem
Som Billeder de ſkønne
Staa prydede til ſtadtz
Som Tempelens Pallatz,
Vor' Huſe offuergaar
Met Spiſe mange Aar,
Oc Proviant ey mangler,

8.

Naar vore Faar i tuſind tal
Yngle i vore Stræder,
Oc vore Øxen ey er ſmal',
Men ſterck i Plowen træder,

Naar ingen indfald ſkeer,
Oc Goeds i Landet blir,
Naar ingen høre kand
En Klage i vort Land,
Oc Suck paa vore Gader:

9.

Naar ſaadant ſkeer, da ſiger kand,
Som effter Verden ſtunder:
Lyckſaligt er forviſt det Land,
Gud ſaadan Lycke vnder.
Lad være huad det kand,
En ræt lyckſalig Mand
Er den, huis Siæl oc Moed
Staar til den HERRE Gud,
Huis Gud er Jacobs HErre.

Den CXLV. Pſalme.

Kand kaldis

I Chriſti Rige er Gud oc nock.

I Chriſti Kircke-Himmerig
Beſpiſes Siælen rigelig,
Ja Legemet faar oc forſand
Sin Føde aff hans runde Haand.

Davids Lofſang.

Siunges ſom det ſkønne Gratias Hertug Johan. Frederici aff Sachſen 2. Nun laſt vns Gott den HERREN, etc. Forbanſket, Nu lodr oſſ Gud den HErre, tackſige oc ham ære, etc.

1.

v. 1 JEg vil dig Gud min HERRE
Ophøye, tack' oc ære,

Dit Naffn du Konge rige
Berømme Eviglige.

2.

2 Jeg vil det daglig giøre,
Dit Naffn ſin Ære føre:
Endog til evig Tide
Dig loffue HERRE blide.

3.

3 Vor Gud er ſtor oc mæctig,
Høyloſſlig oc høyprædtig,
Hans Mact oc Kraffter rige
Kand ingen Mand vdſige.

4.

4 En Slect ſkal anden lære
Din' Gierninger oc Ære,
Din Styrcke oc din Velde
Fra Barn til Barn formelde.

5.

5 Din Majeſtetis Ære
Vil jeg met flid vdbære,
Oc tale om din Vnder
Nu oc i alle ſtunder.

6.

6 Mand lære ſkal oc ſige
Din Vnders Kraffter rige,
Oc ingenlunde duelle,
Din Mædtigheb fortælle.

7.

7 Din ſtore Godheb fromme
De ſkulle ihukomme,
De ſkull' oc ligervijſe
Retfærdigheb din prijſe.

8.

8 Viſt er vor HERRE naadig,
Barmhiertig oc Langmodig,
Hans Miſkundhed er ſtørre,
End nogen kand kundgiøre.

9.

9 Goed HERREN er mod alle,
I Troen ham paakalde,
Hans Miſkundhed gaar offuer
Alt huis hand giør oc ſkaber.

10.

10 Thi ſkulle de nu alle
Dig loffue oc paakalde,
Ja dine Helgen kiære
Dig ſiunge Loff oc Ære.

11.

11 Vijt ſkulle de vdbære
Dit Kongeriges Ære,
Oc tale om din Velde,
Den Børnebørn formelde.

12.

12 For Børn oc ſin Hußtiunde
De ſkull' din Mact forkynde,
Dit herlig' Kongerige
Skal ingen nock aff ſige.

13.

13 Det ſamme Kongerige
Er Evigt viſſelige,
Dit HErredømme varer,
Oc Evig ey forfarer.

14.

14 Den GVD opholder alle,
At de ſkull' icke falde:

Den Faldne hand oplyffter
Aff Syndtzens dybe Gryffter.

15.

Huert Øye, til kand være,
Skal vocte paa dig HERRE,
Oc du dem Spiſen giffuer,
I rætte tid det bliffuer.

16.

Din Haand du rund oplader,
Dem mætter mange maader,
Alt huis du Liiff beſkærer
Met velbehag du nærer.

17.

Retfærdig vil den HERRE
I all ſin Idret være,
Oc i ſin Gierning hellig,
Oprictig, ræt oc ſkellig.

18.

Nær HERREN er hoß alle,
Som hannem ræt paakalde,
Hoß dem, i Sandhed bede,
Er HERREN viſt tilſtæde.

19.

Huo hannem fryct' oc hørre,
Der's Ville ſkal hand giørre,
Oc deres Raab ey glemme,
Men frj aff Nød oc Klemme.

20.

Vel HERREN ſkal bevare
De hannem elſke ſaare:
Men de, ſom ham forgætte,
Skal hand igien vdſlætte.

21.

21 Min Siæl oc Mund tilhoffue
De ſkulle HERREN loffue,
Hans hellig Naffn ſkal være
Aff alle, evig Ære.

Den CXLVII. Pſalme.

(Denne Pſalme falder i to Stykker, V. 1—11 og 12—20, der ere bearbejdede i forſkjelligt Verſemaal; kun den ſidſte Del optages her).

Siunges met ſedvanlig Tone:
Jeruſalem du hellig Stad.

1.

12 JEruſalem prijß HERREN beſt,
Loff Zion Gud din HERRE,
13 Som giorde dine Poerte feſt,
Der's Laaſe faſte erre,
Velſigner dine Børn i dig,
14 Oc ſticker Freden rigelig,
Oc met ſit Brød dig mætter.

2.

15 Sit hellig Ord hand ſticker vd
I Verden, hær og bære,
Det løffuer paa en raſker Foed,
Hans Tiener' det frembære,
16 Hans Lougſens ſnee, ſaa huid ſom Vld,
Hans Rim, ſom Aſke, met ſtoer kuld
Vdſtrør hand førſt paa Hierte.

3.

17 For ſamme Siælens Vintertuang
Met Iiß i Bryſt oc Barme

18 Kand ingen ſtaa. Thi kommer hand
Met Evangelj varme,
Forfrøßne Hierter den optøer
Oc Lougſens Vinter ſlet forø'er,
Der veb Steenhierte ſmelter.

4.

19 Sligt krafftigt Ord hand viſte vel
Sin Kircke, Jacob kiære,
Sin Skick oc Loug for Iſrael,
Ham gaff ſit Ord at lære.
20 Den Ære ſick eh andre Folck,
De kunde eh foruden Tolck
Forſtaa den Ræt oc Lære.
Halelu=jah.

Den CL. Pſalme.

Kand kaldis

Kircke=Prael.

Huo ſom i Kircken prale vil
Met Orgel, Cimble, Harpeſpil,
Oc Hierteb ſamptlig følge maa,
Da er bet et Halelujah.

Halelu=jah.

Siunges ſom bet ſkønne Wachet
aff D. Philip. Nicol. Forbanſteb
aff D. Paschasio S. B.[11].

1.

v. 1 HAlelujah, Loffuer HErren
I hans hellig Kircke met æren,

[11] S. B. ɔ: Superintendens Bergensis. Et anbet Bevis paa, at Biſkop Niels Paaſke har forfattet Pſalmer, haves, ibet der bag

Oc i hans Mactis Firmament.
2 Loffuer hannem for ſin' Kraffter,
Ham loffuer for ſin ſtoerheds Facter,
Oc for hans mæctig Regiment.
3 O loffuer nu hannem
Met fryd oc met brammen
I Baſoner,
Met Pſalter-klang,
Met Harpe-Sang,
Ja, loffuer hannem met Sicælens prang.

2.

4 Loffuer hannem oc met Trommer,
Met hellig Dantzen nu fremkommer,
Ham loffuer oc met Strenge-bram,
Met Piber i Vercket vrimler,
5 Ham loffuer met velklingend' Cimbler,
Met Frydens Cimbler loffuer ham.
Alt det, ſom har Aande,
Nu ſkal det forſande
HERREN loffue.
Baad' Stoer' oc Smaa
Skull' ſlutte ſaa:
Dig GUD ſkee Loff, Halelujah.

Ende paa Davids Pſaltere.

Μόνῳ τῷ Θεῷ δόξα.

---

hans Ligpræd. over Magrethe Gabrielsdatter (Akeleye), 1621, findes en (for Noder udſat) Pſalme af ham paa fire Vers. Den begynder med: O Gud lær oß at betænke. Alle Verſene have ſamme Omkvæd: Men Jeſus alleene er Vejen til Himmerige.

Bagefter Pſalmerne følger ſom et Tillæg, men dog med fortſat Arkſignatur:

Nogle

Vdvalde Bøner, ſom mand kand

bruge om Morgenen oc Afftenen, oc ellers effter Tidſens Leylighed.

JOHAN. XVI.

Huad I bede Faderen om vdi mit Naffn, det ſkal hand giffue eder.

Tryckt i Kiøbenhaffn, hoß Henrich Waldkirch, Aar 1627.

Af dieſe Bønner (tilſammen to og tyve), der indtage tyve Blade, hidſættes her den femte, i hvilken vi maaſke nærmeſt finde Arrebos egen Stemning udtalt:

En Bøn om en Chriſtelig omvendelſe til GVD.

JEg arme ſyndige Menniſke, huor ſaare mange ere mine Synder, huor ſaare tjt haffuer jeg ſyndet (O HERre) oc ſynder endnu i denne Dag, Men derfore vil jeg dog icke fortuile, effterdi at jeg haffuer det trøſtelige Exempel for Øyen, om den aabenbare Syndere i Tempelen, huilcken effter din Dom gick retfærdig der vdaff igien: Der til hører oc ſeer jeg met ſtor trøſt, huorledis Røffueren, ſom paa Kaarſſet bekiende dig, gick met dig fra Kaarſſet til Paradjß. O Faber, du haffuer renſet oc afftoet den ſalige angerſomme Mariam Magdalenam, ſom vaar belabt met ſuare Synder, Oc den gode Petrus er effter ſin haarde Nectelſe kommen

til ſtor Naade igien, fick Apoſtels Embede, oc bleff ſæt igien til ſtor Ære. Derfore beder jeg dig min kiere HERRE Chriſte, Jeg ſom hiertelige trøſter mig i ſaadanne Exempler, forleen oc giff mig ocſaa den aabenbare Synderis forknuſede Hierte, Røffuerens Bekiendelſe, Den ſalige angerfulde Synderindis Magdalene Øyne-Taare, Sanct Peders beeſte Graad, oc en faſt Tro til din ſtore Barmhiertighed, Amen.

Bogens ſidſte Blad indtages af følgende Angivelſe af Trykkeſted og Privilegium:

Prentet i Kiøbenhaffn | hoß Henrich Waldkirch, paa | ſin egen Bekaaſtning, Oc | findis hoß hannem til | kiøbs. | Met Kongl: Majeſt: Frjhed, icke | effter at tryche, Eller anden ſteds fra her | i Riget at indføre. | ANNO | M. DC. XXVII.

3. **Tredie Udgave** af Pſalteren udkom 23 Aar efter anden, men er, ſom alt tidligere bemærket, ikke et Optryk af denne, men derimod af den første Udgave. Derfor mangle ogſaa de to Ærevers til Forfatteren fra Nic. Paschasius og P. Adolphus, ligeſom ogſaa Noderne fattes. Bogen er i lille Oktav, upagineret, men med fortløbende Arkſignatur fra første til ſidſte Blad (A — Qq iiij, d. e. 39½ Ark). Denne Udgave haves i flere Exemplarer, det kgl. Bibliothek har to, Universitetsbibliotheket et (defekt), Karen Brahes Bibl. et, og Universitetsbibliotheket i Chriſtiania et Exemplar. Titelen er væſentlig den ſamme, ſom i anden Udgave:

K. Davids | Pſalter, | Sangviiß udſat, un- | der hundrede oc nogle Me- | lodier oc Toner, ſom i vore Dan- | ſke Kircker oc Chriſtelige Huſe | brugelige oc vel- bekan- | te erre. | (Verſet). Prentet i Kiøbenhafn, aff Georg | Lamprecht, | Paa Joachimi Moltkens Boghandl. | Omkoſtning, oc findis hos han- | nem til kiøbs. | Anno M DC L.

Med Undtagelſe af nogle Trykfejl[1] har Pſalmernes Text ikke lidt nogen Forandring, de Smaaforſkjelligheder mellem denne Udgave og den af 1627, ſom findes i de ſex første Pſalmer, maa ſom tidligere er antydet vist forklares af Forfatterens eget „Overſyn" i Anledning af andet Oplag.

Derimod har Bogens ſidſte Afdeling, Bønnerne, modtaget et Tillæg, der allerede findes antydet paa disſes Titelblad:

Nogle | Vdvalde Bø- | ner, ſom mand kand | bruge om Morgenen oc | Afftenen, oc ellers effter Predicken oc Tidſens | Lehlighed. | Item de Aarlige Bøner. | (Skrift-ſtedet). Kiøbenhaffn, | Hos Georg Lamprecht, Aar | M. DC. L.

Det er ſyv af de almindelige Kirkebønner, ſom findes tillagte, derimod mangler den ſidſte af de Bønner, ſom findes i Udgaven af 1627: „En Bøn at bede paa Sotteſengen oc i den ſidſte Stund."

4. Fjerde Udgave af Pſalteren udkom ſex Aar efter tredie, og er et Optryk af denne. Skjønt begge Udgaver ere fuldſtændigt i ſamme Format, ſaa de igjennem hele Pſalteren følges ad Side om Side, har fjerde dog Duodesſignatur (12 Blade paa Arket) medens tredie har Oktavſignatur. Heraf kommer det, at fjerde Oplag, der ogſaa er upagineret, ender med Bladet Bb vj (d. e. udgjør 25½ Ark). Af denne Udgave findes et Exemplar i Hjelmſtjernes Samling. Titelbladet er ſom i tredie Oplag med Undtagelſe af Slutningen:

Prentet i Kiøbenhaffn, aff Daniel | Eichhorn, | Paa Chriſtian Caſſubens Boghandl. | Omkoſtning, oc findes hos hannem | til kiøbs, udi S. Nicolaj | Kircke. 1664.

Af Forandringer har jeg ingen bemærket, uden at Slutnings-doxologien i Pſalteren, *Μόνῳ τῷ Θεῷ δόξα*, er forandret til: Soli deo gloria. Enkelte Trykfejl eller Rettelſer af Fejl kunne ikke regnes til Forandringer. Titelen foran Bønnerne er derimod lidt anderledes:

Nogle | Vdvalde Bø- | ner, ſom mand kand | bruge om Morgenen oc Af- | tenen, oc ellers effter Præ- | dicken

[1] Den værſte er Pſ. CXI. første Linie i V. 1, hvor der iſtedetfor: Af ganſke Hjærte, Sjæl og Mod, ſtaar: mild og god, en Forvexling med tredie Linie.

oc Tidsen (sic!) Leyligheb. | (Skriftstedet, Joh. XVI.). Tryckt udi Kiøbenhaffn den 25. | Februarij 1664.

De aarlige Bønner ere udelabte paa to nær, derimod er Arrebos „Bøn at bede paa Sotteſengen“ igjen optagen. Paa Bogens ſidſte Blad findes endnu følgende Angivelſe:

Prentet i Kiøbenhaffn den 26. Febru= | arij. Aar 1664. | Findis hos Chriſtian Caſſuben Boghandl. | i St. Nicolai Kircke tilkiøbs.

5. Fire Udgaver af Pſalteren have hidtil været kjendte, men der er endnu en **femte Udgave**, hvis Trykkeaar dog ikke med fuldkommen Sikkerhed kan beſtemmes, da det eneſte Exemplar, ſom endnu er i Behold (det ejes af Kandidat C. J. Brandt, ſom velvilligt har overladt mig det til Benyttelſe) mangler Titelblad og Slutning. Dog er der god Grund til at antage, at dette Oplag er trykt 1673; thi Biſkop J. E. Gunnerus nævner i ſit Hyrdebrev til Gejſtligheden i Trondhjems Stift en Udgave i Duodes af Arrebos Davids Pſalter fra dette Aar, af hvilken vi ikke vilde have Spor, hvis det ikke ſkulde være den her nævnte[1]. Den er i ſamme Format ſom de to foregaaende, og beſtaar af 25 Ark (12 Blade paa Arket). Skjønt fjerde Oplag formodentlig er lagt til Grund, er Fortalen dog meget forkortet, den beſtaar kun af 2 Blade og har Underſkriften fra anden Udgave: „Oringborg 5. Martij 1626.“ Bønnerne bag i have følgende Titel:

Nogle | Vdvalde Bøn= | ner, ſom mand kand | bruge om Morgenen oc Afte= | nen, oc ellers effter Prædicken | oc Tjdens Leyligheb. | Johan. XVI. | Hvad I bede Faderen om udi mit Nafn, det | ſkal hand giffve eder. (Caſſubens Mærke: en opſlagen Bog, paa hvis ene Blad er afbildet et brændende Hjærte, og paa det andet er ſkrevet: Pax Juſtificante Fide.

[1] J. E. Gunnerus: Erwecklicher Hierten=Brief an die Prieſterſchaft im Stifte Drontheim. Kopb. u. Leipzig. 1765. S. 26 anføres blandt Arrebos Skrifter: „Pſalter Davids in Reimen verfaſſet, Kopenh. 1623. 12. ibid. 1627. 1650. 8. 1673. 12. wieder aufgelegt.“

Rom. 5.). Paa hans Kongl. Mayeſt. Privilege- | rede Boghandlers, Chriſtian Caſſubens Be- | koſtning, oc findis hos hannem oc hans Arfvinger til | kiøbs i Danmarck oc Norge.

Fem ſamlede Udgaver opnaaede Arrebos Kong Davids Pſalter altſaa, men ved Siden af diſſe er en Del af Pſalmerne atter og atter optrykkede i forſkjellige Pſalmeſamlinger og andre Skrifter. Da ſlige Optryk ingenlunde ere uden Betydning i Pſalterens Hiſtorie, men ſnarere afgive en Maaleſtok — om end ikke nogen aldeles paalidelig — til Bedømmelſen af, hvor ſtor en Indgang den har vundet i Folket, ſkal jeg forſøge at give en Udſigt over de vigtigſte; abſolut Fuldſtændighed tør jeg ikke love, da Pſalmebøgernes Tal er Legio, og det vilde blive et altfor uoverkommeligt Arbejde for en enkelt Forfatters Skyld at gjennemgaa alle de Samlinger af gudelige Sange, der ere udkomne ſiden Arrebos Dage, intet af vore Bibliotheker har dem desuden fuldſtændigt, ſelv det ſtore kongelige mangler Hovedudgaver. Forøvrigt maa jeg takke Hr. Kand. C. J. Brandt for den Hjælp, han i den Henſeende har ydet mig ved at meddele mig gode Oplysninger af ſine Samlinger til „den danſke Pſalmedigtning".

Det første Spor, jeg har fundet til Benyttelſe af Pſalteren, er i „Guds Børns Sjæle Ro, Ligprædiken over Niels Iffuerſen Borger i Flensborg, holden i Frue Kirke i Svendborg Skjærtorsdag 1628 aff Peder Nielſøn Sk., Guds Ords Tjener ſmſts." Kbhvn. 1629. 8[1]. Heri findes til Slutning: „Den CXVI Pſalme (o: Det er mig kiert aff gantſke Siæl) Sangviiß vdſat aff M. Anders Chriſtenſſøn Arøboe."

I Moltkens Pſalmebog, Kbhvn. 1647, er den XXIII. Pſalme: Herren han er min Hyrde god, optagen. Det var den, ſom først kom ind i Pſalmebøgerne, og den, ſom holdt ſig længſt. Naar Moltken ikke optog flere af Arrebos Bearbejdelſer af Pſalmerne, er Grunden udentvivl den, at de ikke vare ſkrevne til Lobwaſſers Melodier; næſten alle de davidiſke Pſalmer, han optog i ſin Samling, ere nemlig forfattede til diſſe yndede Toner[2].

---

[1] Dette Skrift anføres, ſaavidt jeg kan ſe, ikke i noget af vore Literaturlexica.

Den nævnte Pſalme er altſaa optagen, uagtet den var en af Davids, men den er heller ikke i Overſkriften betegnet ſom ſaadan, ſaaledes ſom Tilfældet er med de andre davidiſke Pſalmer, der findes i Bogen.

I Chr. Caſſubens Pſalmebog, Kbhvn. 1666[3], findes 21 Pſalmer af Arrebo, nemlig:

CXI. Aff gantſke Hierte Siæl oc Mod.
CXII. Den Mand, ſom trolig frycter Gud.
CXXIX. De trengde mig aff Vngdom op.
CXL. Fra onde Folck vdfrj du mig.
CL. Halelujah, Loffuer HErren i hans hellig Kircke met æren.
XC. HErre Gud, vor vaaning oc bolig.
XXXIII. HErren hand er min Hyrde god.
XXVII. HErren hand er min Lycte klar.
XCV. Her frem, wi vill' met Sang oc fryd.
LXXXIV. Hvor elſkelig din Bolig er.
LXV. I Stilhed oc Tolmodighed.
CXXII. Jeg glæder mig nu hiertelig.
XXXIX. Jeg ſlutted i mit Hierte ſaa.
CIV. Loff min Siæl din HErr' oc Gud.
XXXIII. Met lyſt oc glæde ſiunger.
XV. Min Gud, huo ſkal her ſom en Gieſt.
XXII. Min Gud, min Gud, jeg klage maa.
CXXI. Naar jeg i ſtørſte Nøden ſtaar.
CII. O HErre Gud, du hør min Bøn.
V. O HErre Gud, min' Ord bønhør.
XXXII. Salig er den, ſom er befrjd.

Den allerſtørſte Del af dem findes i det Appendix til Pſalmebogen, hvorom det i Overſkriften hedder: „Udi denne Appendice indeholdis de Pſalmer oc Viſer, ſom denne Pſalmebog, (nu femte gang[4] udi Trycken forferdiget) er forbedret med."

---

[2] I Angivelſen af Indholdet, paa Titelbladet, ſtaar: „Item Kong Davids Pſalmer under Lobwaſſers Melodier."

[3] Den ælbſte Udgave af 1661 har jeg ikke ſet, den findes ikke i noget af Hovedſtadens offentlige Bibliotheker. Efter Kand. Brandts Meddelelſe findes de ſamme arreboſke Pſalmer i den, med Undtagelſe af XXIII.

[4] Herved forſtaas neppe ſamlede Udgaver, men forſkjelligartede Udtog, ſom Chr. Caſſuben beſørgede, ſaaledes: En Ny Kircke-

Foruden denne „fuldkommen“ Pſalmebog har Caſſuben udgivet flere ſtørre oc mindre Samlinger af gudelige Sange, ſom „Guds Børns Røg-Altere“ 1685, „Manuale eller Haandbog“, ogſaa kaldet „En liden ny Danſk Pſalmebog“, 1667 og 1673 i 24to, og andre; naar vi i diſſe ſjeldnere finde Pſalmer af Arrebo, ſædvanligt kun XXIII, da er Aarſagen ikke den, at man nu ſatte mindre Pris paa hans Davids Pſalter, men man foretrak ſaadanne Parafraſer, der kunde ſynges til Lobwaſſers yndede Melodier.

I Chr. Ped. Abels Pſalmebog for den danſke Menighed i Amſterdam[5] (prentet udi Amſterdam af Jacob van Velſen, for Harman van den Berghe, 1667, i 16mo) finde vi i Bogens første Afdeling en fuldſtændig Parafraſe af alle Davids Pſalmer, de fleſte viſtnok af Abel ſelv, men ogſaa en ſtor Mængde af andre, omtrent tyve af Arrebo, de ſamme ſom i Caſſubens Pſalmebog (ikke XXIII).

I Dan. Paullis „Den ſiungende Guds-Fryct, det er en ny fuldkommen Pſalme-Bog“, 1680, findes, ſaavidt jeg har bemærket, ſex Pſalmer af Arrebo, af hvilke de fem, XV. XXIII. XXVII. CXII. CXL, findes i ældre Samlinger, en er ny, nemlig:

XII. Ah, Gud af Himlen ſee nu her.

I Almindelighed ere de betegnede med Navnemærket: A. C. A., men Pſ. XXIII mangler dette Mærke. Kun denne Pſalme findes optagen i Paullis „Aandelige Pſalmebog“, 1682.

I Chr. Geertzens „liden Huus-Kirke- og Reiſe-Haandbog“, 1687, findes XV. XXIII. XXVII. XCV. CXXI. CXXIX. CXL. Omtrent de ſamme ere optagne i denne Boghandlers ſenere Samlinger 1693 og 95, medens vi i en tidligere Samling af ham, „En liden dog meget nyttig Pſalmebog“, kun finde XXIII[6].

Haandbog. Ein Newes Kirchen Handbüchlein. Danſk og Tydſk. Kbh. 1664. (Heri findes, ſaavidt jeg kan ſe, kun Pſalmen: Herren han er min Hyrde god, af Arrebo).

[5] Følgende Overſkrift over en Kirkebøn bag i denne Pſalmebog (S. 217) indeholder en hidtil neppe bekjendt hiſtoriſk Oplysning om denne Menighed: „Hiertelig Takſigelſe for Guds Anſict, fremført den 26. Søndag efter Trinitatis Anno 1663, da den Friheb meenigheden at oprætte, var erlanget.“

[6] Jeg har ikke anført CXVII (Hallelujah, loffuer Gud I Hedninger alle), ſom findes i denne og de fleſte andre Samlinger, paa Grund af

I Kingos „Danmarks og Norges Kirkers forordnede Psalmebog, Vinter-Parten" 1689 findes CIII (Min Siæl velsigne HErren), betegnet med Arrebos Navn, og XXIII uden Navn.

I Joh. Jost Erythropels Kirke-Huus- og Rejse-Haandbog, 1690, er XXIII (CXVII) og CXL optagne.

I den kingoske Kirkepsalmebog, der første Gang udkom 1699 og 1703 og siden utallige Gange, findes tre af Arrebos Psalmer, nemlig:

CXI. Aff gantske Hierte, Siæl oc Mod.

XXIII. HErren hand er min Hyrde god.

XV. Min Gud, huo skal her som en Giest.

Disse tre Psalmer gik siden over i Pontoppidans Psalmebog (1740) og i Guldbergs (1778).

I Roskilde Konvents Psalmebog (1850) optoges to af Arrebos Psalmer, XXIII („christelig forvendt", den begynder: Min Frelser er min Hyrde god, 3die Vers er udskudt) og CXVIII, sidste Del: Om Salighed og Glæde (1ste, 2det og 4de Vers, med adskillige Ændringer[7]). I denne Prøvesamlings endelige Redaktion til Kirkebrug (1856) ere disse to Psalmer bevarede.

Disse Udvalg vare til kirkelig Brug; desuden har Rahbek meddelt to af Arrebos Psalmer i den danske Digtekunsts Historie (II, 246—49. 258—59.) nemlig:

I. Ret salig er forvist den Mand.

CII. O HErre Gud, du hør min Bøn.

A. P. Liunge har i Maanedsskriftet Hertha, 1827. II, 235—45, optaget sex Psalmer (med Løfte om flere, som ikke

---

at Arrebo ikke er dens Forfatter, som han selv anthyder ved Overskriften: „sædvanlig Text".

[7] Rudelbach siger i sin Kritik af Konventspsalmebogen (S. 496): And. Chr. Arrebo . . . er her repræsenteret med hans Paraphrase af 118 Davids Psalme: „Om Salighed og Glæde (Nr. 275). Valget er godt, men Behandlingen af Psalmen aldeles uforsvarlig; det Hele (ei blot tre adsplittede Vers) burde saa meget mere staae der, som selve den Arrebo'ske Paraphrase allerede er sammenpresset, skjøndt Arbødigheden for den kongelige Sanger, hvis Harpe han atter stemte, ei tillod ham at udelade noget væsentligt Træk." Den lærde Forf. har altsaa overset, at Ps. XXIII. ogsaa er optagen.

kom). De fem af dem findes i mit Udvalg, nemlig I. VIII. XIX. XXIII. XXIV, den sjette er:

XX. HErren vor Gud være dig blid.

Brandts og Helvegs Udvalg i den danske Psalmedigtning I, 261—281, støtter sig til de ældre kirkelige Udvalg, idet de nemlig have optaget 21 af de 23 Psalmer, som findes i Kirkepsalmebøgerne (LXV og CIII forbigaaede), og hertil føjet følgende fire ny:

XLVI. Gud er vor skiold oc faste Borg.
CXLIII. O HErre Gud, du hør min Bøn.
CXVIII (2den Afd.). Om Salighed oc Glæde.
XLII. Som Hiorten effter ferske Vand.

Saavidt om Psalmerne, men endnu maa omtales de originale Quatrains, eller rimede Summarier, som findes over hver Psalme. Disse have nemlig, hvad ingen hidtil har bemærket, levet et længere Liv i den danske og norske Menighed, end Psalteren i sin Helhed. Ligefra Reformationen af og indtil den Tid, da den saakaldte Oplysning i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede udslukkede Davids-Psalmen hos os, udkom nemlig særskilte Udgaver af disse Psalmer forsynede med Luthers Summarier. Hertil føjedes endnu omtrent fra Midten af 17de Aarhundrede Arrebos saakaldte Rimbønner[8]. Den første Udgave af Psalmerne, hvor jeg har fundet dem, er: „Davids Psalter, med Doct. Mart. Lutheri Fortale oc korte Summarier oc Rim-Bønner til hver Psalme. Friderichshald. Trykt hos Wilhelm Wedemand." Den mangler Trykkeaar, men synes at være fra det betegnede Tidspunkt. Siden findes „Rimbønnerne" i kjøbenhavnske Udgaver af Psalmerne fra 1700. 1729. 1731. 1742 og 1745, eller med andre Ord i alle de særskilte Udgaver af Psalmerne, som ere komne mig for Øje fra Midten af 17de og indtil vort Aarhundrede[9]. Intetsteds ere disse Rimbønner betegnede med Arrebos Navn, men de ere let nok kjendelige, uagtet de i Tidens Løb undergik adskillige Smaaforandringer, og de stærkere eller gammeldags Udtryk ombyttedes med mere tidssvarende.

[8] Den sildigste særskilte Udgave af Psalmerne uden de arreboske Quatrains, som jeg har set, er fra 1627.

[9] Der har ubentvivl været en Del flere, som nu ere forsvundne.

VI.

Sørgedigt over Fru Eliſabeth Roſenſparre.

I Worms Lexikon over lærde Mænd ſiges der (I, 42), at Arrebo har forfattet en Ligprædiken over Lisbeth Roſenſparre, der ſkulde være trykt i Kjøbenhavn 1627, og Nyerup har, uagtet han ikke har kunnet finde nogen ſaadan Ligprædiken[1], dog atter indført den ſamme Efterretning i ſit Literaturlexikon. Det er imidlertid ikke ſaa; derimod har Arrebo ſkrevet et Sørgedigt i Anledning af bemeldte Frues Død, hvilket findes indført ved Slutningen af Biſkop Hans P. Reſens Ligprædiken over hende (Kbhvn 1628. 8). Da dette Digt hidtil ikke har været kjendt, og dets Omfang ikke er ſtort, meddeles det her fuldſtændigt, uagtet dets ringere Værd. Underſkriften er et Anagram af Forfatterens Navn.

1.

Vel mangen prægtig Bygning ſtaar
Med Spær oc Spire høye,
Der Skoven rancke ofuergaar,
Forlyſter Reiſend Øye:
Vel mangen Lyſtgaard frydefuld
Med Mayendesmer ſøde,
Hvor Blommen ſkin ofu'r røde Guld,
Kand vandre-Edling møde.

2.

Vel høris Fryd og Fuleſang
I Roſengaarden grønne,
Skøn Nachtergal med discant-klang
Med Røſten ofuer-ſkønne,

[1] Se Bidrag til den danſke Digtekunſts Hiſtorie. II, 227.

Graa Iriſk af ſin kruſet Hals,
Blandt Roſer huid' oc røde,
Den Siſich oc har der til fals
Sin Stemme ſucker=ſøde.

3.

Dog ſaa jeg nys it Roſen Spar,
It Roſenſparre glindre,
Med Roſenkrandſen høyt i Vær,
Faſt meer i Dye tindre,
Oc i det Roſenſparret Hus,
Den Roſenkrantz beklædde,
Vaar ſkønner Blommer, uden roes,
Vaar ſtørre Fryd oc Glæde.

4.

Der hørdis de Gudinder ni,
Af Helicon udſende,
Med hellig Tunge ſiunge fri,
Den hellig Gud ad kiende:
Palæmon holt ſin Isthmia
Den høye Gud til ære,
Elizabeth oc ſagde, Ja,
Her ſkal Guds Huile være.

5.

Ey Aarons Balſam=Olie ſød,
I ſalffuingen udgydet,
Saa kraftig ned af Haared flød,
Oc Huſet ofuerkrydet,
Ad diſſe Roſers ædle Saft
I Kierlighed oc gode
Jo ofuergick med Sødheds Kraft,
Den kierlig Gud der bode.

6.

It ſtinckende hoffærdigt Mod
Vaar icke der ad finde,
Oc Gierighed, ald ondſkabs Rod,
Ey kunde Platzen vinde:
Jo høyer' Spæret reis i Vær,
Jo høyer' Krantzen ſuinger,
Jo ſtørre ydmyghed vaar der,
Ey Hoffart vel gelinger.

7.

Ah, Ah du heftig Æolus,
Huad har du brugt din Velde,
Før du formaatte dette Putz,
Det Roſenſparre felde,
Som vaar i Chriſto roedbefeſt
Beanckret oc forvaret,
Oc Roſenkrantzen nederbleſt,
Du har ey umag ſparet.

8.

Kund' du ey bruge Vingen ſterck
Mod Piil oc Elle-Sparre,
Sla Gran oc Furren ned i Marck,
Paa Neldebuſken vare:
Men griber an af Lif oc Mact
It Roſenſparre herlig,
Slar Roſenkrantzen uden act
I Dynden ned forfærlig.

9.

Nu vel, du har af ſtyrcke ſtut,
Din Ville har du fremmet,
Det Roſenſpar er ofuerbrut,
Oc Krandtzen høybegremmet:

Dog er det ſamme Sparre ſkøn
Saa høyt i Gud ophøyet,
At Lib'nons Ceder ranck oc grøn
Er Spæret underbøyet.

10.

Vel har du giort de Roſer femb,
Af Farfue rød oc huide,
Ad de bær Farfuen ſort oc grem
I bæſte Sommer-tide:
Dog munſtrer Gud din Gierning om,
Naar Vinter ſlet faar Ende,
Oc HErren vil den Roſe from
Sin Roſenſpar tilſende.

11.

Far vel du ædle Roſenſpar,
Far vel, O ſalig Frue,
Gud glæde dig i ævig Aar,
Hans Anſicts Lius beſkue.
Vær taalig ædle Roſenkrandtz,
Dit Sparre er ubrødet,
Din Ven gaar ſkøn i Engledantz,
I Døden er ubødet.

Kand ſiungis med den Tone, Som:
Jeg veed en Vrt baade beylig, etc.

AA BRØD ROSEN.

Ligeſom dette Digt ſtærkt minder om Arrebos tidligere Sørgedigt over Dronning Anna Katharine, er der endnu fra ſamme Tid opbevaret et tredie Sørgepoem, der i høj Grad ligner de to fornævnte. Det findes i Vibeke Bildes haandſkrevne Viſebog (Thottſke Mnſkr. Saml. 778. Fol.) S. 182 ff. og har til Overſkrift:

„Ynkelig Klagemaal aff Erligh oc Welbiurdig Frue, Frue Karenn Sehſte, S. Thyge Kruſßis thill Aaſterup, Hoff-

meſterinde[2], offuer den forſchrekeligh och vbluferdigh dødßens Orm, ſom vdi en Edel och dyrbar haffue, paa kortt thid haffuer viſßen ſtungett en Høyborne och Edele Roſße, ſnart (effter) ſinn hiertens kiere Cypriſßen thre[3] var faldenn. Vdſat paa Sangviſß, vnder de Noder: Jeg ved Enn Vrtt baade deilig och bold."

Digtet er altſaa ſkrevet i Fru Karen Seheſteds Navn, men hvem Forfatteren er, oplyſes ikke. Er det ikke af Arrebo, hvad jo var muligt, er det i alle Tilfælde dannet nøje efter et af de to fornævnte Digte af denne Forfatter ſom Forbillede.

---

[2] Med Hensyn til den Tidsbeſtemmelſe herved haves, kan bemærkes, at Tyge Kruſe døde, ikke mere end 24 Aar gl., 2 Febr. 1629 (H. P. Reſens Ligpræd. over ham, S. 30). Hans Enke blev 1631 Hofmeſterinde, og var det til 1641.

[3] Cypressen heb ifølge Digtet: Rantzov, hvad Roſen heb, ſiges ikke.

VII.

Hexaemeron.

Dette Arrebos Hovedværk, der først udkom 24 Aar efter Forfatterens Død, er forholdsvis det mindst sjeldne af hans Skrifter, da det endnu af og til kan træffes udenfor de offentlige Bibliotheker. Skriftet har følgende udførlige Titel:

HEXAEMERON
RHYTMICO-DANICUM.
Det er:
Verdens Første Vges
Sex Dages præctige oc mæctige Gierninger, med den allerhøjeste Skaberes alting-formuende Finger paa det allermesterligste skabte oc beredde; Hans ubegribelige Viisdom, oc u-beskrifvelige Godhed, til højforskyldte Hæder oc Ære, oc hans ædeligste Creature Menniſket, til et ret Sursum corda, Siel- oc Anſict-opløftelſe, oc Skaberens hellige oc herlige Beſkuelſe;
Paa Heroiſke Riim-maade, af Mose førſte oc andet Capitel, udſatte oc uddragne
Af
M. Anders Chriſtenſøn Arø-
boe, fordum Sognepræſt i Dringborg.
Psal. CXI.
Store ere dine Gierninger ô Herre, hvo dennem acter, ſeer ſin Hiertens Lyſt der paa.

Kiøbenhaffn, tryckt hos Hendrick Gøde, K. M. oc Univ. Bogt.
ANNO M DC LXI.

Værket udgjør 46½ Ark i Kvart, heraf optages imidlertid de otte første Ark af Fortaler, Ærevers o. desl., de sidste halvtredie af Register, Rettelser m. m. Næst efter Titelen er det kongelige Privilegium indført:

Vi Friderich den Tredie (o. s. v.), gjøre alle vitterligt, at efftersom Os Elskelig, Hederlig oc Vellærd Mand Her Christen Andersøn Arøboe, Sognepræst til Nebbelund oc Sædinge Sogner i vort Land Lolland, underdanigst hafver ladet os tilkiende gifve, hvorledis hand er tilsinds, hans Salig Faders, Mester Anders Christensen Arøboes, fordum Sognepræstis til Oringborg, efterlatte Hexaemeron eller Verdens første Uges Sex Dagis Gierninger, udi danske Riim befattet, til Trycken at befordre, i Forhaabning det skulle vorde Gud til Ære, oc mange fromme Christne til en gudelig Forlystelse, dersom det med voris naadigst Bevilning maatte skee. Da paa det samme den afgangne Manns opus posthumum kunde blifve tryct, hafve vi saadan hans Forsæt til naadigst Behag optaget, saa oc for got ansect oc Naadigst bevilget, som Vi oc hermed bevilge, at fornefnde Her Christen Andersen Arøboe maa lade trycke fornefnde Bog udi Voris Residentze-Stad Kiøbenhafn, dog at den først af Professoribus udi fornefnde Kiøbenhafns Universitet vorder revideret oc approberet; Siden hafver hand derpaa at anvende største Flid, at den med Flid oc correct kand blifve prentet. Oc paa det hand kand komme igien til nogen Opretning for hans Bekostning, hand derpaa anvendendis vorder, hafver Vi af Vor synderlig Gunst oc Naade undt oc tilladt, oc nu med dette Vort Aabne Bref under oc tillader, at ingen samme Bog maae lade eftertrycke, eller oc andensteds trykt, her udi Riget eller i Norge til Kiøbs at indføre; Ei heller Tryckeren fleere Exemplaria at trycke, end som paa Forleggerens Bekostning trykt oc oplagt vorder, udi Ti samfulde Aar fra dette Brefs Dato.

Derſom nogen ſig herimod forſeer, da ſkulde de hafve forbrut alle exemplaria, de hafve med at fare, half parten til os, oc half parten til fornefnde Her Chriſten Anderſøn Arøboe.

Thi forbiuder vi vore Fogder, Embedsmænd oc alle andre, bemelte H. Chriſten Anderſøn Arøboe her imod paa forbemelte Bog at lade trycke, efterſom forſkrefvet ſtaar, at hindre, eller i nogen maader Forfang at giøre, under vor Hyldeſt oc Naade. Gifvet paa vort Slot Nykiøbing i Falſter den 27. Mai Anno 1661. Under vort Signet.

Friderich.

Derpaa kommer (a 3—b 3) Udgiverens Dedikation til K. Frederik den Tredie, dateret: „Nebbelund den 2. Septembris Aar 1661". Denne udførlige Tilſkrift indeholder ved Siden af en Del, der ikke har megen Betydning, følgende Ytringer, der fortjene Opmærkſomhed.

Den gode Mening hafve mange ſaa vel af høje ſom af ringe Stand fattet om min i HErren for 24. Aar ſiden henſofvede S. Fader M. Anders Chriſtenſen Arøbo, at hand til den Danſke Poësin oc Skaldrekonſt hafde af Naturen en god Tilbøjelighed, hvorudi hand hafver giort en lyckelig Prøfve paa Konning Davids Pſalmer, dennem hand Riimvis har udſat, hvilke mange fornemme Gudfryctige Menniſker hafve ladet ſig ſaa vel befalde, at de ſig med dennem til deris daglige Gudsfryctis Øfvelſe til ſtørſte Fornøjelighed forlyſte.

Særdelis efterdi mand paa ſamme tider for alvor begyndte den Tydſke Poësin at øfve oc bedre i lafve at ſætte, vilde min S. Fader, efter den Velb. S. Herris, H. Chriſtian Friſis til Kragerup fordum Kong. Maj. velbetrode Cancelers anmoding, end oc giøre ſit beſte, det Danſke Sprock oc Poësi ſin Anſeelſe at gifve ved ſin riig-flydende Aare oc Poëtiſke Venam, den hand med ſtørre Andact eller

nytte icke viste at bruge, end der som hand tog sig for at siunge oc riime om det hellige Skabelsens store Underverk, hvilket sit i Heroiske Vers forfattede Arbed hand kalder Hexaemeron, dømmende saaledis sig icke at kunde øse af en rigere Kilde end den, der ingen Grund hafver: kunde oc icke bedre undskyldis hos noget Verk end det, til hvilket værdelig at udføre oc udsiunge end oc alle Engle Tunger ere for svage. Men efterdi Døden forekom den S. Mand, at dette hans Arbed icke kom for Liusit; da paa det at hans Gudelig langvarig studerings Arbed icke tillige med hannem skulde begrafvis, hafver jeg hans eeniste af alle hans Børn efter lefvende Søn betænkt, at det var en Opmuntring til Guds Almæctigheds Udbredelse, samt en Zirat i voris Danske Sprok, oc der ofver efter naadigste Kongelig Privilegium, med samme Dict nu omsider end i denne vanskelige Tilstand, til trycken hafver ladet forferdige.

Men paa det at saadant mit Forhafvende icke skal være som et Huus uden Piller oc Støtter, da understaar jeg mig E. Kongl. M. dette min S. Faders Opus posthumum i allerstørste Underdanighed at tilskrifve, skenke oc dedicere: hvortil mig disse Aarsager skynde oc frimodig giøre.

Først er mig Materiens Højhed oc Helligheb den beste Tolk til at undskylde denne min store Dristigheb. Dernest vil den Heroiske Riime-maade, som materien er befattet med, hvilken kaldis ellers Helte-dict, eller Herre-rim, hermed skyde sig under den mæctigste Heltis, oc naadigste Herris Skærm, Hefd oc Forsvar, helbst efterdi disse Heroiske Danske Vers oc Herre-riim ere de allerførste oc ældste paa vort Danske Sprok, med hvilke min S. Faber den Italiänske Alexandrum oc Frantzøske Bartasium allerførst lycke-ligen (som alle dømme) hafver æmuleret oc efterfuld.

Endelig kunde mit Sind ej anderledis lade sig fornøje, end det her med sin højskyldige Plict mod E. Kong. M.

underdanigſt vilde erbiude oc beviiſe. Underdanigſt bedendis at ebers K. M. vil lade ſig dette naadigſt befalde. Kong Lodovicus XI. i Frankrig formeldis i ald Naade, ſom en ſynderlig Skenk, at hafve annammet af en Burgundiſke Bunde een eeniſte Roe, oc gifvet den i Sindon indſvøbt, plats udi ſit Kongelige Raritet-Kammer: thi Gafven blef anſeet icke af Værd, men af den eenfoldige Gifveris hulde oc oprictige Villie. Her findis oc Efnen ringe men Villien god; oc derſom Efnen var ſtørre, ſkulde ſig oc Villien yderligere betee. Dog at denne lidle Bog maa finde ſig en liden nedrig plats paa det Kongelig Pallats, er min allerunderdanigſte Forhaabning.

Efter Dedikationen følger (b 3—c 2) Fortalen til „den retſindige Chriſt-elſkende Læſere." Af denne meddeles her det vigtigſte:

Om Poeterj oc Skaldre-verk, er det i Synderlighed viſt, at ingen er der til uden af Gud oc af Natuuren bequem; Thi det er en Konſt, ſom icke forhverfvis, men ſkenkis, udi hvilken en hver forgefvis øfvis, ſom icke der til først fødis, efter det gemeene Ord, Poëtæ nascuntur, oratores fiunt, det er:

Naturen giør en Skaldremand,
Veltalenhed forhverfvis kand.

Dog ſaa at ingenium & studium, Natur oc fliid maae endelig ſlaae ſig i Staldbroderſkab tilhobe, ſom Horatius det udførligen foregifver.

Saa er det icke mit, ſom et vildigt Vidnisbyrd, men det er Landkyndigt oc velbekændt, at min kiere ſalig Fader Meſter Anders Chriſtenſøn Arøboe, fordum Sognepræſt i Oringborg, var af Naadens oc Naturens Gafve en Poet, end ſynderlig i vort eget Spraak, ferdig oc vel erfaren. Hvorfor hand oc icke vilde ſætte dette Lius under en Skeppe, ej heller grafve dette forleente Pund i Jorden, men hafver

heller vildet brugt det til gemeene Lyst oc almindelig nytte, at hand saa kunde efter bemelte Horatii Ord

Simul jucunda & idonea dicere vitæ,
Lectorem delectando pariterque monendo.

Eller med et Danskt Ord at sige, baade gafne oc forlyste. Det beviiser icke alleniste hans Davids Psalter, saaledis Sangviis udsat, at den tvende gange oplagd, er lyckeligen opkiøbt, oc hafver været alle gode oc gudelige Hierter i Danmark oc Norge meget angenem oc tækkelig: Men end oc eractis det samme af dette Poetiske Skrift, som den S. Mand under Heroiske, Alexandrinske oc Bartasiske Riim sig hafver efterlat, hvilke, om jeg skulle nu længer fordølle, efterdi de af mig begærligen ønskis at komme til Liuset, da maatte jeg hoos alle tilbørligen høre ilde....

Frembelis om Skalbre-arten oc Riime-maaden noget at erindre, da er det nok vitterligt baade af vor gode viitberømte D. Ol. Worm. append. liter. Run. Saa velsom af vore gamle Kæmpe-Sange, hvad maade vore gamle Gother, Cimbrer oc Danske Skalbrer hafver brugt i deris Riim oc Viiser, nu mosen af alle forglæmt. Hvor imod de Italiener oc Frantzoser hafver begyndt med synderlige Rictighed i deris Spraak paa Trocheiske oc Jambiske Maade med mange Liif-lystige Forandringer at Riime, oc velklingende Dicter at befatte. Hvorudi de riigtalende Tydske paa deris Spraak hafve Franskmanden lyckeligen efterfuld oc Aar 1617. begyndt deris Collegium fructiferum eller Fructbringende Selskab. Hvilket højloflig Selskab der det begyndte ved god Samdrectighed i det Tydske at bære jo meer oc meere Frůct (efter at Opitii Prosodia Germanica var udgangen, oc rum tiid der efter Schottelii Spraak-Konst, Harsdorffers Specimen Philologiæ Germanicæ oc flere nyttige præcepta til gemeene Underretning blefve gifne i Trycken: Hollandske Spraak begyndte oc ved den berømmelige

Catz oc andre meget at florere, oc ligesom at biude traads til andre Tungemaal) da hafver den Velbaarne salig Herre, Her Christian Friis til Kragerup fordum Kong. Majest. Cantzeler, min S. Fader der om tiltalb, at hand oc vilde sætte en Prøfve paa vort Danske Spraak, at det icke alleene sin Priis skulde ombære oc forliise. Hvortil den S. Mand hafver sig strax begvemmet, icke alleeniste med sin Davidiske Psalter, men end oc med en ret Bartasiske Prøfve, som nu først af det soorte Mørck opdagis. Hvortil velbemelte Her Cantzeler den Salige Mand til underretning oc brug forleente baade Sal. Bartasii den viidtberømte Franføsiske Poetes æble Skrifter, oc andet nyttigt, som det mig vitterligt er, der samme Bøger efter min S. Faders Døb billigen blefve restituerede oc igienskickede. Oc hafver den S. Mand icke labet det derved blifve, at hand de fremmede Poeter i vort Spraak kunde æmulere oc efterfølge; Men hand oc hafver giort saa meget viidere deraf, at hand hafver paafundet det Danske Hexametrum eller Sexmælende Riim, oc med det den første Dags Gierning beskrefvet, hvilket Heroiske Riim M. Joh. Corvinus i sin Rhythmologia Danica meget berømmer, rictig beskrifver, viidtløftigt Exempel af dette Hexaemero indfører, oc af Inventore det Aroensianum benæfner.

Endelig oc at erindre til hvad ende Author sig med dette Skrift hafver bemødet: da kand det af hver Dags Begyndelse oc Slutning let eractis, at den S. Mand for alting hermed hafver søgt Guds Ære . . . Hand vilde af Skabelsen beviise, at Gud mod Menniſken frem for andre Creature hafver priiset sin Kierlighed, efter som Gud giorde hannem til en Herskere ofver sine Hænders Gierninger, saa alle ting maa være hannem til Gafn oc Tienniste. Hvilket samme at udføre oc øjenskinligen at lære, hafver været den loflige Lærefaders Ambrosii gudelige betænkende, udi hans berømmelige Hexaëmero. End hafver min S. Fader efter

velbemelte S. Her Cantzelers (nu i loflig Amindelſe) Villie oc Raad, ſom før meldt er, ſig dette Arbejde paataget, vort Moders Maal dermed at ziire oc ære. Thi det er os alt for vitterligt, at det gode, gefve, Gamle, Cimbriſke oc Gothiſke, eller Danſke Spraak efter Reformationen oc hen imod halfandet hundret Aars tiid, er meget blefvet forſømt, ja af mange foract.

Nu til Beſlutning beder jeg, at om noget her enten i Stiil eller Riim fiunis dennem, ſom af ret Skalder-art oc Øfvelſe herofver ville Criticere, U-ret oc forſeet, det i beſte Meening maatte optages, efterſom min S. Fader dette Verk vel ellers med ſtørre fliid hafde udarbeided, derſom Gud icke hannem ved den timelige Død ſaa ſnart hafde bortkaldet, oc jeg dog alligevel nu den S. Mands Skaldreverk fra hans førſte Udkaſtning maae føre til Liuſet.

Belangende den Poetiſke Stiil, oc Hedenſke Guders oc Gudinders Nafn, ſom i blandt forefalder, da, maae ſkee, nogen herpaa ſig kunde forarge i tvende maade. Førſt at ſligt er vor Tiids Poeter forbødet af Øfrigheden[1]; Hertil

[1] Jfr. Chriſtian IV.s ſtore Reces 1643. I. 1. 5. „De, ſom lære den Chriſtne Ungdom i Skolerne, (ſkulle) legge deris ſtørſte Vind paa, at de Unge vel lære at ſkye de Hedenſke Affguders Naffne, ſom findis i mange Bøger, der ellers endnu ere i Brug, i Serdelisheb udi Poeſi, oc andet ſligt, hvor de Hedenſke Affguders Nafne offte indføris, i den Sted Gud alleene oc hans hellige Naffn burde at brugis." Budet er imiblertid ældre, og netop fra Anders Arrebos Tid, thi man finder det med de ſelvſamme Ord i Chriſtian IV.s udførlige Forordning om Kirkeſager af 29 Marts 1629 (Paus: Saml. af Forordninger, S. 700). Aaret efter, 6. Decbr. 1630, fik Biſkop Reſen og Theologerne Befaling om at forfatte noget til Forfremmelſe af Exercitia pietatis i Skolerne og deri at agte, „at de hedenſke Afguders Navne, ſom her udi Skolerne hidtil meget have været brugt, affkaffes" (Rietz: Skånſka Skolväſendets Hiſtoria, S. 100). Til Exempel paa, hvorledes dette beſønderlige Forbud i Praxis

ſvaris: Icke paa den tiid, der den S. Mand dette ſkref, oc ſig efter andre da der udi føjede. Derneſt, at Meeningen blifver der ofver mørk for de Eenfoldige: Oc dertil ſvaris; At naar det forgaaende oc efterfølgende paa hvert Sted tillige med Bredbernes Kerne ofverveies, ſaa er alting let oc velforſtændeligt. Jeg vil den Fromme Læſere ej længer opholde, men hermed hafve hannem i den højeſte Guds Beſkermelſe, oc mig i Læſerens velbevaagne Gunſt troligen befalet. Nebbelund 4. Septembris Anno 1661.

Efterat Udgiveren ſaaledes har udtalt ſig om ſin Faders Værk, følger en Række rimede og urimede, danſke og latinſke Lovtaler over den afdøde Digter og hans efterladte Arbejde. Omendſkjønt de fleſte af diſſe baade hvad Form og Indhold angaar, ere ubetydelige, gjælder denne Dom dog ikke i lige høj Grad dem alle, et Par af dem kunne vel endnu læſes, naar man tager et billigt Henſyn til de hiſtoriſke Forudſætninger.

Først kommer da Profeſſor Thomas Bangs glimrende Approbation til Trykken, der følges af et Uddrag af M. Hans Mikkelſen Ravns haandſkrevne Rhythmologia Danica. Derefter er et Brev til Udgiveren fra Præſten i Nakſkov Hr. Lavrits Mortenſen Vidſted (dat. Nakſkou 14 Maj 1661)

---

maatte indſkrænkes, kan følgende Konſiſtoriebeſlutning af 25 Maj 1636 tjene: „Bleff leſt Mag. Severini vdj Ribe hans breff om denb Poesi, ſom hand for ſcholerne ſkall forferdige, huorudi hand begierer Univerſitetetz Consilium, huorledis hand ſkall forholldbe ſig med nominibus propriis Deorum gentium och ſaadanne terminis, ſom ſiunis att were imob doctrinam Christianam, om hand ſkall lade dennem vde aldelis eller substituere andre phrases och modos loqvendi i ſtedden. Bleff aff Professoribus for got anſeet, att med en general admonition vdj præfationen altingeſt kand forekommes, och beretning om ſkee, huorledis Vngdommen ſkall ſaadanne forſtaa, och ſig derfor tage Vare, att die ſaadanne Gentilium Dijs icke for møget mißbruger vdi deris exercitiis. Mens till att forſtaa Poeterne ſelff, ſaa die endelig att wide terminos et nomina. Dog huis obscoena der foreſalder, er beſt aldelis att forbigaa och vdelade."

indført, hvor denne Mand, der ſelv er bekjendt ſom Poet[2], roſer „den ſalig Mand for hans Gudfryctige, oc udi alle Stænder opbyggelige meditationer, for hans fyndige, ja runde oc riige, ſøde oc klare Stiil oc Tale; For hans konſtige, grundige, yndelige oc velliudende Riim; For hans lofværdige Lærdom oc viitløftige Belæßning udi atſkillige verdſlige oc naturlige Hiſtorier, ſaa vel ſom udi den hellige Skrift.“ Tilſidſt ſammenfatter han ſin Berømmelſe i følgende Ytringer: „In summa, den ſalige Mand hafver icke alleeniſte udi ſaadan ſin Danſke Poësi lignet, men end ocſaa anlangende Stiilens Grundighed oc Talens Sødhed, faſt ofvergaaet andre Poeter, i Synderlighed udi det Tydſke, ſaa vel ſom Danſke Sprok.“

Efter denne Lovtale i ubunden følger en anden i bunden Stil af Chriſten Schiønning, en ældre, velanſet Studioſus[3], hvoraf de to førſte Vers maa finde Plads her:

Ofver fordum Biſcop Arøboes efterfunden Ubødelig Sex Dags-Verck.

TRo Nordens Siele Vecter,
Guds Herligheds Herold,
Du vjſer alle Slecter
Hans Ære mangefold:
Fra dig den gylden Harpe
Fick liuden reen oc høy,
At Toner mjld' oc ſkarpe
Mod Himlen klingend fløy.

Nu ſkinner de ſex Dage
Ret paa Maroniſk Vjs,
Som du lodſt her til bage,
Fuld' af din Skabers prjs,

[2] Jfr. Worms Lexikon II, og Danſke Mag. V, 220—23.

[3] Senere Admiralitetsaſſeſſor ſamt Præſident i Underadmiralitetsretten, adlet 1681, † 1703. Se Lexikon over adelige Familier, II, 149.

De Under, vi ſeer vrimle
Fra Jordens ſorte Grund
Indtil de udſpendt' Himle,
Kundgiør din liudlig Mund.

Han ſlutter med de ſtærke Ord:

Til Himlens Piller falder,
Til Lius med mørck forgaar,
Uſkad af Tid oc Alder
Arbo, dit Nafn beſtaar.

Efter Schiønning optræder den fornævnte M. Hans Mikkelſen Ravn med en Række Digte til Arrebos Pris; af diſſe fortjener imidlertid kun det første, hvis Omfang dog forhindrer dets Optagelſe her, nogen Opmærkſomhed paa Grund af den Udſigt, Forfatteren giver over den danſke Poeſis Udvikling før Arrebo, en Udſigt, ſom i literærhiſtoriſk Henſeende ikke er uden Betydning[4] og i alle Tilfælde lærer os at kjende den Mening, en danſk Mand i det 17de Aarhundrede — og det maaſke den Mand, der af alle ſamtidige var bedſt hjemme i vor Literaturhiſtorie — havde om ſit eget og det forudgaaende Aarhundredes Frembringelſer i den danſke Poeſi.

Derpaa følger et latinſk Digt af den forannævnte Hr. Lavrits Mortenſen Vidſted og et danſk af Hr. Hans Klavſen Roſing, Sognepræſt i Kallundborg, derpaa et latinſk og fire danſke Vers af Hr. Jakob Klavſen, Sognepræſt i Ærindlev og Olſtrup paa Laaland, og to danſke Vers og et latinſk Epigram af M. Peder Nielſen Mehrn, Vicebibliothekar ved Univerſitetsbibliotheket. Intet af diſſe Rim have dog ſønderlig anden Betydning end den, deres gode Vilje til at forherlige den hedengangne Digter giver dem. Dog kan bemærkes, at de to ſidſtnævnte Forfattere have forſøgt at efterligne Arrebos dobbeltrimede Hexametre, Hr. Jakob Klavſen med ſtørſt Held. — Større Værd har derimod Anders Bordings der-

[4] Jfr. Nyerup og Rahbek: Bidrag til den danſke Digtekunſts Hiſtorie, II, III—IV.

efter følgende Hædersdigt, hvori han ytrer sig imod den gjængse Foragt for Modersmaalet og priser Arrebos Fortjenester af dette[5].

Endnu indføres et dansk og et latinsk „Encomiasticon" af Hr. Henrik Madsen Vallensbæk „uværdig Guds Ords Medtjener til Holmens Kirke[6]", og tre latinske Vers af J. Bredal, „defuncti autoris nepos", Joh. Cr. Monrad[7] og Gerhard Schrøder[8]. Tilsidst slutter denne store indledende Samling med et Aftryk af den Inskription, der fandtes paa Tyge Brahes berømte Himmelglobus, som Arrebo har omtalt i Hexaemeron, hvorfor dette Tillæg vel kunde betragtes som passende til at udfylde de Sider af det sidste Ark, som ellers maatte staa tomme.

Endelig komme vi til selve Værket; det udgjør 275 Sider, og falder, efterat det først er indledet med en „Fortale til

---

[5] Om dette Digt ytrer Molbech (Historisk-biografiske Samlinger S. 348): „Der hører et nøiere Kiendskab til det 17de Aarhundrede, end man finder i vore Dage . . . for at antage paa en Andens Ord: at der for henved 200 Aar siden neppe var en eneste i Danmark, der kunde have skrevet disse, i sig selv libet betydende Vers, uden Vorbing." Denne Ytring er imidlertid vel stærk, ligesom samme Forfatters Dom om de andre Æreverses Forfattere: „slette og usle, for det meste geistlige Rimere", er for haard. Det kan tillige bemærkes, at ibetmindste Halvdelen af disse „Rimere" ikke vare gejstlige.

[6] Bekjendt i Literaturen ved sit Værk: „Diarium obsidionis. Daglig Tegnebog indeholdende den himmelfrelste Stad Kjøbenhavns Jbrætter, Kbhvn. 1660", en Række latinske og danske Vers angaaende smaa og store Begivenheder under Hovedstadens Belejring. De latinske Vers have skaffet Vallensbæk Plads blandt de latinske Poeter i Danmark, som O. Borch omtaler i sine Dissertationes academicæ de poetis. 1683.

[7] Søn af Biskop Erik Monrad i Ribe, paa denne Tid Student; blev 1682 adlet, døde som Etatsraad og Landkommissær i Fyn, Ejer af Hikkebjerg og Nakkebølle.

[8] Gerhard Schrøder var paa denne Tid en ung sextenaarig Student, Fætter til Griffenfeldt; 29 Aar gammel blev han virkelig Kancelliraad og Assessor i Kancellikollegiet, og var paa de bedste Veje til at blive en mægtig og anset Mand, da han døde 1677 (Jfr. Rothe: Brave Danske Mænds og Quinders berømmelige Eftermæle. I, 80—89).

Skaberen", i ſex Hovedafdelinger efter Skabelſens ſex Dage. Den første Dags Gjerning, der ikke er lidet kortere end nogen af de følgende Dages, ledſages af et dobbelt Anhang. Hver af Hovedafdelingerne har en rimet Indholdsangivelſe, affattet i forſkjelligt, jambiſk eller trochæiſk, Verſemaal.

Hvad angaar det følgende Udvalg af Hexaemeron, da har jeg i Valget af de Stykker, ſom paaſende kunde optages i denne Anthologi, ladet mig lede af et dobbelt Henſyn. Først og fremmeſt har jeg nemlig udvalgt ſaadanne Steder, hvor Arrebo ikke blot viſer ſig ſom Verſemager eller blot Overſætter, men hvor hans Arbejde bærer Digteraandens umiskjendelige Præg; for Sammenhængens Skyld har jeg dog undertiden maattet medtage noget, ſom mindre henhører under denne Kategori, medens jeg, hvor det ſmukke indſkrænkede ſig til enkelte Linier, har maattet forbigaa ſaadanne. Af første Sang har jeg dog for det ejendommelige Verſemaals Skyld gjort et større Udvalg, end jeg vilde have gjort, hvis jeg blot ſkulde have taget Henſyn til Indholdet. Det andet Henſyn, der har ledet mig, er dette: Hexaemeron indeholder en Del Steder, hvor Forfatteren ſkildrer danſke og iſær norſke Forhold eller berører Ting og Begivenheder, øſte af egen Erfaring, ſaadanne Steder har jeg ment burde medtages, ſelv om de havde noget mindre poetiſk Værd, dels paa Grund af den nationale Intereſſe, der knytter ſig til dem, dels fordi vi her med Sikkerhed kunne vide, at Arrebo er original, da hans franſke Forbillede naturligvis ikke har noget tilſvarende.

Hele Værket er forſynet med Randgloſer og Forklaringer: en Del af diſſe ere her forbigaaede, væſentlig af typografiſke Henſyn, de ville heller ikke ſavnes, da man hos vor Tids Læſere kan forudſætte et ſaa ſtort Kjendſkab til de almindelige poetiſke Billeder, at de fleſte af diſſe Oplysninger ville være overflødige. Flere af dem ere desuden umiskjendeligt først tilføjede af Udgiveren [9]. Hvor Noterne derimod ere til nogen virkelig Oplysning eller indeholde noget, der kunde ſynes mere karakteriſtiſk, ere de ſatte under Texten [10].

---

[9] F. Ex. Side 65, hvor et Værk af O. Worm, der først udkom 1653, citeres.

[10] Originalens Noter ere betegnede med Bogſtaver, de Bemærkninger og Ordforklaringer, jeg paa nogle Steder har tilføjet, med Tal.

Fortale til Skaberen.

O Almæctige Gud, al Verdens Skaber oc HErre,
Præctig du gaaer her ud, din Gierning ziirlig maa være!
Herlighed er din dragt, oc Lius dit Klædebon hvide!
Deilighed er din Pract, du ſkin ſom Solen hin blide!
Blankt dit Klædebon er, din' Hænders Gierninger liuſe,
Neppe dem Phoebus ſeer, før hand fluy laber ſig kiuſe.
Ingen, i Verden viid, ſligt Meſterſtycke har ſkaaret,
Ingen, af Adams tiid, ſaa konſtig Qvinde har baaret;
Ej Teltmageren kand ſit Pauluun kruſe ſaa artig,
Perleſtickerens Haand tapet ej Sticker ſaa fartig[1]:
Du jo HErre Gud før det ſkønneſt' Himmelens Decke,
Som det, HErre, dig bør, mon ofver Jorderig ſtrecke.
Ziirlig Demanten er, ſaa oc den røde Rubine:
Soolen ſkønner oc ſkær, paa højen Himmel, maa ſkinne:
Perlerne ſtickis næt tapetet herligt at pryde:
Stjernerne bedr' er ſæt, hves Orden ingen kand bryde.
Aldrige nogen tiid ſlig grundvold Meſtere lagde,
Ingen i Verden viid ſlig Bygning muured' oc magde:
Du jo ſtærckere langt al Verden monne begrunde.
Bjerget ſaa højt oc rankt med Klipper brede ja runde,
Icke med Pæl til ſtyt, paa piller Stæne ved giære;
Men paa været ſaa blødt, ſom Hafvet icke kand bære.
Vanden' hen ofvergaae taarn, ſpiir' oc fjelbene høje,
Landene dog ej maae den ringſte Skade tilføje.
Du Rørmeſtere klog oplader Kilderne klare,
Qvæget maae der faae nok, der bricker Djurenis Skare,

Dog har jeg af Henſyn til Pladſen været ſaa ſparſom ſom mulig med ſlige Forklaringer. Nogle af de vanſkelige Ord ere dannede af Digteren ſelv, og enhver Læſer maa udtyde dem, ſom han bedſt kan, efter Sammenhængen.

[1] D. e. færdig.

Elfven ſaa ſtriide gaaer imellem grønneſte Liide,
Fuglen der Skaalen naaer, der ſegler Svanen hin hviide,
Aanden der dycke maae, der med ſin' Ellinger ſpiller,
Tryggelig gaaſen graa paa Tuen ſofver oc hviler.
Gardener eſt du viis, det gjr din Hafve tilkænde,
Fuld med Vrter oc riis, oc Græs foruden all ende.
Ageren det kundgiør, ſom du opfylder med Grøde,
Træerne det udfør', af dig forgyldes med føde.
Det Viingaarden fortæl, ſom gir os Vinen hin blanke,
Olden det viiſer vel i Skofven' høje ja ranke.
Fuglen der fryder ſig, med ſit føde-klingende Stemme,
Ved Velſignelſe ſlig, oc kand ſin Skaber ej glemme.
Du Fiſkmeſtere riig, din Dam kand aldrig udtømmis,
Vandet ej ſetter ſig, dog det med Demning ej gemmis.
Hvalen hand gaaer i ſprynng, oc Styrren leeger med hale,
Silden hun gaar i Lyng[2], oc Torſk med Finderne prale,
Marſvinet tumler ſig, den Sæl-hund ſpiller for Borde,
Tanthejen underlig mon til en Dantzere vorde.
Orphei Harpe gaaer, men Hafvet ſpringer oc ſpiller,
Lutten Apollo ſlaaer, men Fiſken tumler oc briller[3].
Du Skolmeſter eſt fix, ſom uden Bogſtafven lærer,
Icke med V eller X[4] men med Mirakler udſperrer[5];
Dennem hvo ſeer oc hør i Himmelen eller paa Jorde,
Var hand Lærebreng før, hand maae ſnart Meſtere vorde,

---

[2] Lyng, d. e. Flok, Skare (Vid. Selſk. Ordbog).

[3] Drille (isl. drila), et gammelt nordiſk Ord, der betyder: at drive ørkesløs omkring (det forekommer oftere hos Arrebo).

[4] Dette beſønderlige Udtryk er vel nærmeſt brugt, fordi Forfatteren ſkulde have et Rim paa fix. Det minder om Talemaaden: at ſætte en et U for et X, Originalens V maa nemlig viſt læſes ſom U (ſom bekjendt fandtes nemlig det ſidſte Bogſtav endnu paa denne Tid ſjelden i Trykkerierne).

[5] D. e. forklarer (Sagen).

Som udførligen meer her efter blifver befundet,
Oc for alle ja hver af dine Skabninger vundet[6].
David, Sangeren, vel maae dine prectig' idrette
Vndr' oc priise med Skel, hand maae bekende med rette;
Jorderig er opfyldt af HErrens Godhed fra grunde,
Jorderig er forgyldt med HErrens Gafver de runde!
O du kiereſte Gud, frem for Sirenerne mange,
Du betager mit Mood! Jeg er din Skabelſes fange.
Saadan Forering riig med andr' utallige fleere,
Du ej, HErre Gud, dig, men Menniſken monne forære,
At de ſkulle for det dig lofv' oc hiertelig priiſe,
Ja paa hverrende ſted, dig tack oc ære beviiſe.
Ligeſom du oc viſt var Konſten mectig oc ferdig,
Vilde du uden friſt fuldbiurde Skabningen værdig:
Dage ſex, ſtod det paa, alting, af intet, bereddis,
Siuvende hviilte ſaa, oc ved de Gierninger glæddis.
Værdelig om ſligt verk nu ſkuld' oc kunne beregnis,
Maatte mig vel nu ſtærk en Engle-tunge tilegnis.
Palladis Viisdoms Skriin vil her fuld ſnarlig udtømmis,
Oc Demostenes ſiin for tungen libet berømmis.
Skulde her høris ret ſligt u-begribelig Under,
Øret var alt for ſlet, det Hiertet icke begrunder.
Er ej bedre for raad, vi os dig, Skaber, tilvende,
Bede med Suck oc graad, du vilt din hellig Aand ſende:
Hvilken i førſte tiid den raa materie qvegte,
Varmed' af Kraften bliid, oc ret ſom Hønnen udklegte:
HErre Gud, hiælp oc varm, gif Lius vort ſyndige Hierte,
HErre Gud dig forbarm, ſtik op din Fackel oc Kierte.
Flydende giør min Pen, den drif med Fingrene dine,
Lydende giør din Ven, ô Øremeſter hin fiine:

[6] D. e. vidnet.

Du, ſom eeniſt dog er, den døv-mand lærer at høre,
Du, ô Skabere kier, lær dummen[6] tungen at røre,
Paa dit Løfte til gafn vi ville haabe ja liide;
Hermed i Jeſu Nafn vi ſaa til Arbeydet ſkriide.

Verdens første Vges første Dag.

Kand kaldis

Første Materies oc første Liuſes Skabning.

Indhold:

Hvor mange Stycker ere her,
Som Guds Børn ſkulle hafve kier'?

* *

Puncter her otte hafve vi nu,
Hvilke ſom bør at kommis i Hu.

I. Skaberen først med heeder oc ære,
II. Siden hvad hans materi mon være.
III. Derneſt, oc hveden ſaadant hand hår,
IV. Tiiden den fierd' Omſtændighed var.
V. Endelig, for det femte Beſkrifvis
Vilkor, ſom dermed kunde begifvis.
Saa ſom: den Jord var øder oc tom,
Mørket var ofver afgrunden grum,
Der til at Guds Aand vandene ruer,
Ligeſom Fugl med Vingerne bruer.
VI. Liuſet nu for det ſiette ſaa brat,
Liuſer oc demper mørkeſte Nat.
VII. Liuſet oc for det ſiuvend' er yndigt,
VIII. Ottend' er det, at Liuſet ſaa yndigt

[6] D. e. den døvſtumme.

Skilles fra mørk, oc næfnis af Gud,
Dermed gaaer første Dagen oc ud.
Merker her paa i Jesu Guds Nafn
Skabren til Priis, oc eder til Gafn.

„Angang til den første Dags Verk" gives ved følgende „Creaturenes Opmuntring til at ære Skaberen af Ps. CXLVIII" (S. 2—4).

Hiælper, ô hiælper mig, Gud den Almæctig at priise,
Gud den Skabere riig af konst, Gud HErren den viise.
Himle-førsterne stærk, ô hellig Engleske Skare,
Stiller priisen i værck: siung Sool; siung Maane du klare.
Blankest' himmelske Huus forziert med Stiernerne mange,
Planet-krhllende Blus, fordeelt i højden, der prange,
Op! Lof Mesteren stoor: op Elementerne mæctig',
Ild, Luft, Vandet oc Jord, Lof siger Skaberen præctig.
Sky-høj biergenes top; I dale nedrig' oc dybe;
Cederen rank her op; frem træer, af Fedme som drybe;
Beester tamme samt vild', i Jord, paa Jorden, i vande;
Hvad som findis i Ild, i Luft med lefvendes Aande;
Hver paa egentlig viis, Stemm' i, sin Skaber at priise,
Liiflig gaaer an den Priis med Sang oc deiligste Viise.
Dyreste Konge-blod; I Førster mæctig i Skare;
Jordens Dommere good', i Guds sted Landet som vare;
Almues Folk hver mand, Viif, Dreng, oc hverrende[1] Pige,
Borger- oc Bunde-stand; ô alle fattig' oc Rige,
Hiælper, hiælper en hver med Mund, med Hierte, med Tunge
Hellig Skaberen kier en Dict ret hellig at siunge.
Seba-Dronning til priis med Pract Kong Salomon gæsted',
Hun af Seba højviis dog Viisdom højere frested',
Oc der Dronningen kom, hun Kongens Klogskab anhørde,
Gransked' oc saa sig om, hvad Pract hans Bygning medførde,

[1] D. e. hver (eg. hver eneste), jfr. S. 184.

Ja beſictede grandt hans taffel=ordning oc Sæder,
Koſtelig oc befandt hans Tieners Bolig oc Klæder,
Hafde hun nær beſvimt, oc baanet falden til Jore
Ofver ſlig velberjmt, oc præctig Kongelig fore[2].
Salige (ſagde hun) maae viſt dine Tienere være,
Hvilke beſtue ſaa din Pral oc Førſtelig Ære.
Kieriſte Chriſti Ven, hvad er Kong Salomons Huuſe?
Ere de værd med Pen mod Himlens Bygning at rooſe?
Eller hans Tafel=ſtik mod den Huusholding at priiſe,
Hvilken med Mad oc Drik al Verden monne beſpiiſe?
Enge=Lilien grøn langt gaaer hans Herlighed ofuer,
Hafve=roſen ſaa ſkøn langt ſtørre Herlighed lofver.
Bien i Trunt[3] oc Stok langt artiger virker ſin Kage,
End Kong Salomons Kok al ſin Sku=eſſen kand bage.
Ej Bie=Kongen er ſtoor, dog hår hand Tienere fleere,
Oc gaaer ſtærcker til Bord, oc ſkaanes Kagen ej meere,
Spiiſer end ocſaa ſødt, oc alörig Dugen optager,
Setter de Svenne blødt, dem liige Klæder opdrager[4].
Derfor oc hvo ſom ret ſlig HErrens Gierning begrunder,
Maae vel ſnarligen, ſlet til Jorden, ſynke med Vnder.
Ja hand hiertelig ſpør, hvo er den Meſter oc Herre,
Som ſligt ſkaber oc giør? hvad Titel monne hand bære?
Salomon ej, ſom bær dog priis for alle de viiſe,
Croesus er icke værd, i ſlige maader at priiſe.
Engelen ej var til, ſig ſelf ej kunde hand giøre,
Mindre ſaadant eet Spil i ringſte maader udføre.
Moſe Guds Mand oc Ven, en høj Scribenter for alle,
Med forgyldene Pen mon hannem Elohim kalde.

---

[2] D. e. Skik, Adfærd (det ſamme Ord i Pſ. LXXIV. 5: Vinter=Fore). Jfr. Molbechs Danſk Glosſarium, S. 220.

[3] Trunt, Træſtub (Vid. Selſk. Ordbog).

[4] D. e. iører.

Elohim er hans Naſn, ſom har af ævighed været
Gud til ævige Gaſn, oc Gud ævindelig æred;
Hves u=endelig Mact, oc Viisdom uden al ende,
Hves u=kændelig Pract ſig hermed gifver tilkænde.
Som Apoſtelen klart de Romer' oc alle mon ſige:
Hans u=ſiunliger art ſees af hans Skabninger riige.
Ja Propheter end oc os øjet beder opkaſte,
Himmelen uden ſpraag kundgiør hans Krafter ſaa faſte.
Græſet er ej ſaa lidt, Græshoppen icke ſaa ringe,
Skaber pæger det friit, for Skaber denne mon ſpringe.
Drager da Moſes frem den alſommæctigſte HErre,
Den vi uden al glem **Gud Fader** kalde meb ære,
Himmel oc Jord har ſkabt, den vi i Troen paakalde,
Hves Regiment oc Kraft ſig ſtræcker ofver os alle.
Skulle vi derfor her nu ret grandgifvelig merke,
Skaberen ceniſt er, ſom Gud er eene hin ſtærke;
Dog er Skaberen ſkøn; den Gud er Skaber hin ſande,
Som er Faber oc Søn, oc begges helliger Aande.
Faberen hand har ſkabt alting ved Sønnen hin kiære,
Oc den hellig Aands Kraft mon Liifvet gifve ja nære.

Efter en videre Udførelſe af dette Emne, Gud ſom Skaberen, følger andet Afſnit: „Hvad Verdens førſte Materi oc Malm er" (S. 5—7), heraf hidſættes den førſte og ſtørre Del, ſom Exempel paa hvorledes Arrebo haandterer dette Stof, der idethele falder temmelig tungt for ham.

Himmel oc Jorden.

Ævige Gud, hvad Verk vil ſaadan Bygning udkrefve,
Som ſaa præctig oc ſtærk mon ofvr oc under os ſvefve.
Salomon hand hug neb i Libanon Cederne ranke,
Lood Skibsfloden oc meb hen til Oſt=Indien vanke,
Hiram ſøgte hand oc om Træ, Bygmeſter' oc trygge,
Før hand kunde faae nok til HErrens Tempel at bygge.

End vil Torfver[5] oc Steen til Bonde=hytter oc Lude[6],
End vil Tømmer oc Green til Hyrde=bolig at klude.
Icke begrifveligt, hvad Verden ſkulde da fordre!
Icke beſkrifveligt, hvor den ſaa kunde bygt vorde!
Dens Materie her nu kaldis **Himmel oc Jorden.**
Selſomt dette jo er, at der af Verden er vorden;
Er da Jorden af Jord, af Himmel Himmelen blefven?
Hveden kom førſte Jord? hvoraf er Himmelen drefven?
Er ej Himmel oc Jord paa anden og tredie Dag giorde,
Hvor da blifver Guds Ord? til hvad vil ſkrifveren vorde?
Vi her ſkulde forſtaae, hvad Moſe Himmelen kalder,
Før vi viidere gaa', at vi paa Vejen ej falder.
Himmelen førſte Dag, oc Jorden Moſe vil næfne,
Thi til bunden oc tag der ſtrax maa være good efne,
Al Materi paa ſtand, den Bygning kunde behøfve,
Reede Gud førſt fra haand, oc vilde ſiden ej tøfve.
Moſe taler om Gud, ſom om Huus=herren hin lærde,
Naar hand ryſter ſig ud oc vil en Bygning forfærde,
Legger hand Kalk oc Steen, ſamt Lecter, Sparrer tilhaabe,
Smuct paa Hænderne reen, oc vil der efter ej ſnaabe[7]:
Om Materie ſlig, naar den ſtønt ligger paa Jorde,
Siger mand prydelig, oc med Konſt=talendes orde:
See! der ligger hans Huus (dog er ej Huuſet til rede)
Priis ham viides oc roos, vil efter Tømmer ej lede.
Moſes giør ſaadant oc, hand kalder Himmel oc Jorde,
Paa ſit hellige Spraag det der til ſkulde nu vorde,
Thi hand ſiger jo klart, at Jorderig icke var ferdigt,
Men var øde, ja bart, heel u=geſtaltigt, u=værdigt,

[5] Torfver, eller Torfveller, d. e. Lægter, Sparrer.

[6] Lude, et lille lavt Hus, Hytte (Vid. Selſk. Ordbog).

[7] Snaabe. I Vid. Selſk. Ordb. anføres dette Sted ſom Exempel paa Betydningen: ſøge begjærlig efter (ſnuſe efter); men Ordets anden Betydning: nøle, kunde ogſaa give Mening her.

Icke var Vandet Vand, oc Ild ej Ilden hin skære,
Icke var Landet Land, ej Været vindede bære.
Himmel oc Jordens Malm var u=staffered altsammen,
Vdi stoor Damp oc Qvalm foruden nyttige gammen:
Thi Viismanden[a] ocsaa om den Materie første
Siger, at den var raa, fuld af V=siunlighed største.

De fire følgende Afsnit forbigaas, og kun de to sidste, det syvende og ottende, optages her (S. 17—24):

v. 4. Oc Gud saa, at Liuset var godt.

Kostelig Roos oc Lof sick Kronen i Salomons tiide[b],
Som til zierlig behof, i Templen liuste saa viide:
Skickelsen beilig var, men længer Liuset ej vared,
Præsternis Oliekar der til blef aldrig u=spared.
Evige Gud, hvad Roos vil Dagens Klarhed fortiene,
Baade som fra oc hoos skin ofver guldet det reene,
Hører oc aldrig op, men Liuset dejlig oc klare
Ofverskin Dal oc Top, saa længe Verden skal vare.
Skulde det vær' ej got, som Gobhed selfver mon giøre,
Være foruden Spot, hves Viisdommen self mon udføre;
Got var Liuset derneft, for egen Skickelf' hin klare,
Klarhed er altid bæst, og liigest Englenis Skare.
Liuset end siges got, for sin ubretninger goode,
Verdens beilige Slot for dig u=siunlig her stoode:
Verdens underlig Ting, af hvilke Skaberen kændis,
Ginge du vel omkring, om Liuset aldrig optændis.
Liuset er allerbæst, for det af Skaberen priisis,
Som veed oc allermeest, hvad meest skal ære bevisis;
Hvad nu Skønheden self saa højt mon rose med ære,
Acter mand saare vel, det kand ej skønnere være.

[a] Libr. Sapient. XI, 18.

[b] I. Reg. VII, 16. Jerem. III, 21.

Lifliger Øjentrøſt, ô Sandheds ſkønneſte Moder,
Phosphori ſøøde Røſt, oc nærmeſt' Englenis Broder,
Prœctig Darii Sool, oc du Sysigambis ſaa herlig,
Træder du nu af Stooel, du Qvinde tuctig oc ærlig:
Deilige Gudernis Brud, oc HErrens Daatter den førſte?
Hvo kand roſe dig ud, ô Lius, ô Klarheden ſtørſte?
Lære vi derfor her Guds ſtoore Godhed at kende,
Hvor høj=naadig hand er, oc hielperig uden al ende.
Thi at Liuſet er got, den Seendis aldrig kand necte,
Vilde ſkønt Zebaoth for Liuſet aldrig end fecte.
Salomon giør det ſødt, oc priis det lifligt at være,
Oc udi Øjet blødt, ſom ſiunets ſynderligſt' ære.
Lycten i Mørken vraa med Oli aldrig anſtucken
Dig kand ſtødendis ſlaa, om du ſkønt ick' end er brucken:
Ligeſaa øjet dit, foruden Liuſet det klare,
Er for Veggen U=friit, oc heele Kroppen i Fare.
Øjet Legemet tien for Lyct' oc Ledſagere bæſte:
Liuſet øjet igien den ſamme Tienſte maa læſte.
Liuſet vor Fører' er, os ofver Stocken at bringe,
Fødderne Liuſet lær ofvr Becken farlig at ſpringe,
Vilb' os ellers ret viſt vor Vandring meget fortryde,
Kund' oc foruden friſt baad' Hals oc Beenene bryde.
Det ret lærde med Suk de Sodomitiſke Fegge[8],
Løbende blinde=buk til Lothis Stolper oc Vegge.
Blindmanden det kundgiør, ſom ſtedſ' i mørket maae trefve[9],
Fanger dig det udfør, ſom uden Soolen maae lefve,
Spør Ægyptier til, de ſkulle ſaadant berette,
Som det jammerlig ſpil ret aldrig ſkulle forgiette:
Liige den ſamme Nød vilb' os oc kommet i Haande,
Om Gud aldrig ubbrød med Lius oc Dagen i Lande.

---

[8] Fæg, blødagtig (ſmln. μαλακος). Gen. XIX, 11.

[9] Trefve, famle om, iſær om den blinde (jfr. S. 192).

Skulle vi derfor nu vor Morgenſtierne ſtrax priiſe,
Oc af inderſte Hu vor Liußmeſter ære beviiſe,
Naar vi Morgenen froo ſee Dag paa Vinduer brydе,
Skulle vi uden roo de vacte=Lerker adlydе,
Oc med Hierternes Bøn højt ofver Himlene ſvinge,
Siungende Loffang ſkøn, ſom vel for HErren kand klinge,
Som dref Mørkheden bort, med dends Geſpenſter oc Drømme,
Oc lod dag=ſkæret kort os Soolens Anſict indrømme:
Bedende, vi den Dag maae vel fordrifv' oc fortære,
Efter vor Guds Behag, oc til hans Herligheds ære.
Drifve vi dette Verk, ſom Liuſens Børn vel mon egne,
Skal vor Dag=HErre ſtærck vor Hænders Gierning velſigne;
Naar vi ſkulle nu kort tilluck' her Øjet med alle,
Os hand hente vil bort, til Liuſens Riige henkalde.
Giøre vi her imod oc ilde Liuſet anvende,
Mod vor Skabere good, med kort oc dobbel i Hænde,
Eller med ſuus oc duus, ſvig, Vold, lætferdige Sæder,
Oc med Kande, med Kruus, med ſværen, Banden oc æder,
Ere vi redlig værd', at Gud ſkal Øjet udſticke,
Oc al ynkelig færd' i Mørket ævig tildricke.
Ligeſom oc vor Gud ref os af Mørkhedens Snare,
Os hand frelſte ſaa ud af Syndſens Grumhed oc Fare.
Vi ſom vare før mørk, oc Satans fattige fanger,
Træfvet i Dødſens Drek, oc leed ſtoor Marter oc Anger,
Vi nu kaldis et Lius, i Chriſto Jeſu vor HErre,
Frii fra Satans u=tys oc Mørkheds onde beſvære.
Thi vi ſkulle med fliid betænk', at Natten er gangen,
Vandr' i Dagen ſaa bliid, ſom er ſaa herlig oplangen,
Icke den Vgle graa ſamt flagermuuſen paa ſlecte,
Som i dyſtere vraa, Ja, heldſt i mørket vil ſecte.
Haf Soolſicken i act, ſom efter Soolen ſig ſticker,
Aabner ſit Blad, med Pract, naar den ſaa varmelig ſticker.

Chriſtus være vor Sool, vort Lius, Geleitsmand oc Fører
Til ſin Herligheds Stool, ſaa os ej Mørket berører.

Oc Gud giorde Skilsmis imellem Mørket oc Liuſet.

Den alvidende Gud oc Ordens prectige HErre,
Al U=orden imod, hand ſaa' at være paa ferre
En u=endelig Striid, imellem Mørkhedens Skare,
Oc (u=hændelig ſpliid) imellem Liuſet det klare.
Diſſe Fiender ſtærck' ah! hafde været til møde,
Drefvet et ſelſomt Verk, oc heele Verden lagt øde;
Deres Orden blef ſplidt oc Krigsfolk menget tilhaabe,
Ingen blef anden qvit, før de laa falden i Grobe.
Liuſet blef Mørkheds mand oc mørket Liuſet udſlucte,
Ingen da ſaae ſin Haand, naar hver ſit Herreverk brugte,
Blefve paa ny igien et Chaos, mangen at kiuſe,
Aldrig fik Verden Skin, oc ſkint' ej Dagen hin liuſe.
Mod ſlig underlig Chor mon Ordens Herren fremriide,
Setter en Pind der for, kand ſlig u=orden ej liide,
Skicker oc hvert ſit maal, hvor viidt hver ſkulle ſig ſtrecke,
Ved den ringeſte naal kand hand der ofver ej trecke.
Gandſke Jorderig viid hand dem til Grentſer mon ſette,
Forekommer ſaa Striid oc dermed demper al trette.
Lius, Dag=HErren ſaa ſtær, hand ofver Jorden regierer,
Mørk Nat=herren oc er, hand under ej mindre hofverer:
Skifte ſaa gaard paa ny, naar Dag ſig packer af Lande,
Rider ſtrax Nat i By, med ſorten Fanen i Haande.
Ved ſlig Orden oc Skik ſkal det til Dommedag vare,
Lige til Punct oc Prik med Sommer oc Vinter hin ſvare.
Vi ſaa kunde forſtaa' hvad Skilsmis Moſe her meener,
Gud fandt meſterlig paa, oc Nat med Dagen foreener.
Allerviiſeſte Gud, du eſt i Gierninger prectig,
Victigt er hvert dit Bud, oc al din Idret er mectig.

Kunde din Hierte=mand[c], af Nat oc Dagenes ſkifter,
Kiende din Ære=ſtand, at du ſligt drabelig ſtifter,
Ville vi oc med ham for ſamme Gierning dig ære,
Oc ſee viidere frem, hvad Titel de monne her bære.

v. 5. Oc Gud kallede Liuſet Dag, oc Mørket kallede hand Nat.

Adam den førſte Mand, af Jorden røder oc ringe
Kaldte den Skaber ſand, lood ham ſlig Naade gelinge,
At hand kiende ſin Bruud, gaf hende Navnet med Ære,
Hevah den Jomfru pruud det Navn Liv=lille[d] mon være,
Gaf oc Diurene Navn, ſom dem beſt kunde begvemme,
Fugl oc Krage med Navn: de ocſaa lyde hans Stemme.
Men før Adam blef Tolk, ſelf Kongen Navnen' udbytte,
Til ſtor ære ſit Folk oc Vnderſaatternes nytte,
Liuſet kalder hand her den Dag hin blanke, den ſkære,
Af udretning det ſkeer, thi Dagen ſkulde Lius være.
Mørket Næfner hand Nat, thi naar ſom Natten mon komme,
Hafver hand Mørket ſat, ſom David ſiunger den Fromme[e],
Om oc Guds Creatuur de ſkulle Navnløſe forblifve,
Tungen ej kunde vor ſit Embed nogenlund drifve;
Næfn Land eller næfn Vand, om du det icke før vidſte,
Qvinde næfn eller Mand, oc næfn ſkriin eller næfn kiiſte,
Peder ej Peder er, oc Hans ej Hans kunde være,
Var Navn icke for hver, hvoraf vi kunde det lære:
Natten ej Natten var, om Navnet icke var gifvet,
Dagen ej Dagen klar, oc Liſvet icke var Liſvet.
Heraf kunde vi ſee, hvad nytte Navnet medfører,
Oc ej ellers kand ſkee, at Tungen gavnlig ſig rører.

[c] David, Psalm. XIX, 3.

[d] Leſvende, eller leſvendgiørend.

[e] Psal. CIV, 20.

Af ſlig Vexel oc Skift, med Lius oc Mørket at drifve,
Siger den hellig Skrift, nu, første Dagen at blifve.

Oc der blef Aften, oc der blef Morgen een (eller første) Dag.

Aftenen næfnis først, ſom gik for Liuſet det klare,
Oc med Mørkheden ſtørſt al Natten maatte først vare.
Dagen her talis om, den ſkal natuurligen actis[f]
For en Døgen ſaa rom, hvormed oc Natten betractis.
Meningen er da ſaa; der første Natten forfaret,
Da kom Dagen oppaa, oc indtil Aftenen vared:
Tiden oc ſamme Stund, fra Aften til Aften at falde,
Træder frem Sandheds Mund, det første Dagen at kalde.

O du Skabere viis, du Nat oc Dagenes HErre,
Mørk ſamt Liuſet dig priis, for dig ſig bøje med ære,
Natten ej træder fra, før den dig fødder maa kyſſe,
Dagen gaaer icke paa, den maae jo Skaberen gryſſe.
Hesperus[g] med ſin Hær ſig først begifver ud viide.
Der hand ſiden paa qver maae klaren Lucifer biide,
Jagten hand der beſeer, ſom en ſtormæctige Herre,
Tiden dermed fortær, ſom den ej kunde til være.
Løfven af Kuulen gaaer, den ſtærke Diurenis HErre,
Biørnen af Hul udfar, hand bruger Labben end verre,
Ulfven af Skou oc Klyft ſaa fyrig kommer at ſpringe,
Ræfven af Krat oc Gryft, hand priiſer fooden ej ringe.
Saadane, her oc der, for Jægere nokſom paſſere,
Svermende ſtrengt en hver ofvr Bierg oc Dale graſſere.

---

[f] Hvorledis første Dag ſkal forſtaaes, nemlig, om en naturlig Dag 24. Timer lang, ſom begyndis om Aftenen oc endis mod anden Aften, Levit. 23. hvilket vi kalde en Døgn. Artificial Dag, ſom nu gemeenligen actis, regnis for den Stund Sool oc Lius er.

[g] Natherren hafver oc ſin Lyſt, oc er Diur oc Menniſken tienlig.

Hver ſit bedſte da gior, men Natten rinder oc vinder,
Hver ſit bytte hiemfør, oc hver ſin Spiiſe da finder:
Saa faar Skaberen Lof, ſom ſkabte Natten hin mørke,
Diurene til behof, de Lemmer hungrig' at ſtyrcke.
Uglen, om Dagen bliid, for Kragen icke kand blifve,
Mørket oc Natte tiid da hende føden maae gifve.
Soolen i Middags Stund kand Aftenbacken ej liide,
Strax Dag ganger paa grund, om Næring vanker hun viide.
Er dog Natten alleen ej Diur ſaa blefven til gode,
Men, ſom huldeſte Ven, end oc gaaer Folket til foode,
Dagen os matter ud, veed os med Trældom at ſpæge,
Natten er Dokter good, de trette Lemmer at læge.
Natten vor Omhu ſtoor, (naar Hofved ſtickis i Puden)
Sticker i Graf oc Jord, vi Sorgen ſofve foruden:
Mangen gaar krank i Seng, ham Natten ſiden curerer,
Mangen i hø oc eng ſin Kraft om Natten formeerer.
Dug oc lebdige Diſk, ſom Dagen decker oc breder,
Natten med Sild oc Fiſk ſaa herlig pryder oc Klæder.
Kortvil oc tiids fordriif, hvorpaa mand meget ſpenderer,
Dig til Natten begiif, med Søfn hun tiiden fortærer.
Duggen om Natte tiid bedſt Luft oc Marken forleſker,
Dagen ſaa heed oc bliid tilforne krenker oc qvetſker.
O du ædele Nat, (ô Nattens Skabere kiere)
Nyttelig eſt du ſat, ſkøn mon din Virkelſe være.
Vare du icke til, ret Uſle ſkulde vi ſkriide,
Dagen, med eget Spil, gaf ej at brænde, ſamt biide.
Men ſom Vinteren tær, hves Somren alleene beſkærer;
Natten ſaa gifver hver, hves ſiden Dagen fortærer,
Være ſig Græs oc eng, Korn, Fruct, oc være ſig kierne,
Være ſig roo i Seng, oc være ſig hviilen i hierne,
Natten det bytter ud ſin viiſe Skaber til Ære,
Natten er derfor good, ſom Dagen ſagdis at være.

Begge bør liige Priis, de begg' oc ære fortiene,
Dog meeſt Skaberen viis, Gud, Sønnen oc hellig Aand reene.
Vocte ſig derfor hver, hand ej Guds Orden forkeerer,
Oc med Svermen oc blær den nattelig hvile fortærer,
Ja med dobbel oc Drik, den ſøde Natte-Søfn bryder,
Samt, med Balgen oc Stick, ſom Løfven, ſkraaler oc ſkryder:
Oc ſaa Dagen imod, ſom Sviin, til Middag henſofver,
Intet nyttig oc good til det, mand priiſer oc lofver.
Slig Cyclopiſke Viis, oc Epicuriſke Lefnet,
Gifver en ſkiden Priis, oc Lønnis med ibel U-trefned[10].
Derfor hver dagen bliid, med Arbeid oc Møde, fortære,
Oc, af yderſte fliid, med Gud oc Æren, ſig nære.
Natten ſof ſødelig, gif HErren alting at raade,
Hannem befal du dig, ſaa lefver du Chriſtelig maade.
Hermed hafve vi da bract førſte Dagen til ende,
Gud regiere os ſaa, vi ret hans Godhed maae kænde.

Efterat den førſte Dags Gjerning er ſluttet, følger endnu et dobbelt Anhang til denne Dag:

Førſt, at den ſkabte Himmel oc Jord
ſkulle forgaae.

Derneſt, at Englene ere oc i Begyndelſen
ſkabte Gud til ære, og dennem til Tieneſte, ſom
ſkulle arfve Salighed.

Under Alexandriniſke Rim, oc Jambiſke maade, dog med ibel fœminin-endelſer; hvilket ſlags ſiden beholdis indtil den ſivende Dags Verk.

Af andet Anhang hidſættes et Brudſtykke af Forfatterens Beſkrivelſe af Djævelens Liſt (S. 32—33):

---

[10] D. e. Vanheld.

Ej Fisker, Jæger grøn, Fuglfænger hår saa mange
Garn, Kraage, Fugle-Liim, Diur, Fugle, Fisk at fange
I Vand, i Luft, i Skof, hvor saadant vildt spatserer,
Oc os, med deris Kiød opfangne, føder, nærer,
Som denne Fuuler Aand henlegger for dem alle
Bedragelig; at de fra Gud til ham maae falde.
Hand veed sin Datter (Synd) saa prectig at staffere,
Saa hver i Verden er med hinde vil bolere.
Om Galgen stod for Dør, dog kand mand sig ej holde
Fra sminked Dalila, skøn Skøgen er, den bolde.
Ved venlig Ansict mildt, samt Øjne klar' oc skønne,
Den unge Karl optænd, forføris snart i Lønne:
Det røde dyre Guld hand bruger til en Felde,
Den gierig fanger op, oc anden Verdens Vælde:
En Herre høj af Mood, ær-gierig, roos-betagen,
Med smigren, hyckel-roos, blifvr læt af ham bedragen,
Hand veed oc Konster fleer', hvormed hand dem kand twinge,
Hves Hierte Sind oc Hu til Verden ej mon hænge.
Tiit mangen frommer Mand paa Templets spits hand setter,
Indblæs et geistlig Mood, at hand sig self forgietter,
Staar paa sin Helligheb, som hand kund' aldrig falde,
Oc med slig hellig Pest forgifver ham med alle.

Efterat Forfatteren endnu har talt om de gode Engle, slutter han Anhanget paa følgende Maade (S. 39—40):

O Guds Legater kiær', I maae vel-komne være,
Jeg burd' at tage nu mod eder med stoor ære,
Jeg burd' oc ebers Dyd langt ydermere priise,
Ja Gud, som eder frem forsticker, Lof beviise.
Men det nu saa er fat, at jeg skal længer reise,
Jeg maatte blifve træt af første Dages Leitse[11],

[11] D. e. Lektie (Arbejde).

Min Færſels Lyſt forgik, oc jeg ſaa ſlet blef hiemme,
Den ſøde Dicter-pen, de Sucker Vers at glemme.
Ret ſom en Vandringsmand, der mange Land' oc Stæder
Vil gæſte, vil beſee atſkilligt Folk oc Sæder,
De tænker ſig oc meen, at Luft er nok forandred,
Naar hand hår førſte Dag ofver ſin dør terſkel vandret.
Som det gemeenlig viſt er paa adſkillig Orter,
At vandring længſt er vej, fra Moders Huus, til Porte:
Saa vil jeg nu bryd' af, med Aftenbak at hviile,
Saa jeg i morgen foort ved Hanegal kand iile.

Verdens førſte Uges anden Dag.

Kand kaldis

Himmelens Skabning imellem under- oc ofver-Vandene.

Indhold:

Bliif her paa fiire Stykker viis:

I. Act førſt Lof-talen til Guds Priis;
II. Derneſt den Himmels Skabermand,
Oc hvor Materien hand fand;
III. Frembelis himlens nafn oc ſtik,
Samt brug oc nytte, ſom den fik;
IV. Du endelig oc Himlens Nafn
Maat bruge dig til ſaligt Gafn.

Denne Dags Gjerning indledes med en „Lof-tale med opmuntring til HErrens Ære", hvis Begyndelſe (S. 42—43), der er et af de heldigſte Partier i Hexaemeron, her hidſættes:

Naar Dagen bøjer ſig, den Sool gaar under Liide,
Da flyer Fuglen op, oc viiger til en ſiide.

Da søger Ormen Huus, i Jorden sig forsticker,
Oc alle tamme Diur til hvile sig besticker.
Til Roo-sted Folket gaar, blaa-bulsteret de vende,
Oc Kuren blæser Fred, ad gader Folk ej rende.
Men jeg da første Dag nu hafver faat til ende,
Nu Hesperus[a] er nær med Aften-læg i hende,
Skal det ej da bær' ad, en liden blund at tage,
Men Øjet drager Straa, oc kand ej længer vage?
Nej, her er meer' i fad! den Bjørne-huud til siide,
Det bær ej altid ad, den bløde Seng at sliide:
Endymionis søfn[b], Abronis kræsne Dage[c]
Vill' icke passe sig, saa jæfnlig til at tage:
Min søfn vel brydis maa, den tørre Hierne blødis,
Op, op min Siel oc Aand, for Herren stoor at mødis,
Her ind min Psalter good, frem, frem mit liflig Zither,
O Musæ, sødelig paa Harpen eder sliter:
I Fauni[d] synger sterkt, at Skoven der ved springer,
Syng du Satyre klerk[e], at det i Bierget klinger,
Du fisk i blaa-grøn-haf, du fugl paa qvist hin grønne,
Spring om, ja runden om, siung skof-muteter skønne,
Thi den almæctig Gud, som Verden rund til-lyder,
Den ævig Ærens Sool, med anden Dag udbryder,
Hand Verdens Malm oc Sæd, de Elementer siire,
Det Chaos u-gestalt, begynder nu at ziire:
Pauluunet hand opslaar, med hvidt oc blaat formenger,
Hvormed hand Jordens Kreds høj-præctelig behenger:

---

[a] Aftenstiernen.

[b] Er. Roter. Chil. I. Cent. IX. adag. 63.

[c] Idem Chil. II. Cent V. adag. 39. Endymion var en Lojert, oc Abron en Lecker.

[d] Skofguder.

[e] Bierge-Guder, som Poeterne det dicte.

En Hvelling blaa hand giør af vand, ſom jern det ſterke,
Der med hand plancker ind, oc giør et eene-merke
For ofver-himle-vand: den u-begriblig tynge
Ej giennem brydе kand, men maa der ofver klynge.
Paa dette tecke rundt, der leger Sool den klare,
Der Maanen gaar i dantz med den Planete-ſkare.
Der tumler Pegasus[f] oc Æolus[g] hofverer,
Der under Hiort oc Hind i Løf-grøn-ſkof ſpadſerer,
Der Fuglen op oc ned ſig yndeligen ſvinger,
Oc i ſin Løf-ſal grøn, Liif-lyſteligen klinger.
Slig bygnings ſterke Thron kand Solon ej fuldſkrifve,
Den viiſe Salomon ſig maatt' oc ofvergifve:
Apelles[h] den ej kand med Penſel contrafeje,
Ej Svarfvers[1] konſtig Haand kand den med hiulet dreje.
Hvad vil jeg giøre da? ſkal gaas blant Svaner høris?
Fuld lidt formaar en Aa, naar bygden ſtrand udtørris.
Skal jeg med ſnrre-baad Ægæum[1] ofver-ſkriide,
Skal jeg Jern-mooſen[2] ſaa med Hænder gennem brydе?
Jeg maa dog kort herom, ſom den U-myndig lalle,
Thi Barnet ſtamme maa, til det faar lært at tale:
Langt bedr' er noget ſagt, ſin Skaber god til Ære,
End alting ſlet fortaugd, oc plat hen dum at være.
Men du, ſom Himlens Løb reger med minſte Finger,

---

[f] Den fluende Heſt et Himmel-Tegn.

[g] Den Poetiſke Vind-Konge.

[h] Apelles en forbreflig Contrafejer.

[1] Svarver, d. e. Drejer. (I Vid. Selſk. Ordbog anføres Stedet). Ordet bruges endnu i Svenſk.

[1] Mare Ægæum, et ſtort oc vilbende Haf, imellem Græcien, Candien oc Asien.

[2] Jernmoſen, formodentlig det ſamme ſom Moſejern, Myre-jern.

Du, ſom det vilde Haf ſom i en Flaſke tvinger[j],
Du, du ſom Jorden bred ſom Løfvet lader befve,
Ja du, der Vinden haard indknytter i din nefve:
Min Siæl til dig opløft, forklar min Tank' oc Sinde,
Den Himle-Nectar ſøød min Pen lad gennem rinde:
Det Amaltheiſke Hoorn[k] af højden mig nedſende,
Sin Viisdoms ringſte Korn Viisdommen mig tilvende:
Castalides fontain[l], Parnassi vedſke føde
Mig Musa ej formeen, lad den min Tunge bløde:
Min U-vandt danſke Pen med Hermons dug lad flyde,
Du al min ringe Dict med Gunſt oc Naade pryde.

I tredie Afdeling af denne Dags Gjerning taler Forfatteren vidtløftigt om Himmelfænomenerne. Herved faar han Leilighed til at meddele Læſeren adſkillige fyſiſke og naturhiſtoriſke Jagttagelſer fra den Tid, han opholdt ſig i Norge. Efterat han nemlig har beſkrevet „Vejrets øverſte Sal", fortſætter han ſaaledes om „Luftens mellemſte Sal, i hvilken der er Vandmeteorer" (S. 64—66);

Hvi bluſſer du ſaa op, (med mig maa Musa tale)
Jeg ſeer dig være varm; vilt du dig icke ſvale?
Fra Ild oc heeden ud, trin ned i mellem-ſtue,
I værets anden Sal, der er en mindre Lue,
Thi der er Vand for haand, der kandt du dig vel læſke.
Hvad fuct dib drages op, af Vand oc Jordens vædſke,
Der ſankis efter haand, oc førſt til Vand forkeris,
Saa efter ſin Natuur til Snee oc Hagl formeris.
Dog er den Ort oc rom af ſin Natuur ej kolder,
Thi den med Froſten ſin os Soolen ej forholder.
Den frys dem ej ihiel, ſig ofver Alpes føje,
Oc Norge-baarefield oc Jempte-field det høje.

j Ps. XXXIII. v. 7.

k Ofverflødigheds Horn. Ovid. lib. V. Fast. V.

l Viisdoms Kilde.

Der groer end ocſaa Træ, ſom Luftens varme nyde,
Dog der er Vinter-lee, ſom Biørnen maae fortryde.
Vilt du at hänſe gaae hoos Kage-ſteen hin høje[m],
Tag femten Trøjer paa, du ſkalt dem fuld vel døje.
Der Meteora jeg i Salen dig vil lofve,
Med tynd oc tykken Sky, faſt ſtørr' end mange ſkofve.
Førſt vædſken dragis op, ſtrax heede kulden møder:
Giør den til Skyen tynd, oc ſaa til regn ſom bløder,
Til Støb[3] oc Plats-regn, oc til Taare ſmaa oc ſtoore,
Om Vinteren til ſnee ſom ſkiuler Steen i foore.
Men naar der regner ned, Melk, blod, af Luft hin kolde,
Jern, beg, Svogl, Aſke, Steen oc Lemmend mangefolde,
Orm, krub, kriib, tudſe, kiød, fiſk, oc ſligt tingeſt mere,
At det natuurligt ſkeer, vil ej min Musa lære.
Philosophia maae den tiid mig ej mis-unde,
At jeg de Lemmender heel kort afritſe kunde.
For Norden baarefield, da Vintren er for Døre,
Det i Octobri ſkeer, at taag' oc fuct nedføre,
I ſtoor mangfoldighed, et Diur de Lemmend kalde[n],
Som ſtørſte marke-muus (dog de er' u-liig alle)
Med fiire korte Been, end Muuſens noget breder,
Paa Rumpen ſtub oc kort, liig Biørnen paa de Steder;
Men Kieften lang oc ſpits, med to par ſkarpe Tænder,
Som egern-tænder gribſt; naar du dem Kæppen vender,
De icke giøre Been, men faſt paa Tanden liide,
Den rumpe mod en Steen, ſaa faſt i Kæppen biide,

---

[m] Kagſteenen ſtaar øſverſt paa Jempte-field, hvor mand henſeer, Geleitsmanden til tarf.

[3] Støb, Udblødning, Støbregn, en ſtærk Regn (Vid. Selſk. Ordb.)

[n] Hoos denne Lemmenders Beſkrifvelſe er nyttig at læſe D. Olai Wormii tractat om ſamme norſke Muus. edit. Hafn. 1653.

At du dem hviiſte kand: de Hunden ſaare kunde,
Oc naar hand biider en, da ſankes ſamme Stunde
Saa mange der nær er', oc faſt ad Hunden ſnerre,
Oc ſtriige greſſeligt, ſom egerne, ja verre,
De er' at føle paa ſom gæſling ung oc liiden,
Men Farven brand-gul er, ſoort-pleked ryg oc Siden.
Om det ſaa hender ſig, den falder ned paa Vandet,
Kand den ſom anden Grijs ſig ſvømme ſtrax til Landet,
Hand bygger vinter-boe paa Muldvarpens maneere,
Giør mange Veje ſmaa; de Græs med roob fortære,
Saa Bonden faaer ſin eng det førſt' Aar ej i lafve,
Naar Lemmend efter-høſt begynder den at gnafve,
Saa boer hand i ſit Huus ret heele Vinters tiider,
Til Soolen liiflig varm med Vaarens dag opſkriider,
Oc locker græſſet nyt af Jorden op den kaalde,
Naar Lemmend ſmager det, da maae hand trøje holde.
Thi ſkeede det ej ſaa; han lagde bonden øde,
Oc inden Sancte Hans aad op al Jordens grøde.
Som Sviin med Olden, ſaa ſig Lemmend dermed fæder,
Oc den Lap-lænder arm for Hunger Fleſket æder,
Thi Lappen i det field ſlig Vildbrad vel behager,
Hand icke vaanden[4] er, men den til tacke tager;
Saa ſkade ſkeer ej, der jo noget Gafn kand føje.
Hand riimer ſaa derom oc laber ſig vel nøje.
Hand ſiger; er hun kaald, maa Niſſen[o] Lemmend varme,
Bær frem du Acke min, det er ej iſdt i Tarme[p].

Derefter træder Forfatteren ned i „Luftens underſte Sal eller Borgeſtue, i hvilken der ſkeer baade Ild og Vandmeteorer", hvor han (S. 68—71) giver følgende Beſkrivelſe af Vindene:

[4] Vaanden, d. e. kræſen.

[o] Niſſen er Puugen [? Pungen].

[p] Acke er kone, oc iilt er ont.

Her under Æole, med din mangfoldig Aande,
Hiid frem oc lad dig see, som blæs i alle Lande:
Du vind med Selskab dit haer oc her nedre hiemme,
Dog du i anbet Choor er tiit i Skyen fremme.
Du Meteoron est, af twende ting beblandeb[q],
Det eene meget tørt, dampactigt er det andet.
Thi var det ijdel røg, blef det til Lius oc brande,
Men var det ijdel fuct, det blef til Sky oc Vande,
Dog er den ringste deel af fuct oc damp hin vaade,
Men Røgen meget tør vil meest for spillet raade.
Thi det natuurligt er, al Vind er icke kaalder,
Den fuctig er oc kaald, som Cardo[r] det forvolder.
Naar saadan røg oc damp natuurlig viis opdrages
Af anden Stue koold, en Perlament[5] Aarsages,
Den Kuld ej stæde vil, de Gæster højt at stiige,
Natuuren siger jo, oc vil med Vold ej viige:
Naar derfor vinden bløb, ej op, ej neb, kand lange,
Maa den dog strax af sted, oc siide-langs fremgange:
Med Jorden langs den far, oc reenlig Luften holder,
Nu stilles regn der af, nu regn Vind-stilling volder:
Hun tørrer Jorden ud, saar Bonden ploug i Haande,
Hand tacker billig Gud, hand nød den luftig Aande[s]:
Den Møller søger Qvern, hans Arme fiire spille,
Hans Mielbing[6] trifvis meer, end det var blickend-stille,

---

[q] Luften er oc et meteoron af Røg oc Damp.

[r] Cardo er det Hiørne, den fra kommer.

[5] Parlament, et paa Arrebos Tid meget alminbeligt Ubtryk for Kiv, Strib.

[s] Vinden er Bondens, Møllerens oc Skifherrens rette Ganbing.

[6] Mielbing, b. e. Melkiste.

I Merſet pøcker[7] gaar, ſin Knif paa lofve bruuger,
Skær løs det ſkonfar Segl, det platter[8] paa de Luuger,
Den bedſte Vindens tiid er efter Høſt oc Vaaren,
Thi Soolen Vaarens dag oplucker da Røg-Aaren,
Mod Vinteren igien, naar Regn oc Sluud tiltager,
Da qvegnes vinden faſt, ſig megen Storm tilbrager.
Den deilig Sancte Hans er ſom en mæctig Kæmpe,
Som med ſin varme glants kand Vinden ſnarlig dæmpe:
Sanct Stephan det oc veed, med Kulden ſtærck at giøre,
Thi Froſt oc Heede ſtoor ej gierne Stormen føre.
Ved ſiide-langs at gaa, blæs Vinde to tillige[t],
Man er det tvert imod, da maa den Svage viige,
End er de Herrer to hver anden ej for voxen,
Da legges Sverdet ned, oc Vinden ſtilles moxen.
Nu findis ſtadig Vind, ſom hâer ſin viſſe tiide,
Som vor' Oſt-inde-far oc andre nokſom viide,
Den blæs en Maaned lang, oc Maaneder vel tvende,
Ja ſtundum halfv' Aars tiid en Part, før de ſig ende.
Der varer Skif-herr paa, veed reiſen-ſaa at ſtille,
At hand fremkomme maae, naar Vinden er til ville.
Hos os i vore Land Orinthiæ vel bruuſe[u],
De føre Svalen frem, oc rifve tag af Huuſe:
Hâr dog ej ſamme art, ej ſtaar i viſſe Dage,
Thi ville vi dermed ej viider' os U-mage.
Men det er uden Tant, i Norge tvende vinde,
Fra det Stads-Haf i Noord, ſig aarlig lader finde.

---

[7] Pøker, Skibsbreng („Man ſaar være Pøker førend Skipper", P. Syv).

[8] Platter, falde plat ned (dette og et andet Sted af Hexaemeron anføres i Vid. Selſk. Ordb. u. d. O.).

[t] Siide langs kunde blæſe tvende vinde tillige, men ej imod hinanden.

[u] Orinthiæ Nooren Vaar-Vind, ſom blæs 30. Dage.

Først kommer Hafgul[v] frem med Majo varm oc bljder,
Oc varer immer hen, indtil Augusti Tiider:
Saa den af Hafvet ind, Noordvest oc vest til Norden,
Engang (er været got) hver Dag blæs ind i fiorden.
Jo længer den opstaaer oc ud paa Dagen triiner,
Jo sterkre gaaer den an, oc skarp i tackel hviiner.
Tu tiimer eller tre den ret natuurlig varer,
Dog Stundom heele sex, førend den slet forfarer:
Naar Sool gaar biergegang, har Hafgul giort sin ville,
Saa træder anden frem, om det ej blifver stille.

Den anden Norske Vind, Hombacke Vind mand kalder[x],
Som med Etesiis de Hunde-dag' indfalder.
Den Vind af Norden blæs, saa luftig stærk til maade,
Giør Noorfar god Geleid til Bergen med sin Floode.
Oc som den viise Græk Etesias beskrifver,
At de om Sommeren af Snee-fald sig begifver:
Saa gaar i Sandhed til, naar fieldet Snen forskyder,
Oc Soolen sticker heed, Hombacken først udbryder,
Det skeer ej Noord i Land, før Hunde-Stiernen vinker,
Oc med sin hviide glands hos Solens Siide blinker.
Dog ligger vel den Snee for Noorden Bierge-Lide,
Oc paa de fielde-kam, som falt i Noe tiide.

Efterat Forfatteren endnu en Stund har fortsat Talen om Vindene, om Regn og Sne, slutter han med følgende smukke Lovprisning af Guds Almagt (S. 75—79):

Almæctig ævig Gud, ô alle Mesters Mester,
Du Een-volds Konge stoor, i Øster oc i Vester,
I Synder oc i Nør, der ofven i det høje,
Oc ned til mig igien, i hvort jeg skyder øje,

[v] Hafgul, paa Danske Hafkul. Thi det kuuler eller kiøler ind af Hafvet.

[x] Hombacke Vind. Skyen setter nogle høje Backer i Nordvest oc Norden.

Hvad seer jeg uden dig? din Mact, de Krafter stoore,
Din Viisdoms høje Kunst, din grundløs naades foore?
Jeg gennem Luften far, der staar du Gud den bliide,
Med Spanden i din Haand, med Saaen hos din Siide,
Du vel din Urte-gaard i største Brynde læster,
Du blomstret ære-fuldt af soorten Muld udæster.
Ja, af din Plante-spand den klare Viin nedflyder,
Oc med den samme Haand vor Bord med Brød du pryder,
Good Melk oc Honning sød af Skyen du nedregner,
Vor Hiord saa tusenfold formeerer du oc qvegner.
Jeg den Planete-lund med Tanken gennem riider,
Der est du stoore Gud, der staaer du Herre bliider,
Med Soolen i din Haand det Liuse Verdens Øje,
Oc underviiser den, hvor hun sin gang skal føje,
At hun med klare Lius den mørke Nat skal drifve,
Samt hvad paa Jorden er sin Vederqvægning gifve:
Er den os altfor varm, absconsel er til rede,
Du drager Skyen for, strax mindsker sig den hede:
Om Jorden er for kaald, flux Skyen maae til Siide,
Oc med sin Varme stoor fremtræder Sool den bliide.
O stoore HErre Gud, hvo kand din Mact beskrifve,
Oc dig ô Skaber god tilbørlig ære gifve?
I Adams Sønner hid, i Hevæ Døtter' alle,
O lader ebers Tarf en Korter Time falde[9],
Beseer et Øjeblik den Herris stoore Naade,
Som hand i denne Dag beviiste vel til maade.
I Luften mangen Mand spadserer her oc bære[7],
Sig dog ej Tanke giør, hvad den har hiem at bære,
Skuld' hand dog miste den, men mand en Haand kand vende,
Hans Liif ad ende var, før mand et blus kand tænde.

[9] Meningen: Lad ebers egen Gjerning hvile en kort Tid.

[7] Mangen lefver ved Luften, veed dog icke hvor til den duer.

Om hand oc vilde ſlet for Vindens beller løſe,
Oc, ſom hand vel formaaer, ſin Aande ſterk udøſe,
Saa good var Jonas ej, hand maatte jo for borde,
Saa ſterckt ej Jobs Huus var, det ſlogs jo ned til Jorde,
Der kund' ej Bierget ſtaa, ej Skofvens Træ de ranke,
Ej Klipper haard' oc graa, ej Folk i Verden vanke.
Til Skyen Herren tål, nu ſkalt du regnen yde,
Befucte Bierg' oc Dal oc Jord med Fructen pryde.

. . . . . .

Thi Skyen, ſom du ſeer, er iibel ſtoore Strande,
Opdragen underlig af ferſk' oc ſalte Vande,
Som Gud ſelf ſlutter ind udi ſin Haande-Lue,
Oc lader ſom en Fugl i bløden Luft omflue,
Saa den i draabe-tal, naar hand der efter kalder,
Ofvr Bierg oc dyben Dal, ſom giennem Soldet falder.
Slig Guds Almæctighed med Naaden ofverflødig
Er viſt, os Adams Børn, at acte gandſke nødig.
Vi bør med Hiertens Tak beſee den Skik hin bolde,
Som Gud med Regn oc Snee i Luften veed at holde.
Viismanden Syrach giør det oc ret ſindelige,
Hand om Guds Almanach[7] ſaa artig veed at ſiige:
Nu giør hand ved ſin Kraft de Skyer mørk' oc tycke,
Saa hagl oc iiſlag kold mangfoldig maa nedrycke.
Nu ſlaaer hans Torden løos, at Jorden der ved runger,
Ja Klippen haard oc høj, ſom ſvage bro-kar[10] gunger,
Paa hans Befalning good kør Vinden Snee tilhaabe,
Oc med ſlig ſelſom Regn opfylder Dal oc Grobe,
Den er ſaa ſkærend-hviid, den Øjet ſnarlig blænder,
Oc hvo der ſtirrer paa, ſin egen hand ej kænder.

[7] Syrachs Almanach Cap. 43, 15. indtil 27.

[10] Brokar: „en firkantet Kiſte fyldt med Sten, hvori Bropæle ſættes, paa det Vandet ej ſaa let ſkal gjøre dem Skade" (Vid. Selſk. Ordbog). Her ſynes det dog at være brugt iſtedetfor: Bro.

Sin riim ſom Salt udſtrøer den Herr' om natte tiide,
Oc naar ſom Norden Vind i Landet mon indriide,
Saa bred den broen giør, oc Vand til Is hin kolde,
Oc ſvier ſom med Ild de Skov' oc grønne Volde.
For ſligt ſkal Herrens Folk den mæctig Skaber priiſe,
Naar hand os værlig got af Naade vil beviiſe,
Oc kroner Skov' oc Mark med deilig Fruct oc Grøde,
Med ſund oc karſker Luft, gir os vor daglig føde:
Da bør i vore Land Kong Davids Pſalter klinge,
Nu loſver HErren good, den ſtoore med den ringe.
Men kommer hand herfor med ſtreckelige Torden,
Med Liunild, Storm oc Tyrk' at berfve Skov' oc Jorden,
Saa vi ſom onde Børn maa' efter Brøødet lede,
Oc qvæget for vor Synd maa ſvelt' i Skof oc Hede:
Ja om den ifrig Gud den ſunde Luft bortkalder,
Oc giſver Peſt igien, at Folk ſom Græs henfalder,
Da ſkal hvert Moders Barn, den Bede-klokke lyde,
Til den fortørned Gud med Suk oc Bøn indbryde,
Hand Luften reenſe vil, ſit Sverd i Balgen ſticke,
Oc os vort daglig Brøød med ſunder Luft tilſticke,
Nedlegge Storm oc Vind ſamt Torden oc den gromme,
Oc ſom en Fader mild ned til os Syndre komme,
Det var alt Moſe grif i de Ægypters Vaande,
Det var Eliæ Konſt i Achabs Hunger-Lande:
Det var Kong Davids Bruug, der Peſten faſt graſſeret,
Som ellers hafde viſt ret Kong' oc Karl fortæret.

Verdens første Uges tredie Dag.

Kand kaldis
Vandenes Rømning, oc Jordens Kledning.

Indhold:

Neſt Fortalen Stycker tvende
Her andragis os til minde.
Vandet søger førſt ſit ſted.
Jorden ſaa med Græs det grønne,
Trær, ſom bære Fructer ſkønne,
Samt met Urter blifver klæd.

Forfatteren begynder denne Sang med at omtale Noahs Sejlads i Arken og faar derved Anledning til at fortælle Læſeren om en Havsnød, han ſelv havde udſtaaet, og det ſom det ſynes umiddelbart Dagen før han ſkrev dette (S. 83. 84—85. 87):

O Noe, Noe good, hvor eſt du mig i Sinde!
Saa tiit paa Tafel-bord kand aldrig Terning rinde,
Jeg er jo i din Ark, de Bylger med os drifver,
Jeg allerhøjeſt act paa dine Tanker gifver,
Som du fuldkommelig haer friſtet paa de tiide,
At Sindet iiler faſt, at Tanker løber viide.

. . . . . .

Hvad da om Hiertet var, jeg nogenleds kand kænde,
Jeg ſom foruden Land haer flødt i dage tvende.
Den førſte Dag var grum, (før Lius tog paa at ſkimte)
Min Skæbne var ſaa tung, at jeg mig ſelf forglemte.
Som Barn i Moders Liif foruden Luft oc Aande,
Foruden Dag oc Dør jeg fløb udi de Vande:
Dog fik jeg Luft i gaar, der jeg min kaas fremſætte,
Jeg ofver Hofved Huus da fik oc kom til rette.
Den Himmel brat oc blaa, det ſtærke Firmamente,
Min Gud, min frydes Gud, ſkønt ofver mig udſpente.

Urania ſaa rank mig Pegasum forleente,
At jeg den Himmel-borg ret iilig gennem rendte,
Beſaa den Bygning ſkøn, ſom Soolen ſkulde gæſte,
Som Maanen ſkuld' i boe, det Slot Planete-feſte,
Hvad Pract der er for haand, kand jeg vel aldrig ſkrifve:
Dog vil jeg morgen dag der om til Pen mig gifve.
I Luften jeg da foor, oc fandt der Liif oc Aande,
Udi de trende Choor, jeg fandt vel allehaande:
Der gaf mig Ære-Skud den lange Torden-Slange,
Fyrmørſen med ſin Bold oc Sky-kaſt giorde mange,
Der ſprang den ilde-Buk, der dragen fløj den røde,
Der viſt' oc Æoli Soldater hart at ſtøde,
Af kuuben ſvermed' ud de hviide bier mange,
Med ſaadan Tiids fordriif foort dagen gik den lange.
Men der jeg da blef træt, vild' helde mig til tue,
Mig undtis ej de kaar ſom Noe ſimpel Due,
Men ſkulde jeg faae Roo, da mod Naturens bedſte
Den bølge mørk oc blaa jeg atter maatte gæſte.
O Vand, formænget Vand, du Landet for mig dulte,
Det volte min Guds Haand, at du mig ej bortſkulte.
Nu finder Ørnen Huus, nu hitter Falken rede,
Nu bages Landet op, nu legges broo hin brede,
Nu rinder Skof af Jord, nu grooe de enge grønne,
Nu ſtaaer i Sommer-flooer Lyſthafverne de ſkønne.
Jeg, ſom forleden dag for Vand ej blifve kunde,
Gaaer nu i Græs til Knæ oc midt i rooſen-Lunde.

. . . . . .

Det var een Glæde-dag blandt Verdens dage mange,
Der Noe HErrens Mand af Arken ſkulde gange.
Der hand af Skibet gik, fik Landet under foode,
Befriied fra Floode-meen med Selſkab ſit det goode,
Stoor Lyſt det var at ſee der alle Diur udſprunge,
Der Orme hver oc een af Arken ſig fremſtunge:

Der Fuglen ſvingeb' ud, begynte ſig at lynge[1],
Oc den ſtoor-høje Gud paa ſin Maneer at ſiunge.
En gylden Sool den dag beſkindte høje Skofve,
Det var en Ære-Sool, en Fryde-feſt paa Lofve!

Siden fører Forfatteren Læſeren rundt gjennem Jordens forſkjellige Vande. Som han plejer, er han udførligſt, hvor han omtaler hjemlige Forhold. Han giver ſaaledes følgende Beſkrivelſe af Øſterſøen (S. 92—93):

Du Bælth oc Øſter-Søø mig ligger næſt for haande,
Du lidle gade-kær af Oceanſke Strande,
Eſt du ej Fiſkeriig? Korn-Lande du paa ſtøder,
Hves lige neppelig din' andre Brødre møder:
Din Arm fra Skaven af i Øre-ſund indſtinger,
For Hvæn mod Kiøbenhafn du ſtylper faſt oc ſpringer.
Du ſtrax om Skaane ſtøn oc Sverrig dig forſticker,
Oc op i Nørre bot den Anger-mand til bricker,
Ved Svenſk oc Ryſke Narf din albue ſiden bøjer,
Om Liifland, Chuurland, foort til Prydſen du dig føjer,
Du Pommeren berneſt, oc Meckelborg beflyder,
Saa gennem Femmerſund mod Holſten ſlaaer oc ſtryder,
Mod Jydland ſiden ud din Strøm du oc forender,
Oc mod det Skaubo-ref du Bælthe-reiſen ender.
Hvor mangen Korn-riig Øe du eeneſt arm omfafner,
Som andre Land' med Korn oc Øxen fæde gafner,
Med Skofven høj oc rank dem Skif oc Huus du bygger,
Med Steenen ſlet oc blank du Gulf oc Graf beſtygger,
Jeg ej opregne kand: Fyns, Lafvinds, Sælands Lande,
Oc Lolland Kierne-fuld, ſamt Borringholm i Strande,
Hoos Falſter Møen oc Rhen oc Øſel med, det ſtønne,
Øland oc Femmeren med Gullands Skofve grønne.

[1] Lynge ſig, d. e. ſamle ſig i Flok (jfr. S. 183, Not. 2).

Efter i det enkelte at have omtalt Jordens store Vande, beskrives adskillige af Havets mærkelige Egenskaber, saaledes (S. 99—101) Ebbe og Flod:

Stoor Under, Ocean, jeg saa paa din Spatsering,
Din Ebbe samt din Flood, dit Søe-fald, din Formering.
Med tvende Fødder rask' alt vel du med kand tage,
Den eene liige frem, den anden fort tilbage.
Din liige-gaaende Flood, som ej tilbage flyder,
Af Noorden Synder paa natuurlig-viis sig skyder.
Thi al Seilats i Nør end Synder tunger falder,
Des jeg til Vidnisbyrd hvert Admiralskab kalder.
Den ofvermaade Kuld, som falder Nord i Lande,
Formeerer Strand med Snee, forvender Luft til Vande.
Tvert om i Synder Ort, den varme Liusens Konge
Formindsker salten fior, opslurker Draaber mange,
Thi maae den Nørre-strand natuurlig Synder falde,
Som Vand af Bierge liid fart ned ad hår med alle.
Den anden seldsom Flood, som gifve kand oc tage,
Sex Tiimer løber ud oc sex igien tilbage,
Oc i hvert Fløde-maal[2], hvert Sø-fald liige maade,
Hand intet setter til, om hand ej lidt kand baade;
Thi hand fuld-floodig er, gaar op i friske Becke,
Oc siden Dag fra Dag, ad Søen veed at trecke.
I denne Balthe-Søe vi sligt ej see oc høre.
Hvor Værets Vexel-boo giør Vandet mindr' oc større.
Men i hin Nørre-Søe oc paa Atlanske Heede
Skal efter Vexel slig den Skifher icke lede,
Her Vandet Alne sex, der Alne tre til tiide,
Forandris af oc til, med Ebb' oc Flood hin striide.

[2] Flødemaal, det er Tidsrummet, i hvilket Floden hver Gang stiger, modsat Søfald (at fløde er et gammelt dansk Udtryk for: at stemme Vandet op og derved foraarsage Flod; Forklaringen i Vid. Selsk. Ordbog er urigtig).

Ja Faſne fiir' oc fem, hen bedre tolf[a], forrinder
Den Flood, oc tolfte Stund meeſt førrig Dyb mand finder.
Det næfnes Ebb' oc Flood: Een Ebbe naaer det falder,
Oc naar det voxer til, mand væxten Flooden kalder.
For Londiſke River[b], de Floder tvende mødes,
Een trecker uden ind, een inden ud forfløbes,
At Skifher voxen-flood nok hår, ſom derpaa fegler,
Saa ham ei ind oc ud tolf Timers med-Vand feiler.
Hvem Aarſag her er til, en Chriſten ej paa tvifler,
Hves Huu oc Sind i Gud ved ſaadan Gierning hviiler,
Som det paa denne Dag ſaa underlig beſtilde,
Der hand det Salte-Haf fra Jorderiig atſkilde;
At ſaadan Ebb' oc Flood, ſom ingen Umag ſparer,
Saa fra Forraadnelſe det ſtoore Vand bevarer;
Oc Haffens Nyttighed, Coral, raf, Perler ſkønne,
Skel, Svamp oc andet meer ſaa ſeeis blandt Tang det grønne.

Videre taler Arrebo (S. 102—04) om Moſkeſtrøm-men ved Norges Kyſt:

I Loufod Norden hen, i Norrigs Konge-riige,
Een Strøm befindes ſtoor, ſom ej hår mange Liige,
Den kaldes Moſke-ſtrøm, af Moſker ſpits hin høje[c],
Som Strømmen runden om ret artig veed at pløje.
Naar denne giør ſin fliid oc Maanens Verk forretter,
Oc nogen kommer nær, hand Verden ſnart forgætter.
Den Bylge reis' i vær ſom andre Bierge høje,
Mand der igiennem kand ſee Soolen Verdens Øje.
Er Vinden Strømmen mod, to helte ſammen riide,
Oc med ſligt bulder ſtoor imod hver andre ſtriide,

---

[a] Ved Kiskas.

[b] Paa Ovenbye-byhet.

[c] En høj Klippe midt i Strømmen, en half Miil omkring.

At Land oc Huus der ved, ja Dør oc Vindu ryſte,
Oc tage ſaa af ſted, ſom Jorden ſkulde bryſte.
Den ſtærke Trolde-hval kand der ej giennem bryde,
Men trecker vred derfra, forfærdelig maae ſkryde.
Mand gifter oc der om, der ſkuld' et Haffvelg være,
Som Bønder der omkring med ſlig beviis vil lære;
At naaer en fur oc gran (ſom tiit af field oc Steene
I Stranden falder ud med rødder, top oc greene)
Til Moſken vrager ud, oc Strømmen er i gierre,
Da den opſluges der, ſom Steen det maatte være:
Naaer Strømmen leggis oc marteret fra ſig gifver,
Foruden rood oc green den ſlidt i Søen drifver.
Min Meening er der om, at der af Klipper høje
En Skærgaard i det Dyb maa ſig tilhobe føje,
Som een Indkiørſel haer, men ellers ſteen berunded,
Oc midt i ſamme Gaard en runder Klippe funded.
Naar Strømmen kommer nu, forfærdelig den bruuſer,
Oc ind ad ſamme Poort ſom tuſend foſſe fuuſer,
Oc ingen Udgang haer, den ſvirer oc regierer,
Oc højen midtel Steen ret runden om ſpatſerer.
Thi ſnurrer den med Mact, ſom qværnen, naar mand maler,
Oc giør et Øje ſtoort, der iilig til ſig haler,
Oc ſluuger med en fart hves Træ der ofver flyder,
Oc det mod Steenen haard forſliider oc forbryder:
Men naar den grumme Strøm ſaa hafver giort ſin ville,
Det u-regærlig Haf begynder ſig at ſtille,
Da flyder Stocken op, for Bylgen ſplindred drifver,
Oc hvad der var for Bad oc Konſt, tilkende gifver.
Om denne giſning min[d] de lærde vel behager,
Det oc behager mig: hvis ej, jeg det gientager,

[d] Tagen aff ſmaa Skergaardis Forfarenheb.

Oc ſiunger ſaa herom oc meere ſligt ſom førre:
Det er forunderligt, den Meſter ſligt kand giøre,
Hand priiſis bør med ſkel af alle Folke-munde,
Af alt det, ſom hår Liif, end oc paa Haffens bunde.

Efterat Forfatteren har endt ſin Tale om Jordens Have, kommer han til Floderne og de ferſke Vande. Talen om dem indledes paa følgende Maade (S. 104—06):

Graahærbed Ocean, mig falder nu i Sinde,
Der jeg i fordum tiid ſaa Hippocrenen[c] rinde,
At de Gudinder ni ved Beckene ſpadſereb',
Om dig og dine Børn de meget discurrereb:
Da fik den Ære-krants din Søn for Vanden' alle,
Som Terra fødde dig, de Acheloum kalde.
Thi al den ſøde Kiern, du ſelfver haer i Volde,
Oc deel natuurlig-viis med Jord din Viif hin bolde,
Ja, hves tribut oc Skat du Soolen daglig gifver,
Alt ſaadant ſucker Vand din Søns alleene blifver.
Hand er en Ofverſkenk paa alle Kongers Huuſe:
Oc med ſit guld-Credents opfylder Kier oc Mooſe:
Hand læſker Folk oc Diur, de vilde med de tamme,
Confojer op oc ned de ſmaa oc ſtoore Pramme.
Hen til hans varme Bad forreiſer Mand oc Qvinde,
Oc de hand gunſtig er ſtoor Helſen der befinde;
Med Dug oc hviiden Liin hand Herrers Tafel breder,
Hand grønnen bleege-dam med hviide Blomſter klæder,
I Køken Meſter-kok, hand Gartner er den beſte,
Hand bedre Møller er, end hundred tuſend' Heſte.
I Poſten Sølfver-klar hand ſpringer oc udrinder,
Udi hans Lege-dam ſpil Karpen friit med finder.
Om hand ſaa u-beſeet for Øjet ſkulde flyde,
Min Musa var ej værd hans Læſke-drik at nyde.

[c] Heliconis Biergs Kilde, i Bæotien.

Som Aaren bloode-fuld ſig hiid oc diid forſtinger
I alle Legemer: ſaa, udi Jorden ſpringer
Vand Aaren underlig. Naar den igiennem bryder,
Fontenen Speile-klar, oc Springe-kilden flyder.
Fra dennem rinder ud ſmaa Beckene ſaa klare,
Oc naar i grønnen Dal af dem ſaa faur en Skare
Forſamles frydelig, en Flood oc Aa de giøre,
Oc den førſt viidt om Land, oc ſaa i Hafvet føre.
Her i ſtaaer troolig bi ſnee-fieldene, ſom ſtriide
Om Vaar oc Sommer-tiid heel ſtrømmende nedflyde.
Men finder Becken Huus oc Hyttefad' i enge,
Natuurlig grafvede, den ej ſpadſerer længe,
Men giør ſig til en Søø, ſom ſig med Regn opholder,
Oc tiit med Kilde-ſpring, ſamt Snee oc Haulen kolder.
Men kier oc døfvel maae til Regnens Naade liide[f],
Oc voxe til oc fra, fortørres ſomme tiide.

Norges og Danmarks Elve og Aaer giver Arrebo en mere fremtrædende Plads i ſin Hydrografi, idet han ſynger: (S. 108—09):

I Norrigs Riig' oc Land er Elfver nok at finde,
Som af hin høje field ſaa lyſtelig nedrinde,
De oc med feeden Lax beſpiiſe mange Lande,
Oc floode-Tømmer ned til Saug oc vilden Strande,
Der er oc Søøer nok (ſom Miøs oc andre mange)
Der Riget op oc ned med Fiſk igiennem gange:
Men det at ſkrifve her, vil Dagen icke lide,
Jeg ſeer paa mit Compas, det er mod Middags tiide.
Hoos os i vore Land, vi Floder lidt behøfver,
Thi os den Salte Flood for Dørren ſtedſe løber.
Der findis Stæder faa i gandſke Danmarks Riige,
Som jo den Salte Søø forſiuner riigelige.

[f] Kier, Døfvel, Vanding fyldis ickun af Regn.

Oc hvad er Elf oc Rhen, mod Balthe-Søø at regne,
Som Landet yndelig omringer allevegne?
Dog findes Elf oc Aa end oc i vore Lande,
I Holſten Eider, Slj, oc Fiſke-riige Vande:
I Jydland Gudem-Aa, ſom Rhanders Lax i ſpringer,
Med Niif-Aa, Limaa-fiord, i Veſter Haf udſtinger,
I Skaane Heller-Aa ved CHRISTIANStad ligger:
Lagholm i Hallands Elf Lax gifver, icke tigger.
Hin ſtønne Seelands Søøer for Elfver fylliſt giøre,
Sooer, Tiiſøe, Eſſerom oc Arreſøøe end ſtørre.
Det ſiine Fynſke Land haer oc ſin' Aaer vel ſkønne,
Oc mangen Giedde-Søøe, i engene de grønne.
Sligt, ſom oc andet meer, i Danmark ſom mon være,
Jeg vilde ſkrifve her, den riige Gud til ære,
Ja baade Stad oc By, Skof, Mark, ſaa contrafeje,
Som Svarfvers konſtig Haand ſkuld ej med hiulet dreje;
Men Klocken ringer tolf, ſex Timer ſnarlig ſkriide,
Oc her er meer i Fad før Sooel gaaer under liide.
Tred af, baad' Elf oc Aa: haf tak du Skaber kiere,
Du ofverviiſe Gud oc ret forſiunlig HErre,
Som Riiger, Land oc Stad gafft Elf oc Flooder mange,
Der ej om Næring ſin til Hafvet kunde lange.

Overgangen fra Talen om Vandene til Beſkrivelſen af Væxterne paa Jorden, den anden Afdeling af tredie Dags Gjerning, indeholder adſkillige ſmukke lyriſke Stykker (S. 114—20):

Hør op, ô Musa good, med Vandets Elemente,
Vilt du om iidel Vand nu heele Bøger prente?
Den trygge Lande Jord er dobbelt værd at kyſſe,
Tag derfor Hat i Haand, din Moder kier at gryſſe.
Det er dog Jorden bold der Menniſken undfanger,
Anammer, føder op, i Moders ſted ham ganger,
Naar Vandet, ild oc Luft ham alle Ryggen vender,
Da for ſit Skøde-Barn ham Jorden eene kiender,

Oc laan hans Legem Huus, tryg plads, oc ſeng hin bløde,
Til hun ſelf laane maae, oc gandſke legges øde.
Den tycke fuule Luft os ofte meget krænker,
Forgifver oc forgiør, før vi det vel betænker:
Men Jorden Eje-good til Haand oc Food os tiener,
Oc af ſin gandſke Mact os ſtedſe troolig meener.
Naar Ild, naar Vand oc Luft, friit ſprøder, bruuſer, pifver,
Det Jordens Element dog from oc ſtille blifver.
Vel er det ſandt oc viſt du Gud med kraftig Aande,
(Naar du fortørnet eſt paa ſecker Folck oc Lande)
Befal et ſtycke Land, ſin ſtoore Kraft at røre,
Oc Vind-Carthoet ſit af Skødet lader høre,
Saa Landet under os ſig ſkudder, gunger, ryſter,
Oc under Muur oc Taarn ſom løøſe ſandet bryſter,
Ja heele Byer oc Folk om ſtunden flet opſluger,
Oc ſom en Fiende gram i tuuſend ſtycker knuger:
Dog er den af Natuur bevaagen os at kænde,
For Elemente hvert, til hielp ſom neſte Frende.
Thi vil jeg nu med Lyſt min trygge Ven beſøge,
Oc ej i vilden Strand oc Brønden længer krøge[3].

Der jeg med Vandet ud af Jorden maatte rinde,
Den aarle Morgen-ſtund, at ſegl' i ſommer vinde:
Da ſaae jeg efter mig de Bierge-toppe bares,
Oc i mit kiølne-vand jo meer' oc meer' opklaris,
Indtil jeg ſtøtte faſt paa flette Marke-grunde,
Oc derfor u-forſømt ad Søøen maatte ſtunde.
Men hvad var det for Lyſt at ſee de bare Marke,
Det ſoort' oc ſandig Land, med ſine ledig Parke,
Foruden Græs oc Straa, foruden Korn oc Kierne,
Foruden ſkov oc løf oc Urt, ſom ſtyrcker Hierne?

[3] Krøge, at gjøre ſig tilgode (Vid. Selſk. Ordb.); her er Betydningen dog vel nærmeſt: opholde ſig.

Jeg tænckte vel ved mig, paa Landet vil jeg træde,
Men der jeg saae mig om, der intet var at æde,
Der var ej ringest ært at sticke mig i Munde,
Oc ej saa stooer en Busk, mit Hofvet skiule kunde:
Dog hørde jeg en Røst ofvr mig ubi det høje,
Mit Hierte sprang der ved, jeg Knæ tog paa at bøje:
Hør (sagde Røsten) hør du blote Jord, du bare,
Lad op dit Liif oc Skød, gif frem en deilig Skare,
Gif fra dig Græs oc Urt, oc fructbar træ de grønne,
Hvert med sin egen Sæd i rood oc Blomster skønne,
At de saa plantis foort, friit vox' oc sig formeere,
Saa vel for sidste Mand som første Fruct at bære.
Hvad Røst der hørdis da, jeg nu med Glæde kiender,
Nu jeg fra Bylgen blaa mit Skib til Landet vender,
Oc med mit Øje seer, hves jeg med Øret hørde:
Oc grifver det med Haand, jeg før i Sindet førde.
Een Konge=røst det var (jeg siger af en Konge)
Een Herre=røst det var, blandt Herrer faa oc mange:
Lad raabe hundret Aar, lad biude, lad befale,
Alt det som Herre=nafn kand bær' oc dermed prale,
Dermed det høje Bierg i Luften ej oprettes,
Dermed den dybe Dal oc Marken aldrig slettes,
Derfor den mindste Bøn af Jorden ej sig skiuder,
Ja mindste Nelle=blad det grønne Sver ej bryder.
O du almectig Gud, du ævig Kong' oc HErre,
Du est en HErre fand i Gierning til stoor Ære,
Dit Ord er Land oc Vand, dit Ord er Løf oc greene,
Dit Ord er Bierg oc Dal, ja Sølf oc ædel Steene.
Viig af du ringe Dract, som Jorden ilde klæder,
Thi bedre Kledning dig, ô Jord, nu Gud bereder,
Kast bort din Kaabe foort, lad Sørge=sløret falde,
Din grønne Silke=dract du maat dig nu hiem kalde,

Din lyſtig Jæger=dract lad ſkinne langt oc viide,
Ofvr Bierg oc dyben Dal, i deilig Sommers Tiide.
Jeg vil nu med min Haand en riiger krone flette,
Oc den ſom Ærekrants oppaa dit Hofvet ſette;
En Rooſenkrants fuld ſød med liflig Blomſter mange,
Skal om din ſkønne Hals ſaa viidt i Marken prange,
Med ſøde danſke Vers vil jeg dig ſaa beſkrifve,
At din Forbrefligheb ſkal hver mand under gifve.
Slaa ud dit gylden Haar, din Hænder balsamere,
Din deilig Rooſen=kind du tuctelig ſtaffere:
Oc ſød med riige Bryſt din' egne Børn ej eene;
Men dem oc moderlig, ſom fremmed' Herrer tiene:
Gif Luftens Borger Mad, oc Flooders tienre ſpiiſe,
Lad op din runde Haand, at dig Udlænding priiſe.
Om Ild, om Luft oc Vand vil ej til tacke tage,
Men ſee Skeløjed' an, det maa dig ej mißhage.
Skal Jorden ſiine Børn i denne Dag vel føde,
Det Arbed koſte vil, oc mangen Finger møde:
Foruden Harr' oc Plog, Sæd, Spade, Hacke, Rifve,
Skal alt den HErre Gud ſin Regn oc Sool=ſkin gifve:
Der hør oc ſtunder til, Vaar, Sommer, Høſt hin tørre,
At voxe, Blomſtre vel, formodes, hiem at føre.
Men her er ny maneer[8]; os Moſes her beſtiller
Een konſtig Gardener, der Vandet førſt fraſkiller,
Oc ſtrax den bare Jord, den blote Mark oc Døde,
(Der ſtod ſaa ynkelig ſom andet Brandſted øde)
Saa ofverfructet haer, velſignet oc begafvet,
Fra ofvrſte Bierge=top oc underſt ned til Hafvet,
At Liif oc Hierte maa i bryſtet derved ſpringe,
Det vilde Sangerii maa vel i Buſken klinge:

---

8 Her bær Jorden ſin Fruct uden Arbed oc Umage, uden Regn oc Sool=ſkin.

Oc ſaadant ej ved Plog, ved Regn oc Soolens Krafter,
Med Vaaren, Sommer, Høſt oc Aarſens tid ſom Safter,
Men med et eniiſt' Ord, et eniiſt', HErren ſagde,
Det kaſte Sæd i Jord, oc alle rødder lagde,
At den hund=øde Jord begynder ſtrax at prale,
Ofvr gandſke Verden viid paa Bierg oc dyben Dale,
Med Græs u=tallig viis, med Urter mangefolde,
Med Træ oc grønnen Oviſt oc Sommerfarfv' hin bolde,
Saa det paa en Dags tiid, er baade Vaar oc Sommer
Oc Høſten ofven paa, før det til Aften kommer:
Sæd kunde neppelig den Vaar af Jorden locke,
Før Sommer ſtilk oc ſtraa gaf Træ oc grønne ſtocke,
Oc Høſten Kierne=fuld bar Sæd oc Fructen moder,
At Adam trede Dag[h] fandt Fructen ſøød oc gober.
O Arons tørre Stab, med Natte=mandel bine,
Du eſt vel underlig for Sind oc Tanker mine:
Men naar jeg dette ſeer, af Under jeg maa falde,
Oc kand min Hu oc Sind med Nød tilbage kalde.
Hand ſagde: ſtrax derpaa, af Bierg oc Klippe ſteillg
Den Ceder Hierne=kier udſpringer rank oc veilig,
Den varig Larix ſterk med ſine ſpitſe blade,
Den horne=fulde gran oc furrebul gerade,
Med hvert et krølled træ, bebladede ſmaa greene,
Indtage høje field, grøn=kledde bierg' oc ſteene.
Strax marken jefn oc flak haard Egen friit beſøgte,
Oc den hviid=bulled bøg ſtrax ſamme plats forøgte,
Den ſkugge=fulde lind oc den kløør=bladed nafver,
Hin ſlette Befver=aſp oc der ſin bo=pæl hafver.
Men Becken klædde ſmuct oc grønne dybe dale,
Det ælle træ ſaa ſkøørt, de vidde=træ ſaa ſmale.
Hit[4] blege piletræ forſømde ſig ej længe,

[h] Fredagen efter denne Tiisdag.

[4] Hit er den gamle Form for hint.

Med grønnen Myrten buſk tog vaaning i de enge.
Et ſlags af ſamme træ med olden ſkeppen ſparer;
Et andet bygger huus, i hundred Aar ſom varer:
Det trede ſegler ud, ſtoor rigdom før i Lande,
De andr' i køcken tien', at Stuen varm maa ſtande.
Strax brød af Jorden ud de Abild-træ ſaa mange,
Oc ſtrax af grønnen green de Æble trind' oc lange,
Den fruct ſomt ſuur ſomt ſøød, Granater muſter-riige [6],
Citroner læſke-fuld oc Pomerants deſlige,
Den føder Abrikos, Caſtanien den tørre,
Bred-bladig Fiigentræ, oc Nyd-træ mindr' oc ſtørre.
Olive, Qvædetræ, ſamt Miſpel, Spilling bløde,
Atſkillig Kirsber-træ, med Mandel beſt oc ſøde,
Hin Pære guul oc rød, de Moorber-træ ſaa viiſe [i],
Den blomme hviid oc ſoort med megen hafve-ſpiiſe.

Efterat de enkelte Planters Beſkrivelſe er fuldendt, kommer Digteren atter tilbage til det Emne, hvorved han helſt dvæler, den guddommelige Almagt; derpaa beredes Overgangen til det følgende ved en Lovprisning af den moderlige Jord (S. 129—31):

Hvad ſkal jeg ſige meer? i hvort jeg mig henvender,
O allerklogſte Gud, jeg finder dine hænder,
Paa libet ſtycke Land hvert ſted, i alle kanter,
Staa ſætt' alt med din haand vel mange tuſend planter
Atſkillig' i geſtalt, i blomſter, ſtilke, blade,
I kraft oc virkelſer, i andre mange maade.
O Gud jeg gaaer i eng, paa bierget rank jeg kryber,
Alt dine fodſpor der oc ſted af fedme dryber,
Der er paa ager ej, der er ej ſted i Enge,
Der er i vilden Skof, i vongen eller venge

[6] D. e. rige paa Moſt.

[i] Poeterne kalder det et viiſt Træ, thi det blomſtris icke før al Kulden er for ofver.

Ej nogen liden Urt, ej græs, ej ſtraa, ej nelde,
Der dig jo peger paa, dig alle Skaber melde,
De ſig' oc at de maae til tienniſt os forblifve,
Os Øl oc der til Mad, ſamt huus oc klæder gifve.
Den megen Ager-fruct, Rug, Hvede, Byg oc Hafre,
Med deres kierne-kraft de Kinder holde faure.
Vor nøgen baren krop, til hylſter, ſkiul oc decke,
Den Bomuld, hamp oc hør, maae ſine tafver ſtrecke,
Oc bindes højt i raa, fra andre Land' at hente,
Hves mand i eget Land, til nødtørft, ej kand vente.
Oc at den koſtfrii Jord ej lader ſig fortære,
Da maae den aarlig Aars nyt korn oc kierne bære,
Oc marken ſom en Ørn maae ſig forny, forunge,
Som du almægtig Gud det biuder med din tunge.
Du giør at Korn oc frøø i Jorden pløjd oc grafved
Med harf' oc rifve ſkarp forkruuſet ræt oc afved
Forgiefs ej kaſtes maae; men ſpiirer faſt oc ſpryder,
Oc med ſit grønne næb de ſoorte furrer bryder,
I Jorden rooden ſig befæſter oc forbinder,
Dernæſt af ſpiir i blad, af blad i ſtilk oprinder,
Af ſtilken ſkiuder op, i axet kiernen ſettes
Oc af et jord-dødt korn mangfoldig ny oprettes.
At regnen, kuld oc vind oc Soolens hitzig Øje,
Skal ej den ſvage kiern forderfvelſe tilføje,
Med hylſter, Skal oc huus, Naturen den bevarer,
Med vip oc ſpidſe hoorn for Fuglene forſvarer,
Med knuder, led oc knæ det ſvage ſtraa berhſter,
At det med fructen tung ej knæler eller bryſter.
Hvad ſkal jeg ſige meer? Hvo kand i Verden mindis
Den ofverflødighed, af Jordens gafver findis?
Mnemosyne er tret, vil icke med mig holde,
Thi maae jeg ſigne dig, O Moder min du bolde.

Jeg dig ret ligne maae ved Lammet jo det feede,
Som ſpiller lyſtelig paa hine grønne heede.
Thi hves der findes paa, for uden eller inde,
Er got oc nydeligt: ſaa eſt du oc at finde.
Din ryg er ſlet betact med riigdom, goods, oc Ære,
O ſkønne Dædala[j], du vel maat kronen bære
For trende Syſtre din', om du i barm den riige
End aldrig foſter bar, du aldrig dog haer liige,
Thi Jorden i ſin Bug bær ſaadan ſkat oc æfne,
Oc de Elenodier ſom mand kand aldrig næfne.
Saa tæt ſom him'len blaa med Stierner er beplanted,
Oc Strand med Bylgen blaa er kruuſed oc forkanted;
Saa mangen green oc qviſt den grønne Skof udſkyder,
Saa mangen ſvindig Fugl, ſom bløde luften bryder:
Saa mangen ædel Skat bær Jorden under kaabe,
Oc under Kiortel grøn, i mange tuuſend hobe.

Derpaa gaar Forfatteren over til at omtale de forſkjellige Metaller og Stenarter, Jorden indeſlutter i ſit Skjød, og beſvarer dernæſt paa følgende Maade den Indvending, man kunde gjøre mod Nytten af Jordens Frembringelſer, paa Grund af at de saa ofte misbruges (S. 134—35):

Dog hører jeg ô Jord, hvor mangen paa dig ſkælder,
Du bær i ſkødet dit de ting, fuld liidet gælder,
Oc laſter paa dit Jern, ſom giør dig ſelfver bloodig,
Du bricker Sønnens blood med graad oc taare moodig:
Du bær oc Guldet, ſom den gærig ſøfnen bryder,
Thi for at være riig hand aldrig hviile nyder:
Oc at du viinen gir, der mangens hierne ſvæcker,
Som Kiortelen til med af ryggen ofte træcker.
For ſligt oc andet meer mand ilde dig mistænker,
Det ſkuld' ej være got, hves du i Skaalen ſkenker.

j Jorden maa kaldis Dædala oc Konſtrig Verckmeſterinde for de andre elementer.

Men misbrug icke kand Guds gafver saa foracte,
Thi bær kun stedse fruct, paa Daarskab du ej acte.
Dit Jern den Agermand til ploug oc hacke bruuger,
Sin Ilde-brand oc huus dermed af Skofven hugger;
Med Jernet Land oc Stad for vold oc mact forsvaris,
Oc mangen redlig mand fra Røfver haand forvaris:
Men Skelmen der imod det Staal ved beltet binder,
Oc myrder grummelig, hvo hand i Strædet finder,
Hand ej sit færneland, sin Faber eller Moder
Forskaaner med sin haand, ja Syster eller Broder:
Hvad kand der Jernet til, som sig maae bruge lade,
Til fordeel oc til Gafn, til efterdeel oc skade?
Det er et Creatuur, som icke Nej kand siige,
Hvo det misbruuge vil, den fattig' eller riige.
At en guld-hungrig Nar kand aldrig mætted blifve,
Om hand skønt Guldet alt af bierget kunde rifve,
Lad riifve, men hand giid, oc trælle, men hand træller,
Hand saaer ej meer i graf end fiire halfve bæler[6]:
Bær du i Sindet læt, tien Gud, dit guld dig tiene,
Saa haer du bedre fat, end alle Pluti Svenne.
Thi Mammon icku er en gierighedens Faber,
Oc hvo ham ære vil, sit Danmands rycte lader[k].
Vil anden vid oc sind i Bacchi Sump begrafve,
Bruug du den Viintræ-saft, oc æble Jordens gafve
Til din nødtørftighed. Guds goode gafver skændis,
Naar de, i hvor det er, af onde folk behændis.

Tredie Dags Gjerning ender med følgende „Beslutning oc afskeed med Jorden ved Venlig adieu oc Valet-tale" (S. 136—37):

[6] Deller, d. e. Bredder.

[k] S. Knud Hertugs Svar til Kong Niels, der hans Skat var blefven i Belth, var dette: Rigdom er gærigheds Moder, oc hvo hende tilbeder, skal vare sig, at hand icke mister en Dannemands rycte. Saxo Gram. libr. 13. danske versions pag. CCLXX.

Vær helſen Moder ſtoor, vær helſen koſt=frii Amme,
Som mig i Liifvet bær, oc eſt min rood oc Stamme,
Mig ſpiiſer beſt dit Bryſt, din Uld oc Hør mig klæder,
Du eſt min Øien=lyſt, naar jeg i Hafven træder:
Vær helſen Rigens Skat, vær helſen Verdens dræſel[7],
Som fylder Kiiſt oc Skriin, dog bruuger ingen Veſſel[8],
Som packer Loo oc loft, oc ej des mindre hafver,
Som Kielderen forſiun oc Køcken med din Gafver:
Vær helſen Apotek, med Urter dine mange,
Din Krydder oc din Saft, oc dine Rødder lange:
Vær helſen Himlens Brud, vær helſen Diurens glæde,
Vær helſen Syſter good, neſt Gud min ſtørſte kæde[9].
Gud dig med Himlens duug begyd' oc ofver ſprenge,
Du maatte meere fruct frembære vel oc længe.
Dig tienne Maan' oc Sool med al Planete=ſkare,
Dig ære froſt oc tøo, paa dig maae regnen vare.
Dig bær udi ſin ſafn det brede Haf det viide,
Dig tienner Vær oc Vind oc Luften med, den bliide.
Naar Ild, naar Luft oc Vand vil icke med mig holde,
Annam mig i dit Skød, min Moder, oc i volde,
Til Chriſt, min Frelſermand, vil mig op til ſig tage,
Oc dig, med Verden al, befrii fra al Umage.
Far vel min Øien=tryſt, min Musa er i Senge,
Saa det ej ſkicker ſig, at jeg her tøfver længe.

---

[7] Dresſel, d. e. Skatkammer (kan ogſaa betyde Archiv).

[8] Meningen er ikke let at forſtaa, maaſke Veſſel er Vexel (ɔ: Pengeomſætning).

[9] Kiede brugtes i ældre Tid i Betydningen Længſel, Attraa, jfr. S. 239: Aandſens Lyſt oc kæde.

Verdens første Uges fierde Dag.

Kand kaldis

Alle Stierners oc Planeters Skabning.

Indhold.

Efter Fortalen, Læsere kier,
Læris her trende Stycker i Sær.
I. Stadige Stierner, Vandrende med,
Actis først i Almindelighed.
II. Derneſt de faſte Stierner alleen'
Musa beſkrifver, der med ej ſeen.
III. Vandrende Stierner ſkuis her ſidſt,
Hvilcke Planeter kaldis forviſt.

Den „korte Fortale", hvormed denne Sang begynder, lyder ſaaledes (S. 139—40):

DEn Lerke frydefuld i Lufte-Sal hin høje
Opfluer ſpiire ræt, mod Verdens liuſeſt Øje,
Sig atter ned igien til grønnend' Ager ſvinger,
Oc hvor hun far oc er, ſin Skaber Pſalmer ſiunger:
Langt meer' end egner dig, din hellig Luth at røre
Sød-ſtemmig Musa min, af Helicon at føre
Det lærde Jomfru-Choor, med deris fiils-been ziter,
Oc bed' at Orpheus paa harpen ſig befliter,
Oc modulerer ſaa, at grønnen Skof den ſpringer,
Oc ſtriiden Aargangs-aa ſit Strømme-løb betvinger:
At mark- oc bierge-vildt fortammer ſig oc ſpægis,
Oc den kaab-findig Fiſk til Land af fryd bevægis.
Thi, giør jeg Ørne fluct, oc ſveber i det høje,
Planet oc Stierne-Choor beſkuer med mit Øje:
Far jeg med bu' oc piil paa Himmel høje Klipper,
Min Høg oc Støfver-hund i grønne dale ſlipper:
Gaar jeg i rooſen-lund violen brun at brydе:
Oc ind i Snecken triin, blaa Bølgen hører ſkryde:

I hvort jeg ſtaaer oc gaaer, meb tanken far oc fluer,
Jeg Under ſtoore ſeer, Guds mœctig Gierning ſkuer.
Skal jeg da være ſtum, naar vilde Sangre ſiunge,
Naar Skaberen til priis ſmaa Buſke-fugle liunge[1]?
Det klinge hvor bet kand, jeg ſiunger Gud til ære,
I Luften oc paa Jorb, hvort tancker mig hen bære.
Men du Guds Aand, ſom højt Propheten fordum tiide
Paa Ild-liig-røøde Vogn i Luften førde viide,
Opløft mig højt fra Jorb, Sky-borgen lab mig bryde,
Oc efter egen lyſt de blaa pauluner nyde:
Min Lufte-foormanb bliif højt i Planete-gade
Til Soolens gyldne Vogn, opfør mig uben ſkade,
At jeg mig højer op til Martis huus kanb føje,
Skøn Jovem neſt at ſee Saturnum i bet høje,
Saa under Phœbo[a] neb til Venerem hin bolde,
Mercurium berneſt, oc Maanen ſibſt den kolde.
Paa bet jeg lære maae bers Krafter, gang oc ſtræbe,
Som ofver-ſpegle-klar oc blankende fremtræde,
Oc mine Musæ maae liif-lyſtelig kundgiøre
Meb hellig Dicter-pen, hvab de i Skiolben føre.

Under Talen om Stjernerne kommer Forfatteren til at give en fyſiſk Forklaring af den forſkjellige Varmegrad, ſom findes paa Jorden, herved faar han Leilighed til paa følgende Maade at omtale Temperaturforholdene i Danmark og Norge (S. 149):

I vore Danſke Land, hvor Soolen meere bøjer,
Oc fra vor Hofveb-punct[b] ſig faſt i Synder føjer,
Langt ſvager heeben er. Thi Straalen neberſtiiger,
Oc ej tilbage ſlaaer: Men tverts i Marken viiger.

[1] Liunge, lynge, b. e. ſamle ſig i Flok.

[a] Phœbus er Soolen.

[b] Zenith er vor Hofveb-punct.

Thi ſkeer det Sommer bliid, jo højer Soolen ſtiiger,
Jo retter Straalen ſlaaer, jo meere heeden priiger:
Men Vinter iiſekaald, jo meere Soolen krøger[2],
Jo ſkefver Striimen ſlaaer, oc Froſten ſig forøger.
Her Norſke Bagge med modſigelſe fremtræder,
Hvorledis Soole-brand hans Ager-mad opæder,
Saa ſnart i ſkinne-Aar, ſom hand heed Sommer kalder,
Som udi Froſte-Aar, Nat-froſten Dol-ſok[c] falder.
Jeg Noormand ſvarer dig; for megen Froſt oc Heede
Af Synden ſpringer ud, oc Guds retfærdig Vrede.
Dog ſom en hitſig Ild i vaad materi brænder:
Saa oc hin fuctig damp den hitſig Sool optænder.
Hvorfor, jo tycker damp af Land oc Søen drifver,
Jo heeder Sommer-ſool dit fuctig Land dig gifver.
Til med kand natte-Luft ej dybe Norſke Dale,
For Sky-høj Fielde-muur, ſom flade marke, ſvale.

Imod den kopernikanſke Anſkuelſe, at Solen ſtaar ſtille og Jorden bevæger ſig, argumenterer Arrebo ſaaledes (S. 150—52), idet han heri, ſom ſenere (S. 157) med Henſyn til Jordens Størrelſe i Forhold til Stjernernes, ſom god danſk Mand ſlutter ſig til „den gamle Hvenbo" Tyge Brahe:

Naar nogen Patient en kaalde ſiuge kryſter,
Ham udi tørſten ſvaar en Leſke-drik forlyſter,
Hand Begeret, ſom tien til Mafvens ſtyrke, laſter,
Af egen daare-lyſt den ſunde drik forkaſter:
Saa haer oc mangen Mand med mund oc ſmag forlaaret,
Det anden langſomt hår med ſtor Umag udkaaret,
Oc acter ej ved ært: Men for hans egne drømme
Skal Atlas[3] Himmel-ſterk beſkæmt af Landet rømme.

[2] Krøger, krummer ſig nedad (mod Horizonten).

[3] S. 157 kaldes Tyge Brahe „den danſke Atlas."

[c] S. Oluff dag Haaer-føor.

Som det med Aben gaaer, der elſker meget meere
Sin egen Unge grum[4], end de, der deilig' ere[d].
I dette ſamme Choor maae de ret vel oc ſiunge,
Som ej allene ſig, Men andre vil bethynge
Med egen Hierne-dict, oc Himmelen forbiude,
Med ſin Planete-lund ſig runden om at ſkiude,
Oc ſkrifve u-fordult, ſlet efter egen ville,
At Jorden ſvinger om, men Himmelen ſtaaer ſtille.
Oc det her ſkulde gaae, ſom naar mand Skif fra Lande
Udlegger, gaar til ſegls, til Søøs at labe ſtande,
Da, end dog Landet ſtaaer, oc Skibet gaaer i Floode,
Dog ſiunis Land at gaae, oc Skibet ſom det ſtode.
Med denne ration vil mangen binde biørne,
Skuld' hand end med ſin dict Jessæum ſelf fortørne.
Men derſom det ſaa var, at Stierner alle tiide
Staa lige viidt atſkild' oc aldrig nærmer ſkridde,
En ret-ſkudt piil i Luft viſt foer ſin kaas med alle,
Oc ſkuld' ej ſnore-ret os ned ved ſiiden falde.
Thi Steenen kaſt i Luft, naar Skib vind-ſtriidig ſegler,
Ned-plumper akter ud; den prøfve dig ej fejler.
End ſkulde det oc ſkee, Jern-kuglen Luften bryder,
Som brummende Carthou af gloende hals udſkiuder,
I Øſter ſtilled hen, før ſkuld' i ſtycket blifve,
Oc kruudet uden Fruct ſit ildig Luft-ſlag gifve:
Thi Jordens haſtig Løb den Kugle-fluct ſkuld' hindre,
Som Liun-ild ofvergaaer, af Øſt i Veſt at glindre[e].
De Sommer-Fugle ſmaa, ſom viidt om føde lede,
Naar de fra huuſe drog, ej hver fand egen rede.

---

[4] Grum er den norſke Form for: grim.

[d] Eget Paafund er altid kieriſt.

[e] Jorden ſkulde løbe haſtiger end Liunild, der ſkin af Øſter i Veſter.

Som en Prøve paa, hvorledes Arrebo formaar at magte det for en udførligere Behandling meget vanſkelige Stof, denne Dags Gjerning indeholder, kan Beſkrivelſen af de tolv Himmeltegn hidſættes (S. 154—56):

Det førſte fløjer-Diur[f], du ſeer med food at ſparke,
Opſtøøber Vand-mands broo, oc aabner Fiſke parke,
Med ſine Kaaber-horn hand Jordens laaſe bryder,
Oc før hand træder af, de Spæ-grønn' Enge nyder.
Hans lange gylden-uld mod Solen Straale-glandſer,
En bunted Lamme-dants hans Sæd i marken dantſer.

Den Sviirepandeb Tiur[g], du ſeer med Øjne blanke,
Paa himle-bandeleer næſt Vederen at vanke,
Hand klæder eng oc mark med egen grønne føøde,
Hand fanger Vaaren an med poode-knop hin røøde.

Strax ſtiiger Tvilling[h] op, den Honning-føde Maaneb,
Hvad ej af Tiuren er med Løf oc Blomſter krooneb,
Bær nu ſin Tvilling floor, at ſkof oc mark forgylbis,
Hvert beeb oc hafve-træ med Majen-besmer fylbis.

Saa kryber Krabben[i] frem med Saxe-tang den lange,
Oc lærer Titan høj, en Krabbe-gang at gange:
I vending er hand ſeen, gir Bunden lange bage,
Med lee oc riifve ſkarp i engen friit at rage.

Imellem Krabbe-ſax frem ſpringer gylden Løve[j],
Med Ild i haar oc krop, ſin fyrig Kraft at prøfve,
Forguulner grønnen top, oc fæleben forſterper,
Ja holder ofte huus, at bet i Laben ſnerper.

---

[f] Vederen fra den 10. Martii til den 10. Aprilis.

[g] Tiuren til den 10. Maii.

[h] Tvillingen til den 10. Junii.

[i] Krabben til den 10. Julii.

[j] Løven til den 10. Augusti.

Fremtræder Jomfru[k] bold, vel klæd i gylden-ſtycke,
Forlænger dug-fuld Nat, oc ſelf ſit Axe-ſmycke
Ved ſiiden tuctig bær, med Vingen Soolen fejer,
Den leddig Afvelsgaard med hæs oc ſtacke mejer.
Negſt Spegl-klar Jomfru-ſvants nu Vœcten[l] oc maae prale,
Giør Lius oc Kulſoort mørk med tyngen udi Skaale:
De Skaal' er' udaf Guld, af Guld er Vœcte-tungen,
Guld, guld er ring oc Snor, med guld er bielken ſtungen.
Forreblig Scorpion[m] med din forgiftig hale,
Du legger mangen Helt med din Forgift i dvale:
Du Luft-forgifver haard, du græs oc Løf forderfver,
Negſt Vœctens becken blankt du boolig dig forhverfver.
Dig Skytten[n] efteriil, med Bu' oc Piil hin hvaſſe,
Paa hofved-løſe Hæſt, med fluend Vinge-braſe,
Han får med Storm af ſted, hans froſte-piile ſmerte,
I Finger oc i Taae begynder faſt at fnerte.
Nu ſpringer Bucken[o] op, med Soolen paa ſin Hoorne,
Oc drifver Juul i Gaard med Klocke-gang i taarne,
Hans ret forſpegleb Stjært den klare Froſt Aarſager.
Paa iiſed broo oc bek ham Vand-mand[p] efterjager,
Med Krucken for ſit Bryſt, hvoraf Sølf-ſtifter mange,
I den forgyldte Flood, ud-ſtrømmende nedprange,
Hves hand ved dagen tøer, med Nattefroſt betaler,
Foruden farfve-hold, hvo hannem ræt afmaler.

---

[k] Jomfruen til den 10. Sept.

[l] Vœcten til den 10. Octobris. Af denne viſte de Gamle Astronomi intet at ſige. Vide Taubm. Orat. de temp.

[m] Scorpionen til den 10. Nov.

[n] Skytten til den 10. Decemb.

[o] Steenbucken til den 10. Jan.

[p] Vandmanden til den 10. Febr.

Ham følger ſtrax paa food den vaade Fiſk[q] oc kolde,
Med ſluud oc ſlab, hand kiør ſlet Blidel bort den bolde:
Urani-bandeleer er dermed udſtafferet,
Hvor med den ſtoore Gud Natuuren haer forœret.

At ſkrive en Aſtronomi, om end aldeles populært, paa Vers vil altid blive en miſlig Sag, denne Dags Gjerning bærer ogſaa tydelig nok Spor af, hvilke Vanſkeligheder Forfatteren har haft at overvinde. Som Exempel paa, hvorledes aſtronomiſke Fænomener forklares, kan Forklaringen af Planeternes „Krumning ved Bevægelſe" om Solen (S. 160) anføres.

Planeter under Sool ved ſlig gevalt ſig gifve,
Som den der ſtedſe maae dants efter fremmed Piibe,
Oc aldrig fløjte ſelf oc ſpringe ſig til maade,
Men ſtruubende maae gaae, ſelf ej for pauſen raade.
Thi ritſe de oc ud, oc vill' ej Trommen lyde,
En op, en anden ned, med Mact tilbage brydе.
End dog de andre fort, dog nogl' udaf den ſkare
I ſamme tiid oc ſtund baad' Øſt oc Veſter fare:
Af Øſter Veſter paa, med deris tvungen gange,
Af Veſter, Øſtervegs med villig gang de prange.
Fra Malmø Øſter af (fornemſte Stad i Skaane)
Segl ud mood Kiøbenhafn (de danſke Stæders Krone)
Af fremmer Stafn mod bov, fra bov til anden vandre,
Din vandring føør oc nøør du maat vel tiit forandre,
Til du ſaa hiid oc diid til Styred faaer laveret,
Da haer du ſamme dag Planetegang ſpatſeret,
Oc du i Veſter løøb oc Skibet maatte fylle,
Du haer i ſamme ſtund gaaet øſter efter ville.

Anderledes fyldig og rig bliver derimod Talen, naar Forfatteren kommer til at ſkildre Solens Glands og Magt. Billederne, ſom han aldrig fattes, blive højere og mere poetiſke. Saaledes S. 167—69:

[q] Fiſken til den 10 Martii. Vederen igien opſtiiger.

Her reis' en Konge frem, ved Anſict hans det bliide
Al Jorden glæder ſig, Skof, mark oc grønne Liide.
En Konge reis her frem, om hvilken jeg tør ſige,
Om hand end eenſte dag ej holdt ved hefd oc liige
Sin kraft oc Førſten=glants, til ſluud luft ſkulde blifve,
Neptunus u=forſømt ofvr ſnee=hviid Atlas drifve,
Det ſnart med Verden gik, den ſtoore ſamt den lilde[r],
Som nogen Hiert' oc Liif af brøſtet rifve vilde.
Thi Sool er Verdens Siæl, Sool Creaturens Lefned,
Sool al metallers Liif, Sool trærs oc uurters trefned.
Men faa ſandferdig' Ord, O Phœbe Stierne=konge,
Hves krafter Verdens Jord ſaa viid maa' ofverprange,
Saa viidt ſom du eſt ſtørr' end Jordens klod hin runde,
Saa højt du ofvergaar de grumme dyb' afgrunde.
Naar jeg din dejlighed beſeer med Kraften mæctig:
Da kommer du mig for, ſom Konge=Sønnen prædtig,
Af Brude=kammer gaaer, ſiin tuctig ubi Lader,
Med blinkende Guld=haar, oc Skønhed ofvermaader,
I iibel gylden Styck, med dyre Demant ſmycker,
Med Myrrhe=drybend' haand, den ſkare gennem rycker,
Hvor al den Ridder=ſtand, Jomfruue, hver høfſk Frue,
Opſictig længis faſt, den Herres gang at ſkue,
Naar de Gudinder nj, med tuſend instrumenter,
Af førſtelig Gemag, i Brude=Sal ham henter.
En moodig Ridder, ſom amørſk ſig lader blinde,
Med ring oc Ridderſpil, ſin Jomfru ſkøn at vinde,
Som hund=beengſted Hind, oc Løfven efter Rofvet:
Saa hand med fluend Hæſt til Ringen tager lobet.
Men Ridder Titan blank med ſtørre kierſkabs brynde
Til Jomfru Cererem ſig faſtre veed at ſkynde,
Som den ej trifvis kand, i fructig Kraft forøgis,
Men ligger krank ved Seng, med mindre hun beſøgis:

[r] Den Lidle Verden er Menniſken.

Hvorfor ſom Sindet raſk, ſaa oc Sool Herren iiler,
Med Luue-fnyſend' Hæſt, forgyldne Stang oc Miiler,
Sin hitſig Ridderſtii hand midt i Kredſen tager,
Planeters mellem-vej ſin Bruud til beſte drager.
Iiſkaald Saturnum hand dermed i Spillet griber,
Oc Maanens ſtoore fuct til middel-maade drifver[a].
Thi foor hand maane-vej, hans heede os forbrændte,
Gik hand Saturni Stii, os Froſt oc Snee rood-ſkændte.
Hvad ſkal jeg ſiunge meer? din bortgang alle græder,
Som findis her paa Jord: din Tilkomſt alle glæder.
Du Snee oc kolden Iis i engen distillerer,
U-vær du ſkaffer af, oc natte-froſt casserer,
Sluud, taage, riim, Slagregn til deilig Luft du vender,
Fryct, melancholſke drøm, oc anden Fuulhed ſkender.
Hvo dig at rooſe gaaer, ſig icke vel beſinder,
Fordrukner ſlet i priis, ej bund, ej bredde finder.
Dog maae jeg, Konning høj, med tuctig finger bryde
En liiſlig uurte-koſt, min Musæ Hiert' at fryde,
Af den atſkillig flor, ſom du adſkillig tiide
Stafferer Jorden med om Sommeren den bliide.
Thi at din fooſter-kraft oc qvægend' Amme-arme,
Sit kaalde Skøde-barn, omringe kand oc varme,
Et ſætte ned af Knæ, et andet ſtrax optage,
At intet græde ſkal, ofor froſſen finger klage:
Maae din ild-varme Vogn ej tvende morgen-ſtunde
Af ſamme Himmel-port udkiøre nogenlunde,
Din' Hæſte ligeſaa varm-puuſtende fremvandre,
Oc maae hver Aften-ſtund ſin grade-ſtald forandre.
Grøn-bladig Vaarens dag, hoos os de qviſte ſkyder,
Naar Høſt-dag, andenſteds, ſin fruct aflæs oc nyder,
Oc naar vi Sommer tiid, i græs oc uurter ſpringer,
Da Vinter andenſteds, de Diur oc Fugle tvinger.

[a] Saturnus den øfverſte oc Maanen den neberſte Planete.

Verdens første Uges femte Dag.

Kand kaldis

Fiſke- oc Fugle-Skabning.

Indhold.

Femte dag vil tre ting lære,
Som os bør at hafv' i act.
I. Først vi HErrens Mact oc Pract
Med Loftalen billig ære.
II. Fiſke-Skabning for det andet
Vi forundre ſtedſe maae:
III. Fugle-Skabning ligeſaa,
Som oc ere ſkabt af Vandet.

Af „Loftalen til Guds Ære oc good Anfang", hvormed denne Sang ligeſom de andre indledes, hidſættes nogle Brudſtykker (S. 176. 177—78):

JEg hafver dagen en, jeg haer i dage tvende,
De dage heele tre, ja fierde dag til ende,
Guds ſelbſom' Under ſeet, Guds Gierning uden liige,
I ſlig u-tallig mængd, ſom jeg ej ud kand ſiige.
Jeg hafver underjords oc ofverjords ſpadſeret,
Af Aa oc ſtriiden Elf i vilden Strand riveret,
Fra bølgen grønne-blaa i Luften mig forføjet,
Til blank Planete-Sal oc Stierne-Choor ophøjet:
. . . . . .
O var min efne ſaa, jeg kunde det kundgiøre
Paa artig danſke riim, oc Skaldre-viis udføre,
Den ſkulde høre til, der øret aldrig aatte,
Oc den forundre ſig, forundring ej formaatte.
Skal jeg afbryde nu, for tungen legge tanden,
Lof gifve dicter-pen, oc Lumme-binde haanden?
Om ønſke hafde fynd, et ønſte jeg mig ſaare,
Jeg denne Torsdag bliid en Barems[a] dycker vare,

[a] Barem en Perle-riig Ø ubi Perſiſke Haf, hafver mange berømte Dycker.

Ja end Neptunus ſelf, ſaa vel i dybe Vande,
Frem at ſpadſere friit, ſom paa de tørre Lande,
Den ſeldſom Fiſke-jact paa Nereiſk fuctig hede[b],
Jeg vilde grandt beſee, med Aandſens Lyſt oc kæde,
Beſkrifve vilde jeg, for Jæger, Hund oc Hare,
Af-contrafeje dig den ſeldſom Fiſke-ſkare.

. . . . . .

Men du almæctig Gud, ſom efter Guddoms ville
Med eeniſte munds ord kand højen bylge ſtille;
Den grummeſt' Æolum om mindſte finger vinde,
Oc med et libet nik hans Storme-vinger binde:
Du, du Søø-Førſte ſtoor, der fordum Fiſken tæmde,
At hand i tangeb-bug genſtridig Jonam gæmde
Tre dag' oc nætter tre, til Lands ham mafve-førde,
Paa ſandet puuſteb ud, ham ingen Skade rørde;
Vær du min Styre-mand igiennem fiſke-bolig,
Viis mig den mørk-blaa Stii, leg bølgen den uroolig,
Leeb de Vand-borgre frem af deres Stæder fuctig',
Hiib Luft-indvaanre kald af deres grentſer luftig',
At dig i pennen min hver Fiſk i Hafvet priiſer,
Hver Fugl, i Luften far, tilbørlig loſ beviiſer.

Blandt de Skildringer af Havets forſkjellige Beboere, der danne andet Affnit i denne Dags Gjerning, kan følgende Beſkrivelſe af Hvalerne maaſke fortjene at medtages, da vi her høre Arrebo fortælle, hvad han ſelv har hørt og ſet paa Viſitatsrejſer i Nordlandene[1] (S. 183—85):

---

[b] Stranden.

[1] Den danſke Adelsmand Sigvard Grubbe omtaler i ſin haandſkrevne Dagbog adſkillige af de ſamme Havdyr og Fugle, ſom her og i det følgende nævnes, hvilke han og hans medrejſende med ſtor Forundring ſaa, da de 1599 ledſagede K. Chriſtian IV. paa hans Rejſe om Nordkap. Smln. ogſaa en gammel Beretning fra 1591 om Nordlands Fiſke og Fugle i Det Norſke Videnſkabersſelſk. Skr. i 19de Aarh. I, 469 ff.

Du grumme trolde=hval, du ſtoore Fiſke=Konge,
Paa den Atlantiſk' heed, forlucker øjne mange,
Du Røørhval, tocke=hval, du ſpringere hin faade[2],
Hvad haer jeg ſeet dig før paa Alten ſior at ſprade!
Saa ſtoor oc lang du eſt, ſaa gridſk oc ond til Sinde,
Med ſkraal oc vræle=liud din kæriſt' hun at vinde,
Som høje lange ſkær, paa Søøen tiit du drifver,
Vel hundred' alne lang, forfarenheb det gifver,
Du mangt et Ecteſkab foruden Stefning ſkiller,
Oc mangt et mande=mord ſelf lægende beſtiller.
Dog puuſter du ej ſaa, oc Vand i Seglet gifver,
At ſtinkend Befver=geel jo ſnarlig dig fordrifver:
Ja det ſom ringer' er, en Koo=muſcat maae være,
Kand dig (med ære ſagt) en iilig vænding lære.
Beſkajen, Baggen meb, dig danſken harpunerer,
Din fæde trafne=buug den natte=lampe tærer.
End du Haa=kierling grum, du Negſte hvale=liige,
Skuld' ej vor Musa her om dig oc noget ſiige?
Du Fiſke=kierling grem, ſkarpſindig, ô du hvaſſe,
Trafn=agtig, Geede=ram, lang=næſeb Hugge=baſſe;
Som Hvalen reenlig er, den fuule ſtanck forſager:
Saa dig U=reenlighed oc ond Zibeth behager.
Det veed den Noor=mand haard, ſom kierlingen vil fange.
Thi ſancker hand i haab forgiftig' Aadſle mange,
I Bidde=kurfven ſtoor ſlig Dæßmer indelucker,
I Søøfald ſættis uud, ſligt af den Kjærling ſucker,
Som giør det Krabbe=faſt, i Hafgrund vel forvareb:
Før Strømmen, noord oc Søøer, faaer engang neppe borret,
Kand det drek=gærig Beeſt af Aadſlet lucte Tøfvet[c],
Oc ſtrax i fluend Rend til Steden ſetter Løbet,

[2] Faab (fab), tosſet (jfr. ſatuus).

[c] Paa Norſk tøfvet eller tøfven, er Lucten paa Danſke.

Der ſidder Fiſker vaad, med Tolſmarcks-angel kroged,
Med lenke-ſpitſed Kal[3], oc vaager efter Spoget[4],
Hans Angel er beklæd med forbemelte Mading:
Dermed forraſkis tiit den grumme Fiſke-hading,
Hves Lefver eene kand tolf Tønder Trafn forſvede,
Naar Fiſkren mæctig blir det farlig Beeſt, det lede.
Valruſken Oxe-ſtoor, ſom Sæle-hunden laaden,
Du Løve-mundet Fiſk, fiir-fødig, ond, fortraaden,
Med dine Kæfter ſtærck' half alne-lange Tænder,
Du mangen Fiſker-baad, nu rund nu ende-vender,
Din ſterke Kober-huud beſpotter Øxer ſkarpe,
Det hvaſſe Sæle-ſpiud, Krog, Ruuſe, fiſke-varpe:
Men hvo dig ramme kand udi din tynde Tinding,
Hand blir din Ofver-mand, oc du hans Sejervinding.

Om „atſkillige ſkønne Fiſke i vore Strømme" ſynger Arrebo (S. 193—94):

Om laaden Sæl-hund graa, ſom ofte ſpil for Boore,
Om Marſviin tumlende, Maſt-brøderen den ſtoore,
Hin ſkønneſt' ædle Torſk, paa Norſk' oc Danſke Heede,
Den herlig blancke Sild, med Lax den røød' oc feede,
Hvad? Riber Skulder tyck, de ſøøde Norſke Langer,
Den Hælle-flynder ſtoor, hvoraf mand Rekling fanger[d],
Aal, Styrre, ja Makrel med Broſmen, Skadevinge,
Tobiis, Reg', Hummer, Tung' oc Skel, Krabb', Østerlinge,
Med andre Gafver fleer, ſom Stranden ofverflyder,
Vi af Guds riige Laan; af os, vor Nabo nyder —
Jeg her ej ſiunge vil, det hver mand er for Øje,
Des ſkee ham Ær' oc Priis den Skaber i det høje.

[3] Kal, Stammen af et Træ, ogſaa en rund Stok, „ſom bruges i Stedet for Hjul til Kværne" (Vid. Selſk. Ordb.)

[4] Spoget, d. e. Uhyret.

[d] Af Helleflynder, eller Oveite paa Norſk, giøris Raf oc Reckling.

Det Ordſprok holder viſt, om Sild oc tørre Torſke,
(Som kaldis Bergenfiſk) den haer i Vand det Norſke
Sit Hofved bucket ned, men i de Tydſke Lande
Omføris Rumpen viidt, til Middel-lændig ſtrande.
Hvad vil jeg ſige her om Fiſk i Vand det færſke,
Som vi med andre Land fuld riigelig behærſke?
Lampreten, Karpen ſøød, Karutſe, Giædde, Qvappe,
Forellen, Horken ſkarp, Agneter[e] ſnar' og rappe,
Helt, Smerling, Abor, Stint, Smelt, Braſem, Suuder, Skalle,
Elmt, Grundling, Sunden Krebs, Rør, Elfveritſer, Malle,
Med hvilcke her hver Aa, Søø, Dam, er højt velſigned,
Vort rige bedſte Land i Verden der med ligned?
Før ſkulde Vacten ſlaae, mig Dagen Ryggen vende,
Før jeg paa Rigdom ſlig fandt Hofved eller Ende.

Beſkrivelſen af „Fugleſkabningen" indledes paa følgende Maade (S. 195—96):

O Musa, Musa min, Jeg dig ej lenger følger
I denne dybe Søø, blandt diſſe høje Bølger:
Med Amathai Søn[f] af Tang-klæd Hvalfiſk-liifve
Vi vill' i Luften klar i Fugle-Choor os gifve.
Thi ſee, men Jeg ſaa kort om Fiſkene hen ſynger,
Oc deres fuctig Huus med Mact mig gennem tvinger,
Da ſeer Jeg ofver Vands i Luft-Pallats hin gieſve,
Adſkilligt Feder-vildt nu hiid, nu diid at ſvefve.
Eja, hvad ønſkte Jeg Auroræ Vinger breede,
Mig Phaëthontis Vogn nu, nu, at være rede,
En efter-Middags Tiid mig lyſter at fortære
Blant ſaadan Fløje-Diur, min Skabermand til ære.

[e] Agneter er paa danſke ſmaa Creter, meget ofverflødige i Norge, meſt i alle Becke. Rør er ligeſaa ſkickede, dog noget ſødere oc større.

[f] Jona, ſom Hvalen udſlyde. Jon. II, 11.

I Fugle hører dog, som mig før kunde ſtygge[5]
I Fiſk Chriſtale-huus, med ebers Vinge-ſkygge,
O laber Vingen ſtaae, med Glenten ſacte ſvinger,
I Sange-fugle kiær, i Buſken liiſlig klinger
Med ebers discant-næb, med ebers røſt den ſøde,
Med ebers kruuſed hals, med ebers tung' hin bløde,
Forhindrer ſøfn oc ſlum, opvæcker Mand oc Qvinde,
Jeg vil paa Danſke maal en Sang oc Dict begynde
Til ebers egen priis, vild' ynſk' oc at jeg kunde
Saa vel i pen, ſom I med Mund i grønne Lunde.
Klar op i Herrens Nafn, hvad ſeer jeg i det høje?
Hvad ſeer jeg ofver mig de Luft-indvaaner fløje?
De Qviſte-hviiler' oc Luft-ſangere vel mange,
Jeg ſeer paa ſin maneer hver lyſtelig at prange.
Dem Vandet af ſig gaf, ved Guds almæctig Tale,
At Ziire Luften klar, Skov, Bierg' oc dybe Dale.

Af Fugleſkildringerne hidſættes den over Svalen og Lærken (S. 201—202):

Med riifvend' Høge-hær, med Falken blaa oc hviide,
Med Glenten ſkadelig, ſom ſvinger ofver liide,
Med Rafn oc rafne-ſlect vor Musa ej vil prange,
Som ſlet betagen er af liiſlig Fugle-klange.
Jeg ſeer af fuctigt Vand ſom tycke Bier opfløje
Det vilde Sangerii, ſom klinger i det høje,
Atſkillig' af Colør, af ſtoorhed liige maade,
For piilen Lufte-far, behændige ja kaade.
See Svalen vende-læt, den drejer op oc neder,
Nu ſviirer om oc om, ſin Sommer-viiſe qvæder,
Betænker qvidrende, hvor hun vil bo' oc bygge,

[5] Stygge kan betyde 1. ophidſe, 2. ſtandſe, hindre, 3. ſkræmme; Stedet her anføres ſom Exempel paa den ſidſte Betydning i Vid. Selſk. Ordbog.

Ja unger ſtin' opklæck', indtil de blive flygge[6],
Stoor Konſt med liiden mact det ringe Creatuure
Beteer i reden ſiin, ſom oc i runde buure!
Dynd=puutſen iidelig hun af og til beſøger,
Oc deraf huuſet ſit fra dag til dag forøger,
Til hun det hvæller flet, oc Vinduer ej fleere
End eet u=muured ſtaaer, ſaa ſtoort hun ſelf kand være.
Naar huuſet er bered, hun tænker paa en dyne,
Hvad duun oc feedder=blødt hun faaer paa mark i ſiune
Til reden fører op, ſin' Unger ſpæ til Senge,
At det u=jæfne dynd ſkal dennem icke trænge.
Stoor reenhed hende føl, for inden ſine dørre,
Mood Spurfven ſtriiden hun behændig veed at føre.
Thi naar hand hendis huus tiufactelig indtager,
Hun det for Syſtre ſin' højt=piibende beklager,
De ſøge dynde=pøøl, det vindu' at beſtoppe,
Oc ſtrax den lilde Skalk i reeden inde proppe.
Nu ſiunger Lærken lydt, højt ofver grønne liide,
Det ſøde tireli, tir, tir, mand hører viide,
Sig atter ſkyder ned, mood Jorden ziirlig ſvinger,
Adieu, adieu, adieu, Di, Di, valete ſynger,
Oc icke hører op, fra Munken viier liuſe[8],
Til Høſten ſamled er, Ægidi nat vil fryſe.
Oc der i priiſen bær for hver en Fugl paa qviſte,
Der maae til Maaneds tiid ſit føde ſtemme miſte.

S. 207—10 giver Forfatteren en norſk Ornithologi, der fortjener at medtages, ſkjønt den muligt har større natur=hiſtoriſk end poetiſk Betydning:

Nu Musa, immer fort, vor dag tagr paa at helde,
Sig mig hvad Fugle=art der yttris Noorden fielde,

[6] Flygge, d. e. iſtand til at flyve.

[8] Fra Kyndelmiſſe til Ægidii Dag, 7. maaneder, til Riimfroſt falder.

I lange Norge=Land[h], mig lyſter dem at høre,
Før vi med Fuglene paa dagen ende giøre.
Der høris Lærke=Sang[i] vel oc paa enckend Stæder,
Men Sulſoort viidt oc bret ſin Natte=viiſe qvæder,
Der Storken knefret ej, der viiben icke blifver,
Dog ſprener Sterren der, oc Svalen engſtig piiber,
Der boer den ſorte Rafn, den Ørn i field hin høje,
Der Kucker Giøgen lydt, Skov=ſkader thcke fløje.
Men Kucken, feder=vildt, er i de nørre Lande,
Om Vintren lang oc kaald, om Somren kort forhaande.
Vild Gaas oc Taddergaas, adſkillig' Ænder mange,
Kramsfuglen, Traſter[j] fuld, mand kand i Doner fange,
Der findis Tøder, Røy, Urhanen, Acheloen,
Heiloens thri lyr der høris, Spoens ſpoen.
Snee=titingen i Lyng, oc den hviid=kiødeb Jerpe,
De Ryper ofver alt i grønne Lunde verpe.
En kulſoort Strande=fugl der under Landet falder,
Af u=kænd Aande=ſlag, de hannem Allik kalder,
Naar ham af Bylgen ſalt Søø=finderne opjage,
De ham med ſaadan Ord fortrylde, drifv' oc plage:
I tul, i tul, i tul, tul om, tul om, i tulle,
I hul, i hul, i hul, hul om, hul om, i hulle,
Oc mens de raabe ſaa, hand runden om maa ſvirre,
Indtil hand gifvis op, maa efter Aanden girre[k],
Beſviimeb falder neb, oc Finden uden bue
Ham ſtyder meb en Kæp: En konſtig Jagt=formue.

---

[h] Norfields Fugle noorden Daabre=field.

[i] Fornemmelig paa Dreland 5. Miile norveſt fra Trundhiem.

[j] Traſter er Drosſeler hos os. Tøder, Fejerhane, Røy, Fejer=hønne, Achelou eller Hejlou er Lyngvibe, Brokfugl, Sneefugl, Jerpe, Rype, findis icke hoos os.

[k] Norſke Phraſe, for ubmattis eller trættis.

Hafheſten findis der, af underlig Natuure,
En liiden graa=klæd Fugl, med Næſeborrer ſtoore,
Paa rygged mage=næb, hvor af hand Røſten ſticker
Som Hæſten ſnorkende, naar hannem Løbſkhed ſticker.
On nogen hannem ſlaaer, hand død paa Hafved flyder,
Da hans Staaldbroderſkab om Kroppen ſnorker, ſkryder,
Oc icke hører op med ſkriigen, rifven, ſtøden,
Før hand der fluer fra, oc Liifvit naaer for Døden.
Naar nogen ſamme Fugl der lefvende beklemmer,
Oc paa ham binder Staal, hans Brødre det fornemmer,
I hundret flocke=tal omkring ham ſig begifve,
Hans Fedr' afplucke de, det Staal af ham at rifve:
Formaae de icke det, de ſliide ham til døde,
Oc paa den ſamme plats, der ſielden mere møde.
I mørke taaged Luft er hand allene fremme,
Naar Vinteren er haard, men ellers ſidder hiemme.
End du bryſt=ſpragled Lom ſnart liig' en Aale=krage,
Skal vore Musæ dig ej med i dantzen tage?
Du ſkriiger, Lommer højt, ej bedre kandſt du ſiunge,
Thi du eſt Lemme=leſt, affkaaren er din Tunge;
Du been=bag=bunden eſt, om du paa Landet falder,
Du neppe kommer op, men faaer en ſtacked alder,
Thi giør du reden din paa Tuen ud med Vande,
At du dig velte kand i Vand af Vand paa Lande.
To Æg, to Unger ſmaa, du foſtrer under Vinge,
Thi er din Skare ſvag, din Afkom meget ringe.

. . . . . .

I det jeg nederfar, fra Snee=klæd baabre[1] fielde,
Seer jeg i Elfve=mund, imellem grønne dælde
Den Hejre med ſin top (ſkøn Hofmands hatte=ſmycker):
Graf=gaaſen braaged=hviid, den piile=ſnare Dycker:

[1] Gemeenlig kaldet Daare=fielb. Haer dog ſit nafn af en Gaard Synden Fielbet, ſom kaldis baabre.

Jeg hører ofver Lydt ſin egen død at ſiunge
Den kriidend=hviide Svan, med ſøde Franke=tunge.

Tilſidſt ender Forfatteren Dagens Gjerning med det gamle Sagn om Fønixfuglen, „den eeniſte mageløſe Fugl i al Verden" (S. 214—16):

Du Phœnix icke tænk, jeg dig forſætlig glemmer,
Thi jeg (ſom før er ſagd) til aften dig forgiemmer,
Jeg kand forlyſted gaa af dig til Seng at ſofve,
Forſtyrcke Hiernen træt, din ſtoore Skaber lofve.
Den Phœnix himmelſke blant Luft=indvaaner mange
Bød oc med kraftig Røſt af Vandets Skød udgange,
Et ædelt Creatuur paa Jorden eenlig lefver,
I deilighed bær priis for hves i Luften ſvefver.
Hans feere lignis maae ved Titans gylden ſløjer[m],
Naar ofver Palmen grøn hand ſact oc ziirlig ſløjer:
Et Siun Gud hannem gaf, klart, tindrind ſom en Lue,
Et krylled Stierne Lius, for Kam oc Purpur=hue,
En gylden hals, en Ryg rød ſom Rubiin den røde,
En trumpe himmel=blaa: Med vilkaar, om hand døde,
Dog ſkuld' hand icke døe, men Liif i Verden lefver,
Men Fiſk i Vandet fuct, men Fugl i Luften ſvefver,
Thi naar hand hafver ſeet (med korteſt' ord at røre)
Hvad ſtor Forandring viſt ti hundret Aar medføre,
Hand blifver Lefned keed, i Luen hand den røøde
Vil ende Liifvet træt, oc der med al ſin møøde;
Dog døer hand Liif=beſelgt, oc troer i yderſt' Aande,
At hand langt prædtiger af Døden ſkal opſtande.
Da, om en Palme høj hand død=begierlig vanker,
Did tør Canele=barck, diib Balſam=greene ſancker,
Oc giør af ſamme Riis, bark, ſpryder, krydte qviſte,
Med konſt ſin reede ſkøn, ſin graf, oc ſin Liigkiſte,

[m] Titans Sløjer, Soolens Glantz.

Forventende den Dag, at Phœbus heed skal brænde,
Ved fyrig Gißel-slag det tørre Tynder tænde,
Oc giøre Piinen kort, afbryd' hans Aar de svage,
Dog icke Tiime-liif sig dermed fra at tage.
Behændig klaren Sool brand-gloende frembryder,
Sin hitzig Straale-piil paa Sengen hans udskyder,
Der staaer i Liuse Baal den vel forkrydsed Reede,
Den kruuset ghlden Hals, duun, rumpe, Vinger breede.
Oc i et Øieblik af de U-dødlig jmrer
En Orm, derneſt et Æg, af Ægget spraadt udglimrer
En ny fordreflig Fugl, som midt iblandt de Brande
Bekommer Liif oc Siæl, en tuusind-aarig Aande.
Bevisende der med, paa underlig maneere,
At vi, for Syndens skyld i Adam dødlig' ere,
Vi skull' igien opstaae, forandre Dødsens Farve,
U-krenkelig fremgaa', i Christo Liifvet arve.

Verdens første Uges sjette Dag.

Kand kaldis

Diurs, Ormes, oc Menniskens Skabning.

Indhold.

I. Vort Riim først Gud sin Lof tilføjer,
Som saa paa siette Dag ophøjer
Til Herredømme Menniſket,
At alting skabt skal tiene det.
II. Derneſt vel mange Diur angifvis.
III. Oc siden leeden Orm beſkrifvis.
IV. Sidst Menniſket beſkuis her,
Som herlig skabt og Ected er.

Af Indledningen til denne Dags Gjerning hidsættes følgende Brudstykke (S. 220—24):

O Gud, ô ſtoore Gud, hvad hellig Luuth Jeg hører!
Viſt Orpheüs er forhaand, oc lærde Fingre rører!
Arion tyckis mig liif=lyſtig Harpen ſtemmer,
At Food= oc Fedder=vildt ſin drick oc ſpiiſe glemmer:
Her ſpiller ſom et Kiid den rancke Skof hin grønne!
Hør Fryd oc Fugle=ſang i løf=paulun det ſkønne!
Nej! om mig tyckis ret, Jessæi Pſalter klinger,
En kongelig Poet, en Konge=dict udſiunger,
Den Himle=Keiſer høj, al Verdens Bygnings=Herre
Til ſtørſte Herre=pral, til ſtørſte Konge=ære[a].
Her op, her op min Sjæl, lad af, lad af at ſofve,
Den ære=klædde Gud begynd med ham at lofve,
Det ævig=klare Skin al Liuſets ſpringe=Kilde,
Der Verdens mørke Malm et Himmel=Lius beſtilde,
Ja, ſom et vandblaa Tælt ofr Jorden Himlen fører,
Oc ofver Hvælning ſlig Ild=ſkinnende fremkører,
Drabanter ſin' hand gjør ſom brandguul=gylden=lue,
I Luften om oc om med hellig Kraft at flue.
Paa ſit Almæctig' Ord hand Jorderiig beſæſte,
Ofr Jern ofr Kaaber=food be=ankred hver til beſte:
See Mark=pallatſen jæfn, ſee Qvæg=klæd bierg oc høje,
See Dalen korn=beſtrøød oc græs=betact til nøje:
Der rinder Elf oc Aae, der Laxe=arten vrimler,
Der bricker markens diur, den Sølfbrynd aldrig ſlimler:
Den Horned Oxe ſtærk hoos de Chriſtalle=becke
Fra Vand i græs til Buug med feede kalfve trecke.
Det ſøøde diſcant=næb, eja, i Lunden fløjter,
Caniin oc Murmel=diur i Klippe=reefven føjter:
I Vinter=grøn=klæd Fur giør Storken Reeder høje,
Der Hejren ſætter boo, der tindrer Ørnens Øje:
Den æble vindru=ſaft, den hiertet mat kand qvægne,
Rug, Hveed' oc Oli blank ſtaar moodent allevegne:

[a] Af den VIII. Pſalme, ſom vel begvemmer ſig her til.

Der er ej Ceder rank, ej findis palmen saftig,
Ej Figen, Pomerants, foruden spiisen kraftig:
Her Maanen veed sin gang, med nat=dug heeden køoler,
(Da søger Vildtet Mad, om føode Løven brøoler)
Strax rinder Soolen op med gylden=glants oc straale,
Skin ofver grønnen=top, Maj=klæd' i dybe dale,
Befaler Løven grum sin soorte kuul' at søge,
Oc dag=beskæret Vildt sig uden Frycht forøge.
Hvad vil Jeg sig' om dig du stoore Haf, du brede,
Om den kaad=findig Jact paa Tang=strød vilde heede?
Der gaaer den stoore Hval, den Fiske=Konge mæctig,
Med puust oc tommel=spring, til priis sin Skaber præctig,
Ham Førster, Græfver gæfv', Haf=soorne Borgre mange,
Af Bunden food=løf' i Utallig mængd' udprange:
Oc (det mig undrer meest) hver Fugl paa qvist hin ranke,
Hvert Diur paa breden heed, hver Fisk i Vand det blanke,
Af mæctig Skaber haand sin sær=naturlig føode
Bekommer uden Sorg oc megen daglig møde;
U=skade somme Kiød, de andre græs fortære,
En part med frø oc korn, Orm, Flue, Myg, sig nære.
O Gud, almæctig Gud, din' idræt' ere mange,
I alt det Finger=verk er iibel Herre=prange,
Er iibel Viisdoms haf oc bundløs konster=kilde,
Ach! Sank jeg dybt der i, jeg død=begærlig vilde
Mit Liif i iibel Roos med største glæden ende,
En ævig Lof=riig Siæl, dig, dig min Skaber sende.
Men som en Mester klog begynder ej at bygge
Et Kongeligt Casteel, med Vold' oc Skantser trygge,
Paa fast=begrundet Muur de Spiire høj' oc ranke
Opbygger riig af konst, med Marmor deelt' hin blanke,
Gemacker ofver alt med guldet rødt forgylder,
Med iibel Herre=pral det gandske Verk ej fylder,

At Krag= oc Ugle=Slæct fuulactig af Natuure
Skuld' efter egen Lyſt beboe ſligt Slot det puure,
Men for en Herre viis, ſom paa ſit Værk det gæfve
Kund' øje hafve feſt oc Lyſt=forundred lefve:
Saa haer den konſtig Gud ej Verdens bygning prædtig
For Diur, der Søø oc Land med Luften ere mæctig',
Oprettet[b]; Men for dem, der nu med ſyndigt Øje
Beſkue Land oc Strand, ſaa vel ſom Luft hin høje;
Beſkuendes med Lyſt Sool, Maane, Stierner mange,
Som ſig til tienſte ſtoor forbeelt i højden prange,
Hvor ofver hand kund' oc forundred ſige: Herre
Din Gierning lofver dig, dig ſkee lof, priis oc ære.
Thi træder nu herfor, I reiſende Lyſterer,
Hves Sind ej hviile kand, men Verden omſpatſerer,
Coloſſen ſtoor at ſee, med Spill=pallatſer prædtig'
Oc ziirde Kirker blaa i Stæder riig oc mæctig',
O gaaer med mig, gaaer her, jeg eder viſt vil viiſe,
At i den Bygning heel er intet at mis=priiſe:
Hafv' I mig fuldt tilforn (end oc med Lefnets fare)
Igiennem Land oc Vand, i høj Planete=Skare;
Da trættis icke nu fra Verden ſtoor at vandre,
Til mindre Verden[c] hen nu reiſen at forandre.
Thi naar vi af vor Jagt oc Diure=gaard udriide,
Skal førſte Fader vor af Moder=Skød udſkriide.
Vi ville denne dag med Reiſe=poſten iile,
I morgen hafve rooe, med Gud, i Gud os hviile.
Almæctig Skaber kier, lad mig det hoos dig nyde,
At Dicter=pennen min, ſom gylden Bek maa flyde:
Forſuckre Tungen fylt[1], mit Stemme ſaa forſøøde,
At det kand Løven grum ſit haarde Hierte bløde,

[b] Thi al denne foregaaende Herlighed er ſkabt, icke for Djurenes, men for Menniſkens ſkyld. 1 Cor. III. 22.

[c] Menniſkens Skabning at betracte.

[1] Sylt, d. e. ſalt (jfr. at ſylte).

Formilde Pardens Sind, den gridſke Tiger ſtille,
At Elephanten grof ſig ſticker mig til ville,
Oc Adam ſtiller ſig, mens jeg ham contrafejer,
Oc ſeer den Skønhed ſtoor, ſom hand af Naaden ejer.

Af anden Afdeling, Beſkrivelſen af Pattedyrene, optages her Slutningen, hvor Arrebo omtaler Husdyrene og de vilde Dyr, ſom han havde gjort Bekjendtſkab med i Norge (S. 236—43):

Op! lyſtig! gaaer nu frem du trodſig Tiur, du vrede,
Du fructbar Malke-koo, du ſtærke Stuud, du feede.
See den hoffærdig Hæſt an, med Staaldbrødre mange,
Hvor krummer hand ſin Hals, i traf, i rend med prange!
Hand bær ſin Herre læt, U-ſky hand er for Tromme,
Sig driller U-forſagt, om ſkønt Carthover bromme:
Sligt ham den Rytter kæk tilvenner ubi Lejde,
Med Bidſel, Miile, Stang: thi kand hand det i Fejde.
Naar Ridder førſtelig, med Spær i lærde hænde,
Vil om en Ære-krants til Ring paa Banen rende,
Hand paſſer paa ſit Løb, ſig Piile-ræt fremſkiuder,
Ved ſlig traa-rettig[2] rend hans Herre priiſen nyder.
Bucephalus oplærd, vild' ingen paa ſig liide,
Dog knæled' hand til Jord, naar Kongen vilde riide.
Hand er ſin Herre troo, det os Exempel lærer,
Oc ej forbrage kand, at Fienden ham braverer.
De Scythers Konge falt for ſin udførdrings prøfve,
Da vild' hans Afvinds-mand den døde Krop beprøfve,
Strax mødte Hæſten gridſk, med tand oc bag-ſked ſtriide,
Saa den ſom æſked' ud maatt' oc i græſſet biide[d].
Slig beeſtiſk Trofaſthed vel tiit den mon forgætte,
Som Troſkab ſkyldig er, vil ſig i Far' ej ſætte.

[2] Traa-rettig, d. e. ſnorlige (ret efter en Traad).

[d] Plin. lib. VIII. C. 42. foregifver Bucephali værd paa 16. Talenter, oc formelder dette om de Scythers Konge.

Før ſkulde fattis dag oc Flaggermuuſen flue,
Før jeg den Diur=gaard al til nøje kunde ſkue.
Den redde Hare der i Ager=reenen dycker,
Caniin (forgætlig Diur) i Jorden undertrycker:
Den ramme ſkægged=buk paa høje Klipper ſpiller:
Men det Uld=brægtig Faar ſig tollig neden ſtiller:
Hit fuule lodne Sviin, hin ſkummende Vildbaſſe:
See den Pind=horned Raa food=læt maa' efterpaſſe:
See Hiorten vel=behornt med ſiine Kuldeb' Hinder:
Tvee=kløfved Rins=Diur, dig her efter jeg vel finder.
Naar Hiorten fælder Horn, oc Jægren dem forærer,
Et andet Tacke=par Natuuren ham beſkærer.
Om hand for fremmed Græs ofvr Elf oc fior ſig gifver,
Et trygt Staldbroderſkab da een med anden drifver.
Den ſtærkeſt ſvemmer for oc Strømmen driſtig bryder,
Den anden paa hans Lænd ſin Hofved=puude nyder,
Det trede Diur paa andt, til heele Skaren ender:
Naar For=mand trættis, hand ſig til den agterſt vender,
At hviile Hofved ſit oc Hals paa Siml' hin bløde,
Oc deele byrden ret, læt=giøre ſtørſte møde.
Saa bør mand i en Stad oc vel=beſtilt Gemeene
Paa een, ſom villig er, ej legge Byrden eene,
Men Borger Borger ſkal ſin Axel troolig laane,
Sig ſelfver for betryk ej meer' end Nabo ſkaane.
Dermed blir hver ved mact oc Menigheden trifvis:
Men ſkeer der tvert imod, fra Huus hver anden drifvis.

Du Reins=diur mørke=graa paa fielbe=kam og Tinde,
Du hiorte=tacked Hæſt for haar=før Lappe=finde,
Du bær en mæctig priis blant Diur i kolde Lande,
Paa Snee=tact Finde=Kirk[e] mood iiſkold Zemblæ Strande.

[e] Et field mod Barhuus ſkabt ſom en Kircke til at ſee.

Hvad hâr den Huus=vild Find, om du ham icke klædde?
Hvem skuld' hans Liif fra Død paa fielde=ryggen redde?
Hvor saadan sviend Kuld betager Klipper alle,
At Vand i højden kast, halv Is kand neberfalde:
Din tyk=kort=haared Huud er da hans Hat oc Hue,
Naar hand paa Skien gaar i Jagt med Piil oc Bue.
Du est hans Bracker varm', hans Skind=stack, snefre trøje,
Hans Hooser, Handske, Skoo, oc Støfle vel til nøje,
Hans Seng hand hviiler paa, hans Telt naar Sneen drifver,
Ja, eenste Malke=Koo, ham Smør oc Ost du gifver:
Dit Kiød hans nydlig Mad, ofvr Hare=vildbrad lecker,
Din Melk hans søde Mød, naar hand af Jagten trecker.
Du est hans Sølf oc Guld, hvo Datter sin vil feste,
Da est du Koo oc Soo, oc Brud=Skat end den beste:
Vil Field=mand Nabo nest kort veis (ofvr hundret Miile)
Besøg' i andet Lejr, kand Rein som Fuglen iile,
Oc for en Kyrris[f] læt try blaa[g], hver dag oprende
Oc dermed femte dag vel snart Lyst=reisen ende.

End er din føde læt, din Hosbond intet koster,
Steen=mos din Spiisning er, det Somrer eller froster.
Naar Field er Snee=betact, Natuuren ham det lærer,
Hand slaaer sig giennem Snee, med Mact=søgt=mos sig nærer.
Hvoraf eractis læt, det Diur i slette Lande
Besværlig lefve kand, hvor Steen=berg er for haande.
Klein=tærend' er det oc, af mos indknyt i næfve
Foruden Hunger=tvang een gandske Døgn kand lefve.
O Diur, ô ædle Diur, du nydlig Rein, du tamme,
Men Snee er Norden fields[h], du i min dict skal bramme.
Den vilde Reinsdiur hof, paa Norske Bierge=liibe,
Du maat for ofvergaae: Jeg seer ved højre siide

[f] En liden slede, gjort som en baad, hand sidder i.

[g] Hvert blaa skattis for 7. norske Miile, viidt ofver Danske.

[h] Det er, men Verden staar.

Det Els=diur taabeligt, ſex Aln' udi ſin længe,
Med brede ſtacked' Horn, den Gran=ſkof gennem=trenge,
Hves kød er meget groft: Men Huuden i beredning
Er kæckeſte Soldat hans beſte Rytter=klædning,
Bebremedt oc bordyrt med gylden poſſamente,
Slig prædtig Krigsmand=dragt mand kand fra Jampten hente.
Men blandt Fiirfødte Diur, ſom Menſken tienlig' ere,
For den trofaſte Hund ej mange priiſen bære:
Hand er ſin Herre huld, en Vædter vel udkaaren,
Som for den dag=ſky=tiuf om Nat bevaager Gaaren:
Hand tør den glubſker Ulf, den brommend Biørn oc møde,
I Sæter[j] under fields, om Hiord med dem at ſtøde.
En Jæger er hand oc, ſom ham Natuuren giſver,
Foruden Lod oc Kruud, Hind, Raa oc Haren griber,
Der med ſin Herris Bord ved mact oc Ære holder,
Saa vel om Sommer=tiid, ſom Vinter dagen kolder.
See der den ſnedig Ref, hvor gaaer hand Buſk om anden!
See den ſkarp=ſictig Los, Maar, Sabel, efter haanden,
I Sky=høj Granne=top læt Egernet opſpringer:
Den graadig Odder feed ſig der i Hylſter ſtinger.
Hvad ligger i det Huus træ=bygt, med Krop paa Landet,
I dette tycke Røør med Halen ned i Vandet,
Hves Buur er tu Loft højt igiennem hvert en rende?
Det er den Befver klog, i vændig jeg ham kiende,
Som for ſit Befvergeel, der mangen frels i Nøde,
Oc for ſin filt=uld blød, med eget liif maa bøde.
Naar hannem bryſter huus, oc kand ej eene bygge,
Da komme ham til hielp hans Skof=Naboer trygge,

---

[i] Jæmptelandt eller jæfnt Land.

[j] Hvor deris Qvæg oc Ko=hafve viidt fra Gaarden holdis om Sommeren.

For Øxe bruge Tand: Men for en Tømmer-ſlæde,
En Befver fuul oc lad de ned paa ryggen træde,
Hans Been i været op ſom fiire Kæppe ſtande,
Saa læſis tømmer paa at ſlæbis ned mod Vande,
Hans lange rumpe graa for Vogn-ſtang da maa tiene,
Til de faae Bygning nok af de tilhugne Greene.
Hvorfor i alt det Aar hans Haar af Ryggen falde,
Oc de ham fangen faae ham Slæbe-Befver kalde.
Saa ſkuld' oc ſtrygis ud de fuule drog oc lade,
Der andet giør' ej vill' end Kringel-drifv' i gade.
Tu Loft hans Boolig er, (ſom vi forſtoode førre)
Thi hand for Brynde ſtoor kand icke vær' i tørre,
Men Halen ſtedſ' i Vand oc Bæk maa nederhenge.
Naar derfor ſmeltis Snee, oc Regnen varer længe,
At Elfven voxer til, den neerſte Boolig flyder,
Hand da i andet Loft ſin Vand-tør Stue nyder.
Slig Klogſkab egner os, ſom boe i nedre-Stue,
Vi ſkulde bygge ſaa, naar Dødſens Vand-løb true;
Vi da i højen loft fra Nød oc Fare trygge,
Traads Død oc Diefvel med, hoos Gud maatt' ævig bygge.

Her rylder ſom en Bald paa ſine ſkarpe Pinde
Et Nat-ſvin hegle-hvaſt: om Biørnen kundet finde,
Det ſkuld' hand ſtriide mod, men Sejer-løs afviige,
Det ſkuld' ham nøgle-rundt afſlaae med ſkarpe Piige.

Vi tald' om Biørnen grum, jeg ſeer ham der at voltre,
Een hviid, een anden ſoort, den trede brun ompoltre:
Hand æder Bondens Qvæg: Men kommer hand til maade,
Hand lærer ham igien at begge liidet baade:
Saa gaaer det i en Stad, naar hver maae Herre være,
Hver anden ſkinder ud oc fra hver andre tære.
Det ſamme Biørne-Sind oc ſticker Ulf hin gribſke,
Hand veed i Bondens Hiord blod-tørſtelig at fiſke,

Oc maae dog meb ſin Huud, ſom Biørnen laug betale,
Saa huden reiſend=mand paa fielb oc iis=kold dale
Stafferer ſkønner ub, end Silk' oc Fløjl bet dyre,
Naar den Nor=Lænding haard maa Slæden ſvebig ſtyre.
Om Biørnen[k] er det viſt, om Vinteren den kolde,
I Hii oc Bild=ſøgt huus hand Vinter=boo maa holde,
Foruden Mad oc Drik, mens Maander fem forflue,
Sin feebe Sommer=kraft af Lallerne maa ſue:
At hand, ſom gik i Hii ſaa feeb ſom Sel i Væſe[1],
Saa rælig kommer ub, hand kand ſig ilde reſe.

Det fjerde Afſnit „Menniſkens herlige ſkabnings oc hellige Eteſkabs Betractelſe" indledes ret heldigt paa følgende Maade (S. 250—52):

Blandt alle diſſe Diur, ſom Gud gaf Liif oc Aande,
Blef Menſken aller=ſibſt opbygt af Herrens haande.
Ej at hand ringeſt var, ſom Gud ſig lood miß=hyde,
Meb ſaadant æbdel Diur ſin Skabning at begynde:
Men at hand ej forgefs ſkulb' ham til Konge giøre,
Der hafb' ej Underſaat, ſom ham ſkulb' ær' oc høre.
En velforſtandig vært ej ſine Gæſter leeder
I Spiiſe=Stuen ind, før hand den Sal bereder,
Før hand ſeer alting klart, at Ild oc Liuſet funker,
Tællerken, Sølf=geſkir paa bug ſneehviide prunker:
Saa oc den ſtoore Gud, vor Gud, der alle Stunde
Hår Aaben Diſk beſtilt, oc ſom for vore Munde
Den Nectars Himmel=drik hår bødet ub at flybe
Meb hundret tuſent ſpring, oc Honning=kag' at nybe,
Vilb' oc ej til ſit Bord vor førſte Fader ſætte,
Før alting i hans Huus ſtood herlig ſat til rette,

[k] Bamſing paa Norſk.

[1] Haſſvelg.

Oc vnder Verd-tapeet[m], forziirt med liuſe Brande,
Hans dug med lecker Mad forſtumed kunde ſtande.
Hvert Creaturure ſkønt, der Himlen med ſtolterer,
Der Jorden pranger af, oc Vandet af Hofverer,
Er iidel Peeſſve-verk, naar mand den Konſt ret ackter,
Som denne Meſter-konſt beteer i alle facter.
Thi vilde Skabren klog, der hand nu ſkulde klage
Af intet noget frem, her førſt for haanden tage
Jord, Vandet, Luft oc Søe: behagdis for hans Øje
Sin Tanke, Sagn oc Verk ret vel at ſammenføje.
Men før hand ſkabe vild', i Billed ſit at være,
Al Verdens Konge riig oc Creaturers Herre,
Da holdt hand Herre-dag, oc til ſig lod forſtrifve
(Jeg tal paa Menſke-viis, lad godt ſaa ærligt blifve)
Sin Gudhed allerſtørſt, oc vinked' ad ſin Styrke,
Hans Kierlighed kom frem, hans Mildhed værd at dyrke,
Retfærdighed til med, hans Visdom øfvermaade,
Blef ſamtlig kaldet frem, med dem ſig at beraade,
Hvorledis hand deg beſt, ſig ſelf til al behage,
Den anden Verdens Gud[n] kund' artig ſkab' oc mage:
Oc at en hver for ſig ham ſkulde Haanden recke,
Til Meſterſtycke ſligt ſin ſtørſte Konſt forſtrecke,
Ja, hand holdt raad langt meer[o], med rette Raadsforvandte,
Hans ævig eenſte Søn oc hellig Aand bekandte,
I hvad geſtalt hand beſt da hannem ſkulde ſlabe,
Oc meere med hvad Siæl hand ſkulde ham begafve,
Der udi Jorverig med Hæder, Pract oc Ære,
Guds vel-betroede Mand, Skabt-holder ſkulde være.

---

[m] Himmelen udſtract ſom et hynde. Esa. XL. 22.

[n] Menniſſet, hvilket Merc. Trismegistus kaldede Secundum Deum, C. Bartholin. Controv. anatom. de hom. in genere. qvæst. 3.

[o] Om dette gudbommelige Raadſlag erindrer os de Ord: laber os giøre, &c. Gen. I. 26.

Der Gud vild' hafve ſkabt de andre Diur end alle,
Befool hand Land oc Vand de ſkulde mange-folde,
Self af ſig føde dem: Men nu hand ſkabe vilde
Et Menniſk', hand ſit raad da der til frem beſtilde.
Udaf de andre Diur, de vilde med de tamme,
Er Sicel oc Legeme paa en tiid ſkabt tilſammen:
Men nu u-dødlig Sicel i dødlig Menniſke-kroppe
Skuld' indloſſeris ſkønt, holdt Gud ſig ſelfver oppe,
Oc haer til Verdens Hofd at ſkabe godt befundet,
At hand til ſligt et Liif oc Sicel ſig noget ſtundeb'.

Den menneſkelige Opfindſomhed og Kunſtfærdighed ſkildres i følgende Træk (S. 267—70). Arrebo glemmer ikke at omtale det ſtørſte nationale Kunſtværk, Tyge Brahes berømte Himmelglobus:

Hvad ej formaaer det Sind, med Lyſt ſom ſtedſe ſtrefver,
Sit Nafn U-dødeligt at giøre, men hand lefver?
Fra Veſten runden om til Øſten du dig vende,
Til varme Morers Land fra kaaldeſt Iſlands Ende,
Du ſkalt der intet ſee oc ej ſaa drabligt høre,
At Penſel, Staal oc Pen, det jo kand efter gjøre
Saa liigt, at Øjet ſkal beſværlig giøre ſkellet
Paa det, ſom lefvend' er, oc eftergiordte Billed.

. . . . . .

End kand en Konſtener ej føre vel til veje
Liif-løſe Legomer, der Rørelſe kund' eje,
Dog Sindet oc formaaer ſligt Diur til vej' at bringe,
Som i den hviid-blaa Luft baad' op og ned kand ſvinge.
Architas drablig lærd, den Tarentinſke Herre,
Med Væct oc veder-væct oc Mathematiſk Lære
Ubretter konſtelig, at den velgiordt Træ-due
Hen ofvr en gandſke Hær kand ynbeligen flue.
Hvad vil jeg ſig' om dig, du Meſtere[p] du giefve,

[p] Johannes Regiomontanus.

Den Ørns Forkonſtner braf, der, ſom hand maatte lefve,
Fløj Keiſeren imod med ſtørre langt behage,
End alt det præctigt Folk, der hannem ſkuld' indtage.
Den ſamme Konſtener i vel-beverted Stue
Af Haand udſlhe lod en Staal-vel-ſkabter Flue,
Der ſvirred' om oc om ofvr hviid-klæd' udtract Diſke,
Oc der den mødig blef, ſig atter at forfriſke,
Sig ſette ſindelig paa egen Meſters Haande,
Som hun kund' hente der ny Vinge-mact oc Aande[q].

O ſelſom Meſterkonſt, ſom i en Plats ſaa ringe,
Med Instrumenter ſaa til mange leed oc gænge,
Vect, Hiul, oc andet meer, fand ſted oc plats det romme,
At dette døde Staal kund' om oc om ſaa komme.

I klare Himle ſelf, end dog i heel geſvinde
Fuldkommer ebers Løb, flet intet oc befinde,
Der eder hindre kand, undgaae dog ej den Aande,
Som Menſken følge kand, der dyb er i Forſtande.
Den Perſianſke Schach[r], der hand ej var fornøjed,
At halfve Jorderiig var til hans Stool forbøjet,
Om Himlens Regiment oc Herſkab ind at tage,
Hand bygd ej Taarn i Luft ſom Nimrod fordum dage,
Ej heller Steen paa Steen, paa Klippen Klippen lagde,
Men ſig faſt meer til pas, oc ſom ham beſt behagde,
Lood af Criſtallet puurt en Himmel ſtøbt oprette,
Oc den ofvr Thronen ſin ſaa konſtelig opſætte,
At hand ſaaſom en Gud kund' underfods beſkue,
Den rette Himmels Blus oc Soolens gylden Lue
Nu under Hafvet gaae, nu op igien at komme[s].

---

[q] Til Nürnberg. W. Franz hist. anim. part. V. Cap. 1. ex Zwingeri theatro.

[r] Sabot Konge i Perſien.

[s] Thi det, ſom var ofver ham, ſiuntis vnder, oc det, ſom var vnder, ſiuntis ofver, igiennem dette Spegl-klare Cryſtal.

Men ſaadan Himmel-verk hvad kunde det dig fromme,
Der rommer' icke var, end det kund' her begere
Saadan en Konge-ſtool, oc daglig under være?
Men hvem, ô kiere Gud, ſkal tro', at Menniſk' haande
Ny Himmel gjøre kand, ny Stierner, Himle-brande,
Som ved ret ſtadig gang, oc gang igien tilbage,
Afmaaler Aar oc Tid, med Maaned, Stunde, Dage?
Dog er det ſkrefven op, oc tegnet klart i Boge[t],
At Archimedes ſligt gjort hafver vel, den kloge.
Hand oc de Romre, ſom hans Færne Stad belagde
Til Lands ſaa vel ſom Vands, vel friit med Fyr-ſpegl plagde,
Opbrændte Flooden ſtoor, foruden Ild, med Ilde;
Marcellus[u] i hvor kæk, (hand vild' oc icke vilde)
Maatt' ofte ſlet bryd op: det denne Meſter eene
Beſtild' oc ej med mact, men Konſt hin gylden-reene.
Hand oc den Himmel ny, ny Stjerner gjøre kunde,
I ſine Glober trind' oc Himle-buer runde.
Saadant et Meſterſtyk' i Kiøbenhafn vi hafve,
Fra vor Brahæo braf, en Førſtelige Gafve[v].
Der var oc Longomont, ſom ej er at mis-priiſe,
Med Cirkelens Qvadrat, blandt andre lærd' oc viiſe.
Det dreflig Himmel-verk med underlig manere,
Der Keiſer Ferdinand lod Soliman forære,
Maae denne Stad beſtaae, med Under fleer' oc mange,
Thi Sindet trettis kand, naar mand for viidt vil prange.

Efterat Arrebo (S. 273) har ſkildret Kvinden, ſkabt af Mandens Side, ſom

---

[t] Af Poeten Claudiano.

[u] Den Romerſke Krigsøverſte. Plin. libr. VII. C. 37. T. Liv. libr. XXIV. C. 34.

[v] Thi højloflig Ihukommelſe Hertug Ulbrich bragte os den til af Tydſland. Aar 1632.

En Hofved-Moder karſk, en ſød oc kjær Mandinde,
En Bruud, en Jomfru ſkær oc ſaadan dejlig Qvinde,
Der var hans Ungdom liig: men gik ham vidt tilforen
Med kriidend'-hvide Huud, med Anſict-rund udkaaren,
Med Øine mindelig' oc Kinder liiflig-røde,
Med klyfted Hage bar, med Mund den ſucker-ſøde:
To Allebaſter bjerg' hun bar paa Bryſt det ſkønne,
I al ſin adfær fiin oc tuctbar udi lønne.

ſlutter han ſit Værk paa følgende Maade (S. 274—75):

Trolofſen ſlutted er i Edens Hafv' hin grønne,
Som var ſtaffered med Maj-blommerne de ſkønne,
Oc ej ſom nu paa Jord med idel U-krud fylded,
Oc for det røde Guld med Bloodet rødt forgylded,
Hvor Mord oc Mandſlet ſkeer oc Helſvede regerer,
Hvor mand mood Himlen ſelf med Lod oc Krud braverer.
O Gudelig contract, o Bryllup fuld af Fryde!
Det oc den Jomfru-ſøn i Cana vilde pryde
Med egen høj præsents! til Brudgoms gafn det ſtørſte,
Hand vender Vand til Viin, til Under med det førſte.
O Ecteſeng ved dig, naar Døden os borttager,
Vor Lefnets Contrafej[x] os icke da forſager,
Som ændrer Tviſt til Fred oc blifver op fra grunden
I Børn oc Børne-børn u-dødelig befunden!
Ved dig U-kyſkheds Brand udſluckis oc den Kierte,
Som blinde Skytten ſelf optænder i vort Hierte:
Naar du os lærer ret, hvor mand ſkal tuctig elſke,
Er Galden os ej beeſk, oc ſøder Miød oc Melſke,
Som altiid efter haand udſtrøes oc naaer til alle,
Nu ſucker (Glæden ſød) nu ſorrig (bitter Galde).
Der dette ſaa var giort, befool den ævig HErre,
Det ſamme hellig par ſig ynglend at formeere,

[x] Børn.

Beſette Verden tom med eget Contraſeje,
Gaf den til Olde=arf al Verdens Gods at eje.
Bryd af, ſluk Liuſet ud, Sabbathen kræfver Hviile;
I Morgen tiilig op til HErrens Huus at iile.

Her ender Arrebos Værk, men Sønnen, der førte det frem for Lyſet, har taget Anledning af de ſidſte to Linier til at tilføje en

Kort Beſlutning ofver den Siuende Dag,

tagen af Auctoris tu ſidſte Vers.

Af Jern, af Staal, af Steen, af Flint maa Hiertet være,
Der Skabrens ſlutning ej betænke kand oc ære.
Hand hafver hid indtil bevijſt ſig en Poet,
Men til Beſlutning hand ſig ſelf er en Prophet.
Hand ſiger førſt: Bryd af med ſiette Dags Arbeide,
Dog til den Siuende hand ønſkte ſig fri Leide.
Hand ſig om U=mag meer vel vidre Tanker gaf,
Men Atropos afbrød, Liifs=traaden brød hun af:
Der med oc brød hand op fra Arbeid oc U=mage,
Ret i en ſalig Tiid hand endte ſine Dage.
Hand ej til Striid brød op, ſom Iſrael opbrød,
Men til Retferdighed, til Fred oc Glæde ſød.
Ja meer! Slyk Liuſet ud. Thi det var ſaa hans Tycke
Til Morgen=ſtunden ſit Studere=lius at ſlycke.
Meer Olie her var, meer Vox, meer Tandel oc,
Hand ſlykte Liuſet, det igien at tænde dog.
Thi hand var viſt betænkt ſin Fliid end at anvende
Paa Hviile=dagen, oc den Uge ſaa at ende.
Men hans Studere=lius oc Lampe ſlykte Gud,
Oc tændte ham et Lius, ſom aldrig ſlyckis ud.

End ſiger Skaldren ſaa: **Sabbaten krefver Hviile,**
Vi Morgen tiilig op til HErrens Huus maae iile.
O du vor Hviile-dag, eſt verd at hviile paa,
Thi HErren ſelf paa dig ſig Hviile vilde faae.
O en velſigned Dag, til Roo for Guds Børn alle,
Thi at velſigne den, ſig HErren lood befalde.
Den Dag Gud hafver ſelf adſkilt til Helligheb,
At hellig holde den, o! være hver bered.
Slig hellig Sabbaths Roo med fyndig Ord oc bare
Min Salig Faber viſt betænkt var at forklare;
Men Gud ham Hviile gaf, oc ævig Sabbaths Roo,
At hand i HErrens Huus lykſalig kom at boe.
Med de ſex Dages Verk vi os nu lade nøje,
Gud til Andbæctigheb i Dag vort Hierte føje;
Saa om vor Afſkeed os i Morgen er bered,
Vi da til HErrens Huus maae iile hen i Freb.
Gud allene ſkee Ære.

Efter Regiſtret over de vigtigſte Emner og Perſoner, der omhandles i Digtet, ſluttes det hele med to Vers, et danſk og et latinſk, af Hr. Anders C. Krag, Sognepræſt i Fuglſe og Krønge paa Laaland, der bleve fremſkikkede for ſent til at indføres paa deres rette Sted. Forfatteren takker Sønnen Arrebo for hans priſelige Gjerning, at føre Faderens efterladte Værk frem for Lyſet, og anbefaler forøvrigt ſin Tids Poeter:

„At ſig dend Digters Pen dog andet foretager,
End Schäffer, Schäfferin, oc amoroſke Sager,
Mens heller ſee til ſig oc egen Skabelon,
Berømme ſaa hver tings, af Gud meddeelt Fatzon".

Verſet er, ſom allerede kan ſes af diſſe Linier, kun meget middelmaadigt.

Endnu førend De ſex Dages Gjerning var kommet for Lyſet, benyttedes det af M. Hans Mikkelſen Ravn i hans Skrift: Ex Rhythmologia Danica msc. Epitome brevissima, Soræ 1649. Heri anføres nemlig, foruden flere korte

Exempler (se p. 72. 74. 83. 96) hentede fra Hexaemeron, p. 97—99 en længere Prøve af den første Dags Gjerning, nemlig Beskrivelsen af Lyset (meddelt ovenfor S. 191—193).

Efterat Værket var trykt, gjorde Peder Syv Brug af det i sine „Betænkninger over det Cimbriske Sprog". Kbhvn 1663, og indførte heri bl. a. S. 129 en udførligere Prøve, Begyndelsen af anden Dags Gjerning (Morgen og Aften). Bedre Exempel paa „en god poetisk Beskrivelse" kunde han neppe have valgt.

Senere meddelte Joh. Elias Schlegel en Prøve af Hexaemeron i tydsk Oversættelse i sit Ugeskrift: Der Fremde, Kphgn. 1745, Nr. 30, nemlig Beskrivelse af Rensdyret i sjette Sang, hvortil Joh. Heinr. Schlegel i den samlede Udgave af Brødrenes Værker (Kphn. u. Leipz. 1761—70) føjede den danske Text (V, 267).

I „Bidrag til den danske Digtekunsts Historie" (II, 264 ff. 1801) meddelte Rahbek en Række velvalgte Brudstykker af første og sjette Dags Gjerning med tilføjede Bemærkninger.

I Maanedsskriftet Prometheus fornyede Oehlenschläger Mindet om Arrebos Hexaemeron ved (II, 263—66) at optrykke den saakaldte „Fortale til Skaberen."

Endelig har N. M. Petersen i sin danske Literaturhistorie givet nogle Prøver af dette Skrift, navnlig Beskrivelsen af Svalen og Lærken (af 5te) og af Rens- og Elsdyret (af 6te Sang).

Som Prøve paa Guill. du Bartas's La Semaine hidsættes endelig et Brudstykke (efter den fransk-tydske Udg. 1631), der kan tjene til Exempel paa, hvor nær Arrebo undertiden sluttede sig til sit franske Forbillede (jml. foran S. 258—59):

Que ne peut un esprit, qui fuyant le repos
Brusle d'un sainct desir d'eterniser son los?
Esten ton clair regard du Ponant à l'Aurore,
Et du bord Islandois jusqu' au rivage More:
Là rien tu ne verras de parfaitement beau,
Que la plume, le fer, le moule, ou le pinceau,
N'ait si bien imité, que nostre œil peut à peine
Discerner le vray corps d'avec sa forme vaine (etc.).
Mais l'artifice humain ne produit seulement
Une masse sans ame, un corps sans mouvement,

Ains il peuple les airs d'un volant exercite
D'animaux bigarrez. Le Tarentin Architе
(Prince docte et vaillant) fit un pigeon de bois,
Qui poussé par l'accord de divers contrepois,
Si guindoit par le ciel. Que diray-je de l'Aigle,
Dont un docte Aleman honora nostre siecle?
Aigle, qui delogeant de la maistresse main
Alla loin au devant d'un Empereur germain:
Et l'ayant rencontré, soudain d'une aisle accorte
Se tournant le suivit jusqu' au sueil de la porte
Du fort Nurembergeois, que les piliers dorez,
Les tapissez chemins, les arcs elabourez,
Les foudroyans canons, ni la jeunesse isnelle,
Ni le chenu Senat, n'honoroyent tant comme elle.
Un jour, que cet ouvrier, plus d'esbats, que de mets,
En privé festoyoit ses seigneurs plus aimez,
Une mouche de fer, dans sa main recelee,
Prit sans aide d'autrui, sa gaillarde volee,
Fit une entiere ronde, et puis d'un cerveau las,
Comme ayant jugement, se percha sur son bras.
Esprit vrayment divin, qui dans l'estroit espace
Du corps d'un moucheron peux trouver prou de place,
Pour tant de contrepoids chainettes, et ressorts,
Qui lui servoyent d'esprit, d'esperon, et de mords!
Vous mesmes, ô clairs cieux bien que vostre carriere
Roulant tousiours d'un train, ne trouve de barriere,
Qui la puisse arrester, n'eschappez point les mains
Des humains, qui ne sont que par l'escorce humains.
Un Perse non content d'avoir borné par guerre
Son domaine à peu pres des bornes de la terre,
Pour regner dans le ciel, maçon, ne redressa
Le palais de Nembrot, & Geant n'entassa
Montagne sur montagne; ains sans bouger de terre,
Magnifique, il fondit un si grand ciel de verre;
Que posant quelque fois son haut throsne au milieu,
Sous ses pieds orgueilleux; il voyoit, comme un Dieu,
Les feux de l'autre ciel se cacher sous Neree,
Pour tirer hors de flots leur perruque doree.
Or ce ciel n'avoit rien de merveilleux en soi,
Qu' une enorme grandeur digne d'un si grand Roy.

VIII.

Femten Prædikener over Lidelseshiſtorien.

Diſſe Prædikener, der ligeſom Hexaemeron høre til Arrebos "Opera posthuma", findes i to Exemplarer i det kongelige Bibliothek, et Exemplar bevares i Karen Brahes Samling, et paa Univerſitetsbibliotheket i Chriſtiania og et i det Deichmannſke Bibliothek ſammeſteds. De have følgende Titel:

TORCULAR CHRISTI

eller

Jeſu Chriſti Pjnis,

Dods oc Begraffvelſis Hiſtoria, befattet udi femten Prædickener, ſom ere forklarede med troſtelige Sententzer, beqvemme Lignelſer, oc ſkiønne Exempler af Guds hellige Ord, af de hellige Fædris Skrifter ſampt andre zierlige Hiſtorier et hver Chriſt-elſkende Menniſke til ſalig Lærdom, krafftig Troſt, trohiertig oc alvorlig Formaning, ſammenført oc til Trycken forferdiget for nogle til 30 Aar ſiden aff

Guds hellige Ordis Tiener oc Evangelij Prædicant udi Oringborg S. M. Anders Chriſtenſøn Arreboe, oc nu for Liuſet fremſtillet af hans efterlefvende Søn

Chriſten Anderſøn Arreboe,

Sogne-Præſt til Nebbelund oc Sedinge Sogner i Lolland.

(Træſnit, der foreſtiller Chriſtus paa Korſet).

Prentet i Kiøbenhaffn hos Jørgen Lamprecht, Anno 1670.

Oc findis tilkiøbs hos JOHAN JANSON von der ARCK.

Skriftet udgjør foruden Dedikation, Fortale og Prevers, der indtage tre Ark, en Bog paa 55 Kvartark, 482 paginerede

Sider, hvorved dog er at bemærke, at der i Sidetallene er et Spring fra S. 129 til 141 og fra S. 164 til 195.

Paa Titelbladets Bagside findes M. Jens Birckerods hæderlige Approbation til Trykken paa det theologiske Fakultets Vegne, dateret 12. December 1669.

De næste to Sider indtages af følgende Tilskrift til en bekjendt Apothekerslægt:

Den ærlig, actbar, Konstrig oc forfaren Mand, Christopher Heerfort, Kongelig Hoff Apothecker i Kiøbenhaffn, med sine elskelige fornemme Børn oc Svogre, Som ere: H. Christian Heerfort, Sognepræst til Hillesteb Meenighed i Lolland, dissligeste Erlige, Actbare oc Konst-erfarne Mænd Peiter Schøn, Raads-Herre oc Apothecker i Naxskoff, Christopher Hartman, Kongelig Hoff Apothecker i Nykiøping, Henrich Rothe, Apothecker i Helsingøer, Jacob Gothfred Becker, Raads-Herre oc Apothecker i Odense, Johannes Becker, Kongelig Reis Apothecker, Christopher Heerfort, Jun: Provisor i Kongel. Hoff-Apotheck, Johannes Fridenreich, Apothecker i Aalborg, Julius Fridericus Fridenreich Apothecker i Wiborg, Sammeledis: Aff synderlig goed Forhaabning Flittigst Konst-lærende oc practicerende Johannes Heerfort, opt. art. alumnus, Marcus Heerfort, Medic: Cultor, Daniel Fridenreich, Pharmac: Stud: Samptlige, Mine høyærede kiere Svogre, Venner oc Velynbere Dette Skrifft ærbødigst oc tienstvilligst dediceret oc skreffvet aff **Christen Anderson Arroboe**, Sogne-Præst til Nebbelund oc Sebdinge Sogner i Lolland.

Derpaa tiltaler Udgiveren specielt sin „høyærede kiere Svoger, fornemme høysorskyldte Ven oc Velynder" Hofapotheker Heerfort og udvikler Apothekervæsenets religiøse og symbolske Betydning, hvorpaa han fortsætter saaledes:

Men effterssom mand om denne aandelig Sicele Lægedom i JEsu Blod oc Blodige fortieneste i Serdelished erindris aff hans hellige libelsis Historia, som er det aandelige Apotheck,

aff hvilcket mand haffver sig fornemmelig saadan Lægedom at udsee: Oc min Sl: Faber M: Anders Arrøboe fordum Sognepræst i Oringborg haffver efterladt sig underskedelige Prædickener offver samme Jesu hellige Libelsis Historie, hvilcke hand til Trycken hafde forferdiget oc ville ladet komme til Lyset, om Gud icke saa snart haffde bortkaldet hannem. Saa hafver jeg, sønlig skyldighed at efterkomme, omsider faaet i Sinde den Sl: Mands Forset effter hans Død at fodre og fremme, oc skyldigst betenckt eder højærede CHRISTOPHER HEERFORT som en høyforfaren oc høyfortient Mand i den naturlige Apothecker-Konst, tillige med eders kiere Børn oc Svogre, samme vor HErris JEsu hellige Libelsis Apotheck, i hvilcket der findis Recepter imod ald vor Breck, saadant som det aff min Sl: Faber M. Anders Arrøboe udi visse Prædickener er obnet oc formeeret, Erbødeligst at dedicere oc tilskriffve, en Deel for det Svogerskab den gode Gud imellem os giort oc oprettet haffver, en Deel for eders høye meriter ey allene mod mig oc mine, men imod saa mange i Aldmindelighed her i Lolland oc Falster, i medens i var en berømt Apothecker hos os paa 30. Aars Tid, bißmidler i alle oc enhver rige oc fattige som behøffvede oc var begierende, synderlig Pestens oc smitsomme Siugers Tid, da ingen bestalter Medicus hos os var forhaanden, med Raad oc lyckelig cûr efter Ønske oc til Fornøyelighed, som i maatte været en practicus in medicina, villig betient haffver, endeel end oc saa for eders egen sær synderlig Gudsfryct oc Kierlighed til vor blodige Brudgom Jesum oc hans Kaars, at i aff Kierlighed til Christi Kaars begierer intet at vide til Salighed uden den Kaarsfeste Jesum Christum, formedelst hvilcken Kierlighed til Christi kaars oc saa tolmodeligen tager i mod ald det kaars, som eder enten aff Dieffvelen eller Verden tilføyes, rosende eder aff trengslerne, Rom 5, oc

holder eder det for en stor Ære oc Glæde at tage Christi kaars paa oc lide met Christo. Ligesom i oc haffver ladet eders Kierlighed til Jesu Kaars oc Lidelse der udi saa ferdelis tee oc kiende, at i effter min tienstvillig anmoding saa godvilligen haffver paataget eder dette min S. Faders Arbeyde angaaende Christi kaars oc lidelse paa egen bekostning i Trycken at lade forferdige, hvilcket den Jesus Bercket angaar rigeligen belønne skal.

Tilsidst ønsker han, at „den erlige Heerfort Stamme" maa voxe og florere, „ja at samme erbare Stamme maa være som et Træ, der er plantet hos Vandbecken, paa hvilcket Bladene icke forvisne", og underskriver Nebbelunde 22. September 1670.

Den derpaa følgende Forkale til Læseren indeholder adskillige ret vakre gudelige Betragtninger, som dog ikke kunne optages her, men tilsidst slutter Sønnen med at omtale Faderens Værker saaledes:

Efftersom min Sl. Faber, M. Anders Christensøn Arrøboe, haffver i sin Tid været en Guds Husholder ofver de hemmelige Ting, 1 Cor. 4., der udi Prædicke-Embedet haffver hollet Hukommelse om Guds underlige Gierninger oc Velgierninger, oc i Særdelished udi underskiedelige Passions Prædickener haffver holt denne høje GUDs Gierningers Hukommelse, hvorledis vor JEsus haffver lid oc er død for Menniskens Synder. Da som jeg haffver fornummet andre den Sl: Mands allerede i Prenten udgangne Skrifter hos Læge oc Lærde at være velyndede, ey allene hans Psalterium Rythmicum, eller Davids Psalter paa Rijm oc Melodier udsat, udi hvilcken Indbyggerne i Norge en stor Deel iblant Leeg mand ere saa verserede oc kyndige, som vi udi voris Danske Psalmer; Men endoc hans Hexaëmeron eller hans 6. Dages Verck, hvilcket jeg for ti Aar siden paa min Bekostning i Trycken lod udgaa, hvilcket Skrifft dog mesten er for de lærde, oc af dennem propter

carminis & materiæ gravitatem atque venustatem, høyt æstimeret: Men fordi jeg Tid effter anden haſver fornummet af adſkillige lærde Mænd, ſom noget haffver læſt i denne Materie, at de den haffver velbefalet, da haffver jeg oc været omhyggelig for, at diſſe min Sl: Faders Paſſions Prædickener ved offentlige Tryck maatte komme til Liuſet, effterdi de i ſaa mange Aar effter hans Død haffver ſaa at ſige ligget ſkiulte oc under Bencken.

Jeg veed vel, at her vil lade ſig indfinde Critici ſom paa dette Arbeyde ville dadle, at det er kun Tritum & proletarium idem qvod pridem & non ita pridem, gemeent oc lenge brefvet, maatte derfore vel bleffvet hiemme, her prædickis nu paa en langt kløfftigere oc dybſindigere, nettere oc ſynderligere Maade, end ſom dette er ſammenſkreffvet; Det giffvis Mact; Oc Gud giffve, at alting i ſaa Maade maatte ſkee til Guds Ære oc hans Menigheds Opbyggelſe; Men ſaa maa da dette enfoldige Skrifft være for enfoldige Danſke Indbyggere, ſaaſom de enfoldige ere de fleeſte, oc derfore behøffver Enfoldighed, ligeſom ellers Paulus kom frem icke med høje Ord eller med høy Viſdom, men i Enfoldighed at forkynde de enfoldige den guddommelige Prædicken om Chriſto, at hans Ord var icke menniſkelig Viſdoms forunderlige Tale, men i Aandens oc Kraftens Bevißning, 1 Cor: 2. Oc hvis dette, ſom aff min Sl: Faber øfver diſſe hellige Paſſions Texter mediteret er, er icke adeo ſublime & rarum, ſaa højſindigt oc ferſynderligt (ligeſom der var ingen ſublimus ſpiritus eller høygeiſt hoos hamem) faa formodis dog, at det er ut ſimplex, ita pium & ſolidum: Som enfoldigt, ſaa gudeligt oc Skrifftmeſigt (ꝛc.).

Slutteligen følger to danſke og to latinſke Vrevers til Udgiveren og Chriſtoffer Heerfort, alle ere de af Niels Pederſøn Saxſtrup, Guds Ords Medtjener i Nakſkov og

Sognepræſt i Lille Løgtoft, en Mand, der ogſaa andetſtedsfra er bekjendt ſom Poet. Af det første latinſke Vers hidſættes her et ret vakkert Brudſtykke:

"Dignas solve Deo grates, qvi misit Arhensem,
Theologum doctum, tersumqve, styloqve disertum,
Rhytmologum facilem, rhytmisqve, metroqve venustum,
Cosmagraphum insignem terraqve, mariqve peritum.
Digna virum maneat laus atqve encomia digna".

Vi komme nu til Skriftet ſelv, da imidlertid ingen af Prædikenerne i ſin Helhed nu vil kunne læſes med Behag (uden Henſyn til den Mængde Trykfejl, ſom findes i dem), meddeles kun enkelte Brudſtykker, der i en eller anden Henſeende kunne have Intereſſe. De fleſte af de i Randen anførte Bibelcitater ere udladte.

Exordium til den fjerde Prædiken (S. 80—82). Om Judas's Forraadelſe af Herren.

Elſkelige udvalde i Chriſto Jeſu. Den tid den Kongelig Prophete David udi Aanden indſeer i det ny Teſtamente oc bliffver var, huorledis de ugudelige Iſraeliter vilde handle med Messia hans Herre oc Søn, ſom var: at de hannem vilde fange, pine oc døde, da vil hand det indføre i den anden oc tiuffvende Pſalme, oc giør derfore ſaadan Titel til ſamme Pſalme, at hand kalder den, **en Sang om en Hind, ſom bleff jaget aarle om Morgenen.** Denne **Morgenſtundens Hind** er det Guds Lam (Chriſtus JEſus) ſom er aarle jaget, ja omkommet tillige (for Guds Øyne) førend Verdens Grundvolle bleffve lagte, hvilcket Lam der oc indſtillede ſig ſiden udi Tidens Fuldkommenhed, ſom Apoſtelen taler, oc tog Gienløſnings Verck for Haande, at til intet giøre Dieffvelens Gierninger, oc trine ſaa Slangen paa Hoffvetpanden effter den første Forjættelſe udi Paradiß. Der den aanderige David det acter, viſte hand ſtrax, at Dieffvelen ſkulle ſig icke forſømme, men haffve Skandſen vel i act, at hand kunde **bide Chriſti hæl**, oc giøre alting

ſuurt oc beſk for hannem oc for alle dennem, hannem meen med Tro oc Ære. Det angick i tiden, aarle, ſtrax der Chriſtus lod ſig ſee i Kiødet, oc nylig var fød i Bethlehem udi Jøde-Land, da udſende den helffvedis Nimroth oc argeliſtige Jæger Dieffvelen ſin Jacthund, ved Naffn Tyrannus (eller Herodes), ſom med ſine Consorter omſtøffvede effter Raaen, den nybaarne JEſum, ſaa jffrigen, at Tungen haffver hengt dennem uden Munden effter Hundeviis, oc vilde de gierne hafft Tænderne i hans Hud oc Kiød, det at ſynderſlide; men denne **Morgenhind eller Raae** forſtack ſig udi Buſken, oc bleff ſkiult paa de Ægyptiſke Bierge, indtil hand underlig bleff kaldet tilbage, oc den beſtemte Tid fremtraadde, oc anbød ſig i Kamp med Fienderne at nedlegge deris Cantate, eller Frydelatter, oc giøre ende paa det, ſom længe haffde været ſpaaet; da kommer atter Sathan Jægermeſteren med ſine ſammenkobled Hunde, oc giør ſig aarle rede, om Natten langt før Dag; da ſkal Apoſtelen, ſom ellers var Judas, være den fornemmiſte Hund i Fandens Kaabel, der ſkal giøre det førſte Spryng effter Chriſtum, effterdi hand haffde faaet Siun paa hannem, oc viſte hans Gang paa Biergene. Da, endoc Chriſtus var lignet ved den Raa, ſom er uden Horne, ſaa vilde hand icke bruge ſit Horn, Mact oc Styrcke, ſom hand vel kunde, dog loed hand ſig tilkiende, oc beteede ſig at være hircum emissarium oc **Uſkyldigheds Buck**, der ſkulle bære Folckets Synder, oc ſloeg derfaare libet med Hornen, ſaa Jacthundene, Miønder, oc alt ſtyrte til Jorden ſom døde Knubbe, oc aldrig kunde haffve formaaet noget mod hannem, uden hand ſelff haffde kaldet at dennem, oc ſpurdt, hvad deris Verff oc Udrettning ſkulde være: Da fick Judas noget Veyr til ſig, oc tren til Chriſtum, oc gaff Anleding med en forræderſke Kyß, oc hans Medhielpere trinde frem oc fangede JEſum, dog gick Chriſtus frem til dennem, non coactè,

qvia omnipotens, non jure, qvia innocens, sed sponte, qvia misericors & clemens: Det er, Icke nød eller tvungen, thi hand var allmæctig, icke aff nogen Rettighed, thi hand var uſkyldig; men godvillig, thi hand var miſkundelig.

Sin egen Skjæbne berører Arrebo uden Tvivl i efterfølgende Ytringer (af den femte Prædiken, S. 123—24):

Der Chriſtus vilde svare den ypperſte Præſt til ſine Spørßmaal, da ſiuntis det hans ubegribelig Viſdom got at være, at lade det Spørßmaal om hans Diſciple gaae for offver, forbi **at tie ſtille haffver ſin tid, ſaa velſom at tale**, ſom Salomon ſiger: Saa var der viſt oc victige Aarſager til, at Chriſtus icke ville ſvare til det Spørßmaal om Diſciplerne, thi Judas haffde allereede beviſt ſig ſom en Forræder imod hannem, Sanct Peders Bryſt oc Bræck vilde ſnart giffve ſig for Dagen, de andre Diſciple haffde hannem forløbet utilbørligen. Derfore vilde Chriſtus med ſin Taußhed oc tillucte Mund ſkiule ſine Diſciplers Feyl oc Bræck, oc traade dem under Fødder, paa det, at det hellige Prædicke Embede ſkulle icke der offver beſkemmis; Thi hand viſte vel, at der vare mange paa den Tid, ſaavelſom nu, udi hvis Øren ingen Muſic eller Strengelæg klinger ſaa ſødelig, ſom Prædicanternis forſeelſe oc breck, naar den bleff aabenbare, thi da lyder hun ræt, ſiger hine ſkamhafftige Tunger oc ſpaatte-muler. Euge! Euge! ſee der, hør der, nu gaar det ret til etc. Men det ſkeer icke efter Chriſti Exempel, thi hand lærer med ſin Taußhed, at tie oc lucke Munden, oc icke aabenbare hadſkelig deris næſtis menniſkelig Bryſt oc Breck, thi Cham bleſ dog forbandet, der hand aabenbarede ſin Faders bluſel; men Sem og Japhet, der ſkiulte den, bleffve velſignet. Theodoretus ſkriffver om den Gudfryctige Keyſer Constantino magno, at hand icke gierne vilde høre klage ofver ſine underhaffvende Biſkopper eller

Præſter, thi naar der bleffve nogle Klagſkriffter indlagde for hannem offver Biſkopperne, annammet hand vel dennem, mens hand brende dennem dog, paa det deris Mangel oc ringe menniſkelig Forſeelſe ſkulle icke komme den gemene Mand for Øren til ſtørre Forargelſe. Ja, den fromme Herre torde ſige: Om hand ſelff fand nogen Præſt udi nogen Skam eller Laſt, da vilde hand dog ſaadant tilbecke oc ſkiule under ſin Kiortel eller Kappe, paa det, at det hellige Prædicke Embedde ſkulle icke komme i noget ont Rycte, eller laſtis[a]: Saa **ſkiuler Kierlighed alle offvertrædelſer**, ſiger Salomon, ja **Kierlighed ſkiuler alle Synder**, ſiger S. Peder Apoſtel.

I den ſjette Prædiken, om Peders Fald oc Anger, findes oftere Ytringer, der tyde paa, at Arrebo havde ſit eget Fald i Tanker. Et Brudſtykke af denne Prædiken hidſættes ſom Prøve (S. 151—54):

Udaff Sanct Peders ſvare Syndefald haffver den gandſke Chriſtenhed oc alle Menniſker et Speyl oc Vidnißbiurd om deris ſvare Bræck oc Skrøbelighed, ja om deris mangfoldige Synder, de drage oc bære, alb den ſtund de vandre i deris Pilegrims Reyſe her paa Jorden ... Saa ſee vi da, qvam inſirma sit humana natura, ubi Deus nos deserit, ſiger Chrysostomus, det er, hvor gandſke ſkrøbelig Menniſkens Natur er, naar Gud tager ſin Haand til ſide[b], ſaa de frommiſte udi Verden ere icke Engle-reene, oc de Hellige ſpinde icke alltid lutter hvit Silcke, hvilcket dette Exempel i Sanct Peder icke alleniſte udviſer, men mange fleere, hvor offver der er ſtiget mangen dyb Suck aff de Hellige oc gudfryctige Hierter, der er flødt mangen heed Taar aff deris Øyne, oc der er hørt mangt et Skrig af deris Munde

[a] Theodor. Eccl. Lib. 1. Cap. 11.

[b] Chrysost. homil. 28. in Johan:

for Guds Øren, thi alle Menniſker oc alle Hellige haffve vel behoff, ſiger David, at bede til Gud i rette Tjd om Syndernis Forladelſe, paa det, naar de ſtore Vandløb kommer, de da icke ſkulle recke til dennem; Exempel her paa ere vel mange at finde i den hellige Bibelſke Skrifft. (David, Moſes, Aron, Salomon nævnes). Saadanne Exempler haffve vi i tuſinde Tal, hvilcke ſkulle viſke os Søffnen af Øhenene, oc oppecke os til at betænche, hvad vi ere for arme, brøſtfældige oc elendige ſyndige Menniſker aff Naturen, oc derfore icke forunøſte os paa vor egen Retferdighed, eller fordriſte os paa vor egen Mact oc Styrcke, men ſee os vel fore, om vi end ſtaae, at vi icke falde, ſom den arme Petrus giorde, eller oc aff jdel Offvermod oc Hoffart ſette den ene Foed mod Himmelen, oc falde ſiden med Lucifer ned i det dybe Helffvede. Icke heller ſkal nogen glæde ſig, naar hand ſeer ſin Næſte være faldan, om hand endſkiønt var hans Uven, ſom Micheas raader, der hand ſiger: Glæd dig icke min Modſtanderinde, fordi jeg er falden, thi HErren kand reyſe mig op igien, ſom er mit Lius oc min Salighed, naar jeg ſidder i Mørcket (ꝛc).

Fremdelis haffve vi at betænche aff Sanct Peders fordriſtelſe oc aff hans Syndefald, at et Menniſkis Hierte er baade en traadtzig Ting oc en forſagt Ting, ſom Jeremias Prophet haffver ſagt; det er ſaa at forſtaa, naar ingen fare er paa ferde oc Lycken føyer ſig, da er den gamle Adam oc det Kiødelig Hierte modigt oc kieckt, oc hver Mand vil da giøre ſtore Mirackler, hver haffver ſtore Ord, oc vil opſætte med Chriſto, oc for Evangelio voffve Huus oc Gods, Liff oc Blod, oc ſom Petrus gaae med Chriſto i Døden, da lader mange ſig høre, Ild oc Glød, Sverd, Steile eller Galge ſkal dennem icke forſkrecke, men de vilde udture i Chriſti ſande Bekiendelſe indtil Døden; Dog ſaadanne Grotſprecker oc Stortalende Folck ere offte ligeſom

den Sæd, Chriſtus prædicer om, der faldt paa Steen, den groer til en Tid, men naar Soolens Heede falder der paa, ſaa viſner den paa hin uſafftige Steen eller Steengrund: Saa ere der oc mange, de haffve vel ſtore Ord, loffve ſtore Guldbierge, men naar Modgangs Heede oc Brynde anſticker, da ſlippe de oc løbe ſom Petrus giorde, oc kand ſkee, ſkulle være Redebon at forſværge Chriſtum oc hans hellige Evangelii Lærdom, ſaa viſner mange Menniſkers Mod oc Hierte paa en kort tid. Der ere vel oc mange veldige Krigsmænd, hoes Viin oc Glas, hvor ingen Fiender lader ſig tilſiune, men naar de komme paa Platzen, hvor der icke ſkal doblis om Æble eller Pærer, men det ſkal gielde Huden, oc andre ſtore Ting, da holde de ſom et ont Armbrøſt, naar det ſpends, ſaa brydſter det, da ere de ſom Sommerfugle, hvilcke flye bort mod den haarde oc ſvare Vinter, eller oc ſom hin Ormſtucken Aalden eller Fruct, den falder, ſaa tilig at Veyret rører ſig i Trætoppen, i hvor gule oc ſkiønne de lade ſig før anſee, ſom der paa er alt for mange Exempler udi Verden: Saa oc i lige maade haffver det ſig med mange Mundchriſtne, ſom fattis intet paa ſtore Ord, naar ingen Fare er for Haanden, men ſaae de Sverd eller Ild for dennem, da ſkulle deris Guld ſnart bliffve til Kaaber, oc de ſkulle vel icke lettelig fortørne Dieffvelen eller Pawen, men ſnart legge ſig paa Knæerne oc kyſſe hans Fødder; Gud for Jeſu Død oc Pinis ſkyld giffve, at vi aldrig udi ſaa Maade bliffve friſtet!

Denne Prædiken ender med følgende Hjærteſuk (S. 195—96):

En Hiertens troſtig Bøn til Jeſum Chriſtum.

O Jeſu Chriſt min Frelſer kier,
See til mig Synder, ſaa arm jeg er,
Med dine Øyene oc Anſict klar,
Som du til Peder vend' Aabenbar,

Til Mariam, den Synderinde ſlem,
Jeſu mild mig ey forglem!
Giff mig Naade, at jeg maa græde,
Med Peder i Troen mine Øyne væde,
Lad mig med Maria elſke dig
Aff Hierte oc Siæl ret inderlig,
Hielp mig O Jeſu, du milde Guds Søn,
Du ſom paa Kaarſet hørdte Røffverens Bøn,
Lad mig i Paradiis leffve med dig,
Oc ſkue dit Anſict Evindelig. Amen.

Endnu ſkal et Brudſtykke af den niende Prædiken meddeles; ogſaa her faar man ved Læsningen let en Følelſe af, at Arrebo har ſin egen Skiæbne i Tanker (S. 277—81):

Men de ypperſte Præſter oc Skrifftkloge ſtoede, oc klagede hart paa hannem.

Den onde oc afvind-ſyge kand beqvemmelig lignis ved en ſyende Leergryde, ſom ved Ildens hede opkaſter Vandet, oc naar det bliffver opkaſt eller fortøret, da ſynder ſpringer Leergryden: Saa gick det oc med Phariſæerne, Dieffvelen haffde optend Hadſkhedtz Ild ubi deris Hierter imod Chriſtum, ſaa ald Kierligheds Vand henſøed oc bleff-fortøret i dennem; Oc ſkulle de end deroffver ſynderſpringe, ſaa bliffve de dog ved at klage paa Chriſtum uden Grund oc goed Beſkeden, oc ville trænge ſig giennem med Vold oc Løgn, ſom de vel viſte, at den gielte mere paa det ſted end JEſu Chriſti Retferdighed oc guddommelig Sandhed. Thi det ſkeer offte, at den fortrædelig Zoilus gielder mere end den fromme oc Fredſommelig Zopyrus, ſom det oc gick til ubi Kong Sauls tid[c]; Thi enddog at den fromme Jonathan aff et Chriſteligt Hierte oc Gemyt, indlagde offte mange gode Ord for ſin Faber, paa den uſkyldige Davids beſte,

[c] 1 Sam. 19. v. 4.

at hand vilde hielpe hannem til Fred oc Leyde, saa formaatte dog den Forspitzer oc hiemelige Observator oc Øretuder Doeg mere hos den ugudelig Kong Saul, oc hans Løgn trængde giennem oc gick fort, oc jagede den oprictige David aff Land oc By, foruden det, at hand bracte om Liffvet 85. uskyldige Præster med Hustru oc Børn, som før er rørt. Saa skeer det da offte som en Sathans Lem hafver lærd sine unge Sycophanter: Calumniare audacter semper aliqvid hæret, Det er: Lyff ickun uforskammet, er der icke en som troer det, saa er der vel en anden; Den Kompan hafde været en skiøn Hoffmester for mange udi Verden, som haffve Lyst til at klaffe, at være Observatores, Adulatores, oc hiemelige Øretuder, oc acte deris Næstis Bryst oc Breck, oc bringe det for Øffrigheden at forderffve oc ødelegge dennem, som ere deris fattige Næste, aff jdel Had oc Avind for en ringe Ting. Hvilcket er uchristeligt, thi der som nogen kunde aff menniskelig Skrøbelighed bliffve Brystfældig mod sin kiere Øffrighed udi en ringe Sag, som ringe kunde haffve at bethe, saa skulle mand dog lade **Kierlighed skiule Syndernis mangfoldighed**, som S. Peder formaner, oc icke strax føre det frem i den verste Meening, oc forklage en fattig Underssaat for sin kiere Øffrighed; Men betæncke det som den vunderbare Apostel Paulus siger, **Hvo est du som dømmer en fremmet Mand? Hvad heller hand staar eller falder for sin egen Herre.** Effterdi hand kand reysis op, thi Gud er mæctig til at reyse hannem op igien. Oc Salomon den høyviise siger: **Fortal icke en Svend for hans Herre, at hand, maa skee, bander dig, oc du skalt bære Skyld.**

Dertil med er den Christen Øffrighed icke betient altid med saadan beføring udi en ringe Sag, om det end skiønt kunde være Sandhed; Thi af en liden Gnist kand offte bliffve en stor Ild, som Syrach siger, oc der kand oppoxe

Had oc Ugunſt i Øffrighedens Hierter mod Underſaatterne, oc der aff kand opkomme anden Ulempe.

Da maatte nogen ſige, maa mand da icke ſige Sandhed? Dertil ſvaris ſaaledis, at mand maa viſt tale Sandhed, naar det gielder om noget, eller haffver nogen Victighed med at føre, oc Tiden oc Steden det udkreffver ſom Salomon ſiger: **Alting haffver ſin Tid.** Mens at mand ſkulle altid offverløbe Øffrigheden med en ringe Ting, oc giøre den gandſke viitløfftig for dennem, til deris Næſtis Forderffvelſe, det er ſkadeligt, oc end offte for Øffrigheden ſelff, oc allermeſt for dennem ſom bringe ſaadant paa Banen, ſom er ufornøden; Thi det var Saul en ſtor Forderffvelſe oc Ulycke, at Doeg førde den Sag for hannem om Achimelech Præſten, ſom udi en goed Meening undſatte David udi ſin Landflyctighed med Proviant, oc med Goliaths Sverd, oc udlagde det ſiden for Kongen udi en ond Meening. Endog det var ſant, ſaa var det dog icke gaffnligt, at der bleff klaget for Kongen, thi Kongen bleff deroffver en Mordhund, oc beſutlet ſig i ſin Vrede med meget uſkyldigt Blod ſom raabte Heffn offver hannem, indtil Guds Retferdige Straff effterfulde, oc Saul myrde ſig ſelff, oc bleff ſkilt ved Liff oc Riget, oc ved Siel oc ævig Saligheb, ſaa meget baade hand aff Doegs Sandhed.

Vi læſe oc udi Daniels Prophetis Bog om de Mænd ſom komme til Darium oc klagede paa hannem, at hand haffde offvertraaed Kongens Breff oc Mandat, oc der med høyelig forſeet ſig mod de Meders og Perſers Low, oc det var altſammen idel Sandhed: Daniel haffde det giort, oc offvertraad det diploma Regium, oc paakaldet Gud i Himmelen.

Den tid dette Klagsmaal kom for Kongen, da hafde hand giffvet ſtore Ting, at det aldrig haffde bleffvet ſagt for hannem, alligevel at det var Sandhed, oc hand beſværet

ſig meget offver det Klagemaal, oc hvercken aad eller drack, oc icke heller kunde hand ſoffve om Natten, ꝛc. oc inden Enden tog, da bekomme de Anklagere deris Løn, oc bleffve ſynderreffne oc ihielſlidne, Ja meb Huſtru oc Børn opædet aff Løwerne, oc ſaa ſkede dennem ræt effter det gammel Ordſprog: In Caput autoris recidunt conſulta malignè. Derfore ſiger Gud ſelff i ſin Lov: **Vær icke en Bagvaſker iblant dit Folck, oc ſtat icke effter din Næſtis Blod, thi HErren er en Hefftner offver alt dette.** Derfore, gode Guds Barn, lad en anden være den Menelaus, Klaffver eller hiemlige Oretuder[d], oc lad en anden haffve den Beſtilling at lure paa Iſraels Borgeſkab, thi det tager dog en ond Ende udi længden: Saa kand oc en Chriſten vel hielpe ſig, alligevel hand haffver icke den Titul, at hand kaldis en hiemmelig Oretuder, oc ſkriffvis deroffver udi Dieffvelens Stambog, **ſom klager vore Brødre Dag oc Nat for Gud;** Det er bedre at være fredſommelig, ſaa viit muligt er, at mand kand **ſkriffvis i Liffſens Bog, oc kaldis et Guds Barn.**

Af diſſe Prædikener ere nogle mindre Stykker, der nærmeſt have biografiſk Intereſſe, meddelte af Nyerup i Den Danſke Digtekunſts Hiſt. II, 242—43.

I Resenii Bibliotheca Acad. Hafn. donata (p. 153) tillægges denne Prædikenſamling urigtigt Sønnen Chr. Anderſen Arrebo, en Fejltagelſe, ſom Titelen løſeligt betragtet let kunde foraarſage. Denne urigtige Angivelſe har atter forført den lærde Johannes Møller til at give Chr. And. Arrebo Plads blandt ſine cimbriſke Forfattere, idet han efter Navnet ſluttede, at han maatte være født paa Ærø[1]. Gram har allerede bemærket Fejltagelſen og oplyſt, at den yngre Arrebo ingenlunde kunde være født i „Cimbrien“[2].

---

[d] 2 Macc. 4. v. 50. 2 Macc. 13. v. 5.

[1] Cimbria literata, I, 18.

[2] *Grammii* Præfatio in Cimb. lit. p. 26.

I Nyerups og Krafts Literaturlexikon (S. 21) berettes, at Chriſten Anderſen Arrebo ſamme Aar, han udgav Torcular Christi, ogſaa udgav et mindre af Faderens efterladte Arbejder, nemlig **Trende Pſalmer** (trykte i Kbhvn. i 8vo). Hvorfra Nyerup har denne Efterretning kan jeg ikke vide; jeg har ikke kunnet opſpore diſſe Pſalmer paa noget Bibliothek her i Landet eller i Norge [3].

[3] Nyerup ſynes heller ikke ſelv at have ſet dem, da han kun anfører deres Titel uden videre Bemærkning i Bidr. til den danſke Digtekunſts Hiſtorie. II, 243.

IX.

Femten Prædikener om Opſtandelſen.

Dieſe Prædikener ere Slutſtenen i Sønnen Arrebos Virkſomhed for at bringe ſin afdøde Faders efterladte Værker for Lyſet. Der findes Exemplarer af Bogen i det kongelige, Karen Brahes og Deichmanns Bibliotheker. Titelen er følgende:

M. Anders Chriſt. Arrøboe
Fordum Sogne-Præſt til St. Nicolai Kircke
i Kiøbenhafn

OSSA REDIVIVA

Det er

Den underbarlige, høytroſtelige oc aandrige Siun om de tørre døde Been, ſom Propheten Ezechiel paa een aaben Marck hafver ſeet liggende, oc ved Guds Søns Ord tilhaabe ſamlet oc lefvende giort,
Udi
XV. Prædickener eenfoldeligen forklaret oc udlagt.

(Paaklæbet Kobberſtik, der foreſtiller de dødes Opſtandelſe paa Profetens Bøn, med Omſkrift af Joh. XI. 25. 26. og Joh. V. 24.)

GUD til Ære oc alle ſande Chriſtne, ſom troer Syndernes Forladelſe, Legemens Opſtandelſe oc det evige Lif, til ſalig Trøſt oc Lærdom igiennem ſeet oc til Trycken forferdiget af hans Søn
Chriſten Anderſſon Arrøboe
Sogne-Præſt til Nebbelunde oc Sebdinge Sogner i Lolland.

Kiøbenhafn Aar 1681.
Bekoſtet af K. M. Boghandler Daniel Paulli og findis hos hannem tilkiøbs.
Prentet af Johan Adolph Barman.

Hele Skriftet udgjør med Dedikationen 19 Ark i Kvart.

Paa Titelbladets Bagside findes den theologiske Professor Dr. Jens Birckerods Approbation (dat. Kjøbenhavn 6 Marts 1679), hvorved han bevidner, at han har „befunden dette, saavel som andre den Sal. Mands efterlatte Vercke, fulde af gode oc velgrundede Lærdomme, Trøst oc Betenckninger, saa det i alle maader er værdigt at komme til Trycken."

De tre efterfølgende Blade indtages af Udgiverens Dedikation (dat. Nebbelunde den 20 Maj 1680) til: „Den Høy-Ædle oc Velbaarne Herre, Paul von Klingenberg, Herre til Buſtrup, Hanrow oc Toſtrup ꝛc. Kongl. Mayeſt. Estats-Raad oc General-Poſtmeſter". Den indeholder intet af videre Betydning: Klingenberg sammenlignes med Joſef, fordi „hand er ophøyet for andre, oc med Raad oc Viſdom har glæd mange, i det hand icke allene har staat for trende Kongers Anſict, oc værit dem ſtedze en trofaſt Raadgiſvere, raadet altid til det gemene Beſte, og saa tit og offte glædet med ſine høye og viſe Raad Kongen og Landet, men og derforuden er bleſven brugt udi atſkillige høye Charger og Ambassader, og derved ſine gode Raad og høye Conduite saa ført Kongens og Hans Rigers Interesse, og saa seet paa deris Ære og Velſtand, at Alting er bleſven ført henud ved Guds Biſtand paa det herligſte, og at Hans Excellence ved ſin af Gud ham meddeelte Viſdom og Forſtand har saa foreſtaaet diſſe hannem forbemeldte høybetroede Charger og Commissioner, at hand iblandt alle, ſom nu leſver og hereffter ſkal leſve, har forhverfvet ſig et udødeligt Naſn, Rycte oc Ære, hvilcken alle, ſom erlige Patrioter monne være, ſkal icke nockſom kunde priſe, berømme og allevegne udbrede og kundgiøre". Bogen dedicéres ham, iſær fordi „Hans Excellence er bleſven os saa huld en Naboe her paa Stæden, saa at mange af den Velbaarne Herres Tienere søger voris Kircke og Menighed, og vi kand glæde os ofver saa god en Patrons ynſkelige Nærværelſe".

Som Prøve paa Foredraget i diſſe Prædikener hidsættes nogle Brudſtykker.

Af den første Prædiken, der handler om Tiden, da Propheten Ezechiel havde Synet (Fangenſkabet i Babylon), anden Afdeling (S. 10—12):

Skal denne Tiids Omſtendighed 1. Tiene os til Forſickring udi denne Artikel om voris Legemers Opſtandelſe,

ſaa vi icke ſkulde tænche, det er en ny Lærdom, om hvilcken Gud i det gamle Teſtamente intet hafde kundgiort oc aabenbaret, mens alleniſte Anno 1515. i det Lateranenſiſke Mode bragt paa Banen, at mand ſkulde troe Legemens Opſtandelſe. Ney kieriſte Venner i Christo, ney, Prophe-terne oc de hellige Patriarcher fra Verdens førſte Anfang hafver denne Artickel troed oc bekient, oc om den, ſaa vel ſom de andre voris Chriſtelige Religions Puncter prædicket. I Paradis hørtis denne HErrens Prædicken, Qvindens Sæd ſkal viſſelig frelſe fra Døden, i det hand ſkal knuſe Slangens Hofved. Sig mig Chriſtelige Hierte, hvorledis ſkulde Abraham kunde hafve ført det ofver ſit Hierte at ſlacte ſin eniſte Søn Isach, i hvilcken hannem var giort den Forjettelſe om Messia, om hand icke haffde troed Opſtandelſen, at GUD aff hans Aſke kunde igien giøre hannem lefvende? hvorfor Apoſtelen hannem høylig berømmer, at hand troede, Gud kunde opreiſe fra de Døde. Esaias taler oc meget trøſtelig herom ſigende: Dine Døde ſkulde lefve oc med Legemer opſtaa, oc legger dette Opveckelſis Ord til, ſom Christus paa Dommens-Dag ſkal bruge til de Døde: vaager op oc ſiunger med Fryd, I ſom boe i Støf. At Daniel Prophete denne Artickel oc hafver troed oc bekient, kunde vi af hans egne Ord klarligen fornemme, der hand ſiger: Mange aff dennem ſom ſofve i Jordens Støff ſkulde opvogne, ſomme til det ævige Liff, oc ſomme til Skam oc evig Skendſel. Summa, der er ingen retſkaffen Prophete eller Lærefader, hves Skrifft jo med ſaadan Trøſt oc Lærdom ofverflyder. I det Ny Teſtamente hafver vor hyperſte Præſt Jesus Christus i ſin Prædicke Embede lært meget om Opſtandelſen, foruden ſine herlige Mirackler hand giorde med de Dødis Opſtandelſe. Effter hannem hafver alle de andre Apoſtler ſamme Lærdom beſkrefvet. Paulus til de Corinther ſaa taler: See jeg ſiger eder en hemmelig Ting, vi ſkulle icke

alle ſofve, men vi ſkulle alle forandris i en haſt, i et Øyeblick i den ſidſte Baſſunis Liud, thi Baſſunen ſkulde liude, oc de Døde ſkulde opſtaa uforkrenckelig, oc vi ſkulde forandris, etc. Oc til de Thessalonicenser taler ſamme Apoſtel diſſe Ord: Jeg vil icke bølle for eder kiere Brødre om dennem ſom ere henſofvede, paa det I ſkulde icke ſørge ſom de andre, der hafve icke Haab. Thi derſom vi troer, at Jesus er død oc opſtanden, ſaa ſkal oc Gud føre dennem, ſom ere henſofvede ved Jesum, frem med hannem. Oc er neppelig nogen Artikel med Skrifftens Ord ſaavel forvaret ſom denne. **Vi troer Legemens Opſtandelſe oc det evige Liif.**

2. At de Hellige Fædre til grunde icke alleniſte hafve forſtaaed denne Opſtandelſens Artickel, mens oc ſom deris høyeſte Trøſt i Verden brugt i deris Hiertens anliggende Nød, naar ingen Trøſt i Verden kunde bide, kand fornemmes klarligen af denne Babyloniſke Hiſtorie. Herpaa er Job oc et ſynderligt Exempel, ſom paa en Dag miſte alt ſin Jordiſke Glæde, hans Børn ihielſlogis udi deris Kirckegæſtebud .., Gud loed Satan hannem paa ſit eget Legeme ſaa gruelig antaſte oc tilrede, at hand begynte at ſtincke af Æder er oc Bylder, hans Huſtru ſom en Huuſdiefvel ſpottede hannem tillige med andre hans Venner, men mit i denne ſtore Elendighed griber hand fatt paa denne Artickel, oc af et troende Hierte ſiger: **Jeg veed min Frelſere lefver, oc Hand ſkal opvecke mig af Jorden oc ieg ſkal ſee Hannem.** Kong David, ſom gierne hafde hafft ſin lille Søn i Liſve, om det ſaa hafde behaged Gud, trøſter ſig ved denne ſamme Artickel ſigendis: Der ville vi ſamlis igien icke her, hand kommer icke til mig, mens jeg til hannem. Udi den ugudelige Tyrans Antiochi Tid fangis 7. Brødre tillige med deris Moder, oc med Svøber ſlidis oc nødis til at affalde fra deris Guds Lov, men der de ville icke, blifver de ynkeligen medfaren oc henretted en effter anden, Tungen affkiæris, Hænder

afhuggis, Huden afflaaes, oc ſtegis i en Pande. Mens i ſaadan deris Marter ſtoed ald deris Trøſt paa denne Artickel, hvorofver de ſiger i deris ſtørſte Marter og pine: Du forbandede menniſke ſkiller os af med dette timelige Liif, men Verdens Konge ſkal oppecke os, ſom døe for hans Lovs ſkyld, til det evige Lefneb igien. Oc ſandelig naar vi ſticker i nød oc Jammer, oc i ſynderlighed naar det lacker ad ſelbe Enden, Venner kunde inted, Doctor oc Læge kunde icke hielpe, den gandſke Verden vender os Ryggen til, da ſkulle vi gribe fat med Troens Haand paa denne Troens Artickel, i den ſkulde vi finde krafftig Trøſt nock, hvorfor vi den med ſtørſte fliib ſkulde studere, læſſe oc høre. Dend evige Gud, ſom Ezechielem, Jøderne oc os alle til Trøſt denne Siun forreſtillet hafver, være med os, oc gifve os Naade, vi kunde lære heraf at trøſte os i ald vor Nød, beſynderlig naar vi kommer i Død; Hannem med Sønnen oc den H. Aand være Ære Priis fra evigheb til Evig Tid, Amen.

Om den Ære, der burde viſes de dødes Ben, og om den Lærdom, diſe indeholde, taler Forfatteren ſaaledes i anden Prædiken (S. 19—21):

Først lære vi de Gudfryctigis Been i ſtor Værdigheb oc Ære at holde (dog icke paa Papiſtiſke Maneer), naar vi ſeer dennem af Jorden opgrafvis eller i andre Maader betreffe, kaſte dennem i Beenhuſet eller i Jorden igien, at Hundene icke ſkulde løbe med dennem, thi de ere de Gudfryctigis Effterlefninger, ſom hafve været den Hellig Aands Tempel oc Helligdom, i hvilcken den Hellig Aand i deris lefvende Liif hafver boed, ſom oc Guds Rige her effter ſkulde eye oc arfve. Thi ligerviis ſom det intet gaffner de Døde til Saligheb, ſkader dennem ocſaa ligeſaa meget i hvor deris Been ligge oc hvile kunde, eller hvordan de ere medfarne. Ey heller hindrer det Guds Søn paa ſin Oppeckelſis

Allmæctigheb, hvor viit de ere adſpridde, kand ſnarere end i et Nu oc Øyeblick ſamle dennem til hobe fra Verdens Ende: mens for de Lefvende er det ſmuckt, erligen oc finligen med de døde Chriſtnis Been at omgaas, item at beviſe voris Troe om Legemens Opſtandelſe, item voris Kirckegaard oc Guds-Ager vel forvare oc hæderlig holde. De gamle gode Fædre naar de hafver intræd paa Kirckegaarden hafver de taget deris Panet af, aabnet Hofvedet oc ſagt: Salve sancta parens, Hilſen du hellige Moder, thi Jorden er allis voris Moder, aff den ere vi, til den blifver vi, oc aff den ſkulde vi opſtaa, ja Jorden er voris troe Huusvært, naar ingen vil huuſe os, da tager hun os ind i ſit Skiød, forvarer os, mens den onde Tiid oc Fiender far forofver, derfor bør den forvaris med ſine Beengieſter oc i Ære holdis aff alle. Derneſt ſkulle vi oc her lære, hvorledis vi rettelig i Dag iblant de Døde Been i Beenhuſet eller HErrens Ager oc Kirckegaarden ſkulde os omſee, at de kunde tiene os til en daglig Dødſens Erindring, thi der ſtiltiende taler Beenene os til, ſom forofver ſpadtzerer: det vi hafver været ere J, oc det vi ere ſkulde J blifve. Oc til ſaadan Betenckelſe lode de gamle Fædre et Barn aff Steen eller Træ paa Kirckegaarden udhugge, ſom laa med en Arm paa et Døding Hofved, oc haffde et Tjmeglas i den anden Haand, oc ſtoed derhos diſſe Ord ſkreffne aff Syrach 38. **J Dag mig, i Morgen dig**, thi vi maa dog alle deran, oc ingen hafver ſaa haar en Pande, kommer Døden ofver hannem, hand maa jo bucke. Oc tiener os ſaadan daglig dødelig Betractelſe til meget got, beſynderlig at vi kunde blifve kloge, vide at vort Himmerig er icke her paa Jorden, vide at vi ſkulde giøre Poenitentze oc daglig supplicere om Syndernes Forladelſe, Chriſtelig Affkeed oc det evige Liiff. Item ſtyrer oc forhindrer i os ſamme Betractelſe mange Laſter, Gierigheb, Løßactigheb, oc i ſynderligheb

den forbandede Hofferdighed, ſom i de ſidſte Tider hafver faaet Regemente oc Ofverhand i Verden, oc indtaget den ſtørſte Part i ſynderlighed aff Qvindekiønet, ſaa de ſnart vide icke enten de ville gaa paa Hofvedet eller paa Beenene, hvor ſelſom oc underlig de med Klæder oc Gebærder ſig vilde forholde; Saa veed oc mangt et hofferdigt Hierte icke hvor det vil bygge ſit Sæde oc ofver alle ophøye ſig, gerader i ſaadanne Tancker, ey du er mig icke god nock, phy ſkulde jeg tale end ſige hafve Omgengelſe med din Staader oc Pracker; Ey kiere Grotſprecker hør, ſpatzere dog en Gang med Ezechiel paa døde Marcken, gack ofver Kirckegaarden, tag en Hovedpande fat, viis mig der nogle blaa Falcke-Øyen, beſkue der hine hvide Hænder oc Arme, ſig mig hvo Biſcop eller Bonde, hvo Herre eller Svend hafver været? Oc du ſkal med all Sandferdighed bekiende med Diogene Philosopho, der hand en gang af Alexandro Magno blef tilſpurt, der hand nogle Døde-Been bekymmerligen igiennemlete, hvad han giorde, ſvarede: Jeg kand icke finde det ieg søger effter, ieg mente der ſkulde være Underſkeed paa de Rigis oc Fattigis Been, mens ieg finder ingen. Effter ſaadan Leylighed, hvad pranger oc pucker den arme Jordklimp, oc et Stycke Jord foragter det andet.

Diſſe Uddrag kunne ſluttes med følgende Opfordring til at vogte paa ſin Sjæl ſom det dyrebareſte Klenodie, et Menneſke har. I dette lille Stykke have vi den arreboſke Prædikens Dyder og Lyder klart fremtrædende (af 11te Prædiken, S. 98—99):

See diſſe ere Opſtandelſens Prædickener oc icke nogen Kierling Sqvalder, ſom icke prædickis for Kiør oc Muler, ſom David forbyder, mens for os Menniſker, at vi vel ſkulde vogte os, oc icke med Epicureer oc Hedninger vor arme Siæl forſkantze, oc hendis Udødelighed, oc tilkommende Ære eller Vanære, Glæde eller Pine forgiette. O Siælen, Siælen er dog det beſte paa et Menniſke oc et uſkatterligt

Liggendefæ, ſom meb inteb Diur er at ſkatte oc betale, mens mange ſette den modvillig oc forſetlig Viis i Skantzen, forſvær hende hen for den Deel hand icke kand kiøbe et par Skoe for, oc pantſetter hende den onde Mand til evig Tiid.

Den rige Mand, der hand her hafde fuldt op, tenckte icke da en gang, hvor ilde det ſkulde gaa hannem i Luen oc Helfvede, mens maatte med ſin egen ubodelige Skade det forfare. Oc dog hafver hand 5. Brødre mange hundrede maal tuſinde gange talde. Saa der endnu den befindis, ſom ofte ſin Siæl for en Kande Øls ſkyld hen ſelger, fører dette Riim, kand ieg kun Gods oc Penge faa, Siælen lader ieg bag Døren ſtaa, ja de ſom tør voffve med en forbandet Mund at tale, naar jeg døer, vil jeg henge min Siæl paa Gierdet, oc lade Gud oc Diefvelen løbe Wæddeløb derom, hvo der vinder, maa hafve den. Ach! Ach, ſkempter dog icke ſaa heel Diefvelſk, Gud lader ſig icke ſpotte. Hvo ſom er viis, hafve den dyrebare Guds Gafve, Siælen, bedre i Agt, oc beſvære hende icke med Gierighed, Fraadſeri oc druckenſkab, Utugt, Nid, Had oc andre Synder, ellers tager mand ubodelig Skade paa den arme Siæl, oc intet kand hielpe dig, om du end eyede den gandſke Verden. O tencker dog, tencker dog I Christi dyre Igienkiøbte, at der er bedre Platz med Lazaro i Abrahams Skiød end med den rige Mand i Helfvede. Saadanne Prædickener befalder icke de Ugudelige vel at høre, men Siælen oc Samvittigheden ſkriger i Liſved derved, fordi hun veed vel, her ſtaar en ſuur Skaal iſenckt, efterſom hun icke er dødelig, ſom hun gierne ønſkte. Legemet frycter oc for Opſtandelſen, vilde helder være Slange-Spiſe evindelig i Grafven, end opſtaa oc komme for Dommen. Ofver Pafve Leonis Taffel en gang er blefven discurrered om Siælens Udødelighed, da Pafven omſider ſkilte Tretten ad oc Samthycte, at den, ſom ſagde Siælen at være udødelig, hafde ofverflødig Skriftens Be-

viiſninger med ſig: Dog torde Paſven lade ſig forlyde, at det var langt lifligere at holde paa den anden Haand, at Sielen var dødelig, thi hand hafde en ond Samvittighed. Mens hvad de Gudfryctige belanger, da er det meget trøſteligt, at det Beſte af os, naar vi her døer, blifver endnu lefvende oc urocket, oc at vi vide, hvor vi oc voris Venner kommer hen, oc kunde, Gud ſkee Loff! ſige: min Fader, Moder, Søn, Daatter, Huſtru, Venner, de ere gaaen hen, Jeg veed hvor de ere, de lefver i Iesu Skød, hvor jeg een gang ſkal finde dennem igien.

Bogens ſidſte Side indeholder følgende Trykkeangivelſe:

Kiøbenhafn Anno 1681 [1]. | (Daniel Paullis Boghandlermærke) Bekoſtet af Kongel. Mayſt. Boghandler | Daniel Paulli | Boendis ved vor Frue Skole.

[1] Mærkeligt nok retter Gram (Præf. in Cimbr. lit. p. 26) Aaret 1681, ſom Joh. Møller har angivet ſom denne Bogs Trykkeaar (Cimb. lit. I, 93) til 1680. Skulde der muligvis findes Exemplarer med det ſidſte Trykkeaar?

X.

Breve.

De eneſte ſkriftlige Efterladenſkaber fra Arrebos Haand, ſom nu bevares, ere nogle faa Breve, ſom det maaſke kunde findes paſſende til Slutning at indføre her. Kun det tredie har forhen været trykt [1], dog efter en mindre korrekt Afſkrift, Originalen meddeles her. Det andet Brev er viſtnok kun en Embedsindberetning, men da det er ſkrevet med Arrebos egen Haand, og ikke ganſke mangler karakteriſtiſk Indhold, har jeg dog troet, at jeg ikke burde forbigaa det.

1. Til Profeſſor Jesper Brochmand [2].

Salutem per Eum, a qvo uno ad unum omnia, cum magna pro magnis beneficiis gratiarum actione.

Non fugit Reverentiam Vestram, Patrone Magnifice, ultimum nostrum, de nonnullis apud nos Verbi et Sacramentorum contemptoribus, colloqvium. Primum omnium consului Vestram Dignitatem de Chirurgo nostro Daniele, qvem ob papisticam religionem multifariam suspectum habui, et etiamnum habeo. Rediens ipsum coram Præside citavi, citatus comparuit, religionemqve illam diabolicam, qvam potuit severissime, denegavit et detestatus est; qvin imo, me Hafniæ agente, in Ecclesia nostra, citra meum velle, communicavit. Ego multis ipsum argumentis

[1] I Det Norſke Vid. Selſk. Skr. i 19de Aarh. S. 268—69.

[2] Efter en Afſkrift (S. Lintrups) i Gl. kgl. Samling. 3038. 4 (i det ſamme Bind findes Afſkrifter af 114 andre Breve til Brochmand).

et qvæstionibus convincire satagebam, sed omnibus in culmo arabam. In tantum interim profeci, ut mihi in conspectu Præsidis, Sacerdotum et bonorum Virorum, publice et solenniter hoc juramentum (cujus copiam Dno Patrono, ut revideat, transmitto) se præstaturum præstitumqve propria manu communiturum polliceretur. Hoc si Domino meo placet, fiet, si minus, qvem ipsum faciam, nescio. Communicavi deinde cum Dno Doctore de Vitriario, homine prorsus atheo et prædestinatore impio: Ille hanc inqvisitionem audiens paravit abitum, si unqvam redierit, se ipsum denuo fugaturum promisit seculare Brachium. Tertius, de qvo Gravitatem vestram sum allocutus, est coriarius Ivari nominis; Hic missellus divinarum rerum fere nescius, in jus vocatus, præsente Præside et aliis, confessus est, se ab adolescentia in hunc usqve diem non communicasse. Vir est, si non provectioris ætatis, certe qvinqvaginta ad minimum annorum. Miserrimus coriarius (Haterslebia claris, qvod audio, natalibus prognatus) ardentissimis votis efflagitavit in Ecclesiam recipi, promittens pœnitentiam et vitæ in posterum emendationem. Qvarto convenimus de carpentario, homine natione Dano, etiam illiterato, qvi Paulus dicitur. Hic etiam per annum vel qvatuor a sacra Synaxi abstinuit: sollicitat et ille de receptione in Ecclesiam cum promissione vitæ corrigendæ. Interea temporis offendi adhuc qvintum, virum ad canos fere productum, nomen ipsi est Andreas Tidemand. Est ejusdem cum duobus posterioribus farinæ homo, per, tredecennium Cœnæ Dominicæ non interfuit: totus (qvod mirum non est) in negotio salutis est rudis: pollicetur similiter vitæ emendationem, et petit in Ecclesiam reduci. Plura Ecclesiæ monstra non habeo, utinam nunqvam habeam. De hisce, optime Mæcenas, Gravitatem Vestram consulere

necesse habeo, ut certior de executionis cum illis processu evadam. Ego, meo judicio, non video, qva ratione ipsos ad Communionem admittam, nisi prius publice absolvantur; peccata enim et scandalum eorum in publicum prodiit, totiqve innotuit Ecclesiæ. Qvare et publice peccantes publice absolvendos Ordinatio asserit Regia. Communicet interim mihi absenti gravissimum suum in hoc negotio, qvo excellit, consilium Vestra Dignitas, ut recta via incedam, nec impingam vel in ordinationem Regiam vel bonam conscientiam. Fateor, merito hoc onus Dno Episcopo imponendum; cum autem extremam ejus fragilitatem calleat Dnus Fautor, mihi audaciam meam ignoscat, confido. Jam tandem indoctum calamum suspendo, et Patronum Magnificum cum omnibus suis æterno Deo semper commendo. Scripsit ad Fridericiburgum agresti calamo d. 12 Novembr. 1613

Servus R. V.
Andreas Christiani
Arrhensis.

P. S.

Mitto conciones aliqvot, Epiphania qvam brevissime seqvetur.

---

2. Til Universitets Rektor, Professor Vulfgang Rhumand[3].

Salutem et officium.

Magnifice Dne Rector, amice longe dignissime, Efterſom ieg nu forleden Faſte haffuer bekommett wor Naa-

[3] Egenhændig Original med Segl i Konſiſtoriets Archiv, Pakken Nr. 84. I Seglet ſtaar en Due med et Olieblad i Munden, med Omſkrift: ANDERS CHRISTENS. ARØBO.

bigſte Herris och Kongis befaling, att Indfordre aff huer preſt och vicario her vdj Stifftet (ſom icke huußarm er) en richs daller in specie Academietz bygning tilbeſte, Och ſiden ſamme penge till Rectorem Academiæ forſchicke, och tage aff hannom beuiß och forvaring derpaa, Saa well ſom och altiid her effter En richs daller att Opbære aff huer perſon ſom Ordineris, och Aarligen pengene til for^ne Magnificum Forſende: Saa haffuer ieg her vdj giortt min Vnderdanigſte flieb (dog dett nogett lenge waarett haffuer for Stifftens wiide begreff ſchyld) Och nu fremſchicker, weed welb. Clauß Daaes thiener Jenns Lindtzøn, ſamme penge effter probſternis Regenſchaff ſom hoß mig findes I ſaa maade ſom Effterfølger:

Først Begge Probſterne i Findmarcken vndſkyldde ſig noget att giffue, thj baade de ſelff och deris 9. Medbrødre Ere Arme, och haffuer ingen thiende, huilkett ieg och ſelff forleden Sommer perſonlig forfarett haffuer.

2. Probſten i Sennien och Trumſen (och da vice præpositus I Aanden, Weſter Aalen och Louffotten) Her Peder Herckilldßøn paa Trundeneß leuerett 14. richs dall^r.

3. Probſten i Salten Her Hans Olufſſøn paa Bodøen, leuerett . . . . . 7. richs dall^r.

4. Probſten paa Hellgeland, Her Peder Pederſøn paa Alſtehouff leuerett . . . . . 8. richs dall^r.

5. Probſten I Nummedalen Her Chriſtoffer von Apffellen paa Foßnes leuerett . . . . . 6. richs daller.

6. Probſten i Foußen Lheen, Her Anders Chriſtenßøn paa Øreland leuerett . . . . . 6. richs daller.

7. Probſten i Indherrett Her Oluff Nielßøn I Skougnen leuerett . . . . . 15. richs daller.

8. Probſten i Iemptteland och Herdalen Her Peder Anderſøn i Brynbflod . . . . . 13. richs daller.

9. Probſten i Dalene Her Chriſtoffer Paaſke paa Meellhuuß . . . . . 14. richs daller.

10. Probſten paa Nordmøer Her Lauritz Krabbe leuerett . . . . . 9. richs daller.

11. Probſten i Romßdallen Her Jon Eſkildſøn leuerett . . . . . 6. richs daller.

12. Probſten paa Sundmør, Her Clauß Cornellißøn I Borgen leuerett . . . . . 10. richs daller.

(NB. Huor nogen vicarius i præpositurerne Residerer haffuer, haffuer och Probſten i Summen deres daller Indførtt, tillmed ere mange aff preſterne ſelff vicarij.)

13. Aff Byen, Stallder Kaaß, Archid: reſter, thi hand wor icke tillſtede.

M. Peder Iffuerßøn Lector . . . . . 1 r daller.
Her Patrich Dirichßøn och Her Mogen[s] Lauritzøn till Domkircken . . . . . ij richs daller.
Her Hans Anderſøn och Her Jacop Iørrenßøn till wor Frue . . . . . ij richs daller.
M. Jens Katthollm Notarius Capituli . . . j richs daller.
Schrifferen paa gaarden Vicarius . . . . . j richs daller.
Aff mig ſelff ut Decano Capitulj . . . . . j roſenobell.

Herforuden haffuer ieg ſiden Hans May^ts breff forbemeltte thiid, mig till hende kom, ordineret 10 perſoner. Annammett aff dem . . . . . X richs daller.

Summa summarum 125. richs daller in sp:
j roſenobell.

Wiidere haffuer ieg icke bekommett, thj her ere mange fattige preſter Iblantt huilke dett er ſtørre Almiße Att giffue Nogett end fordre. Er derfor till Mag: Dnum Rectorem min wenlig begering ieg motte for samme Summa quiterett bliffue oc foruarett, Effterdj ieg effter Kong. May^ts breff haffuer probſterne (ſaa well och ſom de Vnge preſter ſiden

ordinerede) assecureret. Oc will hermed haffue hans Magnificentz med høſtrue och børn Gud Allermechtigſte Befalett. Aff Trundhiem den 30. Septemb. Ao. 1619.

Anb. Chriſtenſ. Arøbo
Eh.

NB. Pengene ſkall leueris vid Chriſten Hanßøn borgemeſter i Malmø, paa Vexell, thi ieg befryctede mig dennem i effterhøſt ab Eventyre.

Udſkrift:

Hederlig och høylerdt mand, M. Wulffgang Rhumanno, Professori Eloquentiæ, och nu Rectorj paa Kiøbenhaffns Vniuersitet Magnifico, Min Tillforladendis gode Wenn gandſche wenligen Tillſchreffuett.

3. Til Kansler Chriſten Friis til Kragerup[4].

Strenge Her Candtzeler, Gunſtige Herre och Patron, effter ſom ieg iche wdenn Hierttenns bedrøffuellße er kommen i forfaring, Att en Mand wed Naffnn Peder Lauridtzen, fordum Byefougitt wdj Thrundhiemb, Skall ſaalenge wdj Trundhiembs Leen med en Thidende omløbet haffue, Indtill dett er och kommen min kiere høye Øffrighed till Øre herudj Danmark, Hans forbrydelße er denne, Som ieg will beuißligt giøre, Att hand ene Perſon, wdj en Preſtis Brøllup wdj Hemme, Snartt for 2 Aar ſiden ſchall haffue fundett mig och en quinde wed Naffn Barbara Søffren Raßmußens, wdj en Seng tilhobe, mig salua reuerentia, i bare ſchiortte och hende wdj bare Serck, Och ſchall effter hans Ord ingen

[4] Egenhændig Original i Gehejmearchivet (Aflevering fra Juſtitsminiſt. Perſonalhiſt. A).

fleere folck haffde derhoeß werritt, Huorudj hand Obenbare haffuer sagt ßin willie, Som hand och hans Consorters habſche hiertte beſt kunde med forlyſtis, Och gandſche Sparitt Sin Sandhed, Thj ieg will och kand dett med Erlig hoeß-uerennde windisbyrd beuiße, Saaledis Att haffue ßig till-dragitt ſom effterfølger, och iche Anderledis. — Den Sidſte Brøllupsdagh om Morgenen, der dett war Lius och klar dag och Ieg haffde kled mig i mine wnderkleder, i Her Augustine Jenßøns, och Skollemeſters Aff Thrundhiemb Sampt flere folckis Neruerellße ſom giorde Ild paa Skaar-ſtienen, och ginge wd och Ind, Da gick ieg i ſamme wnder-kleder ned till den Nederſte Seng i ſallen, i huilcken Mette M. Peder Iffuerßens och ſamme quinde laae waagen, och satte mig paa Sengen wden for quinden, och tallede med dennom Beggi Dett Gud kiende iche Aff nogen lettferdighed, med Thancke, ord eller geberdt, ey heller Att nogitt Chri-ſtelig gemutt ſchulle ſig deraff forarge, och da der ieg ædruelig och faſtende i for^ne gott folckis Neruerellße, Sad paa Sengen och min høyre fod ſtod paa Iorden, thend wenſtre laa offuen paa Klebernne, Da kom for^ne Peder Lauritzen, lou och Pichtede paa Fingeren, och spuorde huem der ſchulle hollde Liußit i dag, Dertill suarede ieg, wor herris Liuß at were optendt, och wor Intedt paa ferd at holde Liußit for, Dermed gich hand ſtrax Ned ad trappen, och ieg ſiden ſtoed op och drog mine Side Kleder paa, och gick ſaa ſtrax till bords, och epter Malltid drog 2 mille om Afftenen, paa hiembreigßenn. Dette ſaa i ſandhed at were, will ieg med Gud, en god Sambwichtigheb, och andre hoeswerende Erlige folck, beuiße, och ſchall hand Alldrig Contrarium med rin-geſte Louglige winde beuiße kunde, Men epterdi, Magniſice Dne Patrone, icke Aleniſte min fattige Perſon er diſſamerit och beſpottedt per vtrumqve regnum, wed ſaadan hans chriſtelige eptertalle, Men och faſt meere dett hellige Meni-

sterium och hele Clerisi, maa for min ſchyld høre Ilde derfor, med mindre ieg offendtlig bliffuer erklerit. Da er till Ebers Magnificentz min ydmyg bøn, at der motte komme en befallning till neſt hoeß boendis Præsides aff Bergen och Opſlou, och Biſperne ſammeſteds, Sagen for rette at forhøre, och emellom oß begge at sententzere och dømme, eller ieg i andre maade maa till rette forhiellpis, kand mig da noget Lettferdigt enten med ord eller gierning offuer beuißes, will och bøer ieg med aller ſtørſte ſtraff, at Refffis derfore Andre till et Spegell och Exempell, Er ieg wſchyldig, huilkett gud kiender, hand da motte epter Norgis Loug derfor ſtande thill rette. Gud i hiemmellen will Ebers Magnif. det wißeligen belønne, her timmelig och der Euindelig. Kiøbenhafn thend 24 Julij Anno 1621.

Ebers Magnificentiæ
Ydmyge Thiener
Anders Chriſtenſ. Ar.
Eh.

4. Til Univerſitetets Rektor og Profeſſorer[5].

Pacem et gaudium in spiritu sancto, a Deo patre per Dominum meum Iesum Christum.

Magnifice Domine Rector, Viri admodum Reverendi, amplissimi, præstantissimi, clarissimi, Doctissimi, ne in Vos alias occupatissimos longula scriptione peccasse videar, qvod animus est in paucas, more Laconico, contraham periodos. Fatis concessisse, cum mœrore inavdivimus,

[5] Egenhændig Original blandt Additamenta B. U. H. Nr. 103 Fol. Brevet bærer Præg af at være ſkrevet i ſtørſte Skynding, da Ord og Stavelſer ere glemte, og Sprogfejl have indſneget ſig. De hyppige Forkortelſer ere her opløſte.

Virum Reverendum et clarissimum M. Jacobum Hasse-bardum Ecclesiæ Vestræ Academicæ pastorem eximium. Jam vobis satis superqve pertristes meæ conditiones innotuêre, me videlicet ab officij remotione tres, (et qvod jam excurrit) macilentas valde et graciles, cum uxorcula et 5 conjugii pignoribus, solis vixisse et sine omni promotione vidisse circumvolutiones, ex occasione, qvod nulla provehendi, inter ea temporis, sese offerret opportunitas, nisi forte heic vellem obitum viri desideratissimi Beatæ memoriæ Magistri Petri Hiennij fratris et hospitis mej suavissimi defunctam qvam ambivi spartam commemorare: à qva non serenissimus et clementissimus Princeps, non illustris et Magnificus Dominus Cancellarius Mecænas meus, auro contra carior, nec ipse senatus Hafniensis (detestantibus vel proprijs illorum literis) me disjecit, sed sola morientis pro viduæ et liberorum [salute?] (qvam irritam reddere non cupivi) a Simoni Surbeccio [6] et Georgio Danielio [7], mihi post reditum ab aula denunciata, in extrema agone, cura et intercessio. Alias serenissimus Princeps, Pro-Rex [8], et Dominus noster clementissimus, senatui et civibus, vt mej promotionem susciperent, clementer indulsit, literas ad se darent, et sua serenitas vellet apud potentissimum Dominum Patrem, totum negotium meliore forma deponere, præsertim cum mihi nulla vocatio legitima, nisi sola (qvam non desidero)

---

[6] Simon Surbek var Borgemester i Kjøbenhavn fra 1622 til 1644. (Pontoppidan: Origines Hafnienses, S. 389).

[7] Jørgen Danielsen var paa den Tid Raadmand i Kbhvn, 1629 blev han Borgemester (Chr. IV.s egenhændige Breve ved Molbech, I, 110. Orig. Hafn. anf. St.)

[8] D. e. Prinds Christian (V.).

Episcopalis, a clementia Regia vnqvam interdicta sit, vel vllus suggestus occlusus. Confugio igitur in hoc minus sperato casu et data commoditate ad magnificum Dominum Rectorem, Reverendos, Consultissimos, Exellentissimos, doctissimos et clarissimos viros, patres, præceptores, fratres et amicos apprime suspiciendos, dextram pensitans et ob ipsa sacra rogitans, vt durissimas meas Conditiones miserati, suffragijs suis, votis et manibus auxiliaribus, in suo vacante jam pastoratu, indulgente clementissimo Magistratu, exambiundo, adesse dignentur; certi ac securi se id operæ sacræ haud impulcre locaturos, sed Christum Iesum Dominum messis in vltimo suo jam jam pro foribus adventu diviti et plena manu compensaturum. Qvia autem ex antecedentibus beneficijs et promissionibus mere paternis, de vobis ne ...[9] qvidem (qvin in hac mea extrema necessitate, annu[ente] Deo et Magistratu hoc amore et beneficio, benigne me mactetis) subdubitare et vacillare qveam, pluribus non rogabo, sed vt Dominus noster Iesus Christus, spiritui Vestro in hac electione abundanter adsit, voti summa esto. Percepta a vobis vel minima linea approbativa ipse ad perillustrem Dominum Cancellarium, Principem, et (si opus fuerit) Regem nostrum clementissimum, bonorum et piorum intercessione fretus, præsens supplicabo, et favorizante Deo Calculum album me reportaturum sperabo. Possunt enim viri præstantissimi ex conjuncto privilegio, de mutato Dej gratia et, Magnifici Dominj Cancellarij interventu, in melius animo Regio, aliqvo modo certiores

[9] I Brevet ſtaar tydeligt nok ſkrevet: grij; men da der ikke findes noget ſaadant latinſk Ord, er det formodentlig en Fejlſkrift.

reddi. Sancta trinitas vobiscum. Amen. Perscriptum celeri crena[10] Anconæ Schanorum[11] 5 Septembris 1625.

Paternitatis Vestræ cliens
Andreas Christiani Arøensis
Manu propria.

Udſkrift:

Magnifico Domino Rectori, Admodum Reverendis, Consultissimis, Excellentissimis, Clarissimis et doctissimis Viris, Academiæ Hafniensis patribus et professoribus dignissimis et celeberrimis, Dominis et promotoribus suis apprime suspiciendis.

Paaſkrift: Leeſt for Mag° Rectore et ddnn. Professorib. i Roſchilld den 12 7bris 1625.

5. Til Rektor Axel Hanſen i Nakſkov[12].

Ἐν διαγειν.

Expendens solicite mecum, Humanissime Dne Accile, amice dilecte, qvam præstans opus divinus ille pietatis et Christianæ vitæ director Syracides Parentem confecisse

[10] Crena er et Ord, der er ubekjendt i den klaſſiſke Latinitet, der er formodentlig dannet af det franſke Ord creneau, Pen.

[11] Ancona er en Overſættelſe af Hollænbernes Navn paa Malmø: Ellenbogen (efter Stadens Beliggenheb).

[12] Original paa Kongens Bibliothek, i Bølling's Brevſamling. Som det ſynes er kun Underſkriften egenhændig. — Arrebos her nævnte Ven, Rektor Axel Hanſen, er ellers ikke ſønderlig bekjendt. I Act. Consist. hedder det 23 April 1632: „Axilius Johannis, ſom haffuer verit Skolemeſter ubi Nachſchou paa femb Aars tid, ſkal haffue publicum Testimonium, endog hand paa Univerſitetet icke haffuer verit uden halffanden Aar". Siden blev han 1635 Præſt i Rybe paa Laaland, hvor han bøde 1676 (Rohde: Lollands og Falſters Hiſt. II, 377—78).

moneat, qvi filiam marito prudenti nuptum elocaverit; non potui non Reverendo et bene docto viro Dno Petro Andreæ Bredallino, Pastore Ecclesiæ Kettinganæ in Lollandia, dilectam meam filiam Margaretam pie ambienti, consultis tamen prius cum Pronubo coelesti, qvos licuit, amicis, in thalami fortunæqve consortem despondere. Nuptiarum autem solennitati, ritu patrio, divina adminiculante triade, hic Oringburgi celebrandæ, Dominicam a trinitate 21. in eandem hujus mensis diem hoc anno currente incidentem, diximus; qvo tempore selectam amicorum coronulam heic comparituram certissimi confidimus. Cui te tuus animi candor, nobis non uno benevolentiæ documento perspectus, adscribit; facitque ut impensius rogemus, velis haud gravatus pridie constituti temporis nobis adesse, novas faces nuptiales Jehovæ triuni precibus devotis commendaturus, atqve demum geniali sociaqve lætitia te nobiscum affabiliter oblectaturus; Nullus addubitans te summo Paranympho rem gratissimam hoc pacto præstiturum, et utrinqve nobis beneficium haud vulgare, qvo nos ita vicissim in tui amorem pellexeris, ut ad parilia vel alia qvævis mutua officia semper invenias paratissimos. His vive et vale, divinæ protectioni a nobis magnopere commendatus. Oringburgi Kalendis Octobris Anno Verbi incarnati 1632.

Tuus
Andr. Christ. Arøensis
Mpp.

Udskrift:

Religiosa pietate, Eruditione insigni præcellenti viro, Dn. Accilio Johannis, Scholæ Naxschovianæ Lollandorum Rectori laborioso, amico suo singulari officiose colendo.

Anmærkninger.

Da det idethele har været min Opgave at giengive Arrebos Skrifter ganske i samme Form, hvori de foreloa, kunde der ikke være Tale om sønderlig mange kritiske Forbedringer af Texten. Naturligvis har jeg rettet alt, hvad jeg med Sikkerhed har turdet antage for Trykfejl. At give en Fortegnelse over alle slige Rettelser anser jeg imidlertid for en unødvendig Ødselhed med Papir og Sværte, kun de vigtigste eller mere tvivlsomme hidsættes her.

S.	24.	Lin.	10.	Oc (for: O).
„	36.	—	4.	førre (for: føre).
„	36.	—	5.	huis jeg (for: huis).
„	63.	—	2.	skal (for: Stack).
„	67.	—	5.	flytte (for: flytt').
„	68.	—	3.	Syndens (for: Synden).
„	115.	—	7.	er (for: oc).
„	121.	—	10.	min Fod (for: mit Fod).
„	133.	—	10.	Lod Modgangs (for: Lad Modgans).
„	135.	—	5.	Lyckſaligt (for: Lyckſalig).
„	138.	—	27.	Harpe (for: Harper).
„	144.	—	24.	fører (for: førrer).
„	166.	—	23.	Neldebuſk (for: Nedelbuſk).
„	178.	—	29.	din (for: den).
„	179.	—	1.	Vnder (for: Vnder).
„	183.	—	21.	Skolmeſter (for: Skolemeſter).
„	201.	—	15.	Svaner (for: Svane).
„	206.	—	11.	Ved (for: Vel).
„	220.	—	22.	ſommer (for: hommer).
„	234.	—	19.	Aarſager (for Aarſage).
„	244.	—	11.	dennem (for: hannem).
„	246.	—	6.	Staaldbroderſkab (for: Staalbroderſkab).
„	256.	—	15.	neerſte (for: nærſte).

S. 258. Lin. 25. hand beſt da (for: hand beſt hand).
„ 269. — 19. Aldmindelighed (for: ald Mindelighed).
„ 273. — 16. Jægermeſteren (for: Jægemeſteren).
„ 278. — 25. gielte (for: gielt).
„ 284. — 39. Legemers (for: Legemens).
„ 285. — 9. hørtis (for: høris).
„ 286. — 20. Æder (for: Æded).
„ 287. — 2. Marter (for: Martyr).
„ 289. — 14. Bonde (for: Bonden).
„ 290. — 18. intet (for: icke).

At angive de Forandringer, jeg har foretaget i Skilletegnene, anſer jeg ikke for nødvendigt; hvor Meningen kunde være tvivlſom har jeg altid beholdt Originalens Interpunktion, ſelv om jeg betvivlede dens Rigtighed.

Regiſter over de Pſalmer og andre ſærſkilte Digte, ſom ere optagne i foranſtaaende Udvalg.

Pſ. Nr.		Side
111.	Af gantſke Hierte, Siæl oc Mod	120
6.	Ah HErre Gud ſtraff' icke mig	46
24.	Ald Jorden HErrens er	57
19.	De Himle klar fortælle	51
112.	Den Mand, ſom trolig frycter Gud	118
92.	Det er baad' got oc ſømmeligt	104
116.	Det er mig kiert aff gantſke Siæl	120
129.	De trengde mig af Vngdom op	135
60.	Du HErre Gud, ſom dreffſt os vd	79
37.	Fortørnis ey oc Nid-kiær vær	61
46.	Gud er vor ſkiold oc faſte Borg	70
71.	Gud jeg forlader mig paa dig	84
57.	Gud vær mig naadig, vær naadig mig	77
150.	Hallelu-jah, Loffuer HErren	153
23.	HErren hand er min Hyrde god	55
8.	HErre vort Herſkab oc Regenter kiere	44
3.	Huad er de HErre mange	45
74.	Hui fordriffuer Gud oſſ ſlet	88
84.	Huor elſkelig din Bolig er	95
	Hør til du Jord oc Steene	23
138.	I mit gantſke Hierte vil jeg dig ære	140
65.	I Stilhed oc Tolmodighed	82
122.	Jeg glæder mig nu hiertelig	130
30.	Jeg, HErre, vil ophøye dig	59
89.	Jeg ſiunge vil HErrens Miſkund	97
39.	Jeg ſlutted' i mit Hierte ſaa	66
	Jeg ſaa to deilig Roſer ſtaa	14
145.	Jeg vil dig Gud min HErre	148
147.	Jeruſalem prijß HErren beſt	152
104.	Loff min Siæl din HErr' oc Gud	109

Pſ. Nr.		Side
1.	Lyckſalig er forviſt den Mand	43
15.	Min Gud, huo ſkal her ſom en Gieſt	50
144.	Min Gud, jeg loffuer dig met ſljd	145
77.	Min Røſt til Gud ſkal være	91
103.	Min Siæl velſigne HErren	106
108.	Mit Hiert' oc Siæl nu færdig er	114
118.	Nu vill' wi HErren prjſe	123
127.	Naar Gud i Huſet icke er	133
126.	Naar Gud vil en gang før ſit Ord	132
121.	Naar jeg i ſtørſte Nøden ſtaar	129
	O Danmarck hør oc merck	4
	O HErre, du ſtor' oc ſtrenge Gud	26
51.	O HErre Gud benaade mig	74
143.	O HErre Gud du hør min Bøn	142
	O Jeſu Chriſt min Frelſer kier	277
118.	Om Salighed oc Glæde	125
118.	Om Salighed oc Sejer ſtor	127
(1.	Ret ſalig er forviſt den Mand	43)
133.	See, huilck' et Paradiß det er	136
43.	Vdfør min ſag met ræt oc dom	68
137.	Ved Floderne i Babylon	138
	Vel mangen prædtig Bygning ſtaar	164
48.	Vor Gud er ſtor oc fuld af prijß	72

Rettelſer.

S. 157 Lin. 16. ſex, læs: fjorten.
„ 165 — 4. Sin, læs: Sit.

DIS-Denmark